

2Dg

7

M. TULLII
CICERONIS
OPERA.

TOMUS SEXTUS,

QUI ORATIONUM TERTIUS.

OXONI,
E TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO.

M DCC LXXX III.

M. T. U. L. I.
M. T. U. L. I.
CICERO
O P E R A
PUBLIO SECTIO

CMC
MVSEVM
BRITANNICVM

O X O N I A
E. TYPOGRAPHICO CLAUDONIANO
M DCC LXXX III

M. TULLII

CICERONIS

P R O

PUBLIO SEXTIO

ORATIO XXXII.

I. **S**I quis antea, Iudices, mirabatur, quid esset, quod pro tantis opibus reipublicæ, tantaque dignitate imperii, nequaquam satis multi cives forti et magno animo invenirentur, qui auderent se et salutem suam in discrimen offerre pro statu civitatis, et pro communi libertate; ex hoc tempore miretur potius, si quem bonum et fortem civem viderit, quam si quem aut timidum, aut sibi potius quam reipublicæ consulentem. Nam, ut omittatis de uniuscujusque casu cogitando recordari, uno aspectu intueri potestis eos, qui cum senatu, cum bonis omnibus, rempublicam afflictam excitarint, et latrocinio domestico liberarint, mœstos, sordidatos, reos, de capite, de fama, de civitate, de fortunis, de liberis dimicantes; eos autem, qui omnia divina et humana violarint, vexarint, perturbarint, everterint, non solum alacres lætosque volitare, sed etiam voluntarios fortissimis atque optimis civibus periculum moliri, de se nihil timere. In quo cum multa sunt indigna, tum nihil minus est ferendum, quam quod jam

TOM. VI.

A

S 5+

non per latrones suos, non per homines egestate et scelere perditos, sed per vos nobis, per optimos viros optimis civibus, periculum inferre conantur; et, quos lapidibus, quos ferro, quos facibus, quos vi, manu, copiis, delere non potuerunt, hos vestra auctoritate, vestra religione, vestris sententiis, se oppressuros arbitrantur. Ego autem, Iudices, qua voce mihi in agendis gratiis, commemorandoque eorum, qui de me optime sunt meriti, beneficio, esse utendum putabam, ea nunc uti cogor in eorum periculis depellendis: iis potissimum vox hæc serviat, quorum opera et mihi, et vobis, et populo Romano, restituta est.

II. Et quanquam a Q. Hortensio, clarissimo viro atque eloquentissimo, causa est P. Sextii perorata; nihilque ab eo prætermisum est, quod aut pro republica conquerendum fuit, aut pro reo disputandum; tamen aggrediar ad dicendum, ne mea propugnatio ei potissimum defuisse videatur, per quem est perfectum, ne cæteris civibus deesset. Atque ego sic statuo, Iudices, a me in hac causa, atque hoc extremo dicendi loco, pietatis potius, quam defensionis; querelæ, quam eloquentiæ; doloris, quam ingenii, partes esse susceptas. Itaque, si aut acrius egero, aut liberius, quam qui ante me dixerunt; peto a vobis, ut tantum orationi meæ concedatis, quantum et pio dolori, et justæ iracundiæ, concedendum putetis. Neque enim officio conjunctior dolor ullius esse potest, quam hic meus, susceptus ex hominis, de me optime meriti, periculo; neque iracundia magis ulla laudanda, quam ea, quæ me inflammat eorum scelere, qui cum omnibus salutis meæ defensoribus bellum esse sibi gerendum judicaverunt.

Sed, quoniam singulis criminibus cæteri responderunt, dicam ego de omni statu P. Sextii, de genere vitæ, de natura, de moribus, de incredibile amore in bonos, de studio conservandæ salutis communis atque otii; contendamque, si modo id consequi potero, ut in hac confusa atque universa defensione nihil a me, quod ad vestram quæstionem, nihil, quod ad reum,

nihil, quod ad rempublicam, pertineat, prætermissum esse videatur. Et, quoniam in gravissimis temporibus civitatis, atque in ruinis everſæ atque afflictæ reipublicæ, P. Sextii tribunatus est a fortuna ipſa collocatus; non aggrediar ad illa maxima atque ampliffima prius, quam docuero, quibus initiis ac fundamentis hæ tantæ ſummis in rebus laudes excitatæ ſint.

III. Parente P. Sextius natus eſt, Judices, homine, ut plerique meminiftis, et ſapiente, et ſancto, et ſevero: qui, cum tribunus plebis primus inter homines nobiliſſimos temporibus optimis factus eſſet, reliquis honoribus non tam uti voluit, quam dignus videri. Eo auctore duxit honeſtiſſimi et ſpectatiſſimi viri C. Albini filiam; ex qua hic eſt puer, et nupta jam filia. Duobus his graviffimæ antiquitatis viris ſic probatus fuit, ut utrique eorum et carus maxime et jucundus eſſet. Ademit Albino ſoceri nomen mors filiæ, ſed caritatem illius neceſſitudinis et benevolentiam non ademit: hodie ſic hunc diligit, ut vos facillime poteſtis ex hac vel aſſiduitate ejus, vel ſollicitudine et moleſtia, judicare.

Duxit uxorem, patre vivo, optimi et calamitoſiſſimi viri filiam, C. Scipionis. Clara in hoc P. Sextii pietas extitit, et omnibus grata, quod et Maſſiliam ſtatim proſectus eſt, ut ſocerum videre conſolarique poſſet, fluctibus reipublicæ expulſum, in alienis terris jacentem, quem in majorum ſuorum veſtigiis ſtare oportebat; et ad eum filiam ejus adduxit, ut illo inſperato aſpectu complexuque, ſi non omnem, at aliquam partem mœroris ſui deponeret; et maximis officiis et illius ærumnam, quoad vixit, et filiæ ſolitudinem, ſuſtentavit. Poſſum multa dicere de liberalitate, de domeſticis officiis, de tribunatu militari, de provinciali in eo magiſtratu abſtinentia; ſed mihi ante oculos obverſatur reipublicæ dignitas, quæ me ad ſeſe rapit, hæc minora relinquere hortatur.

Quæſtor hic C. Antonii, collegæ mei, Judices, fuit ſorte, ſed ſocietate conſiliorum meus. Impedior nonnullius officii, ut ego interpretor, religione, quo minus exponam, quam multa

ad me detulerit, quanto ante providerit. Atque ego de Antonio nihil dico, præter unum: numquam illum in illo summo timore ac periculo civitatis neque communem metum omnium, neque propriam nonnullorum de ipso suspicionem, aut infitiando tollere, aut diffimulando sedare, voluisse. In quo collega sustinendo, atque moderando, si meam in illum indulgentiam, conjunctam cum summa custodia reipublicæ, laudare vere solebatis; par prope laus P. Sextii esse debet, qui suum ita consulem observavit, ut et illi quæstor bonus, et vobis omnibus optimus civis, videretur.

IV. Idem, cum illa conjuratio ex latebris atque ex tenebris erupisset, palamque armata volitaret, venit cum exercitu Capuam; quam urbem, propter plurimas belli opportunitates, ab illa impia et scelerata manu attentari suspicabamur; et inde M. Aulanum, tribunum militum Antonii, Capua præcipitem eiecit, hominem perditum, et non obscure Pisauri, et in aliis agri Gallici partibus, in illa conjuratione versatum. Idemque C. Marcellum, cum is non solum Capuam venisset, verum etiam se, quasi armorum studio, in maximam familiam coniecisset, exterminandum ex illa urbe curavit: qua de causa et tum conventus ille Capuæ, qui propter salutem illius urbis, consulatu conservatam meo, me unum patronum adoptavit, huic apud me P. Sextio maximas gratias egit; et hoc tempore iidem homines, nomine commutato, coloni decurionesque, fortissimi atque optimi viri, beneficium P. Sextii testimonio declarant, periculumque decreto suo deprecantur. Recita, quæso, P. Sexti, quid decreverint Capuæ decuriones; ut jam puerilis tua vox possit aliquid significare inimicis nostris, quidnam, cum se corroborarit, effectura esse videatur. **DECRETUM DECURIONUM.** Non recito decretum officio aliquo expressum vicinitatis, aut clientelæ, aut hospitii publici, aut ambitionis, aut commendationis gratia; sed recito memoriam perfuncti periculi, prædicationem amplissimi beneficii, vicem officii præsentis, testimonium præteriti temporis.

Atque illis temporibus iisdem, cum jam Capuam metu Sextius liberasset; urbem senatus, atque omnes boni, deprehensis atque oppressis domesticis hostibus, me duce, ex periculis maximis extraxissent: ego literis eum Capua arcessivi cum illo exercitu, quem tum secum habebat; quibus hic literis lectis, ad urbem confestim incredibili celeritate advolavit. Atque, ut illius temporis atrocitatem recordari possitis, audite literas, et vestram memoriam ad timoris præteriti cogitationem excitate.

LITERÆ CICERONIS, CONSULIS.

V. Hoc adventu P. Sextii, tribunorum plebis novorum, qui tum extremis diebus consulatus mei res eas, quas gesseram, vexare cupiebant, reliquique conjurationis impetus et conatus sunt retardati. Ac, posteaquam est intellectum, Catone tribuno plebis, fortissimo atque optimo cive, rempublicam defendente, per seipsum senatum populumque Romanum, sine militum præsidio, tueri facile majestatem suam, et dignitatem eorum, qui salutem communem periculo suo defendissent; Sextius cum illo suo exercitu summa celeritate est Antonium consecutus. Hic ego quid prædicem, quibus hic rebus consulem ad rem gerendam excitavit? quot stimulos admoverit homini studioso fortassis victoriæ, sed tamen nimium communem Martem bellique casum metuenti? Longum est ea dicere; sed hoc breve dicam. Si M. Petreii non excellens animo et amore reipublicæ virtus, non summa auctoritas apud milites, non mirificus usus in re militari, extitisset, neque adjutor ei P. Sextius ad excitandum Antonium, cohortandum, impellendum fuisset; datus illo in bello esset hiemi locus, neque unquam Catilina, cum e pruina Apennini atque e nivibus illis emerisset, atque æstatem integram nactus, Italiæ calles et pastorum stabula præclara cepisset, sine multo sanguine, ac sine totius Italiæ vastitate miserrima, concidisset.

Hunc igitur animum ad tribunatum attulit P. Sextius; ut quæsturam Macedoniæ relinquam, et aliquando ad hæc propiora veniam: quanquam non est omittenda singularis illa

integritas provincialis, cuius ego nuper in Macedonia vidi vestigia, non pressa leviter ad exigui prædicationem temporis, sed fixa ad memoriam illius provinciae sempiternam. Verum hæc ita prætereamus, ut tamen intuentes et respectantes relinquamus.

VI. Ad tribunatum, quia ipse ad sese jam dudum vocat, et quodammodo absorbet orationem meam, contento studio cursuque veniamus. De quo quidem tribunatu ita dictum a Q. Hortensio, ut ejus oratio non defensionem modo criminum videretur continere, sed etiam memoria digna esset, uti et reipublicæ capeffendæ auctoritatem disciplinamque præscriberet. Sed tamen, quoniam tribunatus quidem totus P. Sextii nihil aliud nisi nomen meum causamque sustinuit, necessario mihi de iisdem rebus esse arbitror, si non subtilius disputandum, at certe, Judices, dolentius deplorandum. Qua in oratione si asperius in quosdam homines invehi vellem, quis non concederet, ut eos, quorum sceleris furore violatus essem, vocis libertate perstringerem? Sed agam moderate, et hujus potius temporis ferviam, quam dolori meo. Si qui occulte a salute nostra dissentiant, lateant: si qui fecerunt aliquid aliquando, atque iidem nunc tacent et quiescunt, nos quoque sumus obliti: si qui se offerunt insolenter, et insectantur, quoad ferri poterunt, perfereamus; neque quemquam offendet oratio mea, nisi qui se ita obtulerit, ut in eum non invasisse, sed incurrisse, videamur. Sed necesse est, antequam de tribunatu P. Sextii dicere incipiam, me totum superioris anni reipublicæ naufragium exponere: in quo colligendo, ac reficienda salute communi, omnia reperiantur P. Sextii dicta, facta, consilia, versata.

VII. Fuerat ille annus in reipublicæ magno motu, et multorum timore, tanquam intentus arcus in me unum, sicut vulgo ignari rerum loquebantur; re quidem vera in universam rempublicam, translatione ad plebem furibundi hominis ac perditæ, mihi irati, sed multo acrius otii et communis salutis inimici. Hunc vir clarissimus, mihiq[ue], multis repugnantibus,

amicissimus, Cn. Pompeius, omni cautione, fœdere, execratione devinxerat, nihil in tribunatu contra me esse facturum. At ille nefarius, ex omnium scelerum colluvione natus, parum se fœdus violaturum est arbitratus, nisi ipsum cauctorem alieni periculi suis propriis periculis terruisset. Hanc tetram immanemque belluam, vinctam auspiciis, alligatam more majorum, constrictam legum sacratarum catenis, solvit subito legum consul, vel, ut ego arbitror, exoratus, vel, ut non nemo putaret, mihi iratus; ignarus quidem certe et imprudens impendentium tantorum scelerum ac malorum. Qui, tribunus plebis, felix in evertenda republica fuit nullis suis nervis: qui enim in ejusmodi vita nervi esse potuerunt, hominis fraternis flagitiis, sororiis stupris, omni inaudita libidine, infamis?

Sed fuit profecto quædam illa reipublicæ fortuna fatalis, ut ille cæcus atque amens tribunus plebis nancisceretur, quid dicam consules? hocce ut ego appellem nomine everfores hujus imperii, proditores vestræ dignitatis, hostes bonorum omnium? qui ad delendum senatum, affligendum equestrem ordinem, extinguenda omnia jura atque instituta majorum, se illis fascibus, cæterisque insignibus summi honoris atque imperii, ornatos esse arbitrabantur? Quorum, per Deos immortales, si nondum scelera vulneraque inusta reipublicæ vultis recordari; vultum atque incessum animis intueamini: facilius facta eorum occurrent mentibus vestris, si ora ipsa oculis proposueritis.

VIII. Alter, unguentis affluens, calamistrata coma, despiciens conscios stuprorum, ac veteres vexatores ætatulæ suæ, puteali et fœneratorum gregibus inflatus atque perculsus, olim, ne Scyllæo illo æris alieni in freto ad columnam adhæresceret, in tribunatus portum perfugerat. Contemnebat equites Romanos, minitabatur senatui, venditabat se operis, atque ab iis se ereptum, ne de ambitu causam diceret, prædicabat, ab iisdemque se etiam, invito senatu, provinciam sperare dicebat; eamque nisi adeptus esset, se incolumem nullo modo fore arbitrabatur.

Alter, O Dii boni ! quam teter incedebat, quam truculentus, quam terribilis aspectu ! unum aliquem te ex barbatis illis, exemplum imperii veteris, imaginem antiquitatis, columen reipublicæ, diceres intueri. Vestitus aspere nostra hac purpura plebeia, ac pene fusca : capillo ita horrido, ut Capua, in qua ipse tum imaginis ornandæ causa duumviratum gerebat, Sepulchrum sublaturus videretur. Nam quid ego de supercilio dicam, quod tum hominibus non supercilium, sed pignus reipublicæ, videbatur ? tanta erat gravitas in oculo, tanta contractio frontis, ut illo supercilio respublica, tanquam Atlante cælum, niti videretur. Erat denique hic omnium sermo : Est tamen reipublicæ magnum firmumque subsidium : habeo quem opponam labi illi atque cœno : vultu, medius fidius, collegæ sui libidinem levitatemque franget : habebit senatus, in hunc annum quem sequatur : non deerit auctor et dux bonis. Mihi denique homines præcipue gratulabantur, quod habiturus essem contra tribunum plebis furiosum et audacem cum amicum et affinem, tum etiam fortem et gravem consulem.

IX. Atque eorum alter fefellit neminem. Quis enim clavum tanti imperii tenere, et gubernacula reipublicæ tractare, in maximo cursu ac fluctibus posse arbitraretur hominem, emersum subito ex diuturnis tenebris lustrorum ac stuprorum, vino, ganeis, lenociniis, adulteriisque confectum ? cum is præter spem in altissimo gradu alienis opibus positus esset, qui non modo tempestatem impendentem intueri temulentus, sed ne lucem quidem insolitam aspicere, posset ? Alter multos plane in omnes partes fefellit : erat enim hominum opinioni nobilitate ipsa, blanda conciliatrix, commendatus. Omnes boni semper nobilitati favemus, et quia utile est reipublicæ nobiles homines esse dignos majoribus suis, et quia valet apud nos clarorum hominum et bene de republica meritorum memoria, etiam mortuorum. Quia tristem semper, quia taciturnum, quia subhorridum atque incultum, videbant, et quod erat eo nomine, ut ingenerata familiæ frugalitas videretur ; favebant, gaudebant,

et ad integritatem majorum spe sua hominem vocabant, materni generis obliti. Ego autem (vere hoc dicam, Judices) tantum esse in homine sceleris, audaciæ, crudelitatis, quantum ipse cum republica sensi, nunquam putavi: nequam esse hominem, et levem, et falsa opinione, errore hominum, ab adolescentia commendatum, sciebam. Etenim animus ejus vultu, flagitia parietibus tegebantur: sed hæc obstructio nec diuturna est, nec obducta ita, ut curiosis oculis perspicere non possit.

X. Videbamus genus vitæ, desidiam, inertiam: inclusas ejus libidines, qui paulo propius accesserant, intuebantur: denique etiam sermonis ansas dabat, quibus reconditos ejus sensus tenere possemus. Laudabat homo doctus philosophos nescio quos: neque eorum tamen nomina poterat dicere: sed tamen eos laudabat maxime, qui dicuntur præter cæteros esse auctores et laudatores voluptatis: cujus, et quo tempore, et quo modo, non quærebat; verbum ipsum omnibus modis animi et corporis devorabat: eosdemque præclare dicere aiebat, Sapientes omnia sua causa facere; rempublicam capeffere hominem bene sanum non oportere; nihil esse præstabilius otiosa vita, et plena et conferta voluptatibus: eos autem, qui dicerent, dignitati esse serviendum, reipublicæ consulendum, officii rationem in omni vita, non commodi, esse ducendam, subeunda pro patria pericula, vulnera excipienda, mortem oppetendam; vaticinari atque insanire dicebat.

Ex his assiduis ejus quotidianisque sermonibus, et quod videbam, quibus cum hominibus in interiore ædium parte viveret, et quod ita domus ipsa fumabat, ut multa ejus sermonis indicia redoleret; statuebam sic, boni nihil ab illis nugis expectandum, mali quidem certe nihil pertimescendum. Sed ita est, Judices, ut, si gladium parvo puero, aut si imbecillo seni, aut debili dederis, ipse impetu suo nemini noceat; si ad nudum vel fortissimi viri corpus accesserit, possit acie ipsa, et ferri viribus, vulnerari: ita, cum hominibus enervatis atque exsanguibus consulatus, tanquam gladius, esset datus, qui per se

pungere neminem unquam potuissent, hi summi imperii nomine armati rempublicam contrucidaverunt. Fœdus fecerunt cum tribuno plebis palam, ut ab eo provincias acciperent, quas ipsi vellent; exercitum, et pecuniam, quantam vellent, ea lege, si ipsi prius tribuno plebis afflictam et constrictam rempublicam tradidissent: id autem fœdus meo sanguine ictum sanciri posse dicebant. Qua re patefacta (neque enim dissimulari tantum scelus poterat, nec latere) promulgantur uno eodemque tempore rogationes ab eodem tribuno de mea pernicie, et de provinciis consulum nominatim.

XI. Hic tum senatus sollicitus, vos equites excitati, Italia cuncta permota, omnes denique omnium generum atque ordinum cives, summæ reipublicæ a consulibus atque a summo imperio petendum esse auxilium arbitrabantur; cum illi soli essent, præter furiosum illum tribunum, duo reipublicæ turbines, qui non modo præcipitanti patriæ non subvenirent, sed eam nimium tarde concidere mœrerent. Flagitabatur ab his quotidie cum querelis bonorum omnium, tum etiam precibus senatus, ut meam causam susciperent, agerent, aliquid denique ad senatum referrent: hi non modo negando, sed etiam irridendo, amplissimum quemque illius ordinis insequiebantur.

Hic subito, cum incredibilis in Capitolium multitudo ex tota urbe cunctaque Italia convenisset, vestem mutandam omnes, meque etiam omni ratione, privato consilio, (quoniam publicis ducibus respublica careret) defendendum, putarunt. Erat eodem tempore senatus in æde Concordiæ, quod ipsum templum representabat memoriam consulatus mei, cum flens universus ordo cincinnatum consulem orabat: nam alter ille horridus et severus consulto se domi continebat. Qua tum superbia cœnum illud ac labes amplissimi ordinis preces, et clarissimorum civium lacrymas, repudiavit? me ipsum ut contempnit helluo patriæ? nam quid ego patrimonii dicam, quod ille, cum quasi quæstum faceret, amisit? Cum venisset ad senatum, vos, inquam, equites Romani, et omnes boni, veste mutata, vos,

inquam, pro meo capite ad pedes lenonis impurissimi projecistis, cum, vestris precibus a latrone illo repudiatis, vir incredibili fide, magnitudine animi, constantia, L. Ninnius ad senatum de republica retulit; senatusque frequens vestem pro mea salute mutandam censuit.

XII. O diem illum, Iudices, funestum senatui, bonisque omnibus! reipublicæ luctuosum! mihi ad domesticum mœorem gravem, ad posteritatis memoriam gloriosum! Quid enim quisquam potest ex omni memoria sumere illustrius, quam pro uno cive et bonos omnes privato consensu, et universum senatum publico consilio, mutasse vestem? Quæ quidem tum mutatio non deprecationis causa est facta, sed luctus: quem enim deprecarentur, cum omnes essent sordidati? cumque hoc satis esset signi, esse improbum, qui mutata veste non esset? Hac mutatione vestis facta, tanto in luctu civitatis, omitto quid ille tribunus, omnium rerum divinarum humanarumque prædo, fecerit; qui adesse nobilissimos adolescentes, honestissimos equites Romanos, deprecatores salutis meæ, jusserit, eosque operarum suarum gladiis et lapidibus objecerit: de consulibus loquor, quorum fide respublica niti debuit.

Exanimatus evolat ex senatu, non minus perturbato animo atque vultu, quam si paucis ante annis in creditorum conventum incidisset: advocat concionem: habet orationem talem consul, qualem nunquam Catilina victor habuisset: Errare homines, si etiam tum senatum aliquid in republica posse arbitrantur: equites vero Romanos daturos illius diei pœnas, quo, me consule, cum gladiis in clivo Capitolino fuissent: venisse tempus iis, qui in timore fuissent, (conjuratos videlicet dicebat) ulciscendi se. Si dixisset hoc solum, omni supplicio esset dignus: nam oratio ipsa consulis perniciofa potest rempublicam labefactare. Quid fecerit, videte. L. Lamiam, qui cum me ipsum pro summa familiaritate, quæ mihi cum fratre, cum patre ejus erat, unice diligebat, tum pro republica vel mortem oppetere cupiebat, in concione relegavit; edixitque, ut ab urbe

abesset millia passuum ducenta : quod esset ausus pro cive, pro bene merito cive, pro amico, pro republica, deprecari.

XIII. Quid hoc homine facias ? aut quo civem importunum, aut quo potius hostem tam sceleratum, reserves ? qui, ut omit- tam cætera, quæ sunt ei cum collega immani impuroque con- juncta atque communia, hoc unum habet proprium, ut expule- rit ex urbe, relegarit, non dico equitem Romanum, non orna- tissimum atque optimum virum, non amicissimum reipublicæ civem, non illo ipso tempore una cum senatu, et cum bonis omnibus, casum amici rei que publicæ lugentem ; sed civem Romanum, sine ullo judicio, aut edicto, ex patria consul ejecerit.

Nihil acerbius focii Latini ferre soliti sunt, quam, id quod perraro accidit, ex urbe exire a consulibus juberi. Atque illis tum erat reditus in suas civitates, ad suos lares familiares ; et in illo communi incommodo nulla in quemquam propria ignomi- nia nominatim cadebat. Hoc vero quid est ? exterminabit cives Romanos edicto consul a suis Diis penatibus ? expellet a patria ? deliget quem volet, damnabit atque ejiciet nominatim ? Hic, si unquam vos eos, qui nunc estis in republica, fore putasset, si denique imaginem judiciorum aut simulacrum aliquod fu- turum in civitate reliquum credidisset ; unquam ausus esset se- natum de republica tollere, equitem Romanorum preces as- pernari, civium denique omnium, novis et inauditis edictis, jus libertatemque pervertere ?

Et si me attentissimis animis, summa cum benignitate, audi- tis, Judices ; tamen vereor, ne quis forte vestrum miretur, quid hæc mea oratio tam longa ac tam alte repetita velit, aut quid ad P. Sextii causam eorum, qui ante hujus tribunatum rempublicam vexarunt, delicta pertineant. Mihi autem hoc propositum est ostendere, omnia consilia P. Sextii, mentemque totius tribunatus hanc fuisse, ut afflictæ et perditæ reipublicæ, quantum posset, mederetur. Ac, si in exponendis vulneribus illis de me ipso plura dicere videbor, ignoscite : nam et illam

meam cladem vos et omnes boni maximum esse reipublicæ vulnus judicatis; et P. Sextius est reus non suo, sed meo, nomine: qui cum omnem vim sui tribunatus in mea salute consumpserit, necesse est meam causam præteriti temporis cum hujus præsentis defensione esse conjunctam.

XIV. Erat igitur in luctu senatus: squalibat civitas, publico consilio mutata veste: nullum erat Italiæ municipium, nulla colonia, nulla præfectura, nulla Romæ societas vectigalium, nullum collegium, aut concilium, aut omnino aliquod commune consilium, quod tum non honorificentissime decrevisset de mea salute: cum subito edicunt duo consules, ut ad suum vestitum senatores redirent. Quis unquam consul senatum ipsius decretis parere prohibuit? Quis tyrannus miseros lugere vetuit? Parumne est, Piso, ut omittam Gabinium, quod tantum homines fefellisti, ut negligeres auctoritatem senatus, optimi cujusque consilia contemneres, rempublicam proderes, consulare nomen affligeres? etiamne edicere audeas, ne mœrerent homines meam, suam, reipublicæ, calamitatem? ne hunc suum dolorem veste significarent? Sive illa vestis mutatio ad luctum ipsorum, sive ad deprecandum, valebat; quis unquam tam crudelis fuit, qui prohiberet quemquam aut sibi mœrere, aut cæteris supplicare?

Quid? sua sponte homines in amicorum periculis vestitum mutare non solent? Pro te ipso, Piso, nemone mutavit? ne isti quidem, quos legatos non modo nullo senatusconsulto, sed etiam repugnante senatu, tute tibi legasti? Ergo hominis desperati, et proditoris reipublicæ, casum lugebunt fortasse qui volunt: civis florentissimi benevolentia bonorum, et optime de salute patriæ meriti, periculum, conjunctum cum periculo civitatis, lugere senatui non licebit? Iidem consules, (si appellandi sunt consules, quos nemo est, qui non modo ex memoria, sed etiam ex fastis, evellendos non putet) pacto jam fœdere provinciarum, producti in circo Flaminio in concionem ab illa furia ac peste patriæ, maximo cum gemitu vestro, illa

omnia, quæ tum contra me contraque rempublicam dixerat, voce ac sententia sua comprobaverunt.

XV. Iisdem consulibus sedentibus atque inspectantibus, lata lex est, ne auspicia valerent, ne quis obnuntiaret, ne quis legi intercederet; ut omnibus fastis diebus legem ferri liceret; ut lex Ælia, lex Fufia, ne valeret: qua una rogatione, quis est, qui non intelligat, universam rempublicam esse deletam? Iisdem consulibus inspectantibus, fervorum delectus habebatur pro tribunali Aurelio, nomine collegiorum, cum vicatim homines conscriberentur, decuriarentur, ad vim, ad manus, ad cædem, ad direptionem, incitarentur. Iisdem consulibus arma in templum Castoris palam comportabantur, gradus ejusdem templi tollebantur: armati homines forum et conciones tenebant: cædes lapidationesque fiebant: nullus erat senatus, nihil reliqui magistratus: unus omnem omnium potestatem armis et latrociniiis possidebat, non aliqua vi sua, sed, cum duos consules a republica provinciarum fœdere retraxisset, insultabat, dominabatur, aliis pollicebatur, terrore ac metu multos, plures etiam spe et promissis, tenebat.

Quæ cum essent ejusmodi, Judices, cum senatus duces nullos, ac pro ducibus proditores, aut potius apertos hostes, haberet; equester ordo reus a consulibus citaretur; Italiæ totius auctoritas repudiaretur; alii nominatim relegarentur, alii metu ac periculo terrentur; arma essent in templis, armati in foro; eaque non silentio consulum dissimularentur, sed et voce et sententia comprobarentur; cum omnes urbem nondum excisam et everfam, sed jam captam atque oppressam, videremus: tamen his tantis malis, tanto bonorum studio, Judices, restitissimus: sed me alii metus, atque aliæ curæ suspicionesque, moverunt.

XVI. Exponam enim hodierno die, Judices, omnem rationem facti et consilii mei; neque huic vestro tanto studio audiendi, neque vero huic tantæ multitudini, quanta, mea memoria, nunquam ullo in judicio fuit, deero. Nam, si ego in causa

tam bona, tanto studio senatus, consensu tam incredibili bonorum omnium, tam parato, tota denique Italia ad omnem contentionem expedita, cessi tribuni plebis, despiciatissimi hominis, furori, contemptissimorum consulum levitatem audaciamque pertimui; nimium me timidum, nullius animi, nullius consilii, fuisse confiteor.

Quid enim simile fuit in Q. Metello? cujus causam et si omnes boni probabant, tamen neque senatus publice, neque ullus ordo proprie, neque suis decretis Italia tota, susceperat; ad suam enim magis quandam ille gloriam, quam ad perspicuam salutem reipublicæ, spectarat, cum unus in legem per vim latam jurare noluerat: denique videbatur ea conditione tam fortis fuisse, ut cum patriæ caritate constantiæ gloriam commutaret. Erat autem ei res cum exercitu C. Marii invicto: habebat inimicum C. Marium, conservatorem patriæ, sextum jam illum consulatum gerentem: res erat cum L. Saturnino iterum tribuno plebis, vigilante homine, et in causa populari si non moderate, at certe populariter abstinenterque, versato. Cessit, ne aut victus a fortibus viris cum dedecore caderet; aut victor multis et fortibus civibus rempublicam orbaret. Meam causam senatus palam, equester ordo acerrime, cuncta Italia publice, omnes boni proprie enixeque, susceperant: eas res gesseram, quarum non unus auctor, sed dux omnium voluntatis, fuisset, quæque non modo ad singularem meam gloriam, sed ad salutem communem omnium civium, et prope gentium, pertinerent; ea conditione gesseram, ut meum factum semper omnes præstare tuerique deberent.

XVII. Erat autem mihi contentio non cum victore exercitu, sed cum operis conductis, et ad diripiendam urbem concitatis. Habebam inimicum non C. Marium, terrorem hostium, spem subsidiumque patriæ; sed duo importuna prodigia, quos egestas, quos æris alieni magnitudo, quos levitas, quos improbitas, tribuno plebis constrictos addixerat. Nec mihi res erat cum Saturnino, qui, quod a se, quæstore Ostiensi, per ignominiam

ad principem et senatus et civitatis, M. Scaurum, rem frumentariam translatam sciebat, dolorem suum magna contentione animi persequabatur; sed cum scurrarum locupletium scorto, cum sororis adultero, cum stuprorum sacerdote, cum venefico, cum testamentario, cum ficario, cum latrone: quos homines si, id quod facile factu fuit, et quod fieri debuit, quodque a me optimi et fortissimi cives flagitabant, vi armisque superassem; non verebar, ne quis aut vim vi repulsam reprehenderet, aut perditorum civium, vel potius domesticorum hostium, mortem mœreret. Sed me illa moverunt: omnibus in concionibus illa furia clamabat, se, quæ faceret contra salutem meam, facere auctore Cn. Pompeio, clarissimo viro, mihique et nunc, et quoad licuit, amicissimo: M. Crassus, quocum mihi erant omnes amicitiae necessitudines, vir fortissimus, ab eadem illa peste infestissimus esse meis fortunis prædicabatur: C. Cæsar, qui a me nullo meo merito alienus esse debebat, inimicissimus esse meæ saluti ab eodem quotidianis concionibus dicebatur.

His se tribus auctoribus in consiliis capiendis, adiutoribus in re gerenda, esse usurum dicebat: ex quibus unum habere exercitum in Italia maximum; duo, qui privati tum essent, et præesse, et parare, si vellent, exercitum posse, idque facturos esse, dicebat. Nec mihi ille iudicium populi, nec legitimam aliquam contentionem, nec disceptationem, aut causæ dictionem, sed vim, arma, exercitus, imperatores, castra, denuntiabat.

XVIII. Quid ergo? inimici oratio, vana præsertim, tam improbe in clarissimos viros conjecta, me movit? Me vero non illius oratio, sed etiam eorum taciturnitas, in quos illa oratio tam improba conferebatur: qui tum, quanquam ob aliam causam tacebant, tamen hominibus, omnia timentibus, tacendo loqui, non infitiando confiteri, videbantur. Illi autem, aliquotum timore perterriti, quod acta illa atque omnes res anni superioris labefactari a prætoribus, infirmari a fenatu atque principibus civitatis, putabant, tribunum popularem a se alienare

nolebant, suaque sibi propiora pericula esse, quam mea, loquebantur.

Sed tamen et Crassus a consulibus meam causam suscipiendam esse dicebat, et eorum fidem Pompeius implorabat; neque se privatum publice susceptæ causæ defuturum esse dicebat. Quem virum studiosum mei, cupidissimum reipublicæ conservandæ, domi meæ certi homines ad eam rem compositi monuerunt, ut esset cautior; ejusque vitæ a me insidias apud me domi positas esse dixerunt: atque hanc ei suspicionem alii literis mittendis, alii nuntiis, alii coram ipsi, excitaverunt; ut ille, cum a me certe nihil timeret, ab illis, ne quid meo nomine molirentur, sibi cavendum putaret. Ipse autem Cæsar, quem maxime homines ignari veritatis mihi esse iratum putabant, erat ad portas, erat cum imperio; erat in Italia ejus exercitus, inque eo exercitu ipsius tribuni plebis inimici mei fratrem præfecerat.

XIX. Hæc ego cum viderem, neque enim erant occulta, senatum, sine quo civitas stare non posset, omnino de civitate esse sublatum; consules, qui publici consilii duces esse deberent, perfecisse, ut per ipsos publicum consilium funditus tolleretur; eos, qui plurimum possent, opponi omnibus concionibus falso, sed formidolose tamen, auctores ad perniciem meam; conciones haberi quotidie contra me; vocem pro me, ac pro republica, neminem mittere; intenta signa legionum existimari cervicibus ac bonis vestris, falso, sed putari tamen; conjuratorum copias veteres, et effusam illam ac superatam Catilinæ manum importunam, novo duce et insperata commutatione rerum esse renovatam:

Hæc cum viderem, quid agerem, Judices? Scio enim, tum non mihi vestrum studium, sed meum prope vestro, defuisse. Contenderem contra tribunum plebis privatus armis? Vicissent improbos boni, fortes inertes: interfectus esset is, qui hac una medicina sola petuit a reipublicæ peste depelli. Quid deinde? quid reliquiarum restaret? quid denique erat dubium, quin ille sanguis tribunitius, nullo præsertim publico consilio profusus,

consules ultores et defensores esset habiturus? cum quidem in concione dixisset, aut mihi semel pereundum, aut bis esse vincendum. Quid erat bis vincere? Id profecto, ut, cum amen- tissimo tribuno plebis cum decertassem, cum consulibus cæte- risque ejus ultoribus dimicarem.

Ego vero, si mihi uni pereundum fuisset, ac non accipienda plaga mihi insanabilis, reipublicæ mortifera, quam illi impo- fuisset; semel perire tamen, Judices, maluisset, quam bis vincere. Erat enim illa altera ejusmodi contentio, ut neque victi, neque victores, rempublicam tenere possemus. Quid, si in prima contentione, vi tribunitia victus, in foro cum multis bonis viris concidisset? Senatum consules, credo, vocassent, quem totum de civitate delerant: ad arma vocarent, qui ne vestitu quidem defendi rempublicam sissent: a tribuno plebis post interitum meum dissidissent, qui eandem horam meæ pes- tis et suorum præmiorum esse voluissent.

XX. Unum enim mihi restabat illud, quod forsitan non nemo vir fortis et acris animi magnique dixerit: Restitisses, repugnasses, mortem pugnans appetisses. De quo te, te, inquam, Patria, testor, et vos penates patriique Dii, me vestrarum sedum templorumque causa, me propter salutem meorum civium, quæ mihi semper fuit mea carior vita, dimicationem cædemque fu- gisse. Etenim, si mihi, in aliqua nave cum meis amicis navi- ganti, hoc, Judices, accidisset, ut multi ex multis locis præ- dones classibus eam navem se oppressuros minitarentur, nisi me unum sibi dedidissent; si id vectores negarent, ac mecum simul interire, quam me tradere hostibus, mallent: jecissem me ipse potius in profundum, ut cæteros conservarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, sed in magnum vitæ discrimen, adducerem. Cum vero in hanc reipublicæ na- vem, ereptis senatui gubernaculis, fluitantem in alto tempesta- tibus seditionum ac discordiarum, armatæ tot classes, nisi ego unus deditus essem, incursturæ viderentur; cum proscriptio, cæ- des, direptio, denuntiarentur; cum alii me suspicione periculi

sui non defenderent, alii vetere odio bonorum incitarentur, alii inviderent, alii obstare sibi me arbitrarentur, alii ulcisci dolorem suum aliquem vellent, alii rem ipsam publicam atque hunc bonorum statum otiumque odissent, et ob hasce causas, tot, tamque varias, me unum deposcerent: depugnarem potius cum summo, non dicam exitio, sed periculo certe, vestro liberorumque vestrorum, quam non id, quod omnibus impen-
debat, unus pro omnibus susciperem ac subirem?

XXI. Victi essent improbi: at cives; at ab eo privato, qui sine armis etiam consul rempublicam conservarat. Sin victi essent boni; quid superesset? non ad servos videtis rem venturam fuisse? An mihi ipsi, ut quidam putant, fuit mors æquo animo oppetenda? Quid? tum mortemne fugiebam? an erat res ulla, quam mihi magis optandam putarem? aut, ego illas res tantas in tanta improborum multitudine cum gerebam, non mihi mors, non exilium, ob oculos versabantur? non hæc denique a me tum, tanquam fata, in ipsa re gerenda concinebantur? An erat mihi in tanto luctu meorum, tanta disjunctione, tanta acerbitate, tanta spoliatione omnium rerum, quas mihi aut natura aut fortuna dederat, vita retinenda? Tam eram rudis, tam ignarus rerum, tam expers consilii aut ingenii? nihil audieram, nihil videram, nihil ipse legendo quærendoque cognoveram? nesciebam vitæ brevem esse cursum, gloriæ sempiternum? cum esset omnibus definita mors, optandum esse, ut vita, quæ necessitati deberetur, patriæ potius donata, quam reservata naturæ, videretur? Nesciebam, inter sapientissimos homines hanc contentionem fuisse, ut alii dicerent animos hominum sensusque morte restingui; alii autem tum maxime mentes sapientium ac fortium virorum, cum e corpore excessissent, sentire ac vigere? quorum alterum fugiendum non esse, carere sensu; alterum etiam optandum, meliore esse sensu.

Denique, cum omnia semper ad dignitatem retulissem, nec sine ea quidquam expetendum esse homini in vita putassem; mortem, quam etiam virgines Athenis, regis, opinor, Erechthei

filiae, pro patria contempsisse dicuntur, ego vir consularis, tantis rebus gestis, timerem? praesertim, cum ejus essem civitatis, ex qua Q. Mucius solus in castra Porfense venisset, eumque interficere, proposita sibi morte, conatus esset? ex qua P. Decius primum pater, post aliquot annos patria virtute praeditus filius, se ac vitam suam, instructa acie, pro salute populi Romani victoriaque devovisset? ex qua innumerabiles alii, partim adipiscendae laudis, partim vitandae turpitudinis causa, mortem in variis bellis aequissimis animis oppetissent? in qua civitate ipse meminissim, patrem hujus M. Craffi, fortissimum virum, ne videret victorem vivus inimicum, eadem sibi manu vitam exhaustisse, qua mortem saepe hostibus obtulisset?

XXII. Haec ego et multa alia cogitans, hoc videbam, si causam publicam mea mors peremisset, neminem unquam fore, qui auderet suscipere contra improbos cives reipublicae salutem. Itaque, non solum si vi interissem, sed etiam si morbo extinctus essem, fore putabam, ut exemplum reipublicae conservandae mecum simul interiret. Quis enim unquam, me a senatu populoque Romano, tanto omnium bonorum studio, non restituto, (quod certe, si essem interfectus, accidere non potuisset) ullam reipublicae partem cum sua minima invidia auderet attingere? Servavi igitur rempublicam discessu meo, Judices: eadem a vobis liberisque vestris, vastitatem, incendia, rapinas, meo dolore luctuque depuli; et unus rempublicam bis servavi, semel gloria, iterum aerumna mea. Neque enim in hoc me hominem esse infitiabor unquam, ut me optimo fratre, carissimis liberis, fidelissima conjuge, vestro conspectu, patria, hoc honoris gradu, sine dolore caruisse glorier. Quod si fecissem; quod a me beneficium haberetis, cum pro vobis ea, quae mihi essent vilia, reliquissim? Hoc, meo quidem animo, summi in patriam amoris mei signum esse debet certissimum, quod, cum abesse ab ea non possem sine summo dolore, hunc me perpeti, quam illam labefactari ab improbis, malui.

Memineram, Iudices, divinum illum virum, atque ex iisdem, quibus nos, radicibus natum ad salutem imperii hujus, C. Marium, summa senectute, cum vim prope justorum armorum profugisset, primo senile corpus paludibus occultasse demersum; deinde ad infimorum ac tenuissimorum hominum Minturnis misericordiam confugisse; inde navigio perparvo, cum omnes portus terrasque fugeret, in oras Africae desertissimas pervenisse. Atque ille vitam suam, ne inultus esset, ad incertissimam spem, et ad reipublicae statum, reservavit: ego, qui (quemadmodum multi in sonatu, me absente, dixerunt) periculo reipublicae vivebam, quique ob eam causam consularibus literis de senatus sententia exteris nationibus commendabar, nonne, si meam vitam deseruisssem, rempublicam prodidisssem? In quo quidem nunc, me restituto, vivit mecum simul exemplum fidei publicae, exemplum reipublicae defendendae: quod si immortale retinetur, quis non intelligit, immortalem hanc civitatem futuram?

XXIII. Nam externa bella regum, gentium, nationum, jampridem ita extincta sunt, ut praecclare cum iis agamus, quos pacatos esse patiamur. Denique ex bellica victoria non fere quemquam est invidia civium consecuta. Domesticis malis, et audacium civium consiliis, saepe est resistendum; eorumque periculorum est in republica retinenda medicina: quam omnem, Iudices, perdidissetis, si meo interitu senatui populoque Romano doloris sui de me declarandi potestas esset erepta. Quare moneo vos, adolescentes, atque hoc meo jure praecipio, qui dignitatem, qui rempublicam, qui gloriam, spectatis; ne, si qua vos aliquando necessitas ad rempublicam contra improbos cives defendendam vocabit, segniores sitis, et recordatione mei casus a consiliis fortibus refugiatis.

Primum, non est periculum, ne qui unquam sint in civitate ejusmodi consules, praesertim si erit his id, quod debetur, persolutum. Deinde, nunquam jam, ut spero, quisquam improbus consilio et auxilio bonorum se oppugnare rempublicam dicet,

illis tacentibus; nec armati exercitus terrorem opponet togatis; neque erit iusta causa ad portas sedenti imperatori, quare terrorem suum falso jactari opponique patiatur. Nunquam enim erit tam oppressus senatus, ut ei ne supplicandi quidem ac lugendi sit potestas; tam captus equester ordo, ut equites Romani a consule relegentur. Quæ cum omnia, atque etiam multo alia majora, quæ consulto prætereo, accidissent; vidissetis me tamen in pristinam meam dignitatem, brevi temporis dolore interjecto, reipublicæ voce esse revocatum.

XXIV. Sed ut revertar ad illud, quod mihi in hac omni est oratione propositum, omnibus malis illo anno scelere consulum rempublicam esse confectam: primum illo ipso die, qui mihi funestus fuit, omnibus bonis luctuosus, cum ego me e complexu patriæ conspectuque vestro eripuisssem, et metu vestri periculi, non mei, furori hominis, sceleri, perfidiæ, telis, minisque cecidisssem, patriamque, quæ mihi erat carissima, propter ipsius patriæ caritatem reliquisssem; cum meum illum casum tam horribilem, tam gravem, tam repentinum, non solum homines, sed tecta urbis ac templa, lugerent; nemo vestrum forum, nemo curiam, nemo lucem, aspicere vellet: illo, inquam, ipso die, die dico? immo hora, atque etiam puncto temporis eodem, mihi reique publicæ perniciēs, Gabinio et Pisoni provincia, rogata est. Pro Dii immortales, custodes et conservatores hujus urbis atque imperii! quænam illa in republica monstra, quæ scelera, vidistis? Civis erat expulsus is, qui rempublicam ex senatus auctoritate cum omnibus bonis defenderat; et expulsus non alio aliquo, sed eo ipso, crimine. Erat autem expulsus sine iudicio, vi, lapidibus, ferro, servitio denique concitato: lex erat lata, vastato ac relicto foro, et ficariis servisque tradito; et ea lex, quæ ut ne ferretur, senatus fuerat veste mutata.

Hac tanta perturbatione civitatis, ne noctem quidem consules inter meum discrimen, et eorum prædam, interesse passi sunt: statim, me perculso, ad meum sanguinem hauriendum, et,

spirante etiam republica, ad ejus spolia detrahenda, advolaverunt. Omitto gratulationes, epulas, partitionem ærarii, beneficia, spem, promissa, prædam, lætitiā paucorum in luctu omnium. Vexabatur uxor mea: liberi ad necem quærebantur: gener, et Piso gener, a Pisonis consulis pedibus supplex rejectebatur: bona diripiebantur, eaque ad consules deferebantur: domus ardebat in Palatio: consules epulabantur. Quod si meis incommodis lætabantur, urbis tamen periculo commoverentur.

XXV. Sed, ut a mea causa jam recedam, reliquas illius anni pestes recordamini: sic enim facillime perspicietis, quantam vim omnium remediorum a magistratibus proximis respublica desiderarit. Legum multitudinem, cum earum, quæ latæ sunt, tum vero, quæ promulgatæ fuerunt. Nam latæ quidem sunt consulibus illis, tacentibus dicam? immo vero approbantibus etiam, ut censoria notio, et gravissimum iudicium sanctissimi magistratus, de republica tolleretur; ut collegia non modo illa vetera contra senatus consultum restituerentur, sed ab uno gladiatore innumerabilia alia nova conscriberentur; ut, remissis semissibus et trientibus, quinta prope pars vectigalium tolleretur; ut Gabinio pro illa sua Cilicia, quam sibi, si rempublicam prodidisset, pactus erat, Syria daretur; ut uni helluoni bis de eadem re deliberandi, et, rogata lege, potestas fieret provinciæ commutandæ.

XXVI. Mitto eam legem, quæ omnia jura religionum, auspiorum, potestatum, omnes leges, quæ sunt de jure et de tempore legum rogandarum, una rogatione delevit: mitto omnem domesticam labem: etiam exterarum nationum illius anni furore conquassatas videbamus. Lege tribunitia Matris Magnæ Pessinuntius ille sacerdos expulsus et spoliatus sacerdotio est, fanumque sanctissimarum atque antiquissimarum religionum venditum pecunia grandi Brogitaro, impuro homini, atque indigno illa religione; præsertim cum ea sibi ille non colendi, sed violandi, causa appetisset: appellati reges a populo, qui id nunquam ne a senatu quidem postulassent: reducti exules

Byzantium condemnati tum, cum indemnati cives e civitate ejiciebantur.

Rex Ptolemæus, qui si nondum erat ipse a senatu socius appellatus, erat tamen frater ejus regis, qui cum esset in eadem causa, jam erat a senatu honorem istum consecutus; erat eodem genere, iisdemque majoribus, eadem vetustate societatis; denique erat rex, si nondum socius, at non hostis; pacatus, quietus, fretus imperio populi Romani, regno paterno atque avito, regali otio perfruebatur. De hoc, nihil cogitante, nihil suspicante, ejusdem operis suffragium ferentibus, est rogatum, ut sedens cum purpura et sceptro, et illis insignibus regiis, præconi publico subjiceretur; et, imperante populo Romano, qui etiam bello victis regibus regna reddere consuevit, rex amicus, nulla injuria commemorata, nullis repetitis rebus, cum bonis omnibus publicaretur.

XXVII. Multa acerba, multa turpia, multa turbulenta, habuit ille annus: tamen illi sceleri, quod in me illorum immunitas edidit, haud scio an recte hoc proximum esse dicam. Antiochum illum Magnum majores nostri, magna belli contentione terra marique superatum, intra montem Taurum regnare jusserunt: Asiam, qua illum multarunt, Attalo, ut is regnaret in ea, condonaverunt. Cum Armeniorum rege, Tigrane, grave bellum perdiuturnumque gessimus, cum ille, injuriis in socios nostros inferendis, bello prope nos laceffisset. Hic et ipse per se vehemens fuit, et acerrimum hostem hujus imperii Mithridatem, pulsum Ponto, opibus suis regnoque defendit; et a Lucullo, summo viro atque imperatore, pulsus, animo tamen hostili cum reliquis copiis suis in pristina mente mansit. Hunc Cn. Pompeius, cum in suis castris supplicem abjectumque vidisset, erexit, atque insigne regium, quod ille de suo capite abjecerat, reposuit, et, imperatis certis rebus, regnare jussit; nec minus et sibi et huic imperio gloriosum putavit, constitutum a se regem, quam constrictum, videri.

Tulit, gessit. Qui et ipse hostis fuit populi Romani, et acerrimum hostem in regnum recepit; qui conflixit, qui signa contulit, qui de imperio pene certavit; regnat hodie, et amicitiae nomen ac societatis, quod armis violarat, id precibus est consecutus. Ille Cyprius miser, qui semper socius, semper amicus fuit; de quo nulla unquam suspicio durior aut ad senatum, aut ad imperatores nostros, allata est; vivus, ut aiunt, est, et videns, cum victu ac vestitu suo publicatus. En, cur cæteri reges stabilem esse suam fortunam arbitrentur; cum hoc illius funesti anni prodito exemplo videant, per tribunum aliquem et sexcentas operas, se fortunis spoliari et regno omni posse nudari.

XXVIII. At etiam eo negotio M. Catonis splendorem maculare voluerunt, ignari, quid gravitas, quid integritas, quid magnitudo animi, quid denique virtus, valeret: quæ in tempestate sæva quieta est, et lucet in tenebris, et pulsa loco manet tamen, atque hæret in patria, splendetque per se semper, neque alienis unquam sordibus obsolescit. Non illi ornandum M. Catonem, sed relegandum; nec illi committendum illud negotium, sed imponendum, putaverunt: qui in concione palam dixerint, linguam se evellisse M. Catoni, quæ semper contra extraordinarias potestates libera fuisset. Sentient, ut spero, brevi tempore, manere libertatem illam; atque hoc etiam, si fieri poterit, esse maiorem, quod cum consulibus illis M. Cato, etiam cum jam desperasset aliquid auctoritate sua profici posse, tamen voce ipsa ac dolore pugnavit, et post meum discessum iis Pisonem verbis, flens meum et reipublicæ casum, vexavit, ut illum hominem perditissimum atque impudentissimum pene jam provinciæ pœniteret.

Cur igitur rogationi paruit? Quasi vero ille non in alias quoque leges, quas injuste rogatas putaret, jam ante jurarit. Non offert se ille istis temeritatibus, ut, cum reipublicæ nihil profit, se cive rempublicam privet. Consule me, cum esset designatus tribunus plebis, obtulit in discrimen vitam suam: dixit eam sententiam, cujus invidiam capitis periculo sibi præstandam

videbat : dixit vehementer : egit acriter : ea, quæ sensit, præ se tulit : dux, auctor, actor rerum illarum fuit : non quo periculum suum non videret ; sed in tanta reipublicæ tempestate nihil sibi, nisi de patriæ periculis, cogitandum putabat. Consecutus est ipse tribunatus.

XXIX. Quid ego de singulari magnitudine animi ejus, ac de incredibili virtute, dicam ? Meministis illum diem, cum, templo a collega occupato, nobis omnibus de vita ejus viri et civis timentibus, ipse animo fortissimo venit in templum, et clamorem hominum auctoritate, impetum improborum virtute, sedavit. Adiit tum periculum, sed adiit ob causam ; quæ quanta fuerit, jam mihi dicere non est necesse. At, si isti Cypriæ rogationi sceleratissimæ non paruisset, hæreret illa nihilominus in republica turpitudine. Regno enim jam publicato, de ipso Catone erat nominatim rogatum : quod ille si repudiasset, dubitatis, quin ei vis esset allata, cum omnia acta illius anni per illum unum labefactari viderentur ?

Atque etiam hoc videbat : quoniam illa in republica macula regni publicati maneret, quam nemo jam posset eluere ; quod ex malis boni possit in republica provenire, id utilius esse per se conservari, quam per alios. Atque ille, etiam si aliquam vi expelleretur illis temporibus ex hac urbe, facile pateretur. Etenim, qui superiore anno senatu caruisset, quo si tum veniret, me tamen socium suorum in republica consiliorum videre posset ; is æquo animo tum, me expulso, et meo nomine cum universo senatu, tum sententia sua condemnata, in hac urbe esse posset ? Ille vero eidem tempori, cui nos, eidem furori, eisdem consulibus, eisdem minis, infidiis, periculis, cessit : luctum nos haufimus majorem, dolorem ille animi non minorem.

XXX. His de tot tantisque injuriis in socios, in reges, in liberas civitates, consulum querela esse debuit : in ejus magistratus tutela reges atque exteræ nationes semper fuerunt. Ecquæ vox unquam est audita consulum ? Quanquam quis auderet, si maxime queri vellet ? De Cyprio rege quererentur, qui

me civem, nullo meo crimine, patriæ nomine, laborantem, non modo stantem non defenderunt, sed ne jacentem quidem protexerunt? Cesseram, si alienam a me plebem fuisse vultis, quæ non fuit, invidiæ; si commoveri omnia videbantur, temporis; si vis suberat, armis; si societas, magistratum factioni; si periculum civium, reipublicæ.

Cur, cum de capite civis (non disputo, cujusmodi civis) et de bonis proscripção ferretur, cum et sacratis legibus et XII. tabulis sancitum esset, ut neque privilegium irrogari liceret, neque de capite, nisi comitiis centuriatis, rogari; nulla vox est audita consulum? constitutumque est illo anno, quantum in illis duabus hujus imperii pestibus fuit, jure posse per operas concitatas quemvis civem nominatim, tribuni plebis consilio, ex civitate exturbari?

Quæ vero promulgata illo anno fuerunt? quæ promissa multis? quæ conscripta? quæ sperata? quæ cogitata? Quid dicam? qui locus orbis terræ jam non erat alicui destinatus? cujus negotii publici cogitari, optari, fingi, curatio potuit, quæ non esset attributa atque descripta? quod genus imperii, aut quæ provincia, quæ ratio auferendæ aut conflandæ pecuniæ, non reperiabatur? quæ regio orave terrarum erat latior, in qua non regnum aliquod statueretur? quis autem rex, qui illo anno non aut emendum sibi, quod non habebat, aut redimendum, quod habebat, arbitraretur? quis provinciam, quis pecuniam, quis legationem, ab senatu petebat? Damnatis de vi restitutio, consulatus petitio ipsi illi populari sacerdoti, comparabatur. Hæc gemebant boni, sperabant improbi, agebat tribunus plebis, consules adjuvabant.

XXXI. Hic, aliquanto serius, quam ipse vellet, Cn. Pompeius, invitissimis iis, qui mentem optimi ac fortissimi viri suis consiliis, fictisque terroribus, a defensione meæ salutis avertent, excitavit illam suam non sopitam, sed suspicione aliqua retardatam, consuetudinem reipublicæ bene gerendæ. Non est passus ille vir, qui sceleratissimos cives, qui acerrimos hostes,

qui maximas nationes, qui reges, qui gentes feras atque inauditas, qui prædonum infinitam manum, qui etiam servitia, virtute victoriaque domuisset; qui, omnibus bellis terra marique compressis, imperium populi Romani orbis terrarum terminis definisset; rempublicam everti scelere paucorum, quam ipse non solum consiliis, sed etiam sanguine suo, sæpe servasset: accessit ad causam publicam; restitit auctoritate sua reliquis rebus; de præteritis quæstus est. Fieri quædam ad meliorem spem inclinatio visa est.

Decrevit senatus frequens de meo reditu kalendis Jun. dissentiente nullo, referente L. Ninnio, cujus in mea causa nunquam fides virtusque contremuit. Intercessit Ligus iste nescio qui, additamentum inimicorum meorum. Res erat et causa nostra eo jam loci, ut erigere oculos et vivere videretur. Quisquis erat, qui aliquam partem in meo luctu sceleris Clodiani attigisset, quocunque venerat, quod iudicium cunque subierat, damnabatur. Inveniebatur nemo, qui se suffragium de me tulisse confiteretur. Decesserat ex Asia frater meus magno squalore, sed multo etiam majore mœrore: huic ad urbem venienti tota obviam civitas cum lacrymis gemituque processerat: loquebatur liberius senatus: concurrebant equites Romani: Piso ille, gener meus, cui fructum pietatis suæ neque ex me, neque a populo Romano, ferre licuit, a propinquo suo focerum suum flagitabat: omnia senatus rejiciebat, nisi de me primum consules retulissent.

XXXII. Quæ cum res jam manibus teneretur; et cum consules provinciarum pactione libertatem omnem perdidissent, qui, cum in senatu privatim, ut de me sententias dicerent, flagitabantur, legem illi se Clodiam timere dicebant: cum hæc non possent jam diutius sustinere, initur consilium de interitu Cn. Pompeii: quo patefacto, ferroque deprehenso, ille inclusus domi tamdiu fuit, quamdiu inimicus meus in tribunatu. De meo reditu octo tribuni promulgarunt. Ex quo intellectum est, mihi absenti crevisse amicos, in ea præsertim fortuna, in

qua nonnulli etiam, quos esse putaveram, non erant: sed eos voluntatem semper eandem, libertatem non eandem semper, habuisse. Nam ex novem tribunis, quos tunc habueram, unus, me absente, defluxit: qui cognomen sibi ex Aeliorum imaginibus arripuit, quo magis nationis ejus esse, quam generis, videretur.

Hoc igitur anno, magistratibus novis designatis, cum omnes boni omnem spem melioris status in eorum fidem convertissent; princeps P. Lentulus auctoritate ac sententia sua, Pisonem et Gabinio repugnantibus, causam suscepit, tribunisque plebis octo referentibus, præstantissimam de me sententiam dixit. Qui cum ad gloriam suam, atque ad amplissimi beneficii gratiam, magis pertinere videret, causam illam integram ad suum consulatum reservari; tamen rem talem per alios citius, quam per se tardius, confici malebat.

XXXIII. Hoc interim tempore P. Sextius, Judices, designatus, iter ad C. Cæsarem pro mea salute suscepit. Quid egerit, quantum profecerit, nihil ad causam: equidem existimo, si ille, ut arbitror, æquus nobis fuerit, nihil ab hoc profectum; sin iratior, non multum: sed tamen sedulitatem atque integritatem hominis videtis. Ingredior jam in Sextii tribunatum: nam hoc primum iter designatus reipublicæ causa suscepit: pertinere et ad concordiam civium putavit, et ad perficiendi facultatem, animum Cæsaris a causa non abhorrere. Abiit ille annus: respirasse homines videbantur, nondum re, sed spe reipublicæ recuperandæ. Exierunt malis ominibus atque execrationibus duo vulturii paludati; quibus utinam ipsis evenissent ea, quæ tum homines precabantur! neque nos provinciam Macedoniam cum exercitu, neque equitatum in Syria, et cohortes optimas, perdidissemus.

Ineunt magistratum tribuni plebis, qui omnes se de me promulgaturos confirmarant. Ex his princeps emittitur ab inimicis meis is, quem homines in luctu irridentes Gracchum vocabant: quoniam id etiam fatum civitatis fuit, ut illa ex vepreculis

extracta nitidula rempublicam conaretur arrodere. Alter vero non ille Sertanus ab aratro, sed ex deserto Gavi Olali horreo, calatis granis, in Calatinos Atilios insitus, subito nominibus in tabulas relatis, nomen suum de tabula sustulit. Veniunt kalendæ Januarii: vos hæc melius scire potestis, si equidem audita dico: quæ tum frequentia senatus, quæ expectatio populi, qui concursus legatorum ex Italia cuncta, quæ virtus, actio, gravitas P. Lentuli consulis fuerit, quæ etiam collega ejus moderatio de me: qui cum inimicitias sibi mecum ex reipublicæ diffensione susceptas esse dixisset, eas se patribus conscriptis dixit, et temporibus reipublicæ, permitturum.

XXXIV. Tum princeps rogatus sententiam L. Cotta dixit id, quod dignissimum republica fuit, nihil de me actum esse jure, nihil more majorum, nihil legibus: non posse quemquam de civitate tolli sine judicio: de capite non modo ferri, sed ne judicari quidem, posse, nisi comitiis centuriatis: vim fuisse illam, flammam quassatæ reipublicæ, perturbatorumque temporum, jure judiciisque sublati: magna rerum perturbatione impendente, declinasse me paululum, et, spe reliquæ tranquillitatis, præsentis fluctus tempestatemque fugisse: quare, cum absens rempublicam non minus magnis periculis, quam quodam tempore præsens, liberafsem, non restitui me solum, sed etiam ornari, a senatu decere. Disputavit etiam multa prudenter, ita de me illum amentissimum et profligatissimum hostem pudoris et pudicitiae scripsisse, quæ scripserat, iis verbis, rebus, sententiis, ut, etiam si jure esset rogatum, tamen vim habere non posset: quare me, qui nulla lege abessem, non restitui lege, sed revocari senatus auctoritate, oportere.

Hunc nemo erat quin verissime sentire diceret. Sed post cum rogatus Cn. Pompeius, approbata laudataque Cotta sententia, dixit, sese otii mei causa, ut omni populari concitatione defungerer, censere, ut ad senatus auctoritatem populi quoque Romani beneficium erga me adjungeretur. Cum omnes certatim, aliusque alio gravius atque ornatus de mea salute

dixisset, fieretque sine ulla varietate discessio; surrexit, ut scitis, Atilius hic Gavianus: nec ausus est, cum esset emptus, intercedere; noctem sibi ad deliberandum postulavit. Clamor senatus, querela, preces, focer ad pedes abjectus. Ille se affirmare, postero die moram nullam esse facturum. Creditum est: discessum est. Illi interea deliberatori merces, longa interposita nocte, duplicata est. Consecuti dies pauci omnino Januario mense, per quos senatum haberi liceret; sed tamen actum nihil, nisi de me.

XXXV. Cum omni morâ, ludificatione, calumnia, senatus auctoritas impediretur; venit tandem concilii de me agendi dies, VIII. kalendas Februar. Princeps rogationis, vir mihi amicissimus, Q. Fabricius, templum aliquanto ante lucem occupavit. Quietus eo die Sextius, is qui est de vi reus: actor hic defensorque causæ meæ nihil progreditur, consilia expectat inimicorum meorum. Quid illi, quorum consilio P. Sextius in iudicium vocatur? quo se pacto gerunt? cum forum, comitium, curiam, multa de nocte armatis hominibus ac servis plerisque occupavissent, impetum faciunt in Fabricium, manus afferunt, occidunt nonnullos, vulnerant multos.

Venientem in forum, virum optimum et constantissimum, M. Cispium, tribunum plebis, vi depellunt: eadem in foro maximam faciunt: universique, districtis gladiis et cruentis in omnibus fori partibus, fratrem meum, virum optimum, fortissimum, mei que amantissimum, oculis quærebant, voce poscebant. Quorum ille telis libenter, in tanto luctu ac desiderio mei, non repugnandi, sed moriendi, causa, corpus obtulisset suum, nisi suam vitam ad spem mei reditus reservasset. Subiit tamen vim illam nefariam consccleratorum latronum; et, cum ad fratris salutem a populo Romano deprecandam venisset, pulsus e Rōstris, in comitio jacuit, seque servorum et libertorum corporibus obtexit, vitamque tum suam noctis et fugæ præsidio, non juris iudiciorumque, defendit. Meministis tum, Iudices, corporibus civium Tiberim compleri, cloacas

referri, e foro spongiis effingi sanguinem, ut omnes tantam illam copiam, et tam magnificum apparatus, non privatum aut plebeum, sed patribus et prætorem, esse arbitrarentur: nihilque neque ante hoc tempus, neque hoc ipso turbulentissimo die, criminationis esse in Sextium.

XXXVI. Atqui vis in foro versata est. Certe: quando enim major? Lapidationes persæpe vidimus; non ita sæpe, sed nimium tamen sæpe, gladios: cædem vero tantam, tantos acervos corporum extructos, nisi forte illo Cinnano atque Octaviano die, quis unquam in foro vidit? Qua ex concertatione animorum? nam ex pertinacia aut constantia intercessoris oritur sæpe seditio, culpa atque improbitate latoris, commodo aliquo imperitis aut largitione proposita, oritur ex concertatione magistratuum, oritur sensim ex clamore primum, deinde aliqua discessione concionis; vix, sero, et raro, ad manus pervenitur: nullo vero verbo facto, nulla concione advocata, nulla lege recitata, concitatam nocturnam seditionem quis audivit?

An verisimile est, ut civis Romanus, aut homo liber quisquam, cum gladio in forum descenderit ante lucem, ne de se ferri pateretur, præter eos, qui ab illo pestifero ac perditio cive jampridem reipublicæ sanguine saginantur? Hic jam de ipso accusatore quæro, qui P. Sextium queritur cum multitudine in tribunatu et cum præsidio magno fuisse; num illo die fuerit? Certe, certe, non fuit. Victa igitur est causa reipublicæ, et victa non auspiciis, non intercessione, non suffragiis; sed vi, manu, ferro. Nam, si obnuntiasset Fabricio is prætor, qui se servasse de cælo dixerat, accepisset respublica plagam, sed eam, quam acceptam gemere posset. Si intercessisset collega Fabricio, læsisset rempublicam, sed rempublicam jure læsisset. Gladiatores tu novitios, pro expectata ædilitate suppositos, cum sicariis e carcere emissis ante lucem immittas? magistratus templo dejicias? cædem maximam facias? forum purges? et, cum omnia vi et armis egeris, accuses eum, qui se præsidio munierit, non ut te oppugnaret, sed ut vitam suam posset defendere?

XXXVII. Atqui ne ex eo quidem tempore id egit Sextius, ut, a suis munitus, tuto in foro magistratum gereret, rempublicam administraret. Itaque, fretus sanctitate tribunatus, cum se non modo contra vim et ferrum, sed etiam contra verba atque interfationem, legibus sacris esse armatum putaret; venit in templum Castoris, obnuntiavit consuli: cum subito manus illa Clodiana, in cæde civium sæpe jam victrix, exclamat, incitatur, invadit, inermem atque imparatum tribunum alii gladiis adoriuntur, alii fragmentis septorum et fustibus: a quibus hic, multis vulneribus acceptis, ac debilitato corpore et contrucidato, se abiecit exanimatus; neque ulla alia re ab se mortem, nisi opinione mortis, depulit. Quem cum jacentem et concisum plurimis vulneribus, extremo spiritu, exsanguem et confectum viderent; defatigatione magis et errore, quam misericordia et modo, aliquando cedere destiterunt.

Et causam dicit Sextius de vi? quid ita? quia vivit. At id non sua culpa: plaga una illa extrema defuit, quæ si accessisset, reliquum spiritum exhausisset. Accusa Lentidium: non percussit locum: maledicto Sabinio, homini Reatino, cur tam tempore exclamarit occisum. Ipsum vero quid accusas? num defuit gladiis? num repugnavit? num, ut gladiatoribus imperari solet, ferrum non recepit?

XXXVIII. An hæc ipsa vis est, non posse emori? an illa, quod tribunus plebis templum cruentavit? an, quod, cum esset ablatus, primumque resipisset, non se referri jussit? ubi est crimen, quod reprehenditis? Hic quæro, Judices, si illo die gens ista Clodia, quod facere voluit, effecisset; si P. Sextius, qui pro occiso relictus est, occisus esset; fuistisne ad arma ituri? fuistisne vos ad patrium illum animum, majorumque virtutem, excitaturi? fuistisne aliquando rempublicam a funesto latrone repetituri? an etiam tunc quiesceretis, cunctaremini, timeretis, cum rempublicam a facinorosissimis sicariis, et a servis, esse oppressam atque occupatam videretis? Cujus igitur mortem ulcisceremini, si quidem liberi esse, et habere

republicam, cogitaretis; de ejus virtute viri quid vos loqui, quid sentire, quid cogitare, quid judicare oporteat, dubitandum putatis?

At vero illi ipsi parricidæ, quorum effrenatus furor alitur impunitate diuturna, adeo vim facinoris sui perhorruerant, ut, si paulo longior opinio mortis Sextii fuisset, Gracchum illum suum, transferendi in nos criminis causa, occidere cogitarint. Sensit rusticulus non incautus, (neque enim homines nequam tacere potuerunt) suum sanguinem quæri ad restinguendam invidiam facinoris Clodiani: mulionicam penulam arripuit, cum qua primum Romam ad comitia venerat: messoria se corbe contextit: cum quærerent alii Numerium, alii Quintium, gemini nominis errore servatus est. Atque hoc scitis omnes, usque adeo hominem in periculo fuisse, quoad scitum sit Sextium vivere. Quod nisi esset patefactum paulo citius, quam vellem; non illi quidem morte mercenarii sui transferre potuissent invidiam in quos putabant, sed acerbissimi sceleris infamiam grato quodam scelere minuissent.

Ac, si tunc P. Sextius, Judices, in templo Castoris animam, quam vix retinuit, edidisset; non dubito, quin, si modo esset in republica senatus, si majestas populi Romani revixisset, aliquando statua huic ob rempublicam interfecto in foro statueretur. Nec vero illorum quisquam, quos a majoribus nostris, morte obita, positos in illo loco atque in Rostris collocatos videtis, esset P. Sextio aut acerbitate mortis, aut animo in rempublicam, præponendus: qui, cum causam civis calamitosi, causam amici, causam bene de republica meriti, causam senatus, causam Italiæ, causam reipublicæ, suscepisset; cumque auspiciis religionique parens obnuntiaret, quod senserat; luce palam a nefariis pestibus in Deorum hominumque conspectu esset occisus, sanctissimo in templo, sanctissima in causa, sanctissimo in magistratu. Ejus igitur vitam quisquam spoliandam ornamentis esse dicet, cujus mortem ornandam monumento sempiterno putaretis?

XXXIX. Homines, inquit, emisisti, coegisti, parasti. Quid uti faceret? senatum obsideret? cives indemnatos expelleret? bona diriperet? ædes incenderet? tecta disturbaret? templa Deorum immortalium inflammaret? tribunos plebis ferro e Rostris expelleret? provincias, quas vellet, quibus vellet, venderet? reges appellaret? rerum capitalium condemnatos in liberas civitates per legatos nostros reduceret? principem civitatis ferro obsessum teneret? Hæc ut efficere posset, quæ fieri, nisi armis oppressa republica, nullo modo poterant, idcirco, credo, manum sibi P. Sextius et copias comparavit.

At nondum erat maturum: nondum res ipsa ad ejusmodi præsidia viros bonos compellebat. Pulsi nos eramus, non omnino ista manu sola, sed tamen non sine ista: vos taciti mirabimini. Captum erat forum anno superiore, æde Castoris, tanquam arce aliqua, a fugitivis occupata: fiebatur. Omnia hominum, cum egestate, tum audacia, perditorum, clamore, concursu, vi, manu, gerebantur: perferebatis. Magistratus templis pellebantur; alii omnino aditu ac foro prohibebantur: nemo resistebat. Gladiatores ex prætoris comitatu comprehensi, in senatum introducti, confessi, in vincula coniecti a Milone, emissi a Serrano: mentio nulla. Forum corporibus civium Romanorum constratum cæde nocturna: non modo nulla nova quaestio, sed etiam vetera judicia sublata. Tribunum plebis plus viginti vulneribus acceptis jacentem moribundumque vidistis: alterius tribuni plebis, divini hominis (dicam enim quod sentio, et quod mecum sentiunt omnes) divini, insigni quadam, inaudita, nova magnitudine animi, gravitate, fide præditi, domus est oppugnata ferro, facibus, exercitu Clodiano.

XL. Et tu hoc loco laudas Milonem, et jure laudas. Quem enim unquam virum tam immortalis virtute vidimus, qui, nullo præmio proposito, præter hoc, quod jam contritum et contemptum putatur, iudicium bonorum, omnia pericula, summos labores, gravissimas contentiones inimicitiasque, suscepit? qui mihi unus ex omnibus civibus videtur re docuisse, non verbis,

quid oporteret a præstantissimis viris in republica fieri, et quid necesse esset : oportere hominum audacium, everforum reipublicæ, sceleri legibus et judiciis resistere : si leges non valerent, judicia non essent, si respublica vi consensuque audacium armis oppressa teneretur ; præsidio et copiis defendi vitam et libertatem necesse esse. Hoc sentire, prudentiæ est ; facere, fortitudinis ; et sentire vero et facere, perfectæ cumulataque virtutis.

Adiit ad rempublicam tribunus plebis, Milo : de cuius laude plura dicam, non quo aut ipse hæc dici, quam existimari, malit, aut ego hunc laudis fructum præsentī libenter impertiam, præsertim cum verbis consequi non possim ; sed, quod existimo, si Milonis causam accusatoris voce collaudatam probaro, vos in hoc crimine parem Sextii causam existimaturos. Adiit igitur T. Annius ad causam reipublicæ, sic, ut civem patriæ recuperare vellet ereptum. Simplex causa, constans ratio, plena consensionis omnium, plena concordia. Collegas adiutores habebat : consulis alterius summum studium, alterius animus pene placatus. De prætoribus unus alienus : senatus incredibilis voluntas : equitum Romanorum animi ad causam excitati, erecta Italia. Duo soli erant empti ad impediendum : qui si, homines despecti et contempti, tantam rem sustinere non potuissent, se causam, quam susceperat, nullo labore peracturum videbat. Agebat auctoritate, agebat consilio, agebat per summum ordinem, agebat exemplo bonorum et fortium civium : quid republica, quid se, dignum esset, quis ipse esset, quid sperare, quid maioribus suis reddere deberet, diligentissime cogitabat.

XLI. Huic gravitati hominis videbat ille gladiator se, si moribus ageret, parem esse non posse : ad ferrum, ad faces, ad quotidianam cædem, incendia, rapinas, se cum exercitu suo contulit : domum oppugnare, itineribus occurrere, vi laceßere et terrere, cœpit. Non movit hominem summa gravitate, summaque constantia : sed, quanquam dolor animi, innata libertas, prompta excellensque virtus, fortissimum virum hortabantur, vi vim, oblatam præsertim sæpius, ut frangeret et refutaret ;

tanta moderatio fuit hominis, tantum consilium, ut contineret dolorem, neque eadem se re ulcisceretur, qua esset laceffitus; sed illum, tot jam funeribus reipublicæ exultantem ac tripudiantem, legum, si posset, laqueis constringeret.

Descendit ad accusandum. Quis unquam tam proprie reipublicæ causa, nullis inimiciis, nullis præmiis, nulla hominum postulatione, aut etiam opinione, id unquam esse facturum? Fracti erant animi hominis: hoc enim accusante, pristini illius sui iudicii turpitudinem desperabat. Ecce tibi consul, prætor, tribunus plebis, nova novi generis edicta proponunt: Ne reus adsit, ne citetur, ne quæatur, ne mentionem omnino cuiquam iudicum aut iudiciorum facere liceat. Quid ageret vir ad virtutem, dignitatem, gloriam natus, vi sceleratorum hominum corroborata, legibus iudiciisque sublati? Cervices tribunus plebis privato, præstantissimus vir profligatissimo homini, daret? an causam susceptam affligeret? an se domi contineret? Et vinci turpe putavit, et deterreri. Etiam e republica credidit, ut, quoniam sibi in illum legibus uti non liceret, illius vim neque in suo, neque in reipublicæ, periculo pertimesceret.

XLII. Quomodo igitur hoc in genere præsidii comparati accusas Sextium, cum idem laudes Milonem? An, qui sua tecta defendit; qui ab aris, focis, ferrum flammamque depellit; qui sibi licere vult tuto esse in foro, in templo, in curia; qui vitæ præsidium comparat; qui vulneribus, quæ cernit quotidie toto corpore, movetur, ut aliquo præsidio caput, et cervices, et jugulum, ac latera tutetur: hunc de vi accusandum putas?

Quis enim vestrum, Iudices, ignorat, ita naturam rerum tulisse, ut quodam tempore homines, nondum neque naturali neque civili jure descripto, fusi per agros ac dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum manu ac viribus, per cædem ac vulnera, aut eripere aut retinere potuissent? Qui igitur primi virtute et consilio præstanti extiterunt, ii, perspecto genere

humanæ docilitatis atque ingenii, dissipatos unum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad justitiam atque mansuetudinem transduxerunt. Tum res ad communem utilitatem, quas publicas appellamus, tum conventicula hominum, quæ postea civitates nominatæ sunt, tum domicilia conjuncta, quas urbes dicimus, invento et divino et humano jure, mœnibus sepserunt.

Atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, et illam immanem, nihil tam interest, quam jus, atque vis. Horum utro uti nolimus, altero est utendum. Vim volumus extinguere? jus valeat necesse est, id est, judicia, quibus omne jus continetur. Judicia displicent, aut nulla sunt? vis dominetur necesse est. Hæc vident omnes: Milo et vidit, et fecit, ut jus experiretur, vim depelleret. Altero uti voluit, ut virtus audaciam vinceret: altero usus necessario est, ne virtus ab audacia vinceatur. Eademque ratio fuit P. Sextii, si minus in accusando, (neque enim per omnes fuit idem necesse fieri) at certe in necessitate defendendæ salutis suæ, præsidioque contra vim et manum comparando.

XLIII. O Dii immortales! quemnam ostenditis exitum nobis? quam spem reipublicæ datis? quotus quisque invenietur tanta virtute vir, qui optimam quamque causam reipublicæ amplectatur, qui bonis viris deserviat, qui solidam laudem veramque quærat? cum sciat, duo illa reipublicæ pene fata, Gabinium et Pisonem, alterum haurire quotidie ex pacatissimis atque opulentissimis Syriæ gazis innumerabile pondus auri; bellum inferre quiescentibus, ut eorum veteres illibatasque divitias in profundissimum libidinum suarum gurgitem profundat; villam ædificare in oculis omnium tantam, tugurium ut jam videatur esse illa villa, quam ipse tribunus plebis pictam olim in concionibus explicabat, quo fortissimum ac summum civem in invidiam homo castus ac non cupidus vocaret? Alterum Thracibus ac Dardanibus primum pacem maxima pecunia vendidisse; deinde, ut illi pecuniam conficere possent, vexandam

his Macedoniam et spoliandam tradidisse; eundemque bona creditorum, civium Romanorum, cum debitoribus Græcis divisisse; cogere pecunias maximas a Dyrrhachinis, spoliare Theffalos, certam Achæis in annos singulos pecuniam imperavisse, neque tamen ullo in publico aut religioso loco signum, aut tabulam, aut ornamentum, reliquisse? Hos sic illudere, quibus omne supplicium, atque omnis jure optimo pœna, debetur; reos esse hos duos, quos videtis? Omitto jam Numerium, Serranum, Ælium, quisquilias seditionis Clodianæ: sed tamen hi quoque etiam nunc volitant, ut videtis; nec, dum vos de vobis aliquid timebitis, illi unquam de se pertimescent.

XLIV. Nam quid ego de ædile ipso loquar, qui etiam diem dixit, et accusavit de vi Milonem? Neque hic tamen ulla unquam injuria adducetur, ut eum tali virtute tantaque firmitate animi se in rempublicam fuisse pœniteat: sed, qui hæc vident, adolescentes, quonam suas mentes conferent? Ille, qui monumenta publica, qui ædes sacras, qui domos inimicorum suorum, oppugnavit, excidit, incéndit, qui stipatus semper sicariis, septus armatis, munitus indicibus fuit, quorum hodie copia redundat, qui et peregrinam manum facinorosorum concitavit, et servos ad cædem idoneos emit, et in tribunatu carcerem totum in forum effudit, volitat ædilis; accusat eum, qui aliqua ex parte ejus furorem exultantem repressit: hic, qui se est tutatus sic, ut in privata re Deos penates suos, in republica jura tribunatus auspiciaque, defenderet; accusare eum moderate, a quo ipse nefarie accusatur, per senatus auctoritatem non est fitus.

Nimirum hoc illud est, quod de me potissimum tu in accusatione quæfisti, quæ esset nostra natio optimatum: sic enim dixisti. Rem quæris præclaram juventutis ad discendum, nec mihi difficilem ad perdocendum. De qua pauca, Judices, dicam; et, ut arbitror, nec ab utilitate eorum, qui audient, nec ab officio nostro, nec ab ipsa causa P. Sextii, abhorrebit oratio mea.

XLV. Duo genera semper in hac civitate fuerunt eorum, qui versari in republica, atque in ea se excellentius gerere, studuerunt: quibus ex generibus alteri se populares, alteri optimates, et haberi et esse voluerunt. Qui ea, quæ faciebant, quæque dicebant, multitudini jucunda esse volebant, populares; qui autem ita se gerebant, ut sua consilia optimo cuique probarent, optimates habebantur. Quis ergo iste optimus? quis? De numero si quæris, innumerabiles: neque enim aliter stare possemus. Sunt principes consilii publici: sunt, qui eorum sectam sequuntur: sunt maximorum ordinum homines, quibus patet curia: sunt municipales rusticique Romani: sunt negotia gerentes: sunt etiam libertini optimates. Numerus, ut dixi, huius generis late et varie diffusus est; sed genus universum (ut tollatur error) brevi circumscribi et definiri potest. Omnes optimates sunt, qui neque nocentes sunt, nec natura improbi, nec furiosi, nec malis domesticis impediti. Esto igitur, ut hi sint, (quam tu nationem appellasti) qui et integri sunt, et sani, et bene de rebus domesticis constituti: horum qui voluntati, commodis, opinioni, in gubernanda republica serviunt, defensores optimatum, ipsique optimates gravissimi et clarissimi cives numerantur, et principes civitatis.

Quid est igitur propositum his reipublicæ gubernatoribus, quod intueri, et quo cursum suum dirigere, debeant? id quod est præstantissimum, maximeque optabile omnibus sanis, et bonis, et beatis, cum dignitate otium. Hoc qui volunt, omnes optimates; qui efficiunt, summi viri, et conservatores civitatis, putantur. Neque enim rerum gerendarum dignitate homines efferri ita convenit, ut otio non prospiciant; neque ullum amplexari otium, quod abhorreat a dignitate.

XLVI. Huius autem otiosæ dignitatis hæc fundamenta sunt, hæc membra, quæ tuenda principibus, et vel capitis periculo defendenda sunt: religiones, auspicia, potestates magistratuum, senatus auctoritas, leges, mos majorum, judicia, jurisdictio, fides, provinciæ, socii, imperii laus, res militaris, ærarium.

Harum rerum tot atque tantarum esse defensorem et patronum, magni animi est, magni ingenii, magnæque constantiæ. Etenim in tanto civium numero magna multitudo est eorum, qui aut propter metum pœnæ, peccatorum suorum conscii, novos motus conversionesque reipublicæ quærant; aut qui, propter infitum quendam animi furorem, discordiis civium ac seditione pascantur; aut qui, propter implicationem rei familiaris, communi incendio malint, quam suo, deflagrare. Qui cum auctores sunt et duces suorum studiorum vitiorumque nacti, in republica fluctus excitantur: ut vigilandum sit iis, qui sibi gubernacula patriæ depoposcerunt, enitendumque omni scientia ac diligentia, ut, conservatis his, quæ ego paulo ante fundamenta ac membra esse dixi, tenere cursum possint, et capere otii illum portum, et dignitatis. Hanc ego viam, Judices, si aut asperam, aut arduam, aut plenam esse periculorum, aut infidiarum negem, mentiar: præsertim cum id non modo intellexerim semper, sed etiam præter cæteros senserim.

XLVII. Majoribus præfidiis et copiis oppugnatur respublica, quam defenditur, propterea quod audaces homines et perditu nutu impelluntur, et ipsi etiam sponte sua contra rempublicam incitantur; boni nescio quomodo tardiores sunt, et, principiis rerum neglectis, ad extremum ipsa denique necessitate excitantur: ita ut nonnunquam cunctatione ac tarditate, dum otium volunt etiam sine dignitate retinere, ipsi utrumque amittant. Propugnatores autem reipublicæ qui esse voluerunt, si leviores sunt, desciscunt; si timidiores, defunt: permanent illi soli, atque omnia reipublicæ causa perferunt, qui sunt tales, qualis pater tuus, M. Scaure, fuit, qui a C. Graccho usque ad Q. Varium seditiosis omnibus restitit; quem nulla unquam vis, nullæ minæ, nulla invidia, labefecit: aut qualis Q. Metellus, patruus matris tuæ; qui, cum florentem hominem in populari ratione L. Saturninum censor notasset, cumque infitum Gracchum contra vim multitudinis incitatæ censu prohibuisset, cumque in eam legem, quam non jure rogatam judicaret,

jurare unus noluiſſet, de civitate maluit, quam de ſententia, dimoveri: aut, ut vetera exempla, quorum eſt copia digna hujus imperii gloria, relinquam, neve eorum aliquem, qui vivunt, nominem; qualis nuper Q. Catulus fuit: quem neque periculi tempeſtas, neque honoris aura, potuit unquam de ſuo curſu, aut ſpe, aut metu, dimovere.

XLVIII. Hæc imitamini, per Deos immortales! qui dignitatem, qui laudem, qui gloriam quæritis. Hæc ampla ſunt, hæc divina, hæc immortalia: hæc fama celebrantur, monumentis annalium mandantur, poſteritati propagantur. Eſt labor, non nego; pericula magna, fateor. *Multæ infidiæ ſunt bonis: veriffime dictum eſt. Sed, te id, quod multi invideant, multique expetant, Inſcitia ſit, inquit, poſtulare, ſi tu laborem ſumma cum cura efferas nullum.* Idem alio loco dixit, quod exciperent improbi cives, *Oderint, dum metuant.*

Præclara enim illa præcepta dederat juventuti: ſed tamen hæc via, hæc ratio reipublicæ capeſſendæ, olim erat magis pertimeſcenda, cum multis in rebus multitudinis ſtadium ad populi commodum ab utilitate reipublicæ discrepabat. Tabellaria lex ab L. Caſſio ferebatur. Populus libertatem agi putabat ſuam: diſſentiebant principes, et in ſalute optimatium temeritatem multitudinis et tabellæ licentiam pertimeſcebant. Agrariam Tib. Gracchus legem ferebat. Grata erat populo; fortunæ conſtitui tenuiorum videbantur: nitebantur contra optimates, quod ea diſcordiam excitari videbant; et, cum locupletes poſſeſſionibus diuturnis moverentur, ſpoliari rempublicam propugnatoribus arbitrabantur. Frumentariam legem C. Gracchus ferebat. Jucunda res plebi Romanæ; victus enim ſuppeditabatur large ſine labore: repugnabant boni, quod et ab induſtria plebem ad deſidiam avocari putabant, et ærarium exhauriri videbatur.

XLIX. Multa etiam, noſtra memoria, quæ conſulto prætereo, fuerunt in ea contentione, ut popularis cupiditas a conſilio principum diſſideret. Nunc jam nihil eſt, quod populus a delectis

principibusque dissentiat; nec flagitat rem ullam, neque novarum rerum est cupidus, et otio suo, et dignitate optimi cujusque, et universæ reipublicæ gloria, delectatur. Itaque homines seditiosi ac turbulenti, quia nulla jam largitione populum Romanum concitare possunt, quod plebs, perfuncta gravissimis seditionibus ac discordiis, otium malle videatur, conductas habent conciones: neque id agunt, ut ea dicant, aut ferant, quæ illi velint audire, qui in concione sunt; sed pretio ac mercede perficiunt, ut, quidquid dicant, id illi velle audire videantur.

Num vos existimatis, Gracchos, aut Saturninum, aut quemquam illorum veterum, qui populares habebantur, ullum unquam in concione habuisse conductum? Nemo habuit: ipsa enim largitio, et spes commodi propositi, sine mercede ulla multitudinem concitabat. Itaque temporibus illis, qui populares erant, offendeabant illi quidem apud graves et honestos homines; sed populi judiciis, atque omni significatione, florebant. His in theatro plaudebatur: hi suffragiis, quod contenderant, consequebantur: horum homines nomen, orationem, vultum, incessum, amabant. Qui autem adversabantur ei generi, graves et magni homines habebantur; sed valebant in senatu multum, apud bonos viros plurimum: multitudini jucundi non erant, suffragiis offendebatur sæpe eorum voluntas; plausum vero etiam si quis eorum aliquando acceperat, ne quid peccasset, pertimescebat. Attamen, si qua res erat major, idem ille populus horum auctoritate maxime commovebatur.

L. Nunc, nisi me fallit, in eo statu civitas est, ut, si operas conductorum removeris, omnes idem de republica sensuri esse videantur. Etenim tribus locis significari maxime populi Romani judicium ac voluntas potest, concione, comitiis, ludorum gladiatorumque confessu. Quæ concio fuit per hos annos, quæ quidem esset non conducta, sed vera, in qua populi Romani consensus perspicui posset? Habitæ sunt multæ de me a gladiatore sceleratissimo, ad quas nemo adibat incorruptus, nemo

integer: nemo illum fœdum vultum aspicere, nemo furialem vocem bonus audire poterat. Erant, erant illæ conciones perditorum hominum necessario turbulentæ.

Habuit de eodem me P. Lentulus consul concionem: concursus est populi Romani factus: omnes ordines, tota in illa concione Italia constitit. Egit causam summa cum gravitate copiaque dicendi, tanto silentio, tanta approbatione omnium, nihil ut unquam videretur tam popolare ad populi Romani aures accidisse. Productus est ab eo Cn. Pompeius, qui se non solum auctorem meæ salutis, sed etiam supplicem, populo Romano exhibuit. Hujus oratio et pergravis, et grata concioni fuit: sic contendo, nunquam neque sententiam ejus auctoritate, neque eloquentiam jucunditate, fuisse majorem.

Quo silentio sunt auditi de me cæteri principes civitatis? quos idcirco non appello hoc loco, ne mea oratio, si minus de aliquo dixero, ingrata; si satis de omnibus, infinita, esse videatur. Cedo nunc ejusdem illius inimici mei de me eodem ad verum populum in campo Martio concionem. Quis non modo approbavit, sed non indignissimum facinus putavit, illum, non dicam loqui, sed vivere ac spirare? quis fuit, qui non ejus voce maculari rempublicam, seque, si eum audiret, scelere adstringi, arbitraretur?

LI. Venio ad comitia, si magistratum placet, si legum. Leges videmus sæpe ferri multas: omitto eas, quæ feruntur ita, vix ut quini, et hi ex alia tribu, qui suffragium ferant, reperiantur. De me, quem tyrannum atque ereptorem libertatis esse dicebat, in illa ruina reipublicæ dicit se legem tulisse. Quis est, qui se, cum contra me ferebatur, inisse suffragium confiteatur? Cum autem de me eodem ex senatusconsulto comitiis centuriatis ferebatur, quis est, qui non profiteatur se affuisse, et suffragium de salute mea tulisse? Utra igitur causa popularis debet videri: in qua omnes honestates civitatis, omnes ætates, omnes ordines, una consentiunt; an in qua Furia concitata tanquam ad funus reipublicæ convolant?

An, sicubi aderit Gellius, homo et fratre indignus, viro clarissimo atque optimo consule, et ordine equestri, cujus ille ordinis nomen retinet, ornamenta confecit; id erit popolare? Est enim homo iste populo Romano deditus. Nihil vidi magis: qui, cum ejus adolescentia in amplissimis honoribus summi viri, L. Philippi, vitrici, florere potuisset, usque eo non fuit popularis, ut bona solus comesset: deinde ex impuro adolescente et petulante, posteaquam rem paternam ab idiotarum divitiis ad philosophorum regulam perduxit, Græculum se atque otiosum putari voluit; studio literarum se subito dedit. Nihil sane Attæ juvabant. Anagnostæ, libelli etiam, pro vino sæpe oppignerabantur: manebat insaturabile abdomen, copiarum deficiebant. Itaque semper versabatur in spe rerum novarum; otio et tranquillitate reipublicæ consenescebat.

LII. Ecquæ seditio unquam fuit, in qua non ille princeps? ecqui seditiosus, cui ille non familiaris? ecquæ turbulenta concio, cujus ille non concitator? cui bene dixit unquam bono? bene dixit? immo, quem fortem et bonum civem non petulantissime est infectatus? qui, ut credo, non libidinis causa, sed ut plebicola videretur, libertinam duxit uxorem. Is de me suffragium tulit, is affuit, is interfuit epulis et gratulationibus parricidarum: in quo tamen est me ultus, cum illo ore inimicos est meos suaviatus: qui, quasi mea culpa bona perdiderit, ita ob eam ipsam causam est mihi inimicus, quia nihil habet. Utrum ego tibi patrimonium eripui, Gelli, an tu comedisti? quid? tu meo periculo, gurges ac vorago patrimonii, helluabare; ut, si ego consul rempublicam contra te et gregales tuos defendissem, in civitate esse me nolles? Te nemo tuorum videre vult: omnes aditum, sermonem, congressum tuum, fugiunt: te sororis filius Postumus, adolescens gravis, senili iudicio, notavit, cum in magno numero tutorem liberis non instituit. Sed, elatus odio, et meo et reipublicæ nomine, quorum ille utri sit inimicius nescio; plura dixi, quam dicendum fuit, in furiosissimum atque egentissimum ganeonem.

Illuc revertor : contra me cum sit actum, capta urbe atque oppressa, Gellium, Firmidium, Titium, ejusdem modi Furias, illis mercenariis gregibus duces et auctores fuisse, cum ipse lator nihil ab horum turpitudine, audacia, sordibus, abhorreret. At, cum de dignitate mea ferebatur, nemo sibi nec valetudinis excusationem, nec senectutis, satis justam putavit; nemo fuit, qui se non rempublicam mecum simul revocare in suas sedes arbitraretur.

LIII. Videamus nunc comitia magistratuum. Fuit collegium nuper tribunitium, in quo tres minime, vehementer duo, populares existimabantur. Ex his, qui populares non habebantur, quibus in illo genere conductarum concionum consistendi potestas non erat, duos a populo Romano prætores video esse factos : et, quantum sermonibus vulgi et suffragiis intelligere potui, præ se populus Romanus ferebat, sibi illum in tribunatu Cn. Domitii animum constantem et egregium, et Q. Ancharii fidem ac fortitudinem, etiam si nihil agere potuissent, tamen voluntate ipsa gratum fuisse. Jam de C. Fannio quæ sit existimatio, videmus : quod judicium populi Romani in honoribus ejus futurum sit, nemini dubium esse debet.

Quid ? populares illi duo quid egerunt ? Alter, qui tamen se continuerat, tulerat nihil, senferat tantum de republica aliud, atque homines expectabant, vir et bonus, et innocens, et bonis viris semper probatus ; quod parum videlicet intellexit in tribunatu, quid vero populo probaretur, et quod illum esse populum Romanum, qui in concione erat, arbitrabatur, non tenuit eum locum, in quem, nisi popularis esse voluisset, facillime pervenisset. Alter, qui ita se in populari ratione jactaret, ut auspicia, legem Æliam, senatus auctoritatem, consulem, collegas, bonorum judicium, nihil putaret, ædilitatem petivit cum bonis viris et hominibus primis, sed non præstantissimis opibus et gratia : tribum suam non tulit : Palatinam denique, per quam omnes illæ pestes vexare populum Romanum dicebantur, perdidit : nec quidquam illis comitiis, quod

boni viri vellent, nisi repulsam tulit. Videtis igitur, populum ipsum, ut ita dicam, jam non esse popularem, qui ita vehementer eos, qui populares habentur, respuat; eos autem, qui ei generi adversantur, honore dignissimos judicet.

LIV. Veniamus ad ludos: facit enim, Judices, vester iste in me animorum oculorumque coniectus, ut mihi jam licere putem remissiore uti genere dicendi. Comitiorum et concionum significationes interdum veræ sunt, nonnunquam vitiatæ atque corruptæ: theatrales gladiatoriique confessus dicuntur omnino solere, levitate nonnullorum, emptos plausus et exiles et raros excitare: attamen facile est, cum id fit, quemadmodum et a quibus fiat, et quid integra multitudo faciat, videre. Quid ego nunc dicam, quibus viris, aut cui generi civium, maxime applaudatur? neminem vestrum fallit. Sit hoc sane leve; quod non ita est, quoniam optimo cuique impertitur: sed, si est leve, homini gravi leve est; ei vero, qui pendet a rebus levissimis, qui rumore, et, ut ipsi loquuntur, favore populi tenetur et ducitur, plausum immortalitatem, sibilum mortem, videri necesse est.

Ex te igitur, Scaure, potissimum quæro, qui ludos apparatusissimos magnificentissimosque fecisti, ecquis istorum popularium tuos ludos aspexerit; ecquis se theatro, populoque Romano, commiserit. Ipse ille maxime ludius, non solum spectator, sed actor, et acroama; qui omnia sororis embolia novit; qui in cœtum mulierum pro psaltria adducitur; nec tuos ludos aspexit in illo ardenti tribunatu suo, nec ullos alios, nisi eos, a quibus vix vivus effugit. Semel, inquam, se ludis homo popularis commisit omnino, cum in templo Virtutis honos habitus esset virtuti, Caiique Marii, conservatoris hujus imperii, monumentum municipi ejus, et reipublicæ defensori, sedem ad salutem præbuisset.

LV. Quo quidem tempore, quid populus Romanus sentire se ostenderit, utroque in genere declaratum est: primo, cum, audito senatus consulto, ore ipsi atque absenti senatui plausus

est ab universis datus; deinde, cum senatoribus singulis spectatum e senatu redeuntibus. Cum vero ipse, qui ludos faciebat, consul assedit; stantes, et manibus passis gratias agentes, et lacrymantes gaudio, suam erga me benevolentiam ac misericordiam declararunt. At, cum ille furibundus, incitata illa sua vecordi mente, venisset, vix se populus Romanus tenuit: vix homines odium suum a corpore ejus impuro atque infando represserunt: voces quidem, et palmarum intentus, et maledictorum clamorem, omnes profuderunt.

Sed quid ego populi Romani animum virtutemque commemoro, libertatem jam ex diuturna servitute respicientis, in eo homine, cui tum petenti jam ædilitatem ne histriones quidem coram sedenti pepercerunt? Nam, cum ageretur Togata, Simulans, ut opinor, cæterva tota, clarissima concentione, in ore impuri hominis imminens concionata est. *Huic vitæ tuæ—* et, *Post-principia atque exitus vitiosæ vitæ!* sedebat exanimatus: et is, qui antea cantorum convicio conciones celebrare suas solebat, cantorum ipsorum vocibus ejiciebatur. Et, quoniam facta mentio est ludorum, ne illud quidem prætermittam, in magna varietate sententiarum nunquam ullum fuisse locum, in quo aliquid a poeta dictum cadere in tempus nostrum videretur, quod aut populum universum fugeret, aut non exprimeret ipse actor. Et, quæso, hoc loco, Judices, ne qua me levitate ductum ad insolitum genus dicendi labi putetis, si de poetis, de histrionibus, de ludis, in judicio loquar.

LVI. Non sum tam ignarus, Judices, causarum, non tam insolens in dicendo, ut omni ex genere orationem aucuper, et omnes undique flosculos carpam atque delibem: scio, quid gravitas vestra, quid hæc advocatio, quid illi conventus, quid dignitas P. Sextii, quid periculi magnitudo, quid ætas, quid honos meus, postulet. Sed mihi sumpsi hoc loco doctrinam quandam juventuti, qui essent optimates: in ea explicanda demonstrandum est, non esse populares omnes eos, qui putentur. Id facillime consequar, si universi populi judicium verum et

incorruptum, et si intimos sensus civitatis, expressero. Quid fuit illud, quod, recenti nuntio de illo senatus-consulto, quod factum est in templo Virtutis, ad ludos scenamque perlato, confessu maximo, summus artifex, et mehercule semper partium in republica, tanquam in scena, optimatum, flens, et recenti lætitia, et misto dolore ac desiderio mei, egit aperte multo gravioribus verbis meam causam, quam egomet de me agere potuissem? summi enim poetæ ingenium non solum arte sua, sed etiam dolore, exprimebat. *Quid enim? qui rempublicam certo animo adjuverit, statuerit, steterit cum Achivis.* Vobiscum me stetisse dicebat, vestros ordines demonstrabat. Revocabatur ab universis. *Re dubia, nec dubitarit vitam offerre, nec capiti pepercerit.* Hæc quantis ab illo clamoribus agebantur? cum jam, omisso gestu, verbis poetæ, et studio actoris, et expectationi nostræ, plauderetur? *Summum amicum, summo in bello—* (nam illud ipse actor adjungebat amico animo; et fortassis homines propter aliquod desiderium approbabant) *summo ingenio præditum.*

LVII. Tum illa quanto cum gemitu populi Romani ab eodem paulo post in eadem fabula sunt acta? *O pater—* Me, me ille absentem, ut patrem, deplorandum putarat, quem Q. Catulus, quem multi alii sæpe in senatu patrem patriæ nominarent. Quanto cum fletu de illis nostris incendiis ac ruinis, cum patrem pulsum, patriam afflictam, deploraret, domum incensam everfamque? sic egit, ut, demonstrata pristina fortuna, cum se convertisset, *Hæc omnia vidi inflammari—* fletum etiam inimicis atque invidis excitaret. Pro Dii immortales! quid? illa quemadmodum dixit idem? quæ mihi quidem ita et acta et scripta videntur esse, ut vel a Catulo, si revixisset, præclare posse dici viderentur. Is enim libere reprehendere et accusare populi nonnunquam temeritatem solebat, aut errorem senatus: *O ingratis Argivi, inanes Graii, immemores beneficii!* Non erat illud quidem verum: non enim ingrati, sed miseri, quibus reddere salutem, a quo acceperant, non liceret; nec unus

in quemquam unquam gratior, quam in me universi. Sed tamen illud scripsit disertissimus poeta pro me; egit fortissimus actor, non solum optimas, de me, cum omnes ordines demonstraret, senatum, equites Romanos, universum populum Romanum, accusaret: *Exulare finitis, sivistis pelli, pulsus patimini*. Quæ tum significatio fuerit omnium, quæ declaratio voluntatis ab universo populo Romano in causa hominis non popularis, equidem audiebamus: existimare facilius possunt, qui adfuerunt.

LVIII. Et, quoniam me huc provexit oratio, histrio casum meum toties collacrymavit, cum ita dolenter ageret causam meam, ut vox ejus illa præclara lacrymis impediretur. Neque poetæ, quorum ego semper ingenia dilexi, temporis meo defuerunt: eaque populus Romanus non solum plausu, sed etiam gemitu suo, comprobavit. Utrum igitur hæc Æsopum potius pro me, aut Accium, dicere oportuit, si populus Romanus liber esset, an principes civitatis? Nominatim sum appellatus in Bruto, *Tullius, qui libertatem civibus stabiliverat*. Millies revocatum est. Parumne videbatur populum Romanum judicare, id a me et a senatu esse constitutum, quod perditii cives sublatum per nos criminabantur? Maximum vero populi Romani iudicium universo confessu gladiatorio declaratum est: erat enim munus Scipionis, dignum et eo ipso, et illo Q. Metello, cui dabatur. Id autem spectaculi genus erat, quod omni frequentia atque omni genere hominum celebratur; quo multitudo maxime delectatur. In hunc confessum P. Sextius tribunus plebis, cum ageret nihil aliud in eo magistratu, nisi meam causam, venit, et se populo dedit, non plausus cupiditate, sed ut ipsi inimici nostri voluntatem universi populi viderent. Venit, ut scitis, ad columnam Meniam. Tantus est ex omnibus spectaculis usque a Capitolio, tantus ex fori cancellis, plausus excitatus, ut nunquam major consensus aut apertior populi Romani universi fuisse ulla in causa diceretur. Ubi erant tum illi concionum moderatores, legum domini, civium expulsores?

Aliusne est aliquis improbis civibus peculiaris populus, cui nos offensi invidique fuerimus?

LIX. Equidem existimo, nullum tempus esse frequentioris populi, quam illud gladiatorium; neque concionis ullius, neque vero ullorum comitiorum. Hæc igitur innumerabilis hominum multitudo, hæc populi Romani tanta significatio sine ulla varietate universi, cum illis ipsis diebus de me actum iri putaretur, quid declaravit, nisi optimorum civium salutem et dignitatem populo Romano caram esse universo?

At vero et ille tribunus plebis, qui de me, non patris, avi, proavi, majorum denique suorum omnium, sed Græculorum, instituto, concionem interrogare solebat, Vellentne me redire; et, cum erat reclamatum semivivis mercenariorum vocibus, populum Romanum negare dicebat: is, cum quotidie gladiatores spectaret, nunquam est conspectus, cum veniret: emergebat subito, cum sub tabulas subrepserat, ut, *Mater te appella-* dicturus videretur. Itaque illa via latebrosa, qua spectatum ille veniebat, Appia jam vocabatur: qui tamen, quoquo tempore conspectus erat, non modo gladiatores, sed equi ipsi gladiatorum, repentinis sibilis extimescebant.

Videtisne igitur, quantum inter populum Romanum et concionem interfit? dominos concionum omni odio populi notari; quibus autem consistere in operarum concionibus non liceat, eos omni populi Romani significatione decorari?

Tu mihi etiam M. Atilium Regulum commemoras, qui redire ipse Carthaginem sua voluntate ad supplicium, quam sine iis captivis, a quibus ad senatum missus erat, Romæ manere, maluerit? et mihi negas optandum reditum fuisse per familias comparatas, et homines armatos.

LX. Vim scilicet ego desideravi, qui, dum vis fuit, nihil egi, et quem, si vis non fuisset, nulla res labefactare potuisset. Hunc ego reditum repudiarem, qui ita florens fuit, ut verear, ne quis me studio gloriæ putet idcirco exisse, ut ita redirem? Quem enim unquam senatus civem, nisi me, nationibus exteris

commendavit? Cujus unquam propter salutem, nisi meam, senatus publice sociis populi Romani gratias egit? De me uno patres conscripti decreverunt, ut, qui provincias cum imperio obtinerent, qui quæstores legatique essent, salutem et vitam meam custodirent. In una mea causa post Romam conditam factum est, ut literis consularibus, ex senatus-consulto, cuncta ex Italia, omnes, qui rempublicam salvam vellent, convocarentur. Quod nunquam senatus in universæ reipublicæ periculo decrevit, id in unius mea salute conservanda decernendum putavit. Quem curia magis requisivit? quem forum luxit? quem æque ipsa tribunalia desideraverunt? Omnia discessu meo deserta, horrida, muta, plena luctus et mœroris fuerunt. Quis est Italiæ locus, in quo non fixum sit in publicis monumentis studium salutis meæ, testimonium dignitatis?

LXI. Nam quid ego illa de me divina senatus-consulta commemorem? vel quod in templo Jovis Optimi Maximi factum est, cum vir is, qui tripartitas orbis terrarum oras atque regiones tribus triumphis adjunctas huic imperio notavit, de scripto sententia dicta, mihi uni testimonium patriæ conservatæ dedit? cujus sententiam ita frequentissimus senatus secutus est, ut unus dissentiret hostis; idque ipsum tabulis publicis mandaretur, ad memoriam posteritatis sempiternam: vel quod est postridie decretum in curia, populi ipsius Romani, et eorum, qui ex municipiis convenerant, admonitu, ne quis de cælo servaret; ne quis moram ullam afferret; si quis aliter fecisset, eum plane everforem reipublicæ fore, idque senatum gravissime laturum; et ut statim de ejus facto referretur? Qua gravitate sua cum frequens senatus nonnullorum scelus audaciamque tardasset; tamen illud addidit, si diebus quinque, quibus agi de me potuisset, non esset actum, redirem in patriam, dignitate omni recuperata.

LXII. Decrevit eodem tempore senatus, ut iis, qui ex tota Italia salutis meæ causa convenerant, agerentur gratiæ; atque ut iidem ad res redeunt, ut venirent, rogarentur. Hæc erat

studiorum in mea salute contentio; ut ii, qui a senatu de me rogabantur, iidem senatui pro me supplicarent. Atque ita in his rebus unus est solus inventus, qui ab hac tam impensa voluntate bonorum palam diffideret, ut etiam Q. Metellus consul, qui mihi vel maxime ex magnis contentionibus reipublicæ fuisset inimicus, de mea salute retulerit. Qui excitatus cum summa auctoritate P. Servilii, tum incredibili quadam gravitate dicendi, cum ille omnes prope ab inferis evocasset Metellos, et ad illius generis, quod sibi cum eo commune esset, dignitatem propinqui sui mentem a Clodianis latrociniis reflexisset; cumque cum ad domestici exempli memoriam, et ad unum dicto citius Metellum casum vel gloriosum, vel gravem, convertisset: collacrymavit, ut vir egregius, ac vere Metellus, totumque se P. Servilio dicenti etiam tum tradidit; nec illam divinam gravitatem, plenam antiquitatis, diutius homo ejusdem sanguinis potuit sustinere, et mecum absens beneficio rediit in gratiam. Quod certe, si est aliquis sensus in morte præclarorum virorum, cum omnibus Metellis, tum vero uni viro fortissimo, et præstantissimo civi gratissimum, fratri suo, fecit, socio laborum, periculorum, consiliorum meorum.

LXIII. Reditus vero meus qui fuerit, quis ignorat? quemadmodum mihi advenienti, tanquam totius Italiæ, atque ipsius patriæ, dexteram porrexerint Brundusini; cum ipsis nonis Sextilibus idem dies adventus mei fuisset, qui et natalis idem carissimæ filiæ, quam ex gravissimo tum primum desiderio luctuque conspexi; idem etiam ipsius coloniæ Brundusinæ, idemque Salutis: cumque me domus eadem optimorum et doctissimorum virorum, Lenii Flacci, et patris, et fratris ejus, lætissima accepisset, quæ proximo anno mœrens receperat, et suo præsidio periculoque defenderat: cumque itinere toto urbes Italiæ festos dies agere adventus mei videbantur; viæ multitudine legatorum undique missorum celebrabantur; ad urbem accessus incredibili hominum multitudine et gratulatione florebat; iter a porta, in Capitolium ascensus, domum reditus, erat ejusmodi,

ut summa in lætitia illud dolerem, civitatem, tam gratam, tam miseram atque oppressam fuisse.

Habes igitur, quod ex me quæstisti, qui essent optimates. Non est natio, ut dixisti: quod ego verbum agnovi: est enim illius, a quo uno maxime P. Sextius se oppugnari videt, hominis ejus, qui hanc nationem deleri et concidi cupivit; qui C. Cæsarem, mitem hominem et a cæde abhorrentem, sæpe increpuit, sæpe accusavit, cum affirmaret, illum nunquam, dum hæc natio viveret, sine cura futurum. Nihil profecit de universis: de me agere non destitit: me oppugnavit primum per indicem Vettium, quem in concione de me et de clarissimis viris interrogavit: in quo tamen eos cives conjunxit eodem periculo et crimine, ut a me inierit gratiam, quod me cum amplissimis et fortissimis viris congregavit.

LXIV. Sed postea mihi, nullo meo merito, nisi quod bonis placere cupiebam, omnes est insidias sceleratissime machinatus. Ille ad eos, a quibus audiebatur, quotidie aliquid defecti afferebat: ille hominem mihi amicissimum, Cn. Pompeium, monebat, ut meam domum metueret, atque a me ipso caveret: ille se sic cum inimico meo copularat, ut illum meæ proscriptionis, quam adjuvabat Sex. Clodius, homo iis dignissimus, quibuscum vivit, tabulam esse, se scriptorem, diceret: ille unus ordinis nostri discessu meo, luctu vestro, palam exultavit. De quo ego, cum quotidie rueret, verbum feci, Judices, nunquam: neque putavi, cum omnibus machinis ac tormentis, vi, exercitu, copiis oppugnarer, de uno sagittario me queri convenire.

Acta mea sibi ait displicere: quis nescit? qui legem eam contemnat, quæ dilucide vetat gladiatores biennio, quo quis petierit, aut petiturus sit, dare? In quo ejus temeritatem satis mirari, Judices, non queo: facit apertissime contra legem: facit is, qui neque elabi ex judicio jucunditate sua, neque emitti gratia, potest; neque opibus et potentia leges ac judicia perfringere. Quæ res hominem impellit, ut sit tam intemperans?

Ista nimia gloriæ cupiditate familiam gladiatoriam, credo, nactus est speciosam, nobilem, gloriosam: norat studia populi; videbat clamores et concursus futuros. Hac expectatione elatus homo, flagrans cupiditate gloriæ, tenere se non potuit, quin hos gladiatores induceret, quorum esset ipse pulcherrimus. Si ob eam causam peccaret, et, pro recenti populi Romani in se beneficio, populari studio elatus; tamen ignosceret nemo. Cum vero ne de venalibus quidem homines electos, sed ex ergastulis emptos, nominibus gladiatoriiis ornarit, et sortito alios Samnites, alios Provocatores, fecerit; tanta licentia, tanta legum contemptio, nonne quem habitura sit exitum, pertimescit?

Sed habet defensiones duas: primum, Do, inquit, bestiariorum; lex est scripta de gladiatoribus. Festive. Accipite aliquid etiam acutius: dicit se non gladiatores, sed unum gladiatorem, dare, et totam ædilitatem in munus hoc transtulisse. Præclara ædilitas: unus leo; ducenti bestiarii. Verum utatur hac defensione: cupio eum suæ causæ confidere: solet enim tribunos plebis appellare, et vi iudicium disturbare, cum diffidit. Quem non tam admiror, quod meam legem contemnat, hominis inimici, quam quod se statuit omnino consularem legem nullam putare. Cæciliam - Didiam, Liciniam - Juniam, contempsit. Etiamne ejus, quem sua lege et suo beneficio ornatum, munitum, armatum, solet gloriari, C. Cæsaris legem de pecuniis repetundis non putat esse legem? Et aiunt alios esse, qui acta Cæsaris rescindant, cum hæc optima lex et ab illo focero ejus, et ab hoc affecla, negligatur?

LXV. Et cohortari ausus est accusator in hac causa vos, Iudices, ut aliquando essetis severi, aliquando medicinam adhiberetis reipublicæ? Non est ea medicina, cum sanæ parti corporis scalpellum adhibetur, atque integræ: carnificina est ista, et crudelitas: hi medentur reipublicæ, qui exsecant pestem aliquam, tanquam strumam civitatis. Sed, ut extremum habeat aliquid oratio mea, et ut ego ante dicendi finem faciam, quam vos me tam attente audiendi; concludam illud de optimatibus,

eorumque principibus, ac reipublicæ defensoribus: vosque, adolescentes, et qui nobiles estis, ad majorum vestrum imitationem excitabo; et qui ingenio et virtute nobilitatem potestis consequi, ad eam rationem, in qua multi homines novi et honore et gloria floruerunt, cohortabor.

Hæc est una via, mihi credite, et laudis, et dignitatis, et honoris, a bonis viris, sapientibus, et bene natura constitutis, laudari et diligi; nosse descriptionem civitatis, a majoribus nostris sapientissime constitutam: qui, cum regum potestatem non tulissent, ita magistratus annuos creaverunt, ut consilium senatus reipublicæ proponerent sempiternum; deligerentur autem in id consilium ab universo populo, aditusque in illum summum ordinem omnium civium industriæ ac virtuti pateret. Senatum reipublicæ custodem, præsidem, propugnatorem, collocaverunt: hujus ordinis auctoritate uti magistratus, et quasi ministros gravissimi consilii esse, voluerunt: senatum autem ipsum proximorum ordinum splendore confirmari, plebis libertatem et commoda tueri atque augere, voluerunt.

LXVI. Hæc qui pro virili parte defendunt, optimates sunt, cujuscunque sint ordinis: qui autem præcipue suis cervicibus tanta munia atque rempublicam sustinent, ii semper habiti sunt optimatum principes, auctores et conservatores civitatis. Huic hominum generi fateor, ut ante dixi, multos adversarios, inimicos, invidos esse, multa proponi pericula, multas inferri injurias, magnos esse experiendos et subeundos labores: sed mihi omnis oratio est cum virtute, non cum desidia; cum dignitate, non cum voluptate; cum iis, qui se patriæ, qui suis civibus, qui laudi, qui gloriæ, non qui somno, et conviviis, et delectationi, natos arbitrantur. Nam, si qui voluptatibus ducuntur, et se vitiorum illecebris et cupiditatum lenociniis dediderunt, missos faciant honores; ne attingant rempublicam; patiantur viros fortes labore, se otio suo, perfrui. Qui autem bonam famam bonorum, quæ sola vere gloria nominari potest, expetunt, aliis otium quærere debent et voluptates, non sibi.

Sudandum est his pro communibus commodis, adeundæ inimicitiae, subeundæ sæpe pro republica tempestates : cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus, dimicandum. Hæc audivimus de clarissimorum virorum consiliis et factis ; hæc accepimus, hæc legimus. Neque eos in laude positos videmus, qui incitarunt aliquando populi animos ad seditionem, aut qui largitione cæcarunt mentes imperitorum, aut qui fortes et claros viros, et bene de republica meritos, in invidiam aliquam vocaverunt : leves hos semper nostri homines, et audaces, et malos, et perniciosos cives putaverunt. At vero qui horum impetus et conatus reprefferunt, qui auctoritate, qui fide, qui constantia, qui magnitudine animi, consiliis audacium restiterunt ; ii graves, ii principes, ii duces, ii auctores hujus ordinis, et dignitatis, atque imperii, semper habiti sunt.

LXVII. Ac, ne quis ex nostro aut aliquorum præterea casu hanc vitæ viam pertimescat ; unus in hac civitate, quem quidem ego possim dicere, præclare vir de republica meritus, L. Opimius indignissime concidit : cujus monumentum celeberrimum in foro, sepulcrum desertissimum in littore Dyrrhachino relictum est. Atque hunc tamen flagrantem invidia propter interitum C. Gracchi semper ipse populus Romanus periculo liberavit : alia quædam civem egregium iniqui judicii procella pervertit. Cæteri vero aut repentina vi perculsi, ac tempestate populari, per populum tamen ipsum recreati sunt atque revocati ; aut omnino invulnerati inviolatique vixerunt. At vero ii, qui senatus consilium, qui auctoritatem bonorum, qui instituta majorum neglexerunt, et imperitæ aut concitatæ multitudini jucundi esse voluerunt ; omnes fere reipublicæ pœnas aut præfenti morte, aut turpi exilio, dependerunt.

Quod si apud Athenienses, homines Græcos, longe a nostrorum hominum gravitate disjunctos, non deerant qui rempublicam contra populi temeritatem defenderent, cum omnes, qui ita fecerant, e civitate ejicerentur ; si Themistoclem illum, conservatorem patriæ, non deterruit a republica defendenda nec

Miltiadis calamitas, qui illam civitatem paulo ante servarat, nec Aristidis fuga, qui unus omnium iustissimus fuisse traditur; si postea summi ejusdem civitatis viri, quos nominatim appellari non est necesse, propositis tot exemplis iracundiae levitatisque popularis, tamen suam rempublicam illam defenderunt: quid nos tandem facere debemus? primum, in ea civitate nati, unde orta mihi gravitas et magnitudo animi videtur; tum in tanta gloria insistentes, ut omnia humana leviora videri debeant; deinde, ad eam rempublicam tuendam aggressi, quae tanta dignitate est, ut eam defendentem occidere non aliud sit, quam oppugnantem rerum potiri?

LXVIII. Homines Græci, quos antea nominavi, inique a suis civibus damnati atque expulsi, tamen, quia bene sunt de suis civitatibus meriti, tanta hodie gloria sunt, non in Græcia solum, sed etiam apud nos, atque in cæteris terris, ut eos, a quibus illi oppressi sunt, nemo nominet; horum calamitatem dominationi illorum omnes anteponant. Quis Carthaginensium pluris fuit Annibale, consilio, virtute, rebus gestis; qui unus cum tot imperatoribus nostris per tot annos de imperio et de gloria decertavit? hunc sui cives e civitate ejecerunt; nos etiam hostem literis nostris et memoria videmus esse celebratum.

Quare imitemur nostros Brutos, Camillos, Ahales, Decios, Curios, Fabricios, Maximos, Scipiones, Lentulos, Æmilios, innumerabiles alios, qui hanc rempublicam stabiliverunt; quos equidem in Deorum immortalium cœtu ac numero repono. Amemus patriam, pareamus senatui, consulamus bonis: præsentis fructus negligamus, posteritati et gloriæ serviamus: id esse optimum putemus, quod erit rectissimum: speremus quæ volumus, sed quod acciderit feramus: cogitemus denique, corpus virorum fortium, magnorumque hominum, esse mortale; animi vero motus et virtutis gloriam sempiternam: neque, hanc opinionem si in illo sanctissimo Hercule consecratam videmus, cujus corpore ambusto, vitam ejus et virtutem immortalitas excepisse dicitur, minus existimemus eos, qui hanc

tantam rempublicam suis consiliis aut laboribus aut auxerint, aut defenderint, aut servarint, esse immortalem gloriam consecutos.

LXIX. Sed me repente, Iudices, de fortissimorum et clarissimorum civium dignitate et gloria dicentem, et plura etiam dicere parantem, horum aspectus in ipso cursu orationis representat. Video P. Sextium, meae salutis, vestrae auctoritatis, publicae causae defensorem, propugnatorem, auctorem, reum: video hunc praetextatum ejus filium oculis lacrymantibus me intuentem: video Milonem, vindicem vestrae libertatis, custodem salutis meae, subsidium afflictæ reipublicæ, extinctorem domestici latrocinii, repressorem cædis quotidianæ, defensorem templorum atque tectorum, præsidium curiæ, sordidatum et reum: video P. Lentulum, cujus ego patrem deum ac parentem statuo fortunæ ac nominis mei, et fratris, rerumque nostrarum, in hoc misero squalore et fordibus: cui superior annus idem et virilem, patris; et prætextam, populi judicio, togam dederit, hunc hoc anno in hac toga rogationis injustissimæ subitam acerbiter pro patre fortissimo, et clarissimo cive, deprecantem.

Atque hic tot et talium civium squalor, hic luctus, hæ fordes susceptæ sunt propter unum me, quia me defenderunt, quia meum casum luctumque doluerunt, quia me lugenti patriæ, flagitanti senatui, poscenti Italiæ, vobis omnibus orantibus, reddiderunt. Quod tantum est in me scelus? quid tantopere deliqui illo, illo die, cum ad vos indicia, literas, confessiones, communis exitii detuli? cum parui vobis? At, si sceleratum est amare patriam, pertuli pœnarum satis: eversa domus est, fortunæ vexatæ, dissipati liberi, raptata conjux, frater optimus, incredibili pietate, amore inaudito, maximo in squalore volutatus est ad pedes inimicissimorum: ego pulsus aris, focus, Diis penatibus, distractus a meis, carui patria, quam, uti levissime dicam, certe texeram: pertuli crudelitatem inimicorum, scelus infidelium, fraudem invidorum.

Si hoc non est fatis, quod hæc omnia deleta videntur re-
ditu meo; multo mihi, multo, inquam, Judices, præstat, in
eandem illam recidere fortunam, quam tantam importare meis
defensoribus et conservatoribus calamitatem. An ego in hac
urbe esse possim, his pulsus, qui me hujus urbis compotem fe-
cerunt? Non ero, non potero esse, Judices: neque hic unquam
puer, qui his lacrymis, qua sit pietate, declarat, amisso patre
suo propter me, me ipsum incolumem videbit; nec, quoties-
cunque me viderit, ingemiscet, ac pestem suam, et patris sui,
fese dicet videre. Ego vero vos in omni fortuna, quæcunque
erit oblata, complectar; nec me ab iis, quos meo nomine sor-
didatos videtis, unquam ulla fortuna divellet; neque eæ natio-
nes, quibus me senatus commendavit, quibus de me gratias
egit, hunc exulem propter me sine me videbunt.

Sed hæc Dii immortales, qui me suis templis advenientem
receperunt, stipatum ab his viris et P. Lentulo consule, atque
ipsa respublica, qua nihil est sanctius, vestræ potestati, Judi-
ces, commiserunt. Vos hoc judicio omnium bonorum men-
tes confirmare, improborum reprimere, potestis: vos his civi-
bus uti optimis, vos me reficere, et renovare rempublicam.
Quare vos obtestor, atque obsecro, ut, si me salvum esse vo-
luistis, eos conservetis, per quos me recuperavistis.

I N

VATINIUM

ORATIO XXXIII.

I. **S**I, tua tantummodo, Vatini, quid indignitas postularet, spectare voluisssem, fecissem id, quod his vehementer placebat, ut te, cujus testimonium, propter turpitudinem vitæ sordesque domesticas, nullius momenti putaretur, tacitus dimitterem: nemo enim horum aut ita te refutandum, ut gravem adversarium, aut ita rogandum, ut religiosum testem, arbitrabatur. Sed fui paulo in te intemperantior fortasse, quam debui: odio enim tui, in quo, etsi omnes propter tuum in me scelus superare debeo, tamen ab omnibus pene vincor, sic sum incitatus, ut, cum te non minus contemnerem, quam odissem, tamen vexatum potius, quam despectum, vellem dimittere.

Quare, ne tibi hunc honorem a me haberi forte mirere, quod interrogem, quem nemo congressu, nemo aditu, nemo suffragio, nemo civitate, nemo luce, dignum putet; nulla me ad id causa impulisset, nisi ut ferocitatem tuam istam compri- merem, et audaciam frangerem, et loquacitatem paucissimis interrogationibus irretitam retardarem. Etenim debuisti, Vati- ni, etiam si falso venisses in suspicionem. P. Sextio, tamen mihi ignoscere, si, in tanto hominis de me optime meriti periculo, et tempori ejus et voluntati parere voluisssem. Sed hesterno pro testimonio esse mentitum, cum affirmares nullum tibi omnino cum Albinovano sermonem non modo de Sextio

accusando, sed nulla unquam de re, fuisse, paulo ante imprudens indicasti: qui et T. Claudium tecum communicasse, et a te consilium P. Sextii accusandi petisse, et Albinovanum, quem antea vix tibi notum esse dixisses, domum tuam venisse, multa tecum locutum, dixeris: denique conciones P. Sextii scriptas, quas neque nosset, neque reperire posset, te Albinovano dedisse, easque in hujus judicio esse recitatas. In quorum altero es confessus, a te accusatores esse instructos et subornatos; in altero inconstantiam tuam cum levitate, tum etiam perjurio, implicatam refellisti: cum, quem alienissimum a te esse dixisses, eum domi tuæ fuisse; quem prævaricatorem ab initio judicasses, ei te, quos rogasset, ad accusandum libros dixeris dedisse.

II. Nimium es vehemens feroxque natura: non putas fas esse verbum ex ore exire cujusquam, quod non jucundum et honorificum ad aures tuas accidat. Venisti iratus omnibus: quod ego, simul ac te adspexi, prius quam loqui cœpisti, cum ante Gellius, nutricula seditiosorum omnium, testimonium diceret, sensi, atque providi: repente enim te, tanquam serpens e latibulis, oculis eminentibus, inflato collo, tumidis cervicibus, intulisti: ut mihi renovatus ille tuus in te *** Veterem meum amicum, sed tamen tuum familiarem, defenderim, cum in hac civitate oppugnatio soleat, qua tu nunc uteris, nonnunquam, defensio nunquam, vituperari. Sed quæro a te, cur C. Cornelium non defenderem. Num legem aliquam Cornelius contra auspicia tulerit: num Æliam, num Fufiam legem neglexerit: num consuli vim attulerit: num armatis hominibus templum tenuerit: num intercessorem vi dejecerit: num religiones polluerit: ærarium exhausserit: rempublicam compilarit. Tua sunt, tua sunt, hæc omnia. Cornelio ejusmodi nihil objectum est. Codicem legisse dicebatur. Defendebatur, testibus collegis suis, non recitandi causa legisse, sed recognoscendi. Constabat tamen, Cornelium concilium illo die dimisisse, intercessionem paruisse. Tu vero, cui Cornelii defensio displicet, quam causam ad patronos tuos, aut quod os, afferes? quibus jam præscribis,

quanto illis probro futurum sit, si te defenderint, cum tu mihi Cornelii defensionem in maledictis objiciendam putaris.

Attamen hoc, Vatini, memento, paulo post istam defensionem meam, quam tu bonis viris displicuisse dicis, me cum universi populi Romani summa voluntate, tum optimi cujusque singulari studio, magnificentissime post hominum memoriam consulem factum, omniaque ea me pudenter vivendo consecutum esse, quæ tu impudenter vaticinando sperare te sæpe dixisti.

III. Nam, quod mihi discessum objecisti meum, et quod horum, quibus ille dies acerbissimus fuit, qui idem tibi lætissimus, luctum et gemitum renovare voluisti; tantum tibi respondeo, me, cum tu cæteræque reipublicæ pestes armorum causam quæreres, et cum per meum nomen fortunas locupletium diripere, sanguinem principum civitatis exsorbere, crudelitatem vestram odiumque diuturnum, quod in bonos jam inveteratum habebatis, saturare cuperetis; scelus et furorem vestrum cedendo maluisse frangere, quam resistendo. Quare peto a te, ut mihi ignoscas, Vatini, cum patriæ pepercerim, quam servaram; et, si ego te perditorem et vexatorem reipublicæ fero, tu me conservatorem et custodem feras. Deinde ejus viri discessum increpas, quem vides omnium civium desiderio, ipsius denique reipublicæ luctu, esse revocatum?

At enim dixisti, non mea, sed reipublicæ causa, homines de meo reditu laborasse. Quasi vero quisquam vir excellenti animo in rempublicam ingressus optabilius quidquam arbitretur, quam se a suis civibus reipublicæ causa diligi. Scilicet aspera mea natura, difficilis aditus, gravis vultus, superba responsa, insolens vita: nemo humanitatem meam, nemo consuetudinem, nemo consilium, nemo auxilium, requirebat: cujus desiderio, ut hæc minima dicam, forum mœstum, muta curia, omnia denique bonarum artium studia siluerunt.

Sed nihil sit factum mea causa: omnia illa senatus-consulta, populi jussa, Italiæ totius, cunctarum societatum, collegiorum

omnium decreta, de me reipublicæ causa esse facta fateamur. Quid ergo, homo imperitissime solidæ laudis, ac veræ dignitatis, præstantius mihi potuit accidere? quid optabilius ad immortalitatem gloriæ, atque ad memoriam mei nominis sempiternam, quam omnes hoc cives meos judicare, civitatis salutem cum mea unius salute esse conjunctam? Quod quidem ego tibi reddo tuum: nam, ut tu me carum esse dixisti senatui, populoque Romano, non tam mea causa, quam reipublicæ; sic ego te, quanquam sis omni diritate atque immanitate teterimus, tamen dico esse odio civitati non tam tuo, quam reipublicæ, nomine.

IV. Atque, ut aliquando ad te veniam, de me hoc sit extremum. Quid quisque nostrum de se ipse loquatur, non est sane, non est, requirendum: boni viri judicent: id est maximi momenti et ponderis. Duo sunt tempora, quibus nostrorum civium spectentur judicia de nobis: unum honoris, alterum salutis. Honos talis populi Romani voluntate paucis est delatus, ac mihi; salus tanto studio civitatis nemini reddita: de te autem homines quid sentiant, in honore experti sumus; in salute expectamus. Et, ut ne me cum homine uno, non solum impudentissimo atque infimo, conferam; de te ipso, homine et arrogantissimo et mihi inimicissimo, quæro, Vatini, utrum tandem putes huic civitati, huic reipublicæ, huic urbi, his templis, ærario, curiæ, viris his, quos vides, horum bonis, fortunis, liberis, civibus cæteris, denique Deorum immortalium delubris, auspiciis, religionibus, melius fuisse et præstabilius, me civem in hac civitate nasci, an te? Cum mihi hæc responderis, aut ita impudenter, ut manus a te homines vix abstinere possint; aut ita dolenter, ut aliquando ista, quæ sunt inflata, rumpantur: tum memoriter respondeto ad ea, quæ de te ipso rogaro.

V. Atque illud tenebrosissimum tempus ineuntis ætatis tuæ patiar latere. Licet impune per me parietes in adolescentia perfoderis, vicinos compilaris, matrem verberaris: habeat hoc præmium tua indignitas, ut adolescentiæ turpitudine obscuritate

et sordibus tuis obtegatur. Quæsturam petisti cum P. Sextio, cum hic nihil loqueretur, nisi quod agebat; tu de altero consulatu gerendo te diceres cogitare. Quæro abs te, teneasne memoria, cum P. Sextius quæstor sit cunctis suffragiis factus, tunc te vix, invitis omnibus, non populi beneficio, sed consulis, extremum adhæsisse? In eo magistratu, cum tibi magno clamore aquaria provincia sorte obtigisset, missusne sis a me consule Puteolos, ut inde aurum exportari argentumque prohiberes? In eo negotio, cum te non custodem ad continendas, sed portitorem ad partiendas, merces missum putares, cumque omnium domos, apothecas, naves, furacissime scrutarere, hominesque negotia gerentes judiciis iniquissimis irretires, mercatores e navi egredientes terreres, conscendentes morarere; teneasne memoria, tibi in conventu Puteolis manus esse allatas? ad me consulem Puteolanorum querelas esse delatas? Post quæsturam, exierisne legatus in ulteriorem Hispaniam, C. Cosconio proconsule? Cum illud iter Hispaniense pedibus fere confici soleat, aut, si quis navigare velit, certa sit ratio navigandi; venerisne in Sardiniam, atque inde in Africam? fuerisne, quod sine senatus-consulto tibi facere non licuit, in regno Hiempsalis? fuerisne in regno Mastanesosi? venerisne ad fretum per Mauritaniam? quem scias unquam legatum Hispaniensem istis itineribus in illam provinciam pervenisse?

Factus es tribunus plebis: quid enim te de Hispaniensibus flagitiis tuis, sordidissimisque furtis, interrogem? Quæro abs te primum univèrse, quod genus improbitatis et sceleris in eo magistratu prætermiseris? Ac tibi jam inde præscribo, ne tuas fordes cum clarissimorum virorum splendore permisceas. Ego te, quæcunque rogabo, de te ipso rogabo; neque te ex amplissimi viri dignitate, sed ex tuis tenebris, extraham; omniaque mea tela sic in te conjicientur, ut nemo per tuum latus, quod soles dicere, faucietur: in tuis pulmonibus ac visceribus hærebunt.

VI. Et, quoniam omnium rerum magnarum a Diis immortalibus principia ducuntur, volo ut mihi respondeas tu, qui te

Pythagoricum soles dicere, et hominis doctissimi nomen tuis immanibus et barbaris moribus prætere; quæ te tanta pravitatis mentis tenuerit, qui tantus furor, ut, cum inaudita ac nefaria sacra susceperis, cum inferorum animas elicere, cum puerorum extis Deos manes mactare soleas; auspicia, quibus hæc urbs condita est, quibus omnis respublica atque imperium tenetur, contempseris? initioque tribunatus tui senatui denuntiaris, tuis actionibus augurum responsa atque ejus collegii arrogantiam impedimento non futuram?

Secundum ea quæro, servarisne in eo fidem? num quando tibi moram attulerit, quo minus concilium advocares, legemque ferres, quod eo die scires de cælo esse servatum? Et, quoniam hic locus unus est, quem tibi cum Cæsare communem esse dicas; sejungam te ab illo, non solum reipublicæ causa, verum etiam Cæsaris, ne qua ex tua summa indignitate labes illius dignitati aspersa videatur. Primum quæro, num tu senatui causam tuam permittas, quod facit Cæsar? deinde, quæ sit auctoritas ejus, qui se alterius facto, non suo, defendat? deinde, (erumpet enim aliquando ex me vera vox, et dicam sine cunctatione quod sentio) si jam violentior aliqua in re C. Cæsar fuisset, si eum magnitudo contentionis, studium gloriæ, præstans animus, excellens nobilitas, aliquo impulisset, quod in illo viro et tum ferendum esset, et maximis rebus, quas postea gessit, oblitendum; id tu tibi, furcifer, fumes, et Vatinii latronis ac sacrilegi vox audietur, hoc postulantis, ut idem sibi concedatur, quod Cæsari?

VII. Sic enim ex te quæro. Tribunus plebis fuisti: sejunge te a consule: collegas habuisti viros fortes novem. Ex his tres erant, quos tu quotidie sciebas servare de cælo, quos irridebas, quos privatos esse dicebas: de quibus quos prætextatos sedentes vides, te ædilitiam prætextam togam, quam frustra confeceras, vendidisse: tertium scis ex illo obsessio atque afflicto tribunatu consularem auctoritatem hominem esse adolescentem consecutum: reliqui sex fuerunt: ex quibus partim plane tecum

sentiebant, partim medium quendam cursum tenebant. Omnes habuerunt leges promulgatas : in his multas meus necessarius, etiam de mea sententia, C. Cosconius, iudex noster : quem, tu disrumperis, cum ædilitium vides.

Volo uti mihi respondeas, num quis ex toto collegio legem sit ausus ferre, præter unum te ? Quæ tanta in te fuit audacia, quæ tanta vis, ut, cum novem tui collegæ sibi timendum esse duxerint, id unus tu, emersus e cæno, omnium facile omnibus rebus infimus, contemnendum, despiciendum, irridendum putares ? Num quem post urbem conditam scias tribunum plebis egisse cum plebe, cum constaret servatum esse de cælo ?

Simul etiam illud volo uti respondeas, cum, te tribuno plebis, esset etiam tum in republica lex Ælia, et Fusia : quæ leges sæpenumero tribunitios furores debilitarunt et reprefferunt ; quas contra, præter te, nemo unquam est facere conatus ; quæ quidem leges anno post, sedentibus in templo duobus non consulibus, sed proditoribus hujus civitatis ac pestibus, una cum auspiciis, cum intercessionibus, cum omni jure publico, conflagraverunt : ecquando dubitaris contra eas leges cum plebe agere, et concilium convocare ? Num quem ex tribunis plebis, quicumque seditiosi fuerint, tam audacem audieris fuisse, ut unquam contra legem Æliam aut Fusiam concilium advocaret ?

VIII. Quæro illud etiam ex te, conatusne sis, voluerisne, denique cogitaris, (est enim res ejusmodi, ut, si tibi modo in mentem venit, nemo sit, qui te ullo cruciatu esse indignum putet) cogitarisne in illo tuo intolerabili, non regno (nam cupis id audire) sed latrocinio, augur fieri in Q. Metelli locum ? ut, quicumque te aspexisset, duplicem dolorem gemitumque susciperet, et ex desiderio clarissimi et fortissimi civis, et ex honore turpissimi atque improbissimi ? Adeone non labefactam rempublicam te tribuno, neque conquassatam civitatem, sed captam hanc urbem, atque everfam putares, ut augurem Vatinium ferre possemus ?

Hoc loco quæro, si, id quod concupieras, augur factus esses: in qua tua cogitatione nos, qui te oderamus, vix dolorem ferebamus; illi autem, quibus eras in deliciis, vix risum tenebant: sed quæro, si ad cætera vulnera, quibus putasti rempublicam deleri, hanc quoque mortiferam plagam inflixisses auguratus tui; utrum decreturus fueris id, quod augures omnes usque a Romulo decreverunt, Jove fulgente, cum populo agi nefas esse, an, quia tu semper sic egisses, auspicia fueris augur dissoluturus?

IX. Ac, ne diutius loquar de auguratu tuo, quod invitus facio, ut recorder ruinas reipublicæ: neque enim tu unquam, stante non modo majestate horum, sed etiam urbe, te augurem fore putasti: verumtamen, ut somnia tua relinquam, ad scelera veniam, volo uti mihi respondeas: cum M. Bibulum consulem, non dicam bene de republica sentientem, ne tu mihi homo potens irascere, qui ab eo dissensisti; sed hominem certe nusquam progredientem, nihil in republica molientem, tantum animo ab actionibus tuis dissentientem: cum eum tu consulem in vincla duceres, et a tabula Valeria collegæ tui mitti juberent; fecerisne ante Rostra pontem, continuatis tribunalibus, per quem consul populi Romani moderatissimus et constantissimus, sublato auxilio, exclusis amicis, vi perditorum hominum incitata, turpissimo miserrimoque spectaculo, non in carcerem, sed ad supplicium, et ad necem, duceretur?

Quæro, num quis ante te tam fuerit nefarius, qui id fecerit? ut sciamus, utrum veterum facinorum sis imitator, an inventor novorum. Idemque tu, cum his atque hujusmodi consiliis ac facinoribus, nomine C. Cæsaris, clementissimi atque optimi viri, scelere vero atque audacia tua, M. Bibulum foro, curia, templis, locis publicis omnibus, expulisses, inclusum domi contineres; cumque non majestate imperii, non jure legum, sed januæ præsidio, et parietum custodiis, consulis vita tegeretur: miserisne viatorem, qui M. Bibulum domo vi extraheret, ut, quod in privatis semper est servatum, id, te tribuno plebis, consuli domus exilium esse non posset?

Simulque mihi respondeto tu, qui nos, qui de communi salute consentimus, tyrannos vocas, fuerisne non tribunus plebis, sed intolerandus ex cœno nescio qui atque ex tenebris tyrannus? qui primum eam rempublicam, quæ auspiciis inventis constituta est, iisdem auspiciis sublatis conarere pervertere: deinde sanctissimas leges, Æliam et Fufiam dico, quæ in Gracchorum ferocitate, et in audacia Saturnini, et in colluvione Drusi, et in contentione Sulpicii, et in cruore Cinnano, etiam inter Syllana arma vixerunt, solus conculcaris, ac pro nihilo putaris: qui consulem morti objeceris, inclusum obsederis, extrahere ex suis tectis conatus sis: qui in eo magistratu non modo emerferis ex mendicitate, sed etiam divitiis nos jam tuis terreas: fuerisne tanta crudelitate, ut delectos viros, et principes civitatis, tollere et delere tua rogatione conareris?

X. Cum L. Vettium, qui in senatu confessus esset se cum telo fuisse, Cn. Pompeio, summo et clarissimo civi, suis manibus necem afferre voluisse, in concionem produxeris; indicem in Rostris, in illo, inquam, augurato templo ac loco, collocaris, quo auctoritatis exquirendæ causa cæteri tribuni plebis principes civitatis producere consueverunt; ibi tu indicem Vettium linguam et vocem suam sceleri et menti tuæ præbere voluisti, ut diceret L. Vettius in concione tua, rogatus a te, se auctores, et impulsores, et socios habuisse sceleris illius eos viros, quibus e civitate sublatis, quod tu eo tempore moliebare, civitas stare non posset? M. Bibulum, cujus inclusione contentus non eras, interficere volueras, spoliaveras consulatu, patria privare cupiebas: L. Lucillum, cujus tu rebus gestis, quod ipse ad imperatorias laudes a puero videlicet spectaras, vehementius invidebas: C. Curionem, perpetuum hostem improborum omnium, auctorem publici consilii, libertate communi tuenda maxime liberum, cum filio, principe juventutis, cum republica conjunctiore etiam, quam ab illa ætate postulandum fuit, delere voluisti: L. Domitium, cujus dignitas et splendor præstrangebatur, credo, oculos Vatinius, quem tu propter

commune odium in bonos oderas, in posterum autem propter omnium spem, quæ de illo est, atque erat, ante aliquanto timebas: L. Lentulum, hunc iudicem nostrum, flaminem Martialem, quod erat eo tempore Gabinii tui competitor, ejusdem Vettii indicio opprimere voluisti. Qui si tum illam labem pestemque vicisset, quod ei tuo scelere non licuit, respublica victa non esset. Hujus etiam filium eodem indicio et crimine ad patris interitum aggregare voluisti. L. Paulum, qui tum quæstor Macedoniam obtinebat, quem civem, quem virum? qui duos nefarios patriæ proditores, domesticos hostes, legibus exterminarat, hominem ad conservandam rempublicam natum, in idem Vettii indicium, atque in eundem hunc numerum, congregasti. Quid ego de me querar? qui etiam gratias tibi agere debeo, quod me ex fortissimorum civium numero sejungendum non putaris.

XI. Sed qui fuit ille tuus tantus furor, ut, cum jam Vettius ad arbitrium tuum perorasset, et civitatis lumina notasset, descendissetque de Rostris, eum repente revocares, colloquerere, populo Romano vidente; deinde interrogares, ecquosnam alios posset nominare? Inculcarisne, ut C. Pisonem, generum meum, nominaret, qui, in summa copia optimorum adolescentium, pari continentia, virtute, pietate, reliquit neminem? itemque M. Laterensem, hominem dies atque noctes de laude et de republica cogitantem? Promulgarisne, impurissime et perditissime hostis, quæstionem de tot amplissimis et talibus viris, indicium Vettio, præmia amplissima? Quibus rebus omnium mortalium non voluntate, sed convicio, repudiatis, fregerisne in carcere cervices ipsi illi Vettio, ne quod indicium corrupti indicii extaret, ejusque sceleris in te ipsum quæstio flagitaretur?

Et, quoniam crebro usurpas, legem te de alternis consiliis rejiciendis tulisse, ut omnes intelligant, te ne recte quidem facere sine scelere potuisse, quæro, cum lex esset æqua promulgata initio magistratus, multas etiam alias tulisses; expectarisne, dum C. Antonius reus fieret apud Cn. Lentulum Clodianum?

et, posteaquam ille est reus factus, statim tuleris in eum, qui tuam post legem reus factus esset; ut homo consularis, exclusus miser puncto temporis, spoliaretur beneficio et æquitate legis tuæ?

Dices familiaritatem tibi fuisse cum Q. Maximo. Præclara defensio facinoris tui. Nam Maximi quidem summa laus est, sumptis inimicitiis, suscepta causa, quæsitore consilioque delecto, commodiorem inimico suo conditionem rejectionis dare noluisse; nihilque Maximus fecit alienum aut sua virtute, aut illis viris clarissimis, Paulis, Maximis, Africanis, quorum gloriam hujus virtute renovatam non modo speramus, verum etiam jam videmus: tua fraus, tuum maleficio, tuum scelus illud est, te id, quod promulgasses misericordiæ nomine, ad crudelitatis tempus distulisse. Ac nunc quidem C. Antonius hac una re miseriam suam consolatur, quod imagines patris et fratris sui, fratrisque filiam, non in familia, sed in carcere, collocatas audire maluit, quam videre.

XII. Et, quoniam pecunias aliorum despicias, de tuis divitiis intolerantissime gloriaris, volo uti mihi respondeas, fecerisne fœdera tribunus plebis cum civitatibus, cum regibus, cum tetrarchis? erogarisne pecunias ex ærario tuis legibus? eripuerisne partes illo tempore carissimas partim a Cæsare, partim a publicanis? Quæ cum ita sint, quæro ex te, sisne ex pauperrimo dives factus illo ipso anno, quo lex lata est de pecuniis repetundis acerrima? ut omnes intelligere possent, a te non modo nostra acta, quos tyrannos vocas, sed etiam amicissimi tui legem esse contemptam: apud quem tu etiam nos criminari soles, qui illi sumus amicissimi, cum tu ei contumeliosissime toties maledicas, quoties illi affinem te esse dicis.

Atque illud etiam scire ex te cupio, quo consilio aut qua mente feceris, ut in epulo Q. Arrii, familiaris mei, cum toga pulla accumberes? quem unquam videris? quem audieris? quo exemplo, quo more, feceris? Dices, supplicationes te illas non probasse. Optime. Nullæ fuerint supplicationes. Videsne, me

nihil de anni illius causa, nihil de eo, quod tibi cum summis viris commune esse videatur, sed de tuis propriis sceleribus, ex te quærere? Nulla supplicatio fuerit. Cedo, quis unquam cœnarit atratus? Ita enim illud epulum est funebre, ut munus sit funeris; epulæ quidem ipsæ, dignitatis.

XIII. Sed omitto epulum, populi Romani festum diem, argento, veste, omni apparatu, ornatuque visendo: quis unquam in luctu domestico, quis in funere familiari, cœnavit cum toga pulla? cui de balneis exeunti, præter te, toga pulla unquam data est? cum tot hominum millia accumberent, cum ipse epuli dominus, Q. Arrius, albus esset; tu in templum Castoris te cum C. Fidulo atrato, cæterisque tuis Furiis, funestum intulisti. Quis tum non ingemuit? quis non doluit reipublicæ casum? quis sermo alius in illo epulo fuit, nisi, hanc tantam et tam gravem civitatem subjectam esse non modo furori, verum etiam irrisioni tuæ? Hunc tu morem ignorabas? nunquam epulum videras? nunquam puer aut adolescens inter coquos fueras? Fausti, adolescentis nobilissimi, paulo ante ex epulo magnificentissimo famem illam veterem tuam non expleras? quem accumbere atratum videras, dominum cum toga pulla et ejus amicos ante convivium? quæ te tanta tenuit amentia, ut tu, nisi id fecisses, quod fas non fuit, nisi violasses templum Castoris, nomen epuli, oculos civium, morem veterem, ejus, qui te invitarat, auctoritatem, parum putares testificatum esse, supplicationes te illas non putare?

XIV. Quæro illud etiam ex te, quod privatus admisisti; in quo certe jam tibi dicere non licebit, cum clarissimis viris causam tuam esse conjunctam: postulatusne sis lege Licinia et Junia? edixeritne C. Memmius prætor ex ea lege, ut adesses die tricesimo? cum is dies venisset, fecerisne, quod in hac republica non modo factum ante nunquam est, sed in omni memoria sit omnino inauditum? appellarisne tribunos plebis, ne causam diceres? levius dixi; quanquam idipsum esset et novum, et non ferendum: sed appellarisne nominatim pestem illius

anni, furiam patriæ, tempestatem reipublicæ, Clodium? qui tamen cum jure, cum more, cum potestate, judicium impedire non posset, rediit ad illam vim et furorem suum, ducemque se militibus tuis præbuit. In quo, ne quid a me dictum in te potius putes, quam abs te esse quæsitum, nullum onus imponam mihi testimonii: quæ mihi brevi tempore ex eodem isto loco video esse dicenda, servabo, teque non arguam, sed, ut in cæteris rebus feci, rogabo. Quæro ex te, Vatini, num quis in hac civitate post urbem conditam tribunos plebis appellarit, ne causam diceret? num quis reus in tribunal sui quæstoris ascenderit, eumque vi deturbarit? subsellia dissiparit? urnas delegerit? eas denique omnes res in judicio disturbando commiserit, quarum rerum causa judicia sunt constituta? Sciasne tum fugisse Memmium? accusatores esse tuos de tuis tuorumque manibus ereptos? judices quæstionum de proximis tribunalibus esse depulsos? in foro, in luce, inspectante populo Romano, quæstionem, magistratus, morem majorum, leges, judices, scelerum poenam esse sublatam? Hæc omnia sciasne diligentia C. Memmii publicis tabulis esse notata, atque testata?

Atque illud etiam quæro, cum, postea quam es postulatus, ex legatione redieris, ne quis te judicia defugere arbitraretur; teque, cum tibi, utrum velles, liceret, dictitaris causam dicere maluisse: qui consentaneum fuerit, cum legationis perfugio uti noluisse, appellatione improbißima te ad auxilium nefarium confugisse?

XV. Et, quoniam legationis tuæ facta mentio est, volo etiam audire de te, quo tandem senatus-consulto legatus sis? De gestu intelligo quid respondeas; tua lege, dicis. Esne igitur patriæ certissimus parricida? sperarasne id, ut patres conscripti ex reipublica funditus tollerentur? ne hoc quidem senatui relinquebas, quod nemo unquam ademit, ut legati ex ejus ordinis auctoritate legarentur? Adeone tibi sordidum consilium publicum visum est, adeo afflictus senatus, adeo misera et prostrata reipublica, ut non nuntios pacis ac belli, non curatores, non

interpretes, non bellici consilii auctores, non ministros muneris provincialis, senatus more majorum deligere possit? Eripueras senatui provinciae decernendae potestatem, imperatoris deligendi iudicium, aerarii dispensationem; quae nunquam sibi populus Romanus appetivit, qui nunquam haec a summi consilii gubernatione auferre conatus est. Age, factum est horum aliquid in aliis: raro: sed tamen factum est, ut populus deligeret imperatorem. Quis legatos unquam audivit sine senatus-consulto? Ante te nemo: post continuo fecit idem in duobus prodigiis reipublicae Clodius: quo etiam maiore es malo mactandus, quod non solum facto tuo, sed etiam exemplo, rempublicam vulnerasti; neque tantum es improbus ipse, sed etiam alios docere voluisti.

Atque illud etiam audire a te cupio, quare, cum ego legem de ambitu ex senatus-consulto tulerim, sine vi tulerim, salvis auspiciis tulerim, salva lege Aelia et Fufia, tu eam esse legem non putes; praesertim, cum ego legibus tuis, quoquo modo latae sint, paream. Cum mea lex dilucide vetet, BIENNIO, QUO QUIS PETAT, PETITURUSVE SIT, GLADIATORES DARE, NISI EX TESTAMENTO PRÆSTITUTA DIE; quae tanta in te sit amentia, ut in ipsa petitione gladiatores audeas dare? Num quem putes illius tui certissimi gladiatoris similem tribunum plebis posse reperiri, qui se interponat, quo minus reus mea lege fias? Ob hasce omnes res, sciasne te severissimorum hominum, Sabinorum, fortissimorum virorum, Marforum et Pelignorum, tribulium tuorum, iudicio notatum; nec post Romam conditam, praeter te, tribulem quemquam tribum Sergiam perdidisse?

XVI. Ac, si haec omnia contemnis ac despicias, quod ita tibi persuaseris, ut palam dictitas, te, Diis hominibusque invitis, amore in te incredibili quodam C. Caesaris, omnia, quae velis, consecuturum; ecquid audieris, ecquisnam tibi dixerit, C. Caesarem nuper Aquileiae, cum de quibusdam esset mentio facta, dixisse, C. Alfium praeteritum permolestum tulisse, quod in homine summam fidem probitatemque cognosset; graviterque etiam se

ferre, prætorem aliquem esse factum, qui a suis rationibus dis-
sensisset? tum quæsisse quendam, de Vatino quemadmodum
ferret, ipsum respondisse, Vatini in tribunatu gratis nihil
fecisse; qui omnia in pecunia posuisset, honore animo æquo
carere debere?

Quod si ipse, qui te suæ dignitatis augendæ causa periculo
tuo, nullo suo delicto, ferri præcipitem est facile passus, ta-
men te omni honore indignissimum judicat; si te vicini, si af-
fines, si tribules, ita oderunt, ut repulsam tuam triumphum
suum duxerint; si nemo aspicit, quin ingemiscat, nemo men-
tionem facit, quin execretur; si vitant, fugiunt, audire de te
nolunt; cum viderunt, tanquam auspicium malum detestantur;
si cognati respuunt, tribules execrantur, vicini metuunt, affines
erubescunt, strumæ denique ab ore improbo demigrarunt, et
aliis jam se locis collocarunt; si es odium publicum populi, se-
natus, universorum hominum rusticorum: quid est, quam ob
rem præturam potius exoptes, quam mortem? præsertim, cum
popularem te velis esse, neque ulla in re populo gratius facere
possis. Sed, ut aliquando audiamus, quam copiose mihi ad ro-
gata respondeas, concludam jam interrogationem meam, teque
in extremo pauca de ipsa causa rogabo.

XVII. Quæro, quæ tanta in te vanitas, tanta levitas fuerit, ut
in hoc iudicio T. Annium iisdem verbis laudares, quibus eum
verbis laudare et boni viri et boni cives consueverunt, cum in
eundem nuper, ab eadem illa teterrima Furia productus ad po-
pulum, cupidissime falsum testimonium dixeris? An erit hæc
optio et potestas tua, ut, cum Clodianas operas et facinoro-
rum hominum et perditorum manum videris, Milonem dicas,
id quod in concione dixisti, gladiatoribus et bestiariis obsedisse
republicam; cum autem ad tales viros veneris, non audeas
civem singulari virtute, fide, constantia, vituperare? Sed, cum
T. Annium tantopere laudes, et clarissimo viro nonnullam lau-
datione tua labeculam aspergas, (in illorum enim numero ma-
vult T. Annius esse, qui a te vituperantur) veruntamen quæro,

cum in republica administranda T. Annio cum P. Sextio confiliorum omnium societas fuerit, (id quod non solum bonorum, verum etiam improborum, iudicio declaratum est: est enim reus uterque ob eandem causam, et eodem crimine; alter die dicta ab eo, quem tu unum improbiorem esse, quam te, nunquam soles confiteri; alter tuis consiliis, illo tamen adjuvante) quæro, qui possis eos, quos crimine conjungis, testimonio disjungere?

Extremum illud est, quod mihi abs te responderi velim: cum multa in Albinovanum de prævaricatione diceres, dixerisne, nec tibi placuisse, nec oportuisse, Sextium de vi reum fieri? quavis lege, quovis crimine, accusandum potius fuisse? etiam illud dixeris, causam Milonis, fortissimi viri, conjunctam cum hoc existimari? quæ pro me a Sextio facta sint, bonis esse grata? Non coarguo inconstantiam orationis, ac testimonii tui: quas enim hujus actiones probatas bonis esse dicis, in eas pluribus verbis testimonium dixisti; quicum autem ejus causam periculumque conjungis, eum summis laudibus extulisti. Sed hoc quæro, num P. Sextium, qua lege accusandum omnino fuisse negas, ea lege condemnari putes oportere? aut, si te in testimonio consuli nolis, ne quid tibi auctoritatis a me tributum esse videatur, dixerisne in eum testimonium de vi, quem negaris reum omnino de vi fieri debuisse?

P R O

M A R C O C Æ L I O

O R A T I O XXXIV.

I. **S**I quis, Judices, forte nunc adfit, ignarus legum, iudiciorum, consuetudinis nostræ; miretur profecto, quæ sit tanta atrocitas hujusce causæ, quod diebus festis ludisque publicis, omnibus negotiis forensibus intermissis, unum hoc iudicium exercéatur; nec dubitet, quin tanti facinoris reus arguatur, ut, eo neglecto, civitas stare non possit. Idem, cum audiat esse legem, quæ de seditiosis consceleratisque civibus, qui armati senatum obsederint, magistratibus vim attulerint, rempublicam oppugnarint, quotidie quæri jubeat; legem non improbet, crimen, quod versetur in iudicio, requirat. Cum audiat, nullum facinus, nullam audaciam, nullam vim, in iudicium vocari; sed adolescentem illustri ingenio, industria, gratia, accusari ab ejus filio, quem ipse in iudicium et vocet, et vocarit, oppugnari autem opibus meretriciis: Atratini illius pietatem non reprehendat, muliebrem libidinem comprimendam putet, vos laboriosos existimet, quibus otiosis ne in communi quidem otio liceat esse.

Etenim, si attendere diligenter, existimare vere de omni hac causa volueritis, sic constituetis, Judices, nec descensurum quemquam ad hanc accusationem fuisse, cui, utrum vellet, liceret; nec, cum descendisset, quidquam habiturum spei fuisse, nisi alicujus intolerabili libidine, et nimis acerbo odio, niteretur. Sed ego Atratino, humanissimo atque optimo adolescenti, meo

necessario, ignosco, qui habet excusationem vel pietatis, vel necessitatis, vel ætatis. Si voluit accusare, pietati tribuo: si jussus est, necessitati: si speravit aliquid, pueritiæ. Cæteris non modo nihil ignoscendum, sed etiam acriter est resistendum.

II. Ac mihi quidem videtur, Judices, hic introitus defensionis adolescentiæ M. Cælii maxime convenire, ut ad ea, quæ accusatores, deformandi hujus causa, detrahendæ spoliandæque dignitatis gratia, dixerunt, primum respondeam. Objectus est pater varie, quod aut parum splendidus ipse, aut parum pie tractatus a filio diceretur. De dignitate Cælius notis ac majoribus natu, etiam sine mea oratione, tacitus facile ipse respondet. Quibus autem propter senectutem, quod jam diu minus in foro nobiscum versatur, non æque est cognitus; hi sic habeant: quæcunque in equite Romano dignitas esse possit, quæ certe potest esse maxima, eam semper in M. Cælio habitam esse summam, hodieque haberi, non solum a suis, sed etiam ab omnibus, quibus potuerit aliqua de causa esse notus.

Equitis autem Romani esse filium, criminis loco poni ab accusatoribus, neque his judicantibus oportuit, neque defendentibus nobis. Nam, quod de pietate dixistis, est quidem ista nostra existimatio, sed judicium certe parentis. Quid nos opinemur, audietis ex juratis: quid parentes sentiant, lacrymæ matris, incredibilisque mœror, squalor patris, et hæc præsens mœstitia, quam cernitis, luctusque declarat.

Nam, quod est objectum, municipibus esse adolescentem non probatum suis; nemini unquam præsentis Puteolani majores honores habuerunt, quam absenti M. Cælio: quem et absentem in amplissimum ordinem cooptarunt, et ea non petenti detulerunt, quæ multis petentibus denegarunt; iidemque nunc lectissimos viros, et nostri ordinis, et equites Romanos, cum legatione ad hoc judicium, et cum gravissima atque ornatissima laudatione, miserunt. Videor mihi jecisse fundamenta defensionis meæ: quæ firmissima sunt, si nituntur judicio suorum. Neque enim vobis satis commendata hujus ætas esse posset, si non

modo parenti, tali viro, verum etiam municipio tam illustri ac tam gravi, displiceret.

III. Equidem, ut ad me revertar, ab his fontibus profluxi ad hominum famam; et meus hic forensis labor, vitæque ratio, dimanavit ad existimationem hominum paulo latius commendatione ac iudicio meorum. Nam, quod objectum est de pudicitia, quodque omnium accusatorum non criminibus, sed vocibus maledictisque, celebratum est; id nunquam tam acerbè feret M. Cælius, ut eum pœniteat non deformem esse natum: sunt enim ista maledicta pervulgata in omnes, quorum in adolescentia forma et species fuit liberalis. Sed aliud est maledicere, aliud accusare. Accusatio crimen desiderat, rem ut definiat, hominem ut notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio autem nihil habet propositi, præter contumeliam: quæ si petulantius jactatur, convicium; si facetius, urbanitas nominatur.

Quam quidem partem accusationis admiratus sum, et molestè tuli, potissimum esse Atratio datam: neque enim decebat, neque ætas illa postulabat, neque, id quod animadvertere poteratis, pudor patiebatur optimi adolescentis, in tali illuminatione versari. Vellem aliquis ex vobis robustioribus hunc maledicendi locum suscepisset: aliquanto liberius, et fortius, et magis more nostro, refutarem istam maledicendi licentiam. Tecum, Atratine, agam levius, quod et pudor tuus moderatur orationi meæ; et meum erga te, parentemque tuum, beneficium tueri debeo. Illud tamen te esse admonitum volo: primum, qualis es, talem te esse existimes; ut, quantum a rerum turpitudine abes, tantum te a verborum libertate sejungas: deinde, ut ea in alterum ne dicas, quæ cum tibi falso responsa sint, erubescas. Quis est enim, cui via ista non pateat? qui isti ætati, atque etiam dignitati, non possit quam velit petulanter, etiam si sine ulla suspitione, at non sine argumento, maledicere? Sed istarum partium culpa est eorum, qui te agere voluerunt: laus pudoris tui, quod ea te invitum dicere videbamus; ingenii, quod ornate politeque dixisti.

IV. Verum ad istam omnem orationem brevis est defensio. Nam, quoad ætas M. Cælii dare potuit isti suspicioni locum, fuit primum ipsius pudore, deinde etiam patris diligentia disciplinaque, munita: qui ut huic virilem togam dedit, nihil dicam hoc loco de me; tantum sit, quantum vos existimatis: hoc dicam, hunc a patre continuo ad me esse deductum. Nemo hunc M. Cælium in illo ætatis flore vidit, nisi aut cum patre, aut mecum, aut in M. Craffi castissima domo, cum artibus honestissimis erudiretur.

Nam quod Catilinæ familiaritas objecta Cælio est, longe ab ista suspitione abhorrerere debet. Hoc enim adolescente, scitis consulatum mecum petisse Catilinam: ad quem si accessit, aut si a me discessit unquam, (quanquam multi boni adolescentes illi homini nequam atque improbo studuerunt) tum existimetur Cælius Catilinæ nimium familiaris fuisse. At enim postea scimus, et vidimus, esse hunc in illius amicis. Quis negat? sed ego illud tempus ætatis, quod ipsum sua sponte infirmum, aliorum libidine infestum est, id hoc loco defendo. Fuit assiduus mecum, prætor me: non noverat Catilinam: Africam tum prætor ille obtinebat. Secutus est annus: causam de pecuniis repetundis Catilina dixit. Mecum erat hic: illi ne advocatus quidem venit unquam. Deinceps fuit annus, quo ego consulatum petivi: petebat Catilina mecum. Nunquam ad illum accessit: a me nunquam recessit.

V. Tot igitur annos versatus in foro sine suspitione, sine infamia, studuit Catilinæ iterum petenti. Quem ergo ad finem putas custodiendam illam ætatem fuisse? Nobis quidem olim annus erat unus ad cohibendum brachium toga constitutus, et ut exercitatione ludoque campestri tunicati uteremur: eademque erat, si statim mereri stipendia cœperamus, castrensis ratio ac militaris. Qua in ætate, nisi qui se ipse sua gravitate et castimonia, et cum disciplina domestica, tum etiam naturali quodam bono, defenderat; quoquo modo a suis custoditus esset, tamen infamiam veram effugere non poterat. Sed, qui prima illa

imperia ætatis integra atque inviolata præstitisset; de ejus fama ac pudicitia, cum is jam se corroboravisset, ac vir inter viros esset, nemo loquebatur.

Studuit Catilinæ, cum jam aliquot annos esset in foro, Cælius; et multi hoc idem ex omni ordine, atque ex omni ætate, fecerunt. Habuit enim ille, sicuti meminisse vos arbitror, per multa maximarum non expressa signa, sed adumbrata virtutum. Utebatur hominibus improbis multis: et quidem optimis se viris deditum esse simulabat. Erant apud illum illecebræ libidinum multæ: erant etiam industriæ quidam stimuli, ac laboris. Flagrabant vitia libidinis apud illum: vigeabant etiam studia rei militaris. Neque ego unquam fuisse tale monstrum in terris ullum puto, tam ex contrariis diversisque inter se pugnantibus naturæ studiis, cupiditatibusque conflatum.

VI. Quis clarioribus viris quodam tempore jucundior? quis turpioribus conjunctior? Quis civis meliorum partium aliquando? quis tetrior hostis huic civitati? Quis in voluptatibus inquinatior? quis in laboribus patientior? Quis in rapacitate avarior? quis in largitione effusior? Illa vero, Judices, in illo homine mirabilia fuerunt, comprehendere multos amicitia, tueri obsequio, cum omnibus communicare quod habebat, servire temporibus suorum omnium pecunia, gratia, labore corporis, scelere etiam, si opus esset, et audacia; versare suam naturam et regere ad tempus, atque huc et illuc torquere et flectere; cum tristibus severe, cum remissis jucunde, cum senibus graviter, cum juventute comiter, cum facinorosis audaciter, cum libidinosis luxuriose vivere.

Hac ille tam varia multiplicique natura, cum omnes omnibus ex terris homines improbos audacesque collegerat; tum etiam multos fortes viros, et bonos, specie quadam virtutis affimulata tenebat. Neque unquam ex illo delendi hujus imperii tam confceleratus impetus extitisset, nisi tot vitiorum tanta immanitas quibusdam facilitatis et patientiæ radicibus niteretur. Quare ista conditio, Judices, respuatur, nec Catilinæ

familiaritatis crimen hæreat : est enim commune cum multis, et cum quibusdam etiam bonis. Me ipsum, me inquam, quondam pene ille decepit, cum et civis mihi bonus, et optimi cuiusque cupidus, et firmus amicus ac fidelis, videretur. Cujus ego facinora oculis prius, quam opinione, manibus ante, quam suspicione, prehendi. Cujus in magnis catervis amicorum si fuit etiam Cælius, magis est, ut ipse moleste ferat errasse se, sicuti nonnunquam in eodem homine me quoque erroris mei poenitet, quam ut istius amicitiae crimen reformidet.

VII. Itaque a maledictis pudicitiae ad conjurationis invidiam oratio est vestra delapsa. Posuistis enim, atque id tamen titubanter et strictim, conjurationis hunc, propter amicitiam Catilinæ, participem fuisse : in quo non modo crimen non hærebat, sed vix disertis adolescentis cohærebat oratio. Qui enim tantus furor in Cælio ? quod tantum aut in moribus naturaque vulnus, aut in re atque fortuna ? ubi denique est in ista suspicione Cælii nomen auditum ? Nimirum multa de re minime dubia loquor : hoc tamen dico, non modo si focius conjurationis, sed nisi inimicissimus istius sceleris, fuisset, nunquam conjurationis accusatione adolescentiam suam potissimum commendare voluisset.

Quod, haud scio, an de ambitu et de criminibus istis sodalium ac sequestrium, quoniam huc incidi, similiter respondendum putem. Nunquam enim tam Cælius amens fuisset, ut, si se isto infinito ambitu commaculasset, ambitus alterum accusaret ; neque ejus facti in altero suspicionem quæreretur, cujus ipse sibi perpetuam licentiam optaret ; nec, si sibi semel periculum ambitus subeundum putaret, ipse alterum iterum ambitus crimine arcefferet. Quod quanquam nec sapienter, et me invito, facit ; tamen est ejusmodi cupiditatis, ut magis insectari alterius innocentiam, quam de se timide cogitare, videatur.

Nam, quod æs alienum objectum est, sumptus reprehensi, tabulae flagitatae ; videte, quam pauca respondeam. Tabulas, qui in patris potestate est, nullas conficit. Versuram nunquam omnino fecit ullam. Sumptus unius generis objectus est, habitationis :

triginta millibus dixistis eum habitare. Nunc demum intelligo, P. Clodii insulam esse venalem, cuius hic in ædiculis habitet, decem, ut opinor, millibus: vos autem, dum illi placere vultis, ad tempus ei mendacium vestrum accommodavistis.

Reprehendistis, a patre quod semigrarit: quod quidem jam in hac ætate minime reprehendendum est. Qui, cum et ex reipublicæ causa esset mihi quidem molestam, sibi tamen gloriosam, victoriam consecutus, et per ætatem magistratus petere posset, non modo permittente patre, sed etiam suadente, ab eo semigravit: et, cum domus patris a foro longe abesset, quo facilius et nostras obire domos, et ipse a suis coli, posset, conduxit in Palatio non magno domum.

VIII. Quo loco possum dicere id, quod vir clarissimus, M. Crassus, cum de adventu regis Ptolemæi quereretur, paulo ante dixit, *Utinam ne in nemore Pelio* — ac longius quidem mihi contexere hoc carmen liceret. *Nam nunquam hera errans hanc molestiam nobis exhiberet, Medea animo ægra, amore sævo saucia* — Sic enim, Judices, reperietis, quod, cum ad id loci venero, ostendam, hanc Palatinam Medeam migrationemque huic adolescenti causam sive malorum omnium, sive potius sermonum, fuisse.

Quamobrem illa, quæ ex accusatorum oratione præmuniri jam et fingi intelligebam, fretus vestra prudentia, Judices, non pertimesco. Aiebant enim fore testem senatorem, qui se pontificiis comitiis pulsatum a Cælio diceret. A quo quæram, si prodierit, primum, cur statim nihil egerit: deinde, si id queri, quam agere, maluerit, cur productus a vobis potius, quam ipse per se: cur tanto post potius, quam continuo, queri maluerit. Si mihi ad hæc acute arguteque responderit, tum quæram denique, ex quo iste fonte senator emanet. Nam si ipse orietur et nascetur ex sese, fortasse, ut soleo, commovebor: sin autem, ut rivulus, arcessitus et ductus ab ipso capite accusationis vestræ; lætabor, cum tanta gratia tantisque opibus accusatio vestra nitatur, unum senatorem solum esse, qui vobis gratificari vellet, inventum.

Nec tamen illud genus alterum nocturnorum testium pertimesco. Est enim dictum ab illis, fore qui dicerent, uxores suas, a coena redeuntes, attrectatas esse a Caelio. Graves erunt homines, qui hoc jurati dicere audebunt; cum sit his confitendum, nunquam se, ne congressu quidem et constituto, coepisse de tantis injuriis experiri.

IX. Sed totum genus oppugnationis hujus, Judices, et jam prospicitis animis, et, cum inferetur, propulsare debebitis. Non enim ab iisdem accusatur M. Caelius, a quibus oppugnatur: palam in eum tela jaciuntur, clam subministrantur. Neque id ego dico, ut invidiosum sit in eos, quibus gloriosum hoc etiam esse debet. Funguntur officio: defendunt suos: faciunt quod viri fortissimi solent: Jassi dolent, irati efferuntur, pugnant laceffiti. Sed vestrae sapientiae tamen est, Judices, non, si causa justa est viris fortibus oppugnandi M. Caelium, ideo vobis quoque vos causam putare esse justam alieno dolori potius, quam vestrae fidei, consulendi. Quae sit multitudo in foro, quae genera, quae studia, quae varietas hominum, videtis: ex hac copia quam multos esse arbitramini, qui hominibus potentibus, gratiosis, disertis, cum aliquid eos velle arbitrentur, ultro se offerre soleant, operam navare, testimonium polliceri?

Hoc ex genere si qui se in hoc iudicium forte proiecissent, excluditote eorum cupiditatem, Judices, sapientia vestra: ut eodem tempore et hujus salutis, et religioni vestrae, et contra periculosissimas hominum potentias conditioni omnium civium, providisse videamini. Equidem vos abducam a testibus, neque hujus iudicii veritatem, quae mutari nullo modo potest, in voluntate testium collocari sinam: quae facillime fingi, nullo negotio flecti ac detorqueri, potest. Argumentis agemus: signis omni luce clarioribus crimina refellemus: res cum re, causa cum causa, ratio cum ratione, pugnabit.

X. Itaque illam partem causae facile patior graviter et ornate a M. Crasso esse peroratam, de seditionibus Neapolitanis, de Alexandrinorum pulsatione Puteolana, de bonis Pallae. Vellem

dictum esset ab eodem etiam de Dione: de quo ipso tamen, quid est, quod expectetis; quod is, qui fecit, aut non timet, aut etiam fatetur? Etenim reus, qui hujus dictus est et adjutor fuisse, et conscius, P. Ascitius, is judicio est liberatus. Quod igitur est hujusmodi crimen, ut, qui commisit, non neget; qui negavit, absolutus sit: id hic pertimescat, qui non modo a facto, verum etiam a conscientiae suspicione, abfuit? Et, si Ascitio causa plus profuit, quam nocuit invidia, huic oberit tuum maledictum, qui istius facti non modo suspicione, sed ne infamia quidem, est aspersus?

At prævaricatione est Ascitius liberatus. Perfacile est isti loco respondere, mihi præsertim, a quo ista causa defensa est. Sed Cælius optimam causam Ascitii esse arbitratur: cujusmodi autem sit, a sua putat esse sejunctam: neque solum Cælius, sed etiam adolescentes humanissimi et doctissimi, rectissimis studiis atque optimis artibus præditi, Titus Caiusque Coponii: qui ex omnibus maxime Dionis mortem doluerunt; qui cum doctrinae studio atque humanitatis, tum etiam hospitio Dionis, tenebantur. Habitabat is apud L. Luceium, ut audistis: fuerat ei cognitus Alexandria. Quid aut hic, aut summo splendore præditus, frater ejus, de M. Cælio existimet, ex ipsis, si producti erunt, audietis. Ergo hæc removeantur, ut aliquando, in quibus causa nititur, ad ea veniamus.

XI. Animadverti enim, Judices, audiri a vobis meum familiarem L. Herennium perattente: in quo etsi magna ex parte ingenio ejus, et dicendi genere quodam, tenebamini; tamen nonnunquam verebar, ne illa subtiliter ad criminandum inducta oratio ad animos vestros sensim ac leniter accideret. Dixit enim multa de luxuria, multa de libidine, multa de vitiis juventutis, multa de moribus; et, qui in reliqua vita mitis esset, et in hac suavitate humanitatis, qua prope jam delectantur homines, versari perjucunde soleret, fuit in hac causa pertristis quidam patruus, censor, magister: objurgavit M. Cælium, ficut neminem unquam parens: multa de incontinentia

intemperantiaque differuit. Quid quæritis, Iudices? ignoscebam vobis attente audientibus, propterea quod egomet tam triste illud, et tam asperum, genus orationis horrebam.

Ac prima pars fuit illa, quæ me minus movebat, fuisse meo necessario Bestiæ Cælium familiarem; cœnasse apud eum, ventitasse domum, studuisse præturæ. Non me hæc movent, quæ perspicue falsa sunt: etenim eos una cœnasse dicit, qui aut absunt, aut quibus necesse est idem dicere.

Neque vero illud me commovet, quod sibi in Lupercis sodalem esse Cælium dixit. Fera quædam sodalitas, et plane pastoritia atque agrestis, germanorum Lupercorum; quorum coitio illa silvestris ante est instituta, quam humanitas atque leges: si quidem non modo nomina deferunt inter se sodales, sed etiam commemorant sodalitatem in accusando, ut ne, si quis id forte nesciat, timere videatur.

Sed hæc omittam: ad illa, quæ me magis moverunt, respondebo. Deliciarum objurgatio fuit longa, et ea lenior: plusque disputationis habuit, quam atrocitatis: quo etiam audita est attentius. Nam P. Clodius, amicus meus, cum se gravissime vehementissimeque jactaret, et omnia inflammatus ageret tristissimis verbis, voce maxima; tametsi probabam ejus eloquentiam, tamen non pertimescebam: aliquot enim in causis eum videram frustra litigantem. Tibi autem, Balbe, respondebo primum precario, si licet, si fas est, defendi a me eum, qui nullum convivium renuerit, qui unguenta sumpserit, qui Baias viderit.

XII. Equidem multos et vidi in hac civitate, et audiivi, non modo qui primoribus labris gustassent genus hoc vitæ, et extremis, ut dicitur, digitis attigissent, sed qui totam adolescentiam voluptatibus dedissent, emeruisse aliquando, et se ad frugem bonam, ut dicitur, recepisse, gravesque homines atque illustres fuisse. Datur enim concessu omnium huic aliquis ludus ætati, et ipsa natura profundit adolescentiæ cupiditates: quæ si ita erumpunt, ut nullius vitam labefactent, nullius domum evertant, faciles et tolerabiles haberi solent. Sed tu mihi videbare

ex communi infamia juventutis aliquam invidiam Cælio velle conflare : itaque omne illud silentium, quod est orationi tributum tuæ, fuit ob eam causam, quod uno reo proposito de multorum vitiis cogitabamus. Facile est accusare luxuriam : dies jam me deficiet, si, quæ dici in eam sententiam possunt, coner expromere. De corruptelis, de adulteriis, de protervitate, de sumptibus, immensa oratio est : ut tibi reum neminem, sed vitia, proponas ; res tamen ipsa et copiose et graviter accusari potest. Sed vestræ sapientiæ est, Judices, non abduci ab reo : nec, quos aculeos habeat severitas gravitasque vestra, cum eos accusator erexerit in rem, in vitia, in mores, in tempora, emittere in hominem, et in reum ; cum is non suo crimine, sed multorum vitio, sit in quoddam odium injustum vocatus. Itaque severitati tuæ, ut oportet, ita respondere non audeo : erat enim meum deprecari vacationem adolescentiæ, veniamque petere : non, inquam, audeo : perfugiis non utor ætatis : concessa omnibus jura dimitto : tantum peto, ut, si qua est invidia communis hoc tempore æris alieni, petulantia, libidinum juventutis, quam video esse magnam, ne huic aliena peccata, ne ætatis ac temporum vitia, noceant. Atque ego idem, qui hæc postulo, quin criminibus, quæ in hunc nondum proprie conferuntur, diligentissime respondeam, non recusor.

XIII. Sunt autem duo crimina, auri, et veneni : in quibus una atque eadem persona urgetur. Aurum sumptum a Clodia ; venenum quæsitum, quod Clodiæ daretur, dicitur. Omnia sunt alia, non crimina, sed maledicta jurgii petulantis magis, quam publicæ quæstionis. Adulter, impudicus, sequester, convicium est, non accusatio : nullum est enim fundamentum horum criminum, nulla sedes : voces sunt contumeliosæ, temere ab irato accusatore, nullo auctore, emissæ.

Horum duorum criminum video fontem, video auctorem, video certum nomen, et caput. Auro opus fuit : sumpsit a Clodia, sumpsit sine teste, habuit quamdiu voluit. Maximum video signum cujusdam egregiæ familiaritatis. Necare eandem

voluit, quæsit venenum, sollicitavit quos potuit, paravit, locum constituit, attulit. Magnum rursus odium video cum crudelissimo discidio extitisse. Res est omnis in hac causa nobis, Iudices, cum Clodia, muliere non solum nobili, sed etiam nota: de qua ego nihil dicam, nisi depellendi criminis causa. Sed intelligis pro tua præstanti prudentia, Cn. Domiti, cum hac sola rem esse nobis: quæ si se aurum Cælio commodasse non dicit, si venenum ab hoc sibi paratum esse non arguit; petulanter facimus, si matremfamilias secus, quam matronarum sanctitas postulat, nominamus: fin, ista muliere remota, nec crimen ullum nec opes ad oppugnandum Cælium illis relinquuntur; quid est aliud, quod nos patroni facere debeamus, nisi ut eos, qui insectantur, repellamus? Quod quidem facerem vehementius, nisi intercederent mihi inimicitiae cum istius mulieris viro: fratrem volui dicere; semper hic erro: nunc agam modice, nec longius progrediar, quam me mea fides et causa ipsa coget. Neque enim muliebres unquam inimicitias mihi gerendas putavi, præsertim cum ea, quam omnes semper amicam omnium potius, quam cuiusquam inimicam, putaverunt.

XIV. Sed tamen ex ipsa quæram prius, utrum me secum severe, et graviter, et prisce, agere malit; an remisse, ac leniter, et urbane. Si illo austero more ac modo; aliquis mihi ab inferis excitandus est, ex barbatis illis, non hac barbula, qua ista delectatur, sed illa horrida, quam in statuis antiquis et imaginibus videmus; qui objurget mulierem, et pro me loquatur, ne ista mihi forte succenseat. Existat igitur ex hac ipsa familia aliquis, ac potissimum Cæcus ille: minimum enim dolorem capiet, qui istam non videbit. Qui profecto, si extiterit, sic aget et sic loquetur: Mulier, quid tibi cum Cælio? quid cum homine adolescentulo? quid cum alieno? cur aut tam familiaris huic fuisti, ut aurum commodares; aut tam inimica, ut venenum timeres? Non patrem tuum videras? non patruum, non avum, proavum, atavum, audieras consules fuisse? Non denique modo

te Q. Metelli matrimonium tenuisse sciebas, clarissimi ac fortissimi viri, patriæque amantissimi? qui, simul ac pedem limine extulerat, omnes prope cives virtute, gloria, dignitate, superabat: cui cum ex amplissimo genere in familiam clarissimam nupsisses, cur tibi Cælius tam conjunctus fuit? Cognatus? affinis? viri tui familiaris? nihil horum. Quid igitur fuit, nisi quædam temeritas ac libido? Nonne te, si nostræ imagines viriles non commovebant, ne progenies quidem mea, Q. illa Claudia, æmulam domesticæ laudis in gloria muliebri esse admonebat? non virgo illa Vestalis Claudia, quæ, patrem complexa triumphantem, ab inimico tribuno plebis de curru detrahi passa non est? Cur te fraterna vitia potius, quam bona paterna, et avita, et usque a nobis cum in viris, tum etiam in fœminis repetita, moverunt? Ideone ego pacem Pyrrhi diremi, ut tu amorum turpissimorum quotidie fœdera ferires? ideo aquam adduxi, ut ea tu incestu uterere? ideo viam munivi, ut eam tu alienis viris comitata celebrares?

XV. Sed quid ego, Judices, ita gravem personam induxi, ut verear, ne se idem Appius repente convertat, et Cælium incipiat accusare illa sua gravitate censoria? Sed videro hoc posterius, atque ita, Judices, ut vel severissimis disceptatoribus M. Cælii vitam me probaturum esse confidam. Tu vero, mulier, (jam enim ipse tecum nulla persona introducta loquor) si ea, quæ facis, quæ dicis, quæ infimulas, quæ in sororem tuam moliris, quæ arguis, probare cogitas; rationem tantæ familiaritatis, tantæ consuetudinis, tantæ conjunctionis, reddas atque exponas necesse est. Accusatores quidem libidines, amores, adulteria, Baias, actas, convivias, comissationes, cantus, symphonias, navigia, jactant: iidemque significant, nihil se, te invita; dicere. Quæ tu, quoniam mente nescio qua effrenata, atque præcipiti, in forum deferri judiciumque voluisti; aut diluas oportet, et falsa esse doceas, aut nihil neque crimini tuo, neque testimonio, credendum esse fateare.

Sin autem urbanus me agere mavis, sic agam tecum.

TOM. VI.

M

Removebo illum senem durum, ac pene agrestem : ex his igitur tuis sumam aliquem, ac potissimum minimum fratrem, qui est in isto genere urbanissimus ; qui te amat plurimum ; qui, propter nescio quam, credo, timiditatem, et nocturnos quosdam inanes metus, tecum semper pugio cum majore sorore cubitavit. Eum putato tecum loqui : Quid tumultuaris, soror ? quid insanis ? quid, clamore exorsa, verbis parvam rem magnam facis ? vicinum adolescentulum aspexisti : candor hujus te, et proceritas, vultus, oculique perpulerunt : sæpius videre voluisti : fuisti nonnunquam in iisdem hortis visa nobilis mulier : illum, filium familias, patre parco ac tenaci, habere tuis copiis devinctum non potes : calcitratur, respuit, non putat tua dona esse tanti. Confer te alio : habes hortos ad Tiberim ; ac diligenter eo loco præparasti, quo omnis juventus natandi causa venit : hinc licet conditiones quotidie legas. Cur huic, qui te spernit, molesta es ?

XVI. Redeo nunc ad te, Cæli, vicissim, ac mihi auctoritatem patriam severitatemque suscipio : sed dubito quem patrem potissimum sumam. Cæcilianumne aliquem, vehementem atque durum ? *Nunc enim demum mihi animus ardet, nunc meum cor cumulatur ira* — Aut illum, *O infelix, O scelestè* — Ferrei sunt isti patres — *Egone quid dicam ? egone quid velim ? quæ tu omnia tuis fædis factis facis, ut nequidquam velim.* Vix ferenda diceret talis pater, *Cur te in istam viciniam meretriciam contulisti ? cur illecebris cognitis non refugisti ? cur alienam ullam mulierem nosti ? Dede te, ac disjice : per me licebit. Si egebis, tibi dolebit : mihi sat est, quæ ætatis quod reliquum est oblectem meæ.*

Huic tristi ac decrepito seni responderet Cælius, se nulla cupiditate inductum de via decessisse. Quid signi ? nulli sumptus, nulla jactura, nulla versura. At fuit fama. Quotus quisque istam effugere potest in tam maledica civitate ? Vicinum ejus mulieris miraris male audisse, cujus frater germanus sermones iniquorum effugere non potuit ? Leni vero et clementi patri, cujusmodi ille est, *Fores effregit ? restituentur : discidit vestem ?*

resarciatur, Cælii causa est expeditissima. Quid enim esset, in quo se non facile defenderet? Nihil jam in istam mulierem dico: sed, si esset aliqua dissimilis istius, quæ se omnibus pervulgaret, quæ haberet palam decretum semper aliquem, cujus in hortos, domum, Baias, jure suo libidines omnium commearent; quæ etiam aleret adolescentes, et parsimoniam patrum suis sumptibus sustentaret: si vidua libere, proterva petulanter, dives effuse, libidinosa meretricio more, viveret; adultærum ego putarem, si quis hanc paulo liberius salutasset?

XVII. Dicet aliquis, Hæc igitur est tua disciplina? sic tu instituis adolescentes? ob hanc causam tibi hunc puerum parens commendavit et tradidit, ut in amore et voluptatibus adolescentiam suam collocaret; et hanc tu vitam, atque hæc studia, defenderes? Ego, si qui, Judices, hoc robore animi, atque hac indole virtutis ac continentiae fuit, ut respueret omnes voluptates, omnemque vitæ suæ cursum in labore corporis, atque in animi contentione, conficeret; quem non quies, non remissio, non æqualium studia, non ludi, non convivia, delectarent; nihil in vita expetendum putaret, nisi quod esset cum laude et cum dignitate conjunctum: hunc mea sententia divinis quibusdam bonis instructum atque ornatum puto. Ex hoc genere illos fuisse arbitror, Camillos, Fabricios, Curios, omnesque eos, qui hæc ex minimis tanta fecerunt.

Verum hæc genera virtutum non solum in moribus nostris, sed vix jam in libris, reperiuntur. Chartæ quoque, quæ illam pristinam severitatem continebant, obsoleverunt; neque solum apud nos, qui hanc sectam rationemque vitæ re magis, quam verbis, secuti sumus, sed etiam apud Græcos, doctissimos homines, quibus, cum facere non possent, loqui tamen et scribere honeste et magnifice licebat. Alia quædam, mutatis Græciæ temporibus, præcepta extiterunt.

Itaque alii voluptatis causa omnia sapientes facere dixerunt: neque ab hac orationis turpitudine eruditi homines refugerunt. Alii cum voluptate dignitatem conjungendam putaverunt, ut

res maxime inter se repugnantes dicendi facultate conjungerent. Illud unum directum iter ad laudem cum labore qui probaverunt, prope jam soli in scholis sunt relictī. Multa enim nobis blandimenta natura ipsa genuit, quibus sopita virtus conniveret: et interdum multas vias adolescentiæ lubricas ostendit, quibus illa insistere, aut ingredi, sine casu aliquo aut prolapsione vix posset; et multarum rerum jucundissimarum varietatem dedit, qua non modo hæc ætas, sed etiam jam corroborata, caperetur. Quamobrem si quem forte inveneritis, qui aspernetur oculis pulchritudinem rerum, non odore ullo, non tactu, non sapore capiat, excludat auribus omnem suavitatem; huic homini ego fortasse et pauci Deos propitios, plerique autem iratos, putabunt.

XVIII. Ergo hæc deserta via, et inculta, atque interclusa jam frondibus et virgultis, relinquatur: detur aliquid ætati: sit adolescentia liberior: non omnia voluptatibus denegentur: non semper superet vera illa et directa ratio: vincat aliquando cupiditas voluptasque rationem, dummodo illa in hoc genere præscriptio moderatioque teneatur: parcat juvenus pudicitia suæ, ne spoliet alienam: ne effundat patrimonium, ne fœnore trucidetur, ne incurrat in alterius domum atque famam: ne probrum castis, labem integris, infamiam bonis, inferat: ne quem vi terreat: ne intersit insidiis: scelere careat: postremo, cum paruerit voluptatibus, dederit aliquid temporis ad ludum ætatis, atque ad inanes hæc adolescentiæ cupiditates; revocet se aliquando ad curam rei domesticæ, rei forensis, rei publicæ: ut ea, quæ ratione antea non perspexerat, satietate abjecisse, experiendo contempsisse, videatur.

Ac multi et nostra, et patrum, majorumque memoria, Judices, summi homines, et clarissimi cives fuerunt, quorum cum adolescentiæ cupiditates defervissent, eximiae virtutes, firmata jam ætate, extiterunt. Ex quibus neminem mihi necesse est nominare; vosmet vobiscum recordamini: nolo enim cujusquam fortis atque illustris viri ne minimum quidem erratum

cum maxima laude conjungere. Quod si facere vellem, multi a me summi atque ornatissimi viri prædicarentur; quorum partim nimia libertas in adolescentia, partim profusa luxuries, magnitudo æris alieni, sumptus, libidines, nominarentur: quæ, multis postea virtutibus obiecta, adolescentiæ, qui vellet, excusatione defenderet.

XIX. At vero in M. Cælio (dicam enim jam confidentius de studiis ejus honestis, quoniam audeo quædam, fretus vestra sapientia, libere confiteri) nulla luxuries reperietur, nulli sumptus, nullum æs alienum, nulla conviviorum ac lustrorum libido: quod quidem vitium ventris et gutturis non modo non minuit ætas hominibus, sed etiam auget. Amores autem, et hæ deliciæ quæ vocantur, quæ firmiore animo præditis diutius molestæ non solent esse, (mature enim et celeriter deflorescunt) nunquam hunc occupatum impeditumque tenuerunt.

Audistis, cum pro se diceret: audistis antea, cum accusaret: (defendendi hæc causa, non gloriandi, loquor) genus orationis, facultatem, copiam sententiarum atque verborum, quæ vestra prudentia est, perspexistis. Atque in eo non solum ingenium elucere ejus videbatis; quod sæpe, etiam si industria non alitur, valet tamen ipsum suis viribus: sed inerat, nisi me propter benevolentiam forte fallebat, ratio et bonis artibus instituta, et cura et vigiliis elaborata. Atque scitote, Judices, eas cupiditates, quæ objiciuntur Cælio, atque hæc studia, de quibus disputo, non facile in eodem homine esse posse. Fieri enim non potest, ut animus libidini deditus, amore, desiderio, cupiditate, sæpe nimia copia, inopia etiam nonnunquam, impeditus, hoc, quidquid est, quod nos facimus in dicendo, non modo agendo, verum etiam cogitando, possit sustinere. An vos aliam causam esse ullam putatis, cur, in tantis præmiis eloquentiæ, tanta voluptate dicendi, tanta laude, tanta gratia, tanto honore, tam sint pauci, semperque fuerint, qui in hoc labore versentur? Obterendæ sunt omnes voluptates; relinquenda studia delectationis, ludus, jocus, convivium; sermo est pene familiarium deferendus:

quæ res in hoc genere homines a labore studioque dicendi deterret; non quo aut ingenia deficiant, aut doctrina puerilis. An hic, si sese isti vitæ dedisset, consularem hominem admodum adolescens in iudicium vocavisset? hic, si laborem fugeret, si obstrictus voluptatibus teneretur, in hac acie quotidie versaretur? appeteret inimicitias? in iudicium vocaret? subiret periculum capitis? ipso inspectante populo Romano, tot menses aut de salute, aut de gloria, dimicaret?

XX. Nihil igitur illa vicinitas redolet? nihil hominum fama? nihil Baiæ denique ipsæ loquuntur? Illæ vero non loquuntur solum, verum etiam personant, huc unius mulieris libidinem esse prolapsam, ut ea non modo solitudinem ac tenebras, atque hæc flagitiorum integumenta, non quærat, sed in turpissimis rebus frequentissima celebritate, et clarissima luce, latetur. Verum si quis est, qui etiam meretriciis amoribus interdictum juventuti putet; est ille quidem valde severus: negare non possum: sed abhorret non modo ab hujus seculi licentia, verum etiam a majorum consuetudine, atque concessis. Quando enim hoc factum non est? quando reprehensum? quando non permissum? quando denique fuit, ut, quod licet, non liceret? Hic ego jam rem definiam: mulierem nullam nominabo: tantum in medio relinquam.

Si qua non nupta mulier domum suam patefecerit omnium cupiditati, palamque sese in meretricia vita collocarit, virorum alienissimorum conviviiis uti instituerit; si hoc in urbe, si in hortis, si in Baiarum illa celebritate, faciet; si denique ita sese geret, non incesu solum, sed ornatu atque comitatu; non flagrantia oculorum, non libertate sermonis, sed etiam complexu, osculatione, aquis, navigatione, conviviiis, ut non solum meretrix, sed etiam procax, videatur: cum hac si quis adolescens forte fuerit, utrum hic tibi, L. Herenni, adulter, an amator; expugnare pudicitiam, an explere libidinem, voluisse videatur?

Obliviscor jam injurias, Clodia: depono memoriam doloris mei: quæ abs te crudeliter in meos, me absente, facta sunt,

negligo : ne sint hæc in te dicta , quæ dixi : sed ex te ipsa requiro , quoniam et crimen accusatores abs te , et testem ejus criminis te ipsam , dicunt se habere ; si qua mulier sit hujusmodi , qualem ego paulo ante descripsi , tui dissimilis , vita institutoque meretricio , cum hac aliquid adolescentem hominem habuisse rationis , num tibi perturpe aut perflagitiosum esse videatur ? Ea si tu non es , sicut ego malo , quid est , quod objiciant Cælio ? sin eam te volunt esse , quid est , cur nos crimen hoc , si tu contemnis , pertimescamus ? Quare nobis da viam rationemque defensionis . Nam aut pudor tuus defendet , nihil a M. Cælio petulantius esse factum ; aut impudentia et huic et cæteris magnam ad se defendendum facultatem dabit .

XXI. Sed quoniam emerfisse jam e vadis , et scopulos prætervecta , videtur oratio mea , perfacilis mihi reliquus cursus ostenditur . Duo sunt enim crimina una in muliere summorum facinorum : auri , quod sumptum a Clodia dicitur ; et veneni , quod ejusdem Clodiæ necandæ causa parasse Cælium criminantur . Aurum sumpsit , ut dicitis , quod L. Lucceii servis daret , per quos Alexandrinus Dio , qui tum apud Lucceium habitabat , necaretur . Magnum crimen vel in legatis insidiandis , vel in servis ad hospitem domi necandum sollicitandis : plenum sceleris consilium , plenum audaciæ .

Quo quidem in crimine primum illud requiram , dixeritne Clodiæ , quam ad rem aurum tum sumeret , an non dixerit ? Si non dixit , cur dedit ? si dixit , eodem se conscientiae scelere devinxit . Tunc aurum ex armario tuo promere ausa es ? tunc Venerem illam tuam spoliatricem spoliare ornamentis ? Cæterum , cum scires , quantum ad facinus aurum hoc quæreretur , ad necem legati , ad L. Lucceii , sanctissimi hominis atque integerrimi , labem sceleris sempiterni ; huic facinori tanto tua mens liberalis conscia , tua domus popularis ministra , tua denique hospitalis illa Venus adjutrix , esse non debuit .

Vidit hoc Balbus : celatam esse Clodiam dixit , atque ita Cælium ad illam attulisse , se ad ornatum ludorum aurum quærere .

Si tam familiaris erat Clodiæ, quam tu esse vis, cum de libidine ejus tam multa dicis, dixit profecto, quo vellet aurum: si tam familiaris non erat, non dedit. Ita, si verum tibi Cælius dixit, O immoderata mulier, sciens tu aurum ad facinus dedisti: si non est ausus dicere, non dedisti.

XXII. Quid ego nunc argumentis huic crimini, quæ sunt innumerabilia, resistam? Possum dicere, mores M. Cælii longissime a tanti sceleris atrocitate esse disjunctos; minime esse credendum, homini tam ingenioso, tamque prudenti, non venisse in mentem, rem tanti sceleris ignotis alienisque servis non esse credendam. Possum etiam illa, et cæterorum patronorum et mea consuetudine, ab accusatore perquirere, ubi sit congressus cum servis Lucceii Cælius; qui ei fuerit aditus. Si per se, qua temeritate? si per alium, per quem? Possum omnes latebras suspicionum peragraré dicendo: non causa, non locus, non facultas, non conscius, non perficiendi, non occultandi, maleficii spes, non ratio ulla, non vestigium maximi facinoris, reperietur.

Sed hæc, quæ sunt oratoris propria; quæ mihi non propter ingenium meum, sed propter hanc exercitationem usumque dicendi, fructum aliquem ferre potuissent, cum a me ipso laborata proferri viderentur, brevitatis causa relinquo omnia. Habeo enim, Judices, quem vos socium vestræ religionis jurisque jurandi facile esse patiamini, L. Lucceium, sanctissimum hominem, et gravissimum testem: qui tantum facinus in famam, atque fortunas suas, neque non audisset illatum a Cælio, neque neglexisset, neque tulisset. An ille vir, illa humanitate præditus, illis studiis, artibus, atque doctrina, illius ipsius periculum, quem propter hæc ipsa studia diligebat, negligere potuisset? et, quod facinus in alienum hominem illatum severe acciperet, id omisisset curare in hospite? quod, per ignotos actum cum comperisset, doleret, id a suis tentatum negligeret? quod in agris locisve publicis factum reprehenderet, id in urbe ac suæ domi cœptum esse leviter ferret? quod in alicujus agrestis periculo

non prætermitteret, id homo eruditus in infidiis doctissimi hominis diffimulandum putaret?

Sed cur diutius vos, Judices, teneo? Ipsius jurati religionem auctoritatemque percipite, atque omnia diligenter testimonii verba cognoscite. Recita testimonium Lucceii. TESTIMONIUM LUCCEII. Quid expectatis amplius? an aliquam vocem putatis ipsam pro se causam, et veritatem, posse mittere? Hæc est innocentiae defensio, hæc ipsius causæ oratio, hæc una vox veritatis. In crimine ipso nulla suspicio est, et in re nihil est argumenti: in negotio, quod actum esse dicitur, nullum vestigium sermonis, loci, temporis: nemo testis, nemo conscius nominatur: totum crimen profertur ex inimica, ex infami, ex crudeli, ex facinorosa, ex libidinosa domo: domus autem illa, quæ tentata scelere isto nefario dicitur, plena est integritatis, officii, religionis: ex qua domo recitatur vobis jurejurando devincta auctoritas: ut res minime dubitanda in contentione ponatur, utrum temeraria, procax, irata mulier finxisse crimen, an gravis, sapiens, moderatusque vir religiose testimonium dixisse, videatur.

XXIII. Reliquum est igitur crimen de veneno: cujus ego neque principium invenire, neque evolvere exitum, possum. Quæ fuit enim causa, quamobrem isti mulieri venenum vellet dare Cælius? Ne aurum redderet? num petivit? Ne crimen hæreret? num quis objecit? num quis denique fecisset mentionem, si hic nemini nomen detulisset? Quin etiam Herennium dicere audistis, verbo se molestum non futurum fuisse Cælio, nisi iterum eadem de re suo familiari absoluto nomen hic detulisset. Credibile est igitur, tantum facinus nullam ob causam esse commissum? et vos non videtis fingi sceleris maximi crimen, ut alterius causa sceleris suscipiendi fuisse videatur?

Cui denique commisit? quo adjutore usus est? quo socio? quo conscio? cui tantum facinus, cui se, cui salutem suam, credidit? Servisne mulieris? sic enim objectum est. Et erat tam demens hic, cui vos ingenium certe tribuitis, etiam si cætera

inimica oratione detrahitis, ut omnes suas fortunas alienis servis committeret? At quibus servis? refert enim magnopere id ipsum: hisne, quos intelligebat non communi conditione servitutis uti, sed licentius, liberius, familiarius, cum domina vivere? Quis enim hoc non videt, Iudices, aut quis hoc ignorat, in ejusmodi domo, in qua materfamilias meretricio more vivat; in qua nihil geratur, quod foras proferendum sit; in qua lustra, libidines, luxuries, omnia denique inaudita vitia, atque flagitia versentur; hic servos non esse servos? quibus omnia committantur, per quos gerantur, qui versentur iisdem in voluptatibus, quibus occulta credantur, ad quos aliquantum etiam ex quotidianis sumptibus ac luxuria redundet? Id igitur Caelius non videbat? Si enim tam familiaris erat mulieris, quam vos vultis, istos quoque servos familiares esse dominæ sciebat. Sin ei tanta consuetudo, quanta a vobis inducitur, non erat; quæ cum servis potuit familiaritas esse tanta?

XXIV. Ipsius autem veneni quæ ratio fingitur? ubi quaesitum est? quemadmodum paratum? quo pacto? cui, quo in loco, traditum? Habuisse aiunt domi, vimque ejus esse expertum in servo quodam, ad rem ipsam parato, cujus perceleri interitu esse ab hoc comprobatum venenum. Pro Dii immortales! cur interdum in hominum sceleribus maximis aut connivetis, aut præsentis fraudis pœnas in diem reservatis? Vidi enim, vidi, et illum hausi dolorem vel acerbissimum in vita, cum Q. Metellus abstraheretur e sinu gremioque patriæ; cumque ille vir, qui se natum huic imperio putavit, tertio die post, quam in curia, quam in Rostris, quam in Republica, florisset, integerrima ætate, optimo habitu, maximis viribus, eriperetur indignissime bonis omnibus, atque universæ civitati. Quo quidem tempore ille moriens, cum jam cæteris ex partibus oppressa mens esset, extremum sensum ad memoriâ reipublicæ reservabat: cum me intuens flentem significabat interruptis atque morientibus vocibus, quanta impenderet procella urbi, quanta tempestas civitati; et cum, parietem sæpe feriens eum, qui cum

Q. Catulo fuerat ei communis, crebro Catulum, sæpe me, sapissime rempublicam, nominabat; ut non tam se emori, quam spoliari suo præsidio cum patriam, tum etiam me, doleret. Quem quidem virum si nulla vis repentini sceleris sustulisset; quonam modo ille furenti fratri suo patrueli consularis restitisset, qui consul incipientem furere, atque conantem, sua se manu interfectorum, audiente senatu, dixerit? Ex hac igitur domo progressa ista mulier de veneni celeritate dicere audebit? Nonne ipsam domum metuet, ne quam vocem eliciat? non parietes confisos, non noctem illam funestam ac luctuosam, perhorrescet? Sed revertar ad crimen: etenim hæc facta illius clarissimi ac fortissimi viri mentio et vocem meam fletu debilitavit, et mentem dolore impedivit.

XXV. Sed tamen, venenum unde fuerit, quemadmodum paratum sit, non dicitur. Datum esse hoc aiunt P. Licinio, pudenti adolescenti et bono, Cælii familiari: constitutum factum esse cum servis, ut venirent ad balneas Xenias: eodem Licinium esse venturum, atque iis veneni pyxidem traditurum. Hic primum illud requiro, quid attinuerit illud ferri in eum locum constitutum? cur illi servi non ad Cælium domum venerint? Si manebat tanta illa consuetudo Cælii cum Clodia, tantaque familiaritas; quid suspicionis esset, si apud Cælium mulieris servus visus esset? Sin autem jam suberat simulas, extincta erat consuetudo, discidium extiterat; hinc illæ lacrymæ nimirum, et hæc causa est horum omnium scelerum, atque criminum. Immo, inquit, cum servi ad dominam rem istam et maleficium Cælii detulissent, mulier ingeniosa præcepit suis, ut omnia Cælio pollicerentur: sed, ut venenum, cum a Licinio traderetur, manifesto comprehendi posset, constitui locum iussit, balneas Xenias, ut eo mitteret amicos, qui delitescerent; deinde repente, cum venisset Licinius, ut venenum traderet, profiliarent, hominemque comprehenderent.

XXVI. Quæ quidem omnia, Iudices, perfacilem rationem habent reprehendendi. Cur enim balneas publicas potissimum

constituerat? in quibus, non invenio, quæ latebra togatis hominibus esse possit. Nam, si essent in vestibulo balnearum, non laterent: sin se in intimum conjicere vellent; nec satis commodè calceati et vestiti id facere possent, et fortasse non reciperentur, nisi forte mulier potens quadrantaria illa permutatione familiaris facta erat balneatori. Atque equidem vehementer expectabam, quinam isti viri boni, testes hujus manifesto deprehensi veneni dicerentur. Nulli enim sunt adhuc nominati: sed non dubito, quin sint pergraves, qui primum sint talis foeminae familiares; deinde eam provinciam susceperint, ut in balneas contruderentur: quod illa, nisi a viris honestissimis ac plenissimis dignitatis, quam velit sit potens, nunquam impetravisset. Sed quid ego de dignitate istorum testium loquor? virtutem eorum diligentiamque cognoscite. In balneis delituerunt: testes egregios! deinde temere profilierunt: homines gravitati deditos! Sic enim fingunt, cum Licinius venisset, pyxidem teneret in manu, conaretur tradere, nondum tradidisset, tum repente evolasse istos præclaros testes sine nomine; Licinium autem, cum jam manum ad tradendum pyxidem porrexisset, retraxisse, atque illo repentino hominum impetu se in fugam conjecisse. O magna vis veritatis, quæ contra hominum ingenia, calliditatem, solertiam, contraque fictas omnium insidias, facile se per se ipsa defendat!

XXVII. Verum hæc tota fabella veteris et plurimarum fabularum poetriæ, quam est sine argumento? quam nullum invenire exitum potest? Quid enim isti tot viri (nam necesse est fuisse non paucos, ut et comprehendi Licinius facile posset, et res multorum oculis esset testatior) cur Licinium de manibus amiserunt? Qui minus enim Licinius comprehendi potuit, cum se retraxit, ne pyxidem traderet, quam si non retraxisset? Erant enim illi positi, ut comprehenderent Licinium; ut manifesto Licinius teneretur, aut cum retineret venenum, aut cum tradidisset. Hoc fuit totum consilium mulieris, hæc istorum provincia, qui rogati sunt: quos quidem tu quamobrem temere

prosiluisse dicas, atque ante tempus, non reperio. Fuerant hoc rogati; fuerant ad hanc rem collocati, ut venenum, ut insidiæ, facinus denique ipsum ut manifesto comprehenderetur.

Potueruntne meliori tempore prosilire, quam cum Licinius venisset? cum in manu teneret veneni pyxidem? quæ si cum jam erat tradita servis, evasisent subito ex balneis mulieris amici, Liciniumque comprehendissent; imploraret hominum fidem, atque a se illam pyxidem traditam pernegaret: quem quomodo illi reprehenderent? vidisse se dicerent? primum ad se revocarent maximi facinoris crimen; deinde id se vidisse dicerent, quod, quo loco collocati fuerant, non potuissent videre. Tempore igitur ipso se ostenderunt, cum Licinius venisset, pyxidem expediret, manum porrigeret, venenum traderet. Mimi ergo est jam exitus, non fabulæ: in quo cum clausula non invenitur, fugit aliquis e manibus; deinde scabilla concrepant, aulæum tollitur.

XXVIII. Quæro enim, cur Licinium titubantem, hæsitantem, cedentem, fugere conantem, mulieraria manus ista de manibus emisit; cur non comprehenderint; cur non ipsius confessione, multorum oculis, facinoris denique voce, tanti sceleris crimen expresserint? An timebant, ne tot unum, valentes imbecillum, alacres perterritum, superare non possent? Nullum argumentum in re, nulla suspicio in causa, nullus exitus criminis, reperietur. Itaque hæc causa ab argumentis, a conjectura, ab iis signis, quibus veritas illustrari solet, ad testes tota tracta est: quos quidem ego testes, Judices, non modo sine ullo timore, sed etiam cum aliqua spe delectationis, expecto.

Prægestit animus jam videre, primum lautos juvenes, mulieris beatæ ac nobilis familiares; deinde fortes viros, ab imperatrice in insidiis atque in præsidio balnearum locatos. Ex quibus requiram, quonam modo latuerint, aut ubi: alveusne ille, an equus Trojanus fuerit, qui tot invictos viros, muliebri bellum gerentes, tulerit ac texerit. Illud vero respondere cogam, cur tot viri, ac tales, hunc et unum, et tam imbecillum, quam

videtis, non aut stantem comprehenderint, aut fugientem consecuti sint. Qui se nunquam profecto, si istum in locum procefferint, explicabunt; quam volent in conviviis faciti, dicaces, nonnunquam etiam ad vinum diserti sint. Alia fori vis est, alia triclinii: alia subselliorum ratio, alia lectorum: non idem iudicium, commissatorumque, conspectus: lux denique longe alia est solis, et lychnorum. Quamobrem excutiemus omnes istorum delicias, omnes ineptias, si prodierint. Sed, si me audiant, navevent aliam operam, aliam ineant gratiam, in aliis se rebus ostendent: vigeant apud istam mulierem venustate; dominantur sumptibus; hareant, jaceant, deserviant: capiti vero innocentis et fortunis parcant.

XXIX. At sunt servi illi de cognatorum sententia, nobilissimorum et clarissimorum hominum, manumissi. Tandem aliquid invenimus, quod ista mulier de suorum propinquorum, fortissimorum virorum, sententia atque auctoritate fecisse videatur. Sed scire cupio, quid habeat argumenti ista manumissio: in qua aut crimen est Caelio quaesitum, aut quaestio sublevata, aut multarum rerum consciis servis cum causa praemium persolutum.

At propinquis placuit. Cur non placeret, cum rem tute ad eos non ab aliis tibi allatam, sed a te ipsa compertam, deferre diceres? Hic etiam miramur, si illam commentitiam pyxidem obscenissima sit fabula consecuta? Nihil est, quod in ejusmodi mulierem non cadere videatur. Audita et percelebrata sermonibus res est. Percipitis animis, Iudices, jamdudum quid velim, vel potius, quid nolim, dicere. Quod etiam si est factum, certe a Caelio non est factum: quid enim attinebat? Est enim ab aliquo fortasse adolescente, non tam insulso, quam non verecundo. Sin autem est fictum; non illud quidem modestum, sed tamen est non inficetum, mendacium. Quod profecto nunquam hominum sermo atque opinio comprobasset, nisi omnia, quae cum turpitudine aliqua dicerentur, in istam quadrare apte viderentur.

Dicta est a me causa, Iudices, et perorata. Jam intelligitis, quantum iudicium sustineatis, quanta res sit commissa vobis. De vi quaeritis: quæ lex ad imperium, ad maiestatem, ad statum patriæ, ad salutem omnium, pertinet: quam legem Q. Catulus, armata dissensione civium, reipublicæ pene extremis temporibus tulit: quæque lex, sedata illa flamma consulatus mei, fumantis reliquias conjurationis extinxit. Hac enim lege Cælii adolescentia non ad reipublicæ pœnas, sed ad mulieris libidines et delicias, deponitur.

XXX. Atque hoc etiam loco M. Camurti et C. Eserni damnatio prædicatur. O stultitiamne dicam, an impudentiam singularem! audetisne, cum ab ea muliere veniatis, facere istorum hominum mentionem? audetisne excitare tanti flagitii memoriam, non extinctam illam quidem, sed repressam vetustate? Quo enim illi crimine peccatoque perierunt? nempe, quod ejusdem mulieris dolorem et injuriam Vettiano nefario sunt stupro persecuti. Ergo, ut audiretur Vettii nomen in causa, ut illa vetus Afrania fabula refricaretur, idcirco Camurti et Eserni causa est renovata? qui quanquam lege de vi certe non tenebantur, eo maleficio tamen erant implicati, ut ex nullius legis laqueis emittendi viderentur.

M. vero Cælius cur in hoc iudicium vocatur? cui neque proprium quaestionis crimen obijcitur, nec vero aliquid ejusmodi, quod sit a lege sejunctum, et cum vestra severitate conjunctum. Cujus prima ætas dedita disciplinis fuit, iisque artibus, quibus instruimur ad hanc usum forenses, ad capeffendam rempublicam, ad honorem, gloriam, dignitatem. Iis autem fuit amicitia majorum natu, quorum imitari industriam continentiamque maxime velit; iis æqualium studiis, ut eundem, quem optimi ac nobilissimi, petere cursum laudis videretur. Cum autem paulum jam roboris accessisset ætati, in Africam profectus est, Q. Pompeio proconsuli contubernalis, castissimo viro, atque omnis officii diligentissimo: in qua provincia cum res erant et possessiones paternæ, tum etiam usus quidam

provincialis, non sine causa a majoribus huic ætati tributus. Discessit illinc Pompeii iudicio probatissimus, ut ipsius testimonio cognoscetis. Voluit vetere instituto, eorum adolescentium exemplo, qui post in civitate summi viri et clarissimi cives extiterunt, industriam suam a populo Romano ex aliqua illustri accusatione cognosci.

XXXI. Vellem alio potius eum cupiditas gloriæ detulisset: sed abiit hujus tempus querelæ. Accusavit C. Antonium, collegam meum: cui misero præclari in rempublicam beneficii memoria nihil profuit, nocuit opinio maleficii cogitati. Postea nemini concessit æqualium, plus ut in foro, plus ut in negotiis versaretur, causisque amicorum, plus ut valeret inter suos gratia: quæ nisi vigilantes homines, nisi sobrii, nisi industrii, consequi non possunt, omnia labore et diligentia est consecutus.

In hoc flexu quasi ætatis (nihil enim occultabo, fretus humanitate ac sapientia vestra) fama adolescentis paulum hæsit ad metas notitia nova mulieris, et infelici vicinitate, et insolentia voluptatum: quæ cum inclusæ diutius, et prima ætate compressæ et constrictæ fuerunt, subito se nonnunquam profundunt, atque ejiciunt universæ. Qua ex vita, vel dicam, quo ex sermone, (nequaquam enim tantum erat, quantum homines loquebantur) verum ex eo, quidquid erat, emerfit, totumque se ejecit atque extulit: tantumque abest ab illius familiaritatis infamia, ut ejusdem nunc ab sese inimicitias odiumque propulset.

Atque, ut iste interpositus sermo deliciarum desidiæque moreretur, (fecit me mehercule invito, et multum repugnante, sed tamen fecit) nomen amici mei de ambitu detulit: quem absolutum insequitur, revocat: nemini nostrum obtemperat: est violentior, quam vellem. Sed ego non loquor de sapientia, quæ non cadit in hanc ætatem; de impetu animi loquor, de cupiditate vincendi, de ardore mentis ad gloriam: quæ studia in his jam ætatibus nostris contractiora esse debent; in adolescentia vero, tanquam in herbis, significant, quæ virtutis maturitas,

et quantæ fruges industriæ sint futuræ. Etenim semper magno ingenio adolescentes refrenandi potius a gloria, quam incitandi, fuerunt : amputanda plura sunt illi ætati, siquidem efflorescit ingenii laudibus, quam inferenda. Quare, si cui nimium effervisse videtur hujus vel in suscipiendis vel in gerendis inimicitiiis vis, ferocitas, pertinacia ; si quem etiam minimorum horum aliquid offendit, si purpuræ genus, si amicorum catervæ, si splendor, si nitor : jam ista deferverint ; jam ætas omnia, jam ista dies, mitigarit.

XXXII. Conservate igitur reipublicæ, Judices, civem bonarum artium, bonarum partium, bonorum virorum. Promitto hoc vobis, et reipublicæ spondeo, si modo nos ipsi reipublicæ satisfecimus, nunquam hunc a nostris rationibus sejunctum fore. Quod cum fretus nostra familiaritate promitto, tum quod durissimis se ipse legibus jam obligarit. Neque enim potest, qui hominem consularem, quod ab eo rempublicam violatam diceret, in judicium vocarit, ipse esse in republica civis turbulentus : non potest, qui ambitu ne absolutum quidem patitur esse absolutum, ipse impune unquam esse largitor. Habet a M. Cælio respublica, Judices, duas accusationes, vel obfides periculi, vel pignora voluntatis. Quare oro obtestorque vos, Judices, ut, qua in civitate paucis his diebus Sex. Clodius absolutus sit, quem vos per biennium aut ministrum seditionis, aut ducem, vidistis ; qui ædes sacras, qui censum populi Romani, qui memoriam publicam, suis manibus incendit ; hominem sine re, sine fide, sine spe, sine sede, sine fortunis ; ore, lingua, manu, vita omni, inquinatum : qui Catuli monumentum afflixit, meam domum diruit, mei fratris incendit ; qui in Palatio, atque in urbis oculis, servitia ad cædem, et inflammandam urbem, incitavit : in ea civitate ne patiamini illum absolutum muliebri gratia, M. Cælium libidini muliebri condonatum ; ne eadem mulier cum suo conjuge, et fratre, turpissimum latronem eripuisse, et honestissimum adolescentem oppressisse, videatur.

Quod cum hujus vobis adolescentiam proposueritis, constituitote vobis ante oculos etiam hujus miseri senectutem, qui hoc unico filio nititur, in hujus spe requiescit, hujus unius casum pertimescit: quem vos supplicem vestrae misericordiae, servum potestatis, abjectum non tam ad pedes, quam ad mores sensusque vestros, vel recordatione parentum vestrorum, vel liberorum jucunditate, sustentate; ut in alterius dolore vel pietati, vel indulgentiae vestrae, serviatis. Nolite, Judices, aut hunc jam natura ipsa occidentem, velle maturius extinguere vulnere vestro, quam suo fato; aut hunc nunc primum florentem, firmata jam stirpe virtutis, tanquam turbine aliquo, aut subita tempestate, pervertere. Conservate parenti filium, parentem filio: ne aut senectutem jam prope desperatam contempnisset, aut adolescentiam plenam spei maximae non modo non aluisset vos, sed etiam perculisset, atque afflixisset, videamini. Quem si vobis, si suis, si reipublicae conservatis, addictum, deditum, obstrictum, vobis ac liberis vestris habebitis; omniumque hujus nervorum ac laborum vos potissimum, Judices, fructus uberes diuturnosque capietis.

D E

PROVINCIIIS CONSULARIBUS

ORATIO XXXV.

I. **S**I quis vestrum, Patres conscripti, expectat, quas sim provincias decreturus, consideret ipse secum, qui mihi homines ex provinciis potissimum detrahendi sint: non dubitabit, quid me sentire conveniat, cum, quid mihi sentire necesse sit, cogitarit. Ac, si princeps eam sententiam dicerem, laudaretis profecto: si solus, certe ignosceretis: etiam si paulo minus utilis vobis sententia videretur, veniam tamen aliquam dolori meo tribueretis. Nunc vero, Patres conscripti, non parva afficior voluptate, vel quod hoc maxime reipublicæ conducit, Syriam Macedoniamque decerni, ut dolor meus nihil a communi utilitate dissentiat; vel quod habeo auctorem P. Servilium, qui ante me sententiam dixit, virum clarissimum, et cum in universam rempublicam, tum etiam erga meam salutem, fide ac benevolentia singulari.

Quod si ille et paulo ante, et quotiescunque ei locus dicendi ac potestas fuit, Gabinium et Pisonem, duo reipublicæ portenta, ac pene funera, cum propter alias causas, tum maxime propter illud insigne scelus eorum, et importunam in me crudelitatem, non solum sententia sua, sed etiam verborum gravitate, esse notandos putavit; quonam me animo in eos esse oportet, cujus illi salutem pro pignore tradiderunt ad explendas suas cupiditates? Sed ego in hac sententia dicenda non parebo dolori meo, nec iracundiæ ferviam. Quo animo

unusquisque vestrum debet esse in illos, hoc ero: præcipuum illum et proprium sensum doloris mei, quem tamen vos communem semper vobis mecum esse duxistis, a sententia dicenda amovebo; ad ulciscendi tempora reservabo.

II. Quatuor sunt provinciæ, Patres conscripti, de quibus adhuc intelligo sententias esse dictas: Galliæ duæ, quas hoc tempore uno imperio videmus esse conjunctas; et Syria et Macedonia, quas, vobis invitis et oppressis, pestiferi illi consules pro eversæ reipublicæ præmiis occupaverunt. Decernendæ nobis sunt lege Sempronia duæ. Quid est, quod possimus de Syria Macedoniaque dubitare? Mitto, quod eas ita partas habent ii, qui nunc obtinent, ut non ante attigerint, quam hunc ordinem condemnarint; quam auctoritatem vestram e civitate exterminarint; quam fidem publicam, quam perpetuam populi Romani salutem, quam me, ac meos omnes, fœdissime crudelissimeque vexarint.

Omnia domestica illa atque urbana mitto; quæ tanta sunt, ut nunquam Annibal huic urbi tantum mali optarit, quantum illi effecerint: ad ipsas venio provincias. Quarum Macedonia, quæ erat antea munita plurimorum imperatorum non turribus, sed tropæis, quæ multis victoriis erat jamdiu triumphisque pacata; sic a Barbaris, quibus est propter avaritiam pax erepta, vexatur, ut Theſſalonicenses, positi in gremio imperii nostri, relinquere oppidum, et arcem munire, cogantur; ut via illa nostra, quæ per Macedoniam est usque ad Hellespontum militaris, non solum excursionibus Barbarorum sit infesta, sed etiam castris Threciis distincta ac notata. Ita gentes eæ, quæ, ut pace uterentur, vim argenti dederant præclaro nostro imperatori; ut exhaustas domos replere possent, pro emptâ pace bellum nobis prope justum intulerunt. Jam vero exercitus ille noster, superbissimo delectu et durissima conquisitione collectus, omnis interiit.

III. Magno hoc dico cum dolore. Miserandum in modum milites populi Romani capti, necati, deserti, dissipati sunt;

incuria, fame, morbo, vastitate consumpti: ut, quod est indignissimum, scelus imperatoris in pœnam exercitus expetitur esse videatur. Atque hanc Macedoniam, domitis jam gentibus finitimis, Barbariaque compressa, pacatam ipsam per se et quietam, tenui præsidio atque exigua manu, etiam sine imperio, per legatos, nomine ipso populi Romani tuebamur: quæ nunc, consulari imperio atque exercitu, ita vexata est, vix ut se possit diuturna pace recreare: cum interea quis vestrum hoc non audivit, quis ignorat, Achæos ingentem pecuniam pendere L. Pisoni quotannis? vectigal ac portorium Dyrrhachinorum totum in hujus unius quæstum esse conversum? urbem Byzantium, vobis atque huic imperio fidelissimam, hostilem in modum esse vexatam? quo ille, posteaquam nihil exprimere ab egentibus, nihil ulla vi a miseris extorquere, potuit, cohortes in hiberna misit: his præposuit, quos putavit fore diligentissimos satellites scelerum, ministros cupiditatum suarum. Omitto jurisdictionem in libera civitate contra leges, senatusque consulta: cædes relinquo, libidines prætereo: quarum acerbissimum extat indicium, et ad insignem memoriam turpitudinis, et pene ad justum imperii nostri odium, quod constat, nobilissimas virgines se in puteos abjecisse, et morte voluntaria necessariam turpitudinem depulisse. Nec hæc idcirco omitto, quod non gravissima sint, sed quia nunc sine teste dico.

IV. Ipsam vero urbem Byzantium fuisse refertissimam atque ornatissimam signis, quis ignorat? quæ illi, exhausti sumptibus bellisque maximis, cum Mithridaticos impetus, totumque Pontum armatum, effervescentem in Asiam, atque erumpentem, ægre repulsum, et cervicibus interclusum suis, sustinerent; tum, inquam, Byzantii, et postea signa illa, et reliqua urbis ornamenta, sanctissime custodita, tenuerunt. Te imperatore infelicissimo et teterrimo, Cæsonine Calventi, civitas libera, et proximis suis beneficiis a senatu et a populo Romano liberata, sic spoliata atque nudata est, ut, nisi C. Virgilius, legatus vir fortis et innocens, intervenisset, unum signum Byzantii ex

maximo numero nullum haberent. Quod fanum in Achaia, qui locus, aut lucus, in Græcia tota tam sanctus fuit, in quo ullum simulacrum, ullum ornamentum, reliquum sit? Emisti a foedissimo tribuno plebis, tum in illo naufragio hujus urbis, quam tu idem, qui gubernare debueras, everteras; tum, inquam, emisti grandi pecunia, ut tibi de pecuniis creditis jus in liberos populos contra senatus-consultum, et contra legem generi tui, dicere liceret. Id emptum ita vendidisti, ut aut jus non diceres, aut bonis cives Romanos everteres.

Quorum ego nihil nunc, Patres conscripti, in hominem ipsum; de provincia disputo. Itaque omnia illa, quæ et sæpe audistis, et tenetis animis, etiam si non audiatis, prætermitto: nihil de hac ejus urbana, quam ille præfens in oculis vestris mentibusque defixit, audacia loquor: nihil de superbia, nihil de contumacia, nihil de crudelitate, disputo. Lateant libidines ejus illæ tenebricosæ, quas fronte et supercilio, non pudore et temperantia, contegebat: de provincia, quod agitur, id disputo. Huic vos non summittetis? hunc diutius manere patiemini? cujus, ut provinciam tetigit, sic fortuna cum improbitate certavit, ut nemo posset, utrum posterior an infelicior esset, judicare.

An vero in Syria diutius est Semiramis illa retinenda? cujus iter in provinciam fuit ejusmodi, ut rex Ariobarzanes consulem vestrum ad cædem faciendam, tanquam aliquem Thresem, conducirer. Deinde adventus in Syriam primus equitatus habuit interitum: post concisæ sunt optimæ cohortes. Igitur in Syria, imperatore illo, nihil aliud actum est, nisi pacationes pecuniarum cum tyrannis, decisiones, direptiones, latrocinia, cædes, cum palam populi Romani imperator, instructo exercitu, dexteram tendens, non ad laudem milites hortaretur, sed omnia sibi et empta, et emenda, esse clamaret.

V. Jam vero publicanos miseros (me etiam miserum, illorum ita de me meritorum miseriis ac dolore) tradidit in servitutem Judæis, et Syris, nationibus natis servituti. Statuit ab initio, et

in eo perseveravit, jus publicano non dicere: pactiones sine ulla injuria factas rescidit: custodias sustulit, vectigales multos ac stipendiarios liberavit: quo in oppido ipse esset, aut quo veniret, ibi publicanum, aut publicani servum, esse vetuit. Quid multa? crudelis haberetur, si in hostem animo fuisset eo, quo fuit in cives Romanos, ejus ordinis praesertim, qui est semper dignitate sua, benignitate magistratus, sustentatus.

Itaque videtis, Patres conscripti, non temeritate redemptionis, aut negotii gerendi inscitia, sed avaritia, superbia, crudelitate Gabinii, pene afflictos jam atque everfos publicanos: quibus quidem vos, in his angustiis aerarii, tamen subveniatis necesse est: etsi jam multis non potestis, qui, propter illum hostem senatus, inimicissimum ordinis equestris, bonorumque omnium, non solum bona, sed etiam honestatem, miseri deperderunt: quos non parsimonia, non continentia, non virtus, non labor, non splendor, tueri potuit contra illius helluonis et praedonis audaciam.

Quid? qui se etiam nunc subsidiis patrimonii, aut amicorum liberalitate, sustentant, hos perire patiemur? An, si qui frui publico non potuit per hostem, hic tegitur ipsa lege censoria; quem is frui non finit, qui est, etiam si non appellatur, hostis, huic ferri auxilium non oportet? Retinete igitur in provincia diutius eum, qui de sociis cum hostibus, de civibus cum sociis, faciat pactiones: qui hoc etiam se pluris esse, quam collegam, putet, quod ille vos tristitia vultuque deceperit, ipse nunquam se minus, quam erat, nequam esse simularit. Piso autem alio quodam modo gloriatur, se brevi tempore perfecisse, ne C. Gabinius unus omnium nequissimus existimaretur.

VI. Hos vos de provinciis, si non aliquando deducendi essent, deripiendos non putaretis? et has duplices pestes sociorum, militum clades, publicanorum ruinas, provinciarum vastitates, imperii maculas, teneretis? At iidem vos, anno superiore, hos eosdem revocabatis, cum in provincias jam pervenissent. Quo

tempore si liberum vestrum iudicium fuisset, nec toties dilata res, nec ad extremum e manibus erepta esset; restituissetis, id quod cupiebatis, vestram auctoritatem, iis, per quos erat amissa, revocatis, et his ipsis præmiis extortis, quæ erant pro scelere, atque everfione patriæ, consecuti.

Quam pœnam si tum aliorum opibus, non suis, invitissimis vobis, evolarunt; at aliam multo maiorem graviolemque subierunt. Quæ enim homini, in quo aliquis si non famæ pudor, at supplicii timor est, gravior pœna accidere potuit, quam non credi literis iis, quæ rem bene gestam in bello nuntiarent? Hoc statuit senatus, cum frequens supplicationem Gabinio denegavit: primum homini, sceleribus, flagitiis contaminatissimo, nihil esse credendum: deinde a proditore, atque eo, quem præsentem hostem reipublicæ cognosset, bene rem geri non potuisse: postremo, ne Deos quidem immortales velle aperiri sua templa, et sibi supplicari, hominis impurissimi et sceleratissimi nomine. Itaque ille alter aut ipse est homo doctus, et a suis Græcis subtilius eruditus, quibuscum jam in exoetra helluatur, antea post siparium solebat; aut amicos habet prudentiores, quam Gabinius, cuius nullæ literæ perferuntur.

VII. Hosce igitur imperatores habebimus? quorum alter non audet nos certiores facere, ne imperator appelletur; alterum, si tabellarii non cessarint, necesse est paucis diebus pœniteat audere. Cujus amici, si qui sunt, aut si belluæ tam immani tamque tetra possunt ulli esse amici, hac consolatione utuntur, etiam T. Albucio supplicationem hunc ordinem denegasse. Quod est primum dissimile: res in Sardinia cum mastrucatis latrunculis a proprætore una cohorte auxiliariâ gesta; et bellum cum maximis Syriæ gentibus, ac tyrannis, consulari exercitu imperioque confectum. Deinde Albucius, quod a senatu petebat, ipse sibi in Sardinia ante decreverat: constabat enim, Græcum hominem ac levem in ipsa provincia quasi triumphasse. Itaque hanc ejus temeritatem senatus supplicatione denegata notavit.

Sed fruatur sane hoc solatio : atque hanc insignem ignominiam , quoniam uni præter se inusta est , putet esse levio-rem , dummodo , cujus exemplo se consolatur , ejus exitum expectet : præsertim , cum in Albucio nec Pisonis libidines , nec audacia Gabinii fuerit ; hac tamen una plaga conciderit , ignominia senatus.

Atqui duas Gallias qui decernit consulibus duobus , hos retinet ambo : qui autem alteram Galliam , et aut Syriam , aut Macedoniam , tamen alterum retinet , et in utriusque pari scelere disparem conditionem facit. Faciam , inquit , illas prætorias , ut Pisoni et Gabinio succedatur statim. Si hic finat : tum enim tribunus intercedere poterit , nunc non potest. Itaque ego idem , qui nunc consulibus iis , qui designati erunt , Syriam Macedoniamque decerno , decernam easdem prætorias , ut et prætores annuas provincias habeant , et eos quam primum videamus , quos animo æquo videre non possumus.

VIII. Sed , mihi credite , nunquam succedetur illis , nisi cum ea lege referetur , qua intercedi de provinciis non licebit. Itaque , hoc tempore amisso , annus est integer vobis expectandus : quo interjecto , civium calamitas , sociorum ærumna , sceleratissimorum hominum impunitas , propagatur. Quod si essent illi optimi viri , tamen ego mea sententia C. Cæsari succedendum nondum putarem. Qua de re dicam , Patres conscripti , quod sentio , atque illam interpellationem mei familiarissimi , qua paulo ante interrupta est oratio mea , non pertimescam. Negat me vir optimus inimiciorem Gabinio debere esse , quam Cæsari : omnem enim illam tempestatem , cui cesserim , Cæsare impulsore atque adjutore esse excitatam. Cui si primum sic respondeam , me communis utilitatis habere rationem , non doloris mei ; possimne probare , cum id me facere dicam , quod exemplo fortissimorum et clarissimorum civium facere possim ? An non Tib. Gracchus (patrem dico , cujus utinam filii ne degenerassent a gravitate paterna) tantam laudem est adeptus , quod tribunus plebis solus ex toto illo collegio L. Scipioni

auxilio fuit, inimicissimus et ipsius, et fratris ejus Africani, juravitque in concione, se in gratiam non rediisse; sed alienum sibi videri dignitate imperii, quo duces essent hostium, Scipione triumphante, ducti, eodem ipsum duci, qui triumphasset?

Quis plenior inimicorum fuit C. Mario? L. Crassus, M. Scaurus. Alii inimici? omnes Metelli. At hi non modo illum inimicum ex Gallia sententiis suis non detrahebant, sed et propter rationem Gallici belli provinciam extra ordinem decernebant. Bellum in Gallia maximum gestum est: domitæ sunt a Cæsare maximæ nationes, sed nondum legibus, nondum jure certo, nondum satis firma pace, devinctæ. Bellum affectum videmus, et, vere ut dicam, pene confectum: sed ita, ut, si idem extrema persequitur, qui inchoavit, jam omnia perfecta videamus; si succeditur, periculum sit, ne instauratas maximi belli reliquias ac renovatas audiamus. Ergo ego senator, inimicus, si ita vultis, homini; amicus esse, sicut semper fui, reipublicæ debeo. Quid, si ipsas inimicitias depono reipublicæ causa? quis me tandem jure reprehendat? præsertim cum ego omnium meorum consiliorum, atque factorum, exempla semper ex summorum hominum factis mihi censuerim petenda.

IX. An vero M. ille Lepidus, qui bis consul, et pontifex maximus fuit, non solum memoriæ testimonio, sed etiam annalium literis, et summi poetæ voce, laudatus est, quod cum M. Fulvio collega, quo die censor est factus, homine inimicissimo, in campo statim rediit in gratiam, ut commune officium censuræ communi animo ac voluntate defenderent? Atque, ut vetera, quæ sunt innumerabilia, mittam; tuus pater, Philippe, nonne uno tempore cum suis inimicissimis in gratiam rediit? quibus cum omnibus eadem respublica reconciliavit, quæ alienarat.

Multa prætereo, quod intueor coram hæc lumina atque ornamenta reipublicæ, P. Servilium et M. Lucillum: utinam etiam L. Lucillus ille viveret! Quæ fuerunt inimicitiae graviores in civitate, quam Lucullorum atque Serviliorum? quas

in viris fortissimis non solum extinxit reipublicæ dignitas, et ipsorum, sed etiam ad amicitiam consuetudinemque traduxit. Quid? Q. Metellus Nepos nonne consul in templo Jovis Optimi Maximi, permotus cum auctoritate vestra, tum illius P. Servilii incredibili gravitate dicendi, absens mecum, summo suo beneficio, rediit in gratiam? An ego possum huic esse inimicus, cujus literis, famâ, nuntiis, celebrantur aures quotidie meæ novis nominibus gentium, nationum, locorum?

Ardeo, mihi credite, Patres conscripti, (id quod vosmet de me existimatis, et facitis ipsi) incredibili quodam amore patriæ: qui me amor et subvenire olim impendentibus periculis maximis cum dimicatione capitis, et rursus, cum omnia tela undique esse intenta in patriam viderem, subire coegit atque excipere unum pro universis. Hic me meus in rempublicam animus pristinus ac perennis cum C. Cæsare reducit, reconciliat, restituit in gratiam. Quod volent denique homines existiment; nemini ego possum esse bene de republica merenti non amicus.

X. Etenim, si iis, qui hæc omnia flamma ac ferro delere voverunt, non inimicitias solum, sed etiam bellum, indixi atque intuli, cum partim mihi illorum familiares, partim etiam, me defendente, capitis judiciis essent liberati; cur eadem respublica, quæ me in amicos inflammare potuit, inimicis placare non possit? Quod mihi odium cum P. Clodio fuit, nisi quod perniciosum patriæ civem fore putabam, qui, turpissima libidine incensus, duas res sanctissimas, religionem et pudicitiam, uno scelere violasset? Num est igitur dubium ex iis rebus, quas is egit, agitque quotidie, quin ego, in illo oppugnando, reipublicæ plus, quam otio meo; nonnulli in eodem defendendo, suo plus otio, quam communi, prospexerint?

Ego me a C. Cæsare in republica dissensisse fateor, et sensisse vobiscum: sed nunc iisdem vobis assentior, cum quibus antea sentiebam. Vos enim, ad quos literas L. Piso de suis rebus non audet mittere, qui Gabinii literas insigni quadam nota atque ignominia nova condemnastis, C. Cæsari supplicationes

decrevistis; numero, ut nemini uno ex bello, honore, ut omnino nemini. Cur igitur expectem hominem aliquem, qui me cum illo in gratiam reducat? Reduxit ordo amplissimus, et ordo is, qui est et publici consilii, et meorum omnium consiliorum, auctor et princeps. Vos sequor, Patres conscripti, vobis obtempero, vobis assentior: qui, quamdiu C. Cæsaris consilia in republica non maxime diligebatis, me quoque cum illo minus conjunctum videbatis: posteaquam rebus gestis mentes vestras voluntatesque mutastis, me non solum comitem esse sententiæ vestræ, sed etiam laudatorem, vidistis.

XI. Sed quid est, quod in hac causa maxime homines admittentur et reprehendant meum consilium, cum ego idem antea multa decreverim, quæ magis ad hominis dignitatem, quam ad reipublicæ necessitatem, pertinerent? Supplicationem quindecim dierum decrevi sententia mea. Reipublicæ fatis erat tot dierum, quot C. Mario: Diis immortalibus non erat exigua eadem gratulatio, quæ ex maximis bellis. Ergo illè cumulus dierum hominis est dignitati tributus.

In quo ego, quo consule referente, primum decem dierum supplicatio decreta Cn. Pompeio, Mithridate interfecto, confectoque Mithridatico bello, cujus sententia primum duplicata est supplicatio consularis, (mihi enim estis assensi, cum, ejusdem Pompeii literis recitatis, confectis omnibus maritimis terrestribusque bellis, supplicationem dierum duodecim decrevistis) sum Cn. Pompeii virtutem et animi magnitudinem admiratus, quod, cum ipse cæteris omnibus esset omni honore antelatus, ampliorem honorem alteri tribuebat, quam ipse erat consecutus. Ergo in illa supplicatione, quam ego decrevi, res ipsa tributa est Diis immortalibus, et majorum institutis, et utilitati reipublicæ: sed dignitas verborum, honos, et novitas, et numerus dierum, Cæsaris ipsius laudi gloriæque concessus est.

Relatum est ad nos nuper de stipendio exercitus: non decrevi solum, sed etiam, ut vos decerneretis, laboravi; multa dissentientibus respondi; scribendo affui. Tum quoque homini

plus tribui, quam nescio cui necessitati. Illum enim arbitrabar, etiam sine hoc subsidio pecuniæ retinere exercitum præda ante parta, et bellum conficere, posse: sed decus illud et ornamentum triumphi minuendum nostra parsimonia non putavi. Actum est de decem legatis, quos alii omnino non dabant, alii exempla quærebant, alii tempus differebant, alii sine ullis verborum ornamentis dabant: in ea quoque re sic sum locutus, ut omnes intelligerent, me id, quod reipublicæ causa sentirem, facere uberius propter ipsius Cæsaris dignitatem.

XII. At ego idem nunc in provinciis decernendis, qui illas omnes res egi silentio, interpellor; cum superioribus causis hominis ornamenta fuerint, in hac me nihil aliud, nisi ratio belli, nisi summa utilitas reipublicæ, moveat. Nam ipse Cæsar, quid est, cur in provincia commorari velit, nisi ut ea, quæ per eum affecta sunt, perfecta reipublicæ tradantur? Amœnitas eum, credo, locorum, urbium pulchritudo, hominum nationumque illarum humanitas et lepos, victoriæ cupiditas, finium imperii nostri propagatio, retinet. Quid illis terris asperius? quid incultius oppidis? quid nationibus immanius? quid porro tot victoriis præstabilius? quid Oceano longius inveniri potest? An reditus in patriam habet aliquam offensionem? utrum apud populum, a quo missus; an apud senatum, a quo ornatus est? An dies auget ejus desiderium, an magis oblivionem? ac laurea illa, magnis periculis parta, amittit longo intervallo viriditatem? Quare, si qui hominem non diligunt, nihil est, quod eum de provincia devocent: ad gloriam devocant, ad triumphum, ad gratulationem, ad summum honorem senatus, equestris ordinis gratiam, populi caritatem.

Sed, si ille hac tam eximia fortuna propter utilitatem reipublicæ frui non properat, ut omnia illa conficiat; quid ego senator facere debeo, quem, etiam si ille aliud vellet, reipublicæ consulere oporteret? Ego vero sic intelligo, Patres conscripti, nos hoc tempore in provinciis decernendis perpetuæ pacis habere oportere rationem. Nam quis hoc non sentit, omnia alia

esse nobis vacua ab omni periculo, atque etiam ab omni suspicionem belli? Jamdiu mare videmus illud immensum, cujus fervore non solum maritimi cursus, sed urbes etiam et viæ militares, jam tenebantur, virtute Cn. Pompeii sic a populo Romano, ab Oceano usque ad ultimum Pontum, tanquam unum aliquem portum, tutum et clausum teneri; nationes eas, quæ numero hominum, ac multitudine ipsa, poterant in provincias nostras redundare, ita ab eodem esse partim recisas, partim repressas, ut Asia, quæ imperium antea nostrum terminabat, nunc tribus novis provinciis ipsa cingatur. Possum de omni regione, de omni hostium genere, dicere: nulla gens est, quæ non aut ita subacta sit, ut vix extet; aut ita domita, ut quiescat; aut ita pacata, ut victoria nostra imperioque lætetur.

XIII. Bellum Gallicum, Patres conscripti, C. Cæsare imperatore gestum est; antea tantummodo repulsum: semper illas nationes nostri imperatores refutandas potius bello, quam laceffendas, putaverunt. Ipse ille C. Marius, cujus divina atque eximia virtus magnis populi Romani luctibus funeribusque subvenit, influentes in Italiam Gallorum maximas copias repressit, non ipse ad eorum urbes sedesque penetravit. Modo ille meorum laborum, periculorum, consiliorum socius, C. Pontinius, fortissimus vir, ortum repente bellum Allobrogum, atque hac scelerata conjuratione excitatum, præliis fregit, eosque domuit, qui laceffierant; et ea victoria contentus, republica metu liberata, quievit. C. Cæsaris longe aliam video fuisse rationem: non enim sibi solum cum iis, quos jam armatos contra populum Romanum videbat, bellandum esse duxit, sed totam Galliam in nostram ditionem esse redigendam. Itaque cum acerrimis nationibus, et maximis Germanorum et Helvetiorum præliis, felicissime decertavit: cæteras contrivit, domuit, compulit, imperio populi Romani parere assuefecit; et, quas regiones quasque gentes nullæ nobis antea literæ, nulla vox, nulla fama, notas fecerat, has noster imperator, nosterque exercitus, et populi Romani arma, peragrarunt. Semitam tantum Galliarum

tenebamus antea, Patres conscripti: cæteræ partes a gentibus aut inimicis huic imperio, aut infidis, aut incognitis, aut certe immanibus, et barbaris, et bellicosis, tenebantur: quas nationes, nemo unquam fuit, qui non frangi domarique cuperet; nemo sapienter de republica nostra cogitavit jam inde a principio hujus imperii, quin Galliam maxime timendam huic imperio putaret: sed propter vim ac multitudinem gentium illarum nunquam est antea cum omnibus dimicatum. Restitimus semper laceffiti: nunc denique est perfectum, ut imperii nostri, terrarumque illarum, idem esset extremum.

XIV. Alpibus Italiam munierat ante natura, non sine aliquo divino numine: nam, si ille aditus Gallorum immanitati multitudinique patuisset, nunquam hæc urbs summo imperio domicilium ac sedem præbuisset. Quæ jam licet confidant: nihil est enim ultra illam altitudinem montium usque ad Oceanum, quod sit Italiæ pertimescendum. Sed tamen una atque altera æstas, vel metu, vel spe, vel pœna, vel præmiis, vel armis, vel legibus, potest totam Galliam sempiternis vinculis adstringere. Impolitæ vero res, et acerbæ, si erunt relictæ; quanquam sunt accisæ, tamen efferent se aliquando, et ad renovandum bellum revirescent.

Quare fit in ejus tutela Gallia, cujus virtuti, fidei, felicitati, commendata est. Etenim, si Fortunæ muneribus amplissimis ornatus, sæpius ejus Deæ periculum facere nollet; si in patriam, si ad Deos penates, si ad eam dignitatem, quam in civitate sibi propositam videt, si ad jucundissimos liberos, si ad clarissimum generum, redire properaret; si in Capitolium invehit victor cum illa insigni laurea gestiret; si denique timeret casum aliquem, qui illi tantum addere jam non potest, quantum auferre: vos tamen oporteret ab eodem illa omnia, a quo profligata sunt, confici velle. Cum vero ille suæ gloriæ jam pridem, reipublicæ nondum, satisfecerit, et malit tamen tardius ad suorum laborum fructus pervenire, quam non explere susceptum reipublicæ munus; nec imperatorem incensum ad

republicam bene gerendam revocare, nec totam Gallici belli rationem, prope jam explicatam, perturbare atque impedire, debemus.

XV. Nam illæ sententiæ virorum clarissimorum minime probandæ sunt: quorum alter ulteriorem Galliam decernit cum Syria, alter citeriorem. Qui ulteriorem; omnia illa, de quibus differui paulo ante, perturbat: simul ostendit, eam se seiscere legem, quam esse legem neget: et, quæ pars provinciæ sit, cui non possit intercedi, hanc se avellere; quæ defensorem habeat, non tangere: simul et illud facit, ut, quod illi a populo datum sit, id non violet; quod senatus dederit, id senator properet auferre.

Alter belli Gallici rationem habet: fungitur officio boni senatoris: legem, quam non putat, eam quoque servat; præfinit enim successori diem. Qui mihi nihil videtur minus a dignitate disciplinaque majorum diffidere, quam ut, qui consul Kalendis Jan. habere provinciam debet, is ut eam desponsam, non decretam, habere videatur. Fuerit toto in consulatu sine provincia, cui fuerit, antequam designatus esset, provincia decreta. Sortietur, an non? nam et non fortiri absurdum est; et quod fortitus sis, non habere. Proficiscetur paludatus? quo? quo pervenire ante certam diem non licebit. Januario, Febuario, provinciam non habebit: kalendis ei denique Martiis nascetur repente provincia. Attamen his sententiis Piso in provincia permanebit. Quæ cum gravia sunt, tum nihil gravius illo, quod multari imperatorem deminutione provinciæ contumeliosum est; neque solum summo in viro, sed etiam mediocri in homine, ne accadat providendum.

XVI. Ego vos intelligo, Patres conscripti, multos decrevisse honores eximios C. Cæsari, et prope singulares, quod ita meritus erat, gratis: fin etiam, ut quam conjunctissimus huic ordini esset, sapientes ac divini fuistis. Neminem unquam est hic ordo complexus honoribus et beneficiis suis, qui ullam dignitatem præstabiliorem ea, quam per vos esset adeptus, putarit: nemo

unquam hic potuit esse princeps, qui maluerit esse popularis. Sed homines, aut propter dignitatem suam diffisi ipsi sibi, aut propter reliquorum obtrectationem ab hujus ordinis conjunctione depulsi, sæpe ex hoc portu se in illos fluctus prope necessario contulerunt. Qui, si ex illa jactatione cursuque populari, bene gesta republica, referunt adspectum in curiam, atque huic amplissimæ dignitati commendati esse volunt; non modo non repellendi sunt, verum etiam expetendi.

Monemur a fortissimo viro, atque optimo post hominum memoriam consule, ut provideamus, ne ceterior Gallia nobis invitis alicui decernatur, post eos consules, qui nunc erunt designati; perpetuoque posthac ab iis, qui hunc ordinem oppugnent, populari ac turbulenta ratione teneatur. Quam ego plagam etsi non contemno, Patres conscripti, præsertim monitus a sapientissimo consule, a diligentissimo custode pacis et otii, tamen vehementius arbitror pertimescendum, si hominum clarissimorum ac potentissimorum aut honorem minuero, aut studium erga hunc ordinem repudiario. Nam ut C. Julius, omnibus a senatu eximiis aut novis rebus ornatus, per manus hanc provinciam tradat ei, cui minime vos velitis; per quem ordinem ipse amplissimam sit gloriam consecutus, ei ne libertatem quidem relinquat, adduci ad suspicandum nullo modo possum. Postremo, quo quisque animo futurus sit, nescio; quid sperem video: præstare hoc senator debeo, quantum possum, ne quis vir clarus, aut potens, huic ordini jure irasci posse videatur. Atque hoc, si inimicissimus essem C. Cæsari, sentirem tamen reipublicæ causa.

XVII. Sed non alienum esse arbitror, quo minus sæpe aut interpellor a nonnullis, aut tacitorum existimatione reprehendar, explicare breviter, quæ mihi sit ratio et causa cum Cæsare. Ac primum illud tempus familiaritatis et consuetudinis, quæ mihi cum illo, quæ fratri meo, quæ C. Varroni, consobrino nostro, ab omnium nostrum adolescentia fuit, prætermitto. Posteaquam sum penitus in rempublicam ingressus, ita dissen-

ab illo, ut in disjunctione sententiæ conjuncti tamen amicitia maneremus. Consul ille egit eas res, quarum me participem esse voluit: quibus ego si minus assentiebar, tamen illius mihi iudicium gratum esse debebat. Me ille, ut quinqueviratum acciperem, rogavit: me in tribus sibi conjunctissimis consularibus esse voluit: mihi legationem, quam vellem, quanto cum honore vellem, detulit. Quæ ego omnia non ingrato animo, sed obstinatione quadam sententiæ, repudiavi: quam sapienter non disputo; multis enim non probabo: constanter quidem et fortiter certe. Qui, cum me firmissimis opibus contra scelus inimicorum munire, et populares impetus populari præsidio propulsare, possem; quamvis excipere fortunam, subire vim atque injuriam, malui, quam aut a vestris sanctissimis mentibus diffidere, aut de meo statu declinare. Sed non is solum gratus debet esse, qui accepit beneficium, verum etiam is, cui potestas accipiendi fuit. Ego illa ornamenta, quibus ille me ornabat, decere me, et convenire iis rebus, quas gesseram, non putabam: illum quidem amico animo me habere eodem loco, quo principem civem, suum generum, sentiebam.

Traduxit ad plebem inimicum meum: sive iratus mihi, quod me secum ne beneficiis quidem videbat posse conjungi; sive exoratus. Ne hæc quidem fuit injuria: nam postea me, ut sibi essem legatus, non solum suavit, verum etiam rogavit. Ne id quidem accepi: non quo alienum mea dignitate arbitrarer, sed quod tantum reipublicæ sceleris impendere a consulibus proximis non suspicabar.

XVIII. Ergo adhuc magis est mihi verendum, ne mea superbia in illius liberalitate, quam ne illius injuria in nostra amicitia, reprehendatur. Ecce illa tempestas, caligo bonorum, et subita atque improvisa formido, tenebræ reipublicæ, ruina atque incendium civitatis: terror injectus Cæsari de ejus actis, metus cædis bonis omnibus; consulum scelus, cupiditas, egestas, audacia. Si non sum adjutus; non debuit: si desertus;

sibi fortasse providit: si etiam oppugnatus, ut quidam aut putant, aut volunt; violata amicitia est, accepi injuriam, inimicus esse debui, non nego. Sed, si idem ille tum me salvum esse voluit, cum vos me ut carissimum filium desiderabatis; et si vos iidem pertinere ad causam illam putabatis, voluntatem C. Cæsaris a salute mea non abhorrire; et si illius voluntatis generum ejus habeo testem, qui idem Italiam in municipiis, populum Romanum in concione, vos, mei semper cupidissimos, in Capitolio, ad meam salutem incitavit; si denique Cn. Pompeius idem mihi testis de voluntate Cæsaris, et sponsor est illi de mea: nonne vobis videor et ultimi temporis recordatione, et proximi memoria, medium illud tristissimum tempus debere, si ex rerum natura non possem evellere, ex animo quidem certe excidere? Ego vero, si mihi non licet per aliquos ita gloriari, me dolorem atque inimicitias meas reipublicæ concessisse, quod magni cujusdam hominis, et persipientis, videtur, utar hoc, quod non tam ad laudem adipiscendam, quam ad vitandam vituperationem, valet, hominem me esse gratum, et non modo tantis beneficiis, sed etiam mediocri hominum benevolentia, commoveri.

XIX. A viris fortissimis et de me optime meritis quibusdam peto, ut, si ego illos meorum laborum et incommodorum participes esse nolui, ne illi me suarum inimiciarum socium velint esse, præsertim cum mihi iidem illi concesserint, ut etiam acta illa Cæsaris, quæ neque oppugnavi antea, neque defendi, meo jam jure possim defendere. Nam summi civitatis viri, quorum ego consilio rempublicam conservavi, et quorum auctoritate illam conjunctionem Cæsaris defugi, Julias leges, et cæteras, illo consule rogatas, jure latas negant: iidem illam proscriptionem capitis mei, contra salutem reipublicæ, sed salvis auspiciis, rogatam esse dicebant. Itaque vir summa auctoritate, summa eloquentia, dixit graviter, casum illum meum funus esse reipublicæ, sed funus justum

et indictum. Mihi ipsi omnino perhonorificum, discessum meum funus dici reipublicæ. Reliqua non reprehendo; sed mihi ad id, quod sentio, assumo. Nam, si illud jure rogatum dicere ausi sunt, quod nullo exemplo fieri potuit, nulla lege licuit, quia nemo de cælo servarat; oblitine erant, tum, cum ille, qui id egerat, plebeius est lege curiata factus, dici de cælo esse servatum? qui si plebeius omnino esse non potuit, quî tribunus plebis potuit esse? et, cujus tribunatus firatus est, nihil est, quod irritum ex actis Cæsaris possit esse; ejus non solum tribunatus, sed etiam perniciosissimæ res, auspiciorum religione conservata, jure latæ videbuntur?

Quare aut vobis statuendum est, legem Æliam manere, legem Fufiam non esse abrogatam, non omnibus fastis legem ferri licere; cum lex feratur, de cælo servari, obnuntiari, intercedi licere; censorium judicium, ac notionem, et illud morum severissimum magisterium, non esse nefariis legibus de civitate sublatum; si patricius tribunus plebis fuerit, contra leges sacratas; si plebeius, contra auspicia fuisse: aut mihi concedant homines oportet, in rebus bonis non exquirere jura ea, quæ ipsi in perditis non exquirunt, præsertim cum ab illis aliquoties conditio C. Cæsari lata sit, ut easdem res alio modo ferret, qua conditione auspicia requirebant, leges comprobabant: in Clodio auspiciorum ratio sit eadem, leges omnes sint eversæ ac perditæ civitatis.

XX. Extremum illud est. Ego, si essent inimici mihi cum C. Cæsare, tamen hoc tempore reipublicæ consulere, inimicitias in aliud tempus reservare, deberem. Possem etiam summorum virorum exemplo inimicitias reipublicæ causa deponere: sed, cum inimici fuerint nunquam, opinio injuriæ beneficio sit extincta: sententia mea, Patres conscripti, si dignitas agitur C. Cæsaris, homini tribuam; si honos quidam, senatus concordia consulam; si auctoritas decretorum vestrorum, constantiam ordinis in eodem ornando imperatore servabo; si perpetua ratio Gallici belli, reipublicæ providebo;

si aliquod meum privatum officium, me non ingratum esse præstabo. Atque hoc velim probare omnibus, Patres conscripti: sed levissime feram, si forte aut iis minus probaro, qui meum inimicum, repugnante vestra auctoritate, texerunt; aut iis, si qui meum cum inimico suo reditum in gratiam vituperabunt, cum ipsi et cum meo, et cum suo, inimico in gratiam non dubitarint redire.

esse magis non am. officium, me non ingratum esse
 prebendo. Atque hoc velim probare omnibus, Patres con-
 sules: sed levissime ferat, si forte aut illi minus probro,
 aut minus indignum, reputante vestra auctoritate, transierit.
 aut ille: si qui mecum cum inimico suo redierit in gratiam
 invidiam, quod est contra, non debet in
 gratiam non dubitant redire.

L. CORNELIO BALBO

ORATIO XXXVI.

I. **S**I auctoritates patronorum in judiciis valerent, ab amplissimis viris L. Cornelii causa defensa est; si usus, a peritissimis; si ingenia, ab eloquentissimis; si studia, ab amicissimis, et cum beneficiis cum L. Cornelio, tum maxima familiaritate, conjunctis. Quæ sunt igitur meæ partes? auctoritatis tantæ, quantam vos in me esse voluistis, usus mediocris, ingenii minime voluntati paris. Nam cæteris, a quibus est defensus, hunc debere plurimum video: ego, quantum ei debeam, alio loco ostendam. Principio orationis hoc oppono, me omnibus, qui amici fuerint saluti et dignitati meæ, si minus referenda gratia satisfacere potuerim, at prædicanda et habenda certe satis esse facturum.

Quæ fuerit hesterno die Cn. Pompeii gravitas in dicendo, Judices, quæ facultas, quæ copia, non opinione tacita vestrorum animorum, sed perspicua admiratione, declarari videbatur. Nihil enim unquam audivi, quod mihi de jure subtilius dici videretur, nihil de memoria, de more, de exemplis acutius, nihil peritius de fœderibus, nihil illustriore auctoritate de bellis, nihil de republica gravius, nihil de ipso modestius, nihil de causa et crimine ornatius. Ut mihi jam verum videatur illud esse, quod nonnulli, literis ac studiis doctrinæ dediti, quasi quiddam incredibile dicere putabantur, eum, qui omnes animo virtutes penitus comprehendisset, omnia,

quæ facere vellet, facillime tractare. Quæ enim in L. Crasso potuit, homine nato ad dicendi singularem quandam facultatem, si hanc causam ageret, major esse ubertas, varietas, copia, quam fuit in eo, qui tantum potuit impertire huic studio temporis, quantum ipse a pueritia usque ad hanc ætatem a continuis bellis et victoriis conquievit? Quo mihi difficilior est hic extremus perorandi locus. Etenim ei succedo orationi, quæ non prætervecta sit aures vestras, sed in animis omnium penitus infederit; ut plus voluptatis ex recordatione illius orationis, quam non modo ex mea, sed ex cujuscumque oratione, capere possitis.

II. Sed mos est gerendus non modo Cornelio, cujus ego voluntati in ejus periculis nullo modo deesse possum; sed etiam Cn. Pompeio, qui sui facti, sui judicii, sui beneficii, voluit me esse, ut apud eosdem vos, Judices, nuper in alia causa fuerim, et prædicatorem, et auctorem.

Ac mihi quidem hoc dignum reo videtur, hoc deberi hujus excellentis viri præstantissimæ gloriæ, hoc proprium esse vestri officii, hoc satis esse causæ, ut, quod fecisse Cn. Pompeium constet, id omnes et licuisse concedant. Nam verius nihil est, quam quod hesterno die dixit ipse, ita L. Cornelium de fortunis omnibus dimicare, ut nullius in delicti crimen vocaretur. Non enim furatus esse civitatem, non genus suum ementitus, non in aliquo impudenti mendacio delituisse, non irrepsisse in censum, dicitur: unum obicitur, natum esse Gadibus; quod negat nemo. Cæterum accusator fatetur, hunc in Hispania, durissimo bello, cum Q. Metello, cum C. Memmio, et in classe et in exercitu fuisse, et, ut Pompeius in Hispaniam venerit, Memmiumque habere quæstorem cœperit, nunquam a Memmio discessisse; Carthaginem esse profectum; acerrimis illis præliis et maximis, Sucronensi et Duriensi, interfuisse; cum Pompeio ad extremum belli tempus fuisse. Hæc sunt prælia Cornelii: talis in rempublicam nostram labor, assiduitas, dimicatio, virtus digna summo imperatore, spes

pro periculis præmiorum : præmia quidem ipsa non sunt in ejus facto, qui adeptus est, sed in ejus, qui dedit.

III. Donatus igitur est ob eas causas a Cn. Pompeio civitate. Id accusator non negat ; sed reprehendit : ut in Cornelio causa ipsius probetur, pœna quæratur ; in Pompeio causa lædatur, pœna sit nulla. Sic famam, sic innocentissimi hominis fortunas, præstantissimi imperatoris factum, condemnari volunt. Ergo in judicium caput Cornelii, factum Pompeii, vocatur. Hunc enim in ea civitate, in qua sit natus, honestissimo loco natum esse concedis, et ab ineunte ætate, relictis rebus suis omnibus, in nostris bellis nostris cum imperatoribus esse versatum ; nullius laboris, nullius obsidionis, nullius prælii, expertem fuisse. Hæc sunt omnia cum plena laudis, tum propria Cornelii : nec in his rebus crimen est ullum.

Ubi igitur est crimen ? quod eum Pompeius civitate donavit. Hujusmodi crimen ? minime : nisi honos ignominia putanda est. Cujus igitur ? revera nullius ; actione accusatoris, ejus unius, qui donavit. Qui si, adductus gratia, minus idoneum hominem præmio affecisset ; qui etiam si virum bonum, sed non ita meritum ; si denique aliquid, quod non contra, ac liceret, factum diceretur, sed contra, atque oporteret : tamen esset omnis ejusmodi reprehensio a vobis, Judices, repudianda. Nunc vero quid dicitur ? quid ait accusator ? fecisse Pompeium quod ei facere non licuerit ? quod gravius est, quam, si id factum ab eo diceret, quod non oportuisset. Est enim aliquid, quod non oporteat, etiam si licet : quidquid vero non licet, certe non oportet.

IV. Hic ego nunc cuncter sic agere, Judices, non esse fas dubitari, quin, quod Cn. Pompeium fecisse constet, id non solum decuisse, sed etiam debuisse, fateamur ? Quid enim abest huic homini, quod si adesset, jure hoc tribui et concedi putaremus ? Ususne rerum ? qui pueritiæ tempus extremum principium habuit bellorum atque imperiorum maximorum ; cujus plerique æquales minus sæpe castra viderunt, quam hic triumphavit ; qui

tot habet triumphos, quot oræ sunt partesque terrarum; tot victorias bellicas, quot sunt in rerum natura genera bellorum? An ingenium? cum etiam ipsi casus eventusque rerum, non duces, sed comites, ejus consiliorum fuerint; in quo uno ita summa fortuna cum summa virtute certavit, ut omnium judicio plus homini, quam Deæ, tribueretur? An pudor, an integritas, an religio in eo, an diligentia unquam requisita est? quem provinciæ nostræ, quem liberi populi, quem reges, quem exteræ gentes, castiorem, moderatiorem, sanctiorem, non modo viderunt, sed aut sperando unquam, aut optando, cogitaverunt?

Quid dicam de auctoritate? quæ tanta est, quanta in his tantis virtutibus ac laudibus esse debet. Cui senatus populusque Romanus amplissimæ dignitatis præmia dedit, non postulanti imperia, verum etiam recusanti; hujus de facto, Judices, ita quæri, ut id agatur, licueritne ei facere quod fecit, an vero, non dicam, non licuerit, sed nefas fuerit, (contra fœdus enim, id est, contra populi Romani religionem et fidem, fecisse dicitur) non turpe populo Romano? nonne vobis?

V. Audivi hoc de parente meo puer: cum Q. Metellus, Lucii filius, causam de pecuniis repetundis diceret, ille, ille vir, cui patriæ salus dulcior, quam conspectus, fuit; qui de civitate decedere, quam de sententia, maluit: hoc igitur causam dicente, cum ipsius tabulæ circumferrentur inspiciendi nominis causa, fuisse judicem ex illis equitibus Romanis, gravissimis viris, neminem, quin removeret oculos, et se totum averteret, ne forte, quod ille in tabulas publicas retulisset, dubitasse quisquam, verumne an falsum esset, videretur. Nos Cn. Pompeii decretum, judicium de consilii sententia pronuntiatum, recognoscemus? cum legibus conferemus? cum fœderibus omnia, acerbissima diligentia, perpendemus?

Athenis aiunt, cum quidam apud eos, qui sancte graviterque vixisset, et testimonium publice dixisset, et, ut mos Græcorum est, jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes judices, ne is juraret, reclamasse. Cum Græci homines, spectati viri,

noluerint religione videri potius, quam veritate, fidem esse constrictam; nos, etiam in ipsa religione et legum et fœderum conservanda qualis fuerit Cn. Pompeius, dubitabimus?

Utrum enim inscientem vultis contra fœdera fecisse, an scientem? Si scientem; O nomen nostri imperii! O populi Romani excellens dignitas! O Cn. Pompeii sic late longeque diffusa laus, ut ejus gloriæ domicilium communis imperii finibus terminetur! O nationes, urbes, populi, reges, tetrarchæ, tyranni, testes Cn. Pompeii non solum virtutis in bello, sed etiam religionis in pace! vos denique mutæ regiones imploro, et sola terrarum ultimarum; vos maria, portus, insulæ, litoraue. Quæ est enim ora, quæ sedes, qui locus, in quo non extent hujus cum fortitudinis, tum vero humanitatis, tum animi, tum consilii, impressa vestigia? Hunc quisquam, incredibili quadam atque inaudita gravitate, virtute, constantia præditum, fœdera scientem neglexisse, violasse, rupisse, dicere audebit?

VI. Gratificatur mihi gestu accusator: inscientem Cn. Pompeium fecisse significat. Quasi vero levius sit, cum in tanta re publica versere, et maximis negotiis præsis, facere aliquid, quod scias non licere; an omnino nescire quid liceat. Etenim, cum in Hispania bellum acerrimum et maximum gesserat, quo jure Gadihana civitas esset, nesciebat? An, cujus linguam populi non nosset, interpretationem fœderis non tenebat? Id igitur quisquam Cn. Pompeium ignorasse dicere audebit, quod mediocres homines, quod nullo usu, nullo studio militari præditi, quod librarioli denique, scire profiteantur?

Equidem contra existimo, Judices, cum in omni genere ac varietate artium, etiam illarum, quæ sine summo otio non facile discuntur, Cn. Pompeius excellat, singularem quandam laudem ejus, et præstabilem esse scientiam, in fœderibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum, exterarum nationum; in universo denique belli jure, ac pacis: nisi forte, quæ nos libri docent in umbra et otio, ea Cn. Pompeium neque, cum requiesceret, literæ, neque, cum rem gereret, res ipsæ, docere potuerunt.

Atque, ut ego sentio, Judices, causa dicta est temporis magis vitio, quam ullius Cornelii crimine: de quo plura non dicam. Ego de hujus, inquam, genere judicii plura non dicam. Est enim hujus seculi labes quædam et macula, virtuti invidere, velle ipsum florem dignitatis infringere. Etenim, si Cn. Pompeius abhinc annos quingentos fuisset is vir, a quo senatus adolescentulo, atque equite Romano, sæpe communis salutis auxilium expetisset; cujus res gestæ omnes gentes, cum clarissima victoria, terra marique peragrassent; cujus tres triumphi testes essent, totum orbem terrarum nostro imperio teneri; quem populus Romanus singularibus honoribus decorasset: si nunc apud vos id, quod is fecisset, contra fœdus factum diceretur, quis audiret? Nemo profecto: mors enim cum extinxisset invidiam, res ejus gestæ sempiterni nominis gloria niterentur. Cujus igitur audita virtus dubitationi locum non daret; hujus præsens, experta, atque perspecta, obrectatorum voce lædetur?

VII. Omittam igitur Pompeium jam oratione mea reliqua: sed vos, Judices, animis ac memoria tenetote. De lege, de fœdere, de exemplis, de perpetua consuetudine civitatis nostræ, renovabo ea, quæ dicta sunt: nihil enim mihi novi, nihil integri, neque M. Crassus, qui totam causam et pro facultate et pro fide sua diligentissime vobis explicavit, neque Cn. Pompeius, cujus oratio omnibus ornamentis abundavit, ad dicendum reliquit. Sed, quoniam, me recusante, placuit ambobus adhiberi hunc a me quasi perpoliendi quendam operis extremum laborem; peto a vobis, ut me, officii potius quam dicendi studio, hanc suscepisse operam ac munus putetis.

Ac prius, quam aggrediar ad jus causamque Cornelii, quiddam de communi conditione omnium nostrum, deprecandæ malevolentiae causa, breviter commemorandum videtur. Si, quo quisque loco nostrum est, Judices, natus, aut si, in qua fortuna est nascendi initio constitutus, hunc vitæ statum usque ad senectutem obtinere debet; et si omnes, quos aut fortuna extulit, aut ipsorum illustravit labor et industria, pœna sunt

afficiendi ; non gravior L. Cornelio , quam multis viris bonis atque fortibus, constitui lex vitæ et conditio videtur. Sin autem multorum virtus, ingenium, humanitas, ex infimo genere et fortunæ gradu non modo amicitias et rei familiaris copias consecuta est, sed summam laudem, honores, gloriam, dignitatem ; non intelligo , cur potius invidia violatura virtutem L. Cornelii, quam æquitas vestra pudorem ejus adjutura, videatur. Itaque, quod maxime petendum est, a vobis idcirco non peto, Judices, ne de vestra sapientia, atque de vestra humanitate, dubitare videar. Est autem petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici sitis industriæ, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam, putetis. Illud peto, ut, si causam ipsam per se firmam esse et stabilem videritis, hominis ipsius ornamenta adjumento causæ potius, quam impedimento, esse malitis.

VIII. Nascitur, Judices, causa Cornelii ex ea lege, quam L. Gellius, Cn. Cornelius, ex senatus sententia tulerunt: qua lege videmus satis esse sanctum, uti cives Romani sint ii, quos Cn. Pompeius de consilii sententia sigillatim civitate donaverit. Donatum esse L. Cornelium præsens Pompeius dicit ; indicant publicæ tabulæ ; accusator fatetur ; sed negat ex fœderato populo quemquam potuisse, nisi is populus fundus factus esset, in hanc civitatem venire.

O præclarum interpretem juris, auctorem antiquitatis, correctorem atque emendatorem nostræ civitatis ! qui hanc pœnam fœderibus adscribat, ut omnium præmiorum beneficiorumque nostrorum expertes faciat fœderatos. Quid enim potuit dici imperitius, quam fœderatos populos fieri fundos oportere ? Nam id non magis est proprium fœderatorum, quam omnium liberorum. Sed totum hoc, Judices, in ea fuit positum semper ratione atque sententia, ut, cum jussisset populus Romanus aliquid ; si id adscivissent focii populi, ac Latini, et, si ea lex, quam nos haberemus, eadem in populo aliquo, tanquam in fundo, resedisset ; ut tum lege eadem is populus teneretur : non ut de nostro jure aliquid minueretur ; sed ut illi populi aut jure eo,

quod a nobis esset constitutum, aut aliquo commodo aut beneficio, uterentur.

Tulit apud majores nostros legem C. Furius de testamentis : tulit Q. Voconius de mulierum hereditatibus : innumera- biles aliæ leges de civili jure sunt latæ. Quas Latini voluerunt, adsciverunt. Ipsa denique Julia, qua lege civitas est sociis et Latinis data, qui fundi populi facti non essent, civitatem non haberent. In quo magna contentio Heracliensium et Neapo- litanorum fuit, cum magna pars in iis civitatibus fœderis sui li- bertatem civitati anteferret. Postremo hæc vis est istius et juris, et verbi, ut fundi populi beneficio nostro, non suo jure, fiant. Cum aliquid populus Romanus jussit, id si est ejusmodi, ut quibusdam populis sive fœderatis, sive liberis, permittendum esse videatur, ut statuant ipsi non de nostris, sed de suis, re- bus, quo jure uti velint ; tum, utrum fundi facti sint, an non, quærendum esse videatur : de nostra vero republica, de nostro imperio, de nostris bellis, de victoria, de salute, fundos po- pulos fieri noluerunt.

IX. Atqui, si imperatoribus nostris, si senatui, si populo Ro- mano, non licebit propositis præmiis elicere ex civitatibus so- ciorum, atque amicorum, fortissimum atque optimum quemque ad subeunda pro salute nostra pericula ; summa utilitate, ac maximo sæpe præsidio, in periculis atque asperis temporibus carendum erit. Sed, per Deos immortales ! quæ est ista societas, quæ amicitia, quod fœdus, ut aut nostra civitas careat in suis periculis Massiliensi propugnatore, careat Gaditano, careat Sa- guntino ; aut, si quis ex illis populis sit exortus, qui nostros duces auxilio laboris, commeatus, periculo suo juverit, qui cum hoste nostro cominus in acie sæpe pugnarit, qui se sæpe telis hostium, qui dimicationi capitis, qui morti objecerit ; nulla conditione hujus civitatis præmiis affici possit ?

Etenim in populum Romanum grave est, non posse uti so- ciis excellenti virtute præditis, qui velint cum periculis nostris sua communicare : in socios vero ipsos, et in eos, de quibus

agimus, foederatos, injuriosum et contumeliosum est, his praemiis et his honoribus exclusos esse fidelissimos et conjunctissimos socios, quae pateant stipendiariis, pateant hostibus, pateant saepe servis. Nam et stipendiarios ex Africa, Sicilia, Sardinia, caeteris provinciis, multos civitate donatos videmus: et, qui hostes ad nostros imperatores perfugissent, et magno usui reipublicae nostrae fuissent, scimus civitate esse donatos: servos denique, quorum jus et fortunae conditio infima est, bene de republica meritos, persaepe libertate, id est, civitate, publice donari videbamus.

X. Hanc tu igitur, patrone foederum ac foederatorum, conditionem statuis Gaditanis, tuis civibus, ut, quod iis, quos Gaditanis adjutoribus armis subegimus, atque in ditionem nostram redegimus, liceat, si populus Romanus permiserit, ut ab senatu, ab imperatoribus nostris, civitate donentur; id ne liceat ipsis? qui si suis decretis legibusve sanxissent, ne quis suorum civium castra imperatorum populi Romani iniret; ne quis se pro nostro imperio in periculum capitis, atque in vitae discrimen, inferret; Gaditanorum auxiliis, cum vellemus, uti nobis non liceret: privatim vero si, ne quis vir, et animo et virtute praecellens, pro nostro imperio periculo suo dimicaret; graviter id jure ferremus, minui auxilia populi Romani, debilitari animos fortissimorum virorum, alienigenarum nos hominum studiis, atque externa virtute, privari.

Atqui nihil interest, Judices, utrum haec foederati jura constituent, ut ne cui liceat ex his civitatibus ad nostrorum bellorum pericula accedere; an, quae nos eorum civibus, virtutis causa, tribuerimus, ea rata esse non possint. Nihil enim magis uteremur his adjutoribus, sublatis praemiis virtutis, quam, si omnino his versari in nostris bellis non liceret. Etenim, cum pro sua patria pauci post genus hominum natum reperti sint, qui, nullis praemiis propositis, vitam suam hostium telis objecerint; pro aliena republica quemquam fore putatis, qui se opponat periculis, non modo nullo proposito praemio, sed etiam interdicto?

XI. Sed, cum est illud imperitissime dictum de populis fundis, quod commune est liberorum populorum, non proprium fœderatorum; ex quo intelligi necesse est, aut neminem ex sociis civem fieri posse, aut etiam posse ex fœderatis: tum vero jus omne noster iste magister mutandæ civitatis ignorat; quod est, Judices, non solum in legibus publicis positum, sed etiam in privatorum voluntate. Jure enim nostro neque mutare civitatem quisquam invitus potest, neque, si velit, mutare non potest, modo adsciscatur ab ea civitate, cujus esse se civitatis velit: ut, si Gaditani sciverint nominatim de aliquo cive Romano, ut sit is civis Gaditanus, magna potestas sit nostro civi mutandæ civitatis, nec fœdere impediatur, quo minus ex cive Romano civis Gaditanus possit esse.

Duarum civitatum civis esse nostro jure civili nemo potest: non esse hujus civitatis civis, qui se alii civitati dicarit, potest. Neque solum dicatione, quod in calamitate clarissimis viris Q. Maximo, C. Lænati, Q. Philippo Nuceriæ, C. Catoni Tarracone, Q. Cæpioni, P. Rutilio Smyrnæ, vidimus accidisse, ut earum civitatum fierent cives, hanc ante amittere non potuissent, quam hujus solum civitatis mutatione vertissent; sed etiam postliminio potest civitatis fieri mutatio. Neque enim sine causa de Cn. Publicio Menandro, libertino homine, quem apud majores legati nostri in Græciam proficiscentes interpretem secum habere voluerunt, ad populum latum, ut is Publicius, si domum revenisset, et inde Romam rediisset, ne minus civis esset. Multi etiam superiore memoria cives Romani sua voluntate, indemnati et incolumes, his rebus relictis, alias se in civitates contulerunt.

XII. Quod si civi Romano licet esse Gaditanum sive exilio, sive postliminio, sive rejectione hujus civitatis, (ut jam ad fœdus veniam, quod ad causam nihil pertinet; de civitatis enim jure, non de fœderibus, disceptamus) quid est, quamobrem civi Gaditano in hanc civitatem venire non liceat? Equidem longe secus sentio. Nam, cum ex omnibus civitatibus via sit in nostram,

cumque nostris civibus pateat iter ad cæteras civitates; tum vero, ut quæque nobiscum maxime societate, amicitia, sponsione, pactione, fœdere conjuncta est, ita mihi maxime communionem beneficiorum, præmiorum, civitatis, continere videtur.

Atqui cæteræ civitates omnes non dubitarent nostros recipere in suas civitates, si idem nos juris haberemus, quod cæteri. Sed nos non possumus et hujus esse civitatis, et cujusvis præterea: cæteris concessum est. Itaque in Græcis civitatibus videmus, Athenis Rhodios, Lacedæmonios, cæteros undique adscribi, multarumque esse eosdem homines civitatum. Quo errore ductos vidi egomet nonnullos imperitos homines, nostros cives, Athenis in numero judicum atque Areopagitarum, certa tribu, certo numero; cum ignorarent, si illam civitatem essent adepti, hanc se perdidisse, nisi postliminio recuperassent. Peritus vero nostri juris ac moris nemo unquam, qui hanc civitatem retinere vellet, in aliam civitatem se dicavit.

XIII. Sed hic totus locus disputationis atque orationis meæ, Judices, pertinet ad commune jus mutandarum civitatum; nihil habet, quod sit proprium religionis ac fœderum. Defendo enim rem universam, nullam esse gentem ex omni regione terrarum, neque tam diffidentem a populo Romano odio quodam atque diffidio, neque tam fide benevolentiaque conjunctam, ex qua nobis interdictum sit, ut ne quem adsciscere civem, aut civitate donare, possimus. O jura præclara, atque divinitus jam inde a principio Romani nominis a majoribus nostris comparata! ne quis nostrum plus quam unius civitatis esse possit; (dissimilitudo enim civitatum varietatem juris habeat necesse est) ne quis invitatus civitate mutetur; neve in civitate maneat invitatus. Hæc sunt enim fundamenta firmissima nostræ libertatis, sui quemque juris et retinendi, et dimittendi, esse dominum. Illud vero sine ulla dubitatione maxime nostrum fundavit imperium, et populi Romani nomen auxit, quod princeps ille, creator hujus urbis, Romulus, fœdere Sabino docuit, etiam hostibus recipiendis

augeri hanc civitatem oportere : cujus auctoritate, et exemplo, nunquam est intermissa a majoribus nostris largitio et communicatio civitatis. Itaque et ex Latio multi, et Tusculani, et Lanuvini, et ex cæteris generibus gentes universæ in civitatem sunt receptæ ; ut Sabinorum, Volscorum, Hernicorum : quibus ex civitatibus nec coacti essent civitatem mutare, si qui noluissem ; nec, si qui essent civitatem nostram beneficio populi Romani consecuti, violatum fœdus eorum videretur.

XIV. At enim quædam fœdera extant, ut Germanorum, Insubrium, Helvetiorum, Iapidum, nonnullorum item ex Gallia Barbarorum, quorum in fœderibus exceptum est, ne quis eorum a nobis civis recipiatur. Quod si exceptio facit, ne liceat ; ibi necesse est licere, ubi non est exceptum. Ubi est igitur exceptum fœdere Gaditano, ne quem populus Romanus Gaditanum recipiat civitate ? nusquam. Ac sicubi esset, lex id Gellia et Cornelia, quæ definite potestatem Pompeio civitatem donandi dederat, sustulisset.

Exceptum est, inquit : fœdus siquidem sacrosanctum est. Ignosco tibi, si neque Pœnorum jura calles, (reliqueras enim civitatem tuam) neque nostras potuisti leges inspicere : ipsæ enim te a cognitione sua judicio publico repulerunt.

Quid fuit in rogatione ea, quæ de Pompeio a Gellio et a Lentulo, consulibus, lata est, in qua aliquid sacrosanctum exceptum videretur ? Primum enim sacrosanctum esse nihil potest, nisi quod populus plebsve sanxisset : deinde sanctiones sacrandæ sunt aut genere ipso, aut obtestatione et consecratione legis, aut pœnæ, cum caput ejus, qui contra facit, consecratur. Quid habes igitur dicere de Gaditano fœdere ejusmodi ? Utrum a capitis consecratione, an obtestatione legis, sacrosanctum esse confirmas ? Nihil omnino unquam de isto fœdere ad populum, nihil ad plebem, latum esse dico. De quibus etiam si latum esset, neque legem neque pœnam latam esse, ne quem civem reciperemus : tamen id esset, quod populus postea jussisset, ratum ; neque quidquam illis verbis, *Si quid sacrosanctum*

esset, esse exceptum videretur. De his cum populus Romanus nihil unquam jusserit, quidquam audes dicere sacrosanctum fuisse?

XV. Nec vero hæc oratio mea ad infirmandum fœdus Gaditanorum, Judices, pertinet: neque enim est meum, contra opinionem vetustatis, contra jus optime meriti civitatis, contra auctoritatem senatus, dicere. Duris enim quondam temporibus reipublicæ nostræ, cum præpotens terra marique Carthago, nixa duabus Hispaniis, huic imperio immineret, et cum duo fulmina nostri imperii subito in Hispania, Cn. et P. Scipiones, extincti occidissent; L. Marcius, primi pili centurio, cum Gaditanis fœdus icisse dicitur. Quod cum magis fide illius populi, justitia vestra, vetustate denique ipsa, quam aliquo publico vinculo religionis, teneretur; sapientes homines, et publici juris periti, Gaditani, M. Lepido, Q. Catulo, consulibus, a senatu de fœdere postulaverunt. Tum est cum Gaditanis fœdus vel renovatum, vel ictum: de quo fœdere populus Romanus sententiam non tulit, qui injussu suo nullo pacto potest religione obligari. Ita Gaditana civitas, quod beneficiis suis erga rempublicam nostram consequi potuit, quod imperatorum testimoniis, quod vetustate, quod Q. Catuli, summi viri, auctoritate, quod judicio senatus, quod fœdere, consecuta est: quod publica religione sanciri potuit, id abest; populus enim se nusquam obligavit. Neque ideo est Gaditanorum causa deterior: gravissimis enim et plurimis rebus est fulta. Sed isti disputationi certe nihil est loci: sacrosanctum enim nihil potest esse, nisi quod per populum plebemve sancitum est.

XVI. Quod si hoc fœdus, quod populus Romanus, auctore senatu, commendatione et judicio vetustatis, voluntate et sententiis suis comprobatur, idem suffragiis comprobasset; quid erat, cur ex ipso fœdere Gaditanum in civitatem nostram recipi non liceret? Nihil est enim aliud in fœdere, nisi, *ut pia et aterna pax* sit. Quid id ad civitatem? Adjunctum illud etiam est, quod non est in omnibus fœderibus: *Majestatem populi Romani*

comiter conservanto. Id habet hanc vim, ut sit ille in fœdere inferior.

Primum, verbi genus hoc conservandi, quo magis in legibus quam in fœderibus uti solemus, imperantis est, non precantis. Deinde, cum alterius populi majestas conservari jubetur, de altero filetur; certe ille populus in superiori conditione causaque ponitur, cujus majestas fœderis sanctione defenditur. In quo erat accusatoris interpretatio indigna responsione, qui ita dicebat, *comiter esse communiter*: quasi vero priscum aliquod aut insolitum verbum interpretaretur. Comes, benigni, faciles, suaves homines esse dicuntur. *Qui erranti comiter monstrat viam*, benigne, et non gravate: *communiter* quidem certe non convenit. Et simul absurda res est, caveri fœdere, ut majestatem populi Romani communiter conservent; id est, ut populus Romanus suam majestatem velit esse salvam. Quod si jam ita esset, ut esse non potest; tamen de nostra majestate, nihil de illorum, caveretur. Potestne igitur nostra majestas a Gaditanis benigne conservari, si ad eam retinendam Gaditanos præmiis elicere non possumus? Potest esse ulla denique majestas, si impedimur, quo minus per populum Romanum beneficiorum virtutis causa tribuendorum potestatem imperatoribus nostris deferamus?

XVII. Sed quid ego disputo, quæ mihi tum, si Gaditani contra me dicerent, vere posse dici viderentur? Illis enim repetentibus L. Cornelium, responderem, legem populum Romanum jussisse de civitate tribuenda: huic generi legum fundos populos fieri non solere: Cn. Pompeium de consilii sententia civitatem huic dedisse: nullum populi nostri jussu Gaditanos habere: itaque nihil esse sacrosanctum, quod lege exceptum videretur: si esset; tamen in fœdere nihil esse cautum, præter pacem: additum etiam esse illud, ut majestatem illi nostram conservare deberent; quæ certe minueretur, si aut adjutoribus illorum civibus uti in bellis nobis non liceret, aut præmii tribuendi potestatem nullam haberemus.

Nunc vero quid ego contra Gaditanos loquar, cum id, quod defendo, voluntate eorum, auctoritate, legatione ipsa, comprobetur? qui, a principio sui generis ac reipublicæ, ab omni studio sensuque Pœnorum mentes suas ad nostrum imperium nomenque flexerunt; quos, cum maxima bella nobis inferrentur, mœnibus excluderunt, classibus insecuti sunt, corporibus, copiis, opibus depulerunt: qui et veterem illam speciem fœderis Marciani semper omni arce duxerunt sanctiorem, et hoc fœdere Catuli, senatusque auctoritate, se nobiscum conjunctissimos esse arbitrati sunt: quorum mœnia, delubra, agros, ut ipse Hercules itinerum ac laborum suorum, sic majores nostri imperii ac nominis populi Romani terminos esse voluerunt.

Testantur et mortuos nostros imperatores, quorum vivit immortalis memoria et gloria, Scipiones, Brutos, Horatios, Cassios, Metellos, et hunc præsentem Cn. Pompeium, quem procul ab eorum mœnibus, acre et magnum bellum gerentem, commeatu pecuniaque juverunt; et hoc tempore ipso populum Romanum, quem in caritate annonæ, ut sæpe ante fecerant, frumento suppeditato levaverunt: se hoc jus esse velle, ut sibi, et liberis, si qui eximia virtute fuerint, sit in nostris castris, sit in imperatorum prætoriis, sit denique inter signa atque in acie, locus; sit his gradibus ascensus etiam ad civitatem.

XVIII. Quod si Afris, si Sardis, si Hispanis, agris stipendioque multatis, virtute adipisci licet civitatem; Gaditanis autem, officiis, vetustate, fide, periculis, fœdere conjunctis, hoc idem non licebit: non fœdus sibi nobiscum, sed iniquissimas leges impositas a nobis, esse arbitrabuntur. Atque hanc, Judices, non a me fingi orationem, sed me dicere, quæ Gaditani judicant, res ipsa declarat. Hospitium multis annis ante hoc tempus cum L. Cornelio Gaditanos fecisse publice dico. Proferam testes, proferam legatos: excitabo laudatores, quos ad hoc iudicium, summos homines ac nobilissimos, deprecatores hujus periculi, missos videtis. Re denique multo ante Gadibus

inaudita, fore huic ut ab illo periculum crearetur, gravissima tum in istum civem suum Gaditani senatus consulta fecerunt.

Potuit magis fundus populus Gaditanus fieri, (quoniam hoc magnopere delectare verbo) si tum sit fundus, cum scita ac iussa nostra sua sententia comprobat, quam cum hospitium fecit, ut et civitate illum mutatum esse fateretur, et ius civitatis honore dignissimum judicaret? Potuit certius interponere iudicium voluntatis suæ, quam cum etiam accusatorem huius multa et poena multavit? Potuit magis de re judicare, quam cum ad vestrum iudicium cives amplissimos legavit, testes huius juris, vitæ laudatores, periculi deprecatores? Etenim quis est tam demens, quin sentiat, ius hoc Gaditanis esse retinendum, ne interseptum sit iis iter perpetuo ad hoc amplissimum præmium civitatis: et magnopere iis esse lætandum, huius L. Cornelii benevolentiam erga suos remanere Gadibus; gratiam, et facultatem commendandi, in hac civitate versari? Quis enim nostrum est, cui non illa civitas sit huius studio, cura, diligentia, commendatior?

XIX. Omitto quantis ornamentis populum istum C. Cæsar, cum esset in Hispania prætor, affecerit, controversias sedarit, iura ipsorum permisso statuerit, inveteratam quondam barbariam ex Gaditanorum moribus disciplinaque deleverit, summa in eam civitatem, huius rogatu, studia et beneficia contulerit. Multa præterea, quæ quotidie labore huius et studio, aut omnino, aut certe facilius, consequuntur. Itaque et adsunt principes civitatis, et defendunt: amore, ut suum civem; testimonio, ut nostrum; officio, ut ex nobilissimo civi sanctissimum hospitem; studio, ut diligentissimum defensorem commodorum suorum.

Ac, ne ipsi Gaditani arbitrentur, quanquam nullo incommodo afficiantur, si liceat eorum cives virtutis causa in nostram civitatem venire, tamen hoc ipso inferius esse suum fœdus, quam cæterorum; consolabor et hos præsentis viros optimos, et illam fidelissimam atque amicissimam nobis civitatem: simul et vos, non ignorantes, Iudices, admonebo, quo de

jure hoc judicium constitutum sit, de eo nunquam omnino esse dubitatum. Quos igitur prudentissimos interpretes foederum, quos peritissimos bellici juris, quos diligentissimos in exquirendis conditionibus civitatum atque causis, esse arbitramur? eos profecto, qui jam imperia ac bella gesserunt.

XX. Etenim, si Q. Scævola, ille augur, cum de jure prædatorio consulere, homo juris peritissimus, consultores suos nonnunquam ad Furium et Cascellium, prædiatores, rejiciebat; si nos de aqua nostra Tusculana M. Tugionem potius, quam C. Aquilium, consulebamus, quod assiduus usus, uni rei deditus, et ingenium et artem sæpe vincit: quis dubitet de foederibus, et de toto jure pacis et belli, omnibus juris peritissimis imperatores nostros anteferre?

Possumusne igitur tibi probare auctorem exempli atque facti illius, quod a te reprehenditur, C. Marium? Quæris aliquem graviolem, constantiorem, præstantiorem virtute, prudentia, religione, æquitate? Is igitur M. Annium Appium, fortissimum virum, summa virtute præditum, civitate donavit, cum Camertinum foedus sanctissimum atque æquissimum sciret esse. Potest igitur, Judices, L. Cornelius condemnari, ut non C. Marii factum condemnetur?

Existat ergo ille vir parumper cogitatione vestra, quoniam re non potest; ut conspiciatis eum mentibus, quem oculis non potestis. Dicat, se non imperitum foederis, non rudem exemplorum, non ignarum belli fuisse: se P. Africani discipulum, ac militem: se stipendiis, se legationibus bellicis eruditum: se, si tanta bella legisset, quanta gessit, et confecit, si tot consulibus meruisset, quoties ipse consul fuisset, omnia jura belli perdiscere ac nosse potuisse: sibi non fuisse dubium, quin nullo foedere a republica bene gerenda impediretur: a se ex conjunctissima atque amicissima civitate fortissimum quemque esse delectum: neque Iguvinationem neque Camertium foedere esse exceptum, quo minus eorum civibus a populo Romano præmia virtutis tribuerentur.

XXI. Itaque, cum paucis annis post hanc civitatis donationem acerrima de civitate quaestio, Licinia et Mucia lege, venisset; num quis eorum, qui de foederatis civitatibus esset civitate donatus, in iudicium est vocatus? Nam Spoletinus L. Matrinius, unus ex iis, quos C. Marius civitate donasset, dixit causam ex colonia Latina, in primis firma et illustri. Quem cum disertus homo L. Antistius accusaret, Spoletinus dixit, fundum populum Spoletinum non esse factum; videbat enim, populos de suo jure, non de nostro, fundos fieri solere: sed, cum lege Apuleia coloniae non essent deductae, qua lege Saturninus C. Mario tulerat, ut in singulas colonias ternos cives Romanos facere posset, negabat hoc beneficium, re ipsa sublata, valere debere.

Nihil habet similitudinis ista accusatio: sed tamen tanta auctoritas in C. Mario fuit, ut non per L. Crassum, affinem suum, hominem incredibili eloquentia, sed paucis ipse verbis causam illam gravitate sua defenderit, et probarit. Quis enim esset, Iudices, qui imperatoribus nostris in bello, in acie, in exercitu, delectum virtutis; qui sociis, qui foederatis, in defendenda republica nostra spem praemiorum, eripi vellet? Quod si vultus C. Marii, si vox, si ille imperatorius ardor oculorum, si recentes triumphi, si praesens valuit aspectus; valeat auctoritas, valeant res gestae, valeat memoria, valeat fortissimi et clarissimi viri nomen aeternum. Sit hoc discrimen inter gratiosos cives, atque fortes, ut illi vivi fruantur opibus suis; horum, etiam mortuorum, (si quisquam hujus imperii defensor mori potest) vivat auctoritas immortalis.

XXII. Quid? Cn. Pompeius, pater, rebus Italico bello maximis gestis, P. Caesium, equitem Romanum, virum bonum, qui vivit Ravennae, foederato ex populo, nonne civitate donavit? quid? cohortes duas universas Camertium? quid? Heraclienfium legionem P. Crassus, vir amplissimus, ex ea civitate, quacum prope singulare foedus Pyrrhi temporibus, C. Fabricio consule, ictum putatur? quid? Massiliensem Aristonem Sylla?

quid? quoniam de Gaditanis agimus, idem heros novem Gaditanos? quid? vir sanctissimus, et summa religione ac modestia, Q. Metellus Pius, Q. Fabium Saguntinum? quid? hic, qui adest, a quo hæc, quæ ego nunc percurro, subtilissime sunt omnia perpolita, M. Crassus, non Aletrinensem foederatum civitate donavit, homo tum gravitate et prudentia præstans, tum vel nimium parcus in largienda civitate?

Hic tu Cn. Pompeii beneficium, vel potius iudicium et factum, infirmare conaris, qui fecit, quod C. Marius fecisse audierat; fecit, quod P. Crassum, quod L. Syllam, quod Q. Metellum, quod denique domesticum auctorem, patrem suum, facere viderat? Neque vero in uno Cornelio id fecit: nam et Gaditanum Hasdrubalem ex bello illo Africano, et Mamertinos obvios, et quosdam Uticenses, et Saguntinos fabros, civitate donavit. Etenim, cum cæteris præmiis digni sunt, qui suo labore et periculo nostram rempublicam defendunt; tum certe dignissimi sunt, qui civitate ea donentur, pro qua pericula ac tela subierunt. Atque utinam, qui ubique sunt propugnatores hujus imperii, possent in hanc civitatem venire; et contra, oppugnatores reipublicæ de civitate exterminari! Neque enim ille summus poeta noster Annibalis illam magis cohortationem, quam communem imperatorum, voluit esse, *Hostem qui feriet, erit, inquit, mihi Carthaginensis, Quisquis erit, cujatis fiet*: id habent omnes leve, et semper habuerunt. Itaque et cives undique fortes viros adsciverunt, et hominum ignobilium virtutem persæpe nobilitatis inertiae prætulerunt.

XXIII. Habetis imperatorum summorum, et sapientissimorum hominum, clarissimorum virorum, interpretationem juris ac foederum: dabo etiam iudicem, qui huic quæstioni præfuerunt; dabo universi populi Romani; dabo sanctissimum etiam iudicium senatus. Iudices cum præ se ferrent, palamque loquerentur, quid essent lege Papia de M. Crasso, Mamertinis repentibus, iudicaturi; Mamertini, publice suscepta causa, destiterunt. Multi, in civitatem recepti ex liberis foederatisque

populis, sunt liberati : nemo unquam est de civitate accusatus, quod aut populus fundus factus non esset, aut quod fœdere civitatis mutandæ jus impediretur. Audebo etiam hoc contendere, nunquam esse condemnatum, quem constaret ab imperatore nostro civitate donatum.

Cognoscite nunc populi Romani iudicium, multis rebus interpositum, atque in maximis causis re ipsa atque usu comprobatum. Cum Latinis omnibus fœdus ictum, Sp. Cassio, Postumio Cominio, consulibus, quis ignorat ? quod quidem nuper in columna ænea meminimus post Rostra incisum et perscriptum fuisse. Quomodo igitur L. Coffinius Tiburs, pater hujus equitis Romani, optimi atque ornatissimi viri, damnato T. Cælio ; quomodo ex eadem civitate T. Coponius, civis item summa virtute et dignitate, (nepotes T. et C. Coponios nostis) damnato C. Massone, civis Romanus est factus ? An lingua et ingenio patefieri aditus ad civitatem potuit ; manu et virtute non potuit ? an de nobis trahere spolia fœderatis licebit ; de hostibus non licebit ? an, quod adipisci poterunt dicendo, id eis assequi pugnando non licebit ? an accusatori majores nostri majora præmia, quam bellatori, esse voluerunt ?

XXIV. Quod si acerbissima lege Servilia principes viri, ac gravissimi et sapientissimi cives, hanc Latinis, id est fœderatis, viam ad civitatem populi jussu patere passi sunt ; neque in his est hoc reprehensum Licinia et Mucia lege, cum præsertim genus ipsum accusationis et nomen, ejusmodi præmium, quod nemo assequi possit nisi ex senatoris calamitate, neque senatori, neque bono cuiquam, nimis jucundum esse posset : dubitandum fuit, quin, quo in genere iudicum præmia rata essent, in eodem iudicia imperatorum valerent ? Num fundos igitur factos populos Latinos arbitramur aut Servilia lege, aut cæteris, quibus Latinis hominibus erat propositum aliqua ex re præmium civitatis ?

Cognoscite nunc iudicium senatus, quod semper est iudicio

TOM. VI.

T

populi comprobatum. Sacra Cereris, Iudices, summa majores nostri religione confici cæremoniaque voluerunt: quæ, cum essent assumpta de Græcia, et per Græcas semper curata sunt sacerdotes, et Græca omnia nominata: sed, cum illam, quæ Græcum illud sacrum monstraret, et faceret, ex Græcia deligerent; tamen sacra pro civibus civem facere voluerunt, ut Deos immortales scientia peregrina et externa, mente domestica et civili, precaretur. Has sacerdotes video fere aut Neapolitanas aut Velientes fuisse, fœderatarum sine dubio civitatum. Mitto vetera: proxima dico: ante civitatem Veliensibus datam, de senatus sententia C. Valerium Flaccum, prætorem urbanum, nominatim ad populum de Calliphana Velienſe, ut ea civis Romana esset, tulisse. Num igitur aut fundos factos Velientes, aut sacerdotem illam civem Romanam factam non esse, aut fœdus et a senatu et a populo Romano violatum, arbitrabimur?

XXV. Intellico, Iudices, in causa aperta, minimeque dubia, multo et plura et a pluribus peritissimis esse dicta, quam res postularet. Sed id factum est, non ut vobis rem tam perspicuam dicendo probaremus, verum ut omnium malevolorum, iniquorum, invidorum, animos frangeremus: quos ut accusator incenderet, ut aliqui sermones hominum, alienis bonis mœrentium, etiam ad vestras aures permanarent, et in judicio ipso redundarent, idcirco illa in omni parte orationis suæ arte adspergi videbatis: tum pecuniam L. Cornelii, quæ neque invidiosa est, et, quantaunque est, ejusmodi est, ut conservata magis, quam correpta, esse videatur: tum luxuriam, quæ non crimine aliquo libidinis, sed communi maledicto, notabatur: tum Tusculanum, quod Q. Metelli fuisse meminerat, et L. Crassi. Crassum emisse de libertino homine, Soterico Marcio; ad Metellum pervenisse de Venonii Vindicii bonis, non tenebat: simul illud nesciebat, prædiorum nullam esse gentem; emptionibus ea solere sæpe ad alienos homines, sæpe ad infimos, non legibus, tanquam tutelas, pervenire.

Objectum est etiam, quod in tribum Crustumina pervenerit: quod hic affectus est legis de ambitu præmio, minus invidioso, quam qui legum præmiis prætoriam sententiam, et prætextam togam, consequuntur. Et adoptio Theophanis agitata est: per quam Cornelius nihil est, præterquam propinquorum suorum hereditates, affectus.

XXVI. Quanquam istorum animos, qui ipsi Cornelio invident, non est difficillimum mitigare. More hominum invident, in conviviis rodunt, in circulis vellicant: non illo inimico, sed hoc maledico, dente carpunt. Qui amicis L. Cornelii aut inimici sunt, aut invident, hi sunt huic multo vehementius pertimescendi. Nam huic quidem ipsi quis est unquam inventus inimicus? aut quis jure esse potuit? quem bonum non coluit? cujus fortunæ dignitatique non concessit? Versatus in intima familiaritate hominis potentissimi, in maximis nostris malis atque discordiis neminem unquam alterius rationis ac partis, non re, non verbo, non vultu denique, offendit. Fuit hoc five meum five reipublicæ fatum, ut in me unum omnis illa inclinatio communium temporum incumberet: non modo non exultavit in ruinis vestris, nostrisque discordiis, Cornelius; sed omni officio, lacrymis, opera, consolatione, omnes, me absente, meos sublevavit. Quorum ego testimonio ac precibus munus hoc meritum huic, et, ut a principio dixi, justam et debitam gratiam, refero: speroque, Judices, ut eos, qui principes fuerunt conservandæ salutis aut dignitatis meæ, diligitis, et caros habetis; sic, quæ ab hoc pro facultate hujus, pro loco, facta sunt, et grata esse vobis, et probata. Non igitur a suis, quos nullos habet, sed a suorum, qui et multi et potentes sunt, urgetur inimicis: quos quidem hesterno die Cn. Pompeius, copiosa oratione et gravi, secum, si vellent, contendere jubebat; ab hoc impari certamine, atque injusta contentione, avocabat.

XXVII. Et erat æqua lex, et nobis, Judices, atque omnibus, qui nostris familiaritatibus implicantur, vehementer utilis, ut

nostras inimicitias ipsi inter nos geramus, amicis nostrorum inimicorum temperemus. Ac, si mea auctoritas satis apud illos in hac re ponderis haberet, cum me præsertim rerum varietate, atque usu ipso, jam perdoctum viderent; etiam ab illis eos majoribus discordiis avocarem. Id enim contendere mihi videtur e republica, cum id defendas, quod esse optimum sentias: et id fortium virorum, et magnorum hominum, semper putavi: neque huic unquam labori, officio, muneri defui: sed contentio tamdiu sapiens est, quamdiu aut proficit aliquid, aut, si non proficit, non obest civitati.

Voluimus quædam, contendimus, experti sumus: obtenta non sunt. Dolorem alii, nos luctum mœroremque suscepimus. Cur ea, quæ mutare non possumus, convellere malimus, quam tueri? C. Cæsarem senatus et genere supplicationum amplissimo ornavit, et numero dierum novo. Idem in angustiis ærarii victorem exercitum stipendio affecit; imperatori decem legatos decrevit; lege Sempronia succedendum non censuit. Harum ego sententiarum et princeps et auctor fui: neque me dissensionem meam præstinam putavi potius assentiri, quam præsentibus reipublicæ temporibus, et concordie, convenire. Non idem aliis videtur: sunt fortasse in sententia firmiores. Reprehendo neminem; sed assentior non omnibus: neque esse inconstantis puto, sententiam aliquam, tanquam aliquod navigium, atque cursum, ex reipublicæ tempestate moderari.

Sed, si qui sunt, quibus infinitum sit odium, in quos semel susceptum sit, quos video esse nonnullos; cum ducibus ipsis, non cum comitatu affectatoribusque, confligant. Illam enim fortasse pertinaciam nonnulli, virtutem alii, putabunt; hanc vero iniquitatem omnes cum aliqua crudelitate conjunctam. Sed, si certorum hominum mentes nulla ratione placare, Judices, possumus; vestros quidem animos certe confidimus, non oratione nostra, sed humanitate vestra, esse placatos.

XXVIII. Quid enim est, cur non potius ad summam lau-

dem huic, quam ad minimam fraudem, Cæsaris familiaritas valere debeat? Cognovit adolescens: placuit homini prudentissimo: in summa amicorum copia cum familiarissimis ejus est adæquatus in prætura: in consulatu præfectum fabrum detulit: consilium hominis probavit, fidem est complexus, officia observantiamque dilexit. Fuit hic multorum illi laborum socius aliquando: est fortasse nunc nonnullorum particeps commodorum. Quæ quidem si huic obfuerint apud vos, non intelligo, quod bonum cuiquam sit apud tales viros profuturum.

Sed, quoniam C. Cæsar abest longissime, atque in iis est nunc locis, quæ regione orbem terrarum, rebus illius gestis imperium populi Romani, definiunt; nolite, per Deos immortales! Judices, hunc illi acerbum nuntium velle perferri, ut suum præfectum fabrum, ut hominem sibi carissimum et familiarissimum, non ob ipsius aliquod delictum, sed ob suam familiaritatem, vestris oppressum sententiis audiat. Misere mini ejus, qui non de suo peccato, sed de hujus summi et clarissimi viri facto; non de aliquo crimine, sed, periculo suo, de publico jure, disceptat: quod jus si Cn. Pompeius ignoravit, si M. Crassus, si Q. Metellus, si Cn. Pompeius pater, si L. Sylla, si L. Crassus, si C. Marius, si senatus, si populus Romanus, si qui de re simili judicarunt, si fœderati populi, si socii, si illi antiqui Latini; videte, ne utilius vobis et honestius sit illis ducibus errare, quam hoc magistro erudiri. Sed, si de certo, de perspicuo, de utili, de probato, de judicato vobis jure esse constituendum videtis; nolite committere, ut in re tam inveterata quidquam novi sentiatis. Simul et illa, Judices, omnia ante oculos vestros proponite: primum esse omnes etiam post mortem reos clarissimos illos viros, qui fœderatos civitate donarunt; deinde senatum, qui persæpe hoc judicavit; populum, qui jussit; judices, qui approbarunt. Tum etiam illud cogitatote, sic vivere ac vixisse Cornelium, ut, cum omnium peccatorum quæstiones sint, non de vitiorum suorum pœna, sed de virtutis

præmio, in iudicium vocetur. Accedat etiam illud, ut statuatis hoc iudicio, utrum posthac amicitias clarorum virorum calamitati hominibus, an ornamento, esse malitis. Postremo illud, Iudices, fixum in animis vestris tenetote, vos in hac causa non de maleficio L. Cornelii, sed de beneficio Cn. Pompeii, iudicatu-
ros.

I N

L. CALPURNIUM PISONEM

O R A T I O XXXVII.

I. *** Jamne vides, bellua, jamne sentis, quæ sit hominum querela frontis tuæ? Nemo queritur, Syrum nescio quem, de grege novitiorum, factum esse consulem. Non enim nos color iste fervilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt: oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam tacitus mentis est, hic in fraudem homines impulit; hic eos, quibus erat ignotus, decepit, fefellit, induxit. Pauci ista tua lutulenta vitia noveramus; pauci tarditatem ingenii, stuporem, debilitatemque linguæ. Nunquam erat audita vox in foro: nunquam periculum factum consilii: nullum non modo illustre, sed ne notum quidem, factum, aut militiæ aut domi. Obrepisti ad honores errore hominum, commendatione fumosarum imaginum: quarum simile habes nihil, præter colorem.

Is mihi etiam gloriabitur, se omnes magistratus sine repulsa affecutum? Mihi ista licet de me vera cum gloria prædicare: omnes enim honores populus Romanus mihi ipsi, homini novo, detulit. Nam, tu cum quæstor es factus, etiam qui te nunquam viderant, tamen illum honorem nomini mandabant tuo. Ædilis es factus: Piso est a populo Romano factus, non iste Piso. Prætura item majoribus delata est tuis. Noti erant illi mortui: te vivum nondum noverat quisquam. Me cum quæstorem in primis, ædilem priorem, prætorem primum cunctis

*** *Deest principium.*

suffragiis populus Romanus faciebat; homini ille honorem, non generi; moribus, non majoribus meis; virtuti perspectæ, non auditæ nobilitati, deferebat.

Nam quid ego de consulatu loquar? parto vis, anne gesto? Miserum me! cum hac me nunc peste atque labe confero? Sed nihil comparandi causa loquar; ac tamen ea, quæ sunt longissime disjuncta, comprehendam. Tu consul es renunciatus (nihil dicam gravius, quam quod omnes fatentur) impeditis reipublicæ temporibus, dissidentibus consulibus Cæsare et Bibulo, cum hoc non recusares, quin ii, a quibus dicebare consul, te luce dignum non putarent, nisi nequior, quam Gabinius, exitisses. Me cuncta Italia, me omnes ordines, me universa civitas, non prius tabella, quam voce, priorem consulem declaravit.

II. Sed omitto, ut sit factus uterque nostrum: sit sane Fors domina campi. Magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum, quam quemadmodum ceperimus. Ego Kalendis Jan. senatum et bonos omnes legis Agrariæ, maximarumque largitionum, metu liberavi. Ego agrum Campanum, si dividi non oportuit, conservavi; si oportuit, melioribus auctoribus reservavi. Ego in C. Rabirio, perduellionis reo, quadraginta annis ante me consulem interpositam senatus auctoritatem sustinui contra invidiam, atque defendi. Ego adolescentes bonos et fortes, sed usos ea conditione fortunæ, ut, si essent magistratus adepti, reipublicæ statum convulsuri viderentur, meis inimiciis, nulla senatus mala gratia, comitiorum ratione privavi. Ego Antonium collegam, cupidum provinciæ, multa in republica molientem, patientia atque obsequio meo mitigavi. Ego provinciam Galliam, senatus auctoritate, exercitu et pecunia instructam et ornatam, quam cum Antonio communicavi, quod ita existimabam tempora reipublicæ ferre, in concione deposui, reclamante populo Romano. Ego L. Catilinam, cædem senatus, interitum urbis, non obscure sed palam molientem, egredi ex urbe jussi: ut, a quo legibus non poteramus, mœnibus

tuti esse possemus. Ego tela extremo mense consulatus mei, intenta jugulis civitatis, de conjuratorum nefariis manibus extorſi. Ego faces, jam accensas ad hujus urbis incendium; comprehendi, protuli, extinxi.

III. Me Q. Catulus, princeps hujus ordinis, et auctor publici consilii, frequentissimo senatu parentem patriæ nominavit. Mihi hic vir clarissimus, qui propter te sedet, L. Gellius, his audientibus, civicam coronam deberi a republica dixit. Mihi togato senatus, non, ut multis, bene gestæ, sed, ut nemini, conservatæ reipublicæ, singulari genere supplicationis, Deorum immortalium templa patefecit. Ego, cum in concione, abiens magistratu, dicere a tribuno plebis prohiberer, quæ constitueram, cumque is mihi tantummodo ut jurarem permetteret; sine ulla dubitatione juravi, rempublicam atque hanc urbem mea unius opera esse salvam. Mihi populus Romanus universus illa in concione non unius diei gratulationem, sed æternitatem immortalitatemque, donavit, cum meum jusjurandum, tale atque tantum, juratus ipse, una voce et consensu approbavit. Quo quidem tempore is meus domum fuit e foro reditus, ut nemo, nisi qui mecum esset, civium esse in numero videretur. Atque ita est a me consulatus peractus, ut nihil sine consilio senatus, nihil non approbante populo Romano, egerim; ut semper in Rostris curiam, in senatu populum, defenderim; ut multitudinem cum principibus, equestrem ordinem cum senatu, junxerim. Exposui breviter consulatum meum.

IV. Aude nunc, O furia, de tuo dicere: cujus fuit initium ludi Compitalitii, tum primum facti post L. Metellum et Q. Marcium consules, contra auctoritatem hujus ordinis: quos Q. Metellus (facio injuriam fortissimo viro mortuo, qui illum, cujus paucos pares hæc civitas tulit, cum hac importuna bellua conferam) sed ille designatus consul, cum quidam tribunus plebis suo auxilio magistrōs ludos contra senatus-consultum facere jussisset, privatus fieri vetuit; atque id, quod nondum potestate poterat, obtinuit auctoritate. Tu, cum in Kalendas

Januarias Compitaliorum dies incidisset, Sex. Clodium, qui nunquam antea prætextatus fuisset, ludos facere et prætextatum volitare passus es, hominem impurum, atque non modo facie, sed etiam oculo tuo, dignissimum.

Ergo, his fundamentis positus consulatus tui, triduo post, inspectante et tacente te, a P. Clodio, fatali portento prodigioque reipublicæ, lex Ælia et Fufia everfa est, propugnacula murique tranquillitatis atque otii: collegia, non ea solum, quæ senatus sustulerat, restituta sunt, sed innumerabilia quædam nova, ex omni fæce urbis, ac servitio, constituta. Ab eodem homine, in stupris inauditis nefariisque versato, vetus illa magistra pudoris et modestiæ, severitas censoria, sublata est; cum tu interim, bustum reipublicæ, qui te consulem tum Romæ dicis fuisse, verbo nunquam significaris sententiam tuam tantis in naufragiis civitatis.

V. Nondum, quæ feceris, sed quæ fieri passus sis, dico: neque vero multum interest, præsertim in consule, utrum ipse perniciosus legibus, improbis concionibus, rempublicam vexet, an alios vexare patiatur. An potest ulla esse excusatio non dicam male sentienti, sed sedenti, cunctanti, dormienti, in maximo reipublicæ motu consuli? Centum prope annos legem Æliam et Fufiam tenueramus; quadringentos iudicium notionemque censoriam: quas leges ausus est non nemo improbus, potuit quidem nemo, convellere; quam potestatem minuere, quo minus de moribus nostris quinto quoque anno judicaretur, nemo tam effuse petulans conatus est.

Hæc sunt, O carnifex! in gremio sepulta consulatus tui. Persequere connexos his funeribus dies. Pro Aurelio tribunali, ne connivente quidem te, quod ipsum esset scelus, sed etiam hilarioribus oculis, quam solitus eras, intuente, delectus servorum habebatur ab eo, qui nihil sibi unquam nec facere, nec pati, turpe duxit: arma in templo Castoris, O proditor templorum omnium! vidente te, constituebantur ab eo latrone, cui templum illud fuit, te consule, arx civium perditorum,

receptaculum veterum Catilinæ militum, castellum forensis latrocinii, bustum legum omnium ac religionum. Erat non solum domus mea, sed totum Palatium, senatu, equitibus Romanis, civitate omni, Italia cuncta, refertum: cum tu non modo ad eum Ciceronem (mitto enim domestica, quæ negari possunt; hæc commemoro, quæ sunt palam) non modo, inquam, ad eum, cui primam comitiis tuis dederas tabulam prærogativæ, quem in senatu sententiam rogabas tertium, nunquam aspirasti; sed omnibus consiliis, quæ ad me opprimendum parabantur, non interfuisti solum, verum etiam crudelissime præfuiisti.

VI. Mihi vero ipsi coram genero meo, propinquo tuo, quæ dicere ausus es? egere, foris esse Gabinium, sine provincia stare non posse, spem habere a tribuno plebis, si tua consilia cum illo conjunxisses, a senatu quidem desperasse: hujus te cupiditati obsequi, sicuti ego fecissem in collega meo: nihil esse, quod præsidium consulum implorarem; sibi quemque consulere oportere. Atque hæc dicere vix audeo: vereor, ne qui sit, qui istius insignem nequitiam, frontis involutam integumentis, nondum cernat. Dicam tamen: ipse certe agnoscat, et cum aliquo dolore flagitiorum suorum recordabitur.

Meministine, cœnum, cum ad te quinta fere hora cum C. Pisone venissem, nescio quo e gurgustio te prodire, involuto capite, soleatum? et, cum isto ore fœtido teterrimam nobis popinam inhalasses, excusatione te uti valetudinis, quod diceres, vinolentis te quibusdam medicaminibus solere curari? quam nos causam cum accepissemus, (quid enim facere poteramus?) paulisper stetimus in illo ganearum tuarum nidore atque fumo: unde tu nos, cum improbissime respondendo, tum turpissime eructando, ejecisti. Idem illo fere biduo productus in concionem ab eo, cui sic æquatum præbebas consulatum tuum, cum esses interrogatus, quid sentire de consulatu meo; gravis auctor, Calatinus credo aliquis, aut Africanus, aut Maximus, et non Cæsoninus semi-Placentinus Calventius, respondes, altero ad frontem

sublato, altero ad mentum depresso supercilio, *Crudelitatem tibi non placere.*

VII. Hic te ille homo dignissimus tuis laudibus collaudavit. Cruditatis tu, furcifer, senatum consul in concione condemnas? non enim me, qui senatui parui: nam relatio illa salutaris, et diligens, fuerat consulis; animadversio quidem, et iudicium, senatus. Quæ cum reprehendis, ostendis, qualis tu, si ita forte accidisset, fueris illo tempore consul futurus. Stipendio, mehercule, et frumento, Catilinam esse putasses iuvandum. Quid enim interfuit inter Catilinam, et eum, cui tu senatus auctoritatem, salutem civitatis, totam rempublicam, provinciæ præmio vendidisti? Quæ enim L. Catilinam conantem consul prohibui, ea P. Clodium facientem consules adjuverunt. Voluit ille senatum interficere, vos sustulistis: leges incendere, vos abrogastis: interire patriam, vos adjuvistis. Quid est vobis consulibus gestum sine armis? Incendere illa conjuratorum manus voluit urbem; vos ejus domum, quem propter urbs incensa non est. Ac ne illi quidem, si habuissent vestri similem consulem, de urbis incendio cogitassent. Non enim se tectis privare voluerunt; sed his stantibus nullum domicilium sceleri suo fore putaverunt. Cædem illi civium, vos servitutem expetistis. Hic vos etiam crudeliores: huic enim populo ita fuerat ante vos consules libertas insita, ut emori potius, quam servire, præstaret.

Illud vero geminum consiliis Catilinæ et Lentuli, quod me domo mea expulistis, Cn. Pompeium domum suam compulistis. Neque enim, me stante et manente in urbis vigilia, neque resistente Cn. Pompeio, omnium gentium victore, unquam se illi rempublicam delere posse duxerunt. A me quidem etiam pœnas expetistis, quibus conjuratorum manes mortuorum expiaretis: omne odium, inclusum nefariis sensibus impiorum, in me profudistis: quorum ego furori nisi cessissem, in Catilinæ busto, vobis ducibus, mactatus essem. Quod autem majus indicium expectatis, nihil inter vos et Catilinam interfuisse, quam quod eandem illam manum ex intermortuis Catilinæ

reliquiis concitastis? quod omnes undique perditos collegistis? quod in me carcerem effudistis? quod conjuratos armastis? quod eorum ferro ac furori meum corpus, atque omnium bonorum vitam, objicere voluistis? Sed jam redeo ad præclaram illam concionem tuam.

VIII. Tu es ille, cui crudelitas displicet? cui cum senatus luctum ac dolorem suum vestis mutatione declarandum censuisset, cum videres mœrere rempublicam amplissimi ordinis luctu, O noster misericors! quid facis? quod nulla in barbaria quisquam tyrannus. Omitto enim illud, consulem edicere, ut senatus senatus-consulto ne obtemperet: quo fœdus nec fieri, nec cogitari, quidquam potest. Ad misericordiam redeo ejus, cui nimis videtur senatus in conservanda patria fuisse crudelis.

Edicere est ausus cum illo suo pari, quem tamen omnibus vitiis superare cupiebat, ut senatus, contra quam ipse censuisset, ad vestitum rediret. Quis hoc fecit ulla in Scythia tyrannus, ut eos, quos luctu afficeret, lugere non fineret? Mœrorem relinquis, mœroris aufers insignia: eripis lacrymas non consolando, sed minando. Quod si vestem non publico consilio patres conscripti, sed privato officio, aut misericordia, mutavissent; tamen id iis non licere per interdicta crudelitatis tuæ, potestatis erat non ferendæ. Cum vero id senatus frequens censuisset, ordines reliqui jam ante fecissent; tu ex tenebricosa popina consul extractus, cum illa saltatrice tonsa, senatum populi Romani occasum, atque interitum reipublicæ, lugere vetuisti.

IX. At quærebat etiam paulo ante de me, quid suo mihi opus fuisset auxilio; cur non meis inimicis meis copiis restitissem. Quasi vero non modo ego, qui multis sæpe auxilio fuissem, sed quisquam tam inops fuerit unquam, qui isto non modo propugnatore tutiorem se, sed advocato aut adstipulatore paratiorem, fore putaret. Ego istius pecudis ac putidæ carnis consilio scilicet aut præsidio niti volebam? ab hoc ejecto cadavere quidquam mihi aut opis aut ornamenti expetebam? Consulem

ego tum requirebam : consulem, inquam, non illum quidem, quem in hoc animali invenire non possem, qui tantam reipublicæ causam gravitate et consilio suo tueretur; sed qui, tanquam truncus atque stipes, si stetisset modo, posset sustinere tamen titulum consulatus. Cum enim esset omnis causa illa mea consularis, et senatoria; auxilio mihi opus fuerat et consulis, et senatus : quorum alterum etiam ad perniciem meam erat a vobis consulibus conversum; alterum reipublicæ penitus ereptum. Ac tamen, si consilium exquiris meum; neque ego cessissem, et me ipsa suo complexu patria tenuisset, si mihi cum illo buxtuario gladiatore, et tecum, et cum collega tuo, decertandum fuisset.

Alia enim causa præstantissimi viri, Q. Metelli, fuit : quem ego civem, meo iudicio, cum Deorum immortalium laudē conjungo : qui C. illi Mario, fortissimo viro, et consuli, et sextum consuli, et ejus invictis legionibus, ne armis configeret, cedendum esse duxit. Quod mihi igitur certamen esset hujusmodi? cum C. Mario scilicet, aut cum aliquo patre, an cum altero, barbaro Epicureo, cum altero, Catilinæ laternario? quos neque hercule ego, neque supercilium tuum, neque collegæ tui cymbala ac crotala, fugi : neque tam fui timidus, ut, qui in maximis turbinibus ac fluctibus reipublicæ navem gubernassem, salvamque in portu collocassem, frontis tuæ nubeculam, tum collegæ tui contaminatum spiritum, pertimescerem. Alios ego vidi ventos, alias prospexi animo procellas, aliis impendentibus tempestatibus non cessi, sed his unum me pro omnium salute obtuli. Itaque discessu tum meo omnes illi nefarii gladii de manibus crudelissimis exciderunt : cum quidem tu, O vecors et amens, cum omnes boni abditi inclusique mœrent, templa gemerent, tecta ipsa urbis lugerent, complexus es illud funestum animal ex nefariis stupris, ex civili cruore, ex omnium scelerum importunitate, et flagitiorum impunitate, concretum; atque eodem in templo, eodem et loci vestigio et temporis, arbitria non mei solum, sed patriæ, funeris abstulisti.

X. Quid ego illorum dierum epulas, quid lætitiā et gratulationem tuā, quid cum tuis sordidissimis gregibus intemperantissimas perpotationes, prædicem? Quis te illis diebus sobrium, quis agentem aliquid, quod esset libero dignum, quis denique in publico, vidit? cum collegæ tui domus cantu et cymbalis personaret, cumque ipse nudus in convivio saltaret: in quo ne tum quidem, cum illum suum saltatorium versaret orbem, fortunæ rotam pertimescebat. Hic autem, non tam concinnus helluo, nec tam musicus, jacebat in suo Græcorum fœtore, atque vino. Quod quidem istius, in illis reipublicæ luctibus, quasi aliquod Lapitharum aut Centaurorum convivium ferebatur: in quo nemo potest dicere, utrum iste plus biberit, an vomuerit, an effuderit.

Tu etiam mentionem facies consulatus tui? aut te fuisse Romæ consulem dicere audebis? Quid? tu in lictoribus, in toga et prætexta, esse consulatum putas? quæ ornamenta etiam in Sex. Clodio, te consule, esse voluisti. Hujus tu Clodiani canis insignibus consulatum declarari putas? Animo consulem esse oportet, consilio, fide, gravitate, vigilantia, cura; toto denique munere consulatus omni officio tuendo, maximeque, id quod vis nominis præscribit, reipublicæ consulendo. Ego consulem esse putem, qui senatum esse in republica non putavit? et sine eo consilio consulem numerem, sine quo Romæ ne reges quidem esse potuerunt? Etenim illa jam omitto: cum servorum delectus haberetur in foro, arma in templum Castoris luce et palam comportarentur; id autem templum, sublato aditu, revulsis gradibus, a conjuratorum reliquiis, atque a Catilinæ prævaricatore quondam, tum ultore, armis teneretur; cum equites Romani relegarentur, viri boni lapidibus e foro pellerentur, senatui non solum juvare rempublicam, sed ne lugere quidem, liceret; cum civis is, quem hic ordo, assentiente Italia, cunctisque gentibus, conservatorem patriæ judicaret, nullo judicio, nulla lege, nullo more, servitio atque armis pelleretur, non dicam auxilio vestro, quod vere licet dicere, sed certe silentio: tum Romæ

fuisse consules quisquam existimabit? Qui latrones igitur, si quidem vos consules? qui prædones, qui hostes, qui proditores, qui tyranni nominabuntur?

XI. Magnum nomen est, magna species, magna dignitas, magna majestas consulis: non capiunt angustiae pectoris tui, non recipit levitas ista, non egestas animi: non infirmitas ingenii sustinet, non insolentia rerum secundarum, tantam personam, tam gravem, tam severam. Seplasia mehercle, ut dici audiebam, te ut primum aspexit, Campanum consulem repudiavit. Audierat Decios, Magios, et de Taurea illo Jubellio aliquid acceperat: in quibus si moderatio illa, quæ in nostris solet esse consulibus, non fuit; at fuit pompa, fuit species, fuit incessus, saltem Seplasia dignus, et Capua.

Gabinium denique si vidissent duumvirum vestri illi unguentarii, citius agnovissent. Erant illi compti capilli, et madentes cincinnorum fimbriæ, et fluentes cerussatæque buccæ, dignæ Capua, sed illa vetere. Nam hæc quidem, quæ nunc est, splendidissimorum hominum, fortissimorum virorum, optimorum civium, mihiq; amicissimorum, multitudine redundat: quorum Capuæ te prætextatum nemo aspexit, qui non gemeret desiderio mei, cujus consilio cum universam rempublicam, tum illam ipsam urbem, meminerat esse servatam. Me inaurata statua donarant, me patronum unum adsciverant, a me se habere vitam, fortunas, liberos, arbitrabantur; me et præsentem contra latrocinium tuum suis decretis legatisque defenderunt, et absentem, principe Cn. Pompeio referente, et de corpore rei publicæ tuorum scelerum tela revellente, revocarunt.

An tu eras consul, cum in Palatio mea domus ardebat, non casu aliquo, sed ignibus injectis, instigante te? Ecquod in hac urbe majus unquam incendium fuit, cui non consul subvenerit? At tu illo ipso tempore apud focum tuam prope a meis adibus, cujus domum ad meam exhauriendam patefeceras, sedebas, non extinctor, sed auctor, incendii; et ardentes faces furiis Clodianis pene ipse consul ministrabas.

XII. An vero reliquo tempore consulem te quisquam duxit? quisquam tibi paruit? quisquam in curiam venienti assurrexit? quisquam consulenti respondendum putavit? Numerandus est ille annus denique in republica, cum obmutuisset senatus, judicia conticuissent, mœrerent boni, vis latrocinii vestri tota urbe volitaret, neque civis unus ex civitate, sed ipsa civitas, tuo et Gabinii sceleri furorique cessisset? At ne tum quidem emergisti, lutulente Cæsonine, ex miserrimis naturæ tuæ sordibus, cum experrecta tandem virtus clarissimi viri celeriter et verum amicum, et optime meritum civem, et suum pristinum morem, requisivit; neque est ille vir passus in ea republica, quam ipse decorarat atque auxerat, diutius vestrorum scelerum pestem morari: cum tamen ille, qualiscunque est, qui est ab uno te improbitate victus, Gabinius, collegit ipse se, vix, sed collegit tamen; et contra suum Clodium primum simulate, deinde non libenter, ad extremum tamen pro Cn. Pompeio vere vehementerque, pugnavit. Quo quidem in spectaculo mira populi Romani æquitas erat: uter eorum perisset, tanquam lanista, in ejusmodi pari lucrum fieri putabat; immortalem vero quæstum, si uterque cecidisset.

Sed ille tamen agebat aliquid: tuebatur auctoritatem summi viri. Erat ipse sceleratus, erat gladiator: cum scelerato tamen, et cum pari gladiatore, pugnat. Tu, scilicet homo religiosus et sanctus, fœdus, quod meo sanguine in pactione provinciarum iceras, frangere noluisti. Caverat enim sibi ille sororius adulter, ut, si tibi provinciam, si exercitum, si pecuniam, ereptam ex reipublicæ visceribus, dedisset, omnium suorum scelerum socium te adiutoremque præberes. Itaque in illo tumultu fracti fasces: ictus ipse: quotidie tela, lapides, fugæ: deprehensus denique cum ferro ad senatum is, quem ad Cn. Pompeium interimendum collocatum fuisse constabat.

XIII. Et quis audivit non modo actionem aliquam, aut relationem, sed vocem omnino, aut querelam tuam? Consulem tum te fuisse putas, cujus in imperio, qui rempublicam, senatus

auctoritatem servarat, idemque in Italia, qui omnes omnium gentium partes tribus triumphis devinxerat, is se in publico tuto statuit esse non posse? An tum eratis consules, cum, quacunque de re verbum facere cœperatis, aut referre ad senatum; cunctus ordo reclamabat, ostendebatque, nihil esse vos acturos, nisi prius de me retulissetis? cum vos, quanquam fœdere obstricti tenebamini, tamen cupere vos diceretis, sed lege impediri?

Quæ lex privatis hominibus esse lex non videbatur, inusta per servos, incisa per vim, imposita per latrocinium, sublato senatu, pulsus e foro bonis omnibus, capta republica, contra omnes leges, nullo scripta more; hanc qui se metuere dicerent, consules, non dicam animi hominum, sed fasti ulli, ferre possunt? Nam si illam legem non putabitis, quæ erat contra omnes leges, indemnati civis, atque integri capitis, bonorumque tribunitia proscriptio; hac tamen obstricti pactione tenebamini; quis vos non modo consules, sed liberos, fuisse putet, quorum mens fuerit oppressa præmio, lingua adstricta mercede? Sin illam vos soli legem putabitis; quisquam vos consules tunc fuisse, aut nunc esse consulares, putet, qui ejus civitatis, in qua in principum numero vultis esse, non leges, non instituta, non jura noritis? An, cum proficiscebamini paludati in provincias vel emptas, vel ereptas, consules vos quisquam putavit? Itaque, credo, si minus frequentia sua vestrum egressum ornando, atque celebrando; at ominibus saltem bonis, ut consules, non tristissimis, ut hostes aut proditores, prosequerentur.

XIV. Tunc etiam, immanissimum ac fœdissimum monstrum, ausus es meum discessum illum, testem sceleris et crudelitatis tuæ, maledicti et contumeliæ loco ponere? Quo quidem tempore cepi, Patres conscripti, fructum immortalem vestri in me et amoris, et judicii; qui non admurmuratione, sed voce et clamore, abjecti hominis, et semivivi, furorem petulantiamque fregistis. Tu luctum senatus, tu desiderium equestris ordinis, tu squalorem Italiæ, tu curiæ taciturnitatem annuam, tu silentium

perpetuum judiciorum ac fori, tu cætera illa in maledicti locò pones, quæ meus discessus reipublicæ vulnera infixit? Qui si calamitosissimus fuisset; tamen misericordia dignior, quam contumelia, et cum gloria potius esse conjunctus, quam cum probro, putaretur: atque ille, dolor meus duntaxat, vestrum quidem scelus ac dedecus haberetur. Cum vero (forsitan hoc, quod dicturus sum, mirabile auditu esse videatur, sed certe id dicam, quod sentio) cum tantis a vobis, Patres conscripti, beneficiis affectus sim, tantis honoribus, non modo illam calamitatem esse non duco; sed, si quid mihi potest a republica esse sejunctum, quod vix potest, privatim, ad meum nomen augendum, optandam duco mihi fuisse illam expetendamque fortunam.

Atque, ut tuum lætissimum diem cum tristissimo meo conferam, utrum tandem bono viro et sapienti optabilius putas, sic exire a patria, ut omnes sui cives salutem, incolumitatem, reditum precentur, quod mihi accidit; an, quod tibi proficiscenti evenit, ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam viam et perpetuam esse vellent? Mihi, medius fidius, in tanto omnium mortalium odio, justo præsertim et debito, quævis fuga potius, quam ulla provincia, esset optatior.

XV. Sed perge porro: nam, si illud meum turbulentissimum tempus profectionis tuo tranquillissimo præstat; quid conferam reliqua, quæ in te dedecoris plena fuerunt, in me dignitatis? Me Kalendis Jan. qui dies post obitum occasumque nostrum reipublicæ primus illuxit, frequentissimus senatus concursu Italiæ, referente clarissimo atque fortissimo viro, P. Lentulo, consentiente populo Romano, atque una voce, revocavit. Me idem senatus exteris nationibus, me legatis magistratibusque nostris, auctoritate sua, consularibus literis, non, ut tu, Insuher, dicere ausus es, orbatum patria, sed, ut senatus illo ipso tempore appellavit, civem, conservatorem reipublicæ, commendavit. Ad meam unius salutem senatus auxilium omnium civium cuncta ex Italia, qui rempublicam salvam esse vellent, consulis voce et literis implorandum putavit. Mei capitis servandi causa

Romam uno tempore, quasi signo dato, Italia tota convenit. De mea salute P. Lentuli, præstantissimi viri atque optimi consulis, Cn. Pompeii, clarissimi atque invictissimi civis, cæterorumque principum, celeberrimæ et gratissimæ conciones fuerunt. De me senatus ita decrevit, Cn. Pompeio auctore, et ejus sententiæ principe, ut, si quis impedisset reditum meum, in hostium numero putaretur; iisque verbis ea de me senatus auctoritas declarata est, ut nemini sit triumphus honorificentius, quam mihi salus restitutioque perscripta. De me, cum omnes magistratus promulgassent, præter unum prætorem, a quo non fuit postulandum, fratrem inimici mei, præterque duos de lapide emptos tribunos plebis, legem comitiis centuriatis tulit P. Lentulus consul de collegæ Q. Metelli sententia: quem mecum eadem respublica, quæ in tribunatu ejus disjunxerat, in consularatu, virtute optimi ac justissimi viri, sapientiaque, conjunxit.

Quæ lex quemadmodum accepta sit, quid me attinet dicere? Ex vobis audio, nemini civi ullam, quo minus adesset, factis justam excusationem esse visam; nullis comitiis unquam multitudinem hominum tantam, neque splendidiorē, fuisse: hoc certe video, quod indicant tabulæ publicæ, vos rogatores, vos distributores, vos custodes fuisse tabularum; et, quod in honoribus vestrorum propinquorum non facitis, vel ætatis excusatione, vel honoris, id in salute mea, nullo rogante, vos vestra sponte fecistis.

XVI. Confer nunc, Epicure noster, ex hara producte, non ex schola, confer, si audes, absentiam tuam cum mea. Obtinuisti provinciam consularem finibus iis, quos lex cupiditatis tuæ, non quos lex generi tui, pepigerat. Nam lege Cæsaris justissima, atque optima, populi liberi plane et vere erant liberi: lege autem ea, quam nemo legem, præter te et collegam tuum, putavit, omnis erat tibi Achaia, Theffalia, Athenæ, cuncta Græcia, addicta. Habebas exercitum tantum, quantum tibi non senatus aut populus Romanus dederat, sed quantum tua libido conscripserat. Ærarium exhausteras.

Quas res gessisti in imperio, exercitu, provincia consulari? Quas res gesserit quæro? qui ut venit, statim — Nondum commemoro rapinas, nondum exactas pecunias, non captas, non imperatas, non neces sociorum, non cædem hospitem, non perfidiam, non immanitatem, non scelera prædico: mox, si videbitur, ut cum fure, ut cum sacrilego, ut cum sicario, disputabo; nunc meam spoliata fortunam conferam cum florente fortuna imperatoris. Quis unquam provinciam cum exercitu obtinuit, qui nullas ad senatum literas miserit? tantam vero provinciam cum tanto exercitu, Macedoniam præsertim, quæ tantis barbarorum gentibus attingitur, ut semper Macedonicis imperatoribus iidem fines provinciæ fuerint, qui gladio- rum atque pilorum: ex qua aliquot prætorio imperio, consulari quidem nemo rediit, qui incolumis fuerit, qui non triumpharit. Est hoc novum. Multo illud magis: appellatus est hic vulturius illius provinciæ (si Diis placet) imperator.

XVII. Ne tum quidem, Paule noster, tabulas Romam cum laurea mittere audebas? Misi, inquit. Quis unquam recitavit? quis, ut recitarentur, postulavit? Nihil enim mea refert, utrum tu, conscientia oppressus scelerum tuorum, nihil unquam ausus sis scribere ad eum ordinem, quem despexeras, quem afflixeras, quem deleveras; an amici tui tabulas abdiderint, iidemque silentio suo temeritatem atque audaciam tuam condemnarint. Atque haud scio, an malim te videri nullo pudore fuisse in literis mittendis, an amicos tuos plus habuisse et pudoris et consilii, quam aut te videri pudentio- rem fuisse, quam soles, aut tuum factum non esse condemnatum iudicio amicorum.

Quod si non tuis nefariis in hunc ordinem contumeliis in perpetuum tibi curiam præclussisses; quid tandem erat actum aut gestum in illa provincia, de quo ad senatum cum gratulatione aliqua scribi abs te oporteret? Vexatio Macedoniæ? an oppidorum turpis amissio? an sociorum direptio? an agrorum depulatio? an munitio Thessaloniciæ? an obsessio militaris viæ? an exercitus nostri interitus, ferro, fame, frigore, pestilentia?

Tu vero, qui ad senatum nihil scripseris; ut in urbe nequior inventus es, quam Gabinius, sic in provincia paulo tamen, quam ille, demissior. Nam ille gurgēs atque helluo, natus abdomini suo, non laudi atque gloriæ, cum equites Romanos in provincia, cum publicanos, nobiscum et voluntate et dignitate conjunctos, omnes fortunis, multos fama, vitæque, privasset; cum egisset aliud nihil in illo exercitu, nisi ut urbes depopularetur, agros vastaret, exhauriret domos; ausus est (quid enim ille non auderet?) a senatu supplicationem per literas postulare.

XVIII. O Dii immortales! tunc etiam, atque adeo vos, geminæ voragines scopulique reipublicæ, vos meam fortunam deprimitis, vestram extollitis? cum de me ea senatus-consulta absente facta sint, eæ conciones habitæ, is motus fuerit municipiorum et coloniarum omnium, ea decreta publicanorum, ea collegiorum, ea denique generum ordinumque omnium, quæ ego non modo optare nunquam auderem, sed cogitare non possem; vos autem sempiternas foedissimæ turpitudinis notas subieritis?

An ego, si te et Gabinium cruci suffixos viderem, majore afficerer lætitia ex corporis vestri laceratione, quam afficior ex infamia? Nullum est supplicium putandum, quo affici casu aliquo etiam boni viri fortesque possunt. Atque hoc quidem etiam isti tui dicunt voluptarii, Græci; quos utinam ita audires, ut erant audiendi! nunquam te in tot flagitia ingurgitaffes: verum audis in præsepibus, audis in stupris, audis in cibo et vino. Sed dicunt isti ipsi, qui mala dolore, bona voluptate, definiunt, sapientem, etiam si in Phalaridis tauro inclusus succensis ignibus torreatur, dicturum tamen, suave illud esse, seseque ne tantulum quidem commoveri: tantam virtutis esse vim voluerunt, ut non posset unquam esse vir bonus non beatus. Quæ est igitur pœna? quod supplicium? Id, mea sententia, quod accidere nemini potest, nisi nocenti: suscepta fraus, impedita et oppressa mens conscientia, bonorum omnium odium, nota justî senatus, amissio dignitatis.

XIX. Nec mihi ille M. Regulus, quem Carthaginenses,

refectis palpebris, illigatum in machina vigilando necaverunt, supplicio videtur affectus; nec C. Marius, quem Italia, fervata ab illo, demersum in Minturnensium paludibus, Africa, devicta ab eodem, expulsus et naufragus, vidit: fortunæ enim ista tela sunt, non culpæ; supplicium autem est pœna peccati. Neque vero ego, si unquam vobis mala precarer, quod sæpe feci, in quo Dii immortales meas preces audiverunt, morbum, aut mortem, aut cruciatum precarer. Thyestea ista execratio est, poetæ vulgi animos, non sapientum, moventis:

Ut tu naufragio expulsus, uspiam saxi fixus asperis,

Exvisceratus latere penderes, ut ait ille, saxa spargens tabo,

Sanie, sanguine atro. Non ferrem omnino moleste, si ita accidisset: sed id tamen esset humanum. M. Marcellus, qui ter consul fuit, summa virtute, pietate, gloria militari, periit in mari: qui tamen ob virtutem gloriæ laude vivit. In fortuna quadam est illa mors, non in pœna, putanda.

Quæ est igitur pœna? quod supplicium? quæ saxa? quæ cruces? Ecce duo duces in provinciis populi Romani habere exercitus, appellari imperatores: horum alterum sic fuisse infirmatum conscientia scelerum et fraudum suarum, ut ex ea provincia, quæ fuerit ex omnibus una maxime triumphalis, nullas sit ad senatum literas mittere ausus. Ex qua provincia modo vir omni dignitate ornatissimus, L. Torquatus, magnis rebus gestis, me referente, absens imperator sit appellatus; unde his paucis annis Cn. Dolabellæ, C. Curionis, M. Luculli, justissimos triumphos vidimus; ex ea, te imperatore, nuntius ad senatum allatus est nullus.

Ab altero allatæ literæ, recitatæ, relatum ad senatum. Dii immortales! idne ego optarem, ut inimicus meus ea, qua nemo unquam, ignominia notaretur? ut senatus is, qui in eam jam benignitatis consuetudinem venit, ut eos, qui bene rempublicam gesserint, novis honoribus afficiat, et numero dierum, et genere verborum; hujus unius literis nuntiantibus non crederet, postulantibus denegaret?

XX. His ego rebus pascor, his delector, his perfruor: quod de vobis hic ordo opinatur non secus, ac de teterrimis hostibus; quod vos equites Romani, quod cæteri ordines, quod cuncta civitas odit; quod nemo bonus, nemo denique civis est, qui modo se civem esse meminerit, qui vos non oculis fugiat, auribus respuat, animo aspernetur, recordatione denique ipsa consulatus vestri perhorrescat. Hæc ego semper de vobis expetivi, hæc optavi, hæc precatus sum. Plura etiam acciderunt, quam vellem: nam, ut amitteretis exercitum, nunquam mehercule optavi. Illud etiam accidit præter optatum meum, sed valde ex voluntate: mihi enim non venerat in mentem furorem et insaniam optare vobis, in quam incidistis. Atqui fuit optandum: me tamen fugerat, Deorum immortalium has esse in impios et consceleratos pœnas certissimas constitutas. Nolite enim putare, Patres conscripti, ut in scena videtis, homines consceleratos impulsu Deorum terreri Furiarum tædis ardentibus. Sua quemque fraus, suum facinus, suum scelus, sua audacia, de sanitate ac mente deturbat: hæ sunt impiorum furia, hæ flammæ, hæ faces.

Ego te non vecordem, non furiosum, non mente captum, non tragico illo Oreste, aut Athamante, dementiorem putem, qui sis ausus primum facere (nam id est caput) deinde paulo ante, Torquato, gravissimo et sanctissimo viro, premente, confiteri, te provinciam Macedoniam, in quam tantum exercitum transportasses, sine ullo milite reliquisse? Mitto de amissa maxima parte exercitus; sit hoc infelicitatis tuæ: dimittendi vero exercitus quam potes afferre causam? quam potestatem habuisti? quam legem? quod senatus-consultum? quod jus? quod exemplum? Quid est aliud furere, non cognoscere homines, non cognoscere leges, non senatum, non civitatem? Cruentare corpus suum? major hæc est vitæ, famæ, salutis suæ, vulneratio. Si familiam tuam dimisisses, quod ad neminem, nisi ad ipsum te, pertineret, amici te tui constringendum putarent: præsidium tu populi Romani, custodiam provinciæ, injussu populi senatusque dimisisses, si tuæ mentis compos fuisses?

XXI. Ecce tibi alter, effusa jam maxima praeda, quam ex fortunis publicanorum, ex agris urbibusque sociorum, exhauserat, cum partim ejus praeda profundæ libidines devorassent, partim nova quædam et inaudita luxuries, partim etiam in illis locis, ubi omnia diripuit, emptiones, partim permutationes ad hunc Tusculanum montem extruendum; cum jam egeret, cum illa ejus immensa et intolerabilis ædificatio constitisset; se ipsum, fasces suos, exercitum populi Romani, numen interdictumque Deorum immortalium, responsa sacerdotum, auctoritatem senatus, jussa populi, nomen ac dignitatem imperii, regi Ægyptio vendidit. Cum fines provinciæ tantos haberet, quantos voverat, quantos optaverat, quantos mei capitis pretio periculoque emerat; his se tenere non potuit. Exercitum eduxit ex Syria. Quis licuit extra provinciam? Tribuit se mercenarium comitem regi Alexandrino. Quid hoc turpius? In Ægyptum venit: signa contulit cum Alexandrinis. Quando hoc bellum aut hic ordo, aut populus, suscepit? Cepit Alexandriam. Quid aliud expectamus a furore ejus, nisi ut ad senatum tantis de rebus gestis literas mittat?

Hic si mentis esset suæ, nisi pœnas patriæ Diisque immortalibus eas, quæ gravissimæ sunt, furore atque insania penderet; ausus esset (mitto exire de provincia) educere exercitum, bellum sua sponte gerere, in regnum injussu populi aut senatus accedere? quæ cum plurimæ leges veteres, tum lex Cornelia majestatis, Julia de pecuniis repetundis, planissime vetant: sed hæc omitto. Ille, si non acerrime fureret, auderet, quam provinciam P. Lentulus, amicissimus huic ordini, cum et auctoritate senatus et sorte haberet, interposita religione sine ulla dubitatione deposuisset, eam sibi asciscere; cum, etiam si religio non impediret, mos majorum tamen, et exempla, et gravissimæ legum pœnæ, vetarent?

XXII. Sed, quoniam fortunarum contentionem facere cœpimus, de reditu Gabinii omittamus: quem etsi sibi ipse præcidit, ego tamen, os ut videam hominis, expecto. Tuum, si placet,

reditum cum meo conferamus. Ac meus quidem is fuit, ut a Brundisio usque Romam agmen perpetuum totius Italiae viderem. Neque enim regio fuit ulla, neque municipium, neque praefectura, aut colonia, ex qua non publice ad me venerint gratulatum. Quid dicam adventus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrum familias cum conjugibus ac liberis? quid eos dies, qui, quasi Deorum immortalium festi ac sollemnes, sunt adventu meo redituque celebrati?

Unus ille dies mihi quidem immortalitatis instar fuit, quo in patriam redii, cum senatum egressum vidi, populumque Romanum universum; cum mihi ipsa Roma, prope convulsa sedibus suis, ad complectendum conservatorem suum procedere visa est. Quae me ita accepit, ut non modo omnium generum, aetatum, ordinum omnes viri ac mulieres, omnis fortunae ac loci, sed etiam moenia ipsa viderentur, et tecta urbis ac templa, laetari. Me consequentibus diebus in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quam incenderas, pontifices, consules, patres conscripti collocaverunt; mihiq;e, quod ante me nemini, pecunia publica aedificandam domum censuerunt.

Habes reditum meum. Confer nunc vicissim tuum, quandoquidem, amisso exercitu, nihil incolome domum, praeter os illud pristinum tuum, retulisti: qui primum, qua veneris cum laureatis tuis lictoribus, quis scit? quos tum Maendros, dum omnes solitudines persequeris, quae diverticula flexionesque, quaesisti? quod te municipium vidit? quis amicus invitavit? quis hospes adspexit? nonne tibi nox erat pro die? non solitudo pro frequentia? caupona pro oppido? non ut redire ex Macedonia nobilis imperator, sed ut mortuus infamis referri, videretur? Romam vero ipsam foedavit adventus tuus.

XXIII. O familiae non dicam Calpurniae, sed Calventiae, neque hujus urbis, sed Placentini municipii, neque paterni generis, sed braccatae cognationis, dedecus! quemadmodum venisti? quis tibi, non dicam horum, aut civium caeterorum, sed tuorum

legatorum, obviam venit? Mecum enim L. Flaccus, vir tua legatione indignissimus, atque iis consiliis, quibus mecum in consulatu meo conjunctus fuit ad conservandam rempublicam, dignior, mecum fuit tum, cum te quidam non longe a porta cum licioribus errantem visum esse narrabat. Scio item virum fortem in primis, belli ac rei militaris peritum, familiarem meum, Q. Marcium, quorum tu legatorum praelio imperator appellatus eras, cum non longe abfuisses, adventu isto tuo domi fuisse otiosum.

Sed quid ego enumero, qui tibi obviam non venerint? qui dico venisse pene neminem, ne de officiosissima quidem natione candidatorum, cum vulgo essent et illo ipso, et multis ante diebus, admoniti, et rogati. Togulae licioribus ad portam praesto fuerunt: quibus illi acceptis sagula rejecerunt, et ceteram imperatori suo novam praebuerunt. Sic iste, tanto exercitu, tanta provincia, triennio post Macedonicus imperator, in urbem se intulit, ut nullius negotiatoris obscurissimi reditus unquam fuerit desertior. In quo me tamen, qui esset paratus ad se defendendum, reprehendit. Cum ego Caesimontana porta introisse dixissem, sponsione me, ni Esquilina introisset, homo promptissimus lacesivit: quasi vero id aut ego scire debuerim, aut vestrum quispiam audierit, aut ad rem pertineat, qua tu porta introieris, modo ne triumphali: quae porta Macedonicis semper proconsulibus ante te patuit. Tu inventus es, qui consulari imperio praeditus ex Macedonia non triumphares.

XXIV. At audistis, Patres conscripti, philosophi vocem: negavit se triumphi cupidum unquam fuisse. O scelus, O pestis, O labes! cum extinguebas senatum, vendebas auctoritatem hujus ordinis, addicebas tribuno plebis consulatum tuum, rempublicam evertebas, prodebas caput et salutem meam una mercede provinciae; si triumphum non cupiebas, cujus tandem rei te cupiditate arsisse defendes? Saepe enim vidi, qui et mihi et ceteris cupidiores provinciae viderentur, triumphum nomine tegere atque velare cupiditatem suam. Hoc modo D. Silanus consul

in hoc ordine, hoc meus etiam collega, dicebat: neque enim quisquam potest exercitum cupere, aperteque petere, ut non prætexat cupiditatem triumphi.

Quod si te senatus populusque Romanus aut non appetentem, aut etiam recusantem, bellum suscipere, exercitum ducere, coegisset; tamen erat angusti animi atque demissi, iusti triumphi honorem atque dignitatem contemnere. Nam, ut levitatis est, inanem aucupari rumorem, ut omnes umbras etiam falsæ gloriæ consecrari; sic levis est animi, lucem splendoremque fugientis, justam gloriam, qui est fructus veræ virtutis honestissimus, repudiare. Cum vero, non modo non postulante atque cogente, sed invito atque oppresso, senatu, non modo nullo populi Romani studio, sed nullo ferente suffragium libero, provincia tibi ista manupretium fuerit non everse per te, sed perditæ civitatis; cumque omnium tuorum scelerum hæc pactio extiterit, ut, si tu totam rempublicam nefariis latronibus tradidisses, Macedonia tibi ob eam rem, quibus tu finibus velles, redderetur; cum exhauriebas ærarium; cum orbabas Italiam juventute; cum mare vastissimum hieme transibas: si triumphum contemnebas, quæ te, prædo amentissime, nisi prædæ ac rapinarum, cupiditas tam cæca rapiebat?

Non est integrum Cn. Pompeio consilio jam uti tuo. Erravit enim. Non gustarat istam tuam philosophiam. Ter jam homo stultus triumphavit. Crasse, pudet me tui. Quid est, quod, confecto formidolosissimo bello, coronam illam lauream tibi tantopere decerni volueris a senatu? P. Servili, Q. Metelle, C. Curio, P. Africane, cur non hunc audistis tam doctum hominem, tam eruditum, prius quam in istum errorem induceremini? C. ipsi Pontino, necessario meo, jam non est integrum: religionibus enim susceptis impeditur. O stultos Camillos, Curios, Fabricios, Calatinos, Scipiones, Marcellos, Maximos! O amentem Paulum! rusticum Marium! nullius consilii patres istorum amborum consulum, qui triumpharunt!

XXV. Sed, quoniam præterita mutare non possumus, quid

cessat hic homullus, ex argilla et luto fictus Epicureus, dare hæc præclara præcepta sapientiæ clarissimo et summo imperatori, genero suo? Fertur ille vir, mihi crede, gloria: flagrat, ardet cupiditate iusti et magni triumphi: non didicit eadem ista, quæ tu. Mitte ad eum libellum. Sed jam, si ipse coram congregari poteris, meditare, quibus verbis incensam illius cupiditatem comprimas, atque restringas. Valebis apud hominem volitantem gloriæ cupiditate, vir moderatus et constans; apud indoctum eruditus; apud generum focer. Dices enim, ut es homo factus, ad persuadendum concinnus, perfectus, politus e schola: Quid est, Cæsar, quod te supplicationes toties decretæ, tot dierum, tantopere delectent? in quibus homines errore ducuntur: quas Dii negligunt; qui, ut noster ille divinus dixit Epicurus, neque propitii cuiquam esse solent, neque irati. Non facies fidem scilicet, cum hæc disputabis: tibi enim et esse, et fuisse, Deos videbis iratos.

Vertes te ad alteram scholam: differes de triumpho. Quid tandem habet iste currus? quid vincti ante currum duces? quid simulacra oppidorum? quid aurum? quid argentum? quid legati in equis, et tribuni? quid clamor militum? quid tota illa pompa? Inania sunt ista, mihi crede, delectamenta pene puerorum, captare plausus, vehi per urbem, conspici velle. Quibus ex rebus, nihil est quod solidum tenere, nihil quod referre ad voluptatem corporis, possis. Quin tu me vides, qui, ex qua provincia T. Flamininus, L. Paulus, Q. Metellus, T. Didius, innumerabiles alii, levi cupiditate commoti, triumpharunt, ex ea sic redii, ut ad portam Esquilinam Macedonicam lauream conculcarim; ipse cum hominibus quindecim male vestitis ad portam Cælimontanam sitiens pervenerim: quo in loco mihi libertus, præclaro imperatori, domum ex hac die biduo ante conduxerat: quæ vacua si non fuisset, in campo Martio mihi tabernaculum collocassem. Nummus interea mihi, Cæsar, neglectis vehiculis triumphalibus, domi manet, et manebit. Rationes ad ærarium retuli continuo, sicut tua lex jubebat: neque

alia ulla in re legi tuæ parui. Quas rationes si cognoris, intelliges nemini plus, quam mihi, literas profuisse: ita enim sunt perscriptæ scite, et literate, ut scriba, ad ærarium qui eas retulit, perscriptis rationibus, secum ipse, caput sinistra manu perfricans, commurmuratus sit, *Ratio quidem beracle apparet, argentum οἷστα*. Hac tu oratione, non dubito, quin illum jam adscendentem in currum possis revocare.

XXVI. O tenebræ, O lutum, O sordes, O paterni generis oblite, materni vix memor! ita nescio quid istuc fractum, humile, demissum, sordidum, inferius etiam est, quam ut Mediolanensi præcone, avo tuo, dignum esse videatur. L. Crassus, homo sapientissimus nostræ civitatis, spiculis prope scrutatus est Alpes: ut, ubi hostis non erat, ibi triumphi causam aliquam quæreret. Eadem cupiditate vir summo ingenio præditus, C. Cotta, nullo certo hoste, flagravat. Eorum neuter triumphavit, quod alteri illum honorem collega, alteri mors, ademit. Irrisa est abs te paulo ante M. Pisonis cupiditas triumphandi, a qua te longe dixisti abhorrere: qui, etiam si minus magnum bellum gesserat, ut abs te dictum est, tamen istum honorem contemnendum non putavit. Tu, eruditior quam Piso, prudentior quam Cotta, abundantior consilio, ingenio, sapientia, quam Crassus, ea contemnis, quæ illi idiotæ, ut tu appellas, præclara duxerunt.

Quod si reprehendis, quod cupidi laureæ fuerint, cum bella aut parva, aut nulla, gessissent; tu, tantis nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, præmia periculorum, virtutis insignia, contemnere debuisti. Neque vero contempsisti, licet sis Themista sapientior, sed os tuum ferreum senatus convicio verberari nolueris. Jam vides, quandoquidem ita mihimet fui inimicus, ut me tecum compararem, et digressum meum, et absentiam, et reditum, ita longe tuo præstitisse, ut mihi illa omnia immortalem gloriam dederint, tibi sempiternam turpitudinem inflixerint. Nunc etiam in hac quotidiana, assidua, urbanaque vita, splendorem tuum, gratiam, celebritatem domesticam, operam forensem, consilium, auxilium,

auctoritatem, sententiam senatoriam, nobis, aut, ut verius dicam, cuiquam es infirmissimo, ac desperatissimo, antelaturus?

XXVII. Age, senatus odit te, quod eum tu facere jure concedis, afflicto rem et perditorem non modo dignitatis et auctoritatis, sed omnino ordinis ac nominis sui: videre equites Romani non possunt, quo ex ordine vir præstantissimus et ornatissimus, L. Ælius, est te consule relegatus: plebs Romana perditum cupit, in cuius tu infamiam ea, quæ per latrones et per servos de me egeras, contulisti: Italia cuncta execratur, cuius idem tu superbissime decreta et preces repudiasti.

Fac hujus odii tanti ac tam universi periculum, si audes. Instant post hominum memoriam apparatus magnificentiſſimi quæ ludi, quales non modo nunquam fuerunt, sed ne quomodo fieri quidem posthac possint, possum ullo pacto suspicari. Da te populo, committe ludis. Sibilum metuis? ubi sunt vestræ scholæ? Ne acclametur? ne id quidem est curare philosophi. Manus tibi ne afferantur, times. Dolor enim est malum, ut disputas: existimatio, dedecus, infamia, turpitudine, verba sunt atque ineptiæ. Sed de hoc non dubito: non audebit accedere ad ludos. Convivium publicum non dignitatis gratia inibit: nisi forte, ut cum P. Clodio, hoc est, cum amoribus suis, cœnet: sed plane animi sui causa.

Ludos nobis idiotis relinquet. Solet enim, in disputationibus suis, oculorum et aurium delectationi abdominis voluptates anteferre. Nam, quod vobis iste tantummodo improbus, crudelis olim furunculus, nunc vero etiam rapax, quod sordidus, quod contumax, quod superbus, quod fallax, quod perfidiosus, quod impudens, quod audax esse videatur; nihil scitote esse luxuriosius, nihil libidinosius, nihil posterius, nihil nequius. Luxuriam autem in isto nolite hanc cogitare: est enim quædam, quanquam omnis est vitiosa atque turpis, tamen ingenuo ac libero dignior. Nihil apud hunc lautum, nihil elegans, nihil exquisitum, (laudabo inimicum) ne magnopere quidem quidquam, præter libidines, sumptuosum. Toreuma

nullum : maximi calices, et hi, ne contemnere suos videatur, Placentini : extracta mensa, non conchyliis, aut piscibus, sed multa carne subrancia. Servi sordidati ministrant : nonnulli etiam senes : idem coquus, idem atriensis : pistor domi nullus, nulla cella : panis et vinum a propola, atque de cupa. Græci stipati, quini in lectulis, sæpe plures ; ipse solus. Bibitur usque eo, dum de folio ministretur. Ubi galli cantum audivit, avum suum revixisse putat : mensam tolli jubet.

XXVIII. Dicet aliquis, Unde tibi hæc nota sunt ? Non, mehercule, contumeliæ causa describam quemquam, præsertim ingeniosum hominem, atque eruditum, cui generi esse ego iratus, ne si cupiam quidem, possum. Est quidam Græcus, qui cum isto vivit, homo, vere ut dicam, (sic enim cognovi) humanus, sed tamdiu, quamdiu cum aliis est, aut ipse secum. Is cum istum adolescentem jam tum cum hac Diis irata fronte vidisset, non fugit ejus amicitiam, cum esset præsertim appetitus : dedit se in consuetudinem, sic, ut prorsus una viveret, nec fere ab isto unquam discederet. Non apud indoctos, sed, ut ego arbitror, in hominum eruditissimorum et humanissimorum cœtu, loquor. Audistis profecto dici, philosophos Epicureos omnes res, quæ sunt homini expetendæ, voluptate metiri. Recte, an secus, nihil ad nos ; aut, si ad nos, nihil ad hoc tempus : sed tamen lubricum genus orationis, adolescenti non acriter intelligenti sæpe præceps. Itaque admissarius iste, simul atque audivit, a philosopho voluptatem tantopere laudari, nihil expiscatus est : sic suos sensus voluptarios omnes incitavit, sic ad illius hanc orationem adhinniit, ut non magistrum virtutis, sed auctorem libidinis, a se illum inventum arbitraretur. Græcus primo distinguere atque dividere illa, quemadmodum dicerentur : iste claudus, quomodo aiunt, pilam retinere : quod acceperat, testificari, tabulas obsignare velle, Epicurum disertum decernere : et tamen dictum opinor, se nullum bonum intelligere posse, demptis corporis voluptatibus. Quid multa ? Græcus facilis, et valde venustus, nimis pugnax contra senatorem populi Romani esse noluit.

XXIX. Est autem hic, de quo loquor, non philosophia solum, sed etiam literis, quod fere ceteros Epicureos negligere dicunt, perpolitus. Poema porro facit ita festivum, ita concinnum, ita elegans, nihil ut fieri possit argutius. In quo reprehendat eum licet, si qui volet, modo leviter, non ut impurum, non ut improbum, non ut audacem, sed ut Græculum, ut assentatorem, ut poetam. Devenit, aut potius incidit in istum, eodem deceptus supercilio, Græcus atque advena, quo tam sapiens et tanta civitas. Revocare se non poterat, familiaritate implicatus: et simul inconstantiae famam verebatur: rogatus, invitatus, coactus, ita multa ad istum de isto scripsit, ut omnes libidines, omnia stupra, omnia cœnarum conviviorumque genera, adulteria denique ejus, delicatissimis versibus exprefferit. In quibus, si quis velit, possit istius tanquam in speculo vitam intueri: ex quibus multa a multis lecta et audita recitarem, nisi vererer, ne hoc ipsum genus orationis, quo nunc utor, ab hujus loci more abhorreret: et simul de ipso, qui scripsit, detrahi nolo. Qui, si fuisset in discipulo comparando meliore fortuna, fortasse austerior et gravior esse potuisset: sed eum casus in hanc consuetudinem scribendi induxit, philosopho valde indignam; si quidem philosophia, ut fertur, virtutis continet, et officii, et bene vivendi disciplinam: quam qui profitetur, gravissimam mihi sustinere personam videtur.

Sed idem casus illum, ignarum quid profiteretur, cum se philosophum esse diceret, istius impurissimæ atque intemperantissimæ pecudis cœno et sordibus inquinavit: qui modo cum res gestas consulatus mei collaudasset; quæ quidem laudatio hominis turpissimi mihi ipsi erat pene turpis; *Non ulla tibi, inquit, invidia nocuit, sed versus tui.* Nimis magna pœna, te consule, constituta est, sive malo poetæ, sive libero. Scripsisti enim, *Cedant arma togæ.* Quid tum? Hæc res tibi fluctus illos excitavit. At hoc nusquam opinor scriptum fuisse in illo elogio, quod, te consule, in sepulcro reipublicæ incisum est, *Velitis, jubeatis, ut, quod M. Cicero versum fecerit, sed, quod vindicarit.*

XXX. Verum tamen, quoniam te non Aristarchum, sed Phalarim grammaticum, habemus, qui non notam apponas ad malum versum, sed poetam armis persequare; scire cupio, quid tandem isto in versu reprehendas, *Cedant arma togæ*. Tuæ dicis, inquit, togæ summum imperatorem esse cessurum. Quid nunc te, asine, literas doceam? non opus est verbis, sed fustibus. Non dixi hanc togam, qua sum amictus; nec arma, scutum et gladium unius imperatoris: sed, quod pacis est insigne et otii toga, contra autem arma tumultus atque belli; more poetarum locutus, hoc intelligi volui, bellum ac tumultum paci atque otio concessurum. Quære ex familiari tuo, Græco illo poeta: probabit genus ipsum, et agnoscet, neque te nihil sapere mirabitur.

At in illo altero, inquit, hæres, *Concedat laurea laudi*. Immo mehercule, habeo tibi gratiam: hærerem enim, nisi tu expedisses. Nam, cum tu timidus ac tremens tuis ipse furacissimis manibus detractam e cruentis fascibus lauream ad portam Esquilinam abjecisti; indicasti, non modo amplissimæ, sed etiam minimæ, laudi lauream concessisse. Atque ista ratione hoc tamen intelligi, scelerate, vis, Pompeium inimicum mihi isto versu esse factum; ut, si versus mihi nocuerit, ab eo, quem is versus offenderit, videatur mihi pernicies esse quæsitæ. Omitto, nihil istum versum pertinuisse ad illum: non fuisse meum, quem, quantum potuissem, multis sæpe orationibus scriptisque decorassem, hunc uno violare versu. Sed sit offensus: primo nonne compensabit cum uno versiculo tot mea volumina laudum suarum? Quod si est commotus, ad perniciemne non dicam amicissimi, non ita de sua laude meriti, non ita de re publica, non consularis, non senatoris, non civis, non liberi; in hominis caput ille tam crudelis propter versum fuisset?

XXXI. Tu quid, tu apud quos, tu de quo dicas, intelligis? Complecteris amplissimos viros ad tuum et Gabinii scelus, neque id occulte. Nam paulo ante dixisti, me cum iis configere, quos despicerem; non attingere eos, qui plus possent, quibus

iratus esse deberem. Quorum quidem (quis enim non intelligit, quos dicas?) quanquam non est una causa omnium, tamen est omnium mihi probata. Me Cn. Pompeius, multis obfistentibus ejus erga me studio atque amoris, semper dilexit, semper sua conjunctione dignissimum judicavit, semper non modo incolumem, sed etiam amplissimum, atque ornatissimum, voluit esse. Vestrae fraudes, vestrum scelus, vestrae criminationes insidiarum mearum, illius periculorum, nefarie fictæ, simul eorum, qui, familiaritatis licentia, suorum improbissimorum sermonum domicilium in auribus ejus impulsu vestro collocaverunt, vestrae cupiditates provinciarum, effecerunt ut ego excluderer, omnesque, qui me, qui illius gloriam, qui rempublicam, salvam esse cupiebant, sermone atque aditu prohiberentur. Quibus rebus est perfectum, ut illi plane suo stare judicio non liceret, cum certi homines non studium ejus a me alienassent, sed auxilium retardassent. Nonne ad te L. Lentulus, qui tum erat prætor, non Q. Sanga, non L. Torquatus pater, non M. Lucullus venit? qui omnes ad eum, multique mortales, oratum in Albanum obsecratumque venerant, ne meas fortunas defereret, cum reipublicæ salute conjunctas. Quos ille ad te et ad tuam collegam remisit, ut causam publicam susciperetis, ut ad senatum referretis: se contra armatum tribunum plebis sine consilio publico decertare nolle; consulibus ex senatus-consulto rempublicam defendentibus, se arma sumpturum. Ecquid infelix recordaris, quid responderis? in quo illi omnes quidem, sed Torquatus præter cæteros, furebat contumacia responsi tui: te non esse tam fortem, quam ipse Torquatus in consulatu fuisset, aut ego: nihil opus esse armis, nihil contentione: me posse iterum rempublicam servare, si cessissem: infinitam cædem fore, si restitissem: deinde ad extremum, neque se, neque generum, neque collegam suum, tribuno plebis defuturum. Hic tu, hostis ac proditor, aliis me inimiciorem, quam tibi, debere esse dicis?

XXXII. Ego C. Cæsarem non eadem de republica sensisse;

quæ me, scio : sed tamen, quod jam de eo, his audientibus, sæpe dixi, me ille fui totius consulatus, eorumque honorum, quos cum proximis communicavit, socium esse voluit, detulit, invitavit, rogavit. Non sum ego, propter nimiam fortasse constantiæ cupiditatem, adductus ad causam : non postulabam, ut ei carissimus essem, cujus ego ne beneficiis quidem sententiam meam tradidissem. Adducta res in certamen, te consule, putabatur, utrum, quæ superiore anno ille gessisset, manerent, an rescinderentur. Quid loquar plura ? si tantum ille in me esse uno roboris et virtutis putavit, ut ea, quæ ipse gesserat, conciderent, si ego restituissem ; cur ei non ignoscam, si anteposuit suam salutem meam ?

Sed præterita omitto. Me ut Cn. Pompeius omnibus suis studiis, laboribus, vitæ periculis, complexus est, cum municipia pro me adiret, Italiæ fidem imploraret, P. Lentulo consuli, auctori salutis meæ, frequens assideret, senatui sententiam præstaret, in concionibus non modo se defensorem salutis meæ, sed etiam supplicem pro me, profiteretur ; hujus voluntatis eum, quem multum posse intelligebat, mihi non inimicum esse cognorat, socium sibi et adiutorem C. Cæsarem adjunxit. Jam vides, me tibi non inimicum, sed hostem ; illis, quos describis, non modo non iratum, sed etiam amicum, esse debere ? quorum alter, id quod meminero semper, æque mihi fuit amicus, ac sibi ; alter, id quod obliviscar aliquando, sibi amicior, quam mihi. Deinde hoc ita fit, ut viri fortes, etiamsi ferro inter se cominus decertarint, tamen illud contentions odium simul cum ipsa pugna armisque ponant. Atqui me ille odisse nunquam potuit, ne tum quidem, cum diffidebamus. Habet hoc virtus, quam tu ne de facie quidem nosti, ut viros fortes species ejus et pulchritudo, etiam in hoste posita, delectet.

XXXIII. Equidem dicam ex animo, Patres conscripti, quod sentio, et quod vobis audientibus sæpe jam dixi. Si mihi nunquam amicus C. Cæsar fuisset, sed semper iratus ; si aspernaretur amicitiam meam, seseque mihi implacabilem inextinguibilemque

præberet, tamen ei, cum tantas res gessisset, gereretque quotidie, non amicus esse non possem. Cujus ego imperio non Alpium vallum contra adscensum transgressionemque Gallorum, non Rheni fossam, gurgitibus illis redundantem, Germanorum immanissimis gentibus objicio et oppono: perfecit ille, ut, si montes resedissent, amnes exaruisissent, non naturæ præsidio, sed victoria sua, rebusque gestis, Italiam munitam haberemus. Sed, cum me expetat, diligat, omni laude dignum putet, tu me a tuis inimicitiiis ad similitudinem revocabis? Sic tuis sceleribus reipublicæ præterita fata refricabis? Quod quidem tu, qui bene nosse conjunctionem meam et Cæsaris, eludebas, cum a me trementibus omnino labris, sed tamen, cur tibi nomen non deferrem, requirebas. Quanquam, quod ad me attinet,

Nunquam istam imminuam curam insitiando tibi:

tamen est mihi considerandum, quantum illi, tantis reipublicæ negotiis tantoque bello impedito, ego, homo amicissimus, sollicitudinis atque oneris imponam. Nec despero tamen, quamquam languet juvenus, nec perinde, ac debebat, in laudis et gloriæ cupiditate versatur, futuros aliquos, qui abjectum hoc cadaver consularibus spoliis nudare non nolint, præsertim tam afflicto, tam infirmo, tam enervato reo; qui te ita gesseris, ut timeres, ne indignus beneficio videreris, nisi ejus, a quo missus eras, simillimus extitisses.

XXXIV. An vero tu parum putas investigatas esse a nobis labes imperii tui, stragesque provinciæ? quas quidem nos non vestigiis odorantes ingressus tuos, sed totis volutationibus corporis, et cubilibus, persecuti sumus. Notata a nobis sunt et prima illa scelera in adventu, cum, accepta pecunia a Dyrrhachinis ob necem hospitis tui Platoris, ejus ipsius domum evertisti, cujus sanguinem addixeras; eumque, servis symphonicis et aliis muneribus acceptis, timentem multumque dubitantem confirmasti, et Thessalonicam fide tua venire jussisti: quem ne majorum quidem more supplicio affecisti, cum miser ille securibus hospitis sui services subicere gestiret; sed ei medico, quem

tecum eduxeras, imperasti, ut venas hominis incideret. Tum quidem tibi etiam accessio fuit ad necem Platoris, Pleuratus ejus comes; quem necasti verberibus, summa senectute confectum. Idemque tu Rabocentum, Bessicæ gentis principem, cum te trecentis talentis regi Cotto vendidisses, securi percussisti; cum ille ad te legatus in castra venisset, et tibi magna præsidia et auxilia, a Bessis, peditum equitumque polliceretur: neque eum solum, sed etiam cæteros legatos, qui simul venerant; quorum omnium capita regi Cotto vendidisti. Denselitis, quæ natio semper obediens huic imperio, etiam in illa omnium barbarorum defectione Macedonica, C. Sentium prætorem tutata est, nefarium bellum et crudele intulisti: eisque cum fidelissimis sociis uti posses, hostibus uti acerrimis maluisti. Ita perpetuos defensores Macedoniae, vexatores ac perditores effecisti. Vectigalia nostra perturbarunt, urbes ceperunt, vastarunt agros, socios nostros in servitutem abduxerunt, familias abriperunt, pecus abegerunt; Theffalonicenses, cum oppido desperassent, munire arcem coegerunt.

XXXV. A te Jovis Urii fanum antiquissimum barbarorum, sanctissimumque, direptum est. Tua scelera Dii immortales in nostros milites expiaverunt: qui cum uno genere morbi affligerentur, neque se recreare quisquam posset, qui semel incidisset; dubitabat nemo, quin violati hospites, legati necati, pacati atque socii nefario bello laceffiti, fana vexata, hanc tantam efficerent vastitatem. Cognoscis ex particula parva scelerum et crudelitatis tuæ genus universum.

Quid avaritiæ, quæ criminibus infinitis implicata est, summam nunc explicem? Generatim ea, quæ maxime nota sunt, dicam. Nonne festerium centies et octogies, quod, quasi vassarii nomine, in venditione mei capitis adscripseras, ex ærario tibi attributum, Romæ in quæstu reliquisti? nonne, cum cc. talenta tibi Apolloniata Romæ dedissent, ne pecunias creditas solverent, ultro Fufidium, equitem Romanum, hominem ornatissimum, creditorem, debitoribus suis addixisti? nonne,

hiberna cum legato præfectoque tradidisses, evertisti miseras funditus civitates; quæ non solum bonis sunt exhaustæ, sed etiam nefarias libidinum contumelias turpitudinesque subierunt? Qui modus tibi fuit frumenti æstimandi? qui honorarii? si quidem potest, vi et metu extortum, honorarium nominari. Quod cum peræque omnes, tum acerbissime Bœotii et Byzantii, Cherronenses, Thessalonica sensit. Unus tu dominus, unus æstimator, unus venditor, tota in provincia, per triennium, frumenti omnis fuisti.

XXXVI. Quid ego rerum capitalium quæstiones, reorum pactiones, redemptiones, acerbissimas damnationes, libidinofissimas liberationes, proferam? Tantum locum aliquem cum mihi notum senseris, tecum ipse licebit, quot in eo genere et quanta sint crimina, recordere. Quid? illam armorum officinam ecquid recordaris, cum, omni totius provinciæ pecore compulso, pel- lium nomine omnem quæstum illum domesticum paternum- que renovasti? Videras enim grandis jam puer, bello Italico, repleri quæstu vestram domum, cum pater armis faciendis tuus præfuisset. Quid? vectigalem provinciam, singulis rebus, quæcunque venirent, certo portorio imposito, servis tuis publicanis a te factam esse meministi?

Quid? centuriatus palam venditos? quid? per tuum servu- lum ordines assignatos? quid? stipendium militibus per omnes annos a civitatibus, mensis palam propositis, esse numeratum? Quid illa in Pontum profectio, et conatus tuus? Quid debilita- tio, atque abjectio animi tui, Macedonia prætoris nuntiata; cum tu, non solum quod tibi succederetur, sed quod Gabinio non succederetur, exsanguis et mortuus concidisti? Quid quæstor ædilitius rejectus? præpositus legatorum tuorum optimus abs te quisque violatus? tribuni militum non recepti? M. Bæbius, vir fortis, interfectus iussu tuo?

Quid, quod tu toties, diffidens ac desperans rebus tuis, in- fordibus, lamentis, luctuque jacuisti? quod populari illi sacer- doti sexcentos ad bestias amicos sociosque misisti? Quid, quod,

cum sustentare vix posses mœrorem tuum, doloremque decessionis, Samothraciam te primum, post inde Thasum, cum tuis teneris saltatoribus, et cum Autobulo, Athamante, et Timocle, formosis fratribus, contulisti? Quid, quod, cum inde te recipiens, in villa Euchadiæ, quæ fuit uxor Exegisti, jacuisti mœrens aliquot dies; atque inde obsoletus Thessalonicam, omnibus inscientibus, noctuque, venisti? qui cum concursum plorantium, ac tempestatem querelarum, ferre non posses, in oppidum devium Berœam profugisti: quo in oppido cum tibi spe falsa, quod Q. Ancharium non esse successurum putares, animos rumor inflasset; quo te modo ad tuam intemperantiam, scelerate, innovasti?

XXXVII. Mitto aurum coronarium, quod te diutissime torfit, cum modo velles, modo nolles. Lex enim generi tui et decerni, ac accipere, vetabat, nisi decreto triumpho. In quo tu, accepta tamen et devorata pecunia, ut in Achæorum centum talentis, evomere non poteras: vocabula tantum pecuniarum et genera mutabas. Mitto diplomata tota in provincia passim data: mitto numerum navium, summamque prædæ: mitto rationem exacti imperatique frumenti: mitto ereptam libertatem populis, ac singulis, qui erant affecti præmiis nominatim: quorum nihil est, quod non sit lege Julia, ne fieri liceat, sancitum diligenter.

Ætoliæ, quæ procul a barbaris disjuncta gentibus, in sinu pacis posita, medio fere Græciæ gremio continetur, (O pœna, O furia sociorum!) decedens miseram perdidisti. Arfinoen, Stratum, Naupactum, ut modo tute indicaſti, nobiles urbes, atque plenas, fateris ab hostibus esse captas. Quibus autem hostibus? nempe iis, quos tu, Ambraciæ sedens, primo tuo adventu ex oppidis Agrinarum atque Dolopum demigrare, et aras et focos relinquere, coegisti. Hoc tu in exitu, præclare imperator, cum tibi ad pristinas clades accessio fuisset Ætoliæ repentinus interitus, exercitum dimisisti: neque ullam pœnam, quæ tanto facinori deberetur, non maluisti subire, quam numerum tuorum militum, reliquiasque, cognoscere.

XXXVIII. Atque ut duorum Epicureorum similitudinem in re militari imperioque videatis: Albucius, cum in Sardinia triumphasset, Romæ damnatus est: hic, cum similem exitum spectaret, in Macedonia tropæa posuit; eaque, quæ bellicæ laudis, victoriæque, omnes gentes insignia et monumenta esse voluerunt, noster hic præposterus imperator, amissorum oppidorum, cæsarum legionum, provinciæ præsidio et reliquis militibus orbata, ad sempiternum dedecus sui generis et nominis, funesta indicia constituit: idemque, ut esset, quod in basi tropæorum incidi inscribique posset, Dyrrhachium ut venit decedens, obsessus est ab iis ipsis militibus, quos paulo ante Torquato respondit beneficii causa ab se esse dimissos. Quibus cum juratus affirmasset, se, quæ deberentur, postero die persoluturum, domum se abdidit: inde nocte intempesta, crepidatus, veste servili, navem conscendit, Brundisiumque vitavit, et ultimas Adriani maris oras petivit: cum interim Dyrrhachii milites domum, in qua istum esse arbitrabantur, obsidere cœperunt; et, cum latere hominem putarent, ignes circumdederunt. Quo metu commoti Dyrrhachini, profugisse noctu crepidatum imperatorem indicaverunt. Illi autem statuat, istius persimilem, quam stare celeberrimo in loco voluerat, ne suavissimi hominis memoria moreretur, deturbant, affligunt, comminuunt, dissipant. Sic odium, quod in ipsum attulerant, id in ejus imaginem ac simulacrum profuderunt.

Quæ cum ita sint, non dubito, quin, cum hæc, quæ excellent, me nosse videas; non existimes, mediam illam partem et turbam flagitiorum tuorum mihi esse inauditam. Nihil est, quod me hortere; nihil est, quod invites: admoneri me satis est. Admonebit autem nemo alius, nisi reipublicæ tempus: quod mihi quidem magis videtur, quam tu unquam arbitratus es, appropinquare.

XXXIX. Ecquid vides, ecquid sentis, lege judiciaria lata, quos posthac iudices simus habituri? Non æque legetur quisquis voluerit; nec, quisquis noluerit, non legetur. Nulli conjicientur

in illum ordinem, nulli eximentur: non ambitio ad gratiam, non iniquitas ad simulationem, conjicietur. Judices judicabunt ii, quos lex ipsa, non quos hominum libido, delegerit. Quod cum ita sit, mihi crede, neminem invitus invitabis: res ipsa, et reipublicæ tempus, aut me ipsum, quod nolim, aut aliam quempiam, aut invitabit, aut dehortabitur.

Equidem, ut paulo ante dixi, non eadem supplicia esse in hominibus existimo, quæ fortasse plerique, damnationes, expulsiones, necesse: denique nullam mihi pœnam videtur habere id, quod accidere innocenti, quod forti, quod sapienti, quod bono viro et civi potest. Damnatio ista, quæ in te flagitatur, obligit P. Rutilio: quod specimen habuit hæc civitas innocentiae. Major mihi iudicum, et reipublicæ, pœna illa visa est, quam Rutilii. L. Opimius ejectus est e patria, is, qui prætor et consul maximis rempublicam periculis liberarat. Non in eo, cui facta est injuria, sed in iis, qui fecerunt, sceleris ac conscientiae pœna permanfit. At contra bis Catilina absolutus: emissus etiam ille auctor tuus provinciae, cum stuprum Bonæ Deæ pulvinaribus intulisset. Quis fuit in tanta civitate, qui illum incesto liberatum, non eos, qui ita judicarunt, pari scelere adstrictos, arbitraretur?

XL. An ego expectem, dum de te quinque et septuaginta tabellæ diribeantur, de quo jampridem omnes mortales omnium generum, ætatum, ordinum, judicaverunt? Quis enim te aditu, quis ullo honore, quis denique communi salutatione, dignum putet? Omnes memoriam consulatus tui, facta, mores, faciem denique ac nomen, a republica detestantur. Legati, qui una fuere, alienati: tribuni militum inimici: centuriones, et si qui ex tanto exercitu reliqui milites existunt, non dimissi abs te, sed dissipati, te oderunt, tibi pestem exoptant, te execrantur. Achaia exhausta: Thessalia vexata: laceratae Athenæ: Dyrrhachium et Apollonia exinanita: Ambracia direpta: Parthini et Bullienses illusi: Epirus excisa: Locri, Phocii, Bœotii, exusti: Acarnania, Amphilochia, Perrhæbia, Athamanumque gens, vendita:

Macedonia condonata barbaris : Ætolia amissa : Dolopes, finitimique montani, oppidis atque agris exterminati : cives Romani, qui in iis locis negotiantur, te unum, solum, suum depeculatorem, vexatorem, prædonem, hostem, venisse senserunt.

Ad horum omnium judicia, tot atque tanta, domesticum iudicium accessit sententiæ damnationis tuæ : occultus adventus, furtivum iter per Italiam, introitus in urbem desertus ab amicis, nullæ ad senatum e provincia literæ, nulla ex trinis æstivis gratulatio, nulla triumphi mentio : non modo quid gesseris, sed ne quibus in locis quidem fueris, dicere audes. Ex illo fonte et seminario triumphorum cum arida folia laureæ retulisses, cum ea abjecta ad portam reliquisti ; tum tu ipse de te, *fecisse videri*, pronuntiavisti. Qui si nihil gesseras dignum honore, ubi exercitus ? ubi sumptus ? ubi imperium ? ubi illa uberrima supplicationibus triumphisque provincia ? Sin autem aliquid sperare volueras, si cogitaras id, quod imperatoris nomen, quod laureati fasces, quod illa tropæa, plena dedecoris et risus, te commentatum esse declarant ; quis te miserior, quis te damnatior, qui neque scribere ad senatum, a te bene rempublicam esse gestam, neque præsens dicere, ausus es ?

XLI. An tu mihi, cui semper ita persuasum fuerit, non eventis, sed factis, cujusque fortunam ponderari, dicere audes, neque in tabellis paucorum iudicum, sed in sententiis omnium civium, famam nostram fortunamque pendere ? Te indemnatum videri putas, quem socii, quem fœderati, quem liberi populi, quem stipendiarii, quem negotiatores, quem publicani, quem universa civitas, quem legati, quem tribuni militares, quem reliqui milites, qui ferrum, qui famem, qui mortem effugerunt, omni cruciatu dignissimum putant ? cui non apud senatum, non apud ullum ordinem, non apud equites Romanos, non in urbe, non in Italia, maximorum scelerum venia ulla ad ignoscendum dari possit ? qui se ipsum oderit, qui metuat omnes, qui suam causam nemini committere audeat, qui seipsum condemnet ?

Nunquam ego sanguinem expetivi tuum; nunquam illud extremum, quod posset esse improbis et probis commune, supplicium legis ac iudicii: sed abjectum, contemptum, despectum a cæteris, a te ipso desperatum et relictum, circumspectantem omnia, quidquid increpuisset pertimescentem, diffidentem tuis rebus, sine voce, sine libertate, sine auctoritate, sine ulla specie consulari, horrentem, tredientem, adulantem omnes, videre te volui. Vidi. Quare, si tibi evenerit, quod metuis, ne accidat; equidem non moleste feram. Sin id tardius forte fiet, fruar tamen tua indignitate; nec minus libenter metuentem videbo, ne reus fias, quam reum: nec minus lætabor, cum te semper sordidum, quam si paulisper sordidatum, viderem.

P R O

T. ANNIO MILONE

ORATIO XXXVIII.

I. **E**TSI vereor, Judices, ne turpe sit, pro fortissimo viro dicere incipientem, timere; minimeque deceat, cum T. Annius Milo ipse magis de reipublicæ salute, quam de sua, perturbetur, me ad ejus causam parem animi magnitudinem afferre non posse; tamen hæc novi judicii nova forma terret oculos, qui, quocunque inciderint, veterem consuetudinem fori, et pristinum morem judiciorum, requirunt. Non enim corona confessus vester cinctus est, ut solebat; non usitata frequentia stipati sumus. Nam illa præsidia, quæ pro templis omnibus cernitis, etsi contra vim collocata sunt, non afferunt tamen oratori aliquid; ut in foro et in judicio, quanquam præfidiis salutaribus et necessariis septi sumus, tamen ne non timere quidem sine aliquo timore possimus. Quæ si opposita Miloni putarem; cederem tempori, Judices, nec inter tantam vim armorum existimarem oratori locum esse. Sed me recreat et reficit Cn. Pompeii, sapientissimi et justissimi viri, consilium: qui profecto nec justitiæ suæ putaret esse, quem reum sententiis judicum tradidisset, eundem telis militum dedere; nec sapientiæ, temeritatæ concitatae multitudinis auctoritate publica armare.

Quamobrem illa arma, centuriones, cohortes, non periculum nobis, sed præsidium, denuntiant: neque solum ut quieto, sed etiam ut magno, animo simus hortantur: neque auxilium

modo defensioni meæ, verum etiam silentium, pollicentur. Reliqua vero multitudo, quæ quidem est civium, tota nostra est: neque eorum quisquam, quos undique intuentes ex hoc ipso loco cernitis, unde aliqua pars fori adspici potest, et hujus exitum judicii expectantes, non cum virtuti Milonis favet, tum de se, de liberis suis, de patria, de fortunis, hodierno die decertari putat.

II. Unum genus est adversum infestumque nobis, eorum, quos P. Clodii furor rapinis, et incendiis, et omnibus exitiis publicis, pavit: qui hesternæ etiam concione incitati sunt, ut vobis voce præirent, quid judicaretis. Quorum clamor, si quis forte fuerit, admonere vos debet, ut eum civem retineatis, qui semper genus illud hominum, clamoresque maximos, pro vestra salute neglexit. Quamobrem adeste animis, Judices, et timorem, si quem habetis, deponite. Nam, si unquam de bonis et fortibus viris, si unquam de bene meritis civibus, potestas vobis judicandi fuit; si denique unquam locus amplissimorum ordinum delectis viris datus est, ubi sua studia erga fortes et bonos cives, quæ vultu et verbis sæpe significassent, re et sententiis declararent: hoc profecto tempore eam potestatem omnem vos habetis, ut statuat, utrum nos, qui semper vestræ auctoritati dediti sumus, semper miseri lugeamus; an, diu vexati a perditissimis civibus, aliquando per vos ac vestram fidem, virtutem sapientiamque, recreemur.

Quid enim nobis duobus, Judices, laboriosius? quid magis sollicitum, magis exercitum, dici aut fingi potest? qui, spe amplissimorum præmiorum ad rempublicam adducti, metu crudelissimorum suppliciorum carere non possumus? Equidem cæteras tempestates et procellas in illis duntaxat fluctibus concionum semper putavi Miloni esse subeundas, quod semper pro bonis contra improbos senserat: in judicio vero, et in eo consilio, in quo ex cunctis ordinibus amplissimi viri judicarent, nunquam existimavi spem ullam esse habituros Milonis inimicos, ad ejus non salutem modo extinguendam, sed etiam gloriam per tales viros infringendam.

Quamquam in hac causa, Judices, T. Annii tribunatu, rebusque omnibus pro salute reipublicæ gestis, ad hujus criminis defensionem non abutemur, nisi oculis videritis infidias Miloni a Clodio factas: nec deprecaturi sumus, ut crimen hoc nobis multa propter præclara in rempublicam merita condonetis: nec postulaturi, ut, si mors P. Clodii salus vestra fuerit, idcirco eam virtuti Milonis potius, quam populi Romani felicitati, assignetis. Sed, si illius infidiæ clariores hac luce fuerint; tum denique obsecrabo obtestaborque vos, Judices, si cætera amissimus, hoc saltem nobis ut relinquatur, ab inimicorum audacia, telisque, vitam ut impune liceat defendere.

III. Sed, antequam ad eam orationem venio, quæ est propria nostræ quæstionis, videntur ea esse refutanda, quæ et in senatu sæpe ab inimicis, ab improbis sæpe, jactata sunt, et in concione etiam paulo ante ab accusatoribus: ut, omni terrore sublato, rem plane, quæ venit in iudicium, videre possitis.

Negant intueri lucem esse fas ei, qui a se hominem occisum esse fateatur. In qua tandem urbe hoc homines stultissimi disputant? nempe in ea, quæ primum iudicium de capite vidit M. Horatii, fortissimi viri; qui, nondum libera civitate, tamen populi Romani comitiis liberatus est, cum sua manu sororem interfectam esse fateretur.

An est quisquam, qui hoc ignoret, cum de homine occiso quærat, aut negari solere omnino esse factum, aut recte ac jure factum esse defendi? Nisi vero existimatis, dementem P. Africanum fuisse, qui, cum a C. Carbone, tribuno plebis, in concione seditiose interrogaretur, quid de Tib. Gracchi morte sentiret, respondit jure cæsum videri. Neque enim posset aut Ahala ille Servilius, aut P. Nasica, aut L. Opimius, aut C. Marius, aut, me consule, senatus, non nefarius haberi, si sceleratos cives interfici nefas esset. Itaque hoc, Judices, non sine causa etiam fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, cum, qui patris ulciscendi causa matrem necavisset, variatis hominum sententiis, non solum divina, sed etiam

sapientissimæ Deæ, sententia liberatum. Quod si duodecim tabulæ nocturnum furem quoquo modo, diurnum autem, si se telo defenderit, interfici impune voluerunt; quis est, qui, quoquo modo quis interfectus sit, puniendum putet, cum videat aliquando gladium nobis ad occidendum hominem ab ipsis porrigi legibus?

IV. Atqui, si tempus est ullum jure hominis necandi, quæ multa sunt, certe illud est non modo justum, verum etiam necessarium, cum vi vis illata defenditur. Pudicitiam cum eriperet militi tribunus militaris in exercitu C. Marii, propinquus ejus imperatoris, interfectus ab eo est, cui vim afferebat. Facere enim probus adolescens periculose, quam perpeti turpiter, maluit. Atque hunc ille vir summus, scelere solutum, periculo liberavit. Infidatori vero, et latroni, quæ potest afferri injusta nex?

Quid comitatus nostri, quid gladii volunt? quos habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret. Est igitur hæc, Judices, non scripta, sed nata lex; quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipsa arripuimus, hausimus, expressimus; ad quam non docti, sed facti, non instituti, sed imbuti sumus: ut, si vita nostra in aliquas infidias, si in vim, si in tela aut latronum, aut inimicorum, incidisset; omnis honesta ratio esset expediendæ salutis. Silent enim leges inter arma, nec se expectari jubent, cum ei, qui expectare velit, ante injusta pœna luenda sit, quam justa repetenda.

Et si persapienter, et quodam modo tacite, dat ipsa lex potestatem defendendi; quæ non modo hominem occidi, sed esse cum telo hominis occidendi causa, vetat: ut, cum causa, non telum, quæreretur; qui sui defendendi causa telo esset usus, non hominis occidendi causa habuisse telum judicaretur. Quapropter hoc maneat in causa, Judices: non enim dubito, quin probaturus sim vobis defensionem meam, si id memineritis, quod oblivisci non potestis, infidiatorem jure interfici posse.

V. Sequitur illud, quod a Milonis inimicis sapissime dicitur, cædem, in qua P. Clodius occisus est, senatum judicasse

contra rempublicam esse factam. Illam vero senatus non sententiis suis solum, sed etiam studiis, comprobavit. Quoties enim est illa causa a nobis acta in senatu? quibus assensionibus universi ordinis? quam nec tacitis, nec occultis? Quando enim frequentissimo senatu quatuor, ad summum quinque, sunt inventi, qui Milonis causam non probarent? Declarant hujus ambusti tribuni plebis illæ intermortuæ conciones, quibus quotidie meam potentiam invidiose criminabatur, cum diceret, senatum non quod sentiret, sed quod ego vellem, decernere. Quæ quidem si potentia est appellanda potius, quam propter magna in rempublicam merita mediocris in bonis causis auctoritas, aut propter officiosos labores meos nonnulla apud bonos gratia; appelletur ita sane, dummodo ea nos utamur pro salute bonorum contra amentiam perditorum.

Hanc vero quæstionem, etsi non est iniqua, nunquam tamen senatus constituendam putavit: erant enim leges, erant quæstiones, vel de cæde, vel de vi; nec tantum mœrorem ac luctum senatui mors P. Clodii afferebat, ut nova quæstio constitueretur. Cujus enim de illo incesto stupro iudicium decernendi potestas senatui esset erepta; de ejus interitu quis potest credere senatum iudicium novum constituendum putasse? Cur igitur incendium curiæ, oppugnationem ædium M. Lepidi, cædem hanc ipsam, contra rempublicam senatus factam esse decrevit? Quia nulla vis unquam est in libera civitate suscepta inter cives, non contra rempublicam. Non enim est illa defensio contra vim unquam optanda; sed nonnunquam est necessaria. Nisi vero aut ille dies, in quo Tib. Gracchus est cæsus, aut ille, quo Caius, aut quo arma Saturnini oppressa sunt, etiam si e republica, rempublicam tamen non vulnerarunt.

VI. Itaque ipse ego decrevi, cum cædem in Appia factam esse constaret, non eum, qui se defendisset, contra rempublicam fecisse; sed, cum inesset in re vis, et insidiæ, crimen iudicio reservavi, rem notavi. Quod si per furiosum illum tribunum senatui, quod sentiebat, perficere licuisset, novam quæstionem

nunc nullam haberemus : decernebat enim , ut veteribus legibus tantummodo extra ordinem quæreretur. Divisa sententia est, postulante nescio quo : nihil enim necesse est omnium flagitia proferre. Sic reliqua auctoritas senatus emptâ intercessione sublata est.

At enim Cn. Pompeius rogatione sua et de re , et de causa , judicavit. Tulit enim de cæde , quæ in Appia via facta esset ; in qua P. Clodius occisus fuit. Quid ergo tulit ? nempe ut quæreretur. Quid porro quærendum est ? Factumne sit ? at constat. A quo ? at patet. Vidit, etiam in confessione facti, juris tamen defensionem suscipi posse. Quod nisi vidisset, posse absolvi eum, qui fateretur : cum videret nos fateri ; neque quæri unquam jussisset, nec vobis tam salutarem hanc in judicando literam, quam illam tristem, dedisset. Mihi vero Cn. Pompeius non modo nihil gravius contra Milonem judicasse, sed etiam statuuisse videtur, quid vos in judicando spectare oporteret. Nam, qui non pœnam confessioni, sed defensionem, dedit, is causam interitus quærendam, non interitum, putavit. Jam illud dicet ipse profecto ; quod sua sponte fecit, Publione Clodio tribuendum putarit, an temporari.

VII. Domi suæ nobilissimus vir, senatus propugnator, atque illis quidem temporibus pene patronus, avunculus hujus nostri judicis, fortissimi viri, M. Catonis, tribunus plebis M. Drusus, occisus est. Nihil de ejus morte populus consultus, nulla quæstio decreta a senatu est. Quantum luctum in hac urbe fuisse a nostris patribus accepimus, cum P. Africano domi suæ quiescenti illa nocturna vis esset illata ? quis tum non gemit ? quis non arsit dolore ? quem immortalem, si fieri posset, omnes esse cuperent, ejus ne necessariam quidem expectatam esse mortem ? Num igitur ulla quæstio de Africani morte lata est ? Certe nulla. Quid ita ? quia non alio facinore clari homines, alio obscuro, necantur. Interfit inter vitæ dignitatem summorum, atque infimorum : mors quidem illata per scelus iisdem et pœnis teneatur, et legibus. Nisi forte magis erit parricida, si quis

consularem patrem, quam si quis humilem, necaverit, aut eo mors atrocior erit P. Clodii, quod is in monumentis majorum suorum sit interfectus. Hoc enim sæpe ab istis dicitur: perinde quasi Appius ille Cæcus viam munierit, non qua populus uteretur, sed ubi impune sui posterius latrocinarentur.

Itaque, in eadem ista Appia via cum ornatissimum equitem Romanum P. Clodius M. Papirium occidisset, non fuit illud facinus puniendum. Homo enim nobilis in suis monumentis equitem Romanum occiderat. Nunc ejusdem Appiæ nomen quantas tragoedias excitat? Quæ cruentata antea cæde honesti atque innocentis viri fitebatur, eadem nunc crebro usurpatur, posteaquam latronis et parricidæ sanguine imbuta est.

Sed quid ego illa commemoro? comprehensus est in templo Castoris servus P. Clodii, quem ille ad Cn. Pompeium interficiendum collocarat. Extorta est confitenti fides de manibus. Caruit foro postea Pompeius, caruit senatu, caruit publico: janua se ac parietibus, non jure legum judiciorumque, texit. Num quæ rogatio lata? num quæ nova quæstio decreta est? Atqui, si res, si vir, si tempus ullum dignum fuit, certe hæc in illa causa summa omnia fuerunt. Infidiator erat in foro collocatus, atque in vestibulo ipso senatus: ei viro autem mors parabatur, cujus in vita nitebatur salus civitatis: eo porro rei-publicæ tempore, quo si unus ille occidisset, non hæc solum civitas, sed gentes omnes, concidissent. Nisi forte, quia perfecta res non est, non fuit punienda: perinde quasi exitus rerum, non hominum consilia, legibus vindicentur. Minus dolendum fuit re non perfecta, sed puniendum certe nihilo minus. Quoties ipse, Judices, ex P. Clodii telis, et ex cruentis ejus manibus, effugi? ex quibus si me non mea, vel rei-publicæ, fortuna servasset, quis tandem de interitu meo quæstionem tulisset?

VIII. Sed stulti sumus, qui Drusum, qui Africanum, Pompeium, nosmetipsos, cum P. Clodio conferre audeamus. Tolerabilia fuerunt illa: P. Clodii mortem æquo animo nemo ferre

potest. Luget senatus: mœret equester ordo: tota civitas confecta senio est: squalent municipia: affliguntur coloniæ: agri denique ipsi tam beneficum, tam salutarem, tam mansuetum civem desiderant. Non fuit ea causa, Judices, profecto non fuit, cur sibi censeret Pompeius quæstionem ferendam: sed homo sapiens, et alta, et divina quadam, mente præditus, multa vidit: fuisse sibi illum inimicum, familiarem Milonem: in communi omnium lætitia si etiam ipse gauderet, timuit, ne videretur infirmior fides reconciliatæ gratiæ. Multa etiam alia vidit, sed illud maxime: quamvis atrociter ipse tulisset, vos tamen fortiter iudicatueros. Itaque delegit e florentissimis ordinibus ipsa lumina: neque vero, quod nonnulli dictitant, secrevit in iudiciis legendis amicos meos. Neque enim hoc cogitavit vir iustissimus, neque in bonis viris legendis id assequi potuisset, etiam si cupiisset. Non enim mea gratia familiaritatibus continetur, quæ late patere non possunt, propterea quod consuetudines victus non possunt esse cum multis. Sed, si quid possumus, ex eo possumus, quod respublica nos conjunxit cum bonis: ex quibus ille cum optimos viros legeret, idque maxime ad fidem suam pertinere arbitraretur, non potuit legere non studiosos mei.

Quod vero te, L. Domiti, huic quæstioni præesse maxime voluit, nihil quæsit aliud, nisi iustitiam, gravitatem, humanitatem, fidem. Tulit, ut consularem necesse esset: credo, quod principum munus esse ducebat, resistere et levitati multitudinis, et perditorum temeritati. Ex consularibus te creavit potissimum: dederas enim, quam contemneres populares insanias, jam ab adolescentia documenta maxima.

IX. Quamobrem, Judices, ut aliquando ad causam crimenque veniamus: si neque omnis confessio facti est inusitata; neque de causa quidquam nostra aliter, ac nos vellemus, a senatu iudicatum est; et lator ipse legis, cum esset controversia nulla facti, juris tamen disceptationem esse voluit; et electi iudices, et isti præpositus quæstioni, qui hæc iuste sapienterque disceptet: reliquum est, Judices, ut nihil jam aliud quærere debeatis,

nisi uter utri insidias fecerit. Quod quo facilius argumentis perspicere possitis, rem gestam vobis dum breviter expono, quæso diligenter attendite.

P. Clodius cum statuisset omni scelere in prætura vexare rempublicam, videretque ita tracta esse comitia anno superiore, ut non multos menses præturam gerere posset: qui non honoris gradum spectaret, ut cæteri, sed et L. Paulum collegam effugere vellet, singulari virtute civem, et annum integrum ad dilacerandam rempublicam quæreret; subito reliquit annum suum, seque in annum proximum transtulit, non religione aliqua, sed ut haberet, quod ipse dicebat, ad præturam gerendam, hoc est, ad evertendam rempublicam, plenum annum atque integrum.

Occurrebat, mancā ac debilem præturam suam futuram, consule Milone: eum porro summo consensu populi Romani consulem fieri videbat. Contulit se ad ejus competitores: sed ita, totam ut petitionem ipse solus, etiam invitis illis, gubernaret; tota ut comitia suis, ut dictitabat, humeris sustineret. Convocabat tribus: se interponebat: Collinam novam, delectu perditissimorum civium, conscribebat. Quanto ille plura miscebat, tanto hic magis in dies convalescebat. Ubi vidit homo, ad omne facinus paratissimus, fortissimum virum, inimicissimum suum, certissimum consulem, idque intellexit non solum sermonibus, sed etiam suffragiis, populi Romani sæpe esse declaratum; palam agere cæpit, et aperte dicere, occidendum Milonem. Servos agrestes et barbaros, quibus silvas publicas depopulatus erat, Etruriamque vexarat, ex Apennino deduxerat, quos videbatis. Res erat minime obscura: etenim palam dictitabat, consulatum Miloni eripi non posse; vitam posse. Significavit hoc sæpe in senatu; dixit in concione. Quinetiam Favonio, fortissimo viro, quærenti ex eo, qua spe fureret, Milone vivo; respondit, triduo illum, ad summum quadriduo, periturum. Quam vocem ejus ad hunc M. Catonem statim Favonius detulit.

X. Interim, cum sciret Clodius (neque enim erat difficile

fcire) iter sollemne, legitimum, necessarium, ante diem XIII. Kalendas Feb. Miloni esse Lanuvium ad flaminem prodendum, quod erat dictator Lanuvii Milo; Roma subito ipse profectus pridie est, ut ante suum fundum, quod re intellectum est, Miloni infidias collocaret. Atque ita profectus est, ut concionem turbulentam, in qua ejus furor desideratus est, quæ illo ipso die habita est, relinqueret: quam, nisi obire facinoris locum tempusque voluisset, nunquam reliquisset.

Milo autem, cum in senatu fuisset eo die, quoad senatus dimissus est, domum venit: calceos et vestimenta mutavit: paulisper, dum se uxor, ut fit, comparat, commoratus est: deinde profectus est id temporis, cum jam Clodius, si quidem eo die Romam venturus erat, redire potuisset. Obviam fit ei Clodius, expeditus, in equo, nulla rheda, nullis impedimentis, nullis Græcis comitibus, ut solebat; sine uxore, quod nunquam fere: cum hic infidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in rheda, penulatus, vulgi magno impedimento, ac muliebri et delicato ancillarum puerorumque comitatu.

Fit obviam Clodio ante fundum ejus hora fere undecima, aut non multo secus. Statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum: adversi rhedarium occidunt. Cum autem hic de rheda, rejecta penula, defluisset, seque acri animo defenderet; illi, qui erant cum Clodio, gladiis eductis, partim recurrere ad rhedam, ut a tergo Milonem adorirentur; partim, quod hunc jam interfectum putarent, cedere incipiunt ejus servos, qui post erant: ex quibus, qui animo fideli in dominum et præsentem fuerunt, partim occisi sunt, partim, cum ad rhedam pugnari viderent, et domino succurrere prohiberentur, Milonemque occisum etiam ex ipso Clodio audirent, et ita esse putarent; fecerunt id servi Milonis, (dicam enim non derivandi criminis causa, sed ut factum est) neque imperante, neque sciente, neque præsentem domino, quod suos quisque servos in tali re facere voluisset.

XI. Hæc, sicut exposui, ita gesta sunt, Judices: infidiator superatus, vi victa vis, vel potius oppressa virtute audacia est. Nihil dico, quid respublica consecuta sit; nihil, quid vos; nihil, quid omnes boni: nihil sane id profit Miloni, qui hoc fato natus est, ut ne se quidem servare potuerit, quin una rempublicam vosque servaret. Si id jure non posset; nihil habeo quod defendam. Sin hoc et ratio doctis, et necessitas barbaris, et mos gentibus, et feris natura ipsa præscripsit, ut omnem semper vim, quacunque ope possent, a corpore, a capite, a vita sua propulsarent; non potestis hoc facinus improbum judicare, quin simul judicetis, omnibus, qui in latrones inciderint, aut illorum telis, aut vestris sententiis, esse pereundum.

Quod si ita putasset; certe optabilius Miloni fuit dare jugulum P. Clodio, non semel ab illo, neque tum primum, pettum, quam jugulari a vobis, quia se illi non jugulandum tradidisset. Sin hoc nemo vestrum ita sentit; illud jam in judicium venit, non, occisusne sit, quod fatemur; sed jure, an injuria: quod multis in causis sæpe quæsitum est. Infidias factas esse constat: et id est, quod senatus contra rempublicam factum judicavit. Ab utro factæ sint, incertum est: de hoc igitur latum est ut quæreretur. Ita et senatus rem, non hominem, notavit; et Pompeius de jure, non de facto, quæstionem tulit.

XII. Num quid igitur aliud in judicium venit, nisi uter utri infidias fecerit? profecto nihil. Si hic illi; ut ne sit impune: si ille huic; tum nos scelere solvamur. Quonam igitur pacto probari potest, infidias Miloni fecisse Clodium? Satis est quidem in illa tam audaci, tam nefaria bellua, docere, magnam ei causam, magnam spem in Milonis morte propositam, magnas utilitates fuisse. Itaque illud Cassianum, *Cui bono fuerit*, in his personis valeat: etsi boni nullo emolumento impelluntur in fraudem, improbi sæpe parvo. Atqui, Milone interfecto, Clodius hoc assequebatur, non modo ut prætor esset non eo consule, quo sceleris nihil facere posset; sed etiam ut his consilibus prætor esset, quibus si non adjuvantibus, at conniventibus

certe, sperasset se posse rempublicam eludere in illis suis cogitationis furoribus. Cujus illi conatus, ut ipse ratiocinabatur, nec, si possent, reprimere cuperent, cum tantum beneficium ei se debere arbitrarentur; et, si vellent, fortasse vix possent, frangere hominis sceleratissimi corroboratam jam vetustate audaciam.

An vero, Judices, vos soli ignoratis, vos hospites in hac urbe versamini, vestrae peregrinantur aures, neque in hoc pervagato civitatis sermone versantur, quas ille leges (si leges nominandae sunt, ac non faces urbis, et pestes reipublicae) fuerit impositurus nobis omnibus, atque iniustus? Exhibe, quaeso, Sexte Clodi, exhibe librarium illud legum vestrarum, quod te aiunt eripuisse e domo, et ex mediis armis, turbaque nocturna, tanquam Palladium sustulisse, ut praeclarum inde munus, ac instrumentum tribunatus, ad aliquem, si nactus esses, qui tuo arbitrio tribunatum gereret, deferre posses. Et adspexit me illis quidem oculis, quibus tum solebat, cum omnia omnibus minabatur. Movet me quippe lumen curiae.

XIII. Quid? tu me iratum, Sexte, putas tibi, cujus tu inimicissimum multo crudelius etiam punitus es, quam erat humanitatis meae postulare? Tu P. Clodii cruentum cadaver ejecisti domo, tu in publicum jecisti: tu spoliatum imaginibus, exequiis, pompa, laudatione, infelicissimis lignis semiustulatum, nocturnis canibus dilaniandum reliquisti. Quam rem etsi necessario fecisti, tamen, quoniam in meo inimico crudelitatem exprompsisti tuam, laudare non possum, irasci certe non debeo.

P. Clodii praetura non sine maximo rerum novarum metu proponi, et solutam fore videbatis, nisi esset is consul, qui eam auderet, possetque, constringere. Eum Milonem esse cum sentiret universus populus Romanus, quis dubitaret suffragio suo se metu, periculo rempublicam, liberare? At nunc, P. Clodio remoto, usitatis jam rebus enitendum est Miloni, ut tueatur dignitatem suam. Singularis illa huic uni concessa

gloria, quæ quotidie augebatur frangendis furoribus Clodianis, jam morte Clodii cecidit. Vos adepti estis, ne quem civem metueretis: hic exercitationem virtutis, suffragationem consulatus, fontem perennem gloriæ suæ, perdidit. Itaque Milonis consulatus, qui, vivo Clodio, labefactari non poterat, mortuo denique tentari coëptus est. Non modo igitur nihil prodest, sed obest etiam, P. Clodii mors Miloni.

At valuit odium, fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor injuriæ, punitor doloris sui. Quid, si hæc, non dico majora fuerunt in Clodio, quam in Milone, sed in illo maxima, nulla in hoc? quid vultis amplius? Quid enim odisset Clodium Milo, segetem ac materiam suæ gloriæ, præter hoc civile odium, quo omnes improbos odimus? Ille erat ut odisset, primum defensorem salutis meæ; deinde vexatorem furoris, domitorem armorum suorum; postremo etiam accusatorem suum: reus enim Milonis, lege Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc tyrannum tulisse creditis? quantum odium illius, et, in homine injusto, quam etiam justum?

XIV. Reliquum est, ut jam illum natura ipsius consuetudoque defendat, hunc autem hæc eadem coarguant: nihil per vim unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, Judices? cum mœrentibus vobis urbe cessi, judiciumne timui? non servos, non arma, non vim? Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi ei fuisset injusta ejiciendi? Diem mihi, credo, dixerat: multam irrogarat: actionem perduellionis intenderat: et mihi, Judices, in causa aut vestra mala, aut mea nec præclarissima, etiam judicium timendum fuit. Servorum, et egentium civium, et facinorosorum armis meos cives, meis consiliis periculisque servatos, pro me objici nolui.

Vidi enim, vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen et ornamentum reipublicæ, pene interfici servorum manu, cum mihi adesset: qua in turba C. Vibienus, senator, vir optimus, cum hoc cum esset una, ita est mulcatus, ut vitam amiserit. Itaque quando illius postea fica illa, quam a Catilina acceperat,

conquievit? Hæc intentata nobis est: huic ego vos objici pro me non sum passus: hæc insidiata Pompeio est: hæc istam Appiam, monumentum sui nominis, nece Papirii cruentavit: hæc, hæc eadem, longo intervallo conversa rursus est in me: nuper quidem, ut scitis, me ad regiam pene confecit.

Quid simile Milonis? cujus vis omnis hæc semper fuit, ne P. Clodius, cum in judicium detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem si interficere voluisset, quantæ, quoties occasiones, quam præclaræ, fuerunt? Potuitne, cum domum ac Deos penates suos, illo oppugnante, defenderet, jure se ulcisci? Potuitne, cive egregio et viro fortissimo, P. Sextio, collega suo, vulnerato? Potuitne, Q. Fabricio, viro optimo, cum de reditu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro cæde facta? Potuitne, L. Cæcili, justissimi fortissimique prætoris, oppugnata domo? Potuitne illo die, cum est lata lex de me? cum totius Italiæ concursus, quem mea salus concitarat, facti illius gloriam libens agnovisset; ut, etiam si id Milo fecisset, cuncta civitas eam laudem pro sua vindicaret?

XV. Atqui erat id temporis clarissimus et fortissimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor vestræ voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meæ: septem prætores, octo tribuni plebis, illius adversarii, defensores mei: Cn. Pompeius, auctor et dux mei reditus, illius hostis: cujus sententiam senatus omnis de salute mea gravissimam et ornatissimam secutus est: qui populum Romanum cohortatus est: qui, cum de me decretum Capuæ fecit, ipse cunctæ Italiæ cupienti, et ejus fidem imploranti, signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. Omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem qui tum interemisset, non de impunitate ejus, sed de præmiis, cogitaretur.

Tamen se Milo continuit, et P. Clodium ad judicium bis, ad vim nunquam, vocavit. Quid? privato Milone, et reo ad populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium pro

Milone dicentem impetus factus est; quæ tum non modo occasio, sed etiam causa, illius opprimendi fuit? Nuper vero, cum M. Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reipublicæ partem fortissime suscepisset, atque illam belluam, judicii laqueos declinantem, jam irretitam teneret; qui locus, quod tempus illud, Dii immortales! fuit? cum se ille fugiens in scalarum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nulla sua invidia, Antonii vero maxima gloria? Quid? comitiis in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in septa irruisset, gladios destringendos, lapides jaciendos curasset, deinde subito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute sua liberet?

XVI. Quem igitur cum omnium gratia noluit; hunc voluit cum aliquorum querela? quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune, non est ausus; hunc injuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere? Præsertim, Judices, cum honoris amplissimi contentio, et dies comitiorum, subesset: quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaque et quam sollicita cupiditas consulatus) omnia, non modo quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscure cogitari possunt, timemus; rumorem, fabulam falsam, fictam, levem, perhorrescimus; ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos, sensusque civium: qui non modo improbitati irascuntur candidatorum, sed etiam in recte factis sæpe fastidiunt.

Hunc diem igitur campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus et facinus præ se ferens, et confitens, ad illa augusta centuriarum auspicia veniebat? quam hoc non credibile in hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, quin se ille, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput audaciæ est, Judices; quis ignorat, maximam illecebram esse peccandi impunitatis spem? In utro

igitur hæc fuit ? In Milone ? qui etiam nunc reus est facti, aut præclari, aut certe necessarii ? An in Clodio ? qui ita judicia pœnamque contempserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret ?

Sed quid ego argumentor ? quid plura disputo ? Te, Q. Petilli, appello, optimum et fortissimum civem : te, M. Cato, testor : quos mihi divina quædam fors dedit iudices. Vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, et audistis vivo Clodio, perituum Milonem triduo. Post diem tertium gesta res est, quam dixerat. Cum ille non dubitaret aperire, quid cogitaret ; vos potestis dubitare, quid fecerit ?

XVII. Quemadmodum igitur eum dies non fefellit ? dixi equidem modo. Dictatoris Lanuvini statuta sacrificia nosse, negotii nihil erat : vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die. Itaque antevertit. At quo die ? quo, ut ante dixi, insanissima concio ab ipsius mercenario tribuno plebis est concitata : quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperaret, nunquam reliquisset. Ergo illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi : Miloni manendi nulla facultas, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit.

Quid, si, ut ille scivit Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit ?

Primum quæro, quâ scire potuerit : quod vos idem in Clodio quærere non potestis. Ut enim neminem alium, nisi T. Patinam, familiarissimum suum, rogasset, scire potuit, illo ipso die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem necesse esse. Sed erant permulti alii, ex quibus id facillime scire posset : omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu undè quæsit ? Quæsierit sane : videte, quid vobis largiar : servum etiam, ut Arrius, meus amicus, dixit, corruperit. Legite testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius, cognomento Schola, Interamnis, familiarissimus et idem comes P. Clodii, cujus jampridem testimonio Clodius eadem hora Interamniæ fuerat et

Romæ, P. Clodium illo die in Albano mansurum fuisse; sed subito ei esse nuntiatum, Cyrum architectum esse mortuum: itaque Romam repente constituisse proficisci. Dixit hoc comes item P. Clodii C. Clodius.

XVIII. Videte, Iudices, quantæ res his testimoniis sint confectæ. Primum certe liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut infidiaretur in via Clodio: quippe qui ei obviurus futurus omnino non erat. Deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) scitis, Iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu cædem esse factam, consilio vero majoris alicujus. Videlicet me latronem, ac ficiarium, abjecti homines et perditii describebant. Jacent suis testibus ii, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro audisset, fuisse rediturum. Respiravi: liberatus sum: non vereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse.

Nunc persequar cætera. Nam occurrit illud: Igitur ne Clodius quidem de infidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus, si quidem exiturus ad cædem e villa non fuisset. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nuntiasse, non id nuntiasse, sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nuntiaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? Una fui: testamentum simul obsignavi cum Clodio: testamentum autem palam fecerat, et illum heredem, et me, scripserat. Quem pridie hora tertia animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima denique ei nuntiabatur?

XIX. Age, sit ita factum: quæ causa, cur Romam properaret? cur in noctem se conjiceret? quid afferebat causa festinationis? Quod heres erat? Primum erat nihil, cur properato opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea nocte consequi posset; amitteret autem, si postridie mane Romam venisset? Atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius, quam expetendus fuit; sic Miloni, cum infidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat, subsidendum atque expectandum fuit. Noctu, invidioso et pleno latronum in loco,

occidisset : nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes saluum, etiam confitentem, volunt. Sustinuisse hoc crimen primum ipse ille latronum occultator et receptator locus, dum neque muta solitudo indicasset, neque cæca nox ostendisset, Milonem : deinde, ubi multi ab illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam hæc timentes, in suspicionem caderent : tota denique rea citaretur Etruria. Atque illo die certe Aricia rediens devertit Clodius ad Albanum. Quod nisi sciret Milo illum Ariciæ fuisse, suspicari tamen debuit, eum, etiam si Romam illo die reverti vellet, ad villam suam, quæ viam tangeret, deversurum. Cur neque ante occurrit, ne ille in villa resideret ; nec eo in loco subsedit, quo ille noctu venturus esset ?

Video adhuc constare omnia, Iudices : Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere ; illi ad ea, quæ concupierat, optatissimum interitum Milonis : odium fuisse illius in hunc acerbissimum ; in illum hujus nullum : consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda ; hujus tantum in repellenda : mortem ab illo denuntiata Miloni, et prædictam palam ; nihil unquam auditum ex Milone : profectionis hujus diem illi notum ; reditum illius huic ignotum fuisse : hujus iter necessarium ; illius etiam potius alienum : hunc præ se tulisse, se illo die Roma exiturum ; illum eo die se dissimulasse rediturum : hunc nullius rei mutasse consilium ; illum causam mutandi consilii finxisse : huic, si insidiaretur, noctem prope urbem expectandam ; illi, etiam si hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.

XX. Videamus nunc id, quod caput est : locus ad infidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id vero, Iudices, etiam dubitandum, et diutius cogitandum est ? Ante fundum Clodii : quo in fundo, propter insanas illas substructiones, facile mille hominum versabatur valentium. Editio adversarii atque excelso loco superiorem se fore putabat Milo, et ob eam rem eum locum ad pugnam potissimum elegerat ? an in eo loco est potius expectatus ab eo, qui ipsius loci spe

facere impetum cogitarat? Res loquitur, Judices, ipsa; quæ semper valet plurimum.

Si hæc non gesta audiretis, sed picta videretis; tamen appareret uter esset infidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, una federet uxor. Quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam, cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore pene constrictus esset? Videte nunc illum, primum egredientem e villa, subito: cur? vesperi: quid necesse est? tarde: quæ convenit, id præsertim temporis? Devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? sciebat in Alfienfi esse. Villam ut perspiceret? millies in ea fuerat. Quid ergo erat moræ, et tergiversationis? Dum hic veniret, locum relinquere noluit.

XXI. Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore; tum sine ea: nunquam non in rheda; tum in equo: comites Græculi, quocunque ibat, etiam cum in castra Etrusca properabat; tum nugarum in comitatu nihil. Milo, qui nunquam, tum casu pueros symphoniacos uxoris ducebat, et ancillarum greges: ille, qui semper secum scorta, semper exoletos, semper lupas ducebat, tum neminem, nisi ut virum a viro lectum esse diceret. Cur igitur victus est? quia non semper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore, occiditur: quia, quanquam paratus in imparatos Clodius, tamen mulier inciderat in viros.

Nec vero sic erat unquam non paratus Milo contra illum, ut non satis fere esset paratus. Semper ille et quantum interesset P. Clodii se perire, et quanto illi odio esset, et quantum ille auderet, cogitabat. Quamobrem vitam suam, quam maximis præmiis propositam et pene addictam sciebat, nunquam in periculum sine præsidio et sine custodia projiciebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque communem, qui sæpe spoliantem jam et exultantem evertit, et perculit ab abjecto. Adde incertam pransi, poti, oscitantis ducis: qui, cum

a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de ejus extremis comitibus cogitavit: in quos incensos ira, vitamque domini desperantes, cum incidisset, hæsit in iis pœnis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt. Cur igitur eos manumissit? metuebat scilicet, ne indicarent; ne dolorem perferre non possent; ne tormentis cogerentur occisum esse a servis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus est tortore? Quid quæris? occideritne? occidit. Jure, an injuria? nihil ad tortorem: facti enim in eculeo quæstio est, juris in judicio.

XXII. Quod igitur in causa quærendum est, id agamus hic: quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu vero cur miserit, si id potius quæris, quam cur parum amplis affecerit præmiis; nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter et fortiter, M. Cato; dixitque in turbulenta concione, quæ tamen hujus auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus præmiis, dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim præmium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tam fidelibus servis, propter quos vivit? Etsi id quidem non tanti est, quam quod propter eosdem non sanguine, et vulneribus suis, crudelissimi inimici mentem oculosque satiavit. Quos nisi manumississet, tormentis etiam dedendi fuissent, conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis. Hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiam si quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum præmium persolutum.

Sed quæstiones urgent Milonem, quæ sunt habitæ nunc in atrio Libertatis. Quibusnam de servis? rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni! quid potest agi severius? De servis nulla quæstio est in dominos, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proxime Deos accessit Clodius, propius quam tum, cum ad ipsos penetrarat; cujus de morte, tanquam de cæremoniis violatis, quæritur. Sed tamen majores nostri in dominum de servo quæri noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed

quia videbatur indignum, et dominis morte ipsa tristius. In reum de servis accusatoris cum quæritur, verum inveniri potest?

Age vero, quæ erat aut qualis quæstio? Heus tu Ruscio (verbi causa) cavetis mentiari. Clodius infidias fecit Miloni? Fecit. Certa crux. Nullas fecit. Sperata libertas. Quid hac quæstione certius? Subito abrepti in quæstionem, tamen separantur a cæteris, et in arcas conjiciuntur, ne quis cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quæstione dici potest integrius? quid incorruptius?

XXIII. Quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot, tam claris argumentis signisque luceat, pura mente atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam revertisse; recordamini, per Deos immortales! quæ fuerit celeritas reditus ejus: qui ingressus in forum, ardente curia: quæ magnitudo animi, qui vultus, quæ oratio. Neque vero se populo solum, sed etiam senatui, commisit: neque senatui modo, sed etiam publicis præfidiis, et armis: neque his tantum, verum etiam ejus potestati, cui senatus totam rempublicam, omnem Italiæ pubem, cuncta populi Romani arma, commiserat. Cui se nunquam hic profecto tradidisset, nisi causæ suæ confideret; præsertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiæ, Judices, et magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint; et pœnam semper ante oculos versari putent, qui peccarint.

Neque vero sine ratione certa causa Milonis semper a senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines facti rationem, præsentiam animi, defensionis constantiam. An vero obliti estis, Judices, recenti illo nuntio necis Clodianæ, non modo inimicorum Milonis sermones et opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum? Negabant eum Romam esse rediturum. Sive enim illud animo irato ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum; arbitrabantur, eum tanti

mortem P. Clodii putasse, ut æquo animo patria careret, cum sanguine inimici expleisset odium suum: sive etiam illius mortem patriam liberare voluisset; non dubitaturum fortem virum, quin, cum suo periculo salutem reipublicæ attulisset, cederet æquo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis hæc fruenda relinqueret, quæ ipse servasset. Multi etiam Catilinam, atque illa portenta, loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriæ faciet. Miseros interdum cives, optime de republica meritos! In quibus homines non modo res præclarissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspicantur. Ergo illa falsa fuerunt: quæ certe vera extitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honeste vereque defendere.

XXIV. Quid, quæ postea sunt in eum congesta? quæ quemvis etiam mediocrium delictorum conscientia pereulissent, ut sustinuit, Dii immortales! Sustinuit? immo vero ut contempsit, ac pro nihilo putavit? quæ neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. Scutorum, gladiatorum, frenorum, sparorum, pilorumque etiam multitudo deprehendi posse indicabatur. Nullum in urbe vicum, nullum angiportum, esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam Otriculanam devecta Tiberi: domus in elivo Capitolino scutis referta: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Hæc non delata solum, sed pene credita; nec ante repudiata sunt, quam quæsitæ.

Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. Pompeii: sed dicam, ut sentio, Iudices; nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est respublica. Quin etiam audiendus sit popa Licinius, nescio quis, de circo maximo: servos Milonis apud se ebrios factos, sibi confessos esse de interficiendo Cn. Pompeio conjurasse; deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nuntiavit. Arcessor in primis: de amicorum sententia rem defert ad senatum. Non poteram, in illius mei patriæque custodis tanta suspicione, non metu exanimari:

sed mirabar tamen credi popæ; ebriosorum confessionem servorum audiri; vulnus in latere, quod acu punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. Verum, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum, quæ timeenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Cæsaris, clarissimi et fortissimi viri, per multas noctis horas nuntiabatur. Nemo audierat tam celebri loco, nemini senserat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, præstantissima virtute civem, timidum suspicari: diligentiam, tota republica suscepta, nimiam nullam putabam. Frequentissimo senatu nuper in Capitolio senator inventus est, qui Milonem cum telo esse diceret. Nudavit se in sanctissimo templo, quoniam vita talis et civis et viri fidem non faciebat, nisi, eo tacente, res ipsa loqueretur.

XXV. Omnia falsa, atque insidiosè ficta, comperta sunt. Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc jam Clodianum crimen timemus, sed tuas, Cn. Pompei, (te enim jam appello ea voce, ut me audire possis) tuas, tuas inquam, suspiciones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid, putas; si Italiæ delectus, ut nonnulli conquiritores tui dictitant, si hæc arma, si Capitolinæ cohortes, si exæubiæ, si vigiliæ, si delecta juvenus, quæ tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe vis, et incredibilis animus, et non unius viri vires atque opes indicantur, si quidem in hunc unum et præstantissimus dux electus, et tota respublica armata est.

Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicæ partes ægras et labantes, ut eas his armis sanares et confirmares, esse commissas? Quod si Miloni locus datus esset; probasset profecto tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi: nullum se unquam periculum pro tua dignitate fugisse: cum illa ipsa teterrima peste sapissime pro tua gloria

contendisse: tribunatum suum ad salutem meam, quæ tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum: se a te postea defensum in periculo capitis, adjutum in petitione præturæ: duos se habere semper amicissimos sperasse; te tuo beneficio, me suo. Quæ si non probaret; si tibi ita penitus inhæsisset ista suspicio, nullo ut evelli modo posset; si denique Italia a delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset conquietura: næ iste haud dubitans cessisset patria, is, qui ita natus est, et ita consuevit; te, Magne, tamen antestaretur, quod nunc etiam facit.

XXVI. Vide, quam sit varia vitæ commutabilisque ratio, quam vaga volubilisque fortuna, quantæ infidelitates in amicis, quam ad tempus aptæ simulationes, quantæ in periculis fugæ proximorum, quantæ timiditates. Erit, erit illud profecto tempus, et illucescet aliquando ille dies, cum tu, salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu aliquo communium temporum immutatis, (qui quam crebro accidat, experti debemus scire) et amicissimi benevolentiam, et gravissimi hominis fidem, et unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi, desideres.

Quanquam quis hoc credat, Cn. Pompeium, juris publici, moris majorum, rei denique publicæ peritissimum, cum senatus ei commiserit, ut videret, *Ne quid respublica detrimenti caperet*; quo uno versiculo satis armati semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis; hunc exercitu, hunc delectu dato, judicium expectaturum fuisse in ejus consiliis vindicandis, qui vel judicia ipsa tolleret? Satis judicatum est a Pompeio, satis, falso ista conferri in Milonem: qui legem tulit, qua, ut ego sentio, Milonem absolvi a vobis oporteret; ut omnes confitentur, liceret.

Quod vero in illo loco, atque illis publicorum præsidiorum copiis circumfusus, sedet; satis declarat, se non terrorem inferre vobis, (quid enim illo minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipse et more majorum,

et suo jure, posset ?) sed præsidio esse : ut intelligatis, contra hesternam concionem illam licere vobis, quod sentiat, libere judicare.

XXVII. Nec vero me, Judices, Clodianum crimen movet ; nec tam sum demens, tamque vestri sensus ignarus atque expers, ut nesciam quid de morte Clodii sentiat. De qua si jam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare, atque mentiri gloriose, liceret : Occidi, occidi, non Sp. Mælium, qui annona levanda, jacturisque rei familiaris, quia nimis amplecti plebem putabatur, in suspicionem incidit regni appetendi : non Tib. Gracchum, qui collegæ magistratum per seditionem abrogavit : quorum interfectores implerunt orbem terrarum nominis sui gloria : sed eum, (auderet enim dicere, cum patriam periculo suo liberaffet) cujus nefandum adulterium in pulvinaribus sanctissimis nobilissimæ fœminæ comprehenderunt : eum, cujus supplicio senatus sollemnes religiones expiandas sæpe censuit : eum, quem cum forore germana nefarium stuprum fecisse L. Lucullus juratus se, quæstionibus habitis, dixit comperisse : eum, qui civem, quem senatus, quem populus, quem omnes gentes urbis ac vitæ civium conservatorem judicabant, fervorum armis exterminavit : eum, qui regna dedit, ademit ; orbem terrarum, quibuscum voluit, partitus est : eum, qui, plurimis cædibus in foro factis, singulari virtute et gloria civem domum vi et armis compulit : eum, cui nihil unquam nefas fuit nec in facinore, nec in libidine : eum, qui ædem Nympharum incendit, ut memoriam publicam recensiois, tabulis publicis impressam, extingueret : eum denique, cui jam nulla lex erat, nullum civile jus, nulli possessionum termini : qui non calumnia litium, non injustis vindiciis ac sacramentis alienos fundos, sed castris, exercitu, signis inferendis, petebat : qui non solum Etruscos, (eos enim penitus contempserat) sed hunc Q. Varium, virum fortissimum atque optimum civem, judicem nostrum, pellere possessionibus armis castrisque conatus est : qui cum architectis et decempedis villas multorum

hortosque peragrabat: qui Janiculo et Alpibus spem possessionum terminabat suarum: qui, cum ab equite Romano splendidissimo et forti viro, T. Pacavio, non impetrasset, ut insulam in lacu Prelio venderet, repente lintribus in eam insulam materiam, calcem, camenta, atque arenam convexit; dominoque trans ripam inspectante, non dubitavit ædificium extruere in alieno: qui huic T. Furfanio, cui viro? Dii immortales! (quid enim ego de muliercula Scantia, quid de adolescente Aponio, dicam? quorum utrique mortem est minitatus, nisi sibi hortorum possessione cessisset) sed ausus est Furfanio dicere, si sibi pecuniam, quantam poposcerat, non dedisset, mortuum se in domum ejus illaturum; qua invidia huic esset tali viro conflandum: qui Appium fratrem, hominem mihi conjunctum fidissima gratia, absentem de possessione fundi dejecit: qui parietem sic per vestibulum sororis instituit ducere, sic agere fundamenta, ut sororem non modo vestibulo privaret, sed omni aditu, et limine.

XXVIII. Quanquam hæc quidem jam tolerabilia videbantur: etsi æquabiliter in rempublicam, in privatos; in longinquos, in propinquos; in alienos, in suos, irruebat: sed nescio quomodo jam usu obduruerat, et percalluerat civitatis incredibilis patientia. Quæ vero aderant jam, et impendebant, quonam modo ea aut depellere potuissetis, aut ferre imperium, si id ille nactus esset? Omitto socios, exteras nationes, reges, tetrarchas: vota enim feceratis, ut in eos se potius mitteret, quam in vestras possessiones, vestra tecta, vestras pecunias. Pecunias dico? a liberis, a liberis medius fidius, et a conjugibus vestris, nunquam ille effrenatas suas libidines cohibuisset. Fingi hæc putatis, quæ patent? hæc, quæ nota sunt omnibus? quæ tenentur? servorum exercitus illum in urbe conscripturum fuisse, per quos totam rempublicam, resque privatas omnium, possideret?

Quamobrem, si cruentum gladium tenens clamaret T. Annius, Adeste, quæso, atque audite, cives: P. Clodium interfeci; ejus furores, quos nullis jam legibus, nullis judiciis,

frenare poteramus, hoc ferro et hac dextera a cervicibus vestris repuli; per me unum ut jus, æquitas, leges, libertas, pudor, pudicitia, in civitate manerent: esset vero timendum, quoniam modo id ferret civitas. Nunc enim quis est, qui non probet? qui non laudet? qui non unum post hominum memoriam T. Annium plurimum reipublicæ profuisse, maxima lætitia populum Romanum, cunctam Italiam, nationes omnes affecisse, et dicat, et sentiat? Nequeo, vetera illa populi Romani quanta fuerint gaudia, judicare. Multas tamen jam summorum imperatorum clarissimas victorias ætas nostra vidit: quarum nulla neque tam diuturnam attulit lætitiam, nec tantam.

Mandate hoc memoriæ, Judices. Spero multa vos, liberisque vestros, in republica bona esse visuros. In his singulis ita semper existimabitis, vivo P. Clodio, nihil eorum vos visuros fuisse. In spem maximam, et, quemadmodum confido, verissimam adducti sumus, hunc ipsum annum, hoc ipso summo viro consule, compressa hominum licentia, cupiditatibus fractis, legibus et judiciis constitutis, salutarem civitati fore. Num quis igitur est tam demens, qui hoc, P. Clodio vivo, contingere potuisse arbitretur? Quid? ea, quæ tenetis, privata atque vestra, dominante homine furioso, quod jus perpetuæ possessionis habere potuissent?

XXIX. Non timeo, Judices, ne, odio inimicitiarum mearum inflammatus, libentius hæc in illum evomere videar, quam verius. Etenim, etsi præcipuum esse debebat, tamen ita communis erat omnium ille hostis, ut in communi odio pene æqualiter versaretur odium meum. Non potest dici satis, ne cogitari quidem, quantum in illo sceleris, quantum exitii fuerit. Quin sic attendite, Judices: nempe hæc est quæstio de interitu P. Clodii. Fingite animis: liberæ enim sunt cogitationes nostræ; et, quæ volunt, sic intuentur, ut ea cernimus, quæ videmus. Fingite igitur cogitatione imaginem hujus conditionis meæ, si possim efficere, ut Milonem absolvatis, sed ita, si P. Clodius revixerit. Quid vultu exprimitis? Quoniam modo ille

vos vivus afficeret, qui mortuus inani cogitatione percussit? Quid? si ipse Cn. Pompeius, qui ea virtute ac fortuna est, ut ea potuerit semper, quæ nemo præter illum; si is, inquam, potuisset, aut quæstionem de morte P. Clodii ferre, aut ipsum ab inferis excitare; utrum putatis potius facturum fuisse? Etiam si propter amicitiam vellet illum ab inferis evocare, propter rempublicam non fecisset. Ejus igitur mortis sedetis ultores, cujus vitam, si putetis per vos restitui posse, nolitis; et de ejus nece lata quæstio est, qui si eadem lege reviviscere posset, lata lex nunquam esset. Hujus ergo interfector qui esset, in confitendo ab iisne pœnam timeret, quos liberavisset?

Græci homines Deorum honores tribuunt iis viris, qui tyrannos necaverunt. Quæ ego vidi Athenis? quæ aliis in urbibus Græciæ? quas res divinas talibus institutas viris? quos cantus? quæ carmina? prope ad immortalitatis et religionem et memoriam consecrantur. Vos tanti conservatorem populi, tanti sceleris ultorem, non modo honoribus nullis afficietis, sed etiam ad supplicium rapi patiimini? Confiteretur, confiteretur, inquam, si fecisset, et magno animo et libente se fecisse, libertatis omnium causa: quod ei certe non confitendum modo fuisset, verum etiam prædicandum.

XXX. Etenim, si id non negat, ex quo nihil petit, nisi ut ignoscatur; dubitaret id fateri, ex quo etiam præmia laudis essent petenda? nisi vero gratius putat esse vobis, sui se capitis, quam vestri ordinis, defensorem fuisse; cum præsertim in ea confessione, si grati esse velletis, honores assequeretur amplissimos. Si factum vobis non probaretur, (quanquam quæ poterat salus sua cuique non probari?) sed tamen si minus fortissimi viri virtus civibus grata cecidisset; magno animo constantique cederet ex ingrata civitate. Nam quid esset ingratus, quam lætari cæteros, lugere eum solum, propter quem cæteri lætarentur?

Quanquam hoc animo semper fuimus omnes in patriæ proditoribus opprimendis, ut, quoniam nostra futura esset gloria,

periculum quoque et invidiam nostram putaremus. Nam quæ mihi ipsi tribuenda laus esset, cum tantum in consulatu meo pro vobis ac liberis vestris ausus essem, si id, quod conabar, sine maximis dimicationibus meis me esse ausurum arbitrarer? Quæ mulier sceleratum ac perniciosum civem occidere non auderet, si periculum non timeret? Proposita invidia, morte, pœna, qui nihilo segnius rempublicam defendit, is vir vere putandus est. Populi grati est, præmiis afficere bene meritos de republica cives; viri fortis, ne suppliciis quidem moveri, ut fortiter fecisse pœniteat.

Quamobrem uteretur eadem confessione T. Annius, qua Ahala, qua Nafica, qua Opimius, qua Marius, qua nosmet-ipsi: et, si grata respublica esset, lætaretur; si ingrata, tamen in gravi fortuna conscientia sua niteretur. Sed hujus beneficii gratiam, Judices, fortuna populi Romani, et vestra felicitas, et Dii immortales, sibi deberi putant. Nec vero quisquam aliter arbitrari potest, nisi qui nullam vim esse ducit, numenve divinum: quem neque imperii vestri magnitudo, neque sol ille, nec cæli signorumque motus, nec vicissitudines rerum atque ordines movent, neque, id quod maximum est, majorum nostrorum sapientia, qui sacra, qui cæremonias, qui auspicia, et ipsi sanctissime coluerunt, et nobis, suis posteris, prodiderunt.

XXXI. Est, est profecto, illa vis: neque in his corporibus, atque in hac imbecillitate nostra, inest quiddam quod vigeat, et sentiat, et non inest in hoc tanto naturæ tam præclaro motu. Nisi forte idcirco esse non putant, quia non apparet, nec cernitur: proinde quasi nostram ipsam mentem qua sapimus, qua providemus, qua hæc ipsa agimus ac dicimus, videre, aut plane, qualis aut ubi sit, sentire possimus. Ea vis, ea est igitur, quæ sæpe incredibiles huic urbi felicitates atque opes attulit; quæ illam perniciem extinxit, ac sustulit: cui primum mentem injecit, ut vi irritare, ferroque laceßere, fortissimum virum auderet, vincereturque ab eo, quem si vicisset, habiturus esset impunitatem et licentiam sempiternam. Non est humano

confilio, ne mediocri quidem, Judices, Deorum immortalium cura, res illa perfecta: religiones mehercule ipsæ, quæ illam belluam cadere viderunt, commosse se videntur, et jus in illo suum retinuisse.

Vos enim jam, Albani tumuli atque luci, vos, inquam, imploro atque testor, vosque Albanorum obrutæ aræ, sacrorum populi Romani sociæ et æquales, quas ille præceps amentia, cæsis prostratisque sanctissimis lucis, substructionum insanis molibus oppresserat: vestræ tum aræ, vestræ religiones viguerunt, vestra vis valuit, quam ille omni scelere polluerat: tuque ex tuo edito monte, Latiaris sancte Jupiter, cujus ille lacus, nemora, finesque, sæpe omni nefario stupro et scelere macularat, aliquando ad eum puniendum oculos aperuistis: vobis illæ, vobis vestro in conspectu seræ, sed justæ tamen et debitæ, pœnæ solutæ sunt. Nisi forte hoc etiam casu factum esse dicemus, ut ante ipsum sacrarium Bonæ Deæ, quod est in fundo T. Sextii Galli, in primis honesti et ornati adolescentis, ante ipsam, inquam, Bonam Deam, cum prælium commisisset, primum illud vulnus acceperit, quo teterrimam mortem obiret; ut non absolutus judicio illo nefario videretur, sed ad hanc insignem pœnam reservatus.

XXXII. Nec vero non eadem ira Deorum hanc ejus satellitibus injecit amentiam, ut sine imaginibus, sine cantu atque ludis, sine exequiis, sine lamentis, sine laudationibus, sine funere, oblitus cruore et luto, spoliatus illius supremi diei celebritate, quam concedere etiam inimici solent, ambureretur abjectus. Non fuisse credo fas, clarissimorum virorum formas illi teterrimo parricidæ aliquid decoris afferre, neque ullo in loco potius mortem ejus lacerari, quam in quo vita esset damnata. Dura mihi, medius fidiis, jam fortuna populi Romani et crudelis videbatur, quæ tot annos illum in hanc rempublicam insultare videret, et pateretur. Polluerat stupro sanctissimas religiones: senatus gravissima decreta perfregerat: pecunia se palam a iudicibus redemerat: vexarat in tribunatu senatum: omnium

ordinum consensu pro salute reipublicæ gesta resciderat: me patria expulerat: bona diripuerat: domum incenderat: liberos, conjugem meam, vexaverat: Cn. Pompeio nefarium bellum indixerat: magistratum privatorumque cædes effecerat: domum mei fratris incenderat: vastarat Etruriam: multos sedibus ac fortunis ejecerat: instabat, urgebat: capere ejus amantiam civitas, Italia, provinciæ, regna, non poterant: incidebantur jam domi leges, quæ nos nostris servis addicerent: nihil erat cujusquam, quod quidem ille adamasset, quod non hoc anno suum fore putaret. Obstabat ejus cogitationibus nemo, præter Milonem. Ipsum illum, qui poterat obstare, novo reditu in gratiam quasi devinctum arbitrabatur: Cæsaris potentiam suam esse dicebat: bonorum animos etiam in meo casu contempserat: Milo unus urgebat.

XXXIII. Hic Dii immortales, ut supra dixi, mentem dederunt illi perduto ac furioso, ut huic faceret infidias. Aliter perire pestis illa non potuit: nunquam illum respublica suo jure esset ulta. Senatus, credo, prætorem eum circumscripsisset. Ne cum solebat quidem id facere, in privato eodem hoc, aliquid profecerat. An consules in prætore coercendo fortes fuissent? Primum, Milone occiso, habuisset suos consules: deinde, quis in eo prætore consul fortis esset, per quem tribunum virum consularem crudelissime vexatum esse meminisset? Oppressisset omnia, possideret, teneret: lege nova, quæ est inventa apud eum cum reliquis legibus Clodianis, servos nostros liberos suos fecisset. Postremo, nisi eum Dii immortales in eam mentem impulissent, ut homo effœminatus fortissimum virum conaretur occidere, hodie rempublicam nullam haberetis.

An ille prætor, ille vero consul, si modo hæc templa atque ipsa mœnia stare eo vivo tamdiu, et consulatum ejus expectare, potuissent; ille denique vivus, mali nihil fecisset, qui mortuus, uno ex suis satellitibus Sex. Clodio duce, curiam incenderit? Quo quid miserius, quid acerbius, quid luctuosius vidimus? Templum sanctitatis, amplitudinis, mentis, consilii

publici, caput urbis, aram sociorum, portum omnium gentium, sedem ab universo populo Romano concessam uni ordini, inflammari, exscindi, funestari? neque id fieri a multitudine imperita, quanquam esset miserum id ipsum, sed ab uno: qui cum tantum ausus sit ultor pro mortuo, quid signifer pro vivo non esset ausus? In curiam potissimum abjecit, ut eam mortuus incenderet, quam vivus everterat.

Et sunt qui de via Appia querantur, taceant de curia? et qui ab eo spirante forum putent potuisse defendi, cujus non restiterit cadaveri curia? Excitate, excitare eum, si potestis, ab inferis. Frangetis impetum vivi, cujus vix sustinetis furias insepulti? nisi vero sustinuistis eos, qui cum facibus ad curiam currerunt, cum facibus ad Castoris, cum gladiis toto foro volitarunt. Cædi vidistis populum Romanum, concionem gladiis disturbari, cum audiretur silentio M. Cælius, tribunus plebis, vir et in republica fortissimus, et in suscepta causa firmissimus, et bonorum voluntati et auctoritati senatus deditus, et in hac Milonis five invidia, five fortuna singulari, divina et incredibili fide.

XXXIV. Sed jam fatis multa de causa: extra causam etiam nimis fortasse multa. Quid restat, nisi ut orem, obtesterque vos, Iudices, ut eam misericordiam tribuatis fortissimo viro, quam ipse non implorat; ego, etiam repugnante hoc, et imploro, et exposco? Nolite, si in nostro omnium fletu nullam lacrymam adspexistis Milonis; si vultum semper eundem, si vocem, si orationem stabilem, ac non mutatam videtis, hoc minus ei parcere: atque haud scio, an multo etiam sit adjuvandus magis. Etenim, si in gladiatoriiis pugnis, et in infimi generis hominum conditione atque fortuna, timidos et supplices, et ut vivere liceat obsecrantes, etiam odisse solemus; fortes et animosos, et se acriter ipsos morti offerentes, servare cupimus; eorumque nos magis miseret, qui nostram misericordiam non requirunt, quam qui illam efflagitant: quanto hoc magis in fortissimis civibus facere debemus?

Me quidem, Iudices, exanimant, et interimunt, hæ voces Milonis, quas audio assidue, et quibus intersum quotidie. Valeant, inquit, valeant cives mei; sint incolumes, sint florentes, sint beati: stet hæc urbs præclara, mihiq[ue] patria carissima, quoquo modo merita de me erit. Tranquilla republica cives mei, quoniam mihi cum illis non licet, sine me ipsi, sed per me tamen, perfruantur: ego cedam, atque abibo. Si mihi republica bona frui non licuerit, at carebo mala: et, quam primum tetigero bene moratam et liberam civitatem, in ea conquiescam.

O frustra, inquit, suscepti mei labores! O spes fallaces! O cogitationes inanes meæ! Ego cum tribunus plebis, republica oppressa, me senatui dedissem, quem extinctum acceperam; equitibus Romanis, quorum vires erant debiles; bonis viris, qui omnem auctoritatem Clodianis armis abjecerant: mihi unquam bonorum præsidium defuturum putarem? Ego, cum te (mecum enim sæpissime loquitur) patriæ reddidissem, mihi non futurum in patria putarem locum? Ubi nunc senatus est, quem secuti sumus? ubi equites Romani illi, illi, inquit, tui? ubi studia municipiorum? ubi Italiæ voces? ubi denique tua, M. Tulli, quæ plurimis fuit auxilio, vox, et defensio? mihi-ne ea soli, qui pro te toties morti me obtuli, nihil potest opitulari?

XXXV. Nec vero hæc, Iudices, ut ego nunc, flens, sed hoc eodem loquitur vultu, quo videtis. Negat enim se, negat, ingratum civibus fecisse, quæ fecit: timidus, et omnia circumspicientibus pericula, non negat. Plebem, et infimam multitudinem, quæ, P. Clodio duce, fortunis vestris imminebat, eam, quo tutior esset vita nostra, suam se fecisse commemorat; ut non modo virtute fleteret, sed etiam tribus suis patrimoniis deliniret: nec timet, ne, cum plebem muneribus placarit, vos non conciliarit meritis in rempublicam singularibus. Senatus erga se benevolentiam temporibus his ipsis sæpe esse perspectam: vestras vero et vestrorum ordinum occurrationes, studia,

sermone, quemcunque cursum fortuna dederit, secum ablatum esse dicit.

Meminit etiam, sibi vocem præconis modo defuisse, quam minime desiderarit; populi vero cunctis suffragiis, quod unum cupierit, se consulem declaratum: nunc denique, si hæc arma contra se sint futura, sibi facinoris suspicionem, non facti crimen, obstare. Addit hæc, quæ certe vera sunt, fortes et sapientes viros non tam præmia sequi solere recte factorum, quam ipsa recte facta: se nihil in vita nisi præclarissime fecisse; si quidem nihil sit præstabilius viro, quam periculis patriam liberare: beatos esse, quibus ea res honori fuerit a suis civibus.

Nec tamen eos miseros, qui beneficio cives suos vicerint: sed tamen ex omnibus præmiis virtutis, si esset habenda ratio præmiorum, amplissimum esse præmium gloriam: esse hanc unam, quæ brevitatem vitæ posteritatis memoria consolaretur; quæ efficeret, ut absentes adessemus, mortui viveremus: hanc denique esse, cujus gradibus etiam homines in cælum viderentur adscendere. De me, inquit, semper populus Romanus, semper omnes gentes loquentur, nulla unquam obmutescet vetustas. Quin hoc tempore ipso, cum omnes a meis inimicis faces meæ invidiæ subjiciantur; tamen omni in hominum cœtu, gratiis agendis, et gratulationibus habendis, et omni sermone, celebramur. Omitto Etruriæ festos et actos, et institutos dies: centesima lux est hæc ab interitu P. Clodii, et, opinor, ultra quam fines imperii populi Romani sunt, ea non solum fama jam de illo, sed etiam lætitia, peragravit. Quamobrem, ubi corpus hoc sit, non, inquit, laboro, quoniam omnibus in terris et jam versatur, et semper habitabit, nominis mei gloria.

XXXVI. Hæc tu mecum sæpe, his absentibus; sed, iisdem audientibus, hæc ego tecum, Milo. Te quidem, quod isto animo es, satis laudare non possum; sed, quo est ista magis divina virtus, eo majore a te dolore divellor. Nec vero, si mihi

eriperis, reliqua est illa saltem ad consolandum querela, ut his irasci possim, a quibus tantum vulnus accepero. Non enim inimici mei te mihi eripient, sed amicissimi; non male aliquando de me meriti, sed semper optime. Nullum unquam, Judices, mihi tantum dolorem inuretis, (etsi quis potest esse tantus?) sed ne hunc quidem ipsum, ut obliviscar, quanti me semper feceritis. Quæ si vos cepit oblivio, aut si in me aliquid offendistis; cur non id meo capite potius luitur, quam Milonis? Præclare enim vixero, si quid mihi acciderit prius, quam hoc tantum mali videro.

Nunc me una consolatio sustentat, quod tibi, T. Anni, nullum a me amoris, nullum studii, nullum pietatis officium defuit. Ego inimicitias potentium pro te appetivi: ego meum sæpe corpus et vitam objeci armis inimicorum tuorum: ego me plurimis pro te supplicem abjeci: bona, fortunas meas, ac liberorum meorum, in communionem tuorum temporum contuli: hoc denique ipso die, si qua vis est parata, si qua diminutio capitis futura, depono. Quid jam restat? quid habeo, quod dicam? quod faciam pro tuis in me meritis, nisi ut eam fortunam, quæcunque erit tua, ducam meam? Non recuso, non abnuo: vosque obsecro, Judices, ut vestra beneficia, quæ in me contulistis, aut in hujus salute augeatis, aut in ejusdem exitio occasura esse videatis.

XXXVII. His lacrymis non movetur Milo. Est quodam incredibili robore animi: exilium ibi esse putat, ubi virtuti non sit locus; mortem naturæ finem esse, non pœnam. Sit hic ea mente, qua natus est. Quid vos, Judices? quo tandem animo eritis? Memoriam Milonis retinebitis; ipsum ejicietis? et erit dignior locus in terris ullus, qui hanc virtutem excipiat, quam hic, qui procreavit? Vos, vos appello, fortissimi viri, qui multum pro republica sanguinem effudistis: vos in viri et in civis invicti appello periculo, centuriones, vosque milites: vobis non modo inspectantibus, sed etiam armatis, et huic judicio

præfidentibus, hæc tanta virtus ex hac urbe expelletur? exterminabitur? projicietur?

O me miserum! O infelicem! revocare tu me in patriam, Milo, potuisti per hos: ego te in patria per eosdem retinere non potero? Quid respondebo liberis meis, qui te parentem alterum putant? quid tibi, Q. frater, qui nunc abes, consorti mecum temporum illorum? me non potuisse Milonis salutem tueri per eosdem, per quos nostram ille servasset? At in qua causa non potuisse? quæ est grata gentibus. A quibus non potuisse? ab iis, qui maxime P. Clodii morte acquirerunt. Quo deprecante? me.

Quodnam ego concepi tantum scelus? aut quod in me tantum facinus admisi, Judices, cum illa indicia communis exitii indagavi, patefeci, protuli, extinxi? Omnes in me, meosque, redundant ex fonte illo dolores. Quid me reducem esse voluistis? an ut, inspectante me, expellerentur, per quos essem restitutus? Nolite, obsecro vos, pati, mihi acerbiores redditum esse, quam fuerit ille, ipse discessus. Nam quid possum putare me restitutum esse, si distrahor ab iis, per quos restitutus sum?

XXXVIII. Utinam Dii immortales fecissent, (pace tua, Patria, dixerim; metuo enim, ne scelerate dicam in te, quod pro Milone dicam pie) utinam P. Clodius non modo viveret, sed etiam prætor, consul, dictator esset potius, quam hoc spectaculum viderem. O Dii immortales! fortem, et a vobis, Judices, conservandum virum! Minime, minime, inquit: immo vero pœnas ille debitas luerit; nos subeamus, si ita necesse est, non debitas. Hiccine vir, patriæ natus, usquam nisi in patria morietur? aut, si forte, pro patria? Hujus vos animi monumenta retinebitis; corporis in Italia nullum sepulcrum esse patiemini? Hunc sua quisquam sententia ex hac urbe expellet, quem omnes urbes expulsus a vobis ad se vocabunt?

O terram illam beatam, quæ hunc virum exceperit; hanc ingratam, si ejecerit; miseram, si amiserit! Sed finis sit. Neque enim præ lacrymis jam loqui possum; et hic se lacrymis defendi vetat. Vos oro, obtestorque, Judices, ut in sententiis ferendis, quod sentietis, id audeatis. Vestram virtutem, justitiam, fidem, mihi credite, is maxime probabit, qui in iudiciis legendis optimum, et sapientissimum, et fortissimum, quemque legit.

P R O

C. RABIRIO POSTUMO

O R A T I O XXXIX.

I. **S**I quis est, Judices, qui C. Rabirium, quod suæ fortunæ, fundatas præsertim, atque optime constitutas, opes potestati regiæ libidinique commiserit, reprehendendum putet; adscribat ad iudicium suum, non modo meam, sed hujus etiam ipsius, qui commisit, sententiam: neque enim cuiquam ejus consilium vehementius, quam ipsi, displicet. Quanquam hoc plerumque facimus, ut consilia eventis ponderemus: et, cui bene quid processerit, multum illum providisse; cui secus, nihil sensisse dicamus. Si extitisset in rege fides, nihil sapientius Postumo: quia fefellit rex, nihil hoc amentius dicitur; ut jam nihil esse videatur, nisi divinare, sapientis. Sed tamen, si quis est, Judices, qui illam Postumi sive inanem spem, sive inconsultam rationem, sive (gravissimo verbo utar) temeritatem vituperandam putet; ego ejus opinioni non repugno: illud tamen deprecor, ut, cum ab ipsa fortuna crudelissime videat hujus consilia esse multata; ne quid ad eas ruinas, quibus hic oppressus est, addendum acerbitatis putet. Satis est homines imprudentia lapsos non erigere: urgere vero jacentes, aut præcipitantes impellere, certe est inhumanum: præsertim, Judices, cum sit hoc generi hominum prope natura datum, uti, qua in familia laus aliqua forte floruerit, hanc fere, qui sunt ejus stirpis, quod sermone hominum ad memoriam patrum virtus celebretur, cupidissime persequantur; siquidem non modo in

gloria rei militaris Paulum Scipio, aut Maximum filius, sed etiam in devotione vitæ, et in ipso genere mortis, imitatus est P. Decium filius. Sint igitur similia, Iudices, parva magnis.

II. Fuit enim, pueris nobis, hujus pater C. Curius princeps ordinis equestris, fortissimus et maximus publicanus : cujus in negotiis gerendis magnitudinem animi non tam homines probassent, nisi in eodem benignitas incredibilis fuisset ; ut in augenda re non avaritiæ prædam, sed instrumentum bonitati, quærere videretur. Hec ille natus, quamvis patrem suum nunquam viderat, tamen et natura ipsa duce, quæ plurimum valet, et assiduis domesticorum sermonibus, in paternæ culpæ similitudinem deductus est. Multa gessit : multa contraxit : magnas partes habuit publicorum : credidit populis : in pluribus provinciis ejus versata res est : dedit se etiam regibus : huic ipsi Alexandrino grandem jam antea pecuniam credidit : nec interea locupletare amicos unquam suos destitit, mittere in negotium, dare partes, re augere, fide sustentare. Quid multa ? cum magnitudine animi, tum liberalitate, vitam patris et consuetudinem exprefferat. Pulsus interea regno Ptolemæus dolosis consiliis, (ut dixit Sibylla, sensit Postumus) Romam venit. Huic egenti, et roganti, hic infelix pecuniam credidit : nec tum primum ; nam regnanti crediderat absens : nec temere se credere putabat, quod erat nemini dubium, quin is in regnum restitueretur a senatu, populoque Romano. In dando autem et credendo processit longius : nec suam solum pecuniam credidit, sed etiam amicorum : stulte : quis negat ? aut quis jam non admonet ? quod male cecidit, bene consultum putares ?

III. Id est difficile, quod cum spe magna sis ingressus, id non exequi usque ad extremum. Supplex erat rex ; multa rogabat ; omnia pollicebatur : ut jam metuere Postumus cogeretur, ne, quod crediderat, perderet, si credendi constituisset modum. Nihil autem erat illo blandius, nihil hoc benignius : ut magis pœniteret cœpisse, quam liceret desistere.

Hinc primum exoritur crimen illud : senatum corruptum

esse dicunt. O Dii immortales ! hæc est illa exoptata iudiciorum severitas ? corruptores nostri causam dicunt : nos, qui corrupti sumus, non dicimus. Quid ergo ? senatum defendam hoc loco, Iudices ? Omni equidem loco debeo ; ita de me est meritis ille ordo : sed id nec agitur hoc tempore, nec cum Postumi causa res ista conjuncta est. Quanquam ad sumptum itineris, ad illam magnificentiam apparatus, comitatumque regium, suppeditata pecunia a Postumo est, factæque syngraphæ sunt in Albano Cn. Pompeii, cum ille Roma profectus esset ; tamen non debuit is, qui dabat, quo ille, qui accipiebat, consumeret, quærere. Non enim latroni, sed regi, credidit ; nec regi inimico populi Romani, sed ei, cujus redditum consuli datum a senatu videbat ; nec ei regi, qui alienus ab hoc imperio esset, sed ei, quicum fœdus feriri in Capitolio viderat.

Quod si creditor in culpa sit, non qui est improbe credita pecunia usus ; damnetur is, qui fabricatus gladium est, et vendidit, non is, qui illo gladio civem aliquem interemit. Quamobrem neque tu, C. Memmi, hoc facere debes, ut senatum, cujus auctoritati te ab adolescentia dedisti, in tanta infamia versari velis ; neque ego id, quod non agitur, defendere. Postumi enim causa, quæcunque est, sejuncta a senatu est. Quod si item a Gabinio sejunctam ostendero ; certe, quod dicas, nihil habebis.

IV. Est enim hæc causa, *Quo ea pecunia pervenerit*, quasi quædam appendicula causæ judicatæ, atque damnatæ. Sunt lites æstimatæ A. Gabinio : nec prædes dati, nec ex ejus bonis, quanta summa litium fuisset, a populo recipi, lex æqua est. Jubet lex Julia persequi ab iis, ad quos ea pecunia, quam is ceperit, qui damnatus sit, pervenerit. Si est hoc novum in lege Julia, sicuti multa sunt severius scripta, quam in antiquis legibus, et sanctius judicata ; sane etiam consuetudo hujus generis iudiciorum nova. Sin hoc totidem verbis translatus caput est, quod fuit non modo in Cornelia, sed etiam ante in lege Servilia ; per

Deos immortales ! quid agimus, Judices ? aut quem hunc morem novorum judiciorum in rempublicam inducimus ? Erat enim hæc consuetudo nota vobis quidem omnibus, sed, si usus magister est optimus, mihi debet esse notissima. Accusavi de pecuniis repetundis : judex sedi : prætor quæsi : defendi plurimos : nulla pars, quæ aliquam facultatem dicendi afferre posset, non mea fuit. Ita contendo, neminem unquam, *Quo ea pecunia pervenisset*, causam dixisse, qui in æstimandis litibus appellatus non esset. In litibus autem nemo appellabatur, nisi ex testium dictis, aut tabulis privatorum, aut rationibus civitatum. Itaque in inferendis litibus adesse solebant, qui aliquid de se verebantur ; et, cum erant appellati, si videbatur, statim contra dicere solebant. Sin ejus temporis recentem invidiam pertimuerant, respondebant postea : quod cum fecissent, permulti sæpe vicerunt.

V. Hoc vero novum est, ante hoc tempus omnino inauditum. In litibus Postumi nomen est nusquam. In litibus dico ? modo vos iidem in A. Gabinium judices sedistis : num quis testis Postumum appellavit ? Testis autem ? num accusator ? num denique toto illo judicio Postumi nomen audistis ? Non igitur reus ex ea causa, quæ judicata est, redundat Postumus ; sed est arreptus unus eques Romanus de pecuniis repetundis reus. Quibus tabulis ? quæ in judicio A. Gabinii recitatæ non sunt. Quo teste ? a quo tum appellatus nusquam est. Qua appellatione litium ? in qua Postumi mentio facta nulla est. Qua lege ? qua non tenetur. Hic jam, Judices, vestri consilii res est, vestræ sapientiæ : quid deceat vos, non, quantum liceat vobis, spectare debetis. Si enim, quid liceat, quæritis ; potestis tollere e civitate, quem vultis. Tabella est, quæ dat potestatem ; occultat eadem libidinem. Cujus conscientiam nihil est quod quisquam timeat, si non pertimescat suam.

Ubi est igitur sapientia judicis ? In hoc, ut non solum quid possit, sed etiam quid debeat, ponderet ; nec, quantum sibi permissum, meminerit solum, sed etiam, quatenus commissum.

fit. Datur tibi tabella iudicii. Qua lege? Julia de pecuniis repetundis. Quo de reo? de equite Romano. At iste ordo lege ea non tenetur.

Illo, inquit, capite, quod erat in Postumum, quod in Gabinium iudex esses, nihil Gabinio datum, cum in eum lites aestimarentur. At nunc audio. Reus igitur Postumus est ea lege, qua non modo ipse, sed totus etiam ordo, solutus ac liber est.

VI. Hic ego nunc non vos prius implorabo, equites Romani, quorum jus iudicio tentatur, quam vos senatores, quorum agitur fides in hunc ordinem: quæ quidem cum sæpe ante, tum in hac ipsa causa nuper, est cognita. Nam cum, optimo et præstantissimo consule, Cn. Pompeio, de hac ipsa quæstione referente, existerent nonnullæ, sed perpaucae tamen, acerbæ sententiæ, quæ censerent, ut tribuni, ut præfecti, ut scribæ, ut comites omnes magistratuum, lege hac tenerentur; vos, vos, inquam, ipsi, et senatus frequens restitit: et, quanquam tum, propter multorum delicta, etiam ad innocentium periculum tempus illud exarserat; tamen, cum odium non restingueretis, huic ordini ignem novum subijci non sivistis.

Hoc animo igitur senatus. Quid? vos equites Romani, quid tandem estis acturi? Glaucia solebat, homo impurus, sed tamen acutus, populum monere, ut, cum lex aliqua recitaretur, primum versum attenderet. Si esset *Dictator, Consul, Prætor, Magister equitum*; ne laboraret, sciret nihil ad se pertinere. Sin autem, *QUICUNQUE post hanc legem*; videret, ne qua nova quæstione alligaretur. Nunc vos, equites Romani, videte. Scitis, me ortum e vobis; omnia semper sensitse pro vobis: nihil horum sine magna cura, et summa caritate, vestri ordinis loquor. Alius alios homines, et ordines; ego vos semper complexus sum. Moneo, et prædico; integra re causaque, denuntio: omnes homines Deosque testor; dum potestis, dum licet, providete, ne duriores vobis conditionem statuatis, ordinique vestro, quam ferre possit. Serpet hoc malum, mihi credite, longius, quam putatis.

VII. Potentissimo et nobilissimo tribuno plebis, M. Druso, unam in equestrem ordinem quaestionem ferenti, *Si quis ob rem judicatam pecuniam cepisset*; aperte equites Romani restiterunt. Quid? hoc licere volebant? minime: neque solum hoc genus pecuniæ capiendæ turpe, sed etiam nefarium, arbitrabantur. Attamen ita disputabant, eos teneri legibus oportere, qui suo iudicio essent illam conditionem vitæ secuti. Delectat amplissimus civitatis gradus, sella curulis, fasces, imperia, provinciæ, sacerdotia, triumphus, denique imago ipsa, ad posteritatis memoriam prodita. Est simul etiam sollicitudo aliqua, et legum et iudiciorum major quidam metus. Nos ista nunquam contempsimus, (ita enim disputabant) sed hanc vitam quietam atque otiosam secuti sumus: quæ, quoniam honore caret, careat etiam molestia. Tam es tu iudex, quam ego senator. Ita est: sed tu istud petiisti, ego hoc cogor. Quare aut iudici mihi non esse liceat, aut legem lege senatoria non timere.

Hoc vos, equites Romani, jus a patribus acceptum amittetis? Moneo, ne faciatis. Rapiuntur homines in hæc iudicia ex omni non modo invidia, sed sermone, malevolorum, nisi cavetis. Si jam vobis nuntiaretur in senatu sententias dici, ut his legibus teneremini, concurrendum ad curiam putaretis: si lex ferretur, convolaretis ad Rostra. Vos senatus liberos hac lege esse voluit: populus nunquam alligavit: soluti huc convenistis: ne constricti discedatis, cavete. Nam, si Postumo fraudi fuerit, qui nec tribunus, nec præfectus, nec ex Italia comes, nec familiaris Gabinii fuit; quonam se modo defendent posthac, qui vestri ordinis cum magistratibus nostris fuerint his causis implicati?

VIII. Tu, inquit, Gabinium, ut regem reduceret, impulisti. Non patitur mea me jam fides de Gabinio gravius agere. Quem enim ex tantis inimiciis receptum in gratiam summo studio defenderim, hunc afflictum violare non debeo: quocum stante si me Cn. Pompeii auctoritas in gratiam non reduxisset, nunc jam ipsius fortuna reduceret. Sed tamen, cum

ita dicis, Postumi impulsu Gabinium profectum Alexandriam; si defensionis Gabinii fidem non habes, obliviscerisne etiam accusationis tuæ? Gabinus se id fecisse dicebat reipublicæ causa, quod classem Archelai timeret, quod mare refertum fore prædonum putaret: lege etiam id sibi licuisse dicebat. Tu inimicus negas. Ignosco: et eo magis, quod est contra illud iudicatum. Redeo igitur ad crimen, et accusationem tuam.

Quid vociferabare, decem millia talentum Gabinio esse promissa? Huic videlicet perblandus reperiendus fuit, qui hominem, ut tu vis, avarissimum exoraret, sestertium bis millies et quadringenties ne magnopere contemneret. Gabinus illud, quoquo consilio fecit, fecit certe suo: quæcunque mens illa fuit, Gabinii fuit. Sive ille, ut ipse dicebat, gloriam, sive, ut tu vis, pecuniam, quæsit; quæsit sibi. Num Gabinii comes, vel sectator? negat. Non enim ad Gabinii, cuius id negotium non erat, sed ad P. Lentuli, clarissimi viri, auctoritatem, a senatu profectam, et consilio certo, et spe non dubia, Romam contenderat.

At dicētes fuit regius. Et quidem in custodia etiam fuit regia: et vita ejus oblata pœnæ est. Multa præterea, quæ libido regis, quæ necessitas coegit ferre, pertulit. Quarum omnium rerum una reprehensio est, quod regnum intrarit, quod potestati se regis commiserit. Verum si quærimus, stulte. Quid enim stultius, quam equitem Romanum, ex hac urbe, hujus, inquam, reipublicæ civem, quæ est una maxime, et fuit semper, libera; venire in eum locum, ubi parendum alteri, et serviendum fit?

IX. Sed ego in hoc tandem Postumo non ignoscam, homini mediocriter docto, quo videam sapientissimos homines esse lapsos? Virum unum totius Græciæ facile doctissimum, Platonem, iniquitate Dionysii, Siciliae tyranni, cui se ille commiserat, in maximis periculis infidiisque esse versatum accepimus: Callisthenem, doctum hominem, comitem Magni Alexandri, ab Alexandro necatum: Demetrium, et ex republica Athenis, quam

optime gesserat, et ex doctrina nobilem et clarum, qui Phalereus vocitatus est, in eodem isto Ægypti regno, aspide ad corpus adnota, vita esse privatum.

Plane confiteor, fieri nihil posse dementius, quam scientem in eum locum venire, ubi libertatem sis perditurus. Sed hujus istius facti stultitiam major jam superior stultitia defendit: quæ facit, ut hoc stultissimum facinus, quod in regnum venerit, quod regi se commiserit, sapienter factum esse videatur. Siquidem non tam semper stulti, quam sero sapientis est, cum stultitia sua impeditus sit, quoquo modo possit, se expedire.

Quamobrem illud maneat, et fixum sit, quod neque moveri neque mutari potest: in quo æqui sperasse Postumum dicunt, peccasse iniqui, ipse etiam insanisse se confitetur, quod suam, quod amicorum, pecuniam regi crediderit, cum tanto fortunarum suarum periculo. Hoc quidem semel suscepto atque contracto, perpetienda illa fuerunt, ut se aliquando ad suos vindicaret. Itaque objicias licet, quam voles sæpe, palliatum fuisse, aliqua habuisse non Romani hominis insignia. Quoties eorum quippiam dices, toties unum dices atque illud, temere hunc pecuniam regi credidisse; suas fortunas, atque famam, libidini regiæ commisisse. Fecerat temere. Fateor: mutari factum jam nullo modo poterat: aut pallium sumendum Alexandria, ut ei Romæ togato esse liceret; aut omnes fortunæ abjiciendæ, si togam retinuisset.

X. Deliciarum causa et voluptatis, non modo cives Romanos, sed et nobiles adolescentes, et quosdam etiam senatores summo loco natos, non in hortis aut suburbanis suis, sed Neapoli, in celeberrimo oppido, cum mitella sæpe videmus. Chlamydatum illum L. Syllam imperatorem; L. vero Scipionis, qui bellum in Asia gessit, Antiochumque devicit, non solum cum chlamyde, sed etiam cum crepidis, in Capitolio statuam videtis: quorum impunitas fuit non modo a judicio, sed etiam a sermone. Facilius certe P. Rutilium Rufum necessitatis excusatio defendet: qui, cum a Mithridate Mytilenis oppressus

esset, crudelitatem regis in togatos vestitus mutatione vitavit. Ergo ille P. Rutilius, qui documentum fuit hominibus nostris virtutis, antiquitatis, prudentiæ, consularis homo, foccos habuit et pallium; nec vero id homini tum quisquam, sed temporis, assignandum putavit: Postumo crimen vestitus afferet is, in quo spes fuit, posse sese aliquando ad fortunas suas pervenire?

Nam, ut ventum est Alexandriam ad Auletem, Judices, hæc una ratio a rege proposita Postumo est servandæ pecuniæ, si curationem, et quasi dispensationem regiam, suscepisset. Id autem facere non poterat, nisi diceres: hoc enim nomine utitur, qui a rege esset constitutus. Odiosum negotium Postumo videbatur: sed erat nulla omnino recusatio. Molestum etiam nomen ipsum: sed res habebat nomen hoc apud illos, non hic imposuerat. Oderat vestitum etiam illum: sed sine eo nec nomen illud poterat, nec munus, tueri. Ergo aderat *vis*, ut ait poeta ille noster, *quæ summas frangit infirmatque opes*. Moreretur, inquires: nam id sequitur. Fecisset certe, si sine maximo dedecore, tam impeditis suis rebus, potuisset emori.

XI. Nolite igitur fortunam convertere in culpam; neque regis injuriam hujus crimen putare; nec consilium ex necessitate, nec voluntatem ex vi, interpretari: nisi forte eos etiam, qui in hostes aut in prædones inciderint, si aliter quippiam coacti faciant, quam libere, vituperandos putes. Nemo nostrum ignorat, etiam si experti non sumus, consuetudinem regiam. Regum autem hæc sunt imperia, *Animadvertite, et dicto pare*: et, *Præter rogatum si querere*: et illæ minæ, *Si te secundo lumine hic offendero, Moriere*. Quæ, non ut delectemur solum, legere et spectare debemus, sed ut cavere etiam, et effugere, discamus.

At ex hoc ipso crimen exoritur. Ait enim, dum Gabinio pecuniam Postumus cogeret ex decumis imperatorum, pecuniam sibi coegisse. Non intelligo hoc quale sit: utrum accessionem decumæ, ut nostri facere coactores solent, centesima; an decessionem de summa fecerit. Si accessionem; undecim millia talentum ad Gabinium pervenerunt. At non modo abs

te decem millia objecta sunt, sed etiam ab his æstimata. Addo illud etiam : quî tandem convenit, aut tam gravi onere tributorum ad tantam pecuniam cogendam mille talentum accessionem esse factam ; aut in tanta mercede hominis, ut vis, avarissimi, mille talentum decessionem esse concessam ? Neque enim fuit Gabinii, remittere tantum de suo ; nec regis, imponere tantum pati suis. Aderunt testes, legati Alexandrini. Hi nihil in Gabinium dixerunt : immo hi Gabinium laudaverunt. Ubi ergo ille mos ? ubi consuetudo judiciorum ? ubi exempla ? soletne is dicere in eum, qui pecuniam redegit, qui in illum, cujus nomine ea pecunia redigeretur, non dixerit ? Age, si is, qui non dixit, solet ; etiamne is solet, qui laudavit ? Iisdem testibus, et quidem non productis, sed dictis testium recitatis, quasi præjudicata res ad has causas deferri solet.

XII. Et ait etiam meus familiaris, et necessarius, eandem causam Alexandrinis fuisse, cur laudarent Gabinium, quæ mihi fuerit, cur eundem defenderem. Mihi, C. Memmi, causa defendendi Gabinii fuit reconciliatio gratiæ : neque me vero pœnitent mortales inimicitias, sempiternas amicitias, habere. Nam, si me invitum putas, ne Cn. Pompeii animum offenderem, defendisse causam ; et illum, et me, vehementer ignoras. Neque enim Pompeius me sua causa quidquam facere voluisset invitum ; neque ego, cui omnium civium libertas carissima fuisset, meam projecissem. Quamdiu inimicissimus Gabinio fui, non amicissimus mihi non Pompeius fuit : nec, postea quam illius auctoritati eam dedi veniam, quam debui, quidquam simulavi ; ne cum mea perfidia illi etiam ipsi facerem, cui beneficium dedissem, injuriam. Nam non redeundo in gratiam cum inimico, non violabam Pompeium : si per eum reductus infidiose redissem ; me scilicet maxime, sed proxime illum quoque, fefellissem.

At de me omittamus : ad Alexandrinos istos revertamur. Quod habent os ? quam audaciam ? modo, vobis inspectantibus, in iudicio Gabinii tertio quoque verbo excitabantur. Negabant

pecuniam Gabinio datam. Recitabatur identidem Pompeii testimonium, regem ad se scripisse, nullam pecuniam Gabinio, nisi in rem militarem, datam. Non est, inquit, tum Alexandrinis testibus creditum. Quid? postea credetur? Credetur. Quamobrem? Quia nunc aiunt, quod tunc negabant.

Quid ergo? ista conditio est testium, ut, quibus creditum non sit negantibus, iisdem credatur dicentibus? At, si verum tum cum verissima fronte dixerunt; nunc mentiuntur. Si tunc mentiti sunt; doceant nos verum. Quid vultis? fileant. Dicere audiebamus Alexandriam, nunc cognoscimus. Illinc omnes praestigiae: illinc, inquam, omnes fallaciae: omnia denique ab his mimorum argumenta nata sunt. Nec mihi longius quidquam est, Iudices, quam videre hominum vultus.

XIII. Dixerunt hic modo nobiscum ad haec subsellia, quibus superciliis renuentes huic decem millium crimini? Jam nostis insulsiatatem Graecorum. Humeris gestum agebant. Tum, temporis, credo, causa: nunc scilicet tempus nullum est. Ubi semel quis pejeraverit, ei credi postea, etiam si per plures Deos juret, non oportet: praesertim, Iudices, cum in his judiciis ne locus quidem novo testi soleat esse; ob eamque causam iidem iudices retineantur, qui fuerint de reo, ut his nota sint omnia, neque quid fingi novi possit.

Lites, *Quo ea pecunia pervenerit*, non suis propriis judiciis, sed in reum factis, condemnari solent. Itaque, si aut praedes dedisset Gabinius, aut tantum ex ejus bonis, quanta summa litium fuisset, populus recepisset; quamvis magna ad Postumum ab eo pecunia pervenisset, non redigeretur: ut intelligi facile possit, quod ex ea pecunia, quam ceperit is, qui damnatus est, pervenisse in illo primo judicio planum factum sit, id hoc genere judicii redigi solere. Nunc vero quid agitur? ubi terrarum sumus? quid tam insolens, tam perversum praeposterumve, dici aut excogitari potest? Accusatur is, qui non abstulit a rege, sicut Gabinius judicatus est; sed qui maximam regi pecuniam credidit. Ergo is Gabinio dedit, qui non huic

reddidit. Jam cedo, cum is, qui pecuniam Postumo debuit, non huic, sed Gabinio, dederit; condemnato Gabinio, utrum illi eam pecuniam reddidit, an etiam nunc debet?

XIV. At habet, et celat: sunt enim, qui ita loquantur. Quod genus tandem est istud ostentationis, et gloriæ? Si nihil habuisset unquam, tamen, si quæsisset, cur is diffimularet habere, causa non esset: qui vero duo lauta et copiosa patrimonia accepisset, remque præterea bonis et honestis rationibus auxisset; quid esset tandem causæ, cur existimari vellet nihil habere? An, cum credebatur inductus usuris, id agebat, ut haberet quam plurimum? posteaquam exegit, quod crediderat; ut existimaretur egere, novum genus hoc gloriæ concupiscit?

Dominatus est enim, inquit, Alexandria. Immo vero in superbissimo dominatu fuit: pertulit ipse custodiam: vidit in vinculis familiares suos: mors ob oculos sæpe versata est: nudus atque egens, ad extremum fugit e regno.

At permutata aliunde pecunia est: ductæ naves Postumi Puteolis sunt: auditæ visæque merces; fallaces quidem et fucosæ, chartis, et linteis, et vitro delatæ: quibus cum multæ naves refertæ fuissent, una non patuit parva. Cataplus ille Puteolanus, sermo illius temporis, vectorumque cursus, atque ostentatio, tum subinvisum apud malevolos Postumi nomen propter opinionem pecuniæ nescio quam, æstatem unam, non plures, aures referfit istis sermonibus.

XV. Verum autem, Iudices, si scire vultis; nisi C. Cæsaris summa in omnes, incredibilis in hunc eadem liberalitas extitisset, nos hunc Postumum jam pridem in foro non haberemus. Ille onera multorum hujus amicorum excepit unus: quæque multi homines necessarij secundis Postumi rebus descripta sustinuerunt, nunc ejus afflictis fortunis universa sustinet. Umbram equitis Romani et imaginem videtis, Iudices, unius amici conservatam auxilio, et fide. Nihil huic eripi potest, præter hoc simulacrum pristinae dignitatis, quod Cæsar solus tuetur, et sustinet: quæ quidem, in miserrimis rebus, huic tamen tribuenda.

est maxima. Nisi vero hoc mediocri virtute effici potest, ut tantus ille vir tanti ducat hunc; et afflictum præsertim, et absentem, et in tanta fortuna sua, ut aliena respicere magnum sit; tanta occupatione maximarum rerum, quas gerit, atque gessit, ut vel oblivisci aliorum non sit mirum, vel, si meminerit, oblitum esse facile possit probare.

Multas equidem C. Cæsaris virtutes, magnas, incredibilescumque cognovi. Sed sunt cæteræ majoribus quasi theatri propositæ, et pene populares: castris locum capere, exercitum instruere, expugnare urbes, aciem hostium profligare: hanc vim frigorum, hiememque, quam nos vix hujus urbis tectis sustinemus, excipere: his ipsis diebus hostem persequi, tum, cum etiam feræ latibulis se tegant, atque omnia bella jure gentium conquiescant. Sunt ea quidem magna: quis negat? sed magnis excitata sunt præmiis ad memoriam hominum sempiternam: quo minus admirandum est, eum facere illa, qui immortalitatem concupiverit.

XVI. Hæc mira laus est, quæ non poetarum carminibus, non annalium monumentis, celebratur, sed prudentium judicio expenditur. Equitem Romanum, veterem amicum suum, studiosum, amantem, observantem sui, non libidine, non turpibus impensis cupiditatum, atque jacturis, sed experientia patrimonii amplificandi, labentem excepit, corruere non sivit, fulsit et sustinuit re, fortuna, fide; hodieque sustinet: nec amicum pendentem corruere patitur; nec illius animi aciem perstringit splendor sui nominis, nec mentis quasi luminibus officit altitudo fortunæ, et gloriæ.

Sint sane illa magna, quæ re vera magna sunt. De judicio animi mei, ut volet, quisque sentiat. Ego enim hanc in tantis opibus, tanta fortuna, liberalitatem in suos, memoriam amicitiae, reliquis virtutibus omnibus antepono. Quam quidem vos, Judices, in novo genere bonitatem, inusitatam claris ac præpotentibus viris, non modo non aspernari ac refutare, sed complecti etiam et augere, debetis: et eo magis, quod videtis, hos

quasi sumptos dies ad labefactandum illius dignitatem: ex qua illi nihil detrahi potest, quod non aut fortiter ferat, aut facile restituat. Amicissimum hominem si honestate spoliatum audierit; nec sine magno dolore feret, nec id amiserit, quod posse speret recuperari. Satis multa hominibus non iniquis hæc esse debent; nimis etiam multa vobis, quos æquissimos esse confidimus.

XVII. Sed, ut omnium vel suspicioni, vel malevolentia, vel crudelitati, satis fiat; occultat pecuniam Postumus, latent regiae divitiæ. Ecquis est ex tanto populo, qui bona C. Rabirii Postumi nummo sestertio sibi addici velit? Sed, miserum me! quanto hæc dixi cum dolore? hem, Postume, tune es Curii filius, C. Rabirii iudicio et voluntate filius, natura sororis filius? tune ille in omnes tuos liberalis? cuius multos bonitas locupletavit? qui nihil profudisti, nihil ullam in libidinem contulisti? tua, Postume, nummo sestertio a me addicuntur?

O meum miserum acerbumque præconium! At hoc etiam optat miser, ut condemnetur a vobis; ita bona veneant, ut solidum suum cuique solvatur. Nihil jam aliud nisi fidem curat: nec vos huic, si jam oblivisci vestrae mansuetudinis voveritis, quidquam præterea potestis eripere. Quod, Iudices, ne faciatis, oro obtestorque vos, atque eo magis, si adventitia pecunia petitur ab eo, cui sua non redditur: nam in eum, cui misericordia opitulari debeat, invidia quæsitæ est.

Sed jam, quoniam, ut spero, fidem, quam potui, tibi præstiti, Postume, reddam etiam lacrymas, quas debeo: quas quidem ego tuas in meo casu plurimas vidi. Versatur ante oculos luctuosa nox meis omnibus, cum tu totum te cum tuis copiis ad me detulisti. Tu comitibus, tu præsidio, tu etiam tanto pondere auri, quantum tempus illud postulabat, discessum illum sustentasti: tu nunquam meis, me absente, liberis, nunquam conjugî meæ, defuisti. Possum excitare multos reductos testes liberalitatis tuæ: quod sæpe audivi patri tuo, qui id fecisset, magno adjumento in iudicio capitis fuisse. Sed jam

omnia timeo : bonitatis ipsius invidiam reformido. Jam indicat tot hominum fletus, quam sis carus tuis : et me dolor debilitat, includitque vocem. Vos obsecro, Judices, ut huic optimo viro, quo nemo melior unquam fuit, nomen equitis Romani, et usuram hujus lucis, et vestrum conspectum, ne eripiat. Hic vos aliud nihil orat, nisi ut rectis oculis hanc urbem sibi intueri, atque in hoc foro vestigium facere, liceat : quod ipsum fortuna eripuerat, nisi unius amici opes subvenissent.

P R O

M. MARCELLO

O R A T I O XL.

I. **D**IUTURNI silentii, Patres conscripti, quo eram his temporibus usus, non timore aliquo, sed partim dolore, partim verecundia, finem hodiernus dies attulit; idemque initium, quæ vellem, quæque sentirem, meo pristino more dicendi. Tantam enim mansuetudinem, tam inusitatam inauditamque clementiam, tantum in summa potestate rerum omnium modum, tam denique incredibilem sapientiam, ac pene divinam, tacitus nullo modo præterire possum. M. enim Marcello vobis, Patres conscripti, rei publicæ reddito, non solum illius, sed meam etiam, vocem et auctoritatem, et vobis et reipublicæ conservatam ac restitutam puto.

Dolebam enim, Patres conscripti, ac vehementer angebar, cum viderem, virum talem, qui in eadem causa, in qua ego, fuisset, non in eadem esse fortuna: nec mihi persuadere poteram, nec fas esse ducebam, versari me in nostro veteri curriculo, illo, æmulo atque imitatore studiorum ac laborum meorum, quasi quodam socio a me et comite distracto. Ergo et mihi meæ pristinae vitæ consuetudinem, C. Cæsar, interclusam aperuisti, et his omnibus, ad bene de omni republica sperandum, quasi signum aliquod sustulisti. Intellectum est enim mihi quidem in multis, et maxime in me ipso, sed paulo ante omnibus, cum M. Marcellum senatui populoque Romano concessisti, commemoratis præsertim offensionibus, te auctoritatem

hujus ordinis, dignitatemque reipublicæ, tuis vel doloribus vel suspicionibus anteferre. Ille quidem fructum omnis vitæ ante actæ hodierno die maximum cepit, cum summo consensu senatus, tum præterea judicio tuo gravissimo et maximo: ex quo profecto intelligis, quanta in dato beneficio sit laus, cum in accepto tanta sit gloria. Est vero fortunatus ille, cujus ex salute non minor pene ad omnes, quam ad illum ventura sit, lætitia pervenerit. Quod ei quidem merito, atque optimo jure, contigit. Quis enim est illo aut nobilitate, aut probitate, aut optimarum artium studio, aut innocentia, aut ullo genere laudis, præstantior?

II. Nullius tantum est flumen ingenii, nulla dicendi aut scribendi tanta vis, tanta copia, quæ non dicam exornare, sed enarrare, C. Cæsar, res tuas gestas possit: tamen hoc affirmo, et hoc pace dicam tua, nullam in his esse laudem ampliorem, quam eam, quam hodierno die consecutus es. Soleo sæpe ante oculos ponere, idque libenter crebris usurpare sermonibus, omnes nostrorum imperatorum, omnes exterarum gentium, potentissimorumque populorum, omnes clarissimorum regum res gestas, cum tuis nec contentionum magnitudine, nec numero præliorum, nec varietate regionum, nec celeritate conficiendi, nec dissimilitudine bellorum, posse conferri. Nec vero disjunctissimas terras citius cujusquam passibus potuisse peragrari, quam tuis non dicam cursibus, sed victoriis, lustratæ sunt.

Quæ quidem ego nisi ita magna esse fatear, ut ea vix cujusquam mens aut cogitatio capere possit, amens sim: sed tamen sunt alia majora. Nam bellicas laudes solent quidam extenuare verbis, easque detrahere ducibus, communicare cum multis, ne propriæ sint imperatorum. Et certe in armis militum virtus, locorum opportunitas, auxilia sociorum, classes, commeatus, multum juvant. Maximam vero partem quasi suo jure Fortuna sibi vindicat; et, quidquid est prospere gestum, id pene omne ducit suum.

At vero hujus gloriæ, C. Cæsar, quam es paulo ante adeptus, socium habes neminem. Totum hoc, quantumcunque est, quod certe maximum est, totum est, inquam, tuum: nihil sibi ex ista laude centurio, nihil præfectus, nihil cohors, nihil turma decerpit. Quin etiam illa ipsa rerum humanarum domina, Fortuna, in istius se societatem gloriæ non offert; tibi cedit; tuam esse totam et propriam fatetur. Nunquam enim temeritas cum sapientia commiscetur, nec ad consilium casus admittitur.

III. Domuisti gentes immanitate barbaras, multitudine innumerabiles, locis infinitas, omni copiarum genere abundantes; sed tamen ea vicisti, quæ et naturam, et conditionem, ut vinci possent, habebant: nulla est enim tanta vis, quæ non ferro ac viribus debilitari frangique possit. Animum vincere, iracundiam cohibere, victoriam temperare, adversarium, nobilitate, ingenio, virtute præstantem, non modo extollere jacentem, sed etiam amplificare ejus præstantiam dignitatem; hæc qui faciat, non ego eum cum summis viris comparo, sed simillimum Deo judico.

Itaque, C. Cæsar, bellicæ tuæ laudes celebrabuntur illæ quidem non solum nostris, sed pene omnium gentium, literis atque linguis; neque ulla unquam ætas de tuis laudibus conticescet. Sed tamen ejusmodi res, nescio quomodo, etiam cum leguntur, obstrepi clamore militum videntur, et tubarum sono. At vero, cum aliquid clementer, mansuete, juxta, moderate, sapienter factum, in iracundia præsertim, quæ est inimica consilio, et in victoria, quæ natura insolens et superba est, aut audimus, aut legimus; quo studio incendimur, non modo in gestis rebus, sed etiam in fictis, ut eos sæpe, quos nunquam vidimus, diligamus? Te vero, quem præsentem intuemur, cujus mentem, sensusque, et os cernimus, ut, quidquid belli fortuna reliquum reipublicæ fecerit, id esse salvum velis, quibus laudibus efferemus? quibus studiis prosequemur? qua benevolentia complectemur? Parietes medius fidius, C. Cæsar, ut

mihi videtur, hujus curiæ tibi gratias agere gestiunt, quod brevi tempore futura sit illa auctoritas in his majorum suorum et suis sedibus.

IV. Equidem, cum C. Marcelli, viri optimi, et commemorabili pietate præditi, lacrymas modo vobiscum viderem, omnium Marcellorum meum pectus memoria effodit. Quibus tu etiam mortuis, M. Marcello conservato, dignitatem suam reddidisti; nobilissimamque familiam, jam ad paucos redactam, pene ab interitu vindicasti. Hunc tu igitur diem tuis maximis et innumerabilibus gratulationibus jure antepones. Hæc enim res unius est propria C. Cæsaris: cæteræ duce te gestæ, magnæ illæ quidem, sed tamen multo magnoque comitatu. Hujus autem rei tu idem es et dux, et comes: quæ quidem tanta est, ut tropæis monumentisque tuis allatura sit finem ætas: nihil est enim opere aut manu factum, quod aliquando non conficiat et consumat vetustas: at vero hæc tua justitia, et lenitas animi, florescet quotidie magis, ita ut, quantum operibus tuis diurnitas detrahet, tantum afferat laudibus. Et cæteros quidem omnes victores bellorum civilium jam ante æquitate et misericordia viceras; hodierno vero die te ipsum vicisti. Vereor, ut hoc, quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio. Ipsam victoriam vicisse videris, cum ea ipsa, quæ illa erat adepta, victis remisisti. Nam, cum ipsius victoriæ conditione jure omnes victi occidissimus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus. Recte igitur unus invictus es, a quo etiam ipsius victoriæ conditio visque devicta est.

V. Atque hoc C. Cæsaris judicium, Patres conscripti, quam late pateat, attendite. Omnes enim, qui ad illa arma fato sumus nescio quo reipublicæ misero funestoque compulsi, etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, a scelere certe liberati sumus. Nam, cum M. Marcellum, deprecantibus vobis, reipublicæ Cæsar conservavit; memet mihi, et item reipublicæ, nullo deprecante; reliquos amplissimos viros et sibi ipsis et patriæ reddidit, quorum et frequentiam et dignitatem hoc

ipso in confesso videtis : non ille hostes induxit in curiam, sed iudicavit, a plerisque ignoratione potius, et falso atque inani metu, quam cupiditate, aut crudelitate, civile bellum esse susceptum. Quo quidem in bello semper de pace agendum, audiendum putavi; semperque dolui non modo pacem, sed orationem etiam civium pacem efflagitantium, repudiari. Neque enim ego illa, nec ulla unquam, secutus sum arma civilia; semperque mea consilia pacis et togæ socia, non belli atque armorum, fuerunt. Hominem sum secutus privato officio, non publico: tantumque apud me grati animi fidelis memoria valuit, ut nulla non modo cupiditate, sed ne spe quidem, prudens et sciens, tanquam ad interitum ruerem voluntarium.

Quod quidem meum consilium minime obscurum fuit. Nam et in hoc ordine, integra re, multa de pace dixi; et in ipso bello eadem etiam cum capitis mei periculo sensi. Ex quo nemo erit tam injustus rerum aestimator, qui dubitet, quæ Cæsaris voluntas de bello fuerit, cum pacis auctores conservandos statim censuerit, cæteris fuerit iratior. Atque id minus mirum fortasse tum, cum esset incertus exitus, et anceps fortuna belli: qui vero victor pacis auctores diligit, is profecto declarat, se maluisse non dimicare, quam vincere.

VI. Atque hujus quidem rei M. Marcello sum testis. Nostri enim sensus ut in pace semper, sic tum etiam in bello, congruebant. Quoties ego eum, et quanto cum dolore, vidi, cum insolentiam certorum hominum, tum etiam ipsius victoriæ ferocitatem, extimescentem? Quo gratior tua liberalitas, C. Cæsar, nobis, qui illa vidimus, debet esse: non enim jam causæ sunt inter se, sed victoriæ, comparandæ.

Vidimus tuam victoriam præliorum exitu terminatam; gladium vagina vacuum in urbe non vidimus. Quos amisimus cives, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ: ut dubitare debeat nemo, quin multos, si fieri posset, C. Cæsar ab inferis excitaret; quoniam ex eadem acie conservat, quos potest. Alterius vero partis, nihil amplius dicam, quam id, quod omnes

verebamur, nimis iracundam futuram fuisse victoriam. Quidam enim non modo armatis, sed interdum etiam otiosis, minabantur; nec, quid quisque sensisset, sed ubi fuisset, cogitandum esse dicebant: ut mihi quidem videantur Dii immortales, etiam si poenas a populo Romano ob aliquod delictum expetiverunt, qui civile bellum tantum et tam luctuosum excitaverunt, vel placati jam, vel etiam satiati aliquando, omnem spem salutis ad clementiam victoris et sapientiam contulisse.

Quare gaude tuo isto tam excellenti bono; et frue cum fortuna et gloria, tum etiam natura et moribus tuis: ex quo quidem maximus est fructus jucunditasque sapienti. Cætera cum tua recordabere; etsi persæpe virtuti, tamen plerumque felicitati tuæ, congratulabere. De nobis, quos in republica tecum simul salvos esse voluisti, quoties cogitabis, toties de maximis tuis beneficiis, toties de incredibili liberalitate, toties de singulari sapientia tua, cogitabis: quæ non modo summa bona, sed nimirum audebo vel sola dicere. Tantus est enim splendor in laude vera, tanta in magnitudine animi et consilii dignitas, ut hæc a virtute donata, cætera a fortuna commodata, esse videantur. Noli igitur in conservandis bonis viris defatigari, non cupiditate præsertim aut pravitate aliqua lapsis, sed opinione officii, stulta fortasse, certe non improba, et specie quadam reipublicæ. Non enim tua ulla culpa est, si te aliqui timeant; contraque summa laus, quod plerique minime timendum fuisse senserunt.

VII. Nunc vero venio ad gravissimam querelam, et atrocissimam suspicionem tuam; quæ non tibi ipsi magis, quam cum omnibus civibus, tum maxime nobis, qui a te conservati sumus, providenda est: quam etsi spero esse falsam, nunquam tamen verbis extenuabo. Tua enim cautio, nostra cautio est: ut, si in alterutro peccandum sit, malim videri nimis timidus, quam parum prudens. Sed quisnam est iste tam demens? De tuisne? tametsi qui magis sunt tui, quam quibus tu salutem insperantibus reddidisti? An ex eo numero, qui una tecum fuerunt? non

est credibilis tantus in ullo furor, ut, quo duce omnia summa sit adeptus, hujus vitam non anteponat suæ. At si tui nihil cogitant sceleris, cavendum est, ne quid inimici. Qui? omnes enim qui fuerunt, aut sua pertinacia vitam amiserunt, aut tua misericordia retinuerunt; ut aut nulli supersint de inimicis, aut, qui superfuerunt, amicissimi sint.

Sed tamen, cum in animis hominum tantæ latebræ sint, et tanti recessus, augeamus sane suspicionem tuam: simul enim augebimus et diligentiam. Nam quis est omnium tam ignarus rerum, tam rudis in republica, tam nihil unquam nec de sua nec de communi salute cogitans, qui non intelligat, tua salute contineri suam, et ex unius tua vita pendere omnium? Equidem de te dies noctesque, ut debeo, cogitans, casus duntaxat humanos, et incertos eventus valetudinis, et naturæ communis fragilitatem, extimesco; doleoque, cum respublica immortalis esse debeat, eam in unius mortalis anima consistere. Si vero ad humanos casus, incertosque eventus valetudinis, sceleris etiam accedat insidiarumque consensio; quem Deum, si cupiat, opitulari posse reipublicæ credamus?

VIII. Omnia sunt excitanda tibi, C. Cæsar, uni, quæ jacere sentis, belli ipsius impetu, quod necesse fuit, perculsa, atque prostrata: constituenda judicia, revocanda fides, comprimendæ libidines, propaganda soboles: omnia, quæ dilapsa jam fluxerunt, severis legibus vincienda sunt. Non fuit recusandum in tanto civili bello, tantoque animorum ardore, et armorum, quin quassata respublica, quicunque belli eventus fuisset, multa perderet et ornamenta dignitatis, et præsidia stabilitatis suæ; multaque uterque dux faceret armatus, quæ idem togatus fieri prohibuisset. Quæ quidem nunc tibi omnia belli vulnera curanda sunt: quibus, præter te, mederi nemo potest.

Itaque illam tuam præclarissimam et sapientissimam vocem: invitatus audiui: satis te diu vel naturæ vixisse, vel gloriæ. Satis, si ita vis, naturæ fortasse; addo etiam, si placet, gloriæ: at, quod maximum est, patriæ certe parum. Quare omitte, quæso,

istam doctorum hominum in contemnenda morte prudentiam: noli nostro periculo sapiens esse. Sæpe enim venit ad aures meas, te idem istud nimis crebro dicere, fatis te tibi vixisse. Credo: sed tum id audirem, si tibi soli viveres, aut si tibi etiam soli natus esses. Nunc, cum omnium salutem civium, cunctamque rempublicam, res tuæ gestæ complexæ sint; tantum abes a perfectione maximorum operum, ut fundamenta, quæ cogitas, nondum jeceris. Hic tu modum tuæ vitæ non salute reipublicæ, sed æquitate animi, definies? Quid, si istud ne gloriæ quidem tuæ satis est? cujus te esse avidissimum, quamvis sis sapiens, non negabis.

Parumne igitur, inquires, gloriam magnam relinquemus? Immo vero aliis, quamvis multis, fatis; tibi uni parum. Quidquid enim est, quamvis amplum sit, id certe parum est tum, cum est aliquid amplius. Quod si rerum tuarum immortalium, C. Cæsar, hic exitus futurus fuit, ut, devictis adversariis, rempublicam in eo statu relinqueres, in quo nunc est; vide, quaeso, ne tua divina virtus admirationis plus sit habitura, quam gloriæ: siquidem gloria est illustris ac pervagata multorum et magnorum vel in suos, vel in patriam, vel in omne genus hominum, fama meritorum.

IX. Hæc igitur tibi reliqua pars est, hic restat actus, in hoc elaborandum est, ut rempublicam constituas, eaque tu in primis cum summa tranquillitate et otio perfruare: tum te, si voles, cum et patriæ, quod debes, solveris, et naturam ipsam expleveris satietate vivendi, fatis diu vixisse dicito. Quid est enim omnino hoc ipsum diu, in quo est aliquid extremum? quod cum venerit, omnis voluptas præterita pro nihilo est, quia postea nulla futura sit. Quanquam iste tuus animus nunquam his angustiis, quas natura nobis ad vivendum dedit, contentus fuit, semperque immortalitatis amore flagravit.

Nec vero hæc tua vita ducenda est, quæ corpore et spiritu continetur. Illa, inquam, illa vita est tua, Cæsar, quæ vigebit memoria seculorum omnium; quam posteritas alet, quam

ipsa æternitas semper tuebitur. Huic tu inservias, huic te ostentes, oportet: quæ quidem, quæ miretur, jam pridem multa habet; nunc, etiam quæ laudet, expectat. Obstupescant posterius certe imperia, provincias, Rhenum, Oceanum, Nilum, pugnas innumerabiles, incredibiles victorias, monumenta, munera, triumphos audientes et legentes tuos: sed, nisi hæc urbs stabilita tuis consiliis et institutis erit, vagabitur modo nomen tuum longe atque late; sedem quidem stabilem, et domicilium certum, non habebit. Erit inter eos etiam, qui nascentur, sicut inter nos fuit, magna dissensio, cum alii laudibus ad cælum res tuas gestas efferent; alii fortasse aliquid requirent, idque vel maximum, nisi belli civilis incendium salute patriæ restinxeris: ut illud fati fuisse videatur, hoc consilii. Servi igitur iis etiam iudicibus, qui multis post seculis de te iudicabunt; et quidem haud scio, an incorruptius, quam nos: nam et sine amore, et sine cupiditate, et rursus sine odio, et sine invidia, iudicabunt. Id autem etiam si tunc ad te, ut quidam falso putant, non pertinebit; nunc certe pertinet, esse te talem, ut tuas laudes obscuratura nulla unquam sit oblivio.

X. Diversæ voluntates civium fuerunt, distractæque sententiæ: non enim consiliis solum et studiis, sed armis etiam et castris, diffidebamus. Erat autem obscuritas quædam, erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant, quid optimum esset; multi, quid sibi expediret; multi, quid deceret; nonnulli etiam, quid liceret. Perfuncta respublica est hoc misero fatalique bello: vicit is, qui non fortuna inflammaret odium suum, sed bonitate leniret; nec qui omnes, quibus iratus esset, eosdem etiam exilio aut morte dignos iudicaret. Arma ab aliis posita, aliis erepta sunt. Ingratus est injustusque civis, qui, armorum periculo liberatus; animum tamen retinet armatum: ut etiam ille sit melior, qui in acie cecidit, qui in causa animam profudit. Quæ enim pertinacia quibusdam, eadem aliis constantia, videri potest. Sed jam omnis fracta dissensio est armis, et extincta æquitate victoris: restat, ut omnes unum velint,

qui modo habent aliquid non solum sapientiæ, sed etiam fanitatis. Nisi te, C. Cæsar, salvo, et in ista sententia, qua cum antea, tum hodie vel maxime usus es, manente, salvi esse non possumus. Quare omnes te, qui hæc salva esse volumus, et hortamur, et obsecramus, ut vitæ, ut salutis tuæ consulas: omnesque tibi, ut pro aliis etiam loquar, quod de me ipse sentio, quoniam subesse aliquid putas, quod cavendum sit, non modo excubias et custodias, sed etiam laterum nostrorum oppositus, et corporum, pollicemur.

XI. Sed, unde est orsa, in eodem terminetur oratio. Maximas tibi omnes gratias agimus, C. Cæsar, majores etiam habemus. Nam omnes idem sentiunt; quod ex omnium precibus et lacrymis sentire potuisti. Sed, quia non est stantibus omnibus necesse dicere, a me certe dici volunt: cui necesse est quodammodo, et quod volunt, et quod, M. Marcello a te huic ordini, populoque Romano, et reipublicæ reddito, præcipue id a me fieri debere intelligo. Nam lætari omnes, non ut de unius solum, sed ut de communi omnium salute, sentio.

Quod autem summæ benevolentiae est, quæ mea erga illum omnibus semper nota fuit, ut vix C. Marcello, optimo et amantissimo fratri, præter eum quidem cederem nemini, cum id sollicitudine, cura, labore, tamdiu præstiterim, quamdiu est de illius salute dubitatum; certe hoc tempore, magnis curis, molestiis, doloribus liberatus, præstare debeo. Itaque, C. Cæsar, sic tibi gratias ago, ut, omnibus me rebus a te non conservato solum, sed etiam ornato, tamen ad tua innumerabilia in me unum merita, quod fieri jam posse non arbitrabar, maximus hoc tuo facto cumulus accesserit.

P R O

Q. L I G A R I O

A D C. CÆSAREM

O R A T I O X L I.

I. **N**OVUM crimen, C. Cæsar, et ante hunc diem inauditum, propinquus meus ad te Q. Tubero detulit, Q. Ligarium in Africa fuisse: idque C. Pansa, præstanti vir ingenio, fretus fortasse ea familiaritate, quæ est ei tecum, ausus est confiteri. Itaque, quo me vertam, nescio: paratus enim veneram, cum tu id neque per te scires, neque audire aliunde potuisses, ut ignorance tua ad hominis miseri salutem abuterer. Sed, quoniam diligentia inimici investigatum est, quod latebat, confitendum est, ut opinor; præsertim, cum meus necessarius C. Pansa fecerit, ut id jam integrum non esset; omisssaque controversia, omnis oratio ad misericordiam tuam conferenda est, qua plurimi sunt conservati, cum a te non liberationem culpæ, sed errati veniam, impetravissent.

Habes igitur, Tubero, quod est accusatori maxime optandum, confitentem reum; sed tamen ita confitentem, se in ea parte fuisse, qua te, Tubero, qua virum omni laude dignum, patrem tuum. Itaque prius de vestro delicto confiteamini necesse est, quam Ligarii ullam culpam reprehendatis.

Q. igitur Ligarius, cum esset adhuc nulla belli suspicio, legatus in Africam cum C. Confidio profectus est: qua in

legatione, et civibus et sociis ita se probavit, ut decedens Confidius provincia satisfacere hominibus non posset, si quemquam alium provinciæ præfecisset. Itaque Q. Ligarius, cum diu recusans nihil profecisset, provinciam accepit invitus: cui sic præfuit in pace, ut et civibus et sociis gratissima esset ejus integritas, et fides. Bellum subito exarsit: quod, qui erant in Africa, ante audierunt geri, quam parari. Quo audito, partim cupiditate inconsiderata, partim cæco quodam timore, primo salutis, post etiam studii sui, quærebant aliquem ducem: cum Ligarius, domum spectans, et ad suos redire cupiens, nullo se implicari negotio passus est. Interim P. Attius Varus, qui prætor Africam obtinuerat, Uticam venit: ad eum statim concursus est. Atque ille non mediocri cupiditate arripuit imperium, si illud imperium esse potuit, quod ad privatum clamore multitudinis imperitæ, nullo publico consilio, deferabatur. Itaque Ligarius, qui omne tale negotium cuperet effugere, paulum adventu Vari conquievit.

II. Adhuc, C. Cæsar, Q. Ligarius omni culpa vacat. Domo est egressus non modo nullum ad bellum, sed ne ad minimam quidem suspicionem belli: legatus in pace profectus; in provincia pacatissima ita se gessit, ut ei pacem esse expediret. Profectio certe animum tuum non debet offendere. Num igitur remansio? Multo minus: nam profectio voluntatem habuit non turpem, remansio etiam necessitatem honestam. Ergo hæc duo tempora carent crimine: unum, cum est legatus profectus; alterum, cum, efflagitatus a provincia, præpositus Africæ est.

Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit. Quod si est criminofum, necessitatis crimen est, non voluntatis. An ille, si potuisset illinc ullo modo evadere, Uticæ potius, quam Romæ; cum P. Attio, quam cum concordissimis fratribus; cum alienis esse, quam cum suis, maluisset? Cum ipsa legatio plena desiderii ac sollicitudinis fuisset, propter incredibilem quendam fratrum amorem; hic æquo animo esse potuit, belli discidio distractus a fratribus?

Nullum igitur habes, Cæsar, adhuc in Q. Ligario signum alienæ a te voluntatis. Cujus ego causam animadvertē, quæso, qua fide defendam, cum prodo meam. O clementiam admirabilem, atque omni laude, prædicatione, literis, monumentisque decorandam! M. Cicero apud te defendit, alium in ea voluntate non fuisse, in qua seipsum confitetur fuisse; nec tuas tacitas cogitationes extimescit; nec, quid tibi, de alio audienti, de se ipso occurrat, reformidat.

III. Vide, quam non reformidem: vide, quanta lux liberalitatis et sapientiæ tuæ mihi apud te dicenti oboriatur. Quantum potero, voce contendam, ut hoc populus Romanus exaudiat. Suscepto bello, Cæsar, gesto etiam ex magna parte, nulla vi coactus, judicio ac voluntate ad ea arma profectus sum, quæ erant sumpta contra te. Apud quem igitur hoc dico? nempe apud eum, qui, cum hoc sciret, tamen me, antequam vidit, reipublicæ reddidit: qui ad me ex Ægypto literas misit, ut essem idem, qui fuissē: qui, cum ipse imperator in toto imperio populi Romani unus esset, esse me alterum passus est: a quo, hoc ipso C. Pansa mihi nuntium perferente, concessos fasces tenui, quoad tenendos putavi: qui mihi tum denique se salutem putavit dare, si eam nullis spoliata ornamentis dedisset.

Vide quæso, Tubero, ut, qui de meo facto non dubitem dicere, de Ligarii non audeam confiteri. Atque hæc propterea de me dixi, ut mihi Tubero, cum de se eadem dicerem, ignosceret. Cujus ego industriæ gloriæque faveo, vel propter propinquam cognationem, vel quod ejus ingenio studiisque delector, vel quod laudem adolescentis propinqui existimo etiam ad meum aliquem fructum redundare. Sed hoc quæro, quis putet esse crimen, fuisse in Africa Ligarium? nempe is, qui et ipse in eadem Africa esse voluit, et prohibitum se a Ligario queritur, et certe contra ipsum Cæsarem est congressus armatus. Quid enim, Tubero, destitutus ille tuus in acie Pharfalica gladius agebat? cujus latus ille

mucro petebat? qui sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens? oculi? manus? ardor animi? quid cupiebas? quid optabas? Nimis urgeo: commoveri videtur adolescens: ad me revertar. *Iisdem in armis fui.*

IV. Quid autem aliud egimus, Tubero, nisi ut, quod hic potest, nos possemus? Quorum igitur impunitas, Cæsar, tuæ clementiæ laus est, eorum ipsorum ad crudelitatem te acuet oratio? Atque in hac causa nonnihil equidem, Tubero, etiam tuam, sed multo magis patris tui, prudentiam desidero: quod homo, cum ingenio tum etiam doctrina excellens, genus hoc causæ quod esset, non viderit: nam, si vidisset, quovis profecto, quam isto modo, a te agi maluisset. Arguis fatentem. Non est satis. Accusas eum, qui causam habet, aut, ut ego dico, meliorem, quam tu; aut, ut tu vis, parem.

Hæc non modo mirabilia sunt, sed prodigii simile est quod dicam. Non habet eam vim ista accusatio, ut Q. Ligarius condemnatur, sed ut necetur. Hoc egit civis Romanus ante te nemo. Externi isti sunt mores: usque ad sanguinem incitari solet odium aut levium Græcorum, aut immanium barbarorum. Nam quid aliud agis? Ut Romæ ne sit? ut domo careat? ne cum optimis fratribus, ne cum hoc T. Broccho, avunculo suo, ne cum ejus filio, consobrino suo, ne nobiscum vivat? ne sit in patria? Num est? num potest magis carere his omnibus, quam caret? Italia prohibetur, exulat. Non tu ergo hunc patria privare, qua caret, sed vita, vis. At istud ne apud eum quidem dictatorem, qui omnes, quos oderat, morte multabat, quisquam egit isto modo. Ipse jubebat occidi, nullo postulante: præmiis etiam invitabat. Quæ tamen crudelitas ab hoc eodem aliquot annis post, quem tu nunc crudelem esse vis, vindicata est.

V. Ego vero istud non postulo, inquires. Ita mehercle existimo, Tubero: novi enim te, novi patrem, novi domum, nomenque vestrum; studia denique generis ac familiæ vestræ, virtutis, humanitatis, doctrinæ, plurimarum artium atque

optimarum, nota sunt mihi omnia. Itaque certo scio, vos non petere sanguinem: sed parum attenditis: res enim eo spectat, ut ea poena, in qua adhuc Q. Ligarius sit, non videamini esse contenti. Quæ est igitur alia, præter mortem? Si enim in exilio est, sicuti est, quid amplius postulatis? An, ne ignoscatur? Hoc vero multo acerbius, multoque est durius. Quod nos domi petimus, precibus et lacrymis, prostrati ad pedes, non tam nostræ causæ fidentes, quam hujus humanitati; id ne impetremus, pugnabis? et in nostrum fletum irrumpes? et nos jacentes ad pedes supplicum voce prohibebis?

Si, cum hoc domi faceremus, quod et fecimus, et, ut spero, non frustra fecimus, tu derepente irrupisses, et clamare coepisses, C. Cæsar, cave ignoscas, cave te fratrum, pro fratris salute obsecrantium, misereatur; nonne omnem humanitatem exuisses? Quanto hoc durius, quod nos domi petimus, id a te in foro oppugnari? et in tali miseria multorum, perfugium misericordiæ tollere?

Dicam plane, C. Cæsar, quod sentio. Si in hac tanta tua fortuna lenitas tanta non esset, quantam tu per te, per te, inquam, obtines, (intelligo quid loquar) acerbissimo luctu redundaret ista victoria. Quam multi enim essent de victoribus, qui te crudelem esse vellent, cum etiam de victis reperiantur? quam multi, qui, cum a te nemini ignosci vellent, impedirent clementiam tuam, cum etiam ii, quibus ipse ignovisti, nolint te in alios esse misericordem?

Quod si probare Cæsari possemus, in Africa Ligarium omnino non fuisse; si honesto et misericordi mendacio salutis civi calamitoso esse vellemus: tamen hominis non esset, in tanto discrimine et periculo civis, refellere et coarguere nostrum mendacium; et, si esset alicujus, ejus certe non esset, qui in eadem causa et fortuna fuisset. Sed tamen aliud est errare Cæsarem, nolle, aliud nolle misereri. Tu diceres: Cave, Cæsar, credas: fuit in Africa Ligarius: tulit arma contra te. Nunc quid dicis? Cave ignoscas. Hæcne hominis ad hominem vox est? qua qui

apud te, C. Cæsar, utetur, suam citius abjiciet humanitatem, quam extorquebit tuam.

VI. Ac primus aditus et postulatio Tuberonis, hæc, ut opinor, fuit, velle se de Q. Ligarii scelere dicere. Non dubito, quin admiratus sis, vel quod de nullo alio quisquam, vel quod is, qui in eadem causa fuisset, vel quid novi facinoris afferret. Scelus tu illud vocas, Tubero? cur? isto enim nomine illa adhuc causa caruit. Alii errorem appellant: alii timorem: qui durius, spem, cupiditatem, odium, pertinaciam: qui gravissime, temeritatem: scelus, præter te, adhuc nemo. Ac mihi quidem, si proprium et verum nomen nostri mali quæratur, fatalis quædam calamitas incidisse videtur, et improvidas hominum mentes occupavisse: ut nemo mirari debeat, humana consilia divina necessitate esse superata.

Liceat esse miseros: quanquam hoc victore esse non possumus. Sed non loquor de nobis; de illis loquor, qui occiderunt. Fuerint cupidi, fuerint irati, fuerint pertinaces: sceleris vero crimine, furoris, parricidii, liceat Cn. Pompeio mortuo, liceat multis aliis, carere. Quando hoc quisquam ex te, Cæsar, audivit? aut tua quid aliud arma voluerunt, nisi a te contumeliam propulsare? quid egit tuus ille invictus exercitus, nisi ut suum jus tueretur, et dignitatem tuam? Quid? tu, cum pacem esse cupiebas, idne agebas, ut tibi cum sceleratis, an ut cum bonis civibus, conveniret?

Mihi vero, Cæsar, tua in me maxima merita tanta certe non viderentur, si me, ut sceleratum, a te conservatum putarem. Quomodo autem tu de republica bene meritus esses, si tot sceleratos incolumi dignitate esse voluisses? Secessionem tu illam existimavisti, Cæsar, initio, non bellum: non hostile odium, sed civile diffidium: utrisque cupientibus rempublicam salvam, sed partim consiliis, partim studiis, a communi utilitate aberrantibus. Principum dignitas erat pene par; non par fortasse eorum, qui sequebantur: causa tum dubia, quod erat aliquid in utraque parte, quod probari posset; nunc

melior certe ea judicanda est, quam etiam Dii adjuverunt. Cognita vero clementia tua, quis non eam victoriam probet, in qua occiderit nemo, nisi armatus?

VII. Sed, ut omittam communem causam, veniamus ad nostram: utrum tandem existimas facilius fuisse, Tubero, Ligario ex Africa exire, an vobis in Africam non venire? Poteramusne, inquires, cum senatus censuisset? Si me consulis, nullo modo. Sed tamen Ligarium senatus idem legaverat. Atque ille eo tempore paruit, cum parere senatui necesse erat: vos tum parvultis, cum paruit nemo, qui noluit. Reprehendo igitur? minime vero: neque enim licuit aliter vestro generi, nomini, familiæ, disciplinæ. Sed hoc non concedo, ut, quibus rebus gloriemini in vobis, easdem in aliis reprehendatis.

Tuberonis fors conjecta est ex senatus-consulto, cum ipse non adesset, morbo etiam impediretur: statuerat se excusare. Hæc ego novi propter omnes necessitudines, quæ mihi sunt cum L. Tuberone. Domi una eruditi, militiæ contubernales, post affines, in omni denique vita familiares: magnum etiam vinculum, quod iisdem studiis semper usi sumus. Scio igitur Tuberonem domi manere voluisse. Sed ita quidam agebant, ita reipublicæ sanctissimum nomen opponebant, ut, etiam si aliter sentiret, verborum tamen ipsorum pondus sustinere non posset. Cessit auctoritati amplissimi viri, vel potius paruit. Una est profectus cum iis, quorum erat una causa: tardius iter fecit: itaque in Africam venit jam occupatam. Hinc in Ligarium crimen oritur, vel ira potius. Nam, si crimen est ullum, voluisse, non minus magnum est, vos Africam, omnium provinciarum arcem, natam ad bellum contra hanc urbem gerendum, obtinere voluisse, quam aliquem se maluisse. Atque is tamen aliquis, Ligarius non fuit. Varus imperium se habere dicebat: fasces certe habebat. Sed quoquo modo sese illud habet, hæc querela vestra, Tubero, quid valet? Recepti in provinciam non sumus. Quid si essetis? Cæsarine eam tradituri fuissetis, an contra Cæsarem retenturi?

VIII. Vide, quid licentiæ, Cæsar, nobis tua liberalitas det, vel potius audaciæ. Si responderit Tubero, Africam, quo senatus eum forsque miserat, tibi patrem suum traditurum fuisse; non dubitabo apud ipsum te, cujus id eum facere interfuit, gravissimis verbis ejus consilium reprehendere: non enim, si tibi ea res grata fuisset, esset etiam probata. Sed jam hoc totum omitto, non tam ut ne offendam tuas patientissimas aures, quam ne Tubero, quod nunquam cogitavit, facturus fuisse videatur. Veniebatis igitur in Africam provinciam, unam ex omnibus huic victoriæ maxime infestam: in qua erat rex potentissimus, inimicus huic causæ, aliena voluntas, conventus firmi, atque magni. Quæro, quid facturi fuissetis? quanquam, quid facturi fueritis, non dubitem, cum videam, quid feceritis. Prohibiti estis in provincia vestra pedem ponere, et prohibiti, ut perhibetis, summa eum injuria.

Quomodo id tulistis? acceptæ injuriæ querelam ad quem detulistis? nempe ad eum, cujus auctoritatem secuti, in societatem belli veneratis. Quod si Cæsaris causa in provinciam veniebatis; ad eum profecto exclusi provincia venissetis. Venistis ad Pompeium. Quæ est ergo apud Cæsarem querela, cum eum accusatis, a quo queramini vos prohibitos contra Cæsarem bellum gerere? Atque in hoc quidem vel cum mendacio, si vultis, gloriari per me licet, vos provinciam fuisse Cæsari tradituros, etiam si a Varo et quibusdam aliis prohibiti essetis: ego autem confitebor culpam esse Ligarii, qui vos tantæ laudis occasione privaverit.

IX. Sed vide, quæso, C. Cæsar, constantiam ornatissimi viri, L. Tuberonis: quam ego, quamvis ipse probarem, ut probo, tamen non commemorarem, nisi a te cognovissem in primis eam virtutem solere laudari. Quæ fuit igitur unquam in ullo homine tanta constantia? Constantiam dico? nescio, an melius patientiam possem dicere. Quotus enim istud quisque fecisset, ut a quibus partibus in dissensione civili non esset receptus, essetque etiam cum crudelitate rejectus, ad eas ipsas rediret?

Magni cujusdam animi, atque ejus viri est, quem de suscepta causa, propositaque sententia, nulla contumelia, nulla vis, nullum periculum, posset depellere.

Ut enim cætera paria Tuberoni cum Varo fuissent; honos, nobilitas, splendor, ingenium; quæ nequaquam fuerunt: hoc certe præcipuum Tuberonis fuit, quod justo cum imperio ex senatus-consulto in provinciam suam venerat. Hinc prohibitus, non ad Cæsarem, ne iratus; non domum, ne iners; non aliquam in regionem, ne condemnare causam illam, quam secutus esset, videretur: in Macedoniam, in Cn. Pompeii castra, venit, in eam ipsam causam, a qua erat rejectus cum injuria.

Quid? cum ista res nihil commovisset ejus animum, ad quem veneratis; languidiore, credo, studio in causa fuistis: tantummodo in præsidiis eratis; animi vero a causa abhorrebant. An, ut fit in civilibus bellis, nec in vobis magis, quam in reliquis, omnes vincendi studio tenebamur? Pacis equidem semper auctor fui; sed tum sero: erat enim amentis, cum aciem videres, pacem cogitare. Omnes, inquam, vincere volebamus: tu certe præcipue, qui in eum locum venisses, ubi tibi esset pereundum, nisi vicisses. Quanquam, ut nunc se res habet, non dubito, quin hanc salutem anteponas illi victoriæ.

X. Hæc ego non dicerem, Tubero, si aut vos constantiæ vestræ, aut Cæsarem beneficii sui, pœniteret. Nunc quæro, utrum vestras injurias, an reipublicæ, persequamini? Si reipublicæ; quid de vestra in ea causa perseverantia respondebitis? si vestras; videte, ne erretis, qui Cæsarem vestris inimicis iratum fore putetis, cum ignoverit suis. Itaque num tibi videor, Cæsar, in causa Ligarii occupatus esse? num de ejus facto dicere? Quidquid dixi, ad unam summam referri volo vel humanitatis, vel clementiæ, vel misericordiæ tuæ.

Causas, Cæsar, egi multas, et quidem tecum, dum te in foro tenuit ratio honorum tuorum: certe nunquam hoc modo, *Ignoscite, Judices: erravit: lapsus est: non putavit: si unquam posthac.* Ad parentem sic agi solet. Ad judices, *Non fecit, non*

cogitavit, falsi testes, fictum crimen. Dic te, Cæsar, de facto Ligarii judicem esse: quibus in præfidiis fuerit, quære. Taceo. Ne hæc quidem colligo, quæ fortasse valerent etiam apud judicem: Legatus ante bellum profectus, relictus in pace, bello oppressus, in eo non acerbus; tum etiam totus animo et studio tuus. Ad judicem sic agi solet. Sed ego ad parentem loquor, Erravi, temere feci, pœnitet: ad clementiam tuam confugio: delicti veniam peto: ut ignoscas oro. Si nemo impetravit, arroganter; si plurimi, tu idem fer opem, qui spem dedisti. An sperandi Ligario causa non sit, cum mihi apud te sit locus etiam pro altero deprecandi? Quanquam neque in hac oratione spes est posita causæ, nec in eorum studiis, qui a te pro Ligario petunt, tui necessarii.

XI. Vidi enim, et cognovi, quid maxime spectares, cum pro alicujus salute multi laborarent: causas apud te rogantium gratiosiores esse, quam vultus; neque spectare, quam tuus esset necessarius is, qui te oraret, sed quam illius, pro quo laboraret. Itaque tribuis tu quidem tuis ita multa, ut mihi beatiores illi esse videantur interdum, qui tua liberalitate fruuntur, quam tu ipse, qui illis tam multa concedis. Sed video tamen, apud te causas, ut dixi, rogantium valere plus, quam preces; ab iisque te moveri maxime, quorum justissimum dolorem videas in petendo.

In Q. Ligario conservando multis tu quidem gratum facies necessariis tuis: sed hoc, quæso, considera, quod soles. Possum fortissimos viros, Sabinos, tibi probatissimos, totumque agrum Sabinum, florem Italiæ, ac robur reipublicæ, proponere. Nosti optime homines. Animadvertite horum omnium mœsticiam, et dolorem. Hujus T. Brocchi, de quo non dubito quid existimes, lacrymas squaloremque ipsius, et filii, vides.

Quid de fratribus dicam? Noli, Cæsar, putare de unius capite nos agere. Aut tres tibi Ligarii retinendi in civitate sunt, aut tres ex civitate exterminandi. Quodvis exilium his est optatius, quam patria, quam domus, quam Dii penates, uno illo

exulante. Si fraterne, si pie, si cum dolore faciunt, moveant te horum lacrymæ, moveat pietas, moveat germanitas: valeat tua vox illa, quæ vicit. Te enim dicere audiebamus, Nos omnes adversarios putare, nisi qui nobiscum essent; te omnes, qui contra te non essent, tuos. Videſne igitur hunc splendorem, omnem hanc Brocchorum domum, hunc L. Marcium, C. Cæsetium, L. Corfidium, hosce omnes equites Romanos, qui adſunt veſte mutata, non ſolum notos tibi, verum etiam probatos viros, qui tecum fuerunt? Atque his maxime irascebamur, et hos requirebamus, et his nonnulli etiam minabantur. Conſerva igitur tuis ſuos: ut, quemadmodum cætera, quæ dicta ſunt a te, ſic hoc veriffimum reperiatur.

XII. Quod ſi penitus perſpicere poſſes concordiam Ligiorum; omnes fratres tecum iudicares fuiſſe. An poteſt quiſquam dubitare, quin, ſi Q. Ligarius in Italia eſſe potuiſſet, in eadem ſententia futurus fuerit, in qua fratres fuerunt? quis eſt, qui horum conſenſum conſpirantem, et pene conflatum, in hac prope æqualitate fraterna non noverit? qui hoc non ſentiat, quidvis prius futurum fuiſſe, quam ut hi fratres diverſas ſententias fortunaſque ſequerentur? Voluntate igitur omnes tecum fuerunt: tempeſtate abreptus eſt unus; qui, ſi conſilio id feciſſet, eſſet eorum ſimilis, quos tu tamen ſalvos eſſe voluiſti.

Sed ierit ad bellum; diſceſſerit non a te ſolum, verum etiam a fratribus: hi te orant tui. Equidem, cum tuis omnibus negotiis intereſſem, memoria teneo, qualis tum T. Ligarius, quæſtor urbanus, fuerit erga te et dignitatem tuam. Sed parum eſt me hoc meminiffe: ſpero etiam te, qui obliviſci nihil ſoles, niſi injurias, quoniam hoc eſt animi, quoniam etiam ingenii tui, te, aliquid de hujus illo quæſtoris officio cogitantem, etiam de aliis quibuſdam quæſtoribus remiſcentem recordari. Hic igitur T. Ligarius, qui tum nihil egit aliud, (neque enim hæc divinabat) niſi ut tu eum ſtudioſum et bonum virum iudicares, nunc a te ſupplex fratris ſalutem petit. Quam hujus admonitus officio cum utriſque his dederis, tres fratres optimos

et integerrimos, non solum sibi ipsos, neque his tot ac talibus viris, neque nobis necessariis suis, sed etiam reipublicæ, condonaveris.

Fac igitur, quod de homine nobilissimo et clarissimo M. Marcello fecisti nuper in curia, nunc idem in foro de optimis et huic omni frequentiæ probatissimis fratribus. Ut concessisti illum senatui, sic da hunc populo; cujus voluntatem carissimam semper habuisti. Et, si ille dies tibi gloriosissimus, populo Romano gratissimus fuit; noli, obsecro, dubitare, C. Cæsar, similem illi gloriæ laudem quam sæpissime quærere. Nihil est enim tam popolare, quam bonitas; nulla de virtutibus tuis plurimis, nec admirabilior nec gravior misericordia est. Homines enim ad Deos nulla re propius accedunt, quam salutem hominibus dando. Nihil habet nec fortuna tua majus, quam ut possis; nec natura tua melius, quam ut velis, conservare quam plurimos. Longiorem orationem causa forsitan postulat, tua certe natura brevior. Quare, cum utilius esse arbitrer, te ipsum, quam aut me, aut quemquam, loqui tecum, finem jam faciam: tantum te admonebo, si illi absenti salutem dederis, præsentibus his omnibus te daturum.

P R O

R E G E D E J O T A R O

A D C. C Æ S A R E M

O R A T I O XLII.

I. **C**UM in omnibus causis gravioribus, C. Cæsar, initio dicendi commoveri soleam vehementius, quam videtur vel usus vel ætas mea postulare; tum in hac causa ita me multa perturbant, ut, quantum mea fides studii mihi afferat ad salutem regis Deiotari defendendam, tantum facultatis timor detrahat. Primum dico pro capite fortunisque regis: quod ipsum etsi non iniquum est, in tuo duntaxat periculo; tamen est ita inusitatum, regem capitis reum esse, ut ante hoc tempus non sit auditum. Deinde eum regem, quem ornare antea cuncto cum senatu solebam, pro perpetuis ejus in nostram rempublicam meritis, nunc contra atrocissimum crimen cogor defendere. Accedit, ut accusatorum alterius crudelitate, alterius indignitate, conturber. Crudelis Castor est, ne dicam sceleratum et impium, qui nepos avum in discrimen capitis adduxerit, adolescentiæque suæ terrorem intulerit ei, cujus senectutem tueri et tegere debebat; commendationemque ineuntis ætatis ab impietate et scelere duxerit; avi servum, corruptum præmiis, ad accusandum dominum impulerit, et a legatorum pedibus abduxerit. Fugitivi autem dominum accusantis, et dominum absentem, et dominum amicissimum nostræ reipublicæ,

cum os videbam, cum verba audiebam; non tam afflictam regiam conditionem dolebam, quam de fortunis communibus extimescebam. Nam, cum more majorum de servo in dominum, ne tormentis quidem, quæri liceat; in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit, etiam ab invito; exortus est servus, qui, quem in eculeo appellare non posset, eum accusaret solutus.

II. Perturbat me, C. Cæsar, etiam illud interdum; quod tamen, cum te penitus recognovi, timere desino: re enim iniquum est, sed tua sapientia fit æquissimum. Nam dicere apud eum de facinore, contra cuius vitam consilium facinoris inisse arguare, si per se ipsum consideres, grave est: nemo enim fere est, qui sui periculi iudex non sibi se æquiores, quam reo, præbeat. Sed tua, C. Cæsar, præstans singularisque natura hunc mihi metum minuit: non enim tam timeo, quid tu de rege Dejotaro, quam intelligo, quid de te cæteros, velis judicare.

Moveor etiam loci ipsius insolentia, quod tantam causam, quanta nulla unquam in disceptatione versata est, dico intra domesticos parietes, dico extra conventum et eam frequentiam, in qua oratorum studia niti solent: in tuis oculis, in tuo ore, vultuque acquiesco: te unum intueor: ad te unum omnis mea spectat oratio: quæ mihi ad spem obtinendæ veritatis gravissima sunt, ad motum animi, et ad omnem impetum dicendi, contentionemque leviora.

Hanc enim, C. Cæsar, causam si in foro dicerem, eodem audiente et disceptante te, quantam mihi alacritatem populi Romani concursus afferret? Quis enim civis ei regi non faveret, cuius omnem ætatem in populi Romani bellis consumptam esse meminisset? Spectarem curiam, intuerer forum, calum denique testarer ipsum. Sic, cum et Deorum immortalium, et populi Romani, et senatus beneficia in regem Dejotarum recorderer, nullo modo mihi deesse posset oratio. Quæ quoniam angustiora parietes faciunt, actioque causæ maxime debilitatur loco; tuum est, Cæsar, qui pro multis sæpe dixisti,

quid nunc mihi animi sit, ad te ipsum referre; quo facilius tum æquitas tua, tum audiendi diligentia, minuat hanc perturbationem meam. Sed, antequam de accusatione ipsa dico, de accusatorum spe pauca dicam: qui cum videantur neque ingenio, neque usu atque exercitatione rerum, valere, tamen ad hanc causam non sine aliqua spe et cogitatione venerunt.

III. Iratum te regi Dejotaro fuisse non erant nescii: affectum illum quibusdam incommodis, et detrimentis, propter offensionem animi tui, meminerant: teque cum huic iratum, tum sibi amicum, cognoverant: cumque apud ipsum te de tuo periculo dicerent, fore putabant, ut in exulcerato animo facile fictum crimen infideret. Quamobrem hoc nos primum metu, C. Cæsar, per fidem, et constantiam, et clementiam tuam, libera, ne residere in te ullam partem iracundiæ suspicemur. Per dexteram te istam oro, quam regi Dejotaro hospes hospiti porrexisti: istam, inquam, dexteram, non tam in bellis et in præliis, quam in promissis et fide, firmiorem. Tu illius domum inire, tu vetus hospitium renovare, voluisti: te ejus Dii penates acceperunt: te amicum, et placatum, Dejotari regis aræ focique viderunt.

Cum facile exorari, Cæsar, tum semel exorari, soles. Nemo unquam te placavit inimicus, qui ullas resedisse in te simultatis reliquias senserit. Quanquam cui sunt inauditæ cum Dejotaro querelæ tuæ? Nunquam tu illum accusavisti ut hostem, sed ut amicum officio parum functum, quod propensior in Cn. Pompeii amicitiam fuisset, quam in tuam. Cui tamen ipsi regi veniam te daturum fuisse dicebas, si tum auxilia Pompeio, vel si etiam filium, misisset, ipse tamen excusatione ætatis usus esset. Itaque, cum maximis eum rebus liberares, perparvam amicitiae culpam relinquebas.

Itaque non solum in eum non animadvertisti, sed omni metu liberavisti; hospitem agnovisti, regem reliquisti. Neque enim ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est. Is rex, quem senatus hoc nomine sæpe honorificentissimis decretis

appellavisset, quique illum ordinem ab adolescentia gravissimum sanctissimumque duxisset, iisdem rebus est perturbatus, homo longinquus et alienigena, quibus nos in media republica nati, semperque versati.

IV. Cum audiret senatus consentientis auctoritate arma sumpta, consulibus, prætoribus, tribunis plebis, nobis imperatoribus, rempublicam defendendam datam; movebatur animo, et vir huic imperio amicissimus de salute populi Romani extimescebat, in qua etiam suam inclusam esse videbat: in summo tamen timore quiescendum sibi esse arbitrabatur. Maxime vero perturbatus est, ut audivit, consules ex Italia profugisse; omnesque consulares, (sic enim nuntiabatur) cunctum senatum, totam Italiam esse effusam. Talibus enim nuntiis et rumoribus patebat ad Orientem via, nec ulli veri subsequerentur. Nihil ille de conditionibus tuis, nihil de studio concordiae et pacis, nihil de conspiratione audiebat certorum hominum contra dignitatem tuam. Quæ cum ita essent, tamen usque eo se tenuit, quoad a Cn. Pompeio ad eum legati literæque venerunt.

Ignosce, ignosce, Cæsar, si ejus viri auctoritati rex Dejotarus cessit, quem nos omnes secuti sumus: in quem cum Diis atque homines omnia ornamenta congerissent, tum tu ipse plurima, et maxima. Neque enim, si tuæ res gestæ cæterorum laudibus obscuritatem attulerunt, idcirco Cn. Pompeii memoriam amisimus. Quantum nomen ejus fuerit, quantæ opes, quanta in omni genere bellorum gloria, quanti honores populi Romani, quanti senatus, quanti tui, quis ignorat? Tanto ille superiores vicerat gloria, quanto tu omnibus præstitisti. Itaque Cn. Pompeii bella, victorias, triumphos, consulatus, admirantes numerabamus; tuos enumerare non possumus.

V. Ad eum igitur rex Dejotarus venit, hoc misero fatalique bello, quem antea justis hostilibusque bellis adjuverat; quocum erat non hospitio solum, verum etiam familiaritate, conjunctus: et venit vel rogatus, ut amicus; vel arcessitus, ut socius; vel evocatus, ut is, qui senatui parere didicisset: postremo

venit, ut ad fugientem, non ut ad insequentem, id est, ad periculi, non ad victoriae, societatem. Itaque, Pharsalico praelio facto, a Pompeio discessit: spem infinitam persequi noluit. Vel officio, si quid debuerat, vel errori, si quid nescierat, satis factum esse duxit: domum se contulit: teque Alexandrinum bellum gerente, utilitatibus tuis paruit.

Ille exercitum Cn. Domitii, amplissimi viri, suis tectis et copiis sustentavit: ille Ephesum ad eum, quem tu ex tuis fidelissimum et probatissimum omnibus delegisti, pecuniam misit: ille iterum, ille tertio, auctionibus factis, pecuniam dedit, qua ad bellum uteris: ille corpus suum periculo objecit, tecumque in acie contra Pharnacem fuit, tuumque hostem esse duxit suum. Quæ quidem a te in eam partem accepta sunt, C. Cæsar, ut eum amplissimo regis honore et nomine affeceris.

Is igitur non modo a te periculo liberatus, sed etiam honore amplissimo ornatus, arguitur domi te suæ interficere voluisse. Quod tu, nisi eum furiosissimum judicas, suspicari profecto non potes. Ut enim omittam, cujus tanti sceleris fuerit, in conspectu Deorum penatium necare hospitem; cujus tantæ importunitatis, omnium gentium, atque omnis memoriæ, clarissimum lumen extinguere; cujus tantæ ferocitatis, victorem orbis terrarum non extimescere; cujus tam inhumani et ingrati animi, a quo rex appellatus esset, in eum tyrannum inveniri: ut hæc omittam; cujus tanti furoris fuit, omnes reges, quorum multi erant finitimi, omnes liberos populos, omnes socios, omnes provincias, omnia denique omnium arma, contra se unum excitare? quoniam ille modo cum regno, cum domo, cum conjuge, cum carissimo filio, distractus esset, tanto scelere non modo perfecto, sed etiam cogitato?

VI. At, credo, hæc homo inconsultus et temerarius non videbat. Quis consideratior illo? quis tectior? quis prudentior? Quanquam hoc loco Dejotarum non tam ingenio et prudentia, quam fide, et religione vitæ, defendendum puto. Nota tibi est, C. Cæsar, hominis probitas, noti mores, nota constantia. Cui

porro, qui modo populi Romani nomen audivit, Dejotari integritas, gravitas, virtus, fides, non audita est? Quod igitur facinus nec in hominem imprudentem cadere posset, propter metum præsentis exitii, nec in facinorosum, nisi esset idem amentissimus; id vos et a viro optimo, et ab homine minime stulto, cogitatum esse confingitis.

At quam non modo non credibiliter, sed ne suspiciose quidem. Cum, inquit, in Castellum Luceium venisses, et domum regis, hospitis tui, divertisses; locus erat quidam, in quo erant ea composita, quibus rex te munerare constituerat. Huc te e balneo, prius quam accumberes, ducere volebat: ibi enim erant armati, qui te interficerent, in eo ipso loco collocati. En crimen, en causa, cur regem fugitivus, dominum servus, accuset. Ego mehercule, C. Cæsar, initio, cum est ad me ista causa delata, Phidippum medicum, servum regium, qui cum legatis missus esset, ab isto adolescente esse corruptum; hac suspicione sum percussus: medicum indicem subornabit, finget videlicet aliquod crimen veneni. Etsi a veritate longe, tamen a consuetudine criminandi non multum, res abhorrebat.

Quid ait medicus? nihil de veneno. At id fieri potuit, primo occultius in potione, vel in cibo: deinde etiam impunius fit, quod, cum est factum, negari potest. Si palam te interemisset; omnium in se gentium non solum odia, sed etiam arma, convertisset: si veneno; Jovis illius quidem hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines fortasse celavisset. Quod igitur et occultius conari, et efficere cautius, potuit; id tibi, et medico callido, et servo, ut putabat, fideli, non credidit; de armis, de ferro, de infidiis, celare te noluit? At quam festive crimen contextitur? Tua te, inquit, eadem quæ semper, fortuna servavit: negavisti tum te inspicere velle.

VII. Quid postea? an Dejotarus, re illo tempore non perfecta, continuo dimisit exercitum? nullus erat alius infidiandi locus? At eodem te, cum cœnavisses, reditum dixeras; itaque fecisti. Horam unam aut duas eodem loco armatos, ut collocati

fuerant, retinere magnum fuit? Cum in convivio comiter et jucunde fuisses, tum illuc ivisti, ut dixeras. Quo in loco Dejotarum talem erga te cognovisti, qualis rex Attalus in P. Africanum fuit: cui magnificentissima dona, ut scriptum legimus, usque ad Numantiam misit ex Asia; quæ Africanus, inspectante exercitu, accepit. Quod cum præsens Dejotarus regio et animo et more fecisset, tu in cubiculum discessisti.

Obsecro, Cæsar, repete temporis illius memoriam: pone illum ante oculos diem: vultus hominum te intuentium, atque admirantium, recordare. Num quæ trepidatio? num qui tumultus? num quid, nisi moderate, nisi quiete, nisi ex hominis gravissimi et sanctissimi disciplina? Quid igitur causæ excogitari potest, cur te lautum voluerit, cœnatum noluerit, occidere?

In posterum, inquit, diem distulit, ut, cum in castellum Luceium ventum esset, ibi cogitata perficeret. Non video causam loci mutandi: sed tamen acta res criminose est. Cum, inquit, vomere te post cœnam velle dixisses, in balneum te ducere cœperunt: ibi enim erant insidiæ. At te eadem tua fortuna servavit: in cubiculum te ire malle dixisti. Dii te perdant, fugitive: ita non modo nequam et improbus, sed fatuus et amens es. Quid? ille signa ænea in insidiis posuerat, quæ e balneo in cubiculum transferri non possent?

Habes crimina insidiarum: nihil enim dixit amplius. Horum, inquit, eram conscius. Quid tum? ita demens ille erat, ut eum, quem conscius tanti sceleris habebat, a se dimitteret, Romam etiam mitteret, ubi et inimicissimum sciret esse nepotem suum, et C. Cæsarem, cui fecisset insidias? præsertim, cum is unus esset, qui posset de absente se indicare? Et fratres meos, inquit, quod erant conscii, in vincula coniecit. Cum igitur eos vinciret, quos secum habebat; te solum Romam mittebat, qui eadem scires, quæ illos scire dicis?

VIII. Reliqua pars accusationis duplex fuit: una, regem semper in speculis fuisse, cum a te animo esset alieno; altera,

exercitum eum contra te magnum comparasse. De exercitu dicam breviter, ut cætera. Nunquam eas copias rex Dejotarus habuit, quibus inferre bellum populo Romano posset; sed quibus fines suos ab excursionibus hostium et latrociniis tueretur, et imperatoribus nostris auxilia mitteret. Atque antea quidem majores copias alere poterat: nunc exiguas vix tueri potest.

At misit ad Cælium nescio quem; sed eos, quos misit, quod ire noluerunt, in vincula coniecit. Non quæro quam verisimile sit, aut non habuisse regem, quos mitteret; aut eos, quos misisset, non paruisse; aut, qui dicto audientes in tanta re non fuissent, eos vinctos potius, quam necatos fuisse. Sed tamen, cum ad Cælium mittebat, utrum causam illam victam esse nesciebat, an Cælium istum magnum hominem putabat? quem profecto is, qui optime nostros homines novit, vel quia nosset, vel quia non nosset, contemneret. Addidit etiam illud, equites non optimos misisse. Veteres, credo, Cæsar: nihil ad tuum equitatum: sed misit ex iis, quos habuit, electos. Ait nescio quem ex eo numero, servum judicatum. Non arbitror: non audiui: sed in eo, etiam si accidisset, culpam regis nullam fuisse arbitrarer.

IX. Alieno autem a te animo fuit. Quomodo? Speravit, credo, difficiles tibi Alexandriae fore exitus propter regionis naturam, et fluminis. At eo ipso tempore pecuniam dedit; exercitum aluit; ei, quem Asiae præfeceras, nulla in re defuit; tibi victori non solum ad hospitium, sed ad periculum etiam, atque ad aciem, præsto fuit. Secutum est bellum Africanum. Graves de te rumores sparsi; qui etiam furiosum illum Cælium excitaverunt. Quo tum erga te rex animo fuit? qui auctionatus sit, seseque exspoliare maluerit, quam tibi pecuniam non subministrare. At eo, inquit, tempore ipso Nicæam Ephesumque mittebat, qui rumores Africanos exciperent, et celeriter ad se referrent. Itaque, cum esset ei nuntiatum, Domitium naufragio periisse, te in castello circumfideri; de Domitio dixit versum Græcum eadem sententia, qua etiam nos habemus Latinum:

Pereant amici, dum una inimici intercidant: quod ille, si esset tibi inimicissimus, nunquam tamen dixisset: ipse enim mansuetus; versus immanis. Quî autem Domitio poterat esse amicus, qui tibi esset inimicus? Tibi porro inimicus cur esset, a quo, cum vel interfici belli lege potuisset, regem et se, et filium suum, constitutos esse meminisset?

Quid deinde? furcifer quo progreditur? Ait, hac lætitia Dejotarum elatum, vino se obruisse, in convivioque nudum saltavisse. Quæ crux huic fugitivo potest satis supplicii afferre? Dejotarum saltantem quisquam, aut ebrium, vidit unquam? Omnes sunt in illo regiae virtutes; quod te, Cæsar, ignorare non arbitror: sed præcipue singularis et admiranda frugalitas; etsi hoc verbo scio laudari reges non solere. Frugi hominem dici non multum habet laudis in rege: fortem, justum, severum, gravem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, hæ sunt regiae laudes: illa privata est. Ut volet quisque accipiat: ego tamen frugalitatem, id est, modestiam et temperantiam, virtutem esse maximam judico. Hæc in illo est ab ineunte ætate tum a cuncta Asia, tum a magistratibus legatisque nostris, tum ab equitibus Romanis, qui in Asia negotiati sunt, perspecta, et cognita.

Multis ille quidem gradibus officiorum erga rempublicam nostram ad hoc regium nomen ascendit: sed tamen quidquid a bellis populi Romani vacabat, cum hominibus nostris consuetudines, amicitias, res, rationesque jungebat; ut non solum tetrarcha nobilis, sed optimus paterfamilias, et diligentissimus agricola et pecuarius, haberetur. Qui igitur adolescens, nondum tanta gloria præditus, nihil unquam nisi severissime et gravissime fecerit, is ea existimatione, eaque ætate, saltavit?

X. Imitari potius, Castor, avi tui mores disciplinamque debebas, quam optimo et clarissimo viro, fugitivi ore, maledicere. Quod si saltatorem avum habuisses, neque eum virum, unde pudoris pudicitiaque exempla peterentur; tamen hoc

maledictum minime in illam ætatem conveniret. Quibus ille studiis ab ineunte ætate se imbuerat, non saltandi, sed bene ut armis, optime ut equis, uteretur; ea tamen illum cuncta, jam ætate exacta, defecerant. Itaque, Dejotarum cum plures in equum sustulissent, quod harere in eo senex posset, admirari solebamus. Hic vero adolescens, qui meus in Cilicia miles, in Græcia commilito fuit, cum in illo nostro exercitu equitaret cum suis delectis equitibus, quos una cum eo ad Pompeium pater miserat, quos concursus facere solebat? quam se jactare? quam se ostentare? quam nemini in illa causa studio et cupiditate concedere? Cum vero, exercitu amisso, ego, qui pacis auctor semper fui, post Pharsalicum autem prælium suavor fuisset armorum non deponendorum, sed abjiciendorum, hunc ad meam auctoritatem non potui adducere, quod et ipse ardebat studio ipsius belli, et patri satisfaciendum esse arbitrabatur. Felix ista domus, quæ non impunitatem solum adeptam fit, sed etiam accusandi licentiam: calamitosus Dejotarus, qui et ab eo, qui in iisdem castris fuerit, non modo apud te, sed etiam a suis, accusetur. Vos vestra secunda fortuna, Castor, non potestis sine propinquorum calamitate esse contenti?

XI. Sint sane inimiciæ, quæ esse non debebant. Rex enim Dejotarus vestram familiam abjectam et obscuram e tenebris in lucem evocavit. Quis tuum patrem ante, qui esset, quam cujus gener esset, audivit? Sed, quamvis ingrate et impie necessitudinis nomen repudiaretis, tamen inimicitias hominum more gerere poteratis, non ficto crimine insectari, non expetere vitam, non capitis arcessere. Esto: concedatur hæc quoque acerbitalis et odii magnitudo. Adeone, ut etiam omnia vitæ, salutisque communis, atque etiam humanitatis, jura violentur? Servum sollicitare verbis, spe promissisque corrumpere, adducere domum, contra dominum armare; hoc est, non uni propinquo, sed omnibus familiis, bellum nefarium indicere. Nam ista corruptela servæ, si non modo impunita fuerit, sed etiam a tanta auctoritate approbata; nulli parietes nostram salutem, nullæ

leges, nulla jura custodient. Ubi enim id, quod intus est atque nostrum, impune evolare potest, contraque nos pugnare; fit in dominatu servitus, in servitute dominatus.

O tempora, O mores! Cn. Domitius ille, quem nos pueri consulem, censores, pontificem maximum vidimus, cum tribunus plebis M. Scaurum, principem civitatis, in judicium populi vocasset, Scaurique servus ad eum clam domum venisset, et crimina in dominum delaturum se esse dixisset; prehendi hominem jussit, ad Scaurumque deduci. Vide, quid intersit: etsi inique Castorem cum Domitio comparo: sed tamen ille inimico servum remisit, tu ab avo abduxisti: ille incorruptum audire noluit, tu corrupisti: ille adiutorem servum contra dominum repudiavit, tu etiam accusatorem adhibuisti.

At semel iste est corruptus a vobis? Nonne, cum esset productus, et cum tecum fuisset, refugit ad legatos? nonne etiam ad hunc Cn. Domitium venit? nonne, audiente hoc Serv. Sulpicio, clarissimo viro, qui tum casu apud Domitium cœnabat, et hoc T. Torquato, optimo adolescente, se a te corruptum, tuis promissis in fraudem impulsus, esse confessus est?

XII. Quæ est ista tam impudens, tam crudelis, tam immoderata inhumanitas? Idcirco in hanc urbem venisti, ut hujus urbis jura et exempla corrumperes, domesticaque immanitate inquinares? At quam acute collecta crimina? Blesamius, inquit, (ejus enim nomine, optimi hominis, nec tibi ignoti, maledicebat tibi) ad regem scribere solebat, te in invidia esse: tyrannum existimari: statua inter reges posita, animos hominum vehementer offensos: plaudî tibi non solere. Nonne intelligis, Cæsar, ex urbanis malevolorum fermunculis hæc ab istis esse collecta? Blesamius tyrannum Cæsarem scriberet? multorum enim civium capita viderat: multos jussu Cæsaris vexatos, verberatos, necatos: multas afflictas et everfas domos: armatis militibus refertum forum: quæ semper in civili victoria sensimus, ea te victore non vidimus.

Solus, inquam, es, C. Cæsar, cujus in victoria ceciderit
TOM. VI. M m

nemo, nisi armatus. Et quem nos liberi, in summa populi Romani libertate nati, non modo non tyrannum, sed etiam clementissimum in victoria, ducimus; is Blefamo, qui vivit in regno, tyrannus videri potest? Nam de statua quis queritur, una praesertim, cum tam multas videat? Valde enim invidendum est ejus statuis, cujus tropaeis non invidimus. Nam, si locus affert invidiam; nullus locus est, ad statuam quidem, Rostris clarior. De plausu autem quid respondeam? qui nec desideratus unquam a te est, et nonnunquam, obstupefactis hominibus, ipsa admiratione compressus est; et fortasse eo praetermissus, quia nihil vulgare te dignum videri potest.

XIII. Nihil a me arbitron praetermissum, sed aliquid ad extremam causae partem reservatum. Id autem aliquid est, te ut plane Dejotaro reconciliet oratio mea. Non enim jam metuo, ne tu illi succenseas; illud vereor, ne tibi illum succensere aliquid suspicere: quod abest longissime, mihi crede, Caesar. Quid enim retineat per te, meminit, non quid amiserit: neque se a te multatum arbitratur; sed, cum existimaret multis tibi multa esse tribuenda, quo minus a se, qui in altera parte fuisset, ea sumeres, non recusavit.

Etenim, si Antiochus Magnus ille, rex Asiae, cum, posteaquam a Scipione devictus, Tauro tenus regnare jussus esset, omnemque hanc Asiam, quae est nunc nostra provincia, amisisset, dicere est solitus, Benigne sibi a populo Romano esse factum, quod nimis magna procuratione liberatus modicis regni terminis uteretur; potest multo facilius se Dejotarus consolari. Ille enim furoris multam sustinuerat, hic erroris. Omnia tu Dejotaro, Caesar, tribuisti, cum et ipsi, et filio, nomen regium concessisti. Hoc nomine retento, atque conservato, nullum beneficium populi Romani, nullum judicium de se senatus, imminutum putat: magno animo et erecto est, nec unquam succumbet inimicis, ne fortunae quidem.

Multa se arbitratur et peperisse ante factis, et habere in animo, atque virtute, quae nullo modo possit amittere. Quae enim

fortuna, aut quis casus, aut quæ tanta possit injuria, omnium imperatorum de Dejotaro decreta delere? Ab omnibus enim est ornatus, qui, postquam in castris esse potuit per ætatem, in Asia, Cappadocia, Ponto, Cilicia, Syria, bella gesserunt. Senatus vero judicia de illo tam multa, tamque honorifica, quæ publicis populi Romani literis monumentisque consignata sunt, quæ unquam vetustas obruet, aut quæ tanta delebit oblivio? Quid de virtute ejus dicam? quid de magnitudine animi, gravitate, constantia? quæ omnes docti atque sapientes summa, quidam etiam sola, bona esse dixerunt; hisque non modo ad bene, sed etiam ad beate, vivendum contentam virtutem esse. Hæc ille reputans, et dies et noctes cogitans, non modo tibi non succenset, (esset enim non solum ingratus, sed etiam amens) verum omnem tranquillitatem et quietem senectutis acceptam refert elementæ tuæ.

XIV. Quo quidem animo cum antea fuit, tum non dubito, quin tuis literis, quarum exemplum legi, quas ad eum Tarracone huic Blesamio dedisti, se magis etiam erexerit, ab omni sollicitudine abstraxerit: jubes enim eum bene sperare, et bono esse animo. Quod scio te non frustra scribere solere: memini enim iisdem fere verbis ad me te scribere, meque tuis literis bene sperare non frustra esse jussum. Laboro equidem regis Dejotari causa, quocum mihi amicitiam respublica conciliavit, hospitium voluntas utriusque conjunxit, familiaritatem consuetudo attulit, summam vero necessitudinem magna ejus officia in me, et in exercitum meum, effecerunt: sed cum de illo laboro, tum de multis amplissimis viris, quibus semel ignotum a te esse oportet, nec beneficium tuum in dubium vocari, nec hærare in animis hominum sollicitudinem sempiternam, nec accidere, ut quisquam te timere incipiat eorum, qui semel a te sint liberati timore. Non debeo, C. Cæsar, quod fieri solet in tantis periculis, tentare, quonam modo dicendo misericordiam tuam commovere possim: nihil opus est: occurrere ipsa solet supplicibus et calamitosis, nullius oratione evocata.

Propone tibi duos reges, et id animo contemplare, quod oculis non potes : dabis profecto misericordiae, quod iracundiae negavisti. Multa sunt tuae clementiae monumenta ; sed maxime eorum incolumitates, quibus salutem dedisti : quae si in privatis gloriosa sunt, multo magis commemorabuntur in regibus. Semper regium nomen in hac civitate sanctum fuit ; sociorum vero regum et amicorum, sanctissimum.

XV. Quod nomen hi reges ne amitterent, te victore, timuerunt : retentum vero, et a te confirmatum, posteris etiam suis tradituros esse confido. Corpora vero sua pro salute regum suorum hi legati tibi regii tradunt, Hieras, et Blesamius, et Antigonus, tibi nobisque omnibus jam diu noti ; eademque fide et virtute praeditus Dorylaus, qui nuper cum Hiera legatus est ad te missus ; tum regum amicissimi, tum tibi etiam, ut spero, probati. Exquire de Blesamio, num quid ad regem contra dignitatem tuam scripserit. Hieras quidem causam omnem suscipit, et criminibus illis pro rege se supponit reum, memoriam tuam implorat, qua vales plurimum : negat unquam se a te in Dejotari tetrarchia pedem discessisse : in primis finibus tibi se praesto fuisse dicit, usque ad ultimos profecutum : cum e balneo exisses, tecum se fuisse, cum illa munera inspexisses coenatus, cum in cubiculo recubuisses ; eandemque assiduitatem tibi se praebuisse postridie. Quamobrem, si quid eorum, quae obiecta sunt, cogitatum sit, non recusat, quin id facinus suum iudices. Quocirca, C. Caesar, velim existimes, hodierno die sententiam tuam aut cum summo dedecore miserrimam pestem importaturam esse regibus, aut incolumem famam cum salute : quorum alterum optare, illorum crudelitatis est ; alterum conservare, clementiae tuae.

I N

M. ANTONIUM

PHILIPPICA I.

I. **A**NTEQUAM de republica, Patres conscripti, dicam ea, quæ dicenda hoc tempore arbitror, exponam vobis breviter consilium et profectionis et reversionis meæ. Ego, cum sperarem aliquando ad vestrum consilium auctoritatemque rempublicam esse revocatam, manendum mihi statuebam, quasi in vigilia quadam consulari, ac senatoria. Nec vero usquam discedebam, nec a republica dejiciebam oculos, ex eo die, quo in ædem Telluris convocati sumus. In quo templo, quantum in me fuit, jeci fundamenta pacis; Atheniensiumque renovavi vetus exemplum: Græcum etiam verbum usurpavi, quo tum in sedandis discordiis erat usa civitas illa; atque omnem memoriam discordiarum oblivione sempiterna delendam censui.

Præclara tum oratio M. Antonii: egregia etiam voluntas: pax denique per eum, et per liberos ejus, cum præstantissimis civibus confirmata est. Atque his principiis reliqua consentiebant. Ad deliberationes eas, quas habebat domi de republica, principes civitatis adhibebat: ad hunc ordinem res optimas deferebat: summa cum dignitate et constantia ad ea, quæ quæsitæ erant, respondebat: nihil tum, nisi quod erat notum omnibus, in C. Cæsaris commentariis reperiatur.

Num qui exules restituti? unum aiebat, præterea neminem. Num immunitates datæ? nullæ, respondebat. Assentiri etiam

nos Serv. Sulpicio, clarissimo viro, voluit, ne qua tabula post idus Martias ullius decreti Cæsaris, aut beneficii, figeretur. Multa prætereo, eaque præclara: ad singulare enim M. Antonii factum festinat oratio. Dictaturam, quæ vim jam regiæ potestatis obsederat, funditus ex republica sustulit. De qua ne sententias quidem diximus. Scriptum senatus-consultum, quod fieri vellet, attulit: quo recitato, auctoritatem ejus summo studio secuti sumus, eiquè amplissimis verbis per senatus-consultum gratias egimus.

II. Lux quædam videbatur oblata, non modo regno, quod pertuleramus, sed etiam regni timore, sublato: magnumque pignus ab eo reipublicæ datum, se liberam civitatem esse velle, cum dictatoris nomen, quod sæpe justum fuisset, propter perpetuæ dictaturæ recentem memoriam funditus ex republica sustulisset. Liberatus cædis periculo paucis post diebus senatus: uncus impactus est fugitivo illi, qui in C. Marii nomen invaserat. Atque hæc omnia communiter cum collega. Alia porro propria Dolabellæ: quæ, nisi collega abfuisset, credo eis fuisse futura communia. Nam, cum serperet in urbe infinitum malum, idque manaret in dies latius; iidemque bustum in foro facerent, qui illam insepultam sepulturam effecerant; et quotidie magis magisque perdit homines, cum sui similibus servis, tectis ac templis urbis minarentur: talis animadversio fuit Dolabellæ, cum in audaces sceleratosque servos, tum in impuros et nefarios liberos; talisque everfio illius execratæ columnæ, ut mirum mihi videatur, tam valde reliquum tempus ab illo uno die diffensisse.

Ecce enim Kalendis Juniis, quibus ut adessemus, edixerat, mutata omnia: nihil per senatum, multa et magna per populum, et absente populo, et invito. Consules designati se audere negabant in senatum venire: patriæ liberatores urbe carebant ea, cujus a cervicibus jugum servile dejecerant: quos tamen ipsi consules et in concionibus, et in omni sermone, laudabant. Veterani, qui appellabantur, quibus hic ordo diligentissime

caverat, non ad conservationem earum rerum, quas habebant, sed ad spem novarum prædarum, incitabantur. Quæ cum audire mallet, quam videre, haberemque jus legationis liberum; ea mente discessi, ut adessem Kalendis Januariis, quod initium senatus cogendi fore videbatur.

III. Exposui, Patres conscripti, profectionis consilium: nunc reversionis, quæ plus admirationis habet, breviter exponam. Cum Brundisium, iterque illud, quod tritum in Græciam est, non sine causa vitavissem, Kalendis Sextilibus veni Syracusas, quod ab urbe ea transmissio in Græciam laudabatur. Quæ tamen urbs, mihi conjunctissima, plus una me nocte cupiens retinere, non potuit: veritus sum, ne meus repentinus ad meos necessarios adventus suspicionis aliquid afferret, si essem commoratus. Cum autem me ex Sicilia ad Leucopetram, quod est promontorium agri Rhegini, venti detulissent; ab eo loco conscendi, ut transmitterem: nec ita multum provectus, rejectus austro sum in eum ipsum locum, unde conscenderam.

Cumque intempesta nox esset, mansissemque in villa P. Valerii, comitis et familiaris mei, postridieque apud eundem, ventum expectans, manerem; municipales Rhegini complures ad me venerunt, ex his quidam Roma recentes: a quibus primum accipio M. Antonii concionem: quæ ita mihi placuit, ut, ea lecta, de reversione primum cœperim cogitare. Nec ita multo post edictum Bruti affertur, et Cassii: quod quidem mihi, fortasse quod eos etiam plus reipublicæ quam familiaritatis gratia diligo, plenum æquitatis videbatur. Addebant præterea (sit enim plerumque, ut ii, qui boni quid volunt afferre, affingant aliquid, quo faciant id, quod nuntiant, lætius) rem conventuram: Kalendis Sextilibus senatum frequentem fore: Antonium, repudiatis malis suavoribus, remissis Galliis provinciis, ad auctoritatem senatus esse rediturum.

IV. Tum vero tanta sum cupiditate incensus ad reditum, ut mihi nulli neque remi neque venti satisfacerent: non quo me ad tempus occursurum putarem, sed ne tardius, quam cuperem,

reipublicæ gratularer. Atque ego, celeriter Veliam devectus, Brutum vidi; quanto meo dolore, non dico. Turpe mihi ipsi videbatur, in eam urbem me audere reverti, ex qua Brutus cederet; et ibi velle tuto esse, ubi ille non posset. Neque vero illum similiter, atque ipse eram, commotum esse vidi. Erectus enim maximi ac pulcherrimi facti conscientia, nihil de suo casu, multa de nostro, querebatur.

Ex quo primum cognovi, quæ Kalendis Sextilibus in senatu fuisset L. Pisonis oratio: qui quanquam parum erat (id enim ipsum a Bruto audieram) a quibus debuerat, adjutus; tamen et Bruti testimonio (quo quid potest esse gravius?) et omnium prædicatione, quos postea vidi, magnam mihi videbatur gloriam consecutus. Hunc igitur ut sequer, properavi, quem præsentem non sunt secuti: non ut proficerem aliquid, (neque enim sperabam id, neque præstare poteram) sed ut, si quid mihi humanitus accidisset, (multa autem impendere videbantur præter naturam, præterque fatum) hujus tamen diei vocem testem reipublicæ relinquerem meæ perpetuæ erga se voluntatis. Quoniam utriusque consilii causam, Patres conscripti, probatam vobis esse confido, prius quam de republica dicere incipio, pauca querar de hesternæ M. Antonii injuria, cui sum amicus; idque me nonnullo ejus officio debere esse, præ me semper tuli.

V. Quid tandem erat causæ, cur in senatum hesterno die tam acerbe cogerer? solusne aberam? an non sæpe minus frequentes fuistis? an ea res agebatur, ut etiam ægrotos deferri oporteret? Annibal, credo, erat ad portas, aut de Pyrrhi pace agebatur: ad quam causam etiam Appium illum, et cæcum et senem, delatum esse, memoriæ proditum est. De supplicationibus referebatur: quo in genere senatores deesse non solent. Coguntur enim non pignoribus, sed eorum, quorum de honore agitur, gratia: quod idem fit, cum de triumpho refertur. Ita sine cura consules sunt, ut pene liberum sit senatori non adesse. Qui cum mihi mos notus esset, cumque de via

languerem, et mihimet displicerem; mihi, pro amicitia, qui hoc ei diceret. At ille, vobis audientibus, cum fabris se domum meam venturum esse dixit. Nimis iracunde hoc quidem, et valde intemperanter. Cujus enim maleficii ista poena est, ut dicere in hoc ordine auderet, se publicis operis disturbaturum publice ex senatus sententia ædificatam domum? Quis autem unquam tanto damno senatorem coegit? aut quid est ultra pignus, aut multam? Qui si scisset, quam sententiam dicturus essem, remisisset aliquid profecto de severitate cogendi.

VI. An me censetis, Patres conscripti, quod vos inviti secuti estis, decretum fuisse, ut parentalia cum supplicationibus miscerentur? ut inexpiabiles religiones in rempublicam inducerentur? ut decernerentur supplicationes mortuo? Nihil dico, cui. Fuerit ille L. Brutus, qui et ipse regio dominatu rempublicam liberavit, et ad similem virtutem, et simile factum, stirpem jam prope in quingentesimum annum propagavit: adduci tamen non possem, ut quemquam mortuum conjungerem cum immortalium religione: ut, cujus sepulcrum nusquam extet, ubi parentetur, ei publice supplicetur. Ego vero eam sententiam dixissem, Patres conscripti, ut me adversus populum Romanum, si qui accidisset gravior reipublicæ casus, si bellum, si morbus, si fames, facile possem defendere: quæ partim jam sunt, partim timeo ne impendeant. Sed hoc ignoscant Dii immortales velim, et populo Romano, qui id non probat, et huic ordini, qui decrevit invitus.

Quid de reliquis reipublicæ malis? licetne dicere? Mihi vero licet, et semper licebit, dignitatem tueri, mortem contemnere. Potestas modo veniendi in hunc locum sit; dicendi periculum non recuso. Atque utinam, Patres conscripti, Kalendis Sextilibus adesse potuissem! non quo profici potuerit aliquid; sed ne unus modo consularis, quod tum accidit, dignus illo honore, dignus republica, inveniretur. Qua quidem ex re magnum accipio dolorem, homines, amplissimis populi Romani beneficiis usos, L. Pisonem ducem optimæ sententiæ non

secutos. Idcircone nos populus Romanus consulares fecit, ut in altissimo amplissimoque gradu dignitatis locati rempublicam pro nihilo haberemus? Non modo voce nemo L. Pisoni consularis, sed ne vultu quidem, assensus est. Quænam (malum) est ista voluntaria servitus? Fuerit quædam necessaria. Nec ego hoc ab omnibus iis desidero, qui sententiam loco consulari dicunt. Alia causa est eorum, quorum silentio ignosco; alia eorum, quorum vocem requiro: quos quidem doleo in suspicionem populi Romani venire, non modo metûs, quod ipsum esset turpe, sed alium alia de causa deesse dignitati suæ.

VII. Quare primum maximas gratias et habeo et ago L. Pisoni, qui non, quid efficere posset in republica, cogitavit, sed quid ipse facere deberet: deinde a vobis, Patres conscripti, peto, ut, etiam si sequi minus audebitis orationem atque auctoritatem meam, benigne tamen me, ut fecistis adhuc, audiatis.

Primum igitur acta Cæsaris servanda censeo: non quo probe: quis enim id quidem potest? sed quia rationem habendam maxime arbitror pacis et otii. Vellem adesset Antonius, modo sine advocatis. Sed, ut opinor, licet ei minus valere: quod mihi heri per illum non licebat. Doceret me, vel potius vos, P. C. quemadmodum ipse Cæsaris acta defenderet. An in commentariolis, et chirographis, et libellis, se uno auctore prolatis; ac ne prolatis quidem, sed tantummodo dictis, acta Cæsaris firma erunt: quæ ille in æs incidit, in quo populi iussa perpetuasque leges esse voluit, pro nihilo habebuntur?

Equidem sic existimo: nihil tam esse in actis Cæsaris, quam leges Cæsaris. An, si cui quid ille promisit, id erit fixum? quod idem non facere potuit, ut multis multa promissa non fecit: quæ tamen multo plura illo mortuo reperta sunt, quam vivo beneficia per omnes annos tributa et data. Sed ea non muto, non moveo: summo etiam studio præclara illius acta defendo. Pecunia utinam ad Opis maneret! cruenta illa quidem, sed his temporibus, cum iis, quorum est, non redditur, necessaria: quam ea quoque sit effusa, si ita in actis fuit. Ecquid est, quod

tam proprie dici possit actum ejus, qui togatus in republica cum potestate imperioque versatus sit, quam lex? Quare acta Gracchi: leges Semproniae proferentur. Quare Syllae: Corneliae. Quid? Cn. Pompeii tertius consulatus in quibus actis constitit? nempe in legibus. A Caesare ipso si quaereres, quidnam egisset in urbe et toga; leges multas responderet se, et praecclaras, tulisse: chirographa vero aut mutaret, aut non daret, aut, si dedisset, non istas res in actis suis duceret. Sed ea ipsa concedo: quibusdam in rebus etiam conniveo: in maximis vero rebus, id est legibus, acta Caesaris dissolvi, ferendum non puto.

VIII. Quae lex melior, utilior, optima etiam republica saepius flagitata, quam ne praetoriae provinciae plus quam annum, neve plus quam biennium consulares, obtinerentur? Hac lege sublata, videnturne vobis acta Caesaris servari? Quid? ea lege, quae promulgata est de tertia decuria judicum, nonne omnes judicariae leges Caesaris dissolvuntur? Et vos acta Caesaris defenditis, qui leges ejus evertitis? Nisi forte, si quid memoriae causa retulit in libellum, id numerabitur in actis, et, quamvis iniquum et inutile sit, defendetur: quod ad populum centuriatis comitiis tulit, id in actis Caesaris non habebitur.

At quae est ista tertia decuria? Centurionum, inquit. Quid? Isti ordini judicatus lege Julia, etiam ante Pompeia, Aurelia, non patebat? Census praefiniebatur, inquit. Non centurioni quidem solum, sed equiti etiam Romano. Itaque viri fortissimi, atque honestissimi, qui ordines duxerunt, res et judicant, et judicaverunt. Non quaero, inquit, istos: quicumque ordinem duxit, judicet. At si ferretis, quicumque equo meruisset, quod est laudatius, nemini probaretis: in iudice enim spectari et fortuna debet, et dignitas. Non quaero, inquit, ista: addo etiam iudices manipulares ex legione Alaudarum: aliter enim nostri negant posse se salvos esse. O contumeliosum honorem iis, quos ad iudicandum nec opinantes vocatis! hic enim est legis index, ut ii res in tertia decuria iudicent, qui libere iudicare non audeant. In quo quantus est error, Dii immortales! eorum,

qui istam legem excogitaverunt? Ut enim quisque sordidissimus videbitur, ita libentissime severitate judicandi sordes suas eluet; laborabitque, ut honestis decuriis potius dignus videatur, quam in turpes jure coniectus.

IX. Altera promulgata lex est, ut et de vi et de majestate damnati ad populum provocent, si velint. Hæc utrum tandem lex est, an legum omnium dissolutio? Quis enim est hodie, cujus interfit istam legem manere? Nemo reus est istis legibus; nemo est, quem futurum putemus: armis enim gesta nunquam profecto in judicium vocabuntur. At res popularis. Utinam quidem vellet is aliquid esse popolare! omnes enim jam cives de reipublicæ salute una et mente et voce consentiunt. Quæ est igitur ista cupiditas ejus legis ferendæ, quæ turpitudinem summam habeat, gratiam nullam? Quid enim turpius, quam qui majestatem populi Romani per vim minuerit, eum, damnatum judicio, ad eam ipsam vim reverti, propter quam sit jure damnatus?

Sed quid plura de lege disputo? quasi vero id agatur, ut quisquam provocet. Id agitur, id fertur, ne quis omnino unquam istis legibus reus fiat. Quis enim aut accusator tam amens reperietur, qui, reo condemnato, objici se multitudini conductæ velit? aut judex, qui reum damnare audeat, ut ipse ad operas mercenarias statim protrahatur? Non igitur provocatio ista lege datur; sed duæ maxime salutares leges quæstionesque tolluntur. Quid est aliud igitur adhortari adolescentes, ut turbulenti, ut seditiosi, ut perniciosi cives velint esse? Quam autem ad reipublicæ pestem furor tribunitius impelli non poterit, his duabus quæstionibus, de vi et de majestate, sublati?

Quid, quod obrogatur legibus Cæsaris, quæ jubent, ei, qui de vi, itemque ei, qui majestatis damnatus sit, aqua et igni interdici? quibus cum provocatio datur, nonne acta Cæsaris rescinduntur? Quæ quidem ego, Patres conscripti, qui illa nunquam probavi, ita conservanda concordiae causa arbitratus sum, ut non modo, quas vivus Cæsar leges tulisset, infirmandas

hoc tempore non putarem; sed ne illas quidem, quas post mortem Cæsaris prolatas esse et fixas videtis.

X. De exilio reducti a mortuo: civitas data non solum singulis, sed nationibus, et provinciis universis, a mortuo: immunitatibus infinitis sublata vectigalia a mortuo. Ergo hæc uno, verum optimo, auctore domo prolata defendimus: eas leges, quas ipse, nobis inspectantibus, recitavit, pronuntiavit, tulit, quibus latis gloriabatur, iisque legibus rempublicam contineri putabat, de provinciis, de judiciis, eas, inquam, Cæsaris leges nos, qui defendimus acta Cæsaris, evertendas putamus?

Ac de iis tamen legibus, quæ promulgatæ sunt, saltem queri possumus; de iis, quæ jam latæ dicuntur, ne illud quidem licuit: illæ enim, nulla promulgatione, latæ sunt ante quam scriptæ. Quærunt, quid sit, cur aut ego, aut quisquam vestrum, Patres conscripti, bonis tribunis plebis leges malas metuat. Paratos habemus, qui intercedant; paratos, qui rempublicam religione defendant: vacui metu esse debemus. Quas tu mihi, inquit, intercessionem, quas religiones? Eas scilicet, quibus reipublicæ salus continetur. Negligimus ista, et nimis antiqua, et stulta, ducimus. Forum sepietur: omnes claudentur aditus: armati in præfidiis multis locis collocabuntur.

Quid tum? Quod erit ita gestum, id lex erit; et in æs incidi videbitis. Cedo illa legitima: *Consules populum jure rogaverunt*; hoc enim a majoribus accepimus jus rogandi; *populusque jure scivit*. Qui populus? isne, qui exclusus est? quo jure? an eo, quod vi et armis omne sublatum est? Atque ego hæc dico de futuris: quod est augurum, ante dicere ea, quæ vitari possunt: quæ si facta non erunt, refelletur oratio mea. Loquor de legibus promulgatis, de quibus est integrum vobis. Demonstro vitia: tollite. Denuntio vim, arma: removete.

XI. Irasci vos quidem mihi, Dolabella, pro republica dicenti, non oportebit. Quanquam te quidem id facturum non arbitror: novi enim facilitatem tuam. Collegam tuum aiunt in hac sua fortuna, quæ bona ipsi videtur; mihi, ne gravius quippiam

dicam, avorum et avunculi sui consulatum si imitaretur, fortunatior videretur: sed eum iracundum audio esse factum. Video autem, quam sit odiosum habere eundem iratum, et armatum, cum tanta praesertim gladiatorum sit impunitas. Sed proponam jus, ut opinor, æquum: quod M. Antonium non arbitror repudiaturum. Ego, si quid in vitam ejus, aut in mores, contumeliose dixerō; quo minus mihi inimicissimus sit, non recusabo. Sin consuetudinem meam, quam in republica semper habui, teneo, id est, si libere, quæ sentiam, de republica dixerō; primum deprecor, ne irascatur: deinde, si hoc non impetro, peto, ut sic irascatur, ut civi. Armis utatur, si ita necesse est, ut dicit, sui defendendi causa: iis, qui pro republica, quæ ipsis visa erunt, dixerint, ista arma ne noceant. Quid hac postulatione dici potest æquius?

Quod si, ut a quibusdam mihi ejus familiaribus dictum est, omnis eum, quæ habetur contra voluntatem ejus, oratio graviter offendit, etiam si nulla inest contumelia; feremus amici naturam. Sed iidem illi ita mecum: Non idem tibi adversario Cæsaris licebit, quod Pisoni focero. Et simul admonent quiddam, quod cavebimus: nec erit justior, Patres conscripti, in senatum non veniendi morbi causa, quam mortis.

XII. Sed per Deos immortales! te enim intuens, Dolabella, qui es mihi carissimus, non possum de utriusque vestrum errore reticere. Credo enim vos, homines nobiles, magna quædam spectantes, non pecuniam, ut quidam nimis creduli suspicantur, quæ semper ab amplissimo quoque clarissimoque contempta est; non opes violentas, et populo Romano minime ferendam potentiam; sed caritatem civium, et gloriam, concupisse. Ea autem est gloria, laus recte factorum, magnorumque in rempublicam meritorum: quæ cum optimi cujusque, tum etiam multitudinis, testimonio comprobatur.

Dicerem, Dolabella, qui recte factorum fructus esset, nisi te paulisper esse expertum viderem: Quem potes recordari in vita illuxisse tibi diem lætiores, quam cum, expiato foro,

diffipato concursu impiorum, principibus sceleris pœna affectis, urbe incendio et cædis metu liberata, te domum recepisti? Cujus ordinis, cuius generis, cuius denique fortunæ studia tum laudi et gratulationi tuæ se non obtulerunt? Quin mihi etiam, quo auctore te in iis rebus uti arbitrabantur, et gratias boni viri agebant, et tuo nomine gratulabantur. Recordare, quæso, Dolabella, consensum illum theatri, cum omnes, earum rerum obliti, propter quas tibi fuerant offensi, significaverunt, se novo beneficio memoriam veteris doloris abjecisse. Hanc tu, P. Dolabella, (magno loquor cum dolore) hanc tu, inquam, animo æquo potuisti tantam dignitatem deponere?

XIII. Tu autem, M. Antoni, (absentem enim appello) unum illum diem, quo in æde Telluris senatus fuit, non omnibus iis mensibus, quibus te quidam, multum a me dissentientes, beatum putant, anteponis? Quæ fuit oratio de concordia? quanto metu veterani, quanta sollicitudine civitas tum a te liberata est? Tuum collegam, depositis inimiciis, oblitus auspiorum, te ipso augure nuntiante, illo primum die collegam tibi esse voluisti: tuus parvulus filius in Capitolium a te missus pacis obses fuit. Quo senatus die lætior? quo populus Romanus? qui quidem nulla in concione unquam frequentior fuit. Tum denique liberati per viros fortissimos videbamur; quia, ut illi voluerant, libertatem pax sequebatur. Proximo, altero, tertio, reliquis consecutis diebus, non intermittebas quasi donum aliquod quotidie afferre reipublicæ: maximum autem illud, quod dictaturæ nomen sustulisti. Hæc iniusta est a te, a te, inquam, mortuo Cæsari nota ad ignominiam sempiternam. Ut enim, propter unius M. Manlii scelus, decreto gentis Manliæ, neminem patricium M. Manlium vocari licet; sic tu, propter unius dictatoris odium, nomen dictatoris funditus sustulisti.

Num te, cum pro salute reipublicæ tanta gessisses, fortunæ tuæ, num amplitudinis, num claritatis, num gloriæ, pœnitebat? Unde igitur subito tanta ista mutatio? Non possum adduci, ut suspicer, te pecunia captum. Licet, quod cuique libet,

loquatur : credere non est necesse. Nihil enim unquam in te sordidum, nihil humile, cognovi. Quanquam solent domestici depravare nonnumquam : sed novi firmitatem tuam. Atque utinam, ut culpam, sic etiam suspicionem vitare potuisses !

XIV. Illud magis vereor, ne, ignorans verum iter gloriæ, gloriosum putes, plus te unum posse, quam omnes ; et metui a civibus tuis, quam diligi, malis. Quod si ita putas, totam ignoras viam gloriæ. Carum esse civem, bene de republica mereri, laudari, coli, diligi, gloriosum est : metui vero, et in odio esse, invidiosum, detestabile, imbecillum, caducum. Quod videmus etiam in fabulis, ipsi illi, qui, *Oderint dum metuant*, dixerit, perniciosum fuisse. Utinam, Antoni, avum tuum meminisses ! de quo tamen multa audisti ex me sæpissime. Putasne illum immortalitatem mereri voluisse, ut propter armorum habendorum licentiam metueretur ? Illa erat vita, illa secunda fortuna, libertate esse parem cæteris, principem dignitate. Itaque, ut omittam res avi tui prosperas, acerbissimum ejus diem supremum malim, quam L. Cinnæ dominatum, a quo ille crudelissime est interfectus.

Sed quid oratione te flectam ? Si enim exitus C. Cæsaris efficere non potest, ut malis carus esse, quam metui, nihil cuiusquam proficiet nec valebit oratio. Quem qui beatum fuisse putant, miserrimi ipsi sunt. Beatus est nemo, qui ea lege vivit, ut non modo impune, sed etiam cum summa interfectionis gloria, interfici possit. Quare flecte te, quæso, et majores tuos respice, atque ita gubernare rempublicam, ut natum esse te cives tui gaudeant : sine quo nec beatus, nec clarus, quicumque esse omnino potest.

XV. Et populi quidem Romani judicia multa ambo habetis, quibus vos non satis moveri permoleste fero. Quid enim gladiatoribus clamores innumerabilium civium ? quid populi versus ? quid Pompeii statuæ plausus infiniti ? quid iis tribunis plebis, qui vobis adversantur ? parumne hæc significant incredibiliter consentientem populi Romani universi voluntatem ? Quid ?

Apollinarium ludorum plausus, vel testimonia potius et judicia populi Romani parum magna vobis videbantur? O beatos illos, qui, cum adesse ipsis propter vim armorum non licebat, aderant tamen, et in medullis populi Romani ac visceribus hærebant! Nisi forte Accio tum plaudi, et sexagesimo post anno palmam dari putabatis, non Bruto: qui his ludis ita caruit, ut in illo apparatissimo spectaculo studium populus Romanus tribuerit absenti; desiderium liberatoris sui perpetuo plausu et clamore lenierit.

Equidem is sum, qui istos plausus, cum a popularibus civibus tribuerentur, semper contempserim: idemque cum a summis, mediis, infimis, cum denique ab universis hoc idem fit, cumque ii, qui ante sequi populi consensum solebant, fugiunt; non plausum illum, sed iudicium, puto. Sin hæc leviora vobis videntur, quæ sunt gravissima; num etiam hoc contemnitis, quod sensistis, tam caram populo Romano vitam A. Hirtii fuisse? Satis enim erat, probatum illum esse populo Romano, ut est; jucundum amicis, in quo vincit omnes; carum suis, quibus est carissimus: tantam tamen sollicitudinem bonorum, tantum timorem omnium, in quo meminimus? Certe in nullo. Quid igitur? hoc vos, per Deos immortales! quale sit, non interpretamini? quid eos de vestra vita cogitare censetis, quibus eorum, quos sperant reipublicæ consulturos, vita tam cara sit?

Cepi, Patres conscripti, reversionis meæ fructum; quoniam ea dixi, ut, quicumque casus consecutus esset, extaret constantiæ meæ testimonium; et sum a vobis benigne ac diligenter auditus. Quæ potestas si mihi sæpius sine meo vestroque periculo fiet, utar: si minus, quantum potero, non tam mihi me, quam reipublicæ, reservabo. Mihi fere satis est, quod vixi, vel ad ætatem, vel ad gloriam: huc si quid accesserit, non tam mihi, quam vobis, rei publicæ, accesserit.

I N

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A II.

I. **Q**UONAM meo fato, Patres conscripti, fieri dicam, ut nemo his annis viginti reipublicæ hostis fuerit, qui non bellum eodem tempore mihi quoque indixerit? Nec vero necesse est a me quemquam nominari vobis, cum ipsi recordamini. Mihi pœnarum illi plus, quam optarem, dederunt. Te miror, Antoni, quorum facta imitere, eorum exitus non perhorrescere. Atque hoc in aliis minus mirabar. Nemo illorum inimicus mihi fuit voluntarius; omnes a me reipublicæ causa laceffiti. Tu, ne verbo quidem violatus, ut audacior quam L. Catilina, furiosior quam P. Clodius, viderere, ultro maledictis me laceffisti; tuamque a me alienationem, commendationem tibi ad impios cives fore putavisti.

Quid putem? contemptumne me? non video nec in vita, nec in gratia, nec in rebus gestis, nec in hac mea mediocritate ingenii, quid despiciere possit Antonius. An in senatu facillime de me detrahi posse credidit? qui ordo clarissimis civibus bene gestæ reipublicæ testimonium multis, mihi uni conservatæ, dedit? An decertare mecum voluit contentione dicendi? hoc quidem beneficium est: quid enim plenius, quid uberius, quam mihi et pro me, et contra Antonium, dicere? Illud profecto est: non existimavit, sui similibus probari posse, se esse hostem patriæ, nisi mihi esset inimicus. Cui prius quam de cæteris rebus respondeo, de amicitia, quam a me viola-

tam esse criminatus est, quod ego gravissimum crimen judico, pauca dicam.

II. Contra rem suam venisse me nescio quando questus est. An ego non venirem contra alienum pro familiari et necessario meo? non venirem contra gratiam, non virtutis spe, sed ætatis flore, collectam? non venirem contra injuriam, quam iste intercessoris iniquissimi beneficio obtinuit, non jure prætorio? Sed hoc idcirco commemoratum a te puto, ut te infimo ordini commendares, cum te omnes recordarentur libertini generum, et liberos tuos nepotes Q. Fadii, libertini hominis, fuisse.

At enim te in disciplinam meam tradideras: nam (ita dixisti) domum meam ventitaras. Næ tu, si id fecisses, melius famæ, melius pudicitie tuæ, consulisses. Sed nec fecisti, nec, si cuperes, tibi id per C. Curionem facere licuisset.

Auguratus petitionem mihi te concessisse dixisti. O incredibilem audaciam! O impudentiam prædicandam! Quo enim tempore me augurem a toto collegio expetitur Cn. Pompeius et Q. Hortensius nominaverunt, (neque enim licebat a pluribus nominari) tu nec solvendo eras, nec te ullo modo, nisi everfa republica, incolumem fore putabas. Poteras autem eo tempore auguratum petere, cum in Italia Curio non esset? aut tum, cum es factus, unam tribum sine Curione ferre potuisses? cujus etiam familiares de vi condemnati sunt, quod tui nimis studiosi fuissent.

III. At beneficio sum usus tuo. Quo? quanquam illud ipsum, quod commemoras, semper præ me tuli. Malui me tibi debere confiteri, quam cuiquam minus prudenti non satis gratus videri. Sed quo beneficio? quod me Brundusii non occideris? Quem ipse victor, qui tibi, ut tute gloriari solebas, detulerat ex latronibus suis principatum, salvum esse voluisset, in Italiam ire jussisset, eum tu occideres? Fac potuisse. Quod est aliud, Patres conscripti, beneficium latronum, nisi ut commemorare possint, iis se dedisse vitam, quibus non ademerint? Quod si esset beneficium, nunquam ii, qui illum interfecerunt, a quo

erant servati, quos tu ipse viros clarissimos appellare soles, tantam essent gloriam consecuti. Quale autem beneficium est, quod te abstinueris nefario scelere? qua in re non tam jucundum videri mihi debuit, non interfectum a te, quam miserum, id te impune facere potuisse.

Sed fit beneficium, quandoquidem majus accipi a latrone nullum potuit: in quo potes me dicere ingratum? An de interitu reipublicæ queri non debui, ne in te ingratus viderer? Nam in illa querela, misera quidem et luctuosa, sed mihi pro hoc gradu, in quo me senatus populusque Romanus collocavit, necessaria, quid est dictum a me cum contumelia? quid non moderate? quid non amice? Quod quidem cujus temperantiæ fuit, de M. Antonio querentem, abstinere maledicto? præsertim cum tu reliquias reipublicæ dissipavisses? cum domi tuæ turpissimo mercatu omnia essent venalia? cum leges eas, quæ nunquam promulgatæ essent, et de te, et a te, latas confiterere? cum auspicia augur, intercessionem consul, sustulisses? cum esses fœdissime stipatus armatis? cum omnes impuritates pudica in domo quotidie susciperes, vino lustrisque confectus? At ego, tamquam mihi cum M. Crasso contentio esset, quocum multæ et magnæ fuerunt, non cum uno gladiatore nequissimo, de republica graviter querens, de homine nihil dixi. Itaque hodie perficiam, ut intelligat, quantum a me beneficium tum acceperit.

IV. At etiam literas, quas me sibi misisse diceret, recitavit, homo et humanitatis expers, et vitæ communis ignarus. Quis enim unquam, qui paulum modo bonorum consuetudinem nosset, literas ad se ab amico missas, offensione aliqua interposita, in medium protulit, palamque recitavit? Quid est aliud, tollere e vita vitæ societatem, quam tollere amicorum colloquia absentium? Quam multa joca solent esse in epistolis, quæ prolata si sint, inepta esse videantur? quam multa seria, neque tamen ullo modo divulganda?

Sit hoc inhumanitatis tuæ: stultitiam incredibilem videte.

Quid habes, quod mihi opponas, homo diserte, ut Mustellæ Tamisio et Tironi Numisio videris? qui cum hoc ipso tempore stent cum gladiis in conspectu senatus, ego quoque te disertum putabo, si ostenderis, quomodo sis eos inter ficarios defensurus. Sed quid opponas tandem, si negem, me unquam istas literas ad te misisse? quo me teste convinces? an chirographo? in quo habes scientiam quæstuosam. Qui possis? sunt enim librarii manu. Jam invideo magistro tuo, qui te tanta mercede, quantam jam proferam, nihil sapere docuit.

Quid enim est minus, non dico oratoris, sed hominis, quam id objicere adversario, quod ille si verbo negarit, longius progredi non possit, qui objecerit? At ego non nego: teque in isto ipso convinco non inhumanitatis solum, sed etiam amentiae. Quod enim verbum in istis literis est non plenum humanitatis, officii, benevolentiae? Omne autem crimen tuum est, quod de te in his literis non male existimem; quod scribam tanquam ad civem, tanquam ad bonum virum, non tanquam ad sceleratum, et latronem. At ego tuas literas, etsi jure poteram a te laceffitus, tamen non proferam, quibus petis, ut tibi per me liceat quendam de exilio reducere; adjurasque, id te, invito me, non esse facturum: idque a me impetras. Quid enim me interponerem audaciae tuæ; quam neque auctoritas hujus ordinis, neque existimatio populi Romani, neque leges ullæ, possent coercere? Verumtamen quid erat, quod me rogares, si erat is, de quo rogabas, Cæsaris lege reductus? Sed videlicet meam gratiam voluit esse: in quo ne ipsius quidem ulla poterat esse, lege lata.

V. Sed, cum mihi, Patres conscripti, et pro me aliquid, et in M. Antonium multa dicenda sint; alterum peto a vobis, ut me pro me dicentem, benigne; alterum ipse efficiam, ut, contra illum cum dicam, attente audiat. Simul illud oro; si meam cum in omni vita, tum in dicendo, moderationem modestiamque cognostis, ne me hodie, cum isti, ut provocavit, respondero, oblitum esse putetis mei. Non tractabo ut consulem;

ne ille quidem me ut consularem. Et si ille nullo modo consul, vel quod ita vivit, vel quod ita rempublicam gerit, vel quod ita factus est consul: ego sine ulla controversia consularis.

Ut igitur intelligeretis, qualem ipse se consulem profiteretur, objecit mihi consulatum meum. Qui consulatus verbo meus, Patres conscripti, re vester fuit: quid enim ego constitui, quid gessi, nisi ex huius ordinis consilio, auctoritate, sententia? Hæc tu homo sapiens, non solum eloquens, apud eos, quorum consilio sapientiaque gesta sunt, ausus es vituperare? Quis autem meum consulatum, præter P. Clodium, qui vituperaret, inventus est? cuius quidem tibi fatum, sicuti C. Curioni, manet: quoniam id domi tuæ est, quod fuit illorum utrique fatale.

Non placet M. Antonio consulatus meus. At placuit P. Servilio, ut eum primum nominem ex illius temporis consularibus, qui proxime mortuus est: placuit Q. Lutatio Catulo, cuius semper in hac republica vivet auctoritas: placuit duobus Lucullis, M. Craffo, Q. Hortensio, C. Curioni; M. Lepido, C. Pisoni, M. Glabrioni, L. Volcatio, C. Figulo, D. Silano, L. Murenæ, qui tum erant consules designati: placuit idem, quod consularibus, M. Catoni; qui cum multa, vita excedens, providit, tum quod te consulem non vidit. Maxime vero consulatum meum Cn. Pompeius probavit: qui, ut me primum decedens ex Syria vidit, complexus et gratulans, meo beneficio patriam se visurum esse dixit. Sed quid singulos commemoro? frequentissimo senatui sic placuit, ut esset nemo, qui mihi non, ut parenti, gratias ageret; qui non mihi vitam suam, liberos, fortunas, rempublicam, referret acceptam.

VI. Sed, quoniam illis, quos nominavi, tot ac talibus viris respublica orbata est; veniamus ad vivos, qui duo e consulari numero reliqui sunt. L. Cotta, vir summo ingenio, summaque prudentia, rebus iis gestis, quas tu reprehendis, supplicationem decrevit verbis amplissimis; eique illi ipsi, quos modo nominavi, consulares, senatusque cunctus assensus est: qui honos

post conditam hanc urbem habitus est togato ante me nemini. L. Cæsar, avunculus tuus, qua oratione, qua constantia, qua gravitate, sententiam dixit in sororis suæ virum, vitricum tuum? Hunc tu cum auctorem et præceptorem omnium consiliorum, totiusque vitæ, debuisses habere; vitrici te similem, quam avunculi, esse maluisti. Hujus ego alienus consiliis consul usus sum: tu, sororis filius, ecquid ad eum unquam de republica retulisti? Ad quos refert? Dii immortales! ad eos scilicet, quorum nobis etiam dies natales audiendi sunt.

Hodie non descendit Antonius. Cur? dat natalitia in hortis. Cui? neminem nominabo. Putate tum Phormioni alicui, tum Gnaton, tum Ballioni. O sceleratam hominis flagitiosam! O impudentiam, nequitiam, libidinem non ferendam! Tu, cum principem senatorem, civem singularem, tam propinquum habeas, ad eum de republica nihil referas; ad eos referas, qui suam rem nullam habent, tuam exhauriunt? Tuus videlicet salutaris consulatus, perniciosus meus.

VII. Adeone pudorem cum pudicitia perdidisti, ut hoc in eo templo dicere ausus sis, in quo ego senatum illum, qui quondam florens orbi terrarum præsidebat, consulebam; tu homines perditissimos cum gladiis collocavisti? At etiam ausus es (quid autem est, quod tu non audeas?) clivum Capitolinum dicere, me consule, plenum fervorum armatorum fuisse. Ut illa, credo, nefaria senatus-consulta fierent, vim afferebam senatui. O miserum, si illa tibi nota non sunt, nihil enim boni nosti; si sunt, qui apud tales viros tam impudenter loquare! Quis enim eques Romanus, quis, præter te, adolescens nobilis, quis ullius ordinis, qui se civem meminisset, cum senatus in hoc templo esset, in clivo Capitolino non fuit? quis nomen non dedit? Quanquam nec scribæ sufficere, nec tabulæ nomina illorum capere, potuerunt. Etenim, cum homines nefarii de patriæ parricidio confiterentur, consciorum indiciis, sua manu, voce pene literarum coacti, se urbem inflammare, cives trucidare, vastare Italiam, delere rempublicam, consensisse;

quis esset, qui ad salutem communem defendendam non excitaretur? praesertim cum senatus populusque Romanus haberet ducem, qualis si qui nunc esset, tibi idem, quod illis accidit, contigisset. Ad sepulturam corpus vitrici sui negat a me datum. Hoc vero ne P. quidem Clodius dixit unquam: quem, quia jure ei fui inimicus, doleo a te jam omnibus vitiis esse superatum. Quam autem tibi venit in mentem, redigere in memoriam nostram, te domi P. Lentuli esse educatum? an verebaretur, ne non putaremus natura te potuisse tam improbum evadere, nisi accessisset etiam disciplina?

VIII. Tam autem eras excors, ut tota in oratione tua tecum ipse pugnares; ut non modo non cohaerentia inter se diceretur, sed maxime disjuncta, atque contraria? ut non tanta mecum, quanta tecum, tibi esset contentio? Vitricum tuum in tanto fuisse scelere, fatebare; poena affectum querebare. Ita, quod proprie meum est, laudasti; quod totum senatus est, reprehendisti. Nam comprehensio fontium, mea; animadversio, senatus fuit. Homo disertus non intelligit, eum, quem contra dicit, laudari a se; eos, apud quos dicit, vituperari.

Jam illud cujus est, non dico audaciae, (cupit enim se audacem dici) sed, quod minime vult, stultitiae, qua vincit omnes; clivi Capitolini mentionem facere, cum inter subsellia nostra versentur armati? cum in hac cella Concordiae, O Dii immortales! in qua, me consule, salutare sententiae dictae sunt, quibus ad hanc diem viximus, cum gladiis homines collocati stent? Accusa senatum: accusa equestrem ordinem, qui tum cum senatu copulatus fuit: accusa omnes ordines, omnes cives, dum confiteare, hunc ordinem, hoc ipso tempore, ab Ithyreis circumfunderi. Haec tu non propter audaciam dicis tam impudenter, sed qui tantam rerum repugnantiam non videas: nihil profecto sapis. Quid est enim dementius, quam, cum ipse reipublicae perniciose arma ceperis, objicere alteri salutaria?

At etiam quodam loco facetus esse voluisti. Quam id, Dii

boni ! te non decebat ? In quo est tua culpa nonnulla : aliquid enim salis ab uxore mima trahere potuisti. *Cedant arma togæ.* Quid ? tum nonne cesserunt ? At postea tuis armis cessit toga. Quæramus igitur, utrum melius fuerit ; libertati populi Romani sceleratorum arma, an libertatem nostram armis tuis, cedere. Nec vero tibi de versibus respondebo : tantum dicam breviter, neque illos, neque ullas te omnino literas, nosse : me nec reipublicæ nec amicis unquam defuisse, et tamen omni genere monumentorum meorum perfecisse operis subsecivis, ut meæ vigiliæ, meæque literæ, et juventuti utilitatis, et nomini Romano laudis, aliquid afferrent. Sed hæc non hujus temporis ; ad majora veniamus.

IX. P. Clodium meo consilio interfectum esse dixisti. Quidnam homines putarent, si tum occisus esset, cum tu illum in foro, inspectante populo Romano, gladio stricto infecutus es, negotiumque transegisses, nisi ille se in scalas tabernæ librariæ conjecisset, hisque oppilatis impetum tuum compressisset ? Quod quidem ego favisse me tibi, fateor ; suavisse, ne tu quidem dicis. At Miloni ne favere quidem potui : prius enim rem transegit, quam eum quisquam facturum id suspicaretur. At ego suasi. Scilicet is animus erat Milonis, ut prodesse reipublicæ sine favore non posset. At lætatus sum. Quid ergo ? in tanta lætitia cunctæ civitatis me unum tristem esse oportebat ?

Quanquam de morte P. Clodii fuit quæstio non satis prudenter illa quidem constituta. Quid enim attinebat nova lege quæri de eo, qui hominem occidisset, cum esset legibus quæstio constituta ? Quæsitum est tamen. Quod ergo, cum res agebatur, nemo in me dixit ; id tot annis post tu es inventus, qui diceres ? Quod vero dicere ausus es, idque multis verbis, opera mea Pompeium a Cæsaris amicitia esse disjunctum, ob eamque causam mea culpa civile bellum esse natum ; in eo non tu quidem tota re, sed, quod maximum est, temporibus, errasti.

X. Ego, M. Bibulo, præstantissimo cive, consule, nihil prætermisi, quantum facere enitique potui, quin Pompeium a

Cæsaris conjunctione avocarem. In quo Cæsar fuit felicior : ipse enim Pompeium a mea familiaritate disjunxit. Postea vero quam se totum Pompeius Cæsari tradidit, quid ego illum ab eo distrahere conarer ? Stulti erat sperare ; suadere impudentis.

Duo tamen tempora inciderunt, quibus aliquid contra Cæsarem Pompeio suaserim : ea velim reprehendas, si potes. Unum, ne quinquennii imperium Cæsari prorogaretur : alterum, ne pateretur ferri, ut absentis ejus ratio haberetur. Quorum si utrumvis persuasissem ; in has miserias nunquam incidissemus. Atque idem cum jam omnes opes, et suas, et populi Romani, Pompeius ad Cæsarem detulisset, seroque eadem sentire cœpisset, quæ ego ante multo prævideram, inferrique patriæ bellum nefarium viderem, pacis, concordiae, compositionis, auctor esse non destiti : meaque illa vox est nota multis, *Utinam, Pompei, cum C. Cæsare societatem aut nunquam coisses, aut nunquam diremisses ! fuit alterum gravitatis, alterum prudentiæ tuæ.* Hæc mea, M. Antoni, semper et de Pompeio, et de republica, consilia fuerunt. Quæ si valuissent, respublica staret ; tu tuis flagitiis, egestate, infamia, concidisses.

XI. Sed hæc vetera : illud vero recens, Cæsarem meo consilio interfectum. Jam vereor, Patres conscripti, ne, quod turpissimum est, prævaricatorem mihi apposuisse videar, qui me non solum meis laudibus ornaret, sed etiam oneraret alienis. Quis enim meum in istius gloriosissimi facti conscientia nomen audivit ? cujus autem, qui in eo numero fuisset, nomen est occultatum ? Occultatum dico ? cujus non statim divulgatum ? Citius dixerim jactasse se aliquos, ut fuisse in ea societate viderentur, qui socii non fuissent, quam ut quisquam celare vellet.

Quam verisimile porro est, in tot hominibus, partim obscuris, partim adolescentibus, neminem occultantibus, meum nomen latere potuisse ? Etenim, si auctores ad liberandam patriam desiderarentur illis auctoribus, Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter etiam Ahalæ ? Hi igitur, his majoribus orti, ab alienis potius

consilium peterent, quam a suis? et foris potius, quam domo? Quid? C. Cassius, in ea familia natus, quæ non modo dominatum, sed ne potentiam quidem, cujusquam ferre potuit, me auctorem, credo, desideravit: qui etiam sine his clarissimis viris hanc rem in Cilicia ad ostium fluminis Cydni confecisset, si ille ad eam ripam, quam constituerat, non ad contrariam, naves appulisset. Cn. Domitium non patris interitus, clarissimi viri, non avunculi mors, non spoliatio dignitatis, ad recuperandam libertatem, sed mea auctoritas, excitavit. An C. Trebonio ego persuasi, cui ne suadere quidem ausus essem? Quo etiam majorem ei respublica gratiam debet, qui libertatem populi Romani unius amicitiae præposuit; depulsorque dominatus, quam particeps, esse maluit. An L. Tullius Cimber me est auctorem secutus? quem ego magis fecisse illam rem sum admiratus, quam facturum putavi: admiratus sum autem ob eam causam, quod, immemor beneficiorum, memor patriæ fuisset. Quid duos Servilios, Cascas dicam, an Ahalas? et hos auctoritate mea censes excitatos potius, quam caritate reipublicæ? Longum est persequi cæteros: idque reipublicæ præclarum fuisse tam multos, ipsis gloriosum.

XII. At, quemadmodum me coarguerit homo acutus, recordamini. Cæsare interfecto, inquit, statim cruentum alte extollens M. Brutus pugionem, Ciceronem nominatim exclamavit, atque ei recuperatam libertatem est gratulatus. Cur mihi potissimum? Quod sciebam? Vide, ne illa causa fuerit appellandi me, quod, cum rem gessisset consimilem rebus iis, quas ipse gesseram, me potissimum testatus est, se æmulum mearum laudum extitisse. Tu autem omnium stultissime non intelligis, si id, quod me arguis, voluisse interfici Cæsarem, crimen sit; etiam, lætatum esse morte Cæsaris, crimen esse? Quid enim interest inter suasorem facti, et probatorem? aut quid refert, utrum voluerim fieri, an gaudeam factum? Ecquis est igitur, te excepto, et iis qui illum regnare gaudebant, qui illud aut fieri noluerit, aut factum improbarit? Omnes ergo in culpa.

Etenim omnes boni, quantum in ipsis fuit, Cæsarem occiderunt: aliis consilium, aliis animus, aliis occasio defuit; voluntas nemini.

Sed stuporem hominis, vel dicam pecudis, attendite. Sic enim dixit, *M. Brutus*, quem ego honoris causa nomino, cruentum pugionem tenens, *Ciceronem* exclamavit: ex quo intelligi debet, eum conscium fuisse. Ergo ego sceleratus appellor a te, quem tu suspicatum aliquid suspicaris; ille, qui stillantem præ se pugionem tulit, is a te honoris causa nominatur? Esto: sit in verbis tuis hic stupor. Quanto in rebus sententiisque major? Constitue hoc, consul, aliquando; Brutorum, C. Cassii, Cn. Domitii, C. Trebonii, reliquorum, quam velis esse causam. Edormi crapulam, inquam, et exhala. An faces admovendæ sunt, quæ te excitent, tantæ causæ indormientem? Nunquamne intelligis, statuendum tibi esse, utrum illi, qui istam rem gesserunt, homicidæ sint, an vindices libertatis?

XIII. Attende enim paulisper, cogitationemque sobrii hominis punctum temporis suscipe. Etenim ego, qui sum illorum, ut ipse fateor, familiaris, ut a te arguor, socius; nego quidquam esse medium: confiteor eos, nisi liberatores populi Romani conservatoresque reipublicæ sint, plus quam ficarios, plus quam homicidas, plus etiam quam parricidas esse: siquidem est atrocius patriæ parentem, quam suum, occidere. Tu, homo sapiens, et confiderate, quid dicis? si parricidæ; cur honoris causa a te sunt et in hoc ordine, et apud populum Romanum, semper appellati? cur *M. Brutus*, te referente, legibus est solutus, si ab urbe plus quam decem dies abfuisset? cur ludi Apollinares incredibili *M. Bruti* honore celebrati? cur provinciæ Cassio et Bruto datæ? cur quæstores additi? cur legatorum numerus auctus? Atque hæc acta per te: non igitur homicidæ. Sequitur, ut liberatores tuo iudicio sint; quandoquidem tertium nihil potest esse.

Quid est? num conturbo te? Non enim fortasse satis, quæ distinctius dicuntur, intelligis. Sed tamen hæc est summa

conclusionis meæ : Quoniam scelere a te liberati sunt, ab eodem te amplissimis præmiis dignissimos judicatos. Itaque jam retexo orationem meam : scribam ad illos, ut, si qui forte, quod a te mihi objectum est, quærent, sitne verum ; ne cui negent. Etenim vereor, ne aut, celatum me ab ipsis, illis non honestum ; aut, invitatum refugisse, mihi sit turpissimum. Quæ enim res unquam, pro sancte Jupiter ! non modo in hac urbe, sed in omnibus terris, est gesta major ? quæ gloriosior ? quæ commendatior erit hominum memoriæ sempiternæ ? In hujus me consilii societatem, tanquam in equum Trojanum, cum principibus includis ? non recuso.

Ago etiam gratias, quoquo animo facis : tanta enim res est, ut invidiam istam, quam tu in me vis concitare, cum laude non comparem. Quid enim beatius illis, quos tu expulsos a te prædicas, et relegatos ? qui locus est aut tam desertus, aut tam inhumanus, qui illos, quo accesserint, non affari atque appetere videatur ? qui homines tam agrestes, qui se, cum eos adspexerint, non maximum cepisse vitæ fructum putent ? quæ vero tam immemor posteritas, quæ tam ingrata literæ reperientur, quæ eorum gloriam non immortalitatis memoria prosequantur ? Tu vero adscribe me talem in numerum.

XIV. Sed unam rem vereor, ne non probes. Si enim fuisset, non solum regem, sed regnum etiam, de republica sustulisset : et, si meus stylus ille fuisset, ut dicitur, mihi crede, non solum unum actum, sed totam fabulam, confecissem. Quanquam, si interfici Cæsarem voluisse crimen est, vide, quæso, Antoni, quid tibi futurum sit, quem et Narbone hoc consilium cum C. Trebonio cepisse notissimum est ; et ob ejus consilii societatem, cum interficeretur Cæsar, tum te a Trebonio vidimus sevocari. Ego autem (vide quam tecum agam non inimice) quod bene cogitasti aliquando, laudo ; quod non indicasti, gratias ago ; quod non fecisti, ignosco : virum res illa quærebat.

Quod si te in judicium quis adducat, usurpetque illud Cassianum, *Cui bono fuerit* ; vide, quæso, ne hæreas. Quanquam

illud quidem fuit, ut tu dicebas, omnibus bono, qui servire nolebant; tibi tamen præcipue, qui non modo non servis, sed etiam regnas: qui maximo te ære alieno ad ædem Opis liberasti: qui per easdem tabulas innumerabilem pecuniam dissipavisti: ad quem e domo Cæsaris tam multa delata sunt: cujus domus quæstuosissima est falsorum commentariorum et chirographorum officina; agrorum, oppidorum, immunitatum, vectigalium, flagitiosissimæ nundinæ. Etenim quæ res egestati et æri alieno tuo, præter mortem Cæsaris, subvenire potuisset?

Nescio quid conturbatus esse videris. Nunquid subtimes, ne ad te hoc crimen pertinere videatur? Libero te metu: nemo credet unquam: non est tuum de republica bene mereri: habet illius pulcherrimi facti clarissimos viros respublica auctores: ego te tantum gaudere dico; fecisse non arguo. Respondi maximis criminibus: nunc etiam reliquis respondendum est.

XV. Castra mihi Pompeii, atque illud omne tempus, objecisti. Quo quidem tempore si, ut dixi, meum consilium auctoritasque valuisset; tu hodie egeres, nos liberi essemus, respublica non tot duces et exercitus amisisset. Fateor enim, me, cum ea, quæ acciderunt, providerem futura, tanta in mœstitia fuisse, quanta cæteri optimi cives, si idem providissent, fuissent. Dolebam, dolebam, Patres conscripti, rempublicam, vestris quondam meisque consiliis conservatam, brevi tempore esse perituram. Neque vero eram tam indoctus, ignarusque rerum, ut frangerer animo propter vitæ cupiditatem; quæ me manens conficeret angoribus, dimissa molestiis omnibus liberasset. Illos ego præstantissimos viros, lumina reipublicæ, vivere volebam, tot consulares, tot prætorios, tot honestissimos senatores, omnem præterea florem nobilitatis ac juventutis, tum optimorum civium exercitus: qui si viverent, quamvis iniqua conditione pacis, (mihi enim omnis pax cum civibus bello civili utilior videbatur) rempublicam hodie teneremus. Quæ sententia si valuisset, ac non ii maxime mihi, quorum ego vitæ consulebam, spe victoriæ elati, obstitissent; ut alia omittam, tu certe

nunquam in hoc ordine, vel potius nunquam in hac urbe, mansisses.

At vero Cn. Pompeii voluntatem a me abalienabat oratio mea. An ille quemquam plus dilexit? cum ullo aut sermones, aut consilia, contulit saepius? quod quidem erat magnum, de summa re dissentientes, in eadem consuetudine amicitiae permanere. Sed et ego, quid ille, et contra ille, quid ego sentirem et spectarem, videbat. Ego incolumitati civium primum, ut postea dignitati possemus; ille praesenti dignitati potius consulebat. Quod autem habebat uterque quod sequeretur, idcirco tolerabilior erat nostra dissensio. Quid vero ille consularis vir, ac pene divinus, de me fenserit, sciunt qui eum de Pharsalica fuga Paphum persecuti sunt. Nunquam ab eo mentio de me, nisi honorifica, nisi plena amicissimi desiderii, cum me vidisse plus fateretur, se speravisse meliora. Et ejus viri nomine me insectari audes, cujus me amicum, te sectorem, esse fateare?

XVI. Sed omittatur bellum illud, in quo tu nimium felix fuisti. Ne jocos quidem respondebo, quibus me in castris usum esse dixisti. Erant quidem illa castra plena curae: veruntamen homines, quamvis in turbidis rebus sint, tamen, si modo homines sunt, interdum animis relaxantur. Quod autem idem moestitiam meam reprehendit, idem jocum; magno argumento est, me in utroque fuisse moderatum.

Hereditates mihi negasti venire. Utinam hoc tuum verum crimen esset! plures amici mei et necessarii viverent. Sed quid istuc tibi venit in mentem? ego enim amplius H-S. ducenties acceptum hereditatibus retuli. Quanquam in hoc genere fateor feliciorum esse te. Me nemo, nisi amicus, fecit heredem, ut cum illo commodo, si quod erat, animi quidam dolor jungeretur; te is, quem tu vidisti nunquam, L. Rubrius Cassinas, fecit heredem. Et quidem vide, quam te amarit is, qui, albus aterve fueris, ignorans, fratris filium praeteriit: Q. Fufii, honestissimi equitis Romani, sui que amicissimi, quem palam heredem semper factitarat, ne nomen quidem perscripsit; te, quem nunquam

viderat, ac nunquam salutaverat, fecit heredem. Velim mihi dicas, nisi molestum est, L. Turselius qua facie fuerit, qua statura, quo municipio, qua tribu. Nihil scio, inquires, nisi quæ prædia habuerit. Igitur fratrem exheredans, te faciebat heredem. In multas præterea pecunias alienissimorum hominum, ejectis veris heredibus, tanquam heres esset, invasit. Quanquam hoc maxime admiratus sum, mentionem te hereditatum ausum esse facere, cum ipse hereditatem patris non adisses.

XVII. Hæc ut colligeres, homo amentissime, tot dies in aliena villa declamasti? Quanquam tu quidem, ut tui familiarissimi dictitant, vini exhalandi, non ingenii acuendi, causa declamas. Et vero adhibes joci causa magistrum, suffragio tuo, et compotorum tuorum, rhetorem: cui concessisti, ut in te, quæ vellet, diceret. Salsum omnino hominem! sed materia facilis est in te, et in tuos, dicta dicere. Vide autem, inter te et avum tuum quid intersit. Ille sensim dicebat, quod causæ prodeffet; tu cursim dicis aliena.

At quanta merces rhetori data est? Audite, audite, Patres conscripti, et cognoscite reipublicæ vulnera. Duo millia jugerum campi Leontini Sex. Clodio rhetori assignasti, et quidem immunia, ut pro tanta mercede nihil sapere disceres. Num etiam hoc, homo audacissime, ex Cæsaris commentariis? Sed dicam alio loco et de Leontino agro, et de Campano: quos iste agros, ereptos reipublicæ, turpissimis possessoribus inquinavit. Jam enim, quoniam criminibus ejus satis respondi, de ipso emendatore et correctore nostro quædam dicenda sunt. Nec enim omnia effundam, ut, si sæpius decertandum sit, ut erit, semper novus veniam: quam facultatem mihi multitudo istius vitiorum peccatorumque largitur. Visne igitur te inspiciamus a puero? Sic opinor: a principio ordiamur.

XVIII. Tenesne memoria, prætextatum te decoxisse? Patris, inquires, ista culpa est. Concedo: etenim est pietatis plena defensio. Illud tamen audaciæ tuæ, quod sedisti in quatuordecim

ordinibus, cum esset lege Roscia decoctoribus certus locus constitutus, quamvis quis fortunæ vitio, non suo, decoxisset.

Sumpstisti virilem togam, quam statim muliebrem togam reddidisti. Primo vulgare scortum: certa flagitii merces, nec ea parva: sed cito Curio intervenit, qui te a meretricio quæstu abduxit; et, tanquam stolam dedisset, in matrimonio stabili et certo locavit.

Nemo unquam puer, emptus libidinis causa, tam fuit in domini potestate, quam tu in Curionis. Quoties te pater ejus domo sua ejecit? quoties custodes posuit, ne limen intrares? cum tamen tu, nocte socia, hortante libidine, cogente mercede, per tegulas demitterere: quæ flagitia domus illa diutius ferre non potuit. Scisne me de rebus mihi notissimis dicere? Recordare tempus illud, cum pater Curio mœrens jacebat in lecto: filius, se ad pedes meos prosternens, lacrymans te mihi commendabat; orabat, ut te contra suum patrem, si festerium sexagies peteret, defenderem: tantum enim se pro te intercessisse. Ipse autem amore ardens confirmabat, quod desiderium tui discordii ferre non posset, se in exilium esse iturum.

Quo ego tempore tanta mala florentissimæ familiæ sedavi, vel potius sustuli. Patri persuasi, ut æs alienum filii dissolveret; redimeret adolescentem, summa spe et animi et ingenii præditum, rei familiaris facultatibus; eumque tua non modo familiaritate, sed etiam congressione, patrio jure et potestate prohiberet. Hæc tu cum per me acta meminisses; nisi illis, quos videmus, gladiis confideres, maledictis me provocare ausus esses?

XIX. Sed jam stupra et flagitia omittam: sunt quædam, quæ honeste non possum dicere: tu autem eo liberior, quod ea in te admisisti, quæ a verecundo inimico audire non posses. Sed reliquum vitæ cursum videte: quem quidem celeriter perstringam: ad hæc enim, quæ in civili bello, in maximis reipublicæ miseriis fecit, et ea, quæ quotidie facit, festinat animus. Quæ peto ut, quanquam multo notiora vobis quam mihi sunt,

tamen, ut facitis, attente audiat. Debet enim talibus in rebus excitare animos non cognitio solum rerum, sed etiam recordatio. Tametsi incidamus oportet media, ne nimis sero ad extrema veniamus.

Intimus erat in tribunatu Clodio; qui sua erga me beneficia commemorat: ejus omnium incendiorum fax. Cujus etiam domi quiddam jam tum molitus est: quid dicam, ipse optime intelligit. Inde itum Alexandriam contra senatus auctoritatem, contra religionem. Sed habebat ducem Gabinium, quicum quidvis rectissime facere posset. Qui tum inde reditus, aut qualis? Prius in ultimam Galliam ex Ægypto, quam domum. Quæ autem erat domus? suam enim quisque domum tum obtinebat, neque erat usquam tua. Domum dico? quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres, præter unum Misenum, quod cum fociis tanquam Sisaponem tenebas?

XX. Venisti e Gallia ad quæsturam petendam. Aude dicere, te prius ad parentem tuam venisse, quam ad me. Acceperam enim jam ante Cæsaris literas, ut mihi satisfieri paterer a te: itaque ne loqui quidem sum te passus de gratia. Postea custoditus sum a te, tu a me observatus in petitione quæsturæ. Quo quidem tempore P. Clodium, approbante populo Romano, in foro es conatus occidere: cumque eam rem tua sponte conarere, non impulsu meo; tamen ita prædicabas, te non existimare, nisi illum interfecisses, unquam mihi pro tuis in me injuriis satis esse facturum. In quo demiror, cur Milonem impulsu meo rem illam egisse dicas, cum te ultro mihi idem illud deferentem nunquam sim adhortatus. Quanquam, si in eo perseverares, ad tuam gloriam rem illam referri malebam, quam ad meam gratiam.

Quæstor es factus. Deinde continuo sine senatus-consulto, sine sorte, sine lege, ad Cæsarem cucurristi: id enim unum in terris, egestatis, æris alieni, nequitiae, perditis vitæ rationibus perfugium esse ducebas. Ibi te cum et illius largitionibus, et tuis rapinis, explevisses, (si hoc est explere, quod statim

effundas) advolasti egens ad tribunatum, ut in eo magistratu, si posses, viri tui similis esses.

XXI. Accipite nunc, quæso, non ea, quæ ipse in se atque in domesticum dedecus impure atque intemperanter, sed quæ in nos fortunasque nostras, id est in universam rempublicam, impie ac nefarie fecerit. Ab hujus enim scelere omnium malorum principium natum reperietis. Nam cum, L. Lentulo, C. Marcello, consulibus, Kalendis Januar. labentem et prope cadentem rempublicam fulcire cuperetis, ipsique C. Cæsari, si sana mente esset, consulere velletis; tum iste venditum atque emancipatum tribunatum consiliis vestris opposuit, cervicesque suas ei subjecit securi, qua multi minoribus in peccatis occiderunt. In te autem, M. Antoni, id decrevit senatus, et quidem incolumis, nondum tot luminibus extinctis, quod in hostem togatum decerni est solitum more majorum. Et tu apud Patres conscriptos contra me dicere ausus es, cum ab hoc ordine ego conservator essem, tu hostis, reipublicæ iudicatus? Commemoratio illius tui sceleris intermissa est, non memoria deleta. Dum genus hominum, dum populi Romani nomen extabit, (quod quidem erit, si per te licuerit, sempiternum) tua illa pestifera intercessio nominabitur.

Quid cupide a senatu, quid temere fiebat, cum tu, unus, adolescens, universum ordinem decernere de salute reipublicæ prohibuisti? neque id semel, sed sæpius? neque tu tecum de senatus auctoritate agi passus es? Quid autem agebatur, nisi ne delere et evertere rempublicam funditus velles, cum te neque principes civitatis rogando, neque maiores natu monendo, neque frequens senatus agendo, de vendita atque addicta sententia movere potuit? Tum illud, multis rebus ante tentatis, necessario tibi vulnus inflictum, quod paucis ante te, quorum incolumis fuit nemo. Tum contra te dedit arma hic ordo consulibus, reliquisque imperiis et potestatibus: quæ non effugisses, nisi te ad arma Cæsaris contulisses.

XXII. Tu, tu, inquam, M. Antoni, princeps C. Cæsari,

omnia perturbare cupienti, causam belli contra patriam inferendi dedisti. Quid enim aliud ille dicebat? quam causam demerentissimi sui consilii et facti afferebat, nisi quod intercessio neglecta, ius tribunatum sublatum, circumscriptus a senatu esset Antonius? Omitto quam hæc falsa, quam levia: præsertim cum omnino nulla causa iusta cuiquam esse possit contra patriam arma capiendi. Sed nihil de Cæsare: tibi certe confitendum est, causam perniciosissimi belli in persona tua constitisse. O miserum te, si intelligis! miseriorem, si non intelligis, hoc literis mandari, hoc memoriæ prodi, hujus rei ne posteritatem quidem omnium seculorum unquam immemorem fore, consules ex Italia excussos, cumque his Cn. Pompeium, qui imperii populi Romani decus ac lumen fuit; omnes consulares, qui per valetudinem exsequi cladem illam fugamque potuissent; prætores, prætorios, tribunos plebis, magnam partem senatus, omnem sobolem juventutis, unoque verbo rempublicam expulsam, atque exterminatam suis sedibus!

Ut igitur in seminibus est causa arborum et stirpium, sic hujus luctuosissimi belli semen tu fuisti. Doletis tres exercitus populi Romani interfectos: interfecit Antonius. Desideratis clarissimos cives: eos quoque eripuit vobis Antonius. Auctoritas hujus ordinis afflicta est: afflixit Antonius. Omnia denique, quæ postea vidimus, (quid autem mali non vidimus?) si recte ratiocinabimur, uni accepta referemus Antonio. Ut Helena Trojanis, sic iste huic reipublicæ, causa belli, causa pestis atque exitii fuit. Reliquæ partes tribunatus principio similes: omnia perfecit, quæ senatus, salva republica ne fieri possent, perfecerat. Cujus tamen scelus in scelere cognoscite.

XXIII. Restituebat multos calamitosos: in his patrum nulla mentio. Si severus; cur non in omnes? si misericors; cur non in suos? Sed omitto cæteros. Licinium Denticulam, de alea condemnatum, collusorem suum, restituit: quasi vero ludere cum condemnato non liceret: sed ut, quod ille in alea perdidit, beneficio legis dissolveret. Quam attulisti rationem

pōpulo Romano, cur eum restitui oporteret? Absentem credo in reos relatum, rem indicta causa judicatam: nullum fuisse de alea lege iudicium: vi oppressum, et armis: postremo, quod de patruo tuo dicebatur, pecunia iudicium esse corruptum. Nihil horum. At vir bonus, et republica dignus. Nihil id quidem ad rem: ego tamen, quoniam condemnatum esse pro nihilo vis, si ita esset, ignoscerem. Hominem omnium nequissimum, qui non dubitaret vel in foro alea ludere, lege, quæ est de alea, condemnatum, qui in integrum restituit, is non aperitissime studium suum ipse profitetur?

In eodem vero tribunatu, cum Cæsar, in Hispaniam proficiscens, huic conculcandam Italiam tradidisset; quæ fuit ejus peragratio itinerum? lustratio municipiorum? Scio me in rebus celebratissimis sermone omnium versari, eaque, quæ dico, dicturusque sum, notiora omnibus esse, qui in Italia tum fuere, quam mihi, qui non fui. Notabo tamen singulas res: etsi nullo modo poterit oratio mea satisfacere vestræ scientiæ. Etenim quod unquam in terris tantum flagitium extitisse auditum est? tantam turpitudinem? tantum dedecus?

XXIV. Vehebatur in effredo tribunus plebis: lictores laureati antecedeabant: inter quos, aperta lectica, mima portabatur; quam ex oppidis municipales, homines honesti, obviam necessario prodeuntes, non noto illo et mimico nomine, sed Volumniam, consalutabant. Sequebatur rheda cum lenonibus, comites nequissimi: rejecta mater amicam impuri filii, tanquam nurum, sequebatur. O miseræ mulieris fœcunditatem calamitosam! Horum flagitiorum iste vestigiis omnia municipia, præfecturas, colonias, totam denique Italiam, impressit.

Reliquorum factorum ejus, Patres conscripti, difficilis est sane reprehensio, et lubrica. Versatus in bello est: saturavit se sanguine dissimiliorum sui civium: fuit felix, si potest ulla esse in scelere felicitas. Sed, quoniam veteranis cautum esse volumus, quanquam dissimilis est militum causa, et tua; illi secuti sunt, tu quæstisti, ducem; tamen, ne apud illos me in

invidiam voces, nihil de belli genere dicam. Victor e Theſſalia Brundisium cum legionibus revertisti: ibi me non occidisti. Magnum beneficium: potuisse enim fateor. Quanquam nemo erat eorum, qui tunc tecum fuerunt, qui mihi non censeret parci oportere. Tanta enim est caritas patriæ, ut vestris etiam legionibus sanctus essem, quod eam a me servatam esse meminissent. Sed fac id te dedisse mihi, quod non ademisti; meque a te habere vitam, quia a te non sit erepta: licuitne mihi per tuas contumelias hoc beneficium sic tueri, ut tuebar; præsertim cum te hæc auditurum videres?

XXV. Venisti Brundisium, in sinum quidem et in complexum tuæ mimulæ. Quid est? num mentior? quam miserum est id negare non posse, quod sit turpissimum confiteri! Si te municipiorum non pudebat; ne veterani quidem exercitus? Quis enim miles fuit, qui Brundisii illam non viderit? quis, qui nescierit venisse eam tibi tot dierum viam gratulatum? quis, qui non indoluerit, tam sero se, quam nequam hominem secutus esset, cognoscere?

Italiæ rursus percurfatio, eadem comite mima: in oppida militum crudelis et misera deductio: in urbe auri, argenti, maximeque vini, fœda direptio. Accessit, ut, Cæsare ignaro, cum ille esset Alexandriæ, beneficio amicorum ejus magister equitum constitueretur. Tum existimavit se suo jure cum Hippia vivere, et equos vectigales Sergio mimo tradere. Tum sibi non hanc, quam nunc male tuetur, sed M. Pisonis domum, ubi habitaret, legerat. Quid ego istius decreta, quid rapinas, quid hereditatum possessiones datas, quid ereptas, proferam? Cogebat egestas: quo se verteret non habebat. Nondum ei tanta a L. Rubrio, non a L. Turselio, hereditas venerat: nondum in Cn. Pompeii locum, multorumque aliorum, qui aberant, repentinus heres successerat: erat ei vivendum latronum ritu, ut tantum haberet, quantum rapere potuisset.

Sed hæc, quæ robustioris improbitatis sunt, omittamus: loquamur potius de nequissimo genere levitatis. Tu istis

faucibus, istis lateribus, ista gladiatoria totius corporis firmitate, tantum vini in Hippiae nuptiis exhauseras, ut tibi necesse esset in populi Romani conspectu vomere postridie. O rem non modo visu foedam, sed etiam auditu! Si inter cœnam, in ipsis tuis immanibus illis poculis, hoc tibi accidisset, quis non turpe duceret? In cœtu vero populi Romani, negotium publicum gerens, magister equitum, cui ructare turpe esset, is vomens, frustis esculentis, vinum redolentibus, gremium suum, et totum tribunal, implevit. Sed hoc ipse fatetur esse in suis fordibus: veniamus ad splendida.

XXVI. Cæsar Alexandria se recepit, felix, ut sibi quidem videbatur; mea autem sententia, si quis reipublicæ sit infelix, felix esse non potest. Hasta posita pro æde Jovis Statoris, bona Cn. Pompeii (Miserum me! consumptis enim lacrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompeii Magni, voci acerbissimæ subjecta præconis. Una in illa re servitutis oblita civitas ingemuit; servientibusque animis, cum omnia metu tenerentur, gemitus tamen populi Romani liber fuit. Expectantibus omnibus, quisnam esset tam impius, tam demens, tam Diis hominibusque hostis, qui ad illud scelus sectionis auderet accedere, inventus est nemo, præter Antonium; præsertim cum tot essent circum hastam illam, qui alia omnia auderent. Unus inventus est, qui id auderet, quod omnium fugisset et reformidasset audacia.

Tantus igitur te stupor oppressit, vel, ut verius dicam, tantus furor, ut primum, cum sector sis isto loco natus, deinde cum Pompeii sector, non te execrandum populo Romano, non detestabilem, non omnes tibi Deos, omnes homines, et esse inimicos et futuros scias? At quam insolenter statim hel-luo invasit in ejus viri fortunas; cujus virtute terribilior erat populus Romanus exteris gentibus, justitia carior?

XXVII. In ejus igitur copias cum se subito ingurgitavisset, exultabat gaudio, persona de mimo, modo egens, repente dives. Sed, ut est apud poetam nescio quem, *Male parta, male*

dilabuntur. Incredibile, ac simile portenti est, quoniam modo illa tam multa, quam paucis, non dico mensibus, sed diebus, effuderit. Maximus vini numerus fuit, permagnum optimi pondus argenti, pretiosa vestis multa, et lauta supellex, et magnifica multis locis, non illa quidem luxuriosi hominis, sed tamen abundantis: horum paucis diebus nihil erat.

Quæ Charybdis tam vorax? Charybdin dico? quæ si fuit, fuit animal unum: Oceanus, medius fidius, vix videtur tot res, tam dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse. Nihil erat clausum, nihil obsignatum, nihil scriptum. Apothecæ totæ nequissimis hominibus condonabantur: alia mimi rapiebant, alia mimæ: domus erat aleatoribus referta, plena ebriorum: totos dies potabatur, atque id locis pluribus: fuggerebantur etiam sæpe (non enim semper ipse felix) damna aleatoria: conchyliatis Cn. Pompeii peristomatibus, fervorum in cellis, lectos stratos videres. Quamobrem definite mirari, hæc tam celeriter esse consumpta. Non modo unius patrimonium, quamvis amplum, ut illud fuit, sed urbes et regna, celeriter tanta nequitia devorare potuisset.

At ejusdem ædes etiam, et hortos. O audaciam immanem! tu ingredi illam domum ausus es? tu illud sanctissimum limen intrare? tu illarum ædium Diis penatibus os importunissimum ostendere? Quam domum aliquandiu nemo adspicere poterat, nemo sine lacrymis præterire; hac te in domo tamdiu deversari non pudet? in qua, quamvis nihil sapias, tamen nihil tibi potest esse jucundum.

XXVIII. An tu, illa in vestibulo rostra, spolia, cum adspexisti, domum tuam te introire putas? Fieri non potest. Quamvis enim sine mente, sine sensu sis, ut es; tamen et te, et tua, et tuos, nosti. Nec vero te unquam, neque vigilantem, neque in somnis, credo mente posse consistere. Neceffe est, quamvis sis, ut es, violentus et furens, cum tibi objecta sit species singularis viri, perterritum te de somno excitari, furere etiam sæpe vigilantem. Me quidem miseret parietum ipforum, atque tectorum.

Quid enim unquam domus illa viderat, nisi pudicum, nisi ex optimo more, et sanctissima disciplina? Fuit enim ille vir, Patres conscripti, sicut scitis, cum foris clarus, tum domi admirandus; neque rebus externis magis laudandus, quam institutis domesticis. Hujus in sedibus pro cubiculis stabula, pro tricliniis popinae sunt. Etsi jam negat. Nolite, nolite quaerere: frugi factus est: mimam illam suam suas res sibi habere iussit ex duodecim tabulis; claves ademit, exegit. Quam porro spectatus civis, quam probatus; cujus ex omni vita nihil est honestius, quam quod cum mima fecit divortium?

At quam crebro usurpat, *et consul, et Antonius*? Hoc est dicere, et consul, et impudicissimus; et consul, et homo nequissimus. Quid enim est aliud Antonius? Nam, si dignitas significaretur in nomine; dixisset, credo, aliquando avus tuus, *et consul, et Antonius*. Nunquam dixit. Dixisset etiam collega meus, patruus tuus. Nisi tu solus es Antonius. Sed omitto ea peccata, quae non sunt earum partium propria, quibus tu rempublicam vexavisti: ad ipsas tuas partes redeo, id est, ad civile bellum; quod natum, conflatum, susceptum opera tua est.

XXIX. Cui bello cum propter timiditatem tuam, tum propter libidines, defuisti. Gustaras civilem sanguinem, vel potius exorbueras: fueras in acie Pharsalica antesignanus: L. Domitium, nobilissimum et clarissimum virum, occideras: multosque praeterea, qui e praelio effugerant, quos Caesar, ut nonnullos, fortasse servasset, crudelissime persecutus trucidaras. Quibus rebus tantis, talibus gestis, quid fuit causae, cur in Africam Caesarem non sequerere, cum praesertim belli pars tanta restaret? Itaque quem locum apud ipsum Caesarem post ejus ex Africa reditum obtinuisti? quo numero fuisti? Cujus tu imperatoris quaestor fueras, dictatoris magister equitum, belli princeps, crudelitatis auctor, praedae socius, testamento, ut ipse dicebas, filius; appellatus es de pecunia, quam pro domo, pro hortis, pro sectione, debebas.

Primo respondisti plane ferociter: et, ne omnia videar

contra te, propemodum æqua et iusta dicebas. A me C. Cæsar pecuniam? cur potius, quam ego ab illo? An ille sine me vicit? at ne potuit quidem. Ego ad illum belli civilis causam attuli: ego leges perniciosas rogavi: ego arma contra consules imperatoresque populi Romani, contra senatum populumque Romanum, contra Deos patrios, arasque et focos, contra patriam, tuli. Num sibi soli vicit? Quorum facinus est commune, cur non sit eorum præda communis? Jus postulabas: sed quid ad rem? plus ille poterat.

Itaque, excussis tuis vocibus, et ad te et ad prædes tuos milites misit: cum, repente a te præclara illa tabula prolata, qui risus hominum de te erat? tantam esse tabulam, tam varias, tam multas possessiones, ex quibus, præter partem Miseni, nihil erat, quod is, qui auctionaretur, posset suum dicere. Auctionis vero miserabilis aspectus: vestis Pompeii non multa, eaque maculosa: ejusdem quædam argentea vasa collisa: sordidata mancipia: ut doleremus quidquam esse ex illis reliquiis, quod videre possemus.

Hanc tamen auctionem heredes L. Rubrii decreto Cæsaris prohibuerunt. Hærebat nebulo: quo se verteret non habebat. Quin his ipsis temporibus domi Cæsaris percussor, ab isto missus, deprehensus dicebatur esse cum fica: de quo Cæsar in senatu, aperte in te invehens, questus est. Proficiscitur in Hispaniam Cæsar, paucis tibi ad solvendum, propter inopiam tuam, prorogatis diebus. Ne tum quidem sequeris. Tam bonus gladiator, rudem tam cito accepisti?

XXX. Hunc igitur quisquam, qui in suis partibus, id est, in suis fortunis, tam timidus fuerit, pertimescat? Profectus est tandem aliquando in Hispaniam; sed tuto, ut ait, pervenire non potuit. Quonam modo igitur Dolabella pervenit? Aut non suscipienda fuit ista causa, Antoni; aut, cum suscepisses, defendenda usque ad extremum. Ter depugnavit Cæsar cum civibus, in Thessalia, Africa, Hispania. Omnibus affuit his pugnis Dolabella: in Hispaniensi etiam vulnus accepit. Si de meo

judicio quæris; nollem: sed tamen consilium a primo reprehendendum, laudanda constantia. Tu vero quid es? Cn. Pompeii liberi primum patriam repetebant. Esto: fuerit hæc partium causa communis. Repetebant præterea Deos patrios, aras, focos, larem suum familiarem; in quæ tu invaferas. Hæc cum repeterent armis ii, quorum erant legibus: etsi in rebus iniquissimis quid potest esse æqui? tamen erat æquissimum, contra Cn. Pompeii liberos Cn. Pompeii pugnare sectorem.

An tu Narbone mensas hospitum convomeres, Dolabella pro te in Hispania dimicaret? Qui vero Narbone reditus? et tamen quærebat, cur ego ex ipso cursu tam subito revertissem. Exposui nuper, Patres conscripti, causam reditus mei: volui, si possem, etiam ante Kalendas Januar. prodesse rei-publicæ. Nam, quod quærebas, quomodo redissem: primum luce, non tenebris; deinde cum calceis et toga, nullis nec Gallicis, nec lacerna. At etiam adspicis me, et quidem, ut videris, iratus. Næ tu jam mecum in gratiam redeas, si scias, quam me pudeat nequitia tuæ, cujus te ipsum non pudet. Ex omnibus omnium flagitiis nullum turpius vidi, nullum audiui. Qui magister equitum fuisse tibi viderere, in proximum annum consulatum peteres, vel potius rogares, per municipia coloniasque Gallia, a qua nos tum, cum consulatus petebatur, non rogabatur, petere consulatum solebamus, cum Gallicis et lacerna cucurristi.

XXXI. At videte levitatem hominis. Cum hora diei decima fere ad Saxa rubra venisset, delituit in quadam cauponula, atque ibi se occultans, perpotavit ad vesperam: inde cisio celeriter ad urbem advectus, domum venit capite involuto. Janitor, Quis tu? A Marco tabellarius. Confestim ad eam, cujus causa venerat, deducitur; eique epistolam tradit. Quam cum illa legeret flens, (erat enim amatorie scripta: caput autem literarum, sibi cum illa mima posthac nihil futurum; omnem se amorem abjecisse illinc, atque in hanc transfudisse) cum mulier fleret uberius, homo misericors ferre non potuit: caput

aperuit; in collum invasit. O hominem nequam! quid enim aliud dicam? magis proprie nihil possum dicere. Ergo, ut te catamitum, nec opinato cum ostendisses, præter spem mulier adspiceret; idcirco urbem terrore nocturno, Italiam multorum dierum metu, perturbasti? Et domi quidem causam amoris habuit; foris etiam turpiorem, ne L. Plancus prædes tuos venderet. Productus autem in concionem a tribuno plebis, cum respondisses, te rei tuæ causa venisse, populum etiam dicacem in te reddidisti.

XXXII. Sed nimis multa de nugis: ad majora veniamus. Cæsari ex Hispania redeunti obviam longissime processisti: celeriter isti, redisti, ut cognosceret te, si minus fortem, atamen strenuum. Factus es ei rursus nescio quomodo familiaris. Habebat hoc omnino Cæsar: quem plane perditum ære alieno, egentemque, si eundem nequam hominem audacemque cognoverat, hunc in familiaritatem libentissime recipiebat. His igitur rebus præclare commendatus, iussus es renuntiari consul, et quidem cum ipso. Nihil queror de Dolabella, qui tum est impulsus, inductus, elusus. Qua in re, quanta fuerit uterque vestrum perfidia in Dolabellam, quis ignorat? Ille induxit, ut peteret: promissum et receptum intervertit, ad seque transtulit: tu ejus perfidiæ voluntatem tuam adscripsisti. Veniunt Kalendæ Januariæ: cogimur in senatum: invehctus est copiosius multo in istum et paratius Dolabella, quam nunc ego. Hic autem iratus quæ dixit, Dii boni!

Primum, cum Cæsar ostendisset, se, prius quam proficisceretur, Dolabellam consulem esse iussurum: quem negant regem, qui et faceret semper ejusmodi aliquid, et diceret: sed cum Cæsar ita dixisset; tum hic bonus augur eo se sacerdotio præditum esse dixit, ut comitia auspiciis vel impedire vel vitare posset, idque se facturum esse asseveravit. In quo primum incredibilem stupiditatem hominis cognoscite. Quid enim? istud, quod te sacerdotii jure facere posse dixisti, si augur non esses, et consul esses, minus facere potuisses? Vide, ne etiam facilius:

nos enim nuntiationem solum habemus; consules et reliqui magistratus etiam spectionem. Esto, hoc imperite: (nec enim est ab homine nunquam sobrio postulanda prudentia) sed videte impudentiam. Multis ante mensibus in senatu dixit, se Dolabellæ comitia aut prohibiturum auspiciis, aut id facturum esse, quod fecit. Quisquamne divinare potest, quid vitii in auspiciis futurum sit, nisi qui de cælo servare constituit? quod neque licet comitiis per leges: et, si quis servavit; non habitis comitiis, sed prius quam habeantur, debet nuntiare. Verum implicata inscitia impudentia est, si nec scit quod augurum, nec facit quod pudentem, decet. Atque ex illo die recordamini ejus usque ad idus Martias consulatum. Quis unquam apparitor tam humilis, tam abjectus? nihil ipse poterat: omnia rogabat: caput in adversam lecticam inferens, beneficia, quæ venderet, a collega petebat.

XXXIII. Ecce Dolabellæ comitiorum dies, sortitio prærogativæ: quiescit. Renuntiatur: tacet. Prima classis vocatur: renuntiatur: deinde, ut assolet, suffragatum secunda classis vocatur: quæ omnia citius sunt facta, quam dixi. Confecto negotio bonus augur, (Lælium dices) ALIO DIE, inquit. O impudentiam singularem! quid videras? quid senseras? quid audieras? nec enim te de cælo servasse dixisti, neque hodie dicis. Id igitur obvenit vitium, quod tu jam Kalendis Januariis futurum esse provideras, et tanto ante prædixeras. Ergo, hercule, magna, ut spero, tua potius quam reipublicæ calamitate, ementitus es auspicia: obstrinxisti religione populum Romanum: augur auguri, consul consuli, obnuntiavisti. Nolo plura, ne acta Dolabellæ videar convellere; quæ necesse est aliquando ad nostrum collegium deferantur.

Sed arrogantiam hominis insolentiamque cognoscite. Quamdiu tu voles, vitiosus consul Dolabella: rursus, cum voles, salvis auspiciis creatus. Si nihil est, cum augur iis verbis nuntiat, quibus tu nuntiasti; confitere te, cum, ALIO DIE, dixeris, sobrium non fuisse. Sin est aliqua vis in istis verbis; ea quæ

fit, augur a collega requiro. Sed, ne forte ex multis rebus gestis M. Antonii rem unam pulcherrimam transfiliat oratio, ad Lupercalia veniamus.

XXXIV. Non dissimulat, Patres conscripti: apparet esse commotum: sudat, pallet: quidlibet, modo ne nauseet, faciat, quod in porticu Minutia fecit. Quæ potest esse turpitudinis tantæ defensio? Cupio audire; ut videam, ubi rhetoris tanta merces, ubi campus Leontinus, appareat. Sedebat in Rostris collega tuus, amictus toga purpurea, in fella aurea, coronatus: adscendis; accedis ad sellam; (ita eras Lupercus, ut te confulem esse meminisse deberes) diadema ostendis. Gemitus toto foro. Unde diadema? non enim abjectum sustuleras, sed attuleras domo meditatum et cogitatum scelus. Tu diadema imponebas cum plangore populi; ille cum plausu rejiciebat. Tu ergo unus, scelerate, inventus es, qui, cum auctor regni esses, eum, quem collegam regni habebas, dominum habere velles; et idem tentares, quid populus Romanus ferre et pati posset.

At etiam misericordiam captabas: supplex te ad pedes abjiciebas: quid petens? ut servires? Tibi uni peteres, qui ita a puero vixeras, ut omnia paterere, ut facile servires: a nobis populoque Romano mandatum id certe non habebas. O præclaram illam eloquentiam tuam, cum es nudus concionatus! Quid hoc turpius? quid fœdus? quid suppliciis omnibus dignius? num expectas, dum te stimulis fodiam? hæc te, si ullam partem habes sensus, lacerat, hæc cruentat oratio. Vereor, ne imminuam virorum summorum gloriam: dicam tamen dolore commotus. Quid indignius, quam vivere eum, qui imposuerit diadema, cum omnes fateantur jure interfectum esse, qui abjecerit?

At etiam adscribi jussit in fastis, ad Lupercalia, C. CÆSARI, dictatori perpetuo, M. Antonium, consulem, populi jussu regnum detulisse, Cæsarem uti noluisse. Jam jam minime miror, te otium perturbare; non modo urbem odisse, sed etiam lucem; cum perditissimis latronibus non solum de die, sed etiam in diem,

vivere. Ubi enim tu in pace consistes? qui locus tibi in legibus et judiciis esse potest, quæ tu, quantum in te fuit, dominatu regio sustulisti? Ideone L. Tarquinius exactus; Sp. Cassius, Melius, M. Manlius, necati, ut multis post sæculis, a M. Antonio, quod fas non est, rex Romæ constitueretur? Sed ad auspicia redeamus.

XXXV. De quibus rebus idibus Martiis fuit in senatu Cæsar acturus, quæro, tum tu quid egisses? Audiebam quidem te paratum venisse, quod me de ementitis auspiciis, quibus tamen parere necesse erat, putares esse dicturum. Sustulit illum diem fortuna populi Romani. Num etiam tuum de auspiciis iudicium interitus Cæsaris sustulit? Sed incidi in id tempus, quod iis rebus, in quas ingressa erat oratio, prævertendum est. Quæ tua fuga, quæ formido, illo die? quæ propter conscientiam scelerum desperatio vitæ; cum ex illa fuga, beneficio eorum, qui te, si sanus esses, salvum esse voluerunt, clam te domum recepisti?

O mea frustra semper verissima auguria rerum futurarum! Dicebam illis in Capitolio liberatoribus nostris, cum me ad te ire vellent, ut ad defendendam rempublicam te adhortarer; quoad metueres, omnia te promissurum; simul ac timere desisses, similem te futurum tui. Itaque cum cæteri consulares irent, redirent, in sententia mansi: neque te illo die, neque postero, vidi: neque ullam societatem optimis civibus cum importunissimo hoste fœdere ullo confirmari posse credidi. Post diem tertium veni in ædem Telluris, et quidem invitus, cum omnes aditus armati obsiderent. Qui tibi ille dies, M. Antoni, fuit? Quanquam mihi subito inimicus extitisti; tamen me tui miseret, quod tibi invideris.

XXXVI. Qui tu vir, Dii immortales! et quantus fuisses, si illius diei mentem servare potuisses! Pacem haberemus, quæ erat facta per obsidem puerum nobilem, M. Antonii filium, M. Bambalionis nepotem. Quanquam te bonum timor faciebat, non diuturnus magister officii; improbum fecit ea, quæ,

dum timor abest, a te non discedit, audacia. Etsi tum, cum optimum te putabant, me quidem dissentiente, funeri tyranni, si illud funus fuit, sceleratissime præfuiſti: tua illa pulchra laudatio, tua miseratio, tua cohortatio.

Tu, tu, inquam, illas faces incendiſti, et eas, quibus semustulatus ille est, et eas, quibus incensa L. Bellieni domus deflagavit: tu illos impetus perditorum hominum, et, ex maxima parte, fervorum, quos nos vi manuque repulimus, in nostras domos immiſti. Idem tamen, quasi fuligine absterſa, reliquis diebus in Capitolio præclara senatus-consulta feciſti, ne qua post idus Martias immunitatis tabula, neve cujusquam beneficii, figeretur. Meminiſti ipse de exulibus; ſcis, de immunitate quid dixeris. Optimum vero, quod dictaturæ nomen in perpetuum de republica ſuſtulſti. Quo quidem facto tantum te cepiſſe odium regni videbatur, ut ejus omnem, propter proximum dictatorem, tolleres metum.

Conſtituta reſpublica videbatur aliis, mihi vero nullo modo, qui omnia, te gubernante, naufragia metuebam. Num me igitur feſellit? aut num diutius fui potuit eſſe diſſimilis? Inſpectantibus vobis, toto Capitolio tabulæ figebantur; neque ſolum ſingulis veniebant immunitates, ſed etiam populis univerſis: civitas non jam ſingillatim, ſed provinciis totis, dabatur. Itaque, ſi hæc manent, quæ ſtante republica manere non poſſunt; provincias univerſas, Patres conſcripti, perdidisti, neque vectigalia ſolum, ſed etiam imperium populi Romani, hujus domeſticis nundinis deminutum eſt.

XXXVII. Ubi eſt ſepties millies ſeſtertium, quod in tabulis, quæ ſunt ad Opis, patebat? funeſtæ illius quidem pecuniæ, ſed tamen quæ nos, ſi iis, quorum erat, non redderentur, a tributis poſſet vindicare. Tu autem quadringenties H-S. quod idibus Martiis debuiſti, quonam modo ante Kalendas Aprilis debere deſiſti? Sunt ea quidem innumerabilia, quæ a diverſis emebantur, non inſciente te: ſed unum egregium de rege Dejotaro, populo Romano amicifſimo, decretum in Capitolio fixum:

quo proposito, nemo erat, qui in ipso dolore risum posset continere. Quis enim cuiquam inimicior, quam Dejotaro Cæsar? æque atque huic ordini, ut equestri, ut Massiliensibus, ut omnibus, quibus rempublicam populi Romani caram esse sentiebat. Igitur, a quo vivo nec præsens nec absens rex Dejotarus quidquam æqui boni impetravit, apud mortuum factus est gratosus. Compellarat hospitem præsens, computarat, pecuniam imperarat, in ejus tetrarchia unum ex Græcis comitibus suis collocarat; Armeniam abstulerat a senatu datam. Hæc vivus eripuit, reddidit mortuus.

At quibus verbis? modo æquum sibi videri, modo non iniquum. Mira verborum complexio! At ille nunquam (semper enim absenti affui Dejotaro) quicquam sibi, quod nos pro illo postularem, æquum dixit videri. Syngrapha H-S. centies per legatos, viros bonos, sed timidos et imperitos, sine nostra, sine reliquorum hospitem regis sententia, facta in gynæceo: quo in loco plurimæ res veniunt, et veneunt. Qua ex syngrapha quid sis acturus, meditare censeo. Rex enim ipse sua sponte, nullis commentariis Cæsar, simul atque audivit ejus interitum, suo Marte res suas recuperavit: sciebat homo sapiens, jus semper hoc fuisse, ut, quæ tyranni eripuissent, ea, tyrannis interfectis, ii, quibus erepta essent, recuperarent. Nemo igitur jureconsultus, ne iste quidem, qui tibi uni est jureconsultus, per quem hæc agis, ex ista syngrapha deberi dicit pro iis rebus, quæ erant ante syngrapham recuperatæ. Non enim a te emit; sed prius, quam tu suum sibi venderes, ipse possedit. Ille vir fuit: nos quidem contemnendi, qui auctorem odimus, acta defendimus.

XXXVIII. Quid ego de commentariis infinitis, quid de innumerabilibus chirographis, loquar? quorum etiam imitatores sunt, qui ea, tanquam gladiatorum libellos, palam vendunt. Itaque tanti acervi nummorum apud istum construuntur, ut jam appendantur, non numerentur, pecuniæ. At quam cæca avaritia est! Nuper fixa tabula est, qua civitates locupletissimæ Cretensium vectigalibus liberantur; statuiturque, ne post

M. Brutum proconsulem sit Creta provincia. Tu mentis es compos? tu non constringendus? an Cæsaris decreto Creta post M. Bruti decessum potuit liberari, cum Creta nihil ad Brutum, Cæsare vivo, pertineret? At hujus venditione decreti (ne nihil actum putetis) provinciam Cretam perdidistis. Omnino nemo ullius rei fuit emptor, cui defuerit hic venditor.

Et de exulibus legem, quam fixisti, Cæsar tulit? Nullius infector calamitatem: tantum queror, primum, eorum reditus inquinatos, quorum causam dissimilem Cæsar judicaverit: deinde, nescio cur reliquis idem non tribuas: neque enim plus quam tres, aut quatuor, reliqui sunt. Qui simili in calamitate sint, cur tua misericordia simili non fruuntur? cur eos habes in loco patruī? de quo ferre, cum de reliquis ferres, noluisti: quem etiam ad censuram petendam impulisti, eamque petitionem comparasti, quæ et risus hominum, et querelas, moveret.

Cur autem ea comitia non habuisti? An quia tribunus plebis finistrum fulmen nuntiabat? Cum tua quid interest, nulla auspicia sunt; cum tuorum, tum sis religiosus. Quid? eundem in septemviratu nonne destituvisti? Intervenit enim. Quid metuisti? credo, ne salvo capite negare non posses. Omnibus eum contumeliis onerasti, quem patris loco, si ulla pietas in te esset, colere debebas. Filiam ejus, sororem tuam, ejecisti, alia conditione quæsitā, et ante perspectā. Non est satis: probri infumlasti pudicissimam fœminam. Quid est, quod addi possit? Contentus eo non fuisti: frequentissimo senatu Kalendis Januar. sedente patruo, hanc tibi esse cum Dolabella causam odii dicere ausus es, quod ab eo sorori et uxori tuæ stuprum oblatum esse comperisses. Quis interpretari potest, impudentiorne, qui in senatu; an improbior, qui in Dolabellam; an impurior, qui patruo audiente; an crudelior, qui in illam miseram tam spurce, tam impie, dixeris?

XXXIX. Sed ad chirographa redeamus. Quæ tua fuit cognitio? Acta enim Cæsaris pacis causa confirmata sunt a senatu; quæ quidem Cæsar egisset, non ea, quæ Cæsarem egisse dixisset

Antonius. Unde ista erumpunt? quo auctore proferuntur? Si sunt falsa, cur probantur? si vera, cur veneunt? At sic placuerat, ut ex Kalendis Juniis de Cæsaris actis cum consilio cognosceretis. Quod fuit consilium? quem unquam advocasti? quas Kalendas Junias expectasti? an eas, ad quas te, peragratibus veteranorum coloniis, stipatum armis retulisti? O præclaram illam percursionem tuam mense Aprili, atque Maio, tum, cum etiam Capuam coloniam deducere conatus es! Quemadmodum illinc abieris, vel potius pene non abieris, scimus. Cui tu urbi minitaris. Utinam conere, ut aliquando illud *Pene* tollatur!

At quam nobilitata est tua illa peregrinatio? quid prandiorum apparatus, quid furiosam vinolentiam tuam, proferam? Tua ista detrimenta sunt: illa nostra. Agrum Campanum, qui cum de vectigalibus eximebatur, ut militibus daretur, tamen infligi magnum reipublicæ vulnus putabamus; hunc tu compranforibus tuis, et collusoribus, dividebas. Mimos dico et mimas, Patres conscripti, in agro Campano collocatos. Quid jam querar de agro Leontino? quandoquidem hæ quondam arationes, Campana et Leontina, in populi Romani patrimonio grandi fœnore et fructuosæ ferebantur. Medico tria millia jugerum, quasi te sanasset; rhetori duo, quasi disertum facere potuisset. Sed ad iter Italiamque redeamus.

XL. Deduxisti coloniam Casilinum, quo Cæsar ante deduxerat. Consulueris me per literas de Capua tu quidem: sed idem de Casilino respondi: possesne, ubi colonia esset, eo coloniam novam jure deducere? Negavi, in eam coloniam, quæ esset auspiciato deducta, dum esset incolumis, coloniam novam jure deduci: colonos novos adscribi posse rescripsi. Tu autem insolentia elatus, omni auspiciorum jure turbato, Casilinum coloniam deduxisti, quo erat paucis annis ante deducta, ut vexillum tolleres, et aratrum circumduceres; cujus quidem vomere portam Capuæ pene perstrinxisti, ut florentis coloniae territorium minueretur.

Ab hac religionum perturbatione advolas in M. Varronis, sanctissimi atque integerrimi viri, fundum Cassinatem. Quo jure? quo ore? Eodem, inquires, quo in heredum L. Rubrii, quo in heredum L. Turselii prædia, quo in reliquas innumera- biles possessiones. Et, si ab hasta; valeat hasta, valeant tabulæ, modo Cæsaris, non tuæ; quibus debuisti, non quibus tu te liberavisti. Varronis quidem Cassinatem fundum quis veniisse dicit? quis hastam istius venditionis vidit? quis vocem præco- nis audivit? Misisse te dicis Alexandriam, qui emeret a Cæ- sare. Ipsum enim expectare magnum fuit. Quis vero audivit unquam, (nullius autem salus curæ pluribus fuit) de fortune Varronis rem ullam esse detractam? Quod si etiam scripsit ad te Cæsar, ut redderes; quid satis potest dici de tanta impu- dentia? Remove gladios parumper illos, quos videmus; jam intelliges, aliam causam esse hastæ Cæsaris, aliam confidentiæ et temeritatis tuæ. Non enim te dominus modo illis sedibus, sed quivis amicus, vicinus, hospes, procurator, arcebit.

XLI. At quam multos dies in ea villa turpissime est perbac- chatus? Ab hora tertia bibebatur, ludebatur, vomebatur. O tecta ipsa misera, *quam dispari domino!* quanquam quomodo iste dominus? sed tamen quam a dispari tenebantur! Studiorum enim suorum M. Varro voluit esse illud, non libidinum, diver- sorium. Quæ in illa villa ante dicebantur? quæ cogitabantur? quæ literis mandabantur? jura populi Romani, monumenta majorum, omnis sapientiæ ratio, omnisque doctrina. At vero, te inquilino, (non enim domino) personabant omnia vocibus ebriorum; natabant pavimenta vino; madebant parietes; inge- nui pueri cum meritoriis, scorta inter matres familias, versaban- tur. Cassino salutatum veniebant, Aquino, Interamna: admis- sus est nemo. Jure id quidem. In homine enim turpissimo ob- solescebant dignitatis insignia.

Cum inde Romam proficiscens ad Aquinum accederet, obviam ei processit (ut est frequens municipium) magna sane multitudo: at iste operta lectica latus est per oppidum, ut

mortuus. Stulte Aquinates: sed tamen in via habitabant. Quid Anagnini? qui cum essent devii, descenderant, ut istum, tanquam si esset consul, salutarent. Incredibile dictu; tamen inter omnes constabat, neminem esse resalutatum: præsertim cum duos secum Anagninos haberet, Mustelam et Laconem; quorum alter gladiatorum est princeps, alter poculorum. Quid ego illas istius minas contumeliasque commemorem, quibus in-
vectus est in Sidicinos, vexavit Puteolanos, quod C. Cassium, quod Brutos, patronos adoptassent? magno quidem iudicio, studio, benevolentia, caritate: non ut te, ut Basilum, vi et armis, et alios vestri similes, quos clientes nemo habere velit, non modo esse illorum cliens.

XLII. Interea, dum tu abes, qui dies ille collegæ tui fuit; cum illud, quod tu venerari solebas, bustum in foro evertit? qua re tibi nuntiata, ut constabat inter eos, qui una fuerunt, concidisti. Quid evenerit postea, nescio. Metum credo valuisse, et arma. Collegam quidem de cælo detraxisti: effecistisque, non tu quidem etiam nunc, ut sit similis tui, sed certe, ut dissimilis esset sui. Qui vero inde reditus Romam? quæ perturbatio totius urbis? Memineramus Cinnam nimis potentem; Syllam postea dominantem; modo regnantem Cæsarem videramus. Erant fortasse gladii, sed absconditi, nec ita multi. Ista vero quæ et quanta barbaria est? agmine quadrato cum gladiis sequuntur milites: scutorum lecticas portari videmus. Atque his quidem jam inveteratis, Patres conscripti, consuetudine obduruimus. Kalendis Juniis cum in senatum, ut erat constitutum, venire vellemus, metu perterriti repente diffugimus.

At iste, qui senatu non egeret, neque desideravit quemquam, et potius discessu nostrò lætatus est, statimque illa mirabilia facinora effecit. Qui chirographa Cæsaris defendisset lucri sui causa; is leges Cæsaris, easque præclaras, ut rempublicam concutere posset, evertit. Numerum annorum provinciis prorogavit: idemque, cum actorum Cæsaris defensor esse deberet, et in publicis et in privatis rebus acta Cæsaris rescidit.

In publicis, nihil est lege gravius; in privatis, firmissimum est testamentum. Leges alias sine promulgatione sustulit; alias, ut tolleret, promulgavit. Testamentum irritum fecit; quod etiam infimis civibus semper obtentum est. Signa, tabulas, quas populo Cæsar una cum hortis legavit, eas hic partim in hortos Pompeii deportavit, partim in villam Scipionis.

XLIII. Et tu in Cæsaris memoria diligens? tu illum amas mortuum? Quem is majorem honorem consecutus erat, quam ut haberet pulvinar, simulacrum, fastigium, flaminem? Est ergo flamen, ut Jovi, ut Marti, ut Quirino, sic Divo Julio M. Antonius? Quid igitur cessas? cur non inaugurare? sume diem: vide, qui te inauguret: collegæ sumus: nemo negabit. O detestabilem hominem, sive quod tyranni sacerdos es, sive quod mortui! Quæro deinceps, num, hodiernus dies qui sit, ignores. Nescis heri quartum in Circo diem ludorum Romanorum fuisse? te ipsum autem ad populum tulisse, ut quintus præterea dies Cæsari tribueretur? Cur non sumus prætextati? cur honorem Cæsari tua lege datum deferri patimur? an supplicationes addendo diem contaminari passus es; pulvinaria noluisti? Aut undique religionem tolle, aut usquequaque conserva.

Quæres, placeatne mihi pulvinar esse, fastigium, flaminem. Mihi vero nihil istorum placet. Sed tu, qui acta Cæsaris defendis, quid potes dicere, cur alia defendas, alia non cures? nisi forte vis fateri, te omnia quæstu tuo, non illius dignitate, metiri. Quid ad hæc tandem? expecto enim eloquentiam tuam. Disertissimum cognovi avum tuum; at te etiam apertiozem in dicendo. Ille nunquam nudus est concionatus: tuum hominis simplicis pectus vidimus. Respondebisne ad hæc? aut omnino hiscere audebis? Ecquid reperies ex tam longa oratione mea, cui te respondere posse confidas? Sed præterita omittamus.

XLIV. Hunc unum diem, hunc unum, inquam, hodiernum diem, hoc punctum temporis, quo loquor, defende, si potes. Cur armatorum corona senatus septus est? cur me tui satellites cum gladiis audiunt? cur valvæ Concordiæ non patent? cur

homines omnium gentium maxime barbaros, Ityreos, cum sagittis deducis in forum? Præsidii sui causa se facere dicit. Nonne igitur millies perire est melius, quam in sua civitate sine armatorum præsidio non posse vivere? Sed nullum est istuc, mihi crede, præsidium: caritate et benevolentia civium septum oportet esse, non armis.

Eripiet, extorquebit, tibi ista populus Romanus: utinam salvis nobis! sed quoquo modo nobiscum egeris, dum istis consiliis uteris, non potes, mihi crede, esse diuturnus. Etenim ista tua minime avara conjux, quam ego sine contumelia describo, nimium debet diu populo Romano tertiam pensionem. Habet populus Romanus, ad quos gubernacula reipublicæ deferat: qui ubicunque terrarum sunt, ibi est omne reipublicæ præsidium, vel potius ipsa respublica, quæ se adhuc tantummodo ulta est, nondum recuperavit. Habet quidem certe respublica adolescentes nobilissimos, paratos defensores. Quam volent, illi cedant, otio consulentes; tamen a republica revocabuntur. Et nomen pacis dulce est, et ipsa res salutaris. Sed inter pacem, et servitutem, plurimum interest. Pax est tranquilla libertas; servitus malorum omnium postremum, non modo bello, sed morte etiam, repellendum.

Quod si se ipsos illi nostri liberatores e conspectu nostro abstulerunt; at exemplum facti reliquerunt. Illi, quod nemo fecerat, fecerunt. Tarquinius Brutus bello est persecutus; qui tum rex fuit, cum esse Romæ regem liceret. Sp. Cassius, Sp. Melius, M. Manlius, propter suspicionem regni appetendi sunt necati. Hi primi cum gladiis, non in regnum appetentem, sed in regnantem, impetum fecerunt. Quod cum ipsum factum per se præclarum est, atque divinum, tum expositum ad imitandum: præsertim cum illi eam gloriam consecuti sint, quæ vix cælo capi posse videatur. Etsi enim satis in ipsa conscientia pulcherrimi facti fructus erat; tamen mortali immortalitatem non arbitror contemnendam.

XLV. Recordare igitur illum, M. Antoni, diem, quo

dictaturam sustulisti: pone ante oculos lætitiā senatus, populique Romani: confer cum nundinatione tua, tuorumque; tum intelliges, quantum inter laudem et lucrum interfit. Sed nimirum, ut quidam, morbo aliquo et sensus stupore, suavitatem cibi non sentiunt; sic libidinosi, avari, facinorosi, veræ laudis gustatum non habent. Sed, si te laus allicere ad recte faciendum non potest, ne metus quidem a scēdissimis factis potest avocare? Judicia non metuis. Si propter innocentiam, laudo: si propter vim, non intelligis, ei, qui isto modo judicia non timeat, quid timendum sit?

Quod si non metuis viros fortes, egregiosque cives, quod a corpore tuo prohibentur armis; tui te, mihi crede, diutius non ferent. Quæ est autem vita, dies et noctes timere a suis? nisi vero aut majoribus habes beneficiis obligatos, quam ille quosdam habuit ex iis, a quibus est interfectus; aut tu es ulla re cum eo comparandus. Fuit in illo ingenium, ratio, memoria, literæ, cura, cogitatio, diligentia: res bello gesserat, quamvis reipublicæ calamitosas, attamen magnas: multos annos regnare meditatus, magno labore, multis periculis, quod cogitarat, effecerat: muneribus, monumentis, congiariis, epulis, multitudinem imperitam lenierat: suos præmiis, adversarios clementiæ specie, devinxerat. Quid multa? attulerat jam liberæ civitati, partim metu, partim patientia, consuetudinem serviendi.

XLVI. Cum illo ego te dominandi cupiditate conferre possum; cæteris vero rebus nullo modo comparandus es. Sed ex plurimis malis, quæ ab illo reipublicæ sunt iniusta, hoc tamen boni est, quod didicit jam populus Romanus quantum cuique crederet, quibus se committeret, a quibus caveret. Hæc non cogitas? nec intelligis satis esse viris fortibus didicisse, quam sit re pulchrum, beneficio gratum, fama gloriosum, tyrannum occidere? An, cum illum homines non tulerint, te ferent? Certatim posthac, mihi crede, ad hoc opus curretur, nec occasionis tarditas expectabitur.

Respice, quæso, aliquando rempublicam, M. Antoni: quibus ortus sis, non quibuscum vivas, considera: mecum, ut voles; cum republica redi in gratiam. Sed de te tu ipse videris; ego de me ipso profitebor. Defendi rempublicam adolescens, non deseram senex: contempsi Catilinæ gladios, non pertimescam tuos. Quin etiam corpus libenter obtulerim, si repræsentari morte mea libertas civitatis potest; ut aliquando dolor populi Romani pariat, quod jamdiu parturit. Etenim, si abhinc annos prope viginti hoc ipso in templo negavi posse mortem immaturam esse consulari; quanto verius nunc negabo seni? Mihi vero, Patres conscripti, jam etiam optanda mors est, perfuncto rebus iis, quas adeptus sum, quasque gessi. Duo modo hæc opto: unum, ut moriens populum Romanum liberum relinquam; hoc mihi majus a Diis immortalibus dari nihil potest: alterum, ut ita cuique eveniat, ut de republica quisque mereatur.

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A I I I .

I. **S**ERIOUS omnino, Patres conscripti, quam tempus reipublicæ postulabat, aliquando tamen, convocati sumus : quod flagitabam equidem quotidie ; quippe cum bellum nefarium contra aras et focos, contra vitam fortunasque nostras, ab homine profligato ac perdito non comparari, sed geri, jam viderem. Expectantur Kalendæ Januarii, quas non expectat Antonius, qui in provinciam D. Bruti, summi et singularis viri, cum exercitu impetum facere conatur ; ex qua se instructum, et paratum, ad urbem venturum esse minitatur.

Quæ est igitur expectatio ? aut quæ vel minimi dilatio temporis ? Quanquam enim adsunt Kalendæ Januarii, tamen breve tempus longum est imparatis. Dies enim affert, et hora potius, nisi provisum est, magnas sæpe clades : certus autem dies non, ut sacrificii, sic consilii expectari solet. Quod si aut Kalendæ Januarii fuissent eo die, quo primum ex urbe fugit Antonius ; aut hæ non essent expectatæ ; bellum jam nullum haberemus : auctoritate enim senatus, consensuque populi Romani, facile hominis amentis fregissemus audaciam. Quod confido equidem consules designatos, simul ac magistratum inierint, esse facturos : sunt enim optimo animo, summo consilio, singulari concordia. Mea autem festinatio non victoriæ solum avida est, sed etiam celeritatis. Quo enim usque tantum bellum, tam

crudele, tam nefarium, privatis consiliis propulsabitur? cur non quamprimum publica accedit auctoritas?

II. C. Cæsar adolescens, pene potius puer, incredibili ac divina quadam mente atque virtute, tum, cum maxime furor arderet Antonii, cumque ejus a Brundusio crudelis, et pestifer reditus timeretur, nec postulantibus, nec cogitantibus, ne optantibus quidem nobis, quia fieri posse non videbatur, firmissimum exercitum ex invicto genere veteranorum militum comparavit, patrimoniumque suum effudit. Quanquam non sum usus eo verbo, quo debui: non enim effudit, sed in salute reipublicæ collocavit. Cui quanquam gratia referri tanta non potest, quanta debetur; habenda tamen tanta est, quantam maximam animi nostri capere possunt. Quis enim est tam ignarus rerum, tam nihil de republica cogitans, qui hoc non intelligat; si M. Antonius a Brundusio cum iis copiis, quas se habiturum putabat, Romam, ut minabatur, venire potuisset, nullum genus eum crudelitatis præteriturum fuisse? quippe qui in hospitis tectis Brundusii fortissimos viros, cives optimos, jugulari jusserit: quorum, ante pedes ejus, morientium sanguine os uxoris respersum esse constabat. Hac ille crudelitate imbutus, cum multo bonis omnibus veniret iratior, quam illis fuerat, quos trucidarat; cui tandem nostrum, aut cui omnino bono, pepercisset?

Qua peste privato consilio rempublicam (nec enim fieri potuit aliter) Cæsar liberavit. Qui nisi in hac republica natus esset, rempublicam scelere Antonii nullam haberemus. Sic enim perspicio, sic judico, nisi unus adolescens illius furentis impetus crudelissimosque conatus cohibuisset, rempublicam funditus interituram fuisse. Cui quidem hodierno die, Patres conscripti, (nunc enim primum ita convenimus, ut illius beneficio possemus, quæ sentiremus, libere dicere) tribuenda est auctoritas, ut rempublicam non modo a se susceptam, sed etiam a nobis commendatam, possit defendere.

III. Nec vero de legione Martia (quoniam longo intervallo

loqui nobis de republica licet) fileri potest. Quis enim unus fortior, quis amior unquam reipublicæ fuit, quam legio Martia universa? quæ cum hostem populi Romani M. Antonium judicasset, comes esse ejus amentia noluit: reliquit consulem; quod profecto non fecisset, si eum consulem judicasset, quem nihil aliud agere, nihil moliri, nisi cædem civium atque interitum civitatis, videret. Atque ea legio confedit Albæ. Quam potuit urbem eligere aut opportuniorem ad res gerendas, aut fidiorem, aut fortiorum virorum, aut amiciorum populo Romano civium?

Hujusce legionis virtutem imitata quarta legio, dūce L. Egnatuleio quæstore, cive optimo et fortissimo, C. Cæsaris auctoritatem atque exercitum persecuta est. Faciendum est igitur nobis, Patres conscripti, ut ea, quæ sua sponte clarissimus adolescens atque omnium præstantissimus gessit, et gerit, hæc auctoritate nostra comprobentur; veteranorumque, fortissimorum virorum, tum legionis Martiæ quartæque, mirabilis consensus ad rempublicam recuperandam laude et testimonio nostro confirmetur; eorumque commoda, honores, præmia, cum consules designati magistratum inierint, curæ nobis fore, hodierno die spondeamus.

IV. Atque ea quidem, quæ dixi de Cæsare, deque ejus exercitu, jamdiu nota sunt nobis. Virtute enim admirabili Cæsaris, constantiaque militum veteranorum, legionumque earum optimo judicio, quæ auctoritatem nostram, libertatem populi Romani, virtutem C. Cæsaris secutæ sunt, a cervicibus nostris est depulsus Antonius. Sed, ut dixi, hæc superiora: hoc vero recens edictum D. Bruti, quod paulo ante propositum est, certe silentio non potest præteriri. Pollicetur enim, se provinciam Galliam retenturum in senatus populique Romani potestate, O civem natum reipublicæ, memorem sui nominis, imitatorumque majorum! Neque enim, Tarquinio expulso, majoribus nostris tam fuit optata libertas, quam est, repulso Antonio, retinenda nobis.

Illi regibus parere jam a condita urbe didicerant: nos post reges exactos servitutis oblivio ceperat. Atque ille Tarquinius, quem majores nostri non tulerunt, non crudelis, non impius, sed superbus, habitus est et dictus. Quod nos vitium in privatis sæpe tulimus, id majores nostri ne in rege quidem ferre potuerunt. L. Brutus regem superbum non tulit: Decimus sceleratum atque impium regnare patietur? Quid Tarquinius tale, qualia innumerabilia et fecit, et facit, Antonius? Senatum etiam reges habebant: nec tamen, ut Antonio senatum habenti, in consilio regis versabantur barbari armati. Servabant auspicia reges, quæ hic consul, augurque, neglexit; neque solum legibus contra auspicia ferendis, sed etiam collega una ferente, eo, quem ipse ementitis auspiciis vitiosum fecerat.

Quis autem rex unquam fuit tam insignite impudens, ut haberet omnia commoda, beneficia, jura regni venalia? Quam hic immunitatem, quam civitatem, quod præmium, non vel singulis hominibus, vel civitatibus, vel universis provinciis, vendidit? Nihil humile de Tarquinio, nihil sordidum, accepimus. At vero hujus domi inter quasilla pendebatur aurum, numerabatur pecunia: una in domo omnes, quorum intererat, totum imperium populi Romani nundinabantur. Supplicia vero in cives Romanos nulla Tarquinii accepimus. At hic et Suevæ jugulavit eos, quos in custodiam dederat; et Brundusii trecentos fortissimos viros, civesque optimos, trucidavit.

Postremo Tarquinius pro populo Romano bellum gerebat tum, cum est expulsus: Antonius contra populum Romanum exercitum adducebat tum, cum, a legionibus relictus, nomen Cæsaris exercitumque pertimuit, neglectisque sacrificiis sollemnibus, ante lucem vota ea, quæ nunquam solveret, nuncupavit; et hoc tempore in provinciam populi Romani conatur invadere. Majus igitur a Decimo Bruto beneficium populus Romanus et habet, et expectat, quam majores nostri acceperunt a L. Bruto, principe hujus maxime conservandi generis et nominis.

V. Cum autem omnis servitus est misera; tum vero intolerabile est servire impuro, impudico, effœminato, nunquam, ne in metu quidem, sobrio. Hunc igitur qui Gallia prohibet, privato præsertim consilio, iudicat, verissimeque iudicat, non esse consulem. Faciendum est igitur nobis, Patres conscripti, ut D. Bruti privatum consilium auctoritate publica comprobemus. Nec vero M. Antonium consulem post Lupercalia putare debuistis. Quo enim ille die, populo Romano inspectante, nudus, unctus, ebrius est concionatus, et id egit, ut collegæ diadema imponeret; eo die se non modo consulatu, sed etiam libertate, abdicavit: esset enim ipsi certe statim serviendum, si Cæsar ab eo regni insigne accipere voluisset. Hunc igitur ego consulem, hunc civem Romanum, hunc liberum, hunc denique hominem, putem; qui fœdo illo et flagitioso die, et quid pati, Cæsare vivo, posset, et quid, eo mortuo, consequi ipse cuperet, ostendit?

Nec vero de virtute, constantia, et gravitate provinciæ Galliæ taceri potest: est enim ille flos Italiæ, illud firmamentum imperii populi Romani, illud ornamentum dignitatis. Tantis autem est consensus municipiorum coloniarumque provinciæ Galliæ, ut omnes ad auctoritatem huius ordinis, maiestatemque populi Romani, defendendam conspirasse videantur. Quamobrem, Tribuni plebis, quanquam vos nihil aliud, nisi de præsidio, ut senatum tuto consules Kalendis Januariis habere possent, retulistis; tamen mihi videmini magno consilio, atque optima mente, potestatem nobis de tota republica fecisse dicendi. Cum enim tuto senatum haberi sine præsidio non posse iudicavistis; illud tum statuistis etiam, intra muros Antonii scelus audaciamque versari.

VI. Quamobrem omnia mea sententia complectar, vobis, ut intelligo, non invitis, ut et præstantissimis ducibus a nobis detur auctoritas, et fortissimis militibus spes ostendatur præmiorum; et iudicetur non verbo, sed re, non modo non consul, sed etiam hostis, Antonius. Nam, si ille consul, fustuarium

meruerunt legiones, quæ consulem reliquerunt; sceleratus Cæsar, Brutus nefarius, qui contra consulem privato consilio exercitus comparaverunt. Sin autem militibus exquirendi sunt honores novi, propter eorum divinum atque immortale meritum; ducibus autem ne referri quidem potest gratia: quis est, qui eum hostem non existimet, quem qui armis persequuntur, conservatores reipublicæ judicantur?

At quam contumeliosus in edictis? quam barbarus? quam rudis? Primum in Cæsarem ut maledicta congeffit, deprompta ex recordatione impuditiæ, et stuprorum suorum? Quis enim hoc adolescente castior? quis modestior? quod in juventute habemus illustrius exemplum veteris sanctitatis? quis autem illo maledico impurior? Ignobilitatem objicit C. Cæsaris filio, cujus etiam natura pater, si vita suppeditasset, consul factus esset. Aricina mater. Trallianam aut Ephesiam putes dicere. Videte, quam despiciamur omnes, qui sumus e municipiis, id est, omnes plane. Quotus enim quisque non est? quod autem municipium non contemnit is, qui Aricinum tantopere despicit, vetustate antiquissimum, jure foederatum, propinquitate pene finitimum, splendore municipum honestissimum?

Hinc Voconia, hinc Scatinia leges: hinc multæ fellæ curules, et patrum memoria, et nostra: hinc equites Romani, lautissimi et plurimi. Sed si Aricinam uxorem non probas, cur probas Tusculanam? Quanquam hujus sanctissimæ fœminæ atque optimæ pater M. Attius Balbus, in primis honestus, prætorius fuit: tuæ conjugis, bonæ fœminæ, locupletis quidem certe, Bambalio quidam pater, homo nullo numero. Nihil illo contemptius, qui propter hæsitantiam linguæ, stuporemque cordis, cognomen ex contumelia traxerit. At avus nobilis. Tuditanus nempe ille, ille qui cum palla et coturnis nummos populo de Rostris spargere solebat. Vellem hanc contemptio-nem pecuniæ suis reliquisset: haberetis nobilitatem generis gloriosam. Quæ autem evenit, ut tibi Aricina natus ignobilis videatur, cum tu eodem materno genere soleas gloriari? Quæ

porro amentia est, eum dicere aliquid de uxorum ignobilitate, cujus pater Numitoriam Fregellanam, proditoris filiam, habuerit uxorem; ipse ex libertini filia suscepit liberos? Sed hoc clarissimi viri viderint, L. Philippus, qui habet Aricinam uxorem, C. Marcellus, qui Aricinæ filiam: quos certe scio dignitatis optimarum fœminarum non pœnitere.

VII. Idem etiam Q. Ciceronem, fratris mei filium, compellat edicto; nec sentit amens, commendationem esse compellationem suam. Quid enim accidere huic adolescenti potuit optatius, quam cognosci ab hominibus, Cæsaris consiliorum esse socium, Antonii furoris inimicum? At etiam gladiator ausus est scribere, hunc de patris et patrui parricidio cogitasse. O admirabilem impudentiam, audaciam, temeritatem! in eum adolescentem hæc scribere audere, quem ego et frater meus, propter ejus suavissimos atque optimos mores, præstantissimumque ingenium, certatim amamus, omnibusque horis, oculis, auribus, complexu tenemus? Nam me iisdem edictis, nescit, lædat, an laudet. Cum idem supplicium minatur optimis civibus, quod ego de sceleratissimis et pessimis sumpserim, laudare videtur, quasi imitari velit: cum autem illam pulcherrimi facti memoriam refricat; tum a sui similibus invidiam aliquam in me commoveri putat.

Sed ipse quid fecit? Cum tot edicta proposuisset, edixit, ut adesset senatus frequens a. d. VIII. Kalendas Decembres; eo die ipse non affuit. At quomodo edixit? hæc sunt, opinor, verba in extremo. *Si quis non affuerit, hunc omnes existimare poterunt et interitus mei, et perditissimorum consiliorum, auctorem fuisse.* Quæ sunt perdita consilia? an ea, quæ pertinent ad libertatem populi Romani recuperandam? quorum consiliorum Cæsari me auctorem, et hortatorem, et esse et fuisse fateor. Quanquam ille non eguit consilio cujusquam: sed tamen currentem, ut dicitur, incitavi. Nam interitus quidem tui quis bonus non esset auctor, cum in eo salus et vita optimi cujusque, et libertas populi Romani, dignitasque, consisteret?

VIII. Sed, cum tam atroci edicto nos concitavisset, cur ipse non affuit? num putatis aliqua re tristi, ac severa? Vino atque epulis retentus est: si epulæ potius, quam popinæ, nominandæ sunt. Diem edicti obire neglexit: in ante diem quartum Kal. Decembris distulit. Adeste in Capitolio iussit: quod in templum ipse, nescio qua, per Gallorum cuniculum adscendit. Convenerunt corrogati, et quidem ampli quidam homines, sed immemores dignitatis suæ: is enim erat dies, ea fama, is, qui senatum vocarat, ut turpe senatori esset, nihil timere. Ad eos tamen ipsos, qui convenerant, ne verbum quidem ausus est facere de Cæsare, cum de eo constituisset ad senatum referre. Scriptam attulerat consularis quidam sententiam. Quid est aliud, de eo referre non audere, qui contra se consulem exercitum duceret, nisi seipsum hostem judicare? Neceffe enim erat alterutrum esse hostem; nec poterat aliter de adversariis ducibus judicari. Si igitur C. Cæsar hostis; cur consul nihil refert ad senatum? sin ille a senatu notandus non fuit; quid potest dicere, quin, cum de illo tacuerit, se hostem esse confessus sit? Quem in edictis Spartacum appellat, hunc in senatu ne improbum quidem dicere audet.

IX. At in rebus tristissimis quantos excitat risus? Sententias edicti cujusdam memoriæ mandavi, quas videtur ille peracutas putare: ego autem, qui intelligeret, quid dicere vellet, adhuc neminem inveni. *Nulla contumelia est, quam facit dignus.* Primum quid est, *dignus*? nam etiam malo digni multi, sicut ipse. An quam facit is, qui cum dignitate est? quæ autem potest esse major? Quid est porro, *facere contumeliam*? quis sic loquitur? Deinde: *Nec timor, quem denuntiat inimicus.* Quid ergo? ab amico timor denuntiari solet? Horum similia deinceps. Nonne satius est mutum esse, quam, quod nemo intelligat, dicere? En, cur magister ejus, ex oratore arator factus, possideat in agro publico populi Romani campi Leon-
tini duo millia jugerum immunia, ut hominem stultum magis etiam infatuat mercede publica. Sed hæc leviora fortasse.

Illud quæro, cur tam subito mansuetus in senatu fuerit, cum in edictis tam fuisset ferus. Quid autem attinuerit, L. Cassio, tribuno plebis fortissimo et constantissimo civi, mortem denuntiare, si in senatum venisset; D. Carfulenum, bene de re publica sentientem, e senatu vi et minis mortis expellere; Tib. Canutium, a quo erat honestissimis contentionibus et sæpe et jure vexatus, non templo solum, verum etiam aditu prohibere Capitolii? Cui senatus-consulto ne intercederent, verebatur? De supplicatione, credo, M. Lepidi, clarissimi viri. Atque id erat periculum, de cujus honore extraordinario quotidie aliquid cogitabamus, ne ejus usitatus honos impediretur. Ac, ne sine causa videretur edixisse, ut senatus adestet, cum de re publica relaturus fuisset, allato nuntio de legione quarta, mente concidit; et fugere festinans, S. C. de supplicatione per discessionem fecit, cum id factum esset antea nunquam.

X. Quæ vero profectio postea? quod iter paludati? quæ visitatio oculorum, lucis, urbis, fori? quam misera fuga? quam foeda? quam turpis? Præclara tamen senatus-consulta illo ipso die, vespertina: provinciarum religiosa sortitio: divina vero opportunitas, ut, quæ cuique apta esset, ea cuique obveniret. Præclare igitur facitis, Tribuni plebis, qui de præsidio consulum senatusque referatis; meritoque vestro maximas vobis gratias omnes et agere et habere debemus. Quis enim carere metu et periculo possumus in tanta hominum cupiditate et audacia? Ille autem, homo afflictus, et perditus, quæ de se expectat judicia graviora, quam amicorum suorum? Familiarissimus ejus, mihi homo conjunctus, L. Lentulus, et P. Naso, omni carens cupiditate, nullam se habere provinciam, nullam Antonii sortitionem fuisse, judicaverunt. Quod idem fecit L. Philippus, vir patre, avo, majoribus suis, dignissimus. In eadem sententia fuit homo summa integritate atque innocentia M. Turranius. Idem fecit Sp. Oppius. Ipsi etiam, qui, amicitiam M. Antonii veriti, plus ei tribuerunt, quam fortasse vellent,

M. Piso, meus necessarius, et vir et civis egregius, parique innocentia M. Vehilius, senatus auctoritati se obtemperaturos esse dixerunt.

Quid ego de L. Cinna loquar? cuius spectata multis magnisque rebus singularis integritas minus admirabilem fecit hujus honestissimi facti gloriam; qui omnino provinciam neglexit: quam item magno animo et constanti C. Cestius repudiavit. Qui sunt igitur reliqui, quos fors divina delectet? L. Antonius, et M. Antonius. O felicem utrumque! nihil enim maluerunt. C. Antonius Macedoniam. Hunc quoque felicem! hanc enim semper habebat in ore provinciam. C. Calvisius Africam. Nihil felicius: modo enim ex Africa decesserat, et, quasi divinans se rediturum, duos legatos Uticæ reliquerat. Deinde M. Iccius Siciliam, Q. Cassius Hispaniam. Non habeo, quid suspicer: duarum credo provinciarum sortes minus divinas fuisse.

XI. O C. Cæsar, (adolefcentem appello) quam tu salutem reipublicæ attulisti? quam improvisam? quam repentinam? Qui enim hæc fugiens fecerit, quid faceret insequens? Etenim in concione dixerat, se custodem fore urbis; usque ad Kalendas Maias ad urbem exercitum habiturum. O præclarum eustodem ovium, ut aiunt, lupum! Custosne urbis, an director et vexator, esset Antonius? Et quidem se introiturum in urbem dixit, exiturumque, cum vellet. Quid illud? nonne, audiente populo, sedens pro æde Castoris dixit, nisi qui vicisset, victurum neminem?

Hodierno die primum, Patres conscripti, longo intervallo in possessionem libertatis pedem ponimus: cuius quidem ego, quoad potui, non modo defensor, sed etiam conservator, fui. Cum autem id facere non possem, quievi: nec abjecte, nec sine aliqua dignitate, casum illum temporum et dolorem tuli. Hanc vero teterrimam belluam quis ferre posset, aut quomodo? Quid est in Antonio, præter libidinem, crudelitatem, petulantiam,

audaciam? Ex his totus conglutinator est: nihil apparet in eo ingenuum, nihil moderatum, nihil pudens, nihil pudicum.

Quapropter, quoniam res in id discrimen adducta est, utrum ille poenas reipublicae luat, an nos serviamus; aliquando, per Deos immortales! Patres conscripti, patrium animum virtutemque capiamus, ut aut libertatem propriam Romani et generis et nominis recuperemus, aut mortem servituti anteponamus. Multa, quae in libera civitate ferenda non essent, tulimus, et perpeffi sumus: alii spe recuperandae libertatis, alii vivendi nimia cupiditate. Sed, si illa tulimus, quae nos necessitas ferre coegit, quae vis quaedam pene fatalis; quae tamen ipsa non tulimus: etiamne hujus impuri latronis feremus terribilissimum crudelissimumque dominatum?

XII. Quid hic faciet, si potuerit, iratus, qui, cum succensere nemini posset, omnibus bonis fuerit inimicus? quid hic victor non audebit, qui, nullam adeptus victoriam, tanta scelera post Caesaris interitum fecerit? refertam ejus domum exhauserit? hortos compilarit? ad se ex his omnia ornamenta transtulerit? caedis et incendiorum causam quaesierit ex funere? duobus aut tribus senatus-consultis bene et e republica factis, reliquas res ad lucrum praedamque revocaverit? vendiderit immunitates? civitates liberaverit? provincias universas ex imperii populi Romani jure sustulerit? exules reduxerit? falsas leges, C. Caesaris nomine, et falsa decreta in aes incidenda et in Capitolio figenda curaverit, earumque rerum omnium domesticum mercatum instituerit? populo Romano leges imposuerit? armis et praefidiis populum et magistratus foro exclusit? senatum stiparit armatis? armatos in cella Concordiae, cum senatum haberet, inclusit? ad legiones Brundisium cucurrerit? ex his optime sentientes centuriones jugulaverit? cum exercitu Romanum sit ad interitum nostrum, et ad disperditionem urbis, venire conatus? Atque is, ab hoc impetu abstractus consilio et copiis Caesaris, consensu veteranorum, virtute legionum, ne

fortuna quidem fractus minuit audaciam; nec ruere demens, nec furere, definit. In Galliam mutilatum ducit exercitum: cum una legione, et ea vacillante, L. fratrem expectat; quo neminem reperire potest sui similiorem. Ille autem ex mirmillone dux, ex gladiatore imperator, quas fecit strages, ubicunque posuit vestigia? Cædit greges armentorum, reliquique pecoris, quodcunque nactus est: epulantur milites: ipse autem se, ut fratrem imitetur, obruit vino: vastantur agri: diripiuntur villæ: matres-familias, virgines, pueri ingenui abripiuntur, militibus traduntur. Hæc eadem, quacunque exercitum duxit, fecit M. Antonius.

XIII. His vos teterrimis fratribus portas aperietis? hos unquam in urbem recipietis? non, tempore oblato, ducibus paratis, animis militum incitatis, populo Romano conspirante, Italia tota ad libertatem recuperandam excitata, Deorum immortalium beneficio utemini? Nullum erit tempus, hoc amisso: a tergo, a fronte, a lateribus tenebitur, si in Galliam venerit. Nec ille armis solum, sed etiam nostris decretis, urgendus est. Magna vis est, magnum nomen, unum et idem sentientis senatus. Videtis refertum forum, populumque Romanum ad spem recuperandæ libertatis erectum? qui longo intervallo cum frequentes hic videt nos, tum sperat etiam liberos convenisse.

Hunc ego diem expectans, M. Antonii scelerata arma vitavi, tum, cum ille in me absentem invehens, non intelligebat ad quod tempus me et meas vires reservarem. Si enim illi, tum cædis initium a me quærenti, respondere voluissem; nunc reipublicæ consulere non possem. Hanc vero nactus facultatem, nullum tempus, Patres conscripti, dimittam, neque diurnum, neque nocturnum, quin de libertate populi Romani, de dignitate vestra, quod cogitandum sit, cogitem: quod agendum, atque faciendum, id non modo non recusam; sed appetam etiam, atque deprecem. Hoc feci semper, dum licuit;

intermisi, quoad non licuit. Jam non solum licet, sed etiam necesse est: nisi servire malimus, quam, ne serviamus, armis animisque decernere. Dii immortales nobis hæc præsidia dederunt; urbi Cæsarem, Brutum Gallia. Si enim ille urbem opprimere potuisset statim; si Galliam tenere paulo post: optimo cuique pereundum, reliquis esset serviendum.

XIV. Hanc igitur occasionem oblatam tenete, per Deos immortales, Patres conscripti, et amplissimi orbis terræ consilii principes vos esse aliquando recordamini. Signum date populo Romano, consilium vestrum non deesse reipublicæ, quoniam ille virtutem suam non defuturam esse profitetur. Nihil est, quod moneam vos: nemo est tam stultus, qui non intelligat, si indormierimus huic tempori, non modo crudelem superbamque dominationem nobis, sed ignominiosam etiam et flagitiosam, ferendam esse. Nostis insolentiam Antonii, nostis amicos, nostis totam domum. Libidinosi, petulantibus, impuris, impudicis, aleatoribus, ebriis servire, ea est summa miseria, summo dedecore conjuncta. Quod si jam (quod Dii omen avertant!) fatum extremum reipublicæ venit; quod gladiatores nobiles faciunt, ut honeste decumbant, faciamus nos, principes orbis terrarum, gentiumque omnium, ut cum dignitate potius eadamus, quam cum ignominia serviamus. Nihil est detestabilius dedecore, nihil scdus servitute. Ad decus et libertatem nati sumus: aut hæc teneamus, aut cum dignitate moriamur.

Nimum diu teximus, quid sentiremus: nunc jam apertum est: omnes jam patefecerunt, in utramque partem quid sentiant, quid velint. Sunt impii cives, pro caritate reipubl. nimium multi; pro multitudine bene sentientium, admodum pauci: quorum opprimendorum Dii immortales incredibilem reipublicæ potestatem et fortunam dederunt. Ad ea enim præsidia, quæ habemus, jam accedunt consules summa prudentia, virtute, concordia, multos menses de populi Romani libertate commutati, atque meditati. His auctoribus et ducibus, Diis juvantibus, nobis vigilantibus et multum in posterum providentibus,

populo Romano consentiente, erimus profecto liberi brevi tempore. Jucundiorum autem faciet libertatem servitutis recordatio.

XV. Quas ob res, quod tribuni plebis verba fecerunt, ut senatus Kalendis Januariis tuto haberi, sententiaque de summa republica libere dici possint; de ea re ita censeo, " Ut C. Pansa, " A. Hirtius, consules designati, dent operam, ut senatus Kalendis Januariis tuto haberi possit: quodque edictum D. Bruti, imperatoris, consulis designati, optime de republica meriti, propositum sit, senatum existimare, D. Brutum, imperatorem, consulem designatum, optime de republica mereri, cum senatus auctoritatem, populique Romani libertatem imperiumque, defendat. Quodque Galliam provinciam citeriorem, optimorum et fortissimorum virorum, amicissimorum populo Romano civium, exercitumque in senatus potestate retineat, id eum exercitumque ejus, municipia, colonias provinciae Galliae, recte atque ordine, exque republica, fecisse, et facere. Senatum ad summam rempublicam pertinere arbitrari, a D. Bruto et ab L. Planco, imperatoribus, consulibus designatis, itemque a cæteris, qui provincias obtinent, obtineri ex lege Julia, quoad ex senatus-consulto cuique eorum successum sit; eosque dare operam, ut ea provinciae exercitusque in senatus populique Romani potestate, praesidioque reipublicae sint. Cumque opera, virtute, consilio C. Caesaris, summoque consensu militum veteranorum, qui ejus auctoritatem secuti reipublicae praesidio sunt, et fuerunt, et a gravissimis periculis populus Romanus defensus sit, et hoc tempore defendatur: cumque legio Martia Albæ constiterit, in municipio fidelissimo et fortissimo, seseque ad senatus auctoritatem, populique Romani libertatem, contulerit: quod pari consilio eademque virtute legio quarta usa, L. Egnatuleio duce, cive egregio, senatus auctoritatem, populique Romani libertatem, defendat, ac defenderit: senatui magnæ

" curæ esse, ac fore, ut pro tantis eorum in rempublicam me-
 " ritis honores eis habeantur, gratiæque referantur. Senatui
 " placere, uti C. Panfa, A. Hirtius, consules designati, cum
 " magistratum inissent, si eis videretur, primo quoque tempore
 " de his rebus ad hunc ordinem referrent, ita uti e republica
 " fideque sua videretur."

I N

M. ANTONIUM

AD QUIRITES

PHILIPPICA IV.

I. FREQUENTIA vestrum incredibilis, Quirites, concioque tanta, quantam meminisse non videor, et alacritatem mihi summam defendendæ reipublicæ affert, et spem recuperandæ. Quanquam animus quidem mihi nunquam defuit, tempora defuerunt: quæ simul ac primum aliquid lucis ostendere visa sunt, princeps vestræ libertatis defendendæ fui. Quod si ante facere conatus essem, nunc facere non possem. Hodierno enim die, Quirites, ne mediocrem rem actam arbitramini, fundamenta jacta sunt reliquarum actionum: nam est hostis a senatu nondum verbo appellatus, sed re jam judicatus, Antonius.

Nunc vero multo sum erectior, quod vos quoque illum hostem esse tanto consensu, tantoque clamore, approbavistis. Neque enim, Quirites, fieri potest, ut non aut ii sint impii, qui contra consulem exercitus comparaverunt; aut ille hostis, contra quem jure arma sumpta sunt. Hanc igitur dubitationem, quanquam nulla erat, tamen, ne qua posset esse, senatus hodierno die sustulit. C. Cæsar, qui rempublicam libertatemque vestram suo studio, consilio, patrimonio denique, tutatus est, et tutatur; maximis senatus laudibus ornatus est.

Laudo, laudo vos, Quirites, cum gratissimis animis prosequimini nomen clarissimi adolescentis, vel pueri potius: sunt enim facta ejus immortalitatis; nomen, ætatis. Multa memini, multa audiui, multa legi: nihil ex omnium seculorum memoria tale cognovi. Qui, cum servitute premeremur, et in dies malum cresceret, præsidii nihil haberemus, capitalem et pestiferum a Brundusio M. Antonii reditum timeremus; hoc insperatum omnibus consilium, incognitum certe, ceperit, ut exercitum invictum ex paternis militibus conduceret, Antoniique furorem, crudelissimis consiliis incitatum, a perniciæ reipublicæ averteret.

II. Quis est enim, qui hoc non intelligat, nisi Cæsar exercitum paravisset, non sine exitio nostro futurum Antonii reditum fuisse? Ita enim se recipiebat ardens odio vestri, cruentus sanguine civium Romanorum, quos Sueffæ, quos Brundusii occiderat, ut nihil nisi de reipublicæ perniciæ cogitaret. Quod autem erat præsidium salutis libertatisque vestræ, si C. Cæsaris, fortissimorum sui patris militum, exercitus non fuisset? Cujus de laudibus et honoribus, qui ei pro divinis et immortalibus meritis divini immortalesque debentur, mihi senatus assensus paulo ante decrevit, ut primo quoque tempore referretur. Quo decreto quis non perspicit Antonium hostem esse judicatum? Quem enim appellare possumus eum, contra quem qui exercitus ducunt, iis senatus arbitratur singulares exquirendos honores?

Quid legio Martia? quæ mihi videtur divinitus ab eo Deo traxisse nomen, a quo populum Romanum generatum accepimus. Non ipsa suis decretis prius, quam senatus, hostem judicavit Antonium? Nam, ille si non hostis; qui consulem reliquerunt, hostes necesse est judicemus. Præclara et luculenta reclamatione vestra factum pulcherrimum Martialium comprobastis, qui se ad senatus auctoritatem, ad libertatem vestram, ad universam rempublicam, contulerunt; hostem illum, et latronem, et parricidam patriæ, reliquerunt. Nec solum id animose et

fortiter, sed considerate etiam sapienterque, fecerunt: Albæ constiterunt, in urbe opportuna, munita, propinqua, fortissimorum virorum, fidelissimorum civium, atque optimorum. Hujus Martiæ legionis legio quarta imitata virtutem, duce L. Egnatuleio, quem senatus merito paulo ante laudavit, C. Cæsaris exercitum persecuta est.

III. Quæ expectas, M. Antoni, judicia graviora? Cæsar fertur in cælum, qui contra te exercitum comparavit: laudantur exquisitissimis verbis legiones, quæ te reliquerunt, quæ a te arcessitæ sunt; quæ essent, si te consulem quam hostem maluisses, tuæ. Quarum legionum fortissimum verissimumque judicium confirmat senatus, comprobatur universus populus Romanus: nisi forte vos, Quirites, consulem, non hostem, judicatis Antonium. Sic arbitrabar, Quirites, vos judicare, ut ostenditis. Quid? municipia, colonias, præfecturas, num aliter judicare censeatis? Omnes mortales una mente consentiunt, omnia arma eorum, qui hæc salva velint, contra illam pestem esse capienda. Quid? D. Bruti judicium, Quirites, quod ex hodierno ejus edicto perspicere potuistis, num cui tandem contemnendum videtur? Recte et vere negatis, Quirites. Est enim quasi Deorum immortalium beneficio et munere datum reipublicæ Brutorum genus et nomen, ad libertatem populi Romani vel constituendam, vel recipiendam. Quid igitur D. Brutus de M. Antonio judicavit? exclusit provincia: exercitu obstitit: Galliam totam hortatur ad bellum, ipsam sua sponte suoque judicio excitatam. Si consul Antonius; Brutus hostis. Si conservator reipublicæ Brutus; hostis Antonius. Num igitur, utrum horum sit, dubitare possumus?

IV. Atqui, ut vos una mente unaque voce dubitare vos negatis; sic modo decrevit senatus, D. Brutum optime de reipublica mereri, cum senatus auctoritatem, populi que Romani libertatem imperiumque, defenderit. A quo defenderit? nempe ab hoste: quæ est enim alia laudanda defensio? Deinceps laudatur provincia Gallia, meritoque ornatur verbis amplissimis a

senatu, quod resistat Antonio. Quem si consulem illa provincia putaret, neque eum reciperet; magno scelere se adstringeret: omnes enim in consulis jure et imperio debent esse provinciæ. Negat hoc D. Brutus imperator, consul designatus, natus reipublicæ civis; negat Gallia, negat cuncta Italia, negat senatus, negatis vos. Quis igitur illum consulem nisi latrones putant? quanquam ne ii quidem ipsi, quod loquuntur, id sentiunt; nec a judicio omnium mortalium, quamvis impii nefariiue sint, sicut sunt, dissentire possunt. Sed spes rapiendi atque prædandi obcæcat animos eorum: quos non bonorum donatio, non agrorum assignatio, non illa infinita hasta, satiavit: qui sibi urbem, qui bona et fortunas civium, ad prædam proposuerunt: qui, dum sit quod raptant, quod auferant, nihil sibi defuturum arbitrantur: quibus M. Antonius (O Dii immortales, avertite et detestamini, quæso, hoc omen!) urbem se divisurum esse promisit. Ita vero, Quirites, ut precamini, eveniat, hujusque amentiae pœna in ipsum familiamque ejus recidat! Quod ita futurum esse confido: jam enim non solum homines, sed etiam Deos immortales, ad rempublicam conservandam arbitror consensisse. Sive enim prodigiis atque portentis Dii immortales nobis futura prædicunt; ita sunt aperte denuntiata, ut et illi pœna, et libertas nobis, appropinquet: sive tantus consensus omnium sine impulsu Deorum esse non potuit; quid est, quod de voluntate cælestium dubitare possimus? Reliquum est, Quirites, ut vos in ista sententia, quam præ vobis fertis, perseveretis.

V. Faciam igitur, ut imperatores instructa acie solent, quam paratissimos milites ad præliandum videant, ut eos tamen adhortentur; sic ego vos ardentis et erectos ad libertatem recuperandam cohortabor. Non est, non est vobis, Quirites, cum eo hoste certamen, quocum aliqua pacis conditio esse possit. Neque enim ille servitutem vestram, ut antea, sed jam iratus sanguinem, concupiscit: nullus ei ludus videtur esse jucundior, quam cruor, quam cædes, quam ante oculos trucidatio civium. Non est vobis, Quirites, res cum scelerato homine,

atque nefario, sed cum immani tetraque bellua: quæ, quoniam in foveam incidit, obruatur. Si enim illinc emerferit, nullius supplicii crudelitas erit recusanda. Sed tenetur, premitur, urgetur, nunc iis copiis, quas habemus; mox iis, quas paucis diebus novi consules comparabunt. Incumbite in causam, Quirites, ut facitis. Nunquam vester consensus major in ulla causa fuit: nunquam tam vehementer cum senatu consociati fuistis. Nec mirum: agitur enim non qua conditione victuri, sed victurine simus, an cum supplicio ignominiaque perituri.

Quamquam mortem quidem omnibus natura proposuit, crudelitatem mortis et dedecus virtus propulsare solet; quæ propria est Romani generis et seminis. Hanc retinete, quæso, Quirites, quam vobis tanquam hereditatem maiores vestri reliquerunt. Quamquam omnia alia incerta sunt, caduca, mobilia: virtus est una altissimis defixa radicibus; quæ nunquam ulla vi labefactari potest, nunquam demoveri loco. Hac maiores vestri primum universam Italiam devicerunt: deinde Carthaginem exciderunt, Numantiam everterunt, potentissimos reges, bellicosissimas gentes, in ditionem hujus imperii redegerunt.

VI. Ac majoribus quidem vestris, Quirites, cum eo hoste res erat, qui haberet rempublicam, curiam, ærarium, consensum et concordiam civium, rationem aliquam, si res ita tulisset, pacis et fœderis: hic vester hostis vestram rempublicam oppugnat, ipse habet nullam: senatum, id est, orbis terræ consilium, delere gestit, ipse consilium publicum nullum habet: ærarium vestrum exhaustit, suum non habet. Nam concordiam civium quæ habere potest, nullam cum habeat civitatem? Pacis vero quæ potest esse cum eo ratio, in quo est incredibilis crudelitas, fides nulla?

Est igitur, Quirites, populo Romano, victori omnium gentium, omne certamen cum excursore, cum latrone, cum Spartaco. Nam, quod se similem esse Catilinæ gloriari solet; scelere par est illi, industria inferior. Ille, cum exercitum nullum habuisset, repente conflavit: hic cum exercitum, quem accepit,

amisit. Ut igitur Catilinam diligentia mea, senatus auctoritate, vestro studio et virtute, fregistis; sic Antonii nefarium latrocinium vestra cum senatu concordia tanta, quanta nunquam fuit, felicitate et virtute exercituum ducumque vestrorum, brevi tempore oppressum andietis. Equidem, quantum cura, labore, vigiliis, auctoritate, consilio, eniti atque efficere potero, nihil prætermittam, quod ad libertatem vestram pertinere arbitrabor. Neque enim id pro vestris in me amplissimis beneficiis sine scelere facere possum. Hodierno autem die primum, referente viro fortissimo, vobisque amicissimo, hoc M. Servilio, collegisque ejus, ornatissimis viris, optimis civibus, longo intervallo, me auctore et principe, ad spem libertatis exarsimus.

I N

M. ANTONIUM

PHILIPPICA V.

N I H I L unquam longius his Kalendis Januariis mihi visum est, Patres conscripti: quod idem intelligebam per hos dies unicuique vestrum videri. Qui enim bellum cum republica gerunt, hunc diem non expectabant: nos autem tum, cum maxime consilio nostro subvenire communi salutis oporteret, in senatum non vocabamur. Sed querelam præteritorum dierum sustulit oratio consulum; qui ita locuti sunt, ut magis exoptata Kalendæ Januariæ, quam seræ, esse videantur. Atque, ut oratio consulum animum meum erexit, spemque attulit non modo salutis conservandæ, verum etiam dignitatis pristinae recuperandæ; sic me perturbasset ejus sententia, qui primus rogatus est, nisi vestrae virtutis constantiaque confiderem.

Hic enim vobis, Patres conscripti, dies illuxit, hæc potestas data est, ut, quantum virtutis, quantum constantia, quantum gravitatis in hujus ordinis consilio esset, populo Romano declarare possentis. Recordamini, qui dies nudius tertius decimus fuerit, quantus consensus vestrum, quanta virtus, quanta constantia; quantam sitis a populo Romano laudem, quantam gloriam, quantam gratiam, consecuti. Atque illo die, Patres conscripti, ea constituistis, ut vobis nihil jam sit integrum, nisi aut honesta pax, aut bellum necessarium. Pacem vult M. Antonius: arma ponat, roget, deprecetur. Neminem æquiorum me reperiet: cui, dum se civibus impiis commendat,

inimicus esse, quam amicus, maluit. Nihil est profecto, quod dari possit bellum gerenti: erit fortasse aliquid, quod concedi possit roganti.

II. Legatos vero ad eum mittere, de quo gravissimum et severissimum iudicium nudiustertiusdecimus feceritis, non iam levitatis est, sed, ut quod sentio dicam, dementiæ. Primum duces eos laudavistis, qui contra illum bellum privato consilio suscepissent; deinde milites veteranos, qui cum ab Antonio in colonias essent deducti, illius beneficio libertatem populi Romani anteposuerunt. Quid legio Martia? quid quarta? cur laudantur? si enim consulem suum reliquerunt, vituperandæ sunt: si inimicum reipublicæ, jure laudantur. Atqui, cum consules nondum haberetis, decrevistis, ut et de præmiis militum, et de honoribus imperatorum, primo quoque tempore referretur. Placet eodem tempore præmia constituere iis, qui contra Antonium arma ceperunt, et legatos ad Antonium mittere? ut jam pudendum sit, honestiora decreta esse legionum, quam senatus: siquidem legiones decreverunt senatum defendere contra Antonium; senatus decernit legatos ad Antonium. Utrum hoc est confirmare militum animos, an debilitare virtutem? Hoc dies duodecim profecerunt, ut quem nemo, præter Cotylam, tum inventus sit qui defenderet, is habeat jam patronos etiam consulares? Qui utinam omnes ante me sententiam rogarentur! quanquam suspicor, quid dicturi sunt quidam eorum, qui post me rogabuntur. Facilius contra dicerem, si quid videretur. Est enim opinio, decreturum aliquem M. Antonio illam ultimam Galliam, quam Plancus obtinet. Quid est aliud, omnia ad bellum civile hosti arma largiri? primum nervos belli, pecuniam infinitam, qua nunc eget; deinde equitatum, quantum velit. Equitatum dico? dubitabit, credo, gentes barbaras secum adducere. Hoc qui non videt, excors est: qui, cum videt, decernit, impius. Tu civem sceleratum et perditum Gallorum et Germanorum exercitu, pecunia, perditu, equitatu, copiis instrues? Nullæ istæ excusationes sunt:

Meus amicus est. Sit patriæ prius. Meus cognatus. An potest cognatio ulla propior esse, quam patriæ, in qua parentes etiam continentur? Mihi pecuniam attribuit. Cupio videre, qui id audeat dicere. Quid autem agatur, cum aperuero; facile erit statuere, quam sententiam dicatis, aut quam sequamini.

III. Agitur, utrum M. Antonio facultas detur opprimendæ reipublicæ, cædis faciendæ bonorum, diripiendæ urbis, agrorum suis latronibus condonandi, populum Romanum servitute opprimendi; an horum nihil facere ei liceat. Dubitate, quid agatis. At non cadunt hæc in Antonium. Hoc ne Cotyla quidem dicere auderet. Quid enim in eum non cadit? qui, cujus acta se defendere dicit, ejus eas leges pervertit, quas maxime laudare poteramus. Ille paludes ficcare voluit: hic omnem Italiam moderato homini, L. Antonio, dividendam dedit. Quid? hanc legem populus Romanus accepit? quid? per auspicia ferre potuit? Sed augur verecundus sine collegis de auspiciis. Quanquam illa auspicia non egent interpretatione augurum: Jove enim tonante cum populo agi non esse fas, quis ignorat? Tribuni plebis tulerunt de provinciis contra acta Cæsaris: ille biennium, iste sexcennium. Num etiam hanc legem populus Romanus accepit? quid? promulgata fuit? quid? nonne ante lata, quam scripta? nonne ante factum vidimus, quam futurum quisquam est suspicatus?

Ubi lex Cæcilia et Didia? ubi promulgatio, trinundinum? ubi pænæ recenti lege Junia et Licinia? possuntne hæ leges ratæ esse sine interitu legum reliquarum? Eccui potestas in forum insinuandi fuit? quæ porro illa tonitrua? quæ tempestas? ut, si auspicia M. Antonium non moverent, sustinere tamen eum ac ferre potuisse tantam vim tempestatis, imbris, ac turbinum, mirum videretur. Quam legem igitur se augur dicit tulisse, non modo tonante Jove, sed prope cælesti clamore prohibente, hanc dubitabit contra auspicia latam confiteri? Quid? quod cum eo collega tulit, quem ipse fecit sua nuntiatione vitiosum, nihilne ad auspicia bonus augur pertinere arbitratus est?

IV. Sed auspicioꝝ nos fortasse erimus interpretes, qui sumus ejus collegæ: num ergo etiam armorum interpretes quarimus? Primum omnes fori aditus ita septi sunt, ut, etiam si nemo obstaret armatus, tamen, nisi septis revulsis, introiri in forum nullo modo posset. Sic vero erant disposita præsidia, ut, quomodo hostium aditus urbe prohibentur, castellis et operibus, ab ingressione fori populum ita, tribunosque plebis, propulsari videres. Quibus de causis eas leges, quas M. Antonius tulisse dicitur, omnes cenſeo per vim et contra auspicia latas, hisque legibus populum non teneri. Si quam legem de actis Cæsaris confirmandis, deve dictatura in perpetuum tollenda, deve coloniis in agros deducendis, tulisse M. Antonius dicitur; easdem leges de integro, ut populum teneant, salvis auspiciis ferri placet. Quamvis enim leges bonas vitiose per vimque tulerit; tamen hæ leges non sunt habendæ: omnisque audacia gladiatoris amentis auctoritate nostra repudianda est.

Illæ vero dissipatio pecuniæ publicæ ferenda nullo modo est, per quam septies millies falsis perſcriptionibus donationibusque avertit: ut portenti simile videatur, tantam pecuniam populi Romani tam brevi tempore perire potuisse. Quid? illi immanes quæstus, ferendine, quos M. Antonii tota exhausit domus! Decreta falsa vendebat: regna, civitates, immunitates, in æs, accepta pecunia, jubebat incidi. Hæc se ex commentariis Cæsaris, quorum ipse auctor erat, agere dicebat. Calebant in interiore ædium parte totius reipublicæ nundinæ: mulier, sibi felicior, quam viris, auctionem provinciarum regnorumque faciebat: restituebantur exules, quasi lege, sine lege: quæ nisi auctoritate senatus rescinduntur, quoniam ingressi in spem reipublicæ recuperandæ sumus, imago nulla liberæ civitatis relinquetur.

Neque solum commentariis commentitiis, chirographisque venalibus, innumerabilis pecunia congesta in illam domum est, cum, quæ vendebat Antonius, ea se ex actis Cæsaris agere diceret; sed senatus etiam consulta, pecunia accepta, falsa

referebat: syngraphæ obsignabantur: senatus-consulta, nunquam facta, tanquam facta ad ærarium referebantur. Hujus turpitudinis testes erant etiam exteræ nationes. Fœdera interea facta: regna data: populi provinciæque liberatæ: earumque rerum falsæ tabulæ, gemente populo Romano, toto Capitolio figebantur. Quibus rebus tanta pecunia una in domo coacervata est, ut, si hoc genus in unum redigatur, non sit pecunia populo Romano defutura.

V. Is legem etiam judicariam tulit, homo castus atque integer; judiciorum et juris auctor. In quo nos fefellit. Antesignanos, et manipulares, et Alaudas, judices se constituisse dicebat. At ille legit aleatores, legit exules, legit Græcos. O confessum judicum præclarum! O dignitatem consilii admirandam! avet animus apud consilium illud pro reo dicere. Cydam Cretensem, portentum insulæ, hominem audacissimum et perditissimum! sed fac ita non esse; num Latine scit? num est ex judicum genere et forma? num leges nostras moresve novit? num denique homines? Est enim Creta vobis notior, quam Roma Cydæ. Delectus autem et notatio judicum etiam in nostris civibus haberi solet. Gortynium vero judicem quis novit, aut quis nosse potuit? Nam Lysiadem Atheniensem plerique novimus: est enim Phædri, philosophi nobilis, filius: homo præterea festivus, ut ei cum M'. Curio, confessore eodem et collusore, facillime possit convenire.

Quæro igitur, si Lysiares citatus judex non responderit, excuseturque Areopagites esse, nec debere eodem tempore Romæ et Athenis res judicare; accipietne excusationem is, qui quæstioni præerit, Græculi judicis, modo palliati, modo togati? An Atheniensium antiquissimas leges negliget? Qui porro ille confessus, Dii boni? Cretensis judex, isque nequissimus. Quem ad hunc reus alleget? quomodo accedat? duratio est. At Athenienses misericordes. Puto ne Curium quidem esse crudelem, qui quotidie periculum fortunæ faciat. Sunt item lecti judices, qui fortasse excusabuntur: habent enim

legitimam excusationem, exilii causa solum vertisse, nec esse postea restitutos. Hos ille demens iudices legisset; horum nomina ad aerarium detulisset; his magnam partem reipublicæ credidisset, si ullam speciem reipublicæ cogitavisset?

VI. Atque ego de notis iudicibus dixi. Quos minus nostis, nolui nominare: saltatores, citharistas, totum denique comisationis Antonianæ chorum, in tertiam decuriam iudicum scitote esse conjectum. Hæc causa, cur lex tam egregia, tamque præclara, maximo imbri, tempestate, ventis, procellis, turbinibus, inter fulmina et tonitrua ferretur, ut eos iudices haberemus, quos focios ad epulas hospites habere nemo velit. Scelerum magnitudo, conscientia maleficiorum, direptio ejus pecuniæ, cujus ratio in æde Opis confecta est, hanc tertiam decuriam excogitavit; nec ante turpes iudices quæsit, quam honestis iudicibus nocentium salus desperata est.

Sed illud os, illam impuritatem cœni fecisse, ut hos iudices legere auderet! quorum lectione duplex imprimeretur reipublicæ dedecus: unum, quod tam turpes iudices essent; alterum, quod patefactum cognitumque esset, quam multos in civitate turpes haberemus. Hanc ergo et reliquas ejusmodi leges, etiam si sine vi, salvis auspiciis, essent rogatæ, censerem tamen abrogandas: nunc vero cur abrogandas censeam, quas iudico non rogatas?

An illa non gravissimis ignominiis monumentisque hujus ordinis ad posteritatis memoriam sunt notanda, quod unus M. Antonius in hac urbe post conditam urbem palam secum habuit armatos? quod neque reges fecerunt, neque ii, qui, regibus exactis, regnum occupare voluerunt. Cinna memini; vidi Syllam; modo Cæsarem: hi enim tres post civitatem a L. Bruto liberatam plus potuerunt, quam universa respublica. Non possum affirmare, nullis telis eos stipatos fuisse: hoc dico, nec multis, et occultis. At hanc pestem agmen armorum sequebatur: Clastius, Mustela, Tiro, gladios ostentantes, sui similes greges ducebant per forum: certum agminis

locum tenebant barbari sagittarii. Cum autem erat ventum ad ædem Concordiæ, gradus complebantur, lecticæ collocabantur: non quo ille scuta occulta esse vellet, sed ne familiares, si scuta ipsi ferrent, laborarent.

VII. Illud vero teterrimum non modo auditu, sed etiam adspectu, in cella Concordiæ collocari armatos, latrones, ficiarios: de templo carcerem fieri: opertis valvis Concordiæ, cum inter subsellia senatus versarentur latrones, patres conscriptos sententias dicere. Huc etiam nisi venire Kalend. Septemb. fabros se missurum, et domum meam disturbaturum, esse dixit. Magna res, credo, agebatur. De supplicatione referebat. Veni postridie: ipse non venit. Locutus sum de republica: minus equidem libere, quam mea consuetudo; liberius tamen, quam periculi minæ postulabant. At ille, homo vehemens et violentus, qui hanc consuetudinem libere dicendi excluderet, (fecerat enim hoc idem maxima cum laude L. Piso xxx diebus ante me) inimicitias mihi denunciavit: adeste in senatu iussit a. d. XIII. Kalendas Octobris. Ipse interea decem et septem dies de me in Tiburtino Scipionis declamavit, sitim quærens: hæc enim ei causa esse declamandi solet.

Cum is dies, quo me adeste jufferat, venisset, tum vero agmine quadrato in ædem Concordiæ venit, atque in me absentem orationem ore impurissimo evomit. Quo die, si per amicos mihi cupienti in senatum venire licuisset, cædis initium fecisset a me: sic enim statuerat. Cum autem semel gladium scelere imbuisset, nulla res ei finem cædendi, nisi defatigatio et satietas, attulisset. Etenim aderat L. frater, gladiator Asiaticus, qui mirmillo Mylasis depugnarat: sanguinem nostrum sitiebat, suum in illa gladiatoria pugna multum profuderat. Hic pecunias nostras æstimabat: possessiones notabat, et urbanas, et rusticas: hujus mendicitas, aviditate conjuncta, in fortunas nostras imminebat: dividebat agros, quibus, et quos, volebat: nullus aditus erat privato, nulla æquitatis deprecatio:

tantum quisque habebat possessor, quantum reliquerat divisor Antonius. Quæ quanquam, si leges irritas feceritis, rata esse non possunt; tamen separatim suo nomine notanda censeo, judicandumque, nullos septemviros fuisse; nihil placere ratum esse, quod ab iis actum diceretur.

VIII. M. vero Antonium quis est, qui civem possit judicare potius, quam teterrimum et crudelissimum hostem, qui pro æde Castoris sedens, audiente populo Romano, dixerit, nisi victorem, victurum neminem? Num putatis, Patres conscripti, dixisse eum minacius, quam facturum fuisse? Quid vero, quod in concione dicere ausus est, se, cum magistratu abiisset, ad urbem futurum cum exercitu? introitum, quotiescunque vellet? quid erat aliud, nisi denuntiare populo Romano servitutem? Quod autem ejus iter Brundisium, quæ festinatio, quæ spes, nisi ut ad urbem, vel in urbem potius, exercitum maximum adduceret? Qui autem delectus centurionum? quæ effrenatio impotentis animi? Cum ejus promissis legiones fortissimæ reclamassent, domum ad se venire jussit centuriones, quos bene de republica sentire cognoverat; eosque ante pedes suos, uxorisque suæ, quam secum gravis imperator ad exercitum duxerat, jugulari coegit. Quo animo hunc futurum fuisse censetis in nos, quos oderat, cum in eos, quos nunquam viderat, tam crudelis fuisset? et quam avidum in pecuniis locupletium, qui pauperum sanguinem concupisset? quorum ipsorum bona, quantacunque erant, statim comitibus suis, compotioribusque, descripsit.

Atque ille furens infesta jam patriæ signa Brundisio inferebat: cum C. Cæsar Deorum immortalium beneficio, divini animi, ingenii, consilii magnitudine, quanquam sua sponte, eximiaque virtute, tamen approbatione auctoritatis meæ, colonias patris adiit; veteranos milites convocavit; paucis diebus exercitum fecit; incitatos latronis impetus retardavit. Postea vero quam legio Martia ducem præstantissimum vidit, nihil egit aliud, nisi, ut aliquando liberi essemus: quam est imitata quarta legio.

IX. Quo ille nuntio audito, cum senatum vocasset, adhibuissetque consularem, qui sua sententia C. Cæsarem hostem iudicaret, repente concidit. Post autem, neque sacrificiis sollemnibus factis, neque votis nuncupatis, non profectus est, sed profugit, paludatus. At quo? in provinciam firmissimorum et fortissimorum civium; qui illum, ne si ita quidem venisset, ut nullum bellum inferret, ferre potuissent, impotentem, iracundum, contumeliosum, superbum, semper poscentem, semper rapientem, semper ebrium. At ille, ejus ne pacatam quidem nequitiam quisquam ferre posset, bellum intulit provincie Galliae; circumfedit Mutinam, firmissimam et splendidissimam populi Romani coloniam; oppugnat D. Brutum, imperatorem, consulem designatum, civem non sibi, sed nobis, et reipublicae, natum.

Ergo Annibal hostis, civis Antonius? quid ille fecit hostiliter, quod hic non aut fecerit, aut faciat, moliatur, et cogitet? Totum iter Antonii quid habuit, nisi depopulationes, vastationes, caedes, rapinas? quas non faciebat Annibal, quia multa ad usum reservabat. At hi, qui in horam viverent, non modo de fortunis et de bonis civium, sed ne de utilitate quidem sua, cogitaverunt. Ad hunc (Dii boni!) legatos mitti placet? norunt isti homines formam reipublicae, jura belli, exempla majorum? cogitant, quid populi Romani majestas, quid senatus severitas, postulet? Legatos decernis: si, ut depreceris, contemnet; si, ut imperes, non audiet: denique, quamvis severa legatis mandata dederimus, nomen ipsum legatorum, hunc, quem videmus, populi Romani restinguet ardorem; municipiorum atque Italiae franget animos. Ut omittam haec, quae magna sunt; certe ista legatio moram et tarditatem afferet bello. Quamvis dicant, quod quosdam audio dicturos; Legati proficiscantur, bellum nihilominus paretur; tamen legatorum nomen ipsum et animos molliet, et belli celeritatem morabitur.

X. Minimis momentis, Patres conscripti, maximae inclina-

tionem temporum fiunt, cum in omni casu reipublicæ, tum in bello, et maxime civili; quod opinione plerumque, et fama, gubernatur. Nemo quæret, quibuscum mandatis legatos miserimus: nomen ipsum legationis, ultro missæ, timoris esse signum videbitur. Recedat a Mutina, desinat oppugnare Brutum, decedat ex Gallia: non est verbis rogandus, cogendus est armis. Non enim ad Annibalem mittimus, ut a Sagunto recedat, ad quem miserat olim senatus P. Valerium Flaccum et Q. Bæbium Tampilum; qui, si Annibal non pareret, Carthaginem ire iussi sunt. Nostros legatos quo jubebimus ire, si non paruerit Antonius? Ad nostrum civem mittimus, ne imperatorem, ne coloniam populi Romani oppugnet? Itane vero? hoc per legatos rogandus est? Quid interest, per Deos immortales! utrum hanc urbem oppugnet, an hujus urbis propugnaculum, coloniam populi Romani, præsidii causa collocatam? Belli Punici secundi, quod contra majores nostros Annibal gessit, causa fuit Sagunti oppugnatio. Recte ad eum legati missi: mittebantur ad Pœnum, mittebantur pro Annibalis hostibus, nostris sociis. Quid simile tandem? nos ad civem mittemus, ne imperatorem populi Romani, ne exercitum, ne coloniam circumfideat, ne oppugnet, ne agros depopuletur, ne sit hostis? Age, si paruerit, hoc cive uti aut volumus, aut possumus?

XI. Ante diem XIII. Kalendas Januarii, decretis vestris eum concidistis: constituistis, ut hæc ad vos Kalend. Jan. referrentur, quæ referri videtis, de honoribus et præmiis bene de republica meritorum et merentium: quorum principem judicavistis eum, qui fuit, C. Cæsarem, qui M. Antonii impetus nefarios ab urbe in Galliam avertit: deinde milites veteranos, qui primi Cæsarem secuti sunt; tum illas cælestes divinasque legiones, Martiam et quartam, quibus, cum consulem suum non modo reliquissent, sed bello etiam persequerentur, honores et præmia spopondistis: eodemque die D. Bruti, præstantissimi civis, edicto allato atque proposito, factum ejus

collaudastis; quodque ille bellum privato consilio susceperat, id vos auctoritate publica comprobastis.

Quid igitur illo die aliud egistis, nisi ut hostem judicaretis Antonium? his vestris decretis, aut ille vos æquo animo adspicere poterit, aut vos illum sine summo dolore videbitis? Excludit illum a republica, distraxit, segregavit, non solum scelus ipsius, sed etiam, ut mihi videtur, fortuna quædam rei-publicæ. Qui si legatis paruerit, Romamque redierit; num quando perditis civibus vexillum, quo concurrant, defuturum putatis? Sed hoc minus vereor: sunt alia, quæ magis timeam, et cogitem. Nunquam parebit ille legatis. Novi hominis insaniam, arrogantiam: novi perdita consilia amicorum, quibus ille est deditus.

Lucius quidem frater ejus, utpote qui peregre depugnarit, familiam ducit. Sit per se ipse sanus, quod nunquam erit; per hos esse ei tamen non licebit. Teretur interea tempus: belli apparatus refrigescet. Unde est adhuc bellum, nisi ex retardatione, et mora? Ut primum post discessum latronis, vel potius desperatam fugam, libere senatus haberi potuit; semper flagitavi, ut convocaremur. Quo die primum convocati sumus, cum designati consules non adessent, jeci sententia mea, maximo vestro consensu, fundamenta reipublicæ, serius omnino, quam decuit; nec enim ante potui; sed tamen, si ex eo tempore dies nullus intermissus esset, bellum profecto nullum haberemus. Omne malum nascens facile opprimitur; inveteratum fit plerumque robustius. Sed tum expectabantur Kalendæ Januariæ: fortasse non recte.

XII. Verum præterita omittamus. Etiamne hanc moram afferemus, dum proficiscantur legati? dum revertantur? Quorum expectatio dubitationem belli afferet: bello autem dubio, quod potest studium esse delectus? Quamobrem, Patres conscripti, legatorum mentionem nullam censeo faciendam: rem administrandam arbitror sine ulla mora, et confestim gerendam: tumultum decerni, justitium edici, saga sumi dico oportere,

delectum haberi, sublatis vacationibus in urbe et in Italia, præter Galliam, tota. Quæ si erunt facta, opinio ipsa et fama vestræ severitatis obruet scelerati gladiatoris amentiam: sentiet sibi bellum cum republica esse susceptum: experietur consentientis senatus nervos atque vires. Nam nunc quidem partium contentionem esse dicitur. Quarum partium? alteri victi sunt, alteri sunt e mediis C. Cæsaris partibus: nisi forte Cæsaris partes a Pansa et Hirtio consulibus, et a filio C. Cæsaris, oppugnari putamus. Hoc vero bellum non est ex dissensione partium, sed ex nefaria spe perditissimorum civium, excitatum: quibus bona fortunæque nostræ notatæ sunt, et jam ad cuiusque opinionem distributæ.

Legi epistolam Antonii, quam ad quendam septemvirum, capitalem hominem, collegam suum, miserat. *Quid concupiscas, tu videris; quod concupiveris, certe habebis.* Hem, ad quem legatos mittamus; cui bellum moremur inferre; qui ne sorti quidem fortunas nostras destinavit, sed libidini cuiusque nos ita addixit, ut ne sibi quidem quidquam integrum, quod non alicui promissum jam sit, reliquerit. Cum hoc, Patres conscripti, bello, bello inquam, decertandum est, idque confestim: legatorum tarditas repudianda est.

Quapropter, ne multa nobis quotidie decernenda sint; consulibus totam rempublicam commendandam censeo, hisque permittendum, ut rempublicam defendant, provideantque, ne quid respublica detrimenti accipiat: censeoque, ut iis, qui in exercitu Antonii sunt, ne sit ea res fraudi, si ante Kalendas Febr. ab eo discefferint. Hæc si censueritis, Patres conscripti, brevi tempore libertatem populi Romani, auctoritatemque vestram, recuperabitis: sin autem lenius agetis, tamen eadem, sed fortasse serius, decernetis. De republica quod retulistis, satis decrevisse videor.

XIII. Altera res est de honoribus: de quibus deinceps intelligo esse dicendum. Sed, qui ordo in sententiis rogandis servari solet, eundem tenebo in viris fortibus honorandis. A Bruto

igitur, consule designato, more majorum capiamus exordium :
cujus ut superiora omittam, quæ sunt maxima illa quidem, sed
adhuc hominum magis judiciis, quam publice, laudata; qui-
busnam verbis ejus laudes hujus ipsius temporis consequi pos-
sumus? Neque enim ullam mercedem tanta virtus, præter hanc
laudis gloriæque, desiderat : qua etiam si careat, tamen sit se
ipsa contenta, atque in memoria gratorum civium, tanquam
in luce, posita lætetur. Laus igitur judicii testimoniique vestri
tribuenda Bruto est. Quamobrem his verbis, Patres conscripti,
senatus-consultum faciendum censeo : “ CUM D. Brutus, im-
“ perator, consul designatus, provinciam Galliam in senatus po-
“ pulique Romani potestate teneat : cumque exercitum tantum,
“ tam brevi tempore, summo studio municipiorum colonia-
“ rumque provinciæ Galliæ, optime de republica meritæ, me-
“ rentisque, conscripserit, compararit : id eum recte, et ordine,
“ exque republica, fecisse : idque D. Bruti præstantissimum
“ meritum in rempublicam senatui populoque Romano gratum
“ esse, et fore. Itaque senatum populumque Romanum existi-
“ mare, D. Bruti, imperatoris, consulis designati, opera, con-
“ filio, virtute, incredibilique studio et consensu provinciæ
“ Galliæ, reipublicæ difficillimo tempore esse subventum.”

Huic tanto merito Bruti, Patres conscripti, tantoque in
republicam beneficio, quis est tantus honos, qui non debeat-
ur? Nam, si M. Antonio patuisset Gallia, si oppressis muni-
cipiis, et coloniis imparatis, in illam ultimam Galliam pene-
trare potuisset; quantus reipublicæ terror impenderet? Dubi-
taret, credo, homo amentissimus, atque in omnibus consiliis
præceps et devius, non solum cum exercitu suo, sed etiam
cum omni immanitate barbariæ, bellum inferre nobis : ut ejus
furorem ne Alpium quidem muro cohibere possemus. Hæc
igitur habenda gratia est D. Bruto, qui illum, nondum inter-
posita auctoritate vestra, suo consilio atque judicio, non ut
consulem recepit, sed ut hostem arcuit Gallia; seque obsideri,
quam hanc urbem, maluit. Habeat ergo hujus tanti facti,

tamque præclari, decreto vestro testimonium sempiternum: Galliaque, quæ semper præsidet atque præfedit huic imperio, libertatique communi, merito vereque laudetur, quod se suasque vires non tradidit, sed opposuit, Antonio.

XIV. Atque etiam M. Lepido pro ejus egregiis in rempublicam meritis decernendos honores quam amplissimos censeo. Semper ille populum Romanum liberum voluit, maximumque signum illo die dedit voluntatis et judicii sui, cum, Antonio diadema Cæsari imponente, se avertit, gemituque et mœstitia declaravit, quantum haberet odium servitutis; quam populum Romanum liberum cuperet; quam illa, quæ tulerat, temporum magis necessitate, quam judicio, tulisset. Quanta vero is moderatione usus sit in illo tempore civitatis, quod post mortem Cæsaris consecutum est, quis nostrum oblivisci potest? Magna hæc: sed ad majora properat oratio.

Quid enim, O Dii immortales! admirabilius omnibus gentibus, quid optatius populo Romano, accidere potuit, quam, cum bellum civile maximum esset, cujus belli exitum omnes timeremus, sapientia ejus id potius extinguere, quam armis et ferro rem in discrimen adducere? Quod si eadem ratio Cæsaris fuisset, in illo tetro miseroque bello; ut omittam patrem, duos Cn. Pompeii, summi et singularis viri, filios incolumes haberemus: quibus certe pietas fraudi esse non debuit. Utinam omnes M. Lepidus servare potuisset! facturum fuisse declaravit in eo, quod potuit; cum Sextum Pompeium restituit civitati, maximum ornamentum reipublicæ, clarissimum monumentum clementiæ suæ. Gravis illa fortuna populi Romani, grave fatum: Pompeio enim patre, quod imperii populi Romani lumen fuit, extincto, interfectus est patris simillimus filius. Sed omnia mihi videntur Deorum immortalium judicio expiata, Sex. Pompeio reipublicæ conservato.

XV. Quam ob causam justam atque magnam, et quod periculosissimum civile bellum, maximumque, humanitate et sapientia sua M. Lepidus ad pacem concordiamque convertit,

senatus-consultum his verbis censeo perscribendum: "Cum a
"M. Lepido, imperatore, pontifice maximo, sæpenumero res-
"publica et bene et feliciter gesta sit, populusque Romanus
"intellexerit, ei dominatum regium maxime displicere: cum-
"que ejus opera, virtute, consilio, singularique clementia et
"mansuetudine, bellum acerbissimum civile sit restinctum;
"Sextusque Pompeius, Cnei filius, Magnus, hujus ordinis
"auctoritate ab armis discesserit, et a M. Lepido, imperatore,
"pontifice maximo, summa senatus populi que Romani volun-
"tate civitati restitutus sit: senatum populumque Romanum,
"pro maximis plurimisque in rempublicam M. Lepidi meritis,
"magnam spem in ejus virtute, auctoritate, felicitate, reponere
"otii, pacis, concordiae, libertatis: ejusque in rempublicam
"meritorum senatum populumque Romanum memorem fore,
"eique statuam equestrem inauratam in Rostris, aut quo alio
"loco in foro vellet, ex hujus ordinis sententia statui placere."
Qui honos, Patres conscripti, mihi maximus videtur primum,
quia justus est: non enim solum datur propter spem tempo-
rum reliquorum, sed pro amplissimis meritis redditur: nec
vero cuiquam possumus commemorare hunc honorem a senatu
tributum iudicio senatus soluto, et libero.

XVI. Venio ad C. Cæsarem, Patres conscripti, qui nisi fuisset, quis nostrum esse potuisset? Advolabat ad urbem a Brundisio homo impotentissimus, ardens odio, animo hostili in omnes bonos, cum exercitu, Antonius. Quid hujus audaciae et sceleri poterat opponi? nondum ullos duces habebamus, non copias: nullum erat consilium publicum, nulla libertas: dandaer cervices erant crudelitati nefariae: fugam quærebarus omnes, quæ ipsa exitum non habebat.

Quis tum nobis, quis populo Romano, obtulit hunc divinum adolescentem Deus? qui, cum omnia ad perniciem nostram pestifero illi civi paterent, subito præter spem omnium exortus, prius confecit exercitum, quem furori M. Antonii opponeret, quam quisquam hoc eum cogitare suspicaretur.

Magni honores habiti Cn. Pompeio, cum esset adolescens; et quidem jure: subvenit enim reipublicæ: sed ætate multo robustior, et militum ducem quærentium studio paratior, et in alio genere belli. Non enim omnibus Syllæ causa grata: declarat multitudo proscriptorum, tot municipiorum maximæ calamitates. Cæsar autem, annis multis minor, veteranos, cupientes jam requiescere, armavit; eam complexus est causam, quæ esset senatui, quæ populo, quæ cunctæ Italiæ, quæ Diis omnibus, gratissima. Et Pompeius ad L. Syllæ maximum imperium, victoremque exercitum, accessit: Cæsar se ad neminem adjunxit; ipse princeps exercitus faciendi et præsidii comparandi fuit. Ille in adversariorum partibus agrum Picenum habuit inimicum: hic ex Antonii amicis, sed amicioribus libertati, contra Antonium confecit exercitum. Illius opibus Sylla regnavit: hujus præsidio Antonii dominatus oppressus est. Demus igitur imperium Cæsari; sine quo res militaris administrari, teneri exercitus, bellum geri, non potest. Sit pro prætore eo jure, quo qui optimo: qui honos, quanquam est magnus illi ætati, tamen ad necessitatem rerum gerendarum, non solum ad dignitatem, valet. Itaque illa quæramus, quæ vix hodierno die consequemur.

XVII. Sed sæpe spero fore hujus adolescentis ornandi, honorandique, et nobis et populo Romano potestatem. Hoc autem tempore ita censeo decernendum. "Quod C. Cæsar, Caii
" filius, pontifex, pro prætore, summo reipublicæ tempore milites veteranos ad libertatem populi Romani cohortatus sit,
" eosque conscripserit: quodque legio Martia, quartaque, summo studio, optimoque in rempublicam consensu, C. Cæsare
" duce et auctore, rempublicam, libertatem populi Romani, defendant, defenderint: et quod C. Cæsar, pro prætore,
" Galliæ provinciæ cum exercitu subsidio profectus sit; equites, sagittarios, elephantos, in suam populique Romani potestatem redegerit, difficillimoque reipublicæ tempore salutis dignitatisque populi Romani subvenerit: ob eas causas senatui

“placere, C. Cæsarem, Caii filium, pontificem, prætorem, senatorem esse, sententiamque loco prætorio dicere; ejusque rationem, quemcunque magistratum petet, ita haberi, ut haberi per leges liceret, si anno superiore quæstor fuisset.”

Quid est enim, Patres conscripti, cur eum non quam primum amplissimos honores capere cupiamus? Legibus enim annalibus cum grandioræ ætatem ad consulatum constituebant, adolescentiæ temeritatem verebantur. C. Cæsar ineunte ætate docuit, ab excellenti eximiaque virtute progressum ætatis expectari non oportere. Itaque majores nostri, veteres illi, admodum antiqui, leges annales non habebant: quas multis post annis attulit ambitio, ut gradus essent petitionis inter æquales. Ita sæpe magna indoles virtutis prius, quam reipublicæ prodesse potuisset, extincta est. At vero apud antiquos Rulli, Decii, Corvini, multique alii; recentiore autem memoria superior Africanus, T. Flamininus, admodum adolescentes consul facti, tantas res gesserunt, ut populi Romani imperium auxerint, nomen ornarint. Quid Macedo Alexander? cum ab ineunte ætate res maximas gerere cœpisset, nonne tertio et tricesimo anno mortem obiit? quæ est ætas nostris legibus decem annis minor, quam consularis. Ex quo judicari potest, virtutis esse, quam ætatis, cursum celeriores.

XVIII. Nam, quod ii, qui Cæsari invident, simulant se timere; ne verendum quidem est, ut tenere se possit, ut moderari, ne honoribus nostris elatus intemperantius suis opibus utatur. Ea natura rerum est, Patres conscripti, ut, qui sensum veræ gloriæ ceperit, quique se ab senatu, ab equitibus, populoque Romano universo, senserit civem carum haberi, salutaremque reipublicæ, nihil cum hac gloria comparandum putet. Utinam, C. Cæsari (patri dico) contigisset adolescenti, ut esset senatui atque optimo cuique carissimus! quod cum consequi neglexisset; omnem vim ingenii, quæ summa fuit in illo, in populari levitate consumpsit. Itaque, cum respectum ad senatum et ad bonos non haberet, eam sibi viam ipse patefecit ad opes suas

amplificandas, quam virtus liberi populi ferre non posset. Ejus autem filii longe sane diversa ratio: qui cum omnibus est, tum optimo cuique, carissimus. In hoc spes libertatis posita est: ab hoc accepta jam salus: huic summi honores et exquiruntur, et parati sunt. Cujus igitur singularem prudentiam admiramur, ejus stultitiam timemus? Quid enim stultius, quam inutilem potentiam, invidiosas opes, cupiditatem dominandi præcipientem et lubricam, anteferre veræ, gravi, solidæ gloriæ? An hoc vidit, puer; si ætate processerit, non videbit? At est quibusdam inimicus clarissimis atque optimis civibus. Nullus iste timor esse debet: omnes Cæsar inimicitias reipublicæ condonavit: hanc sibi judicem constituit, hanc moderatricem omnium factorum. Ita enim ad rempublicam accessit, ut eam confirmaret, non ut everteret. Omnes habeo cognitos sensus adolescentis: nihil est illi republica, nihil vestra auctoritate, gravius, nihil bonorum virorum judicio optatius, nihil vera gloria dulcius. Quamobrem ab eo non modo nihil timere, sed majora et meliora expectare, debetis: neque in eo, qui ad D. Brutum obsidione liberandum profectus sit, timere, ne memoria maneat domestici doloris, quæ plus apud eum possit, quam salus civitatis. Audebo etiam obligare fidem meam, Patres conscripti, vobis, populoque Romano, reique publicæ; quod profecto, cum me nulla vis cogeret, facere non auderem, pertimesceremque in re maxima periculose opinionem temeritatis: promitto, recipio, spondeo, Patres conscripti, C. Cæsarem talem semper fore civem, qualis hodie fit, qualemque eum maxime esse velle et optare debemus. Quæ cum ita sint, de Cæsare satis hoc tempore dictum habebo.

XIX. Nec vero de L. Egnatuleio, fortissimo et constantissimo cive, amicissimo reipublicæ, silendum arbitror; sed tribuendum testimonium virtutis egregiæ, quod is legionem quartam ad Cæsarem adduxerit, quæ præsidio consulibus, senatui, populoque Romano, reique publicæ esset: ob eam causam

placere, uti L. Egnatuleio triennium ante legitimum tempus magistratus petere, capere, gerere liceat. In quo, Patres conscripti, non tantum commodum tribuitur L. Egnatuleio, quantus honos : in tali enim re satis est nominari.

De exercitu autem C. Cæsaris ita censeo decernendum :
 “ SENATUI placere, militibus veteranis, qui Cæsaris, pontifi-
 “ cis, auctoritatemque hujus ordinis defenderint, atque defen-
 “ dant, his liberisque eorum militiæ vacationem esse : utique
 “ C. Pansa, A. Hirtius, consules, alter ambove, cognoscerent,
 “ qui ager his coloniis esset, quo milites veterani deducti essent,
 “ qui contra legem Juliam possideretur, ut is militibus vete-
 “ ranis divideretur : de agro Campano separatim cognosce-
 “ rent, inirentque rationem de commodis militum veteranorum
 “ augendis : legionique Martiæ, et legioni quartæ, et iis mi-
 “ litibus, qui de legione secunda, xxxv, ad C. Pansam, A.
 “ Hirtium, consules, venissent, suaque nomina dedissent ;
 “ quod iis auctoritas senatus, populi que Romani libertas, ca-
 “ rissima sit, et fuerit, vacationem militiæ ipsis liberisque eo-
 “ rum esse placere, extra tumultum Gallicum, Italicumque :
 “ easque legiones, bello confecto, missas fieri placere : quan-
 “ tamque pecuniam militibus earum legionum in singulos C.
 “ Cæsar, pontifex, proprætor, pollicitus sit, tantam dari pla-
 “ cere : utique C. Pansa, A. Hirtius, consules, alter ambove,
 “ rationem agri habeant, qui sine injuria privatorum dividi
 “ possit ;isque militibus legionis Martiæ, et legionis quartæ,
 “ ita daretur, assignaretur, ut quibus militibus amplissime dati,
 “ assignati essent.”

Dixi ad ea omnia, Consules, de quibus retulistis : quæ si-
 erunt sine mora matureque decreta, facilius apparabitis ea, quæ
 tempus et necessitas flagitat. Celèritate autem opus est : qua si
 effemus usi, bellum, ut sæpe dixi, nullum haberemus.

I N

M. A N T O N I U M

A D Q U I R I T E S

P H I L I P P I C A VI.

I. **A**UDITA vobis esse arbitror, Quirites, quæ sint acta in senatu, quæ fuerit cujusque sententia. Res enim, ex Kalend. Jan. agitata, paulo ante confecta est: minus quidem illa severe, quam decuit, non tamen omnino dissolute. Mora est allata bello, non causa sublata. Quamobrem, quod quæsit a me P. Apuleius, homo et multis officiis mihi et summa familiaritate conjunctus, et vobis amicissimus; ita respondebo, ut ea, quibus non interfuisitis, nosse possitis.

Causa fortissimis optimisque consulibus Kalendis Januariis de republica primum referendi fuit ex eo, quod XIII. Kalend. Januar. senatus me auctore decrevit. Eo die primum, Quirites, fundamenta jacta sunt reipublicæ: fuit enim longo intervallo ita liber senatus, ut vos aliquando liberi essetis. Quo quidem tempore, etiam si ille dies vitæ finem mihi allaturus esset, satis magnum ceperam fructum, cum vos universi una mente atque voce iterum a me conservatam esse rempublicam conclamastis. Hoc vestro judicio tanto tamque præclaro excitatus, ita Kalendis Januariis veni in senatum, ut meminissem, quam personam impositam a vobis sustinerem. Itaque, bellum

nefarium illatum reipublicæ cum viderem, nullam moram interponendam insequendi M. Antonium putavi: hominemque audacissimum, qui, multis nefariis rebus ante commissis, hoc tempore imperatorem populi Romani oppugnaret, coloniam vestram fidissimam fortissimamque obsideret, bello censui persequendum: tumultum esse decerni, iustitium edici, saga sumi, dixi placere; quo omnes acrius graviusque incumberent ad ulciscendas reipublicæ injurias, si omnia gravissimi belli insignia suscepta a senatu viderent. Itaque hæc sententia, Quirites, sic per triduum valuit, ut, quanquam discessio facta non esset, tamen, præter paucos, omnes mihi assensuri viderentur. Hodierno autem die, nescio qua eis objecta re, remissior senatus fuit: nam plures eam sententiam secuti sunt, ut, quantum senatus auctoritas vesterque consensus apud Antonium valiturus esset, per legatos experiremur.

II. Intelligo, Quirites, a vobis hanc sententiam repudiari: neque injuria. Ad quem enim legatos? ad eumne, qui, pecunia publica dissipata atque effusa, per vim et contra auspicia impositis populo Romano legibus, fugata concione, obsessio senatu, ad opprimendam rempublicam Brundisio legiones accesserit? ab his relictus, cum latronum manu in Galliam irruerit? Brutum oppugnet? Mutinam circumfideat? Quæ vobis potest cum hoc gladiatore conditionis, æquitatis, legationis, esse communitas?

Quanquam, Quirites, non est illa legatio, sed denuntiatio belli, nisi paruerit: ita enim est decretum, ut si legati ad Annibalem mitterentur. Mittuntur enim qui nuntient, ne oppugnet consulem designatum, ne Mutinam obsideat, ne provinciam depopuletur, ne delectus habeat; sit in senatus populi-que Romani potestate. Facile vero huic denuntiationi parebit, ut in patrum conscriptorum atque in vestra potestate sit, qui in sua nunquam fuerit. Quid enim ille unquam arbitrio suo fecit, semper eo tractus, quo libido rapuit, quo levitas, quo furor, quo vinolentia? Semper cum duo dissimilia genera

tenuerunt, lenonum et latronum : ita domesticis stupris, forensibus parricidiis delectatur, ut mulieri citius avarissimæ paruerit, quam senatui, populoque Romano.

III. Itaque, quod paulo ante feci in senatu, faciam apud vos. Testificor, denuntio, ante prædico, nihil M. Antonium eorum, quæ sunt legatis mandata, facturum : vastaturum agros, Mutinam obsessurum, delectus, qua possit, habiturum. Is est enim ille, qui semper senatus iudicium et auctoritatem, semper voluntatem vestram potestatemque, contempserit. An ille id faciat, quod paulo ante decretum est, ut exercitum citra flumen Rubiconem, qui finis est Galliæ, educeret, dum ne propius urbem Romam cc. mill. admoveret ? huic denuntiationi ille pareat ? ille se fluvio Rubicone cc. mill. circumscriptum esse patiatur ? Non is est Antonius : nam, si esset, non commisisset, ut ei senatus, tanquam Annibali initio belli Punici, denuntiaret, ne oppugnaret Saguntum. Quod vero ita avocatur a Mutina, ut ab urbe, tanquam pestifera flamma, arceatur ; quam habet ignominiam ? quod iudicium senatus ? Quid, quod a senatu dantur mandata legatis, ut D. Brutum militesque ejus adeant, iisque demonstrent, summa in rempublicam merita beneficiaque eorum grata esse senatui populoque Romano, eisque eam rem magnæ laudi magnoque honori fore ? Passurumne censetis Antonium, introire Mutinam legatos ? exire inde tuto ? Nunquam patietur, mihi credite : novi violentiam, novi impudentiam, novi audaciam.

Nec vero de illo sicut de homine aliquo debemus, sed ut de importunissima bellua, cogitare. Quæ cum ita sint, non omnino dissolutum est, quod decrevit senatus. Habet atrocitatis aliquid legatio : utinam nihil haberet moræ ! Nam, cum plerisque in rebus gerendis tarditas et procrastinatio odiosa est ; tum hoc bellum indiget celeritatis. Succurrendum est D. Bruto : omnes undique copiæ colligendæ : horam eximere nullam in tali cive liberando sine scelere non possumus.

An ille non potuit, si Antonium consulem, si Galliam

Antonii provinciam iudicasset, legiones Antonio et provinciam tradere? domum redire? triumphare? primus in hoc ordine, quoad magistratum iniret, sententiam dicere? quid negotii fuit? Sed, cum se Brutum esse meminisset, vestraque libertati natum, non otio suo; quid egit aliud, nisi ut pene corpore suo Gallia prohiberet Antonium? Ad hunc utrum legatos, an legiones, ire oportebat? Sed prae terita omittamus. Properent legati, quod video esse facturos: vos saga parate: est enim ita decretum, ut, si ille auctoritati senatus non paruisset, ad saga iretur. Ibitur: non parebit: nos amissos tot dies rei gerendae queremur.

IV. Non metuo, Quirites, ne, cum audierit Antonius, me hoc in senatu et in concione confirmasse, nunquam illum futurum in senatus potestate, refellendi mei causa, ut ego nihil vidisse videar, vertat se, senatui pareat. Nunquam faciet: non invidebit huic meae gloriae: malet, me sapientem a vobis, quam se modestum, existimari. Quid? ipse si velit, num etiam L. fratrem passurum arbitramur? Nuper quidem dicitur ad Tibur, ut opinor, cum ei labare M. Antonius videretur, mortem fratri esse minitatus. Etiamne ab hoc mirmillone Asiatico senatus mandata, legatorum verba, audientur? nec enim secerni a fratre poterit, tanta praesertim auctoritate. Nam hic inter illos Africanus est: pluris habetur, quam L. Trebellius, pluris quam T. Plancus, adolescens nobilis. Plancum, qui omnibus sententiis maximo vestro plausu condemnatus, nescio quomodo se coniecit in turbam, atque ita moestus rediit, ut retractus, non reversus, videretur; sic contemnit, tanquam si illi aqua et igni interdictum sit: aliquando negat ei locum esse oportere in curia, qui incenderit curiam. Nam Trebellium valde iam diligit: oderat tum, cum ille tabulis novis adversabatur: iam fert in oculis, postquam ipsum Trebellium vidit sine tabulis novis salvum esse non posse. Audisse enim vos arbitror, Quirites, quod etiam videre potuistis, quotidie sponsores et creditores L. Trebellii convenire. O fides (hoc enim puto Trebellium

sumpsisse cognomen) quæ potest esse major fides, quam fraudare creditores? domo profugere? propter æs alienum ire ad arma? Ubi plausus ille in triumpho est? sæpe ludis? ubi ædilitas, delata summo studio bonorum? Quis est, qui hunc non casu existimet recte fecisse? nequitia est, scelere * * *

V. Sed redeo ad amores deliciasque nostras, L. Antonium, qui vos omnes in fidem suam recepit. Negatis? num quispiam est vestrum, qui tribum non habeat? certe nemo. Atqui illum quinque et triginta tribus patronum adoptarunt. Rursus reclamatis? Adspicite a sinistra illam equestrem statuum inauratam: in qua quid inscriptum est? **QUINQUE ET TRIGINTA TRIBUS PATRONO.** Populi Romani igitur est patronus L. Antonius? malam quidem illi pestem! clamori enim vestro assentior. Non modo hic latro, quem clientem habere nemo velit; sed quis unquam tantis opibus, tantis rebus gestis fuit, qui se populi Romani, victoris dominique omnium gentium, patronum dicere auderet?

In foro L. Antonii statuum videmus; sicut illam Q. Tremuli, qui Hernicos devicit, ante Castoris. O impudentiam incredibilem! tantumne sibi sumpsit, quia Mylasis mirmillo Thracem jugulavit, familiarem suum? quonam modo istum ferre possemus, si in hoc foro, spectantibus vobis, depugnasset? Sed hæc una statua. Altera ab equitibus Romanis, equo publico: qui item adscribunt, **PATRONO.** Quem unquam iste ordo patronum adoptavit? si quemquam, debuit me. Sed me omitto. Quem censorem? quem imperatorem? Agrum iis divisit. O sordidos, qui acceperunt; improbum, qui dederit!

Statuerunt etiam tribuni militares, qui in exercitibus Cæsaris duobus fuerunt. Quis est iste ordo? Multi fuerunt multis in legionibus per tot annos: iis quoque divisit Semurium. Campus Martius restabat, nisi prius cum fratre fugisset. Sed hæc agrorum assignatio paulo ante, Quirites, L. Cæsaris, clarissimi viri, et præstantissimi senatoris, sententia dissoluta est: huic enim assensi, septemvirum acta sustulimus. Jacent beneficia

Nuculæ: friget patronus Antonius. Nam possessores animo æquiore discedent: nullam impensam fecerant, nondum instruxerant, partim quia non confidebant, partim quia non habebant. Sed illa statua palmaris, de qua, si meliora tempora essent, non possem sine risu dicere: L. ANTONIO, JANI MEDII PATRONO. Itane? Janus medius in L. Antonii clientela sit? quis unquam in illo Jano inventus est, qui L. Antonio mille nummum ferret expensum?

VI. Sed nimis multa de nugis: ad causam bellumque redeamus: quanquam non alienum fuit personas quasdam a vobis recognosci; ut, quibuscum bellum gereretur, possitis taciti cogitare. Ego autem vos hortor, Quirites, ut, etiam si melius aliud fuit, tamen legatorum reditum expectetis animo æquo. Celeritas detracta de causa est; boni tamen aliquid accessit ad causam. Cum enim legati renuntiarent, quod certe renuntiabunt, non in vestra potestate, non in senatus, esse Antonium; quis erit tam improbus civis, qui illum civem habendum putet? Nunc enim sunt pauci illi quidem, sed tamen plures, quam republica dignum est, qui ita loquantur: Ne legatos quidem expectabimus? Istam certe vocem, simulationemque clementiæ, extorquebit iis res ipsa publica. Quo etiam, ut confitear vobis, Quirites, minus hodierno die contendi, minus laboravi, ut mihi senatus assentiens tumultum decerneret, saga sumi juberet: malui viginti diebus post sententiam meam laudari ab omnibus, quam a paucis hodie vituperari.

Quapropter, Quirites, expectate legatorum reditum, et paucorum dierum molestiam devorate. Qui cum redierint, si pacem afferent, cupidum me; si bellum, providum judicatote. An ego non provideam meis civibus? non dies noctesque de vestra libertate, de reipublicæ salute, cogitem? Quid enim non debeo vobis, Quirites, quem vos, a se ortum, hominibus nobilissimis omnibus honoribus prætulistis? An ingratus sum? quis minus? qui, partis honoribus, eosdem gessi in foro labores, quos in petendis. Rudis in republica? quis

exercitator, qui viginti jam annos bellum geram cum impro-
bis civibus?

VII. Quamobrem, Quirites, consilio, quantum potero, la-
bore, plus pene quam potero, excubabo vigilaboque pro vobis.
Etenim quis est civis, praesertim hoc gradu, quo me vos esse
voluistis, tam oblitus beneficii vestri, tam immemor patriae,
tam inimicus dignitatis suae, quem non excitet, non inflammet,
tantus vester iste consensus? Multas magnasque habui consul
conciones, multis interfui: nullam unquam vidi tantam, quanta
nunc vestra est. Unum sentitis omnes, unum studetis, M. An-
tonii conatum avertere a republica, furorem extinguere, op-
primere audaciam. Idem volunt omnes ordines: eodem in-
cumbunt municipia, coloniae, cuncta Italia. Itaque senatum,
sua sponte bene firmum, firmiorem vestra auctoritate fecistis.

Venit tempus, Quirites, serius omnino, quam dignum po-
pulo Romano fuit; sed tamen ita maturum, ut differri jam
hora non possit. Fuit aliquis fatalis casus, ut ita dicam, quem
tulimus, quoquo modo ferendus fuit: nunc, si quis erit, erit
voluntarius. Populum Romanum servire fas non est; quem Dii
immortales omnibus gentibus imperare voluerunt. Res in ex-
tremum est adducta discrimen: de libertate decernitur. Aut
vincatis oportet, Quirites, quod profecto et pietate vestra, et
tanta concordia, consequemini; aut quidvis potius, quam ser-
viatis. Aliae nationes servitutem pati possunt, populi Romani
est propria libertas.

I N

M. ANTONIUM

PHILIPPICA VII.

I. **P**ARVIS de rebus, sed fortasse necessariis, consulimur, Patres conscripti. De Appia via et de moneta consul; de Lupercis tribunus plebis refert. Quarum rerum etsi facilis explicatio videtur, tamen animus aberrat a sententia, suspensus curis majoribus. Adducta est enim, Patres conscripti, res in maximum periculum, et in extremum pene discrimen. Non sine causa legatorum istam missionem semper timui, nunquam probavi: quorum reditus quid sit allaturus, ignoro: expectatio quidem quantum afferat languoris animis, quis non videt? Non enim se tenent ii, qui senatum dolent ad auctoritatis pristinae spem reviviscere, conjunctum huic ordini populum Romanum, conspirantem Italiam, paratos exercitus, expeditos duces.

Jam nunc fingunt responsa Antonii, eademque defendunt. Alii, postulare illum, ut omnes exercitus dimittantur. Scilicet legatos ad eum misimus, non ut pareret et dicto audiens esset huic ordini, sed ut condiciones ferret, leges imponeret, referare nos exteris gentibus Italiam juberet; se praesertim incolumi, a quo majus periculum, quam ab ullis nationibus, extimescendum est. Alii, remittere eum nobis Galliam citeriorem; illam ultimam postulare. Praeclare: ex qua non legiones solum, sed etiam nationes, ad urbem conetur adducere. Alii, nihil eum jam nisi modeste postulare. Macedoniam suam vocat

omnino; quoniam Caius frater est inde revocatus. Sed quæ provincia est, ex qua illa fax excitare non possit incendium? Itaque iidem, quasi providi cives, et senatores diligentes, bellicum me cecinisse dicunt; suscipiunt pacis patrocinium. Nonne sic disputant? Irritari Antonium non oportuit: nequam est homo ille, atque confidens: multi præterea improbi (quos quidem a se primum numerare possunt, qui hæc loquuntur) eos cavendos esse denuntiant. Utrum igitur in nefariis civibus ulciscendis, cum possis, an pertimescendis, diligentior cautio est?

II. Atque hæc illi loquuntur, qui quondam propter levitatem populares habebantur. Ex quo intelligi potest, animo illos abhorruisse semper ab optimo civitatis statu, non voluntate fuisse populares. Qui enim convenit, ut, qui in rebus improbis populares fuerint, iidem in re una maxime populari, quod eadem salutaris populo Romano sit, improbos se, quam populares, esse malint? Me quidem semper, ut scitis, adversatum multitudinis temeritati, hæc fecit præclarissima causa popularem.

Et quidem dicuntur, vel potius se ipsi dicunt, consulares: quo nomine nemo dignus est, nisi qui tanti honoris nomen potest sustinere. Faveas tu hosti? ille literas ad te mittat de sua spe rerum secundarum? eas tu lætus proferas? recites? describendas etiam des improbis civibus? eorum augeas animos? bonorum spem virtutemque debilitas? et te consularem, aut senatorem, aut denique civem, putes? Accipiet in optimam partem C. Pansa, fortissimus consul, atque optimus: etenim dicam animo amicissimo: Hunc ipsum, mihi hominem familiarissimum, nisi talis consul esset, ut omnes vigilias, curas, cogitationes, in reipublicæ salute configeret, consulem non putarem.

Quamquam nos ab ineunte illius ætate usus, consuetudo, studiorum etiam honestissimorum societas similitudoque, devinxit; ejusdemque cura incredibilis, in asperrimis belli civilis periculis perspecta, docuit non modo salutis, sed etiam

dignitatis meæ, fuisse fautorem : tamen eundem, ut dixi, nisi talis consul esset, negare esse consulem auderem. Idem non modo consulem esse dico, sed etiam memoria mea præstantissimum atque optimum consulem : non quin pari virtute et voluntate alii fuerint ; sed tantam causam non habuerunt, in qua et virtutem et voluntatem suam declararent. Hujus magnitudini animi, gravitati, sapientiæ, tempestas est oblata formidolosissimi temporis. Tum autem illustratur consulatus, cum gubernat rempublicam, si non optabili, at necessario, tempore : magis autem necessarium, P. C. nullum tempus unquam fuit.

III. Itaque ego ille, qui semper pacis auctor fui, cuique pax, præsertim civilis, quanquam omnibus bonis, tamen in primis fuit optabilis : omne enim curriculum industriæ nostræ in foro, in curia, in amicorum periculis propulsandis, elaboratum est : hinc honores amplissimos, hinc mediocres opes, hinc dignitatem, si quam habemus, consecuti sumus. Ego itaque pacis, ut ita dicam, alumnus, qui, quantuscunque sum (nihil enim mihi arrogo) sine pace civili certe non fuisset : periculose dico : quemadmodum accepturi, Patres conscripti, sitis, horreo : sed pro mea perpetua cupiditate vestræ dignitatis retinendæ, et augendæ, quæso oroque vos, Patres conscripti, ut primo, etsi erit vel acerbum auditu, vel incredibile a M. Cicerone esse dictum, accipiatis sine offensione, quod dixero ; neve id prius, quam quale sit explicavero, repudietis. Ego ille (dicam sæpius) pacis semper laudator, semper auctor, pacem cum M. Antonio esse nolo.

Magna spe ingredior in reliquam orationem, Patres conscripti, quoniam periculosissimum locum silentio sum prætervectus. Cur igitur pacem nolo ? quia turpis est, quia periculosa, quia esse non potest. Quæ tria dum explico, peto a vobis, Patres conscripti, ut eadem benignitate, qua soletis, verba mea audiat.

Quid est inconstantia, mobilitate, levitate, cum singulis hominibus, tum vero universo senatui, turpius ? quid porro

inconstantius, quam, quem modo hostem non verbo, sed re, multis decretis, judicaveritis, cum hoc subito pace velle congiungi? Nisi vero, cum C. Cæsari meritos illi quidem honores et debitos, sed tamen singulares et immortales, decrevistis, unam ob causam, quod contra M. Antonium exercitum comparavisset, non hostem Antonium judicavistis: nec tum hostis est a vobis judicatus Antonius, cum laudati auctoritate vestra veterani milites, qui Cæsarem secuti essent: nec tum hostem Antonium judicavistis, cum fortissimis legionibus, quod illum, qui consul appellabatur, cum esset hostis, reliquissent, vacationes, pecunias, agros spopondistis.

IV. Quid? cum Brutum, omine quodam illius generis et nominis natum ad rempublicam liberandam, exercitumque ejus pro libertate populi Romani bellum gerentem cum Antonio, provinciamque fidelissimam atque optimam, Galliam, laudibus amplissimis affecistis; tum non hostem judicastis Antonium? Quid? cum decrevistis, ut consules alter ambove ad bellum proficiscerentur; quod erat bellum, si hostis Antonius non erat? Quid igitur profectus est vir fortissimus, meus collega et familiaris, A. Hirtius consul? at qua imbecillitate, qua macie? sed animi vires corporis infirmitas non retardavit. Æquum, credo, putavit, vitam, quam populi Romani votis retinuisset, pro libertate populi Romani in discrimen adducere.

Quid? cum delectus haberi tota Italia jussistis, cum vacationes omnes sustulistis, tum ille hostis non est judicatus? Armorum officinas in urbe videtis: milites cum gladiis sequuntur consulem; præsidio sunt, specie consuli, re et veritate nobis: omnes sine ulla recusatione, summo etiam cum studio, nomina dant, parent auctoritati vestræ. Non est judicatus hostis Antonius?

At legatos misimus. Heu, me miserum! cur senatum cogor, quem laudavi semper, reprehendere? Quid? vos censetis, Patres conscripti, legatorum missionem populo Romano vos probavisse? non intelligitis, non auditis, meam sententiam

flagitari? cui cum pridie frequentes essetis assensi, postridie ad spem estis inanem pacis devoluti. Quam turpe porro est, legiones ad senatum legatos mittere, senatum ad Antonium? Quamquam illa legatio non est: denuntiatio est, paratum illi exitium, nisi paruerit huic ordini. Quid refert? tamen opinio est gravior: missos enim legatos omnes vident; decreti vestri non omnes verba noverunt.

V. Retinenda est igitur vobis constantia, gravitas, perseverantia. Repetenda est vetus illa severitas: siquidem auctoritas senatus decus, honestatem, laudem, dignitatemque desiderat: quibus rebus hic ordo caruit nimium diu. Sed erat tunc excusatio oppressis, misera illa quidem, sed tamen iusta: nunc nulla est. Liberati tum regio dominatu videbamus: multo postea gravius urgebamus armis domesticis. Ea ipsa depulimus nos quidem; sed extorquenda sunt. Quod si non possumus facere (dicam, quod dignum est et senatore, et Romano homine) moriamur.

Quanta enim erit illa reipublicæ turpitude, quantum dedecus, quanta labe, dicere in hoc ordine sententiam M. Antonium consulari loco? cuius ut omittam innumerabilia scelera urbani consulatus, in quo pecuniam publicam maximam dissipavit, exules sine lege restituit, vectigalia vendidit, provincias de populi Romani imperio sustulit, regna addixit pecunia, leges civitati per vim imposuit, armis aut obsedit, aut exclusit, senatum: ut hæc, inquam, omittam: ne hoc quidem cogitatis, eum, qui Mutinam, coloniam populi Romani firmissimam, oppugnavit, imperatorem populi Romani, consulem designatum, obsederit, depopulatus agros sit, hunc in eum ordinem recipi, a quo toties ob has ipsas causas hostis iudicatus sit, quam foedum flagitiosumque sit?

Satis multa de turpitudine, Dicam deinceps, ut proposui, de periculo: quod etsi minus est fugiendum, quam turpitude; tamen offendit animos majoris partis hominum magis.

VI. Poteritis igitur exploratam habere pacem, cum in civitate

Antonium videbitis, vel potius Antonios? nisi forte contemnitis Lucium. Ego ne Caium quidem. Sed, ut video, dominabitur Lucius. Est enim patronus xxxv. tribuum, quarum sua lege, qua cum C. Cæsare magistratus partitus est, suffragium sustulit; patronus centuriarum equitum Romanorum, quas item sine suffragio esse voluit; patronus eorum, qui tribuni militares fuerunt; patronus Jani medii. O Dii! quis hujus potentiam poterit sustinere? præsertim cum eisdem in agros etiam deduxerit. Quis unquam omnes tribus? Quis equites Romanos? Quis tribunos militares? Gracchorum potentiam majorem fuisse arbitramini, quam hujus gladiatoris futura sit? quem gladiatorem non ita appellavi, ut interdum etiam M. Antonius gladiator appellari solet, sed ut appellant ii, qui plane et Latine loquuntur. Mirmillo in Asia depugnavit. Cum ornasset Threcidicis comitem et familiarem suum, illum miserum fugientem jugulavit: luculentam tamen ipse plagam accepit, ut declarat cicatrix.

Qui familiarem jugularit, quid hic, occasione data, faciet inimico? et qui illud animi causa fecerit, hunc prædæ causa quid facturum putatis? non rursus improbos decuriabit? non sollicitabit rursus agrarios? non quæret urbe expulsos? M. vero Antonius non is erit, ad quem omni motu concursus fiat civium perditorum? Ut nemo sit alius, nisi ii, qui una sunt, et ii, qui hic ei nunc aperte favent; parumne erunt multi? præsertim cum bonorum præsidia cesserint, illi parati sint ad nutum futuri? Ego vero metuo, si hoc tempore consilio lapsi erimus, ne illi brevi tempore nimis multi nobis esse videantur. Nec ego pacem nolo; sed pacis nomine bellum involutum reformido. Quare, si pace frui volumus; bellum gerendum est: si bellum omitemus; pace nunquam fruemur.

VII. Est autem vestri consilii, Patres conscripti, in posterum quam longissime providere. Idcirco in hac custodia, et tanquam in specula, collocati sumus, ut vacuum omni metu populum Romanum nostra vigilia et prospicientia redderemus.

Turpe est summo consilio orbis terræ, præsertim in re tam perspicua, consilium intelligi defuisse. Eos consules habemus, eam populi Romani alacritatem, eum consensum Italiæ, eos duces, eos exercitus, ut nullam calamitatem respublica accipere possit sine culpa senatus. Equidem non deero, monebo, prædicam, denuntiabo, et testabor semper Deos hominesque, quid sentiam: nec solum fidem meam, quod fortasse videatur satis esse, sed in principe civi non est satis, curam, consilium, vigilantiamque, præstabo.

Dixi de periculo: docebo, ne coagmentari quidem posse pacem: de tribus enim, quæ proposui, hoc extremum est.

VIII. Quæ potest esse pax M. Antonio primum cum senatu? quo ore ille vos poterit, quibus vicissim vos illum oculis, intueri? quis vestrum illum, quem ille vestrum, non oderit? Age, vos ille solum, et vos illum? quid? ii, qui Mutinam circumfident, qui in Gallia delectus habent, qui in nostras fortunas imminet, amici unquam nobis erunt, aut nos illis? An equites Romanos amplectetur? occulta enim fuit eorum voluntas iudiciumque de M. Antonio: qui frequentissimi in gradibus Concordiæ steterunt; qui vos ad libertatem recuperandam excitaverunt; arma, saga, bellum flagitaverunt; me una cum populo Romano in concionem vocaverunt. Hi Antonium diligunt? cum his pacem servabit Antonius? Nam quid ego de universo populo Romano dicam? qui pleno ac referto foro bis me una mente atque voce in concionem vocavit, declaravitque maximam libertatis recuperandæ cupiditatem. Ita, quod erat optabile antea, ut populum Romanum comitem habemus, nunc habemus ducem. Quæ est igitur spes, qui Mutinam circumfident, imperatorem populi Romani exercitumque oppugnant, iis pacem cum populo Romano esse posse? An cum municipiis pax erit, quorum tanta studia cognoscuntur in decretis faciendis, militibus dandis, pecuniis pollicendis, ut in singulis oppidis curiam populi Romani non desideretis?

IX. Laudandi sunt ex hujus ordinis sententia Firmani, qui principes pecuniæ pollicendæ fuerunt: respondendum honorifice est Marrucinis, qui ignominia notandos censuerunt eos, si qui militiam subterfugissent. Hæc jam tota Italia fiunt. Magna pax Antonio cum his, his item cum illo. Quæ potest major esse discordia? in discordia autem pax civilis nullo pacto esse potest. Ut omittam multitudinem; L. Vissidio, equiti Romano, homini in primis ornato atque honesto, civique semper egregio, cujus ego excubias et custodias mei capitis cognovi in consulatu meo; qui vicinos suos non cohortatus est solum, ut milites fierent, sed etiam facultatibus suis sublevavit: huic, inquam, tali viro, quem nos senatus-consulto collaudare debemus, poteritne esse pacatus Antonius? Quid? C. Cæsari, qui illum urbe? quid? D. Bruto, qui Gallia prohibuit?

Jam vero ipse se placabit et leniet provinciæ Galliæ, a qua exclusus et repudiatus est? Omnia videbitis, Patres conscripti, nisi prospicitis, plena odiorum, plena discordiarum; ex quibus oriuntur bella civilia. Nolite igitur id velle quod fieri non potest: et cavete, per Deos immortales! Patres conscripti, ne spe præsentis pacis perpetuam pacem amittatis.

Quorsum hæc omnis spectat oratio? quid enim legati egerint, nondum scimus. At vero excitati, erecti, parati, armati animis tamen esse debemus, ne blanda aut supplici oratione, aut æquitatis simulatione, fallamur. Omnia fecerit oportet, quæ interdicta et denunciata sunt, prius quam aliquid postulet: Brutum exercitumque ejus oppugnare, urbes et agros provinciæ Galliæ populari, destiterit; ad Brutum adeundi legatis potestatem fecerit; exercitum citra flumen Rubiconem eduxerit, nec propius urbem millia passuum ducenta admoverit; fuerit et in senatus et in populi Romani potestate. Hæc si fecerit, erit integra potestas nobis deliberandi: si senatui non paruerit, non illi senatus, sed ille populo Romano, bellum indixerit.

Sed vos moneo, Patres conscripti, libertas agitur populi Romani, quæ est commendata vobis; vita et fortunæ optimi

cujusque, quo cupiditatem infinitam cum immani crudelitate jam pridem intendit Antonius; auctoritas vestra, quam nullam habebitis, nisi nunc tenueritis. Tetram et pestiferam belluam ne inclusam et constrictam dimittatis, cavete. Te ipsum, Pan-
sa, moneo: quanquam non eges consilio, quo vales plurimum; tamen etiam summi gubernatores in magnis tempestatibus a vectoribus admoneri solent: hunc tantum tuum apparatus, tamque præclarum, ne ad nihilum recidere patiare. Tempus habes tale, quale nemo habuit unquam: hac gravitate senatus, hoc studio equestris ordinis, hoc ardore populi Romani, potes in perpetuum rempublicam metu et periculo liberare. Quibus de rebus refers, P. Servilio adsentior.

I N

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A V I I I .

I. **C**ONFUSIUS hesterno die est acta res, C. Panſa, quam postulabat institutum consulatus tui: parum mihi visus es eos, quibus cedere non soles, sustinere. Nam, cum senatus ea virtus fuisset, quæ solet; et cum re viderent omnes esse bellum, quidamque id verbum removendum arbitrantur; tua voluntas in discessione fuit ad lenitatem propensior. Victa est igitur propter verbi asperitatem, te auctore, nostra sententia: vicit L. Cæsaris, amplissimi viri, qui, verbi atrocitate dempta, oratione fuit, quam sententia, lenior. Quanquam is quidem, antequam sententiam diceret, propinquitatem excusavit. Idem fecerat, me consule, in sororis viro, quod hoc tempore in sororis filio fecit; ut et luctu sororis moveretur, et saluti reipublicæ provideret.

Atque ipse tamen Cæsar præcepit vobis quodammodo, Patres conscripti, ne sibi assentiremini, cum ita dixit, aliam sententiam se dicturum fuisse, eamque se ac republica dignam, nisi propinquitate impediretur. Ergo ille avunculus: num etiam vos avunculi, qui illi estis assensi? At in quo fuit controversia? Belli nomen ponendum in sententia quidam non putabant: tumultum appellare malebant, ignari non modo rerum, sed etiam verborum. Potest enim esse bellum sine tumultu; tumultus esse sine bello non potest.

Quid enim est aliud *tumultus*, nisi perturbatio tanta, ut

major timor oriatur? unde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque majores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus; tumultum Gallicum, quod erat Italiae finitimus; praeterea nullum nominabant. Gravius autem tumultum esse, quam bellum, hinc intelligi licet, quod bello vacationes valent, tumultu non valent. Ita fit, quemadmodum dixi, ut bellum sine tumultu possit, tumultus sine bello esse non possit. Etenim, cum inter bellum et pacem medium nihil sit; necesse est, tumultum, si belli non sit, pacis esse: quo quid absurdius dici aut existimari potest? Sed nimis multa de verbo: rem potius videamus, Patres conscripti, quam quidem intelligo verbo fieri interdum deteriore solere.

II. Nolumus hoc bellum videri. Quam igitur municipiis et coloniis ad excludendum Antonium auctoritatem damus? quam, ut milites fiant sine vi, sine multa, studio et voluntate? quam, ut pecunias in rempublicam polliceantur? Si enim belli nomen tolletur, municipiorum studia tollentur: consensus populi Romani, qui jam descendit in causam, si nos languescimus, debilitetur necesse est. Sed quid plura? D. Brutus oppugnatur: non est bellum. Mutina obsidetur: ne hoc quidem bellum est. Gallia vastatur: quæ potest pax esse certior? Illud vero quis potest bellum esse dicere? Consulem fortissimum virum cum exercitu misimus; qui, cum esset infirmus ex gravi diuturnoque morbo, nullam sibi putavit excusationem esse oportere, cum ad reipublicæ præsidium vocaretur. C. quidem Cæsar non expectavit nostra decreta, præsertim cum illud esset ætatis: bellum contra Antonium sua sponte suscepit. Decernendi enim tempus nondum erat: belli autem gerendi tempus si prætermisisset; videbat, república oppressa, nihil posse decerni. Ergo illi nunc, et eorum exercitus, in pace versantur. Non est hostis is, cujus præsidium Claterna dejecit Hirtius: non est hostis, qui consuli armatus obstitit, qui designatum consulem oppugnat: nec illa hostilia verba, nec bellica, quæ paulo ante ex collegæ literis Panfa recitavit: *Dejeci præsidium: Claterna*

potitus sum: fugati equites: praelium commissum: occisi aliquot.
 Quæ pax potest esse major? Delectus tota Italia decreti, sublatis vacationibus: saga cras fumentur: consul se cum præsidio descensurum esse dixit.

Utrum hoc bellum non est? Etiam tantum bellum, quantum nunquam fuit? Cæteris enim bellis, maximeque civilibus, contentionem reipublicæ causa faciebat. Sylla cum Sulpicio de jure legum, quas per vim latas Sylla dicebat: Cinna cum Octavio de novorum civium suffragiis: rursus cum Mario et Carbone Sylla, ne dominarentur indigni, et ut clarissimorum hominum crudelissimam puniretur necem. Horum omnium bellorum causæ ex reipublicæ contentione natæ sunt. De proximo bello civili non libet dicere: ignoro causam, detestor exitum.

III. Hoc bellum quintum civile geritur: atque omnia in nostram ætatem inciderunt. Primum non modo non in dissensione et discordia civium, sed in maxima consensione, incredibilique concordia: omnes idem volunt, idem defendunt, idem sentiunt. Cum omnes dico, eos excipio, quos nemo civitate dignos putat. Quæ est igitur in medio belli causa posita? nos Deorum immortalium templa, nos muros, nos domicilia sedesque populi Romani, penates, aras, focos, sepulcra majorum; nos leges, judicia, libertatem, conjuges, liberos, patriam, defendimus: contra M. Antonius id molitur, id pugnat, ut hæc omnia perturbet, evertat, prædam reipublicæ causam belli putet, fortunas nostras partim dissipet, partim dispertiat parricidis.

In hac tam dispari ratione belli miserrimum illud est, quod ille latronibus suis pollicetur primum domos: urbem enim se divisurum confirmat: deinde omnibus portis, quo velint, deducturum. Omnes Caphones, omnes Saxæ, cæteræque pestes, quæ sequuntur Antonium, ædes sibi optimas, hortos, Tusculana, Albana definiunt. Atque etiam homines agrestes, si homines illi, ac non pecudes potius, inani spe ad aquas usque et Puteolos provehuntur. Ergo habet Antonius, quod suis

polliceatur. Quid nos? num quid tale habemus? Dii meliora: id enim ipsum agimus, ne quis posthac ejusmodi quidquam possit polliceri. Invitus dico, sed dicendum est. Hasta Cæsaris, Patres conscripti, multis improbis et spem affert, et audaciam. Viderunt enim ex mendicis fieri repente divites: itaque hastam semper videre cupiunt ii, qui nostris bonis imminet; quibus omnia pollicetur Antonius.

Quid nos? nostris exercitibus quid pollicemur? multo meliora, atque majora. Scelerum enim promissio et iis, qui expectant, perniciofa est; et iis, qui promittunt. Nos nostris militibus libertatem, jura, leges, judicia, imperium orbis terræ, dignitatem, pacem, otium pollicemur. Antonii igitur promissa cruenta, tetra, scelerata, Diis hominibusque invisa, nec diuturna, nec salutaria: nostra contra honesta, integra, gloriosa; plena lætitiæ, plena pietatis.

IV. Hic mihi etiam Q. Fufius, vir fortis ac strenuus, amicus meus, pacis commoda commemorat. Quasi vero, si laudanda pax esset, ego id æque commode facere non possem. Semel enim pacem defendi: non semper otio studi: quod cum omnibus bonis utile est, tum præcipue mihi. Quem enim cursum industria mea tenere potuisset, sine forensibus causis, sine legibus, sine judiciis? quæ esse non possunt, civili pace sublata. Sed quæso, Calene, quid? tu servitutem pacem vocas? Majores quidem nostri, non modo ut liberi essent, sed etiam ut imperarent, arma capiebant: at tu arma abjicienda censes, ut serviamus. Quæ causa justior est belli gerendi, quam servitutis depulsio? in qua etiam si non sit molestus dominus; tamen est miserrimum, posse, si velit. Immo aliæ causæ justæ; hæc necessaria est. Nisi forte ad te hoc non putas pertinere, quod te socium fore speras dominationis Antonii. In quo bis laboris: primum, quod tuas rationes communibus anteponis; deinde, quod quidquam stabile in regno, aut jucundum, putas. Non, si tibi antea profuit, semper proderit.

Quinetiam, memini, de illo homine queri solebas: quid te

facturum de bellua putas? Atqui ais eum te esse, qui semper pacem optaris, semper omnes cives salvos volueris. Honeſta oratio; ſed ita, ſi bonos et utiles reipublicæ cives: ſin eos, qui natura cives ſunt, voluntate hoſtes, ſalvos velis; quid tandem interſit inter te et illos? Pater quidem tuus, quo utebar ſene adoleſcens, homo ſeverus et prudens, primas omnium civium P. Naſicæ, qui Tib. Gracchum interfecit, dare ſolebat: ejus enim virtute, conſilio, magnitudine animi, liberatam rempublicam arbitrabatur.

Quid? nos a patribus num aliter accepimus? Ergo is tibi civis, ſi temporibus illis fuiſſes, non probaretur, quia non omnes ſalvos eſſe voluiſſet. *Quod L. Opimius conſul verba fecit de republica, de ea re ita cenſuerunt, UTI OPIMIUS CONSUL REM-PUBLICAM DEFENDERET.* Senatus hæc verbis, Opimius armis. Num igitur eum, ſi tum eſſes, temerarium civem aut crudelem putares? aut Q. Metellum, cujus quatuor filii conſulares? P. Lentulum, principem ſenatus? complures alios ſummos viros, qui cum L. Opimio conſule armati Gracchum in Aventinum perſecuti ſunt? quo in prælio Lentulus grave vulnus accepit; interfectus eſt Gracchus, et M. Fulvius conſularis, ejuſque duo adoleſcentuli filii.

V. Illi igitur viri vituperandi: non enim cives omnes ſalvos eſſe voluerunt. Ad propiora veniamus. C. Mario, L. Valerio, conſulibus, ſenatus rempublicam defendendam dedit: L. Saturninus, tribunus plebis, Glaucia, prætor, eſt interfectus. Omnes illo die Scauri, Metelli, Claudii, Catuli, Scævola, Craſſi, arma ſumpſerunt. Num aut conſules illos, aut clariffimos viros, vituperandos putas? Ego Catilinam perire volui. Num tu, qui omnes ſalvos vis, Catilinam ſalvum eſſe voluiſti? Hoc intereſt, Calene, inter meam ſententiam et tuam: ego nolo quemquam civem committere, ut morte multandus ſit; tu, etiam ſi commiſerit, conſervandum putas. In corpore ſi quid ejuſmodi eſt, quod reliquo corpori noceat, uri ſecarique patimur; ut membrum aliquod potius, quam totum corpus,

intereat: sic in reipublicæ corpore, ut totum saluum sit, quidquid est pestiferum amputetur.

Dura vox. Multo illa durior: Salvi sint improbi, scelerati, impii; deleantur innocentes, honesti, boni, tota respublica. Uno in homine, Q. Fufi, fateor te vidisse plus, quam me. Ego P. Clodium arbitrabar perniciosum civem, sceleratum, libidinosum, impium, audacem, facinorosum; tu contra sanctum, temperantem, innocentem, modestum, retinendum civem, et optandum. In hoc uno te plurimum vidisse, multum me errasse, concedo. Nam, quod me tecum iracundè agere dixisti solere, non est ita: vehementer me agere fateor, iracundè nego. Omnino irasci amicis non temere soleo, ne si merentur quidem: itaque sine verborum contumelia a te dissentire possum, sine animi summo dolore non possum. Parva est enim mihi tecum, aut parva de re, dissensio? ego huic videlicet faveo, tu illi? Immo vero ego D. Bruto faveo, tu M. Antonio: ego conservari coloniam populi Romani cupio, tu expugnari studes.

VI. An hoc negare potes, qui omnes moras interponis, quibus infirmetur Brutus, melior fiat Antonius? Quousque enim dices, pacem velle te? Res geritur: conductæ vineæ sunt: pugnatur acerrime. Qui intercurrerent, misimus tres principes civitatis. Hos contempsit, rejecit, repudiavit, Antonius: tu tamen permanes constantissimus defensor Antonii. Et quidem, quo melior senator videatur, negat se illi amicum esse debere: cum suo magno beneficio esset, venisse eum contra se. Vide quanta caritas sit patriæ: cum homini sit iratus, tamen reipublicæ causa defendit Antonium. Ego te, cum in Massilienses tam sis acerbus, Q. Fufi, non animo æquo audio. Quousque enim Massiliam oppugnabis? ne triumphus quidem finem facit belli? per quem lata est urbs ea, sine qua nunquam ex Transalpinis gentibus majores nostri triumpharunt. Quo quidem tempore, populus Romanus ingemuit. Quamquam enim proprios dolores suarum rerum omnes habebant; tamen hujus civitatis fidelissimæ misérias, nemo erat civis, qui

a se alienas arbitraretur. Cæsar ipse, qui illis fuerat iratissimus, tamen propter singularem ejus civitatis gravitatem et fidem quotidie aliquid iracundiæ remittebat: te nulla sua calamitate civitas satiare tam fidelis potest? Rursus me jam irasci fortasse dices. Ego autem sine iracundia dico, ut omnia, nec tamen sine dolore: Neminem illi civitati inimicum esse arbitror, qui amicus sit huic civitati. Excogitare, quæ tua ratio sit, Calenè, non possum. Antea deterrere te, ne popularis esses, non poteramus; exorare nunc, ut sis popularis, non possumus.

Satis multa cum Fusio, ac sine odio omnia, nihil sine dolore. Credo autem, qui generi querelam moderate ferat, æquo animo laturum amici.

VII. Venio ad reliquos consulares, quorum est nemo, (jure meo hoc dico) quin mecum habeat aliquam conjunctionem gratiæ, alii maximam, alii mediocrem, nemo nullam. Quam hesternus dies nobis, consularibus dico, turpis illuxit? Iterum legatos? Quid, si ille faceret inducias? Ante consulis oculosque legatorum, tormentis Mutinam verberavit: opus ostendebat munitionemque legatis: ne punctum quidem temporis, cum legati aessent, oppugnatio respiravit. Ad hunc legatos? cur? an ut eorum reditu vehementius pertimescatis?

Equidem cum antea legatos decerni non censuissem; hoc me tamen consolabar, quod cum illi ab Antonio contempti et rejecti revertissent, dixissentque senatui, non modo illum e Gallia non discessisse, uti censuissemus, sed ne a Mutina quidem recessisse; potestatem sibi D. Bruti conveniendi non fuisse: fore, ut omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris D. Bruto subveniremus. Nos etiam languidiores facti sumus, postquam Antonii non solum audaciam et scelus, sed etiam insolentiam superbiamque, perspeximus.

Utinam L. Cæsar valeret, Servius Sulpicius viveret! multo melius hæc causa ageretur a tribus, quam nunc agitur ab uno. Dolenter hoc dicam potius, quam contumeliose. Deserti, deserti, inquam, sumus, Patres conscripti, a principibus. Sed,

ut sæpe jam dixi, omnes in tanto periculo, qui recte et fortiter sentient, erunt consulares. Animum nobis afferre legati debuerunt; timorem attulerunt: quanquam mihi quidem nullum: quamvis de illo, ad quem missi sunt, bene existiment; a quo etiam mandata acceperunt.

VIII. Pro Dii immortales! ubi est ille mos virtusque majorum? C. Popillius apud majores nostros, cum ad Antiochum regem legatus missus esset, et verbis senatus denuntiasset, ut ab Alexandria discederet, quam obsidebat; cum tempus ille differret, virgula stantem circumscripsit; dixitque se renuntiaturum senatui, nisi prius sibi respondisset, quid facturum esset, quam ex illa circumscriptione excederet. Præclare: senatus enim faciem secum attulerat, auctoritatem populi Romani, cui qui non paret, non ab eo mandata accipienda sunt, sed ipse est totus repudiandus.

An ego ab eo mandata acciperem, qui senatus mandata contemneret? aut ei cum senatu quidquam commune judicarem, qui imperatorem populi Romani senatu prohibente obsideret? At quæ mandata? qua arrogantia? quo stupore? quo spiritu? Cur autem ea legatis nostris dabat, cum ad nos Cotylam mitteret, ornamentum atque arcem amicorum suorum, hominem ædilitium? si vero tum fuit ædilis, cum eum jussu Antonii in convivio servi publici loris ceciderunt.

At quam modesta mandata! ferrei sumus, Patres conscripti, qui quidquam huic negemus. *Utramque provinciam*, inquit, *remitte: exercitum depono: privatus esse non recuso*. Hæc sunt enim verba: redire ad se videtur. *Omnia obliviscor, in gratiam redeo*: Sed quid adjungit? *si legionibus meis sex, si equitibus, si cohorti prætoriae, prædam agrumque dederitis*. His etiam præmia postulat, quibus ut ignoscatur si postulet, impudentissimus judicetur? Addit præterea, *ut quos ipse cum Dolabella dederit agros, teneant ii, quibus dati sint*. Hic est Campanus ager, et Leon-
tinus, quæ duo majores nostri annonæ perfugia ducebant.

IX. Cavet mimis, aleatoribus, lenonibus: Caphoni etiam et

Saxæ cavet; quos, centuriones pugnaces et lacertosos, inter mimorum et mimarum greges collocavit. Postulat præterea, *ut chirographorum et commentariorum sua, collegæque sui, decreta maneant*. Quid laborat, ut habeat, quod quisque mercatus est; si, quod accepit, habeat qui vendidit? *Et ne tangantur rationes ad Opis*: id est, ne septies millies recuperetur. *Ne fraudi sit septemviris, quod egissent*. Nucula hoc, credo, admonuit: verebatur fortasse, ne amitteret tantas clientelas.

Caveri etiam vult *iis, qui secum sunt, quidquid contra leges commiserint*. Mustelæ et Tironi prospicit: de se nihil laborat. Quid enim commisit unquam? num aut pecuniam publicam attigit, aut hominem occidit, aut secum habuit armatos? Sed quid est, quod de iis laboret? Postulat enim, *ne sua judiciaria lex abrogetur*: quo impetrato, quid est quod metuat? an, ne fuorum aliquis a Cyda, Lyfiade, Curio, condemnetur?

Neque tamen nos urget mandatis pluribus: remittit aliquantum, et relaxat. *Galliam*, inquit, *togatam remitto, comatam postulo*: otiosus videlicet esse mavult: *cum sex legionibus*, inquit, *iisque suppletis ex D. Bruti exercitu*, non modo ex delectu suo: *tamdiuque ut obtineat, quamdiu M. Brutus, C. Cassius, consules, prove consulibus, provincias obtinebunt*. Hujus comitiis C. frater ejus: est enim annus, ut repulsam tulit. *Ipsè autem ut quinquennium*, inquit, *obtineam*. At istud vetat lex Cæsaris; et tu acta Cæsaris defendis?

X. Hæc tu mandata, L. Piso, et tu, L. Philippe, principes civitatis, non dico animo ferre, verum auribus accipere, potuistis? Sed, ut suspicor, terror erat quidam: nec vos ut legati apud illum fuistis, nec ut consulares: nec vos vestram, nec reipublicæ, dignitatem tenere potuistis: et tamen nescio quo pacto, sapientia quadam, credo, quod ego non possem, non nimis irati revertistis. Vobis M. Antonius nihil tribuit, clarissimis viris, legatis populi Romani: nos quid non legato M. Antonii Cotylæ concessimus? cui portas hujus urbis patere jus non erat, huic hoc templum patuit: huic aditus in

senatum fuit : hic hesterno die sententias nostras in codicillos, et omnia verba, referebat : huic se etiam summis honoribus usi contra dignitatem suam venditabant.

O Dii immortales ! quam magnum est, personam in republica tueri principis ! quæ non animis solum debet, sed etiam oculis, servire civium. Domum recipere legatum hostium, in cubiculum admittere, etiam seducere, hominis est nihil de dignitate, nimium de periculo, cogitantis. Quod autem est periculum ? nam, si maximum in discrimen venietur, aut libertas parata victori est, aut mors proposita victo : quorum alterum optabile est, alterum effugere nemo potest. Turpis autem fuga mortis omni est morte peior.

Nam illud quidem non adducor ut credam, esse quosdam, qui inuideant alicujus constantiæ, qui labori ; ejus perpetuam in republica adjuvanda voluntatem et a senatu et a populo Romano probari, moleste ferant. Omnes id quidem facere debebamus : eaque erat non modo apud majores nostros, sed etiam nuper, summa laus consularium, vigilare, adesse animo, semper aliquid pro republica aut cogitare, aut facere, aut dicere. Ego, Patres conscripti, Q. Scævolam augurem memoria teneo, bello Marfico, cum esset summa senectute et perdita valetudine, quotidie, simul atque laceret, facere omnibus conveniendi sui potestatem : neque cum quisquam illo bello vidit in lecto : senexque et debilis, primus veniebat in curiam. Hujus industriam maxime quidem vellem ut imitarentur ii, quos oportebat ; secundo autem loco, ne alterius labori inviderent.

XI. Etenim, Patres conscripti, cum in spem libertatis sexennio post simus ingressi, diutiusque servitutem perpeffi, quam captivi frugi et diligentes solent ; quas vigilias, quas sollicitudines, quos labores, liberandi populi Romani causa recusare debemus ? Equidem, Patres conscripti, quanquam hoc honore usi togati solent esse, cum est in sagis civitas ; statui tamen, a vobis cæterisque civibus in tanta atrocitate temporis, tantaque

perturbatione reipublicæ, non differre vestitu. Non enim ita gerimus nos hoc bello consulares, ut æquo animo populus Romanus visurus sit nostri honoris insignia; cum partim e nobis ita timidi sint, ut omnem populi Romani beneficiorum memoriam abjecerint; partim ita a republica aversi, ut se hosti favere præ se ferant, legatos nostros ab Antonio despectos esse et irrisos facile patiantur, legatum Antonii sublevatum velint. Hunc enim reditu ad Antonium prohiberi negabant oportere, et in eodem excipiendo sententiam meam corrigebant: quibus geram morem. Redeat ad imperatorem suum Varius, sed ea lege, ne unquam Romam revertatur. Cæteris autem, si errorem suum deposuerint, et cum republica in gratiam redierint, veniam et impunitatem dandam puto.

Quas ob res ita censeo: "EORUM, qui cum M. Antonio
" sunt, qui ab armis discesserint, et aut ad Pansam, aut ad
" Hirtium, consules, aut ad Decimum Brutum, imperatorem,
" consulem designatum, aut ad C. Cæsarem, pro prætore, ante
" idus Martias primas adierint, iis fraudi ne sit, quod cum M.
" Antonio fuerint. Si quis eorum, qui cum M. Antonio sunt,
" fecerit, quod honore præmiove dignum esse videatur, uti C.
" Pansa, A. Hirtius, consules, alter ambove, si eis videbitur,
" de ejus honore præmiove, primo quoque die ad senatum re-
" ferant. Si quis post hoc senatus-consultum ad Antonium
" profectus esset, præter L. Varium, senatum existimaturum,
" eum contra rempublicam fecisse."

I N

M. ANTONIUM

PHILIPPICA IX.

I. **V**ELLEM, Dii immortales fecissent, Patres conscripti, ut vivo potius Serv. Sulpicio gratias ageremus, quam mortuo honores quæreremus. Nec vero dubito, quin, si ille vir legationem renunciare potuisset, reditus ejus et nobis gratus fuerit, et reipublicæ salutaris futurus: non quo L. Philippo et L. Pisoni aut studium, aut cura, defuerit in tanto officio, tantoque munere; sed, cum Serv. Sulpicius ætate illis antiret, sapientia omnibus, subito ereptus e causa, totam legationem orbam et debilitatam reliquit.

Quod si cuiquam justus honos habitus est in morte legato, in nullo justior, quam in Serv. Sulpicio, reperietur. Cæteri, qui in legatione mortem obierunt, ad incertum vitæ periculum sine ullo mortis metu profecti sunt: Serv. Sulpicius cum aliqua perveniendi ad M. Antonium spe profectus est, nulla revertendi. Qui cum ita affectus esset, ut, si ad gravem valetudinem labor viæ accessisset, sibi ipse diffideret; non recusavit, quo minus vel extremo spiritu, si quam opem reipublicæ ferre posset, experiretur. Itaque non illum vis hiemis, non nives, non longitudo itineris, non asperitas viarum, non morbus ingravescent, retardavit: cumque jam ad congressum colloquiumque ejus pervenisset, ad quem erat missus, in ipsa cura et meditatione obeundi sui muneris excessit e vita.

Ut igitur alia, sic hoc, C. Panfa, præclare, quod nos ad ornandum Serv. Sulpicium cohortatus es, et ipse multa copiose de illius laude dixisti. Quibus a te dictis, nihil præter sententiam dicerem, nisi P. Servilio respondendum putarem, qui hunc honorem statuæ nemini tribuendum censuit, nisi ei, qui ferro esset in legatione interfectus. Ego autem, Patres conscripti, sic interpretor sensisse majores nostros, ut causam mortis censuerint, non genus, esse quærendum. Etenim cui legatio ipsa morti fuisset, ejus monumentum extare voluerunt, ut in bellis periculosis obirent homines legationis munus audacius. Non igitur exempla majorum quærenda, sed consilium est eorum, a quo ipsa exempla nata sunt, explicandum.

II. Lar Tolumnius, rex Veientium, quatuor legatos populi Romani Fidenis interemit: quorum statuæ usque ad meam memoriam in Rostris steterunt. Justus honos: iis enim majores nostri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro brevi vita diuturnam memoriam reddiderunt. Cn. Octavii, clari et magni viri, qui primus in eam familiam, quæ postea viris fortissimis floruit, attulit consulatum, statuam videmus in Rostris: nemo tum novitati invidebat; nemo virtutem non honorabat. At ea fuit legatio Octavii, in qua periculi suspicio non subesset. Nam, cum esset missus a senatu ad animos regum perspicuendos, liberorumque populorum, maximeque, ut nepotem Antiochi regis, ejus, qui cum majoribus nostris bellum gesserat, classes habere, elephantos alere, prohiberet; Laodiceæ in gymnasio a quodam Leptine est interfectus. Reddita est ei tum a majoribus statua pro vita; quæ multos per annos progeniem ejus honestaret, nunc ad tantæ familiæ memoriam sola restaret. Atqui et huic, et Tullo Cluvio, et L. Roscio, et Sp. Antio, et C. Fulcinio, qui a Veientium rege cæsi sunt, non sanguis, qui profusus est in morte, sed ipsa mors ob rempublicam obita, honori fuit.

III. Itaque, Patres conscripti, si Serv. Sulpicio casus mortem attulisset, dolerem quidem tanto reipublicæ vulnere; mortem

vero ejus non monumentis, sed luctu publico, esse honorandam putarem. Nunc autem quis dubitat, quin ei vitam abstulerit ipsa legatio? Secum enim ille mortem extulit: quam, si nobiscum remanisset, sua cura, optimi filii, fidelissimæ conjugis diligentia, vitare potuisset. At ille, cum videret, si vestræ auctoritati non paruisset, dissimilem se futurum sui; sin paruisset, munus sibi illud pro republica susceptum vitæ finem fore; maluit in maximo reipublicæ discrimine mori, quam minus, quam potuisset, videri reipublicæ profuisse. Multis illi in urbibus, qua iter faciebat, reficiendi se et curandi potestas fuit: aderat hospitem invitatio liberalis pro dignitate summi viri, et eorum hortatio, qui una erant missi, ad requiescendum, et vitæ suæ consulendum. At ille properans, festinans, mandata nostra conficere cupiens, in hac constantia, morbo adversante, perseveravit. Cujus cum adventu maxime perturbatus esset Antonius, quod ea, quæ sibi jussu vestro denuntiarentur, auctoritate erant et sententia Serv. Sulpicii constituta; declaravit, quam odisset senatum, cum auctorem senatus extinctum læte atque insolenter tulit. Non igitur magis Octavium Leptines, nec Veientium rex eos, quos modo nominavi, quam Serv. Sulpicium occidit Antonius. Is enim profecto mortem attulit, qui causa mortis fuit. Quocirca etiam ad posteritatis memoriam pertinere arbitror, extare, quod fuerit de hoc bello iudicium senatus. Erit enim statua ipsa testis, bellum tam grave fuisse, ut legati interitus honoris memoriam consecutus sit.

IV. Quod si excusationem Serv. Sulpicii, Patres conscripti, legationis obeundæ recordari volueritis, nulla dubitatio relinquetur, quin honore mortui, quam vivo injuriam fecimus, sarciamus. Vos enim, Patres conscripti, (grave dictu est, sed dicendum tamen) vos, inquam, Serv. Sulpicium vitæ privastis. Quem cum videretis re magis morbum, quam oratione, excusantem; non vos quidem crudeles fuistis, (quid enim minus in hunc ordinem convenit?) sed, cum speraretis nihil esse,

quod non illius auctoritate et sapientia effici posset, vehementius excusationi obstitistis; atque eum, qui semper vestrum consensum gravissimum judicavisset, de sententia deiecistis.

Ut vero Pansæ consulis accessit cohortatio gravior, quam aures Serv. Sulpicii ferre didicissent; tum vero denique filium meque seduxit, atque ita locutus est, ut auctoritatem vestram vitæ suæ se diceret anteferre. Cujus nos virtutem admirati, non ausi sumus adversari voluntati. Movebatur singulari pietate filius: non multum ejus perturbationi meus dolor concedebat: sed uterque nostrum cedere cogeatur magnitudini animi, orationisque gravitati; cum quidem ille maxima laude et gratulatione omnium vestrum pollicitus est, se, quod velletis, esse facturum, neque ejus sententiæ periculum vitaturum, cujus ipse auctor fuisset. Quem exequi mandata vestra properantem, mane postridie profecuti sumus: qui quidem discedens mecum ita locutus est, ut ejus oratio omen fati videretur.

V. Reddite igitur, Patres conscripti, ei vitam, cui ademistis: vita enim mortuorum in memoria vivorum est posita. Perficite, ut is, quem vos ad mortem inscii misistis, immortalitatem habeat a vobis. Cui si statuem in Rostris, decreto vestro statueritis, nulla ejus legationem posteritatis obscurabit oblivio. Nam reliqua Serv. Sulpicii vita multis erit præclarisque monumentis ad omnem memoriam commendata: semper illius gravitatem, constantiam, fidem, præstantem in republica tuenda curam atque prudentiam, omnium mortalium fama celebrabit. Nec vero filebitur admirabilis quædam, et incredibilis, et pene divina ejus in legibus interpretandis, æquitate explicanda, scientia. Omnes, ex omni ætate, qui hac in civitate intelligentiam juris habuerunt, si unum in locum conferantur, cum Serv. Sulpicio non sint comparandi. Neque enim ille magis juris consultus, quam justitiæ fuit: ita ea, quæ proficiscebantur a legibus, et a jure civili, semper ad facilitatem æquitatemque referebat; neque instituere litium actiones

malebat, quam controversias tollere. Ergo hoc statuæ monumento non eget: habet alia majora. Hæc enim statua mortis honestæ testis erit; illa, memoria vitæ glorioſæ: ut hoc magis monumentum grati ſenatus, quam clari viri, futurum ſit.

Multum etiam valuiſſe ad patris honorem pietas filii videbitur: qui quanquam afflictuſ luctu non adest, tamen ſic animati eſſe debetis, ut ſi ille adeſſet. Eſt autem ita affectus, ut nemo unquam unici filii mortem magis doluerit, quam ille mœret patris. Equidem etiam ad famam Serv. Sulpicii filii arbitror pertinere, ut videatur honorem debitum patri præſtitiffe. Quanquam nullum monumentum clarius Serv. Sulpicius relinquere potuit, quam effigiem morum ſuorum, virtutis, conſtantiae, pietatis, ingenii, filium: cujus luctus aut hoc honore veſtro, aut nullo ſolatio, levare poteſt.

VI. Mihi autem recordanti Serv. Sulpicii multos in noſtra familiaritate ſermones, gravior illi videtur, ſi quis eſt ſenſus in morte, aenea ſtatua futura, et ea pedestris, quam inaurata equeſtris; qualis eſt L. Syllæ prima ſtatua. Mirifice enim Serv. Sulpicius majorum continentiam diligebat; hujus ſeculi inſolentiam vituperabat. Ut igitur, ſi ipſum conſulam, quid velit, ſic pedestrem ex ære ſtatuam, tanquam ex ejus auctoritate et voluntate, decerno: quæ quidem magnum civium dolorem, et deſiderium, honore monumenti minuet, et leniet.

Atque hanc meam ſententiam, Patres conſcripti, P. Servilii ſententia comprobare neceſſe eſt; qui ſepulcrum publice decernendum Serv. Sulpicio cenſuit, ſtatuam non cenſuit. Nam, ſi mors legati ſine cæde atque ferro nullum honorem deſiderat; cur decernit honorem ſepulturæ, qui maximus haberi poteſt mortuo? Sin id tribuit Serv. Sulpicio, quod non eſt datum Cn. Octavio; cur, quod illi datum eſt, huic dandum eſſe non cenſet? Majores quidem noſtri ſtatuas multis decreverunt; ſepulcra paucis. Sed ſtatuae intereunt tempeſtate, vi, vetuſtate: ſepulcrorum autem ſanctitas in ipſo ſolo eſt;

quod nulla vi moveri neque deleri potest : atque ut cætera extinguuntur, sic sepulcra fiunt sanctiora, vetustate. Augeatur igitur isto etiam honore is vir, cui nullus honor tribui non debitus potest : grati sumus in ejus morte decoranda, cui nullam jam aliam gratiam referre possumus : notetur etiam M. Antonii, nefarium bellum gerentis, scelerata audacia. His enim honoribus habitis Serv. Sulpicio, repudiata rejectæque legationis ab Antonio manebit testificatio sempiterna.

VII. Quas ob res ita censeo : “ CUM Serv. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, difficillimo reipublicæ tempore, gravi periculoque morbo affectus, auctoritatem senatus, salutemque reipublicæ, vitæ suæ præposuerit, contraque vim gravitatemque morbi contenderit, ut in castra Antonii, quo senatus eum miserat, perveniret ; isque, cum jam prope castra venisset, vi morbi oppressus, vitam amiserit in maximo reipublicæ munere ; ejusque mors consentanea vitæ fuerit, sanctissime honestissimeque actæ, in qua sæpe magno usui reipublicæ Serv. Sulpicius et privatus et in magistratibus fuerit : cum talis vir ob rempublicam in legatione mortem obierit ; senatui placere, Serv. Sulpicio statuam pedestrem æneam in Rostris ex hujus ordinis sententia statui, circumque eam statuam locum cum ludis, gladiatoribusque, liberos posterosque ejus quoquo versus pedes quinque habere, quod is ob rempublicam mortem obierit, eamque causam in basi inscribi : utique C. Pansa, A. Hirtius, consules, alter ambove, si eis videatur, quaestoribus urbanis imperent, ut eam basim statuamque faciendam, et in Rostris statuendam, locent ; quantique locaverint, tantam pecuniam redemptori solvendam attribuendamque curent. Cumque antea senatus auctoritatem suam in virorum fortium funeribus ornamentisque ostenderit ; placere, eum quam amplissime supremo die suo efferri. Et, cum Serv. Sulpicius, Q. F. Lemonia, Rufus, ita de republica meritus sit, ut his ornamentis decorari debeat ; senatum censere,

“ atque e republica existimare, ædiles curules edictum, quod
 “ de funeribus habeant, Sery. Sulpicii, Q. F. Lemonia, Rufi,
 “ funeri remittere : utique locum sepulcro in campo Esquilino
 “ C. Panfa consul, seu quo in loco videbitur, pedes triginta
 “ quoquo versus adsignet, quo Serv. Sulpicius inferatur : quod
 “ sepulcrum ipsius, liberorum, posterorumque ejus esset ; uti
 “ quod optimo jure publice sepulcrum datum esset.”

"quod optimo iure publice sepulchrum datum esset."
 "M. ANTONIUM, postea triumphans esset, ut
 "proprio virtus adgeret, quo Sulpicio iustitiae: quod
 "G. F.anti, cum, seu duo in loco videbatur, pedes triginta
 "suaviter remittere: utique locum sepulchro in campo E. quillino
 "de funeribus habebant, seu Sulpicio, Q. F. L.emonia, R.uti
 "atque a republica existimare, tales curules edictum, quod

PHILIPPICA X.

I. **M**A X I M A S tibi, Panfa, gratias omnes et habere et agere debemus : qui, cum hodierno die senatum te habiturum non arbitraremur ; ut M. Bruti, præstantissimi civis, literas accepisti, ne minimam quidem moram interposuisti, quin quam primum maximo gaudio et gratulatione fruere-mur. Cum factum tuum gratum omnibus debet esse, tum vero oratio, qua, recitatis literis, usus es. Declarasti enim verum esse id, quod ego semper sensi, neminem alterius, qui suæ confideret, virtuti invidere. Itaque mihi, qui plurimis officiis sum cum Bruto et maxima familiaritate conjunctus, minus multa de illo dicenda sunt : quas enim mihi ipse partes sumpseram, eas præcepit oratio tua.

Sed mihi, Patres conscripti, necessitatem attulit paulo plura dicendi sententia ejus, qui rogatus est ante me: a quo ita sæpe dissentio, ut jam verear, ne, id quod minime fieri debet, minuere amicitiam nostram videatur perpetua dissensio. Quæ est enim ista tua ratio, Calene, quæ mens, qui nunquam post Kalendas Jan. idem senseris, quod is, qui te sententiam primum rogat? cur nunquam tam frequens senatus fuit, ut unus aliquis tuam sententiam secutus sit? cur semper tui dissimiles defendis? cur, cum te et vita et fortuna tua ad otium et ad dignitatem invitet, ea probas, ea decernis, ea sentis, quæ sunt inimica et otio communi, et dignitati tuæ?

II. Nam, ut superiora omittam, hoc certe, quod mihi maximam admirationem movet, non tacebo. Quod est tibi cum Brutis bellum? cur eos, quos omnes pene venerari debemus, solus oppugnas? alterum circumfederi non moleste fers, alterum tua sententia spolias iis copiis, quas ipse suo labore et periculo ad reipublicæ, non ad suum, præsidium, per se, nullo adjuvante, confecit? Quis est iste tuus sensus, quæ cogitatio, Brutos ut non probes, Antonios probes? quos omnes carissimos habent, tu oderis? quos acerbissime cæteri oderunt, tu constantissime diligas? Amplissima tibi fortunæ sunt, summus honoris gradus, filius, ut et audio, et spero, natus ad laudem: cui cum reipublicæ causa faveo, tum etiam tua.

Quæro igitur, eum Brutine similem malis, an Antonii? Ac permitto, ut de tribus Antoniis eligas, quem velis. Dii meliora, inquires. Cur igitur non eis faves, quos laudas, quorum similem filium tuum esse vis? simul enim reipublicæ consules, et propones illi exempla ad imitandum. Hoc vero, Q. Fufi, cupio sine offensione nostræ amicitiae, sic tecum, ut a te dissentiens senator, queri. Ita enim dixisti, et quidem de scripto; nam te inopia verbi lapsum putarem, nisi tuam in dicendo facultatem nossem: Literas Bruti recte et ordine scriptas videri. Quid est aliud librarium Bruti laudare, non Brutum? Usus in republica, Calene, magnum jam habere et debes, et potes: quando ita decerni vidisti? aut quo senatus-consulto hujus generis (sunt enim innumerabilia) bene scriptas literas decretum a senatu? Quod verbum tibi non excidit, ut sæpe fit, fortuito: scriptum, meditaturn, cogitatum attulisti.

III. Hanc tibi consuetudinem plerisque in rebus bonis obrectandi si quis detraxerit; quid tibi, quod sibi quisque velit, non relinquetur? Quamobrem collige te, placaque animum istum aliquando, et mitiga: audi viros bonos, quibus uteris multis: loquere cum sapientissimo homine, genero tuo, sapius, quam ipse tecum: tum denique amplissimi honoris nomen obtinebis. An vero hoc pro nihilo putas, (in quo equidem pro

amicitia tuam vicem dolere soleo) efferri hæc foras, et ad populi Romani aures pervenire, ei, qui primus sententiam dixerit, neminem assensum? quod etiam hodie futurum arbitror. Legiones abducis a Bruto: quas? nempe eas, quas ille a C. Antonii scelere avertit, et ad rempublicam sua auctoritate traduxit. Rursus igitur vis nudatum illum atque solum a republica relegatum videri.

Vos autem, Patres conscripti, si M. Brutum deserueritis, et prodideritis, quem tandem civem unquam ornabitis? cui favebitis? nisi forte eos, qui diadema imposuerint, conservandos; eos, qui regni nomen sustulerint, deserendos putatis. Ac de hac quidem divina atque immortalis laude M. Bruti filebo: quæ, gratissima memoria omnium civium inclusa, nondum publica auctoritate testata est. Tantamne patientiam, Dii boni! tantam moderationem, tantam in injuria tranquillitatem et modestiam! qui, cum prætor urbanus esset, urbe caruit; jus non dixit, cum omne jus populi Romani recuperasset: cumque concursu quotidiano bonorum omnium, qui admirabilis ad eum fieri solebat, præsidioque Italiæ cunctæ, septus posset esse; absens judicio bonorum defensus esse maluit, quam præsens manu: qui non Apollinares quidem ludos, pro sua populi Romani dignitate apparatus, præsens fecit, ne quam viam patefaceret sceleratissimorum hominum audaciæ.

IV. Quanquam, qui unquam aut ludi aut dies lætiores fuerunt, quam cum in singulis versibus populus Romanus maximo clamore et plausu Bruti memoriam prosequeretur? Corpus aberat liberatoris, libertatis memoria aderat: in qua Bruti imago cerni videbatur. At hunc his ipsis ludorum diebus videbam in insula clarissimi adolescentis, Luculli, propinqui sui, nihil nisi de pace et concordia civium cogitantem. Eundem vidi postea Velia, cedentem Italia, ne qua oriretur belli civilis causa propter se. O spectaculum illud non modo hominibus, sed undis ipsis et litoribus, luctuosum, cedere e patria servatorem ejus, manere in patria perditores! Cassii classis paucis post diebus

consequeretur : ut me pueret, Patres conscripti, in eam urbem redire, ex qua illi abirent. Sed, quo consilio redierim, initio audistis, post estis experti. Expectatum igitur tempus a Bruto est. Nam, quoad vos omnia pati vidit, usus est ipse incredibili patientia : posteaquam vos ad libertatem sensit erectos ; præsidia vestræ libertati paravit. At cui pesti quantæque restitit ? Si enim C. Antonius, quod animo intenderat, perficere potuisset, (potuisset autem, nisi ejus sceleri virtus M. Bruti obstitisset) Macedoniam, Illyricum, Græciam perdidissemus. Effet vel receptaculum pulso Antonio, vel agger oppugnandæ Italiæ, Græcia : quæ quidem nunc M. Bruti imperio, auctoritate, copiis non instructa solum, sed etiam ornata, tendit dexteram Italiæ, suumque ei præsidium pollicetur. Quod qui ab illo abducit exercitum, et respectum pulcherrimum, et præsidium firmissimum, adimit reipublicæ. Equidem cupio, hæc quamprimum Antonium audire, ut intelligat, non D. Brutum, quem vallo circumfedit, sed seipsum, obsideri.

V. Tria tenet oppida toto in orbe terrarum : habet inimicissimam Galliam : eos etiam, quibus confidebat, alienissimos Transpadanos : Italia omnis infesta est : exteræ nationes, a prima ora Græciæ usque ad Ægyptum, optimorum et fortissimorum civium imperiis et præsidiis tenentur. Erat ei spes una in C. Antonio : qui duorum fratrum ætatibus medius interjectus, vitiis cum utroque certabat : quî, tanquam extruderetur a senatu in Macedoniam, et non contra prohiberetur proficisci, ita cucurrit.

Quæ tempestas, Dii immortales ! quæ flamma, quæ vastitas, quæ pestis Græciæ fuisset, nisi incredibilis ac divina virtus furentis hominis conatum atque audaciam compressisset ? Quæ celeritas illa Bruti ? quæ cura ? quæ virtus ? Etsi ne C. quidem Antonii celeritas contemnenda est : quem nisi in via caducæ hereditates retardassent, volasse eum, non iter fecisse, diceres. Alios ad negotium publicum ire cum cupimus, vix solemus extrudere : hunc retinentes exclusimus. At quid ei cum

Apollonia? quid cum Dyrrachio? quid cum Illyrico? quid cum P. Vatinius imperatoris exercitu? Succedebat, ut ipse dicebat, Hortensio. Certe fines Macedoniae, certa conditio, certus, si modo erat ullus, exercitus: cum Illyrico vero, et cum Vatinius legionibus, quid erat Antonio? At ne Bruto quidem: id enim fortasse quispiam improbus dixerit. Omnes legiones, omnes copiae, quae ubique sunt, reipublicae sunt. Neque haec legiones, quae M. Antonium reliquerunt, Antonii potius, quam reipublicae, fuisse dicuntur. Omne enim exercitus et imperii jus amittit is, qui eo imperio et exercitu rempublicam oppugnat.

VI. Quod si ipsa respublica iudicaret, aut si omne jus decretis ejus statueretur; Antonione, an Bruto, legiones populi Romani adjudicaret? Alter advolarat subito ad direptionem pestemque sociorum, ut, quaecunque iret, omnia vastaret, diriperet, auferret; exercitu populi Romani contra ipsum populum Romanum uteretur: alter eam sibi legem statuerat, ut, quocunque venisset, lux venisse quaedam et spes salutis videretur. Denique alter ad evertendam rempublicam praesidia quarebat; alter ad conservandam. Nec vero nos hoc magis videbamus, quam ipsi milites; a quibus tanta in iudicando prudentia non erat postulanda.

Cum septem cohortibus esse Apollonia scribit Antonium: qui jam aut captus est, (quod Dii dent!) aut certe, homo verecundus, in Macedoniam non accedit, ne contra senatusconsultum fecisse videatur. Delectus habitus in Macedonia est summo Q. Hortensii studio, et industria: cujus animum egregium, dignumque et ipso et maioribus ejus, ex Bruti literis perspicere potuistis. Legio, quam L. Piso ducebat, legatus Antonii, Ciceroni se filio meo tradidit. Equitatus, qui in Syriam ducebatur bipertito, alter eum quaestorem, a quo ducebatur, reliquit in Thessalia, seseque ad Brutum contulit; alterum in Macedonia Cn. Domitius, adolescens summa virtute, gravitate, constantia, ab legato Syriaco abduxit. P. autem Vatinius, qui

et antea jure laudatus a nobis, et hoc tempore merito laudandus est, aperuit Dyrrachii portas Bruto, et exercitum tradidit. Tenet igitur populus Romanus Macedoniam, tenet Illyricum, tuetur Græciam: nostræ sunt legiones, nostra levis armatura, noster equitatus, maximeque noster est Brutus, semperque noster, cum sua excellentissima virtute reipublicæ natus, tum fato quodam paterni maternique generis et nominis.

VII. Ab hoc igitur viro quisquam bellum timet, qui, antequam nos id coacti suscepimus, in pace jacere, quam in bello vigere, maluit? Quanquam ille quidem nunquam jacuit, nec hoc cadere verbum in tantam virtutis præstantiam potest. Erat enim in desiderio civitatis, in ore, in sermone omnium: tantum autem aberat a bello, ut, cum cupiditate libertatis Italia arderet, defuerit civium studiis potius, quam eos in armorum discrimen adduceret. Itaque illi ipsi, si qui sunt, qui tarditatem Bruti reprehendant, tamen iidem moderationem patientiamque mirantur.

Sed jam video, quid loquantur: neque enim id occulte faciunt. Timere se dicunt, quomodo ferant veterani, exercitum Brutum habere. Quasi vero quidquam intersit inter A. Hirtii, C. Pansæ, D. Bruti, C. Cæsaris, et hunc exercitum M. Bruti. Nam, si quatuor exercitus ii, de quibus dixi, propterea laudantur, quod pro populi Romani libertate arma ceperunt; quid est, cur hic M. Bruti exercitus non in eadem causa ponatur?

At enim veteranis suspectum est nomen M. Bruti. Magisne, quam Decimi? Equidem non arbitror. Etsi est enim Brutorum commune factum, et laudis societas æqua; D. tamen Bruto iratiores ii, qui id factum dolebant, quo minus ab illo rem illam dicebant fieri decuisse. Quid ergo nunc agunt tot exercitus, nisi ut obsidione D. Brutus liberetur? Qui autem hos exercitus ducunt? Hi, credo, qui C. Cæsaris res actas everti, qui causam veteranorum prodi, volunt.

VIII. Si ipse viveret C. Cæsar, acrius, credo, acta sua

defenderet, quam vir fortissimus defendit Hirtius: aut amicior causæ quisquam potest inveniri, quam filius? At horum alter, nondum ex longinquitate gravissimi morbi recreatus, quidquid habuit virium, id in eorum libertatem defendendam contulit, quorum votis iudicavit se a morte revocatum: alter, virtutis robore firmior, quam ætatis, cum istis ipsis veteranis ad D. Brutum liberandum profectus est. Igitur illi certissimi, iidemque acerrimi, Cæsaris actorum patroni pro D. Bruti salute bellum gerunt: quos veterani sequuntur. De libertate enim populi Romani, non de suis commodis, armis decernendum vident. Quid est igitur, cur iis, qui D. Brutum omnibus opibus conservatum velint, M. Bruti sit suspectus exercitus?

An vero, si quid esset, quod a M. Bruto timendum videretur, Panfa id non videret? aut, si videret, non laboraret? Quis aut sapientior ad conjecturam rerum futurarum, aut ad depulsandum metum diligentior? Atqui hujus animum erga M. Brutum studiumque vidistis. Præcepit oratione sua, quid decernere nos de Bruto, quid sentire, oporteret: tantumque abfuit, ut periculosum reipublicæ M. Bruti putaret exercitum, ut in eo firmissimum reipublicæ præsidium et gravissimum poneret. Scilicet hoc Panfa aut non videt, (hebeti enim ingenio est) aut negligit. Quæ enim Cæsar egit, ea rata esse non curat: de quibus confirmandis et sanciendo legem comitiis centuriatis ex auctoritate nostra laturus est.

IX. Definant igitur aut ii, qui non timent, simulare se timere, et prospicere reipublicæ; aut ii, qui omnia verentur, nimium esse timidi; ne illorum simulatio, horum obsit ignavia. Quæ (malum!) est ista ratio, semper optimis causis veteranorum nomen opponere? quorum etiam si amplecterer virtutem, ut facio, tamen, si essent arrogantes, non possem ferre fastidium. An nos, conantes servitutis vincula rumpere, impediet, si quis veteranos id nolle dixerit? Non sunt enim, credo, innumerales, qui pro commui libertate arma capiant: nemo est præter veteranos milites vir, qui ad servitutem propulsandam

ingenuo dolore excitetur. Poteſt igitur ſtare reſpublica, freta veteranis, ſine magno ſubſidio juventutis? quos quidem vos libertatis adiutores complecti debetis; ſervitutis auctores ſequi non debetis.

Poſtremo, (erumpat enim aliquando vera et me digna vox) ſi veteranorum nutu mentes hujus ordinis gubernantur, omniaque ad eorum voluntatem noſtra dicta facta referantur; optanda mors eſt, quæ civibus Romanis ſemper fuit ſervitute potior. Omnis eſt miſera ſervitus: ſed fuerit quædam neceſſaria: ecquodnam principium putatis libertatis capeſſendæ? An, cum illum neceſſarium et fatalem pene caſum non tulerimus, hunc feremus voluntarium? Tota Italia deſiderio libertatis exarſit: ſervire diutius non poteſt civitas: ſerius populo Romano hunc veſtitum atque arma dedimus, quam ab eo flagitati ſumus.

X. Magna nos quidem ſpe, et prope explorata, libertatis cauſam ſuſcepimus. Sed, ut concedam incertos exitus eſſe belli, Martemque communem; tamen pro libertate vitæ periculo decertandum eſt. Non enim in ſpiritu vita eſt, ſed ea nulla eſt omnino ſervienti. Omnes nationes ſervitutem ferre poſſunt, noſtra civitas non poteſt: nec ullam aliam ob cauſam, niſi quod illæ laborem doloremque fugiunt, quibus ut careant, omnia perpeti poſſunt; nos ita a majoribus inſtituti atque imbuti ſumus, ut omnia conſilia atque facta ad dignitatem et virtutem referamus. Ita præclara eſt recuperatio libertatis, ut ne mors quidem ſit in repetenda libertate fugienda. Quod ſi immortalitas conſequeretur præſentis periculi fugam; tamen eo magis ea fugienda videretur, quo diuturnior ſervitus eſſet. Cum vero dies et noctes omnia nos undique fata circumſtent; non eſt viri, minimeque Romani, dubitare, eum ſpiritum, quem naturæ quis debeat, patriæ reddere.

Concurritur undique ad commune incendium reſtinguendum: veteranique primi, Cæſaris auctoritatem ſecuti, conatum Antonii repulerunt: poſt ejusdem furorem Martia legio fregit, quarta afflixit. Sic a ſuis legionibus condemnatus, irrupit in

Galliam, quam sibi armis animisque infestam inimicamque cognovit. Hunc A. Hirtii, C. Cæsaris, exercitus insecuti sunt: post Pansæ delectus urbem, totamque Italiam, erexit. Unus omnium est hostis. Quanquam habet secum L. fratrem, carissimum populo Romano civem; cuius desiderium civitas ferre diutius non potest. Quid illa tetrius bellua? quid immanius? qui ob eam causam natus videtur, ne omnium mortalium turpissimus esset M. Antonius. Est una Trebellius, qui jam cum tabulis novis redit in gratiam: T. Plancus, cæteri pares; qui id pugnant, id agunt, ut contra rempublicam restituti esse videantur: sollicitant homines imperitos Saxæ et Caphones, ipsi rustici atque agrestes, qui hanc rempublicam nec viderunt unquam, nec videre constitutam volunt: qui non Cæsaris, sed Antonii, acta defendunt: quos avertit agri Campani infinita possessio; cuius eos non pudere demiror, cum videant, se mimos et mimas habere vicinos.

XI. Ad has pestes opprimendas, cur moleste feramus, quod M. Bruti accessit exercitus? Immoderati, credo, hominis, et turbulenti. Vide, ne nimium pene patientis. Etsi in illius viri consiliis atque factis, nihil nec nimium, nec parum, fuit unquam. Omnis voluntas M. Bruti, Patres conscripti, omnis cogitatio, tota mens, auctoritatem senatus, libertatem populi Romani, intuetur: hæc habet proposita, hæc tueri vult. Tentavit, quid patientia proficere posset: nihil cum proficeret; vi contra vim experiendum putavit. Cui quidem, Patres conscripti, vos idem tribuere hoc tempore debetis, quod a. d. XIII. Kal. Jan. D. Bruto et C. Cæsari, me auctore, tribuistis: quorum privatum de republica consilium et factum auctoritate vestra est comprobatum, atque laudatum. Quod idem in M. Bruto facere debetis, a quo insperatum et repentinum reipublicæ præsidium legionum, equitatus, auxiliorum magnæ et firmæ copię comparatæ sunt: adjungendusque est Q. Hortensius, qui, cum Macedoniam obtineret, adiutorem se Bruto ad comparandum exercitum fidissimum et constantissimum præbuit. Nam de

M. Apuleio separatim censeo referendum: cui testis est per literas Brutus, eum principem fuisse ad conatum exercitus comparandi.

Quæ cum ita sint; quod C. Pansa, consul, verba fecit de literis, quæ a Q. Cæpione Bruto, proconsule, allatæ, et in hoc ordine recitatæ sunt, de ea re ita censeo: "Cum Q. Cæpio-
" nis Bruti proconsulis opera, consilio, industria, et virtute,
" difficillimo reipublicæ tempore, provincia Macedonia, Illy-
" ricum, cuncta Græcia, legiones, exercitus, equitatus, in
" consulum, senatus, populi que Romani potestate sint; id Q.
" Cæpionem Brutum proconsulem bene, et e republica, et
" pro sua majorumque suorum dignitate, consuetudineque rei-
" publicæ bene gerendæ, fecisse; eamque rem senatui populo-
" que Romano gratam esse, et fore. Utique Q. Cæpio Brutus
" proconsul provinciam Macedoniam, Illyricum, totamque
" Græciam, tueatur, defendat, custodiat, incolumemque con-
" servet; eique exercitui, quem ipse constituit, comparavit,
" præsit; pecuniaque ad rem militarem, si qua opus sit, quæ
" publica sit, et exigi possit, utatur, exigat; pecuniasque, a
" quibus videatur, ad rem militarem mutuasumat; frumen-
" tum imperet; operamque det, ut cum suis copiis quam
" proxime Italiam sit. Cumque ex literis Q. Cæpionis Bruti
" proconsulis intellectum sit, Q. Hortensii proconsulis opera et
" virtute vehementer rempublicam adjutam, omniaque ejus
" consilia cum consiliis Q. Cæpionis Bruti proconsulis con-
" juncta fuisse, eamque rem magno usui reipublicæ fuisse; Q.
" Hortensium proconsulem recte, et ordine, exque republica,
" fecisse: senatuique placere, Q. Hortensium proconsulem, cum
" quæstoribus, prove quæstoribus, et legatis suis, provinciam
" Macedoniam obtinere, quoad ei ex S. C. successum sit."

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A X I.

I. **M**AGNO in dolore, Patres conscripti, vel mœrore potius, quem ex crudeli et miserabili morte C. Trebonii, optimi civis, moderatissimique hominis, accepimus, inest tamen aliquid, quod reipublicæ profuturum putem. Per-speximus enim, quanta in iis, qui contra patriam scelerata arma ceperunt, inesset immanitas. Nam duo hæc capita nata sunt post homines natos teterrima et spurcissima, Dolabella et Antonius: quorum alter effecit, quod optabat; de altero patefactum est, quid cogitaret. L. Cinna crudelis: C. Marius in iracundia perseverans: L. Sylla vehemens: neque ullius horum in ulciscendo acerbitas progressa ultra mortem est: quæ tamen pœna in cives nimis crudelis putabatur. Ecce tibi geminum in scelere par, inusitatum, inauditum, ferum, barbarum. Itaque, quorum summum quoddam inter ipsos odium bellumque meministis, eosdem postea singulari inter se consensu et amore devinxit impurissimæ naturæ et turpissimæ vitæ similitudo. Ergo id, quod facit Dolabella in quo potuit, multis idem minatur Antonius. Sed ille, cum procul esset a consulibus exercitibusque nostris, nec dum senatum cum populo Romano conspirasse sensisset, fretus Antonii copiis, ea scelera suscepit, quæ Romæ jam suscepta arbitrabatur a socio furoris sui. Quid ergo hunc aliud moliri, quid optare censetis, aut quam omnino causam esse belli? Omnes, qui libere de republica sensimus,

qui dignas nobis sententias diximus, qui populum Romanum liberum esse volumus, statuit ille quidem non inimicos, sed hostes; majora tamen in nos, quam in hostem, supplicia meditatur: mortem naturæ pœnam putat esse, iracundiæ tormenta, atque cruciatum. Qualis igitur hostis habendus est is, a quo victore si cruciatus absit, mors in beneficii parte numeretur?

II. Quamobrem, Patres conscripti, quanquam hortatore non egetis; ipsi enim vestra sponte exarsistis ad libertatis recuperandæ cupiditatem; tamen eo majore animo studioque libertatem defendite, quo majora proposita victis supplicia servitutis videtis. In Galliam invasit Antonius, in Asiam Dolabella: in alienam uterque provinciam. Alteri se Brutus objecit, impetumque furentis, atque omnia divexare et diripere cupientis, vitæ suæ periculo colligavit, progressu arcuit, a reditu refrenavit: obsideri se passus, ex utraque parte constrinxit Antonium. Alter in Asiam irrupit cursim, cui in Syriam patebat via certa, neque longa. Quid opus fuit cum legione præmisso Marso nescio quo Octavio, scelerato latrone atque egente, qui popularetur agros, vexaret urbes, non ad spem constituendæ rei familiaris, quam tenere eum posse negant qui norunt, (mihi enim hic senator ignotus est) sed ad præsentem pastum mendicitatis suæ? Consecutus est Dolabella, nulla suspitione belli: quis enim id putaret? Secutæ colloctiones familiarissimæ cum Trebonio; complexusque summæ benevolentiae falsi indices extiterunt in amore simulato: dexteræ, quæ fidei testes esse solebant, perfidia sunt et scelere violatæ: nocturnus introitus Smyrnam, quasi in hostium urbem, quæ est fidelissimorum antiquissimorumque sociorum: oppressus Trebonius; si ut ab eo, qui aperte hostis esset, incautus; si ut ab eo, qui civis etiam tum speciem haberet, miser. Ex quo nimirum documentum nos capere fortuna voluit, quid esset victis extimescendum. Consularem hominem, consulari imperio provinciam Asiam obtinentem, Samiario exuli tradidit: interficere captum statim

noluit, ne nimis, credo, in victoria liberalis videretur. Cum verborum contumeliis optimum virum incesto ore lacerasset, tum verberibus ac tormentis quæstionem habuit pecuniæ publicæ, idque per biduum. Post cervicibus fractis caput abscidit, idque adfixum gestari iussit in pilo: reliquum corpus tractum atque laniatum abiecit in mare. Cum hoc hoste bellandum est; a cuius teterrima crudelitate omnis barbaria superata est. Quid loquar de cæde civium Romanorum? de direptione fanorum? quis est, qui pro rerum atrocitate deplorare tantas calamitates queat? Et nunc tota Asia vagatur, volitat ut rex: nos alio bello distineri putat: quasi vero non unum idemque bellum sit contra hoc jugum impiorum nefarium.

III. Imaginem M. Antonii crudelitatis in Dolabella cernitis: ex hoc illa efficta est: ab hoc Dolabellæ scelerum præcepta sunt tradita. Num leniorem, quam in Asia Dolabella fuit, in Italia, si liceat, fore putatis Antonium? Mihi quidem et ille pervenisse videtur, quoad progredi potuerit feri hominis amentia; neque Antonius ullius supplicii adhibendi, si potestatem habeat, ullam esse partem relicturus. Ponite igitur ante oculos, Patres conscripti, miseram illam quidem et flebilem speciem, sed ad incitandos animos vestros necessariam: nocturnum impetum in urbem Asiæ clarissimam, irruptionem armatorum in Trebonii domum, cum miser ille prius latronum gladios videret, quam, quæ res esset, audisset: furentis introitum Dolabellæ, vocem impuram atque os illud infame, vincula, verbera, eculeum, tortorem, carnificemque Samiarium. Quæ tullisse illum fortiter et patienter ferunt. Magna laus, meoque iudicio omnium maxima. Est enim sapientis, quidquid homini accidere possit, id præmeditari ferendum modice esse, si evenerit. Majoris omnino est consilii, providere, ne quid tale accidat; sed animi non minoris, fortiter ferre, si evenerit. Ac Dolabella quidem tam fuit immemor humanitatis, (quanquam ejus nunquam particeps fuerit) ut suam insatiabilem crudelitatem exercuerit non solum in vivo, sed etiam in mortuo; atque

in ejus corpore lacerando atque vexando, cum animum satiare non posset, oculos paverit suos.

IV. O multo miserior Dolabella, quam ille, quem tu miserum esse voluisti! Dolores Trebonius pertulit magnos: multi, ex morbi gravitate, majores: quos tamen non miseros, sed laboriosos, dicere solemus. Longus fuit dolor bidui; at compluribus, annorum sæpe multorum: nec vero graviora sunt carnificum tormenta, quam interdum cruciamenta morborum. Alia sunt, alia, inquam, O perditissimi homines et amentissimi, multo miseriora. Nam, quo major vis est animi, quam corporis, hoc sunt graviora ea, quæ concipiuntur animo, quam illa, quæ corpore. Miserior igitur, qui suscipit in se scelus, quam is, qui alterius facinus subire cogitur. Cruciatus a Dolabella Trebonius: et quidem a Carthagenensibus Regulus. Quare cum crudelissimi Pœni judicati sint in hoste; quid in cive Dolabella judicandus est? An vero hoc conferendum est? an dubitandum, uter miserior? isne, cujus mortem senatus populusque Romanus ulcisci cupit; an is, qui cunctis senatus sententiis hostis est judicatus? Nam cæteris quidem vitæ partibus, quis est, qui possit sine Trebonii maxima contumelia conferre vitam Trebonii cum Dolabellæ? Alterius consilium, ingenium, humanitatem, innocentiam, magnitudinem animi in patria liberanda, quis ignorat? Alteri a puero pro deliciis crudelitas fuit: deinde ea libidinum turpitudine, ut in hoc sit semper ipse lætatus, quod ea faceret, quæ sibi objici ne ab inimico quidem possent verecundo. Et hic, Dii immortales! aliquando fuit meus. Occulta enim erant vitia non inquirenti: neque nunc fortasse alienus ab eo essem, nisi ille vobis, nisi mœnibus patriæ, nisi huic urbi, nisi Diis penatibus, nisi aris et focus omnium nostrum, nisi denique naturæ et humanitati, inventus esset inimicus. A quo admoniti, diligentius et vigilantius caveamus Antonium.

V. Etenim Dolabella non ita multos secum habuit notos ac insignes latrones: at videtis, quos et quam multos habeat

Antonius. Primum L. fratrem : quam facem, Dii immortales ? quod facinus ? quod scelus ? quem gurgitem ? quam voraginem ? quid eum non forbere animo, quid non haurire cogitatione, cuius sanguinem non bibere, censetis ? in cuius possessiones atque fortunas non impudentissimos oculos spe et mente defigere ? Quid Cenforinum ? qui se verbo prætorem esse urbanum cupere dicebat, re certe noluit. Quid Bestiam ? qui consulatum in Bruti locum se petere profitetur. Atque hoc quidem detestabile omen avertat Jupiter ! Quam absurdum autem, qui prætor fieri non potuerit, eum petere consulatum ? nisi forte damnationem pro prætura putat. Alter Cæsar, Vopiscus ille, homo summo ingenio, summa potentia, qui ex ædilitate consulatum petit. Solvatur legibus. Quanquam leges eum non tenent : propter eximiam, credo, dignitatem. At hic, me defendente, quinquies absolutus est. Sexta palma urbana, etiam in gladiatore, difficilis. Sed hæc iudicum culpa, non mea est. Ego defendi fide optima : illi debuerunt clarissimum et præstantissimum senatorem in civitate retinere. Qui tamen nunc nihil aliud agere videtur, nisi ut intelligamus, illos, quorum res judicatas irritas fecimus, bene et e republica iudicavisse.

Neque hoc in hoc uno est : sunt alii in eisdem castris honeste condemnati, turpiter restituti. Quod horum consilium, qui omnibus bonis hostes sunt, nisi crudelissimum, putatis fore ? Accedit Saxa nescio quis, quem nobis Cæsar ex ultima Celtiberia tribunum plebis dedit, castrorum antea metator, nunc, ut sperat, urbis : a qua cum sit alienus, suo capiti, salvis nobis, ominetur. Cum hoc veteranus Capho : quo neminem veterani pejus oderunt. His, quasi præter dotem, quam in civilibus malis acceperant, agrum Campanum est largitus Antonius, ut haberent reliquorum nutriculas prædiorum : quibus utinam contenti essent ! ferremus : etsi tolerabile non erat : sed quidvis patiendum fuit, ut hoc teterrimum bellum non haberemus.

VI. Quid ? illa castrorum M. Antonii lumina nonne ante

oculos proponitis? Primum duos collegas Antoniorum et Dolabellæ, Nuculam et Lentonem, Italiæ divisores lege ea, quam senatus per vim latam judicavit: quorum alter commentatus est mimos, alter egit tragœdiam. Quid dicam de Apulo Domitio? cujus bona modo proscripta vidi: tanta procuratorum est negligentia. At hic nuper sororis filio infudit venenum, non dedit. Sed non possunt non prodige vivere, qui nostra bona sperant, cum effundunt sua. Vidi etiam P. Decii auctionem, clarissimi viri: qui, majorum exempla persequens, pro alieno se ære devovit. Emptor tamen in ea auctione inventus est nemo. Hominem ridiculum, qui se exire ære alieno putet posse, cum vendat aliena.

Nam quid ego de Trebellio dicam? quem ultæ videntur furia debitorum: vindicem enim tabularum novarum novam tabulam vidimus. Quid de T. Planco? quem præstantissimus civis, Aquila, Pollentia expulit, et quidem crure fracto: quod utinam ante illi accidisset, ne huc redire potuisset! Lumen et decus illius exercitus pene præterii, C. Annium Cimbrum, Lyfidici filium, Lyfidicum ipsum Græco verbo, quoniam omnia jura dissolvit: nisi forte jure Germanum Cimber occidit.

Cum hanc et hujus generis copiam tantam habeat Antonius, quod scelus omittet, cum Dolabella tantis se obstrinxerit parricidiis, nequaquam pari latronum manu et copia? Quapropter, ut invitus sæpe dissenſi a Q. Fusio, ita sum ejus sententiæ libenter assensus. Ex quo judicare debetis, me non cum homine solere, sed cum causa, dissidere. Itaque non assentior solum, sed etiam gratias ago, Q. Fusio. Dixit enim severam, gravem, republica dignam sententiam: judicavit hostem Dolabellam: bona ejus censuit publice possidenda. Quo cum addi nihil posset, (quid enim atrocius potuit, quid severius, decernere?) dixit tamen, si quis eorum, qui post se rogati essent, graviolem sententiam dixisset; in eam se iturum. Quam severitatem quis potest non laudare?

VII. Nunc, quoniam hostis est judicatus Dolabella, bello est

persequendus. Neque enim quiescit: habet legionem, habet fugitivos, habet sceleratam impiorum manum: est ipse confidens, impotens, gladiatorio generi mortis addictus. Quamobrem, quoniam cum Dolabella hesterno die hoste decreto bellum gerendum est, imperator est deligendus. Duæ dictæ sunt sententiæ; quarum neutram probo: alteram, quia semper, nisi cum est necesse, periculosam arbitror; alteram, quia alienam his temporibus existimo. Nam extraordinarium semper imperium populare atque ventosum est, minime nostræ gravitatis, minime hujus ordinis. Bello Antiochi magno et gravi, cum L. Scipioni, Publii filio, obvenisset Asia, parumque in eo putaretur esse animi, parum roboris, senatusque ad collegam ejus, C. Lælium, hujus Sapientis patrem, negotium deferret; surrexit P. Africanus, frater major L. Scipionis, et illam ignominiam familiæ deprecatus est; dixitque et in fratre suo summam virtutem esse, summumque consilium, neque se ei legatum, id ætatis, iisque rebus gestis, defuturum. Quod cum ab eo esset dictum, nihil est de Scipionis provincia commutatum: nec plus extraordinarium imperium ad id bellum quæsitum, quam duobus antea maximis Punicis bellis, quæ a consulibus, aut a dictatoribus, gesta et confecta sunt; aut quam Pyrrhi, quam Philippi, quam post Achaico bello, quam Punico tertio, ad quod populus Romanus ita ipse sibi delegit idoneum ducem, P. Scipionem, ut eum tamen bellum gerere consulem vellet.

VIII. Cum Aristonico bellum gerendum fuit, L. Valerio, P. Licinio, consulibus. Rogatus est populus, quem id bellum gerere placeret: Crassus consul, et pontifex maximus, Flacco collegæ, flamini Martiali, multam dixit, si a sacris discessisset. Quam multam populus remisit: pontifici tamen flaminem parere jussit. Sed ne tum quidem populus Romanus ad privatum detulit bellum. Quanquam erat Africanus, qui anno ante de Numantinis triumphaverat: qui, cum longe omnes belli gloria et virtute superaret, duas tamen tribus solas tulit. Ita

populus Romanus consuli potius Crasso, quam privato Africano, bellum gerendum dedit. De Cn. Pompeii imperiis, summi viri, atque omnium principis, tribuni plebis turbulenti tulerunt. Nam Sertorianum bellum a senatu privato datum est, quia consules recusabant; cum L. Philippus pro consulibus eum se mittere dixit, non pro consule.

Quæ igitur hæc comitia? aut quam ambitionem constantissimus et gravissimus civis, L. Cæsar, in senatum introduxit? Clarissimo viro, atque innocentissimo, decrevit imperium; privato tamen. In quo maximum nobis onus imposuit. Assensus ero: ambitionem induxero in curiam. Negavero: videbor suffragio meo, tanquam comitiis, honorem homini amicissimo denegavisse. Quod si comitia placet in senatu habere; petamus, ambiamus: tabella modo detur nobis, sicut populo data est. Cur committis, Cæsar, ut aut præstantissimus vir, si tibi non sit assensum, repulsam tulisse videatur; aut unusquisque nostrum præteritus, si, cum pari dignitate simus, eodem honore digni non putemur?

At enim (nam id exaudio) C. Cæsari adolescentulo imperium extraordinarium mea sententia dedi. Ille enim mihi præsidium extraordinarium dederat. Cum dico mihi, senatui dico, populoque Romano. A quo respublica præsidium, ne cogitatum quidem, tantum haberet, ut sine eo salva esse non posset; huic extraordinarium imperium non darem? Aut exercitus adimendus, aut imperium dandum fuit. Quæ est enim ratio, aut quæ potest fieri, ut sine imperio teneatur exercitus? Non igitur, quod ereptum non est, id existimandum est datum. Eripuissetis C. Cæsari, Patres conscripti, imperium, nisi dedissetis. Milites veterani, qui, illius auctoritatem, imperium, nomen secuti, pro republica arma ceperant, volebant sibi ab illo imperari: legio Martia, legio quarta, ita se contulerat ad auctoritatem senatus, populi que Romani dignitatem, ut deposcerent imperatorem et ducem C. Cæsarem. Imperium Cæsari belli necessitas, fasces senatus, dedit. Otioso vero et nihil

agenti, privato, obsecro te, L. Cæsar, (cum peritissimo homine mihi res est) quando imperium senatus dedit?

IX. Sed de hoc quidem hæcenus, ne refragari homini amicissimo, ac de me optime merito, videar. Etsi quis potest refragari non modo non petenti, verum etiam recusanti? Illa vero, Patres conscripti, aliena consulum dignitate, aliena temporum gravitate sententia est, ut consules, Dolabellæ persequendi causa, Asiam et Syriam sortiantur. Dicam, cur inutile reipublicæ: sed prius, quam turpe consulibus sit, videte. Cum consul designatus obsideatur, in eoque liberando salus sit posita reipublicæ: cumque a populo Romano pestiferi cives parri-cidæque desciverint: cumque id bellum geramus, quo bello de dignitate, de libertate, de vita, decernamus; et, si in potestatem quis Antonii venerit, proposita sint tormenta, atque cruciatus: cumque harum rerum omnium decertatio consuli-bus optimis et fortissimis commissa et commendata sit; Asiæ et Syriæ mentio fiet, ut aut suspicioni crimen, aut invidiæ materiam, dedisse videamur?

At vero ita decernunt, ut liberato Bruto: id enim restabat, ut relicto, deserto, prodito. Ego vero mentionem omnino provinciarum factam dico alienissimo tempore. Quamvis enim intentus animus tuus sit, C. Pansa, sicut est, ad fortissimum virum et omnium clarissimum liberandum; tamen rerum natura cogit te necessario referre animum aliquando ad Dolabel-lam persequendum, et partem aliquam in Asiam et Syriam derivare curæ et cogitationis tuæ. Si autem fieri posset, vel plures te animos habere vellem, quos omnes ad Mutinam in-tenderes. Quod quoniam fieri non potest, istoc animo, quem habes præstantissimum atque optimum, nihil te volumus, nisi de Bruto, cogitare. Facis tu id quidem, et eo maxime incum-bis: duas tamen res, magnas præsertim, non modo agere uno tempore, sed ne cogitando quidem explicare, quisquam potest. Incitare et inflammare tuum istud præstantissimum studium, non ad aliam ulla ex parte curam transferre, debemus.

X. Adde istuc sermones hominum, adde suspiciones, adde invidiam. Imitare me, quem tu semper laudasti; qui instructam ornatamque a senatu provinciam deposui, ut incendium patriæ, omissa omni cogitatione, restingerem. Nemo erit, præter unum me, (quicum profecto, si quid interesse putasses tua, pro summa familiaritate nostra communicasses) qui credat, te invito, provinciam tibi esse decretam. Hanc, quæso, pro tua singulari sapientia reprime famam; atque effice, ne id, quod non curas, cupere videare. Quod quidem eo vehementius tibi laborandum est, quia in eandem cadere suspensionem collega, vir clarissimus, non potest. Nihil horum scit, nihil suspicatur; bellum gerit: in acie stat: de sanguine, et de spiritu, decertat: ante provinciam sibi decretam audiet, quam potuerit tempus ei rei datum suspicari.

Vereor, ne exercitus quoque nostri, qui non delectus necessitate, sed voluntariis studiis, se ad rempublicam contulerunt, tardentur animis, si quidquam aliud nobis, nisi de instanti bello, cogitatum putabunt. Quod si provinciæ consiliis expetendæ videntur, sicut sæpe multis clarissimis viris expetitæ sunt; reddite prius nobis Brutum, lumen et decus civitatis; qui ita conservandus est, ut id signum, quod de cælo delapsum Vestræ custodiis continetur: quo salvo, salvi sumus futuri. Tunc vel in cælum vos, si fieri poterit, humeris nostris tollemus: provincias certe dignissimas vobis deligemus. Nunc, quod agitur, agamus. Agitur autem, liberine vivamus, an mortem obeamus: quæ certe servituti anteponenda est.

Quid si etiam affert tarditatem ista sententia, ad Dolabellam persequendum? Quando enim veniet consul? an id expectamus, quo ne vestigium quidem Asiæ civitatum atque urbium relinquatur? At mittent aliquem de suo numero. Valde mihi probari potest, qui paulo ante clarissimo viro privato imperium extra ordinem non dedi. At hominem dignum mittent. Num P. Servilio digniorem? at eum quidem civitas non habet. Quod ergo ipse nemini putat dandum, ne a senatu quidem, id

ego unius iudicio delatum comprobem? Expedito nobis homine et parato, P. C. opus est, et eo, qui imperium legitimum habeat; qui præterea auctoritatem, nomen, exercitum, perspectum animum, in republica liberanda.

XI. Quis igitur is est? aut M. Brutus, aut C. Cassius, aut uterque. Decernerem plane, sicut multa, consulem alterum, ambove, ni Brutum colligassemus in Græcia, et ejus auxilium ad Italiam vergere, quam ad Asiam, maluissemus: non ut ex ea acie respectum haberemus, sed ut ipsa acies subsidium haberet etiam transmarinum. Præterea, Patres conscripti, M. Brutum retinet etiam nunc C. Antonius, qui tenet Apolloniam, magnam urbem et gravem: tenet, opinor, Byllidem: tenet Amantiam: instat Epiro: urget Illyricum: habet aliquot cohortes, habet equitatum. Hinc si Brutus erit traductus ad aliud bellum, Græciam certe amiserimus. Est autem etiam de Brundisio, atque illa ora Italiæ, providendum. Quanquam miror tamdiu morari Antonium: solet enim accipere ipse manicas, nec diutius obsidionis metum sustinere. Quod si confecerit Brutus, et intellexerit plus se reipublicæ profuturum, si Dolabellam persequatur, quam si in Græcia maneat; aget ipse per sese, ut adhuc quoque fecit; neque in tot incendiis, quibus confestim succurrendum est, expectabit senatum. Nam et Brutus et Cassius multis jam in rebus ipse sibi senatus fuit. Necessè est enim, in tanta conversione et perturbatione omnium rerum, temporibus potius parere, quam moribus. Nec enim nunc primum aut Brutus aut Cassius salutem libertatemque patriæ legem sanctissimam et morem optimum judicavit. Itaque, si ad nos nihil referretur de Dolabella persequendo, tamen ego pro decreto putarem, cum essent tales virtute, auctoritate, nobilitate summi viri; quorum alterius jam notus nobis est exercitus, alterius auditus.

XII. Non igitur Brutus expectavit decreta nostra, cum studia nosset. Neque enim est in provinciam suam Cretam profectus; in Macedoniam alienam advolavit: omnia sua putavit,

quæ vos vestra esse velletis : legiones conscripsit novas, excepit veteres : equitatum ad se abduxit Dolabellæ, atque eum, nondum tanto parricidio oblitum, hostem sua sententia judicavit. Nam, ni ita esset, quo jure equitatum a consule abduceret ? Quid ? C. Cassius, pari magnitudine animi et consilii præditus, nonne eo ex Italia consilio profectus est, ut prohiberet Syria Dolabellam ? qua lege ? quo jure ? eo, quod Jupiter ipse sanxit, ut omnia, quæ reipublicæ salutaria essent, legitima et justa haberentur. Est enim lex nihil aliud, nisi recta et a numine Deorum tracta ratio, imperans honesta, prohibens contraria. Huic igitur legi paruit Cassius, cum est in Syriam profectus : alienam provinciam, si homines legibus scriptis uterentur, his vero oppressis, suam lege naturæ.

Sed, ut ea vestra quoque auctoritate firmetur, censeo : “ Cum
“ P. Dolabella, quique ejus crudelissimi et teterrimi facinoris
“ ministri, focii, adjutores fuerunt, hostes populi Romani a
“ senatu judicati sint : cumque senatus P. Dolabellam bello
“ persequendum censuerit, ut is, qui omnia Deorum homi-
“ numque jura novo, inaudito, inexpressibili scelere polluerit, ne-
“ farioque patriæ se parricidio obstrinxerit, pœnas Diis homi-
“ nibusque meritas debitasque persolvat : senatui placere, C.
“ Cassium proconsulem provinciam Syriam obtinere, uti qui
“ eam optimo jure provinciam obtinuerit : eumque a Q.
“ Marcio Crispo proconsule, L. Statio Murco proconsule, A.
“ Allieno legato, exercitus accipere, eosque ei tradere : cum-
“ que his copiis, et si quas præterea paraverit, bello P. Dola-
“ bellam terra marique persequi : ejus belli gerendi causa, qui-
“ bus ei videatur, naves, nautas, pecuniam, cæteraque omnia,
“ quæ ad id bellum gerendum pertineant, ut imperandi in
“ Syria, Asia, Bithynia, Ponto, jus potestatemque habeat : ut-
“ que, quamcunque in provinciam ejus belli gerendi causa ad-
“ venerit, ibi majus imperium C. Cassii proconsulis sit, quam
“ ejus erit, qui eam provinciam tum obtinebit, cum C. Cassius
“ proconsul in eam provinciam venerit. Regem Dejotarum

“patrem, et regem Dejotarum filium, si, ut multis bellis
 “sæpenumero imperium populi Romani juverint, item C.
 “Cassium proconsulem copiis suis opibusque juvissent, sena-
 “tui populoque Romano gratum esse facturos: itemque si
 “ceteri reges, tetrarchæ, dynastæque fecissent, senatum popu-
 “lumque Romanum eorum officii non immemorem futurum:
 “utique C. Pansa, A. Hirtius, consules, alter ambove, si eis
 “videretur, republica recuperata, de provinciis consularibus,
 “prætoriiis, ad hunc ordinem primo quoque tempore referant:
 “interea provincias ab iis, a quibus obtinentur, obtineantur,
 “quoad cuique ex senatus-consulto successum sit.”

XIII. Hoc senatus-consulto ardentem inflammabitis, et ar-
 matum armabitis. Cassium. Nec enim animum ejus potestis ig-
 norare, nec copias. Animus is est, quem videtis; copias, quas
 audistis, fortis et constantis viri, qui ne vivo quidem Trebonio
 Dolabellæ latrocinium in Syriam penetrare siveret. Allienus,
 familiaris et necessarius meus, post interitum Trebonii pro-
 fectus, ne dici quidem se legatum Dolabellæ volet. Est Q.
 Cecilius Bassi, privati illius quidem, sed fortis et præclari viri,
 robustus et victor exercitus.

Dejotari regis, et patris et filii, et magnus, et nostro more
 instructus, exercitus: summa in filio spes, summa ingenii indo-
 les, summa virtus. Quid de patre dicam? cujus benevolen-
 tia in populum Romanum est ipsius æqualis ætati: qui non
 solum socius imperatorum nostrorum fuit in bellis, verum
 etiam dux copiarum suarum. Quæ de illo viro Sylla, quæ
 Murena, quæ Servilius, quæ Lucullus, quam ornate, quam
 honorifice, quam graviter, sæpe in senatu prædicaverunt?
 Quid de Cn. Pompeio loquar? qui unum Dejotarum in toto
 orbe terrarum ex animo amicum, vereque benevolum, unum
 fidelem populo Romano judicavit. Fuimus imperatores ego
 et M. Bibulus in propinquis finitimisque provinciis: ab eodem
 rege adjuti sumus et equitatu, et pedestribus copiis. Secutum
 est hoc acerbissimum et calamitosissimum civile bellum: in

quo quid faciendum Dejotaro? Quid omnino rectius fuerit, dicere non est necesse: praesertim, cum contra, ac Dejotarus sensit, victoria belli iudicaret. Quo in bello si fuit error, communis ei fuit cum senatu: si recta sententia, ne victa quidem causa vituperanda est. Ad has copias accedent alii reges, etiam delectus accedent. Neque vero classes deerunt: tanti Tyrii Cassium faciunt, tanti ejus in Syria nomen atque Phoenice est.

XIV. Paratum habet imperatorem, C. Cassium, Patres conscripti, respublica contra Dolabellam, nec paratum solum, sed peritum, atque fortem. Magnas ille res gessit ante Bibuli summi viri adventum, cum Pacori nobilissimos duces maximasque copias fudit, Syriamque immani Parthorum impetu liberavit. Maximam ejus et singularem laudem praetermitto. Cujus enim praedicatio nondum omnibus grata est, hanc memoriae potius, quam vocis, testimonio conservemus.

Animadverti, Patres conscripti, dici jam a quibusdam, exornari etiam nimium a me Brutum, nimium Cassium ornari: Cassio vero sententia mea dominatum et principatum dari. Quos ego orno? nempe eos, qui ipsi sunt ornamenta reipublicae. Quid? D. Brutum nonne omnibus sententiis semper ornavi? num igitur reprehenditis? an Antonios potius ornarem, non modo suarum familiarum, sed Romani nominis, probra atque dedecora? an Censorinum ornem, in bello hostem, in pace sectorem? an caetera ex eodem latrocinio naufragia colligam? Ego vero istos otii, concordiae, legum, judiciorum, libertatis inimicos tantum abest ut ornem, ut effici non possit, quin eos tam oderim, quam rempublicam diligo.

Vide, inquit, ne veteranos offendas: hoc enim vel maxime exaudio. Ego vero veteranos tueri debeo; sed hos, quibus fanitas est, certe timere non debeo. Eos veteranos, qui pro reipublica arma ceperunt, secutique sunt C. Casarem auctoritate beneficiorum paternorum, hodieque rempublicam defendunt cum magno periculo, non tueri solum, sed etiam commodis

augere, debeo : qui autem quiescunt, ut sexta et octava legio, in magna gloria et laude ponendos puto. Comites vero Antonii, qui, postquam beneficia Caesaris comederunt, consulem designatum obsident, huic urbi ferro ignique minitantur, Saxæ se et Caphoni tradiderunt, ad facinus prædamque natis, num quis est, qui tuendos putet? Ergo aut boni sunt, quos etiam ornare; aut quieti, quos conservare debemus; aut impii, quorum contra furorem, et bellum et iusta arma cepimus.

XV. Quorum igitur veteranorum animos ne offendamus, veremur? Eorumne, qui D. Brutum obsidione cupiunt liberare? quibus cum Bruti salus cara sit, quæ possunt Cassii nomen odisse? An eorum, qui utrisque armis vacant? non vereor, ne acerbus civis quisquam istorum sit, qui otio delectantur. Tercio vero generi non militum veteranorum, sed importunissimorum hostium, cupio quam acerbissimum dolorem inurere. Quanquam, Patres conscripti, quousque dicemus sententias veteranorum arbitrati? quod eorum tantum fastidium est, quæ tanta arrogantia, ut ad arbitrium illorum imperatores etiam deligamus? Ego autem (dicendum est enim, Patres conscripti, quod sentio) non tam veteranos intuendos nobis arbitror, quam quid tirones milites, flos Italiæ, quid novæ legiones, ad liberandam patriam paratissimæ, quid cuncta Italia de vestra gravitate sentiat. Nihil enim semper floret: ætas succedit ætati. Diu legiones Caesaris viguerunt; nunc vigent Pansæ, vigent Hirtii, vigent Caesaris filii, vigent Planci: vincunt numero, vincunt ætatibus: nimirum etiam auctoritate vincunt. Id enim bellum gerunt, quod ab omnibus gentibus comprobatur. Itaque his præmia promissa sunt: illis persoluta. Fruantur his illi, persolvantur his, quæ spondimus: id enim Deos immortales spero æquissimum judicare.

Quæ cum ita sint, eam, quam dixi, sententiam, vobis, Patres conscripti, censeo comprobendam.

I N

M. ANTONIUM

PHILIPPICA XII.

I. **E**T SI minime decere videtur, Patres conscripti, falli, decipi, errare eum, cui vos maximis sæpe de rebus assentiamini; consolor me tamen, quoniam vobiscum pariter, et una cum sapientissimo consule, erravi. Nam, cum duo consulares spem honestæ pacis nobis attulissent; quod erant familiares M. Antonii, quod domestici, nosse aliquod ejus vulnus, quod nobis ignotum esset, videbantur. Apud alterum uxor, liberi; alter quotidie literas mittere, accipere, aperte favere Antonio.

Hi subito hortari ad pacem, quod jamdiu non fecissent, non sine causa videbantur. Accessit consul hortator. At qui consul? si prudentiam quærimus, qui minime falli posset; si virtutem, qui nullam pacem probaret, nisi Antonio cedente, atque victo; si magnitudinem animi, qui præferret mortem servituti. Vos autem, Patres conscripti, non tam immemores vestrorum gravissimorum decretorum videbamini, quam, spe allata deditionis, quam amici pacem appellarent, de imponendis, non de accipiendis, legibus cogitare. Auxerat autem meam quidem spem, credo item vestram, quod domum Antonii afflictam mœstitia audiebam, lamentari uxorem. Hic etiam fautores Antonii, quorum in vultu habitant oculi mei, tristiores videbam. Quod si non ita est, cur a Pisone et a Caleno potissimum, cur hoc tempore, cur tam improvise, cur tam

repente, pacis est facta mentio? Negat Piso se scire, negat audisse quidquam: negat Calenus rem ullam novam allatam esse. Atque id nunc negant, posteaquam nos pacificatoria legatione implicatos putant. Quid ergo opus est novo consilio, si in re nihil omnino novi est?

II. Decepti, decepti, inquam, sumus, Patres conscripti: Antonii est acta causa ab amicis ejus, non publica. Quod videbam equidem, sed quasi per caliginem: praestrinxerat aciem animi D. Bruti salus. Quod si in bello dari vicarii solerent; libenter me, ut D. Brutus emitteretur, pro illo includi paterer. Atque hac voce Q. Fufii capti sumus: Ne si a Mutina quidem recesserit, audiamus Antonium? ne si in senatus quidem potestatem futurum se dixerit? Durum videbatur. Itaque fracti sumus; cessimus. Recedit igitur a Mutina? Nescio. Paret senatui? Credo, inquit Calenus; sed ita, ut teneat dignitatem. Valde hercule vobis laborandum est, Patres conscripti, ut vestram dignitatem amittatis, quae maxima est; Antonii, quae neque est ulla, neque esse potest, retineatis: ut eam per vos recuperet, quam per se perdidit. Si jacens vobiscum aliquid ageret, audirem fortasse: quanquam... sed hoc malo dicere: audirem. Stanti resistendum est, aut concedenda una cum dignitate libertas.

At non est integrum: constituta legatio est. Quid autem integrum non est sapienti, quod restitui potest? Cujusvis hominis est errare; nullius, nisi insipientis, in errore perseverare. Posteriores enim cogitationes, ut aiunt, sapientiores solent esse. Discussa est illa caligo, quam paulo ante dixi: diluxit, patet, videmus omnia, neque per nos solum, sed admonemur a nostris. Attendistis paulo ante, praestantissimi viri quae esset oratio. Mestam, inquit, domum offendi, conjugem, liberos: admirabantur boni viri, accusabant amici, quod spe pacis legationem suscepissem. Nec mirum, P. Servili: tuis enim verissimis gravissimisque sententiis, omni est non dico dignitate, sed etiam spe salutis, spoliatus Antonius.

Ad eum ire te legatum quis non miraretur? De me expetior: cujus idem consilium, quod tuum, sentio quam reprehendatur. Nos reprehendimur soli? quid? vir fortissimus Pansa sine causa tam accurate paulo ante locutus est tamdiu? quid egit, nisi uti falsam prodicionis a se suspicionem depelleret? Unde autem est ista suspicio? Ex pacis patrocínio repentino, quod subito suscepit, eodem captus errore, quo nos. Quod si est erratum, Patres conscripti, spe falsa atque fallaci; redeamus in viam. Optimus est portus poenitenti mutatio consilii.

III. Quid enim, per Deos immortales! potest reipublicæ prodesse nostra legatio? Prodesse dico? quid si etiam obfutura est? Obfutura? quid si jam obfuit? An vos acerrimam illam et fortissimam populi Romani libertatis recuperandæ cupiditatem non imminutam ac debilitatam putatis, legatione pacis audita? Quid municipia censetis? quid colonias? quid cunctam Italiam? futuram eodem studio, quo contra commune incendium exarserat? an non putamus fore, ut eos poeniteat profectos esse et præ se tulisse odium in Antonium, qui pecunias polliciti sunt, qui arma, qui se totos et animis et corporibus in salutem reipublicæ contulerunt? Quemadmodum vestrum hoc consilium Capua probabit, quæ temporibus his Roma altera est? illa impios cives judicavit, ejecit, exclusit. Illi, illi, inquam, urbi fortissime conanti e manibus est creptus Antonius.

Quid? legionumstrarum nervos nonne his consiliis incidimus? quis est enim, qui ad bellum inflammato animo sit futurus, spe pacis oblata? Ipsa illa Martia, caelestis et divina legio, hoc nuntio languescet, et mollietur, atque illud pulcherrimum nomen Martium amittet: excident gladii: fluent arma de manibus. Senatum enim secuta, non arbitrabitur se graviori odio in Antonium esse debere, quam senatum. Pudet hujus legionis, pudet quartæ, quæ pari virtute nostram auctoritatem probans, non ut consulem et imperatorem suum, sed ut hostem et oppugnatorem patriæ, reliquit Antonium: pudet optimi exercitus, qui conjunctus est ex duobus: qui jam lustratus,

qui profectus ad Mutinam est: qui si pacis, id est, timoris nostri, nomen audiverit, ut non referat pedem, insistet certe. Quis enim, revocante et receptui canente senatu, properet dimicare?

IV. Quid autem hoc injustius, quam nos, inscientibus iis, qui bellum gerunt, de pace decernere? nec solum inscientibus, sed etiam invitis? An vos A. Hirtium, præclarissimum consulem, C. Cæsarem, Deorum beneficio natum ad hæc tempora, quorum epistolas, spem victoriæ declarantes, in manu teneo, pacem velle censetis? Vincere illi expetunt; pacisque dulcissimum et pulcherrimum nomen non pactione, sed victoria, concupierunt. Quid? Galliam quo tandem animo hanc rem audituram putatis? Illa enim hujus belli propulsandi, administrandi, sustinendi, principatum tenet. Gallia, D. Bruti nutum ipsum, ne dicam imperium, secuta, armis, viris, pecunia, belli principia firmavit: eadem crudelitati M. Antonii suum totum corpus objecit: exhaustur, vastatur, uritur: omnes æquo animo belli patitur injurias, dummodo repellat periculum servitutis. Et, ut omittam reliquas partes Galliæ, (nam sunt omnes pares) Patavini alios excluferunt, alios ejecerunt, missos ab Antonio: pecunia, militibus, et, quod maxime deerat, armis, nostros duces adjuverunt. Fecerunt idem reliqui, qui quondam in eadem causa erant, et propter multorum annorum injurias alienati a senatu putabantur. Quos minime mirum est, communicata cum his republica, fideles esse, qui etiam expertes ejus fidem suam semper præstiterunt.

V. His igitur omnibus victoriam sperantibus pacis nomen afferemus, id est, desperationem victoriæ? Quid, si ne potest quidem ulla esse pax? Quæ enim est conditio pacis, in qua ei, cum quo pacem facias, nihil concedi potest? Multis rebus a nobis ad pacem est invitatus Antonius: bellum tamen maluit. Missi legati, repugnante me: sed tamen missi. Delata mandata: non paruit. Denuntiaturum est, ne Brutum obsideret, a Mutina discederet: oppugnavit etiam vehementius. Et ad eum

legatos de pace mittemus, qui pacis nuntios repudiavit? Verecundio remne coram putamus in postulando fore, quam fuerit tum, cum misit mandata ad senatum? Atqui tum ea petebat, quæ videbantur improba omnino, sed tamen aliquo modo posse concedi: nondum erat vestris tam gravissimis, tamque multis, judiciis ignominiisque concisus: nunc ea petit, quæ dare nullo modo possumus, nisi prius volumus nos bello victos confiteri. Senatus-consulta falsa delata ab eo iudicavimus: num ea vera possumus iudicare? Leges statuimus per vim et contra auspicia latas, iisque nec populum nec plebem teneri: num eas restitui posse censetis? Sestertium septies millies avertisse Antonium pecuniæ publicæ iudicavistis: num fraude poterit carere peculatus? Immunitates ab eo civitatibus, sacerdotia, regna, venierunt: num figentur rursus eæ tabulæ, quas vos decretis vestris refixistis?

VI. Quod si ea, quæ decrevimus, obruere, num etiam memoriam rerum delere, possumus? Quando enim obliviscetur ulla posteritas, cuius scelere in hac vestitus sceditate fuerimus? Ut centurionum legionis Martiæ Brundusii profusus sanguis eluatur, num elui prædicatio crudelitatis potest? Ut media præteream; quæ vetustas tollet operum circa Mutinam tetra monumenta, sceleris indicia, latrociniique vestigia?

Huic igitur importuno atque impuro parricidæ quid habemus, per Deos immortales! quod remittamus? An Galliam ultimam, et exercitum? Quid est aliud, non pacem facere, sed differre bellum? nec solum prorogare bellum, sed concedere etiam victoriam? An ille non vicerit, quacunque conditione in hanc urbem cum suis venerit? Armis nunc omnia tenemus; auctoritate valemus plurimum; absunt tot perditæ cives, nefarium secuti ducem: tamen eorum ora, sermones, qui in urbe ex eo numero relictæ sunt, ferre non possumus. Quid censetis, cum tot uno tempore irruperint; nos arma posuerimus; illi non posuerint? nonne nos nostris consiliis victos in perpetuum fore?

Ponite ante oculos M. Antonium consularem : sperantem consulatum Lucium adjungite : supplete cæteros, neque nostri ordinis solum honores et imperia meditantes : nolite ne Tirones quidem, Numisios, et Mustelas, Saxasve, contemnere. Cum his facta pax, non erit pax, sed pactio servitutis. L. Pisonis, amplissimi viri, præclara vox a te non solum in hoc ordine, Panfa, sed etiam in concione, jure laudata est. Excessurum se ex Italia dixit, Deos penates et sedes patrias relicturum, si (quod Dii omen averterint) rempublicam oppressisset Antonius.

VII. Quæro igitur a te, Piso, nonne oppressam rempublicam putes, si tot, tam impii, tam audaces, tam facinorosi, recepti sint? Quos nondum tantis parricidiis contaminatos vix ferebamus, hos, nunc omni scelere coopertos, tolerabiles censes civitati fore? Aut isto tuo, mihi crede, consilio erit utendum, ut cedamus, abeamus, vitam inopem et vagam persequamur; aut cervices latronibus dandæ, atque in patria cadendum est.

Ubi sunt, C. Panfa, illæ cohortationes pulcherrimæ tuæ, quibus a te excitatus senatus, inflammatus populus Romanus, non solum audivit, sed etiam didicit, nihil esse homini Romano fœdus servitute? Idcircone saga sumpsimus, arma cepimus, juventutem omnem ex tota Italia excussimus, ut, exercitu florentissimo et maximo, legati ad pacem mitterentur? Si postulandam, quid timemus? si accipiendam, cur non rogamur? In hac ego legatione sum, aut ad id consilium admiscear, in quo, ne si dissenserō quidem a cæteris, sciturus populus Romanus sit? Ita fiet, ut, si quid remissum aut concessum sit, meo semper periculo peccet Antonius, cum ei peccandi potestas a me concessa videatur.

Quod si habenda cum M. Antonii latrocinio pacis ratio fuit, mea tamen persona ad istam pacem conciliandam minime fuit deligenda. Ego nunquam legatos mittendos censeui: ego ante legatorum reditum ausus sum dicere, Pacem ipsam si afferrent, quoniam semper sub nomine pacis bellum lateret,

repudiandam. Ego princeps sagorum : ego semper illum hostem appellavi, cum alii adversarium : semper hoc bellum, cum alii tumultum. Nec hæc in senatu solum ; eadem ad populum semper egi : nec solum in ipsum, sed in ejus socios facinorum, et ministros, et præsentēs, et eos qui una sunt : in totam denique M. Antonii domum sum semper inVectus. Itaque, ut alacres et læti, spe pacis oblata, inter se impii cives, quasi vicissent, gratulabantur ; sic me iniquum ejurabant, de me querebantur. Diffidebant etiam Servilio : meminerant, ejus sententiis confixum Antonium. L. Cæsarem, fortem quidem illum et constantem senatorem, avunculum tamen : Calenum, procuratorem : Pisonem, familiarem : te ipsum, Pansa, vehementissimum et fortissimum consulem, factum jam putant leniorem : non quo ita sit, aut esse possit ; sed mentio a te facta pacis suspicionem multis attulit immutatæ voluntatis. Inter has personas me interjectum amici Antonii moleste ferunt : quibus gerendus mos est, quoniam semel liberales esse cœpimus.

VIII. Proficiscantur legati optimis ominibus ; sed ii proficiscantur, in quibus non offendatur Antonius. Quod si de Antonio non laboratis, mihi certe, Patres conscripti, consulere debetis. Parcite oculis saltem meis, et aliquam veniam justo dolori date. Quo enim adspectu videre potero, (mitto hostem patriæ ; ex quo mihi odium in illum commune vobiscum est) sed quomodo adspiciam mihi uni crudelissimum hostem, ut declarant ejus de me acerbissimæ conciones ? Adeone me ferreum putatis, ut cum eo congredi, aut illum adspicere, possim ? qui nuper, cum in concione donaret eos, qui ei de parricidis audacissimi videbantur, mea bona donare se dixit Petissio Urbinati, qui ex naufragio luculenti patrimonii ad hæc Antoniana faxa projectus est.

An L. Antonium adspicere potero ? cujus ego crudelitatem effugere non potuissē, nisi me mœnibus, et portis, et studio municipii mei defendissem. Atque idem hic mirmillo Asiaticus, latro Italiæ, collega Lentonis et Nuculæ, cum Aquilæ

primipili nummos aureos daret, de meis bonis se dare dixit; si enim de suis dixisset, ne aquilam quidem ipsam credituram putavit. Non ferent, inquam, oculi Saxam, Caphonem, non duo praetores, non tribunum plebis, non duo designatos tribunos, non Bestiam, non Trebellium, non Plancum. Non possum animo aequo videre tot, tam importunos, tam sceleratos hostes; nec id fit fastidio meo, sed caritate reipublicae.

Sed vincam animum, mihiq[ue] imperabo: dolorem iustissimum, si non potero frangere, occultabo. Quid? vitae censestisne, Patres conscripti, habendam mihi aliquam esse rationem? quæ mihi quidem minime cara est, præsertim cum Dolabella fecerit, ut optanda mors esset, modo sine cruciatu atque tormentis: vobis tamen et populo Romano vilis esse spiritus meus non debet. Is enim sum, nisi forte me fallo, qui vigiliis, curis, sententiis, periculis etiam, quæ plurima adii propter acerbissimum omnium in me odium impiorum, perfecerim, ut non obstarent reipublicæ, ne quid arrogantius videar dicere. Quod cum ita sit, nihilne mihi de periculo meo cogitandum putatis?

IX. Hic cum essem in urbe ac domi, tamen multa sæpe tentata sunt, ubi me non solum amicorum fidelitas, sed etiam universæ civitatis oculi custodiunt. Quid censestis, cum iter ingressus ero, longum præsertim? nullasne insidias pertimescendas? Tres viæ sunt ad Mutinam, quo festinat animus, ut quam primum illud pignus libertatis populi Romani D. Brutum adspicere possim: cujus in complexu libenter extremum vitæ spiritum ediderim, cum omnes actiones horum mensium, omnes sententiæ meæ, pervenerint ad eum, qui mihi fuit propositus, exitum. Tres ergo, ut dixi, viæ: a sup[er]o mari, Flaminia; ab infero, Aurelia; media, Cassia.

Nunc, quæso, attendite, num aberret a conjectura suspicio periculi mei. Etruriam discriminat Cassia. Scimusne igitur, Pansa, quibus in locis nunc sit Lentonis Cæsennii septemviralis auctoritas? Nobiscum nec animo certe est, nec corpore.

Si autem aut domi est, aut non longe a domo, certe in Etruria est, id est, in via. Quis igitur mihi præstat, Lentonem uno capite esse contentum? Dic mihi præterea, Pansa, Ventidius ubi sit, cui fui semper amicus, antequam ille reipublicæ bonif- que omnibus tam aperte est factus inimicus. Possum Cassiam vitare, tenere Flaminiam. Quid, si Anconam, ut dicitur, Ven- tidius venerit? poterone Ariminum tuto accedere? Restat Au- relia. Hic quidem etiam præsidia habebo: possessiones enim sunt P. Clodii. Tota familia occurret: hospitio invitabit; prop- ter familiaritatem notissimam.

X. Hisce ego me viis committam, qui Terminalibus nuper in suburbium, ut eodem die reverterer, ire non sum ausus? Domesticis me parietibus vix tueor sine amicorum custodiis. Itaque in urbe maneo. Si licebit, manebo. Hæc mea sedes est, hæc vigilia, hæc custodia, hoc præsidium stativum. Teneant alii castra, regna, res bellicas; oderint hostem: nos, ut dici- mus, semperque fecimus, urbem et res urbanas vobiscum pa- riter tuebimur. Neque vero recuso munus hoc: quanquam populum Romanum video pro me recusare. Nemo me minus timidus, nemo cautior. Res declarat. Vigefimus annus est, cum omnes scelerati me unum petunt. Itaque ipsi, ne dicam mihi, reipublicæ pœnas dederunt: me salvum adhuc respublica con- servavit sibi. Timide hoc dicam: scio enim quidvis homini accidere posse: verumtamen semel circumfessus lectis valentis- simorum hominum viribus cecidi sciens, ut honestissime pos- sem exurgere.

Possumne igitur satis videri cautus, satis providus, si me huic itineri tam infesto, tamque periculoso, commisero? Gloriam in morte debent ii, qui in republica versantur, non culpæ repre- hensionem, et stultitiæ vituperationem, relinquere. Quis bonus non luget mortem Trebonii? quis non dolet interitum talis et civis, et viri? At sunt qui dicant (dure illi quidem, sed tamen dicunt) minus dolendum, quod ab homine impuro nefarioque non caverit. Etenim, qui multorum custodem se profiteatur,

cum sapientes sui primum capitis aiunt custodem esse oportere. Cum septus sis legibus et iudiciorum metu, non sunt omnia timenda, neque ad omnes insidias praesidia quaerenda. Quis enim audeat luci, quis in militari via, quis bene comitatum, quis illustrem aggredi? Haec neque hoc tempore, neque in me, valent. Non modo enim poenam non extimescet, qui mihi vim attulerit; sed etiam gloriam sperabit a latronum gregibus, et praemia.

XI. Haec ego in urbe praevideo: facilis est circumspectus, unde exeam, quo progrediar, quid ad dexteram, quid ad sinistram sit. Num idem in Apennini tramitibus facere potero? in quibus, etiam si non erunt insidiae, quae facillime esse poterunt; animus tamen erit sollicitus, ut nihil possit de officiis legationis attendere. Sed effugi insidias: perrupi Apenninum. Nempe in Antonii congressum colloquiumque veniendum est. Quinam locus capietur? Si extra castra; caeteri viderint: ego mortem actutum futuram puto. Novi hominis furorem, novi effrenatam violentiam. Cujus acerbitas morum, immanitasque naturae, ne vino quidem permista temperari solet; hic ira dementiaeque inflammatus, adhibito fratre Lucio, teterrima bellua, nunquam profecto a me sacrilegas manus atque impias abstinebit.

Memini colloquia et cum acerrimis hostibus, et cum gravissime dissentientibus civibus. Cn. Pompeius, Sexti filius, consul, me praesente, cum essem tiro in ejus exercitu, cum P. Vettio Scatone, duce Marforum, inter bina castra collocutus est. Quo quidem memini Sex. Pompeium, fratrem consulis, ad colloquium ipsum Roma venire, doctum virum atque sapientem: quem cum Scato salutasset, Quem te appellem? inquit. At ille, Voluntate, hospitem; necessitate, hostem. Erat in illo colloquio aequitas: nullus timor, nulla suberat suspicio: mediocre etiam odium. Non enim ut eriperent nobis focii civitatem, sed ut in eam reciperentur, petebant. Sylla cum Scipione inter Cales et Teanum, cum alter nobilitatis florem, alter belli socios adhibuisset, de auctoritate senatus, de suffragiis

populi, et de jure civitatis, leges inter se, conditiones, contulerunt. Non tenuit omnino colloquium illud fidem: a vi tamen periculoque abfuit.

XII. Possumusne igitur in Antonii latrocinio æque esse tuti? non possumus: aut, si cæteri possunt, me posse diffido. Quod si non extra castra congrediemur; quæ ad colloquium castra fumentur? in nostra ille nunquam veniet: multo minus nos in illius. Reliquum est, ut et accipiantur, et remittantur, postulata per literas. Ergo erimus in castris. Mea ad omnia postulata una sententia: quam cum hic, vobis audientibus, dixero, isse et redisse me putatote: legationem confecero. Omnia ad senatum mea sententia rejiciam, quæcunque postulabit Antonius. Neque enim licet aliter, neque permissum est nobis ab hoc ordine, ut, bellis confectis, decem legatis permitti solet more majorum: neque ulla omnino a senatu mandata accepimus. Quæ cum agam in consilio, nonnullis, ut arbitror, repugnantibus; nonne metuendum est, ne imperita militum multitudo per me pacem distineri putet?

Facite, hoc meum consilium legiones novas non improbare: nam Martiam, et quartam, nihil cogitetis præter dignitatem et decus comprobaturas esse: certe scio. Quid? veteranos non veremur? nam timeri se ne ipsi quidem volunt. Sed quonam modo accipient severitatem meam? Multa enim falsa de me audierunt: multa ad eos improbi detulerunt. Quorum commoda, ut vos optimi testes estis, semper ego sententia, auctoritate, oratione firmavi: sed credunt improbis, credunt turbulentis, credunt suis. Sunt autem fortes illi quidem, sed, propter memoriam rerum, quas gesserunt pro populi Romani libertate et salute reipublicæ, nimis feroces, et ad suam vim omnia nostra consilia revocantes. Horum ego cogitationem non vereor: impetum pertimesco.

Hæc quoque pericula tanta si effugero, satisne tutum reditum putatis fore? Cum enim et vestra auctoritate et meo more defendero, et meam fidem reipublicæ constantiamque

præstitero; tum erunt mihi non hi solum, qui me oderunt, sed illi etiam, qui invident, extimescendi. Custodiat igitur mea vita reipublicæ, eaque, quoad vel dignitas vel natura patietur, patriæ reservetur: mors autem necessitatem habeat fati, aut, si ante oppetenda est, oppetatur cum gloria.

Hæc cum ita sint, etsi hanc legationem reipublica, ut levissime dicam, non desiderat; tamen, si tuto licebit ire, proficiscar. Omnino, Patres conscripti, totum hujusce rei consilium non periculo meo, sed utilitate reipublicæ, metiar. De qua mihi quoniam liberum est spatium, multum etiam atque etiam considerandum puto, idque potissimum faciendum, quod maxime interesse reipublicæ judicavero.

M. ANTONIUM

PHILIPPICA XIII.

I. **A** PRINCIPIO hujus belli, Patres conscripti, quod cum impiis civibus sceleratisque suscepimus, timui, ne conditio infidiosa pacis libertatis recuperandæ studia res-tingueret. Dulce enim etiam nomen est pacis; res vero ipsa cum jucunda, tum salutaris. Nam nec privatos focos, nec publicas leges videtur, nec libertatis jura, cara habere, quem discordiæ, quem cædes civium, quem bellum civile delectat; eumque ex numero hominum ejiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum, puto. Itaque sive Sylla, sive Marius, sive uterque, sive Octavius, sive Cinna, sive iterum Sylla, sive alter Marius et Carbo, sive quis alius civile bellum optavit, eum detestabilem civem reipublicæ natum judico. Nam quid ego de proximo dicam, cujus acta defendimus, cum ipsum jure cæsum fateamur? Nihil igitur hoc cive, nihil hoc homine tetrius; si aut civis, aut homo, habendus est, qui civile bellum concupiscit.

Sed hoc primum videndum est, Patres conscripti, cum omnibusne pax esse possit, an sit aliquod bellum inexpiabile, in quo pactio pacis lex sit servitutis. Pacem cum Scipione Sylla sive faciebat, sive simulabat; non erat desperandum, si convenisset, fore aliquem tolerabilem statum civitatis. Cinna si concordiam cum Octavio confirmare voluisset, hominum in

republica sanitas remanere potuisset. Proximo bello si aliquid de summa gravitate Pompeius, multum de cupiditate Cæsar, remisisset; et pacem stabilem, et aliquam rempublicam, nobis habere licuisset.

II. Hoc vero quid est? cum Antoniis pax potest esse? cum Cenforino, Ventidio, Trebellio, Bestia, Nucula, Munatio, Lentone, Saxa? Exempli causa, paucos nominavi: genus infinitum, immanitatemque, ipsi cernitis reliquorum. Addite illa naufragia Cæsarum amicorum, Barbas, Cassios, Barbatios, Poliones: addite Antonii collusores et sodales, Eutrapelum, Melam, Cælium, Pontium, Crafficium, Tironem, Mustelam, Petissium: comitatum relinquo, duces nomino. Huc accedunt Alaudæ, cæterique veterani, seminarium judicum tertiæ decuriæ, qui suis rebus exhaustis, beneficiis Cæsarum devoratis, fortunas nostras concupiverunt.

O fidam dexteram Antonii, qua ille plurimos cives trucidavit! O ratum religiosumque fœdus, quod cum Antoniis fecerimus! hoc si Marcus violare conabitur, Lucii eum sanctitas a scelere revocabit. Illis locus si in hac urbe fuerit, urbi ipsi locus non erit. Ora vobis eorum ponite ante oculos, et maxime Antoniorum: incessum, adspectum, vultum, spiritum, latera tegentes alios, sequentes alios, alios prægredientes amicos. Quem vini anhelitum? quas contumelias fore censetis, minasque verborum? nisi forte eos pax ipsa leniet, maximeque cum in hunc ordinem venerint: salutabunt benigne, comiter appellabunt, unumquemque nostrum.

III. Non recordamini, per Deos immortales! quas in eos sententias dixeritis? Acta Antonii rescidistis: leges refixistis: per vim et contra auspicia latas decrevistis: totius Italiæ delectus excitastis: collegam et socium scelerum omnium, hostem judicavistis: cum hoc quæ pax potest esse? Hostis si esset externus, tamen id ipsum vix, talibus factis, posset aliquo modo. Maria, montes, regionum magnitudines interessent; odisses eum, quem non videres. Hi in oculis hærebunt, et, cum

licebit, in faucibus : quibus enim septis tam immanes belluas continebimus ?

At incertus exitus belli est. Est omnino fortium virorum, quales vos esse debetis, virtutem præstare : tantum enim posunt : fortunæ culpam non extimescere. Sed, quoniam ab hoc ordine non fortitudo solum, verum etiam sapientia, postulatur ; quanquam vix videntur hæc posse sejungi, sejungamus tamen. Fortitudo dimicare jubet, justum odium incendit, ad configendum impellit, vocat ad periculum. Quid sapientia ? cautioribus utitur consiliis, in posterum providet, est omni ratione protectior. Quid igitur censet ? Parendum est enim ; atque id optimum judicandum, quod sit sapientissime constitutum. Si hoc præcipit, ne quid vita existimem antiquius, ne decernam capitis periculo, fugiam omne discrimen ; quæram ex ea, etiamne si erit, cum id fecero, serviendum ? Si annuerit ; næ ego sapientiam istam, quamvis sit erudita, non audiam. Sin responderit, Tu vero ita vitam corpusque servato, ita fortunas, ita rem familiarem, ut hæc posteriora libertate ducas ; itaque his uti velis, si libera republica possis ; nec pro his libertatem, sed pro libertate hæc, projicias, tanquam pignora injuriæ : tum sapientiæ vocem audire videar, eique, uti Deo, paream. Itaque si, receptis illis, possumus esse liberi, vincamus odium, pacemque patiamur : sin otium incolumibus his nullum esse potest ; lætemur decertandi oblatam esse fortunam. Aut enim, victis his, fruemur victrice republica ; aut oppressi, (quod omen avertat Jupiter !) si non spiritu, at virtutis laude, vivemus.

IV. At enim nos M. Lepidus, imperator iterum, pontifex maximus, optime proximo civili bello de republica meritis, ad pacem adhortatur. Nullius apud me, Patres conscripti, auctoritas major est, quam M. Lepidi, vel propter ipsius virtutem, vel propter familiæ dignitatem. Accedunt eodem multa privata ; magna ejus in me merita, mea quædam officia in illum. Maximum vero ejus beneficium numero, quod hoc

animo in rempublicam est, quæ mihi vita mea semper fuit carior. Nam cum Magnum Pompeium, clarissimum adolescentem, præstantissimi viri filium, auctoritate adduxit ad pacem, remque publicam sine armis maximo civilis belli periculo liberavit; tum me ejus beneficio plus quam pro virili parte obligatum puto. Itaque ei et honores decrevi, quos potui amplissimos, in quibus vos mihi estis assensi; nec unquam de illo et sperare optime, et loqui, destiti. Magnis et multis pignoribus M. Lepidum respublica illigatum tenet. Summa nobilitas est hominis, summi honores, amplissimum sacerdotium, plurima urbis ornamenta, ipsius, fratris, majorumque monumenta; probatissima uxor, optatissimi liberi, res familiaris cum ampla, tum casta a cruore civili. Nemo ab eo civis violatus, multi beneficio et misericordia liberati. Talis igitur vir et civis opinione labi potest, voluntate a republica diffidere nullo pacto potest.

Pacem vult M. Lepidus. Præclare; si talem potest efficere, qualem nuper effecit: qua pace Cn. Pompeii filium respublica adspiciet, suoque sinu complexuque recipiet; neque solum illum, sed cum illo seipsam, sibi restitutam putabit. Hæc causa fuit, cur decerneretis statuam in Rostris cum inscriptione præclara, cur absenti triumphum. Quanquam enim magnas res bellicas gesserat, et triumpho dignas; non erat tamen eitribuendum, quod nec L. Æmilio, nec Æmiliano Scipioni, nec superiori Africano, nec Mario, nec Pompeio, qui majora bella gesserunt: sed, quod silentio civile bellum confecerat, cum primum licuit, honores in eum maximos contulistis.

V. Existimasne igitur, M. Lepide, qualem Pompeium respublica habitura sit civem, tales futuros in republica Antonios? In altero pudor, gravitas, moderatio, integritas: in illis (et cum hos compello, prætereo animo ex grege latrocinii neminem) libidines, scelera, ad omne facinus immanis audacia. Deinde obsecro vos, Patres conscripti, quis hoc vestrum non videt, quod Fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, vidit? salvis enim

actis Cæsaris, quæ concordiae causa defendimus, Pompeio sua domus patebit; eamque non minoris, quam emit Antonius, redimet: redimet, inquam, Cn. Pompeii domum filius. O rem acerbam! Sed hæc satis diu multumque defleta sunt. Decevestis tantam pecuniam Pompeio, quantam ex bonis patriis in prædæ dissipatione inimicus victor redeget.

Sed hanc mihi dispensationem pro paterna necessitudine et conjunctione depono. Redimet hortos, ædes, urbana quædam, quæ possidet Antonius. Nam argentum, vestem, supellectilem, vinum, amittet æquo animo, quæ ille helluo dissipavit. Albanum, Firmanum, a Dolabella recuperabit: etiam ab Antonio Tusculanum: hique, qui nunc Mutinam oppugnant, D. Brutum obsident, de Falerno Anseres depellentur. Sunt alii plures fortasse, sed mea memoria dilabuntur. Ego etiam eos dico, qui hostium numero non sunt, Pompeianas possessiones, quanti emerint, filio reddituros.

Satis inconsiderati fuit, ne dicam audacis, rem ullam ex illis attingere: retinere vero quis poterit, clarissimo domino restituto? An is non reddet, qui domini patrimonium circumplexus, quasi thesaurum draco, Pompeii servus, libertus Cæsaris, agri Lucani possessiones occupavit? Atque illud septies millies, quod adolescenti, Patres conscripti, spondestis, ita describite, ut videatur a vobis Cn. Pompeii filius in patrimonio suo collocatus. Hæc senatus. Reliqua populus Romanus in ea familia, quam vidit amplissimam, persequetur: in primis paternum auguratus locum, in quem ego eum, ut, quod a patre accepi, filio reddam, mea nominatione cooptabo. Utrum igitur augurem Jovis Optimi Maximi, cujus interpretes internuntiique constituti sumus, utrum populus Romanus libentius fanciet, Pompeium, an Antonium? Mihi quidem numine Deorum immortalium videtur hoc fortuna voluisse, ut, actis Cæsaris firmis ac ratis, Cn. Pompeii filius posset et dignitatem, et fortunas patrias, recuperare.

VI. Ac ne illud quidem silentio, Patres conscripti, prætereundum puto, quod clarissimi viri legati, L. Paulus, Q.

Thermus, C. Fannius, quorum habetis cognitam voluntatem in rempublicam, eamque perpetuam atque constantem, nuntiant, se Pompeii conveniendi causa divertisse Massiliam, eumque cognovisse paratissimo animo, ut cum suis copiis iret ad Mutinam, ni vereretur veteranorum animos offendere. Est vero ejus patris filius, qui sapienter faciebat non minus multa, quam fortiter. Itaque intelligitis et animum ei præsto fuisse, nec consilium defuisse.

Atque etiam hoc M. Lepido providendum est, ne quid arrogantius, quam ejus mores ferunt, facere videatur. Si enim nos exercitu terret, non meminit, illum exercitum senatus, populi que Romani, atque universæ reipublicæ esse, non suum. At uti potest pro suo. Quid tum? omniane viris bonis, quæ facere possunt, facienda sunt? etiamne, si turpia, si perniciofa erunt? si facere omnino non licebit? Quid autem turpius, aut fœdus, aut quod minus deceat, quam contra senatum, contra cives, contra patriam, exercitum ducere? quid vero magis vituperandum, quam id facere, quod non liceat? Licet autem nemini contra patriam ducere exercitum: si quidem licere id dicimus, quod legibus, quod more majorum, institutisque, conceditur. Neque enim, quod quisque potest, id ei licet; nec, si non obstat, propterea etiam permittitur. Tibi enim exercitum, Lepide, tanquam majoribus tuis, patria pro se dedit. Hoc tu arcebis hostem; fines imperii propagabis; senatui populoque Romano parebis, si quam ad aliam rem te forte traduxerit.

VII. Hæc si cogitas, es, M. Lepide, pontifex maximus, M. Lepidi, pontificis maximi, pronepos. Sin hominibus tantum licere judicas, quantum possunt; vide, ne alienis exemplis iisque recentibus uti, quam et antiquis et domesticis, malle videre. Quod si auctoritatem interponis sine armis, magis equidem laudo: sed vide ne hoc ipsum non sit necesse. Quanquam enim est tanta in te auctoritas, quanta debet in homine nobilissimo; tamen senatus se ipse non contemnit: nec vero fuit unquam gravior, constantior, fortior. Incensi omnes rapimur ad libertatem recuperandam: non potest, ullius auctoritate, tantus

senatus populiue Romani ardor extingui. Odimus : irati pugnamus : extorqueri de manibus arma non possunt : receptui signum, aut revocationem a bello, audire non possumus : speramus optima : pati vel difficillima malumus, quam servire. Cæsar confecit invictum exercitum : duo fortissimi consules adsunt cum copiis : L. Planci consulis designati varia et magna auxilia non desunt : de D. Bruti salute certatur. Unus furiosus gladiator cum teterrimorum latronum manu contra patriam, contra Deos penates, contra aras et focos, contra quatuor consules, gerit bellum. Huic cedamus ? hujus conditiones audiamus ? cum hoc pacem fieri posse credamus ?

VIII. At periculum est, ne ab hoc opprimamur. Non metuo, ne is, qui suis amplissimis fortuneis, nisi bonis salvis, frui non potest, prodat salutem suam. Bonos cives primum natura efficit, adjuvat deinde fortuna. Omnibus enim bonis expedit, salvam esse rempublicam : sed in iis, qui fortunati sunt, magis id apparet. Quis fortunatior Lepido, ut ante dixi ? quis eodem fanior ? Vidit ejus mœstitiam atque lacrymas populus Romanus Lupercalibus : vidit, quam abjectus, quam confectus esset, cum Cæsari diadema imponens Antonius, servum se illius, quam collegam, esse malebat. Qui, si reliquis flagitiis et sceleribus se abstinere potuisset, tamen unum ob hoc factum dignum illum omni pœna putarem. Nam, si ipse servire poterat, nobis dominum cur imponebat ? et, si ejus pueritia pertulerat libidines eorum, qui erant in eum tyranni, etiamne in nostros liberos dominum et tyrannum comparabat ? Itaque, illo interfecto, qualem eum in nos esse voluit, talis ipse in cæteros extitit.

Qua enim in barbaria quisquam tam teter, tam crudelis tyrannus, quam in hac urbe armis barbarorum stipatus Antonius ? Cæsare dominante veniebamur in senatum, si non libere, attamen tuto : hoc archipirata, (quid enim dicam tyranno ?) hæc subsellia ab Ithyreis occupabantur. Prorupit subito Brundisium, ut inde, agmine quadrato, ad urbem accederet : lautissimum oppidum, nunc municipium, honestissimorum

quondam colonorum, Sueffam, fortissimorum militum sanguine implevit: Brundusii, in sinu non modo avarissimæ, sed etiam crudelissimæ, uxoris, delectos Martiæ legionis centuriones trucidavit. Inde se quo furore, quo ardore, ad urbem, id est, ad cædem optimi cujusque, rapiebat? Quo tempore Dii immortales ipsi præsidium improvisum, nec opinantibus nobis, obtulerunt.

IX. Cæsaris enim incredibilis ac divina virtus latronis impetus crudeles ac furibundos retardavit: quem tum ille demens lædere se putabat edictis, ignorans, quæcunque falso is diceret in sanctissimum adolescentem, ea vere recidere in memoriam pueritiæ suæ. Ingressus urbem est, quo comitatu, vel potius agmine? cum dextra, sinistra, gemente populo Romano, minaretur dominis, notaret domos, divisurum se urbem palam suis polliceretur. Rediit ad milites; ibi pestifera illa Tibure concio. Inde ad urbem cursus: senatus in Capitolium: parata de circumscribendo adolescente sententia consularis: cum repente (nam Martiam legionem Albæ consedisce sciebat) affertur ei de quarta nuntius: quo perculsus, abiecit consilium referendi ad senatum de Cæsare. Egredus est non viis, sed tramitibus, paludatus: eoque die ipso innumerabilia senatusconsulta fecit: quæ quidem omnia citius delata, quam scripta sunt.

Ex eo non iter, sed cursus et fuga, in Galliam. Cæsarem sequi arbitrabatur cum legione Martia, cum quarta, cum veteranis; quorum ille nomen præ metu ferre non poterat: eique in Galliam penetranti D. se Brutus objecit; qui se totius belli fluctibus circumiri, quam illum aut regredi aut progredi, maluit; Mutinamque illi exultanti tanquam frenos furoris injecit. Quam cum operibus munitionibusque sepsisset, nec eum florentissimæ coloniæ dignitas, neque consulis designati majestas, a parricidio deterreret; tum, me (testor et vos, et populum Romanum, et omnes Deos, qui huic urbi præsident) invito et repugnante, legati missi tres consulares ad latronem M. Antonium, gladiatorum ducem.

Quis tam barbarus unquam? tam immanis? tam ferus? Non audivit: non respondit: neque eos solum praesentes, sed multo magis nos, a quibus illi erant missi, sprexit, et pro nihilo putavit. Postea, quod scelus, quod facinus, parricida non edidit? circumfedit colonos vestros, exercitum populi Romani, imperatorem, consulem designatum: agros divexat civium optimorum: hostis teterrimus omnibus bonis cruces ac tormenta minitatur.

X. Cum hoc, M. Lepide, pax esse quae potest? cujus ne supplicio quidem ullo fatiari videtur posse populus Romanus. Quod si quis adhuc dubitare potuit, quin nulla societas huic ordini, populoque Romano, cum illa importunissima bellua possit esse; desinat profecto dubitare, his cognitis literis, quas mihi missas ab Hirtio consule modo accepi. Eas dum recito, dumque de singulis sententiis breviter disputo, velim, Patres conscripti, ut adhuc fecistis, me attente audiat. ANTONIUS HIRTIO et CAESARI. Neque se imperatorem, neque Hirtium consulem, nec propraetore Caesarem. Satis hoc quidem scite. Deponere alienum nomen ipse maluit, quam illis suum reddere. *Cognita morte C. Trebonii, non plus gavisus sum, quam dolui.* Videte quid se gavisum, quid doluisse, dicat: facilius de pace deliberabitis. *Dedisse poenas sceleratum cineri atque ossibus clarissimi viri, et apparuisse numen Deorum intra finem anni vertentis, aut jam soluto supplicio parricidae, aut impendente, laetandum est.* O Spartace! quem enim te potius appellem? cujus propter nefaria scelera tolerabilis fuisse videtur Catilina: laetandum esse ausus es scribere, Trebonium dedisse poenas? sceleratum Trebonium? quo scelere, nisi quod te idibus Martiis a debita tibi peste seduxit?

Age, hoc laetaris: videamus, quid moleste feras. *Hostem judicatum hoc tempore Dolabellam, eo quod sicarium occiderit; et videri cariorem populo Romano filium scurræ, quam C. Caesarem, patriæ parentem, ingemiscendum est.* Quid ingemiscis hostem Dolabellam judicatum? quid? te non intelligis delectu tota

Italia habito, consulibus missis, Cæsare ornato, sagis denique sumptis, hostem judicatum? Quid est autem, scelerate, quod gemas, hostem Dolabellam judicatum a senatu? quem tu ordinem omnino esse nullum putas: sed eam tibi causam belli gerendi proponis, ut senatum funditus deleas; reliqui boni et locupletes omnes summum ordinem subsequantur. At scurræ filium appellat. Quasi vero ignotus nobis fuerit splendidus eques Romanus Trebonii pater. Is autem humilitatem despicere audet cujusquam, qui ex Fadia sustulerit liberos?

XI. *Acerbissimum vero est, te, A. Hirti, ornatum esse beneficiis Cæsaris, et talem ab eo relictum, qualem ipse miraris.* Equidem negare non possum, a Cæsare Hirtium ornatum: sed illa ornamenta in virtute et industria posita lucent. Tu vero, qui te ab eodem Cæsare ornatum negare non potes, quid esses, si tibi ille non tam multa tribuisset? ecquo te tua virtus provexisset? ecquo genus? in lustris, popinis, alea, vino, tempus ætatis omne consumpsisses, ut faciebas, cum in gremiis mimarum mentum, mentemque, deponeres. *Et te, O puer.* Puerum appellat, quem non modo virum, sed etiam fortissimum virum, sensit, et sentiet. Est istuc quidem nomen ætatis, sed ab eo minime usurpandum, qui suam amentiam puero huic præbet ad gloriam.

Qui omnia ejus nomini debes. Debet vero, solvitque præclare. Si enim ille patriæ parens est, ut tu appellas, (ego, quid sentiam, videro) cur non hic parens verior, a quo certe vitam habemus, e tuis facinorosissimis manibus ereptam? *id agere, ut jure damnatus sit Dolabella?* Turpem vero actionem, qua defenditur amplissimi auctoritas ordinis contra crudelissimi gladiatoris amentiam! *et ut venefica hæc liberetur obsidione?* Veneficam audes appellare eum virum, qui tuis beneficiis remedia invenit? quem ita obsides, nove Annibal, aut si quis acutior imperator fuit, ut te ipse obsideas, neque te istinc, si cupias, possis explicare. Recefferis: undique omnes insequentur. Manseris: hærebis. Nimirum recte veneficam appellas, a quo tibi præsentem pestem vides comparatam. *Ut quam potentissimus*

fit Cassius, atque Brutus? Putes Censorinum dicere, aut Ventidium, aut etiam ipsos Antonios. Cur autem nolint potentes esse non modo optimos et nobilissimos viros, sed secum etiam in reipublicæ defensione conjunctos? Nimirum eodem modo hæc adspicitis, ut priora. Quæ tandem? Castra Pompeii senatum appellatis.

XII. An vero tua castra potius senatum appellaremus? in quibus tu es videlicet consularis, cujus totus consulatus est ex omni monumentorum memoria revulsus: duo prætores, sine causa diffisi se aliquid habituros; nos enim Cæsaris beneficia defendimus: prætorii, Philadelphus Annius, et innocens Gallius: ædilitii, Coricus laterum et vocis meæ, Bestia et fidei patronus; fraudator creditorum Trebellius, et homo diruptus, dirutusque, Q. Cælius, columenque amicorum Antonii, Cotyla Varius; quos Antonius deliciarum causa loris in convivio cædi jubebat a servis publicis: Septemvirates, Lento, Nucula; tum deliciæ atque amores populi Romani L. Antonius: tribuni primum duo designati, Tullus Hostilius, qui suo jure in porta nomen inscripsit; qui, cum prodere imperatorem suum non posset, reliquit: alter est designatus, Viscius nescio qui, fortis, ut aiunt, latro; quem tamen temperantem fuisse ferunt Pisauri balneatorem. Sequuntur alii, tribunitii, T. Plancus in primis: qui, si senatum dilexisset, nunquam curiam incendisset. Quo scelere damnatus, in eam urbem rediit armis, e qua excefferat legibus. Sed hoc ei commune cum plurimis dissimilibus. Illud tamen verum, quod in hoc Planco proverbii loco dici solet, perire eum non posse, nisi ei crura fracta essent. Fracta sunt, et vivit. Hoc tamen, ut alia multa, Aquilæ fertur acceptum.

XIII. Est etiam ibi Decius, ab illis, ut opinor, Muribus Deciis. Itaque, Cæsaris munere, Deciorum quidem multo intervallo per hunc præclarum virum memoria renovata est. Saxam vero Decidium præterire quæ possum, hominem deductum ex ultimis gentibus, ut eum tribunum plebis videremus, quem

civem nunquam videramus? Est quidem alter Saferna: sed omnes tamen tantam habent similitudinem inter se, ut in eorum prænominibus errem. Nec vero Exitius, Philadelphi frater, quæstor, prætermittendus est, ne, si de clarissimo adolescente filuero, invidisse videar Antonio. Est etiam Afinius quidam, senator voluntarius, lectus ipse a se. Apertam curiam vidit post Cæsaris mortem: mutavit calceos: Pater conscriptus repente factus est. Non novi Sex. Albedium: sed tamen neminem tam maledicum offendi, qui illum negaret dignum Antonii senatu. Arbitror me aliquos præteriisse: de iis tamen, qui occurrebant, tacere non potui. Hoc igitur fretus senatu, Pompeianum senatum despicit; in quo decem fuimus consulares: qui si omnes viverent, bellum omnino hoc non fuisset: auctoritati cessisset audacia. Sed, quantum præsidii fuerit in cæteris, hinc intelligi potest, quod ego unus, relictus e multis, contudi et fregi, adjuvantibus vobis, exultantis prædonis audaciam.

XIV. Quod si fortuna nobis modo non eripuisset Serv. Sulpicium, ejusque collegam ante Marcellum; quos cives? quos viros? si duos consules, amicissimos patriæ, simul ex Italia ejectos; si L. Afranium, summum ducem; si P. Lentulum, civem cum in cæteris rebus, tum in salute mea, singularem; si Bibulum, cujus est in rempublicam merito semper laudata constantia; si L. Domitium, præstantissimum civem; si Appium Claudium, pari nobilitate et voluntate præditum; si P. Scipionem, clarissimum virum, majorumque suorum simillimum, respublica tenere potuisset: certe his consularibus non esset Pompeianus despiciendus senatus. Utrum igitur æquius, utrum melius reipublicæ fuit, Cn. Pompeium, an sectorem Cn. Pompeii vivere Antonium? Qui vero prætorii? quorum princeps M. Cato, idemque omnium gentium virtute princeps. Quid reliquos clarissimos viros commemorem? nostis omnes. Magis vereor, ne longum me in enumerando, quam ne ingratum in prætereundo, putetis. Qui ædilitii? qui tribunitii? qui quæstorii? Quid multa? talis senatorum et dignitas et multitudo fuit, ut magna excusatione opus iis sit, qui illa in castra non venerunt.

XV. Nunc reliqua attendite. *Victum Ciceronem ducem habuistis.* Eo libentius ducem audio, quod certe ille dicit invitus. Nam de victo nihil laboro. Fatum enim meum est, sine republica nec vinci posse, nec vincere. *Macedoniam munitis exercitibus.* Et quidem fratri tuo, qui a vobis nihil degenerat, extorsimus. *Africam commisistis Varo bis capto.* Hic cum C. fratre putat se litigare. *In Syriam Cassium misistis.* Non igitur sentis, huic causæ orbem terræ parere; te, extra munitiones tuas, vestigium ubi imprimas non habere? *Casam tribunatum gerere passi estis.* Quid ergo? ut Marullum, ut Cæsetium, a republica remove-remus eum, per quem, ut neque idem hoc posthac, neque multa huiusmodi accidere possent, consecuti sumus? *Vestigalia Juliana Lupercis ademistis.* Lupercorum mentionem facere audet? neque illius diei memoriam perhorrescit, quo ausus est, obrutus vino, unguentis oblitus, nudus, gementem populum Romanum ad servitutem cohortari? *Veteranorum colonias, deductas lege et senatus-consulto, sustulistis.* Nos sustulimus, an contra lege comitiis centuriatis lata sanximus? vide, ne tu veteranos, tamen eos, qui erant perdit, perdidideris; in eumque locum deduxeris, ex quo ipsi jam sentiunt se nunquam exituros. *Massiliensibus jure belli adempta reddituros vos pollicemini.* Nihil disputo de jure belli: magis facilis disputatio est, quam necessaria. Illud tamen animadvertite, Patres conscripti, quam fit huic reipublicæ natus hostis Antonius, qui tantopere eam civitatem oderit, quam scit huic reipublicæ semper fuisse amicissimam.

XVI. *Neminem Pompeianum, qui vivat, tenere lege Hirtia dignitates?* Qui, quæso, jam legis Hirtiae mentionem facit? cujus non minus arbitror latorem ipsum, quam eos, de quibus lata est, pœnitere? Omnino, mea quidem sententia, legem illam appellare fas non est: et, ut sit lex, non debemus illam Hirtii legem putare. *Apuleiana pecunia Brutum subornastis.* Quid, si omnibus suis copiis excellentem virum respublica armasset? quem tandem bonum pœniteret? nec enim sine pecunia exercitum alere, nec sine exercitu fratrem tuum capere, potuisset.

Securi percussos Pætum et Menedemum, civitate donatos, et hospites Cæsaris, laudastis. Non laudamus, quod ne audivimus quidem. Valde enim nobis in tanta perturbatione reipublicæ de duobus nequissimis Græculis cogitandum fuit. Theopompum, nudum, expulsam a Trebonio, confugere Alexandriam neglexistis. Magnum crimen senatus. De Theopompo, summo homine, negleximus: qui ubi terrarum sit, quid agat, vivat denique, an mortuus sit, quis aut scit, aut curat? Serv. Galbam eodem pugione succinctum in castris videtis. Nihil tibi de Galba respondeo, fortissimo et constantissimo cive: coram aderit: præsens tibi et ipse, et ille, quem insimulas, pugio, respondebit. Milites aut meos, aut veteranos, contraxistis, tanquam ad exitium eorum, qui Cæsarem occiderant; et eosdem nec-opinantes ad quaestoris sui, aut imperatoris, aut commilitonum suorum, pericula impulistis. Scilicet verba dedimus, decepimus: ignorabat legio Martia, quarta; ignorabant veterani, quid ageretur. Non illi senatus auctoritatem, non libertatem populi Romani, sequebantur: Cæsaris mortem ulcisci volebant, quam omnes fatalem fuisse arbitrabantur: te videlicet salvum, beatum, florentem, esse cupiebant.

XVII. O miser cum re, tum hoc ipso, quod non sentis, quam miser sis! Sed maximum crimen audite. Denique, quid non aut probavistis, aut fecistis? quid faciat, si reviviscat... quis? credo enim, afferet aliquod scelerati hominis exemplum. Cn. Pompeius ipse? O nos turpes, si quidem Cn. Pompeium imitaturi sumus! aut filius ejus, si domi esse possit? Poterit, mihi crede: nam paucis diebus et in domum et in hortos paternos immigrabit. Postremo, negatis pacem posse fieri, nisi aut emisero Brutum, aut frumento juvero. Alii istuc negant? ego vero, ne, si ista quidem feceris, unquam tecum pacem huic civitati futuram puto. Quid? hoc placetne veteranis istis, quibus adhuc omnia integra sunt? Nihil vidi tam integrum, quam ut oppugnare imperatorem incipiant, quem tanto studio consensuque offenderint.

Quoniam vos assentationibus et venenatis muneribus venistis. Depravati an corrupti sunt, quibus persuasum est, foedissimum

hostem iustissimo bello persequi? *At militibus inclusis opem fer-
tis. Nihil moror eos salvos esse, et ire quo jubetis; si tamen pa-
tiuntur perire eum, qui meruit. Quam benigne! denique usi li-
beralitate Antonii milites imperatorem reliquerunt, et se ad
hostem metu perterriti contulerunt: per quos si non stetisset,
non Dolabella prius imperatori suo, quam Antonius etiam
collegæ, parentasset.*

*Concordiæ factam esse mentionem scribitis in senatu, et legatos
esse consulares quinque. Difficile est credere, vos, qui me præcipi-
tem egerint, æquissimas condiciones ferentem, et tamen ex his ali-
quid remittere cogitantem, putare aliquid moderate aut humane esse
facturos. Vix etiam verisimile est, qui judicaverint hostem Dola-
bellam ob rectissimum facinus, eosdem nobis parcere posse, idem
sentientibus. Parumne videtur omnium facinorum sibi cum
Dolabella societatem initam confiteri? nonne cernitis, ex uno
fonte omnia scelera manare? Ipse denique fatetur, hoc quidem
satis acute, non posse eos, qui hostem Dolabellam judicave-
rint ob rectissimum facinus, (ita enim videtur Antonio) sibi
parcere, idem sentienti.*

XVIII. Quid huic facias, qui hæc literis memoriæque man-
darit, ita sibi convenisse cum Dolabella, ut ille Trebonium, et,
si posset, etiam Brutum, Cassium, discruciatos necaret, eadem-
que inhiheret supplicia nobis? Conservandus civis cum tam pio
justoque fœdere. Is etiam queritur condiciones suas repudiatas,
æquas quidem et verecundas, ut haberet Galliam ultimam, ap-
tissimam ad bellum renovandum instruendumque provinciam;
ut Alaudæ in tertia decuria judicarent, id est, ut perfugium
scelerum esset cum turpissimis reipublicæ sordibus; ut acta sua
rata essent, cujus nullum remanet consulatus vestigium. Cave-
bat etiam L. Antonio, qui fuerat æquissimus agri privati et
publici decempedator, Nucula et Lentone collega.

*Quamobrem vos potius animadvertite, utrum sit elegantius, et
partibus utilius, Trebonii mortem persequi, an Cæsaris: et utrum
sit æquius, concurrere nos, quo facilius reviviscat Pompeianorum
causa, toties jugulata; an consentire, ne ludibrio simus inimicis.*

Si esset jugulata, nunquam exurgeret : quod tibi tuisque contingat ! *Utrum*, inquit, *elegantius*. Atqui hoc bello de elegantia quæritur. *Et partibus utilius*. Partes, furiose, dicuntur in foro, in curia. Bellum contra patriam nefarium suscepisti : oppugnas Mutinam : circumsedes consulem designatum : bellum contra te duo consules gerunt, cumque his pro prætore Cæsar : cuncta contra te Italia armata est. Ista tu partes potius, quam a populo Romano defectionem, vocas ? *Potius Trebonii mortem, quam Cæsaris, persequamur* ? Trebonii satis persecuti sumus, hoste iudicato Dolabella : Cæsaris mors facillime defenditur oblivione et silentio. Sed videte, quid moliatur. Cum mortem Cæsaris ulciscendam putat ; mortem proponit non iis solum, qui illam rem gesserunt, sed iis etiam, qui non moleste tulerunt.

XIX. *Quibus utri nostrum ceciderint lucro futurum est. Quod spectaculum adhuc ipsa fortuna vitavit, ne videret unius corporis duas acies, lanista Cicerone, dimicantes ; qui usque eo felix est, ut iisdem ornamentis deceperit vos, quibus deceptum Cæsarem gloriatus est.* Pergit in mea maledicta, quasi vero ei pulcherrime priora processerint : quem ego iniustum verissimis maledictorum notis tradam hominum memoriæ sempiternæ. Ego *lanista* ? et quidem non insipiens : deteriores enim jugulari cupio, meliores vincere. *Utri ceciderint, scribit lucro nobis futurum.* O præclarum lucrum ! quo, te victore, (quod Dii omen avertant !) beata mors eorum futura sit, qui e vita excefferint sine tormentis.

A me deceptos ait eisdem ornamentis Hirtium et Cæsarem. Quod, quæso, adhuc a me est tributum Hirtio ornamentum ? nam Cæsari plura et maiora debentur. Deceptum autem patrem a me Cæsarem dicere audes ? Tu, tu, inquam, illum occidisti Lupercalibus : cujus, homo ingratissime, flaminium cur reliquisti ? Sed jam videte magni et clari viri admirabilem gravitatem atque constantiam.

Mibi quidem constat, nec meam contumeliam, nec meorum, ferre ; nec deserere partes, quas Pompeius odit, nec veteranos sedibus suis

moveri pati, nec singulos ad cruciatum trahi, nec fallere fidem, quam dedi Dolabellæ. Omitto alia: fidem Dolabellæ, sanctissimi viri, deserere homo pius non potest. Quam fidem? an optimi cuiusque cædis, urbis et Italiæ partitionis, suis dandarum diripiendarumque provinciarum? Nam quid erat aliud, quod inter Antonium et Dolabellam, impurissimos parricidas, fœdere ac fide sanciretur?

Nec Lepidi societatem violare, piissimi hominis. Tibi cum Lepido societas, aut cum ullo, non dicam bono cive, sicut ille est, sed homine sano? Id agis, ut Lepidum aut impium, aut insanum, existimari velis. Nihil agis. Quanquam affirmare de altero difficile est, de Lepido præsertim, quem ego metuam nunquam, bene sperabo, dum licebit. Revocare te a furore Lepidus voluit, non adiutor esse dementiæ. Tu porro ne pios quidem, sed piissimos, quæris: et, quod verbum omnino nullum in lingua Latina est, id, propter tuam divinam pietatem, novum inducis.

Nec Plancum prodere, participem consiliorum. Plancum participem? cuius memorabilis ac divina virtus lucem affert reipublicæ. Nisi forte eum subsidio tibi venire arbitraris cum fortissimis legionibus, magno equitatu, peditatûque Gallorum: quique, nisi ante ejus adventum reipublicæ pœnas dederis, ille hujus belli feret principatum. Quanquam enim prima præsidia utiliora reipublicæ sunt, tamen extrema sunt gratiora.

XX. Sed jam se colligit, et ad extremum incipit philosophari. Si me rectis sensibus euntem Dii immortales, ut spero, adjuverint; vivam libenter. Sin autem aliud me fatum manet; præcipio gaudia suppliciorum vestrorum. Namque, si victi Pompeiani tam insolentes sunt; victores quales futuri sint, vos potius experiemini. Præcipias licet gaudia: non enim tibi cum Pompeianis, sed cum universa republica, bellum est. Omnes te Dii, homines, summi, medii, infimi; cives, peregrini; viri, mulieres; liberi, servi, oderunt. Sensimus hoc nuper falso nuntio; verò propediem

sentiemus. Quæ si tecum ipse recolis; æquiorè animo, et majore consolatione, moriere.

Denique summa judicii mei spectat hæc, ut meorum injurias ferre possim, si aut oblivisci velint ipsi fecisse, aut ulcisci parati sint una nobiscum Cæsaris mortem. Hac Antonii sententia cognita, dubitaturusne A. Hirtium, C. Panfam, consules, putatis, quin ad Antonium transeant? Brutum obsideant? Mutinam expugnare cupiant? Quid de Panfa et Hirtio loquar? Cæsar, singulari pietate adolescens, poteritne se tenere, quin D. Bruti sanguine pœnas patrias persequatur? Itaque fecerunt, uti his literis lectis ad munitiones propius accederent. Quo major adolescens Cæsar, majoreque Deorum limmortalium beneficio reipublicæ natus est, qui nulla specie paterni nominis, nec pietate, abductus unquam est. Intelligit, maximam pietatem conservatione patriæ contineri.

Quod si partium certamen esset, quarum omnino nomen extinctum est, Antoniusne potius et Ventidius partes Cæsaris defenderent, quam primum Cæsar, adolescens summa pietate et memoria parentis sui? Deinde Panfa et Hirtius, qui quasi cornua duo tenuerunt Cæsaris, tum, cum illæ vere partes vocabantur? Hæ vero quæ sunt partes, cum alteris senatus auctoritas, populi Romani libertas, reipublicæ salus, proposita sit; alteris cædes bonorum, urbis Italiæque partitio? Veniamus aliquando ad clausulam.

XXI. *Legatos venire non credo.* Bene me novit. *Bellum quo veniat.* Proposito præsertim exemplo Dolabellæ. Sanctiore erunt, credo, jure legati, quam duo consules, contra quos arma fert; quam Cæsar, cujus patris flamen est; quam consul designatus, quem oppugnat; quam Mutina, quam obsidet; quam patria, cui ignem ferrumque minitatur. *Cum venerint, quæ postulent, cognoscam.* Quin tu abis in malam pestem, malumque cruciatum? Ad te quisquam veniat, nisi Ventidii similis? Oriens incendium qui restinguerent, summos viros misimus, repudiasti: nunc in tantam flammam tamque inveteratam mittamus, cum

locum tibi reliquum non modo ad pacem, sed ne ad deditio-
nem quidem, feceris?

Hanc ego epistolam, Patres conscripti, non quo illum
dignum putarem, recitavi, sed ut confessionibus ipsius omnia
patefacta ejus parricidia videretis. Cum hoc pacem M. Le-
pidus, vir ornatissimus omnibus et virtutis et fortunæ bonis,
si hæc videret denique, aut vellet, aut fieri posse arbitraretur?
Prius undis flamma, ut ait poeta nescio quis, prius denique
omnia, quam aut cum Antoniis respublica, aut cum republica
Antonii, redeant in gratiam. Monstra quædam sunt ista, et
portenta, et prodigia reipublicæ. Moveri sedibus suis huic
urbis melius est, atque in alias, si fieri possit, terras demigrare,
unde Antoniorum nec facta nec nomen audiat, quam illos,
Cæsaris virtute ejectos, Bruti retentos, intra hæc mœnia vi-
dere. Optatissimum est vincere: secundum est, nullum casum
pro dignitate et libertate patriæ non ferendum putare. Quod
reliquum est, non est tertium, sed postremum omnium, maxi-
mam turpitudinem suscipere vitæ cupiditate.
Quæ cum ita sint, de mandatis literisque M. Lepidi, viri cla-
rissimi, Servilio assentior: et hoc amplius censeo, “ Magnum
“ Pompeium, Cn. filium, pro patris majorumque suorum ani-
“ mo studioque in rempublicam, suaque pristina virtute, in-
“ dustria, voluntate, fecisse, quod suam, eorumque, quos secum
“ haberet, operam senatui populoque Romano pollicitus esset;
“ eamque rem senatui populoque Romano gratam acceptam-
“ que esse, eique honori dignitatique eam rem fore.” Hoc vel
conjugi cum hoc senatus-consulto licet; vel sejungi potest,
separatimque perscribi, ut proprio senatus-consulto Pompeius
collaudatus esse videatur.

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A XIV.

SI, ut ex literis, quæ recitatae sunt, Patres conscripti, sceleratissimorum hostium exercitum cæsum fufumque cognovi, sic id, quod et omnes maxime optamus, et ex ea victoria, quæ parta est, consecutum arbitramur, D. Brutum egressum jam Mutina esse cognovissem; propter cuius periculum ad fuga issemus, propter ejusdem salutem redeundum ad pristinum vestitum sine ulla dubitatione censerem. Ante vero, quam sit ea res, quam avidissime civitas expectat, allata, lætitiæ usus satis est maximæ præclarissimæque pugnae: reditum ad vestitum confectæ victoriæ reservate. Confectio autem hujus belli est D. Bruti salus.

Quæ autem est ista sententia, ut in hodiernum diem vestitus mutetur, deinde cras sagati prodeamus? Nos vero, cum semel ad eum, quem cupimus optamusque, vestitum redierimus, id agamus, ut eum in perpetuum retineamus. Nam hoc quidem cum turpe est, tum ne Diis quidem immortalibus gratum, ab eorum aris, ad quas togati adierimus, ad fuga sumenda discedere.

Atque animadverto, Patres conscripti, quosdam huic favere sententiæ: quorum ea mens idque consilium est, ut, cum videant, gloriosissimum illum D. Bruto futurum diem, quo die propter ejus salutem redierimus ad vestitum, hunc ei fructum eripere cupiant, ne memoriæ posteritatisque prodatur, propter

unius civis periculum populum Romanum ad fuga iisse, propter ejusdem salutem redisse ad togas. Tollite hanc; nullam tam pravæ sententiæ causam reperietis. Vos vero, P. C. conservate auctoritatem vestram, manete in sententia, tenete vestra memoria, quod sæpe ostendistis, hujus totius belli in unius viri fortissimi et maximi vita positum esse discrimen.

- II. Ad D. Brutum liberandum legati missi, principes civitatis, qui illi hosti ac parricidæ denuntiarent, ut a Mutina discederet: ejusdem D. Bruti conservandi gratia, consul sortitu ad bellum profectus A. Hirtius; cujus imbecillitatem valetudinis animi virtus et spes victoriæ confirmavit: Cæsar, cum, exercitu per se comparato, a primis pestibus rempublicam liberasset, ne quid postea sceleris oriretur, profectus est ad eundem Brutum liberandum, vicitque dolorem aliquem domesticum patriæ caritate. Quid C. Pansa egit aliud delectibus habendis, pecuniis comparandis, senatus consultis faciendis gravissimis in Antonium, nobis cohortandis, populo Romano ad causam libertatis vocando, nisi ut D. Brutus liberaretur? a quo populus Romanus frequens ita salutem D. Bruti una voce depoposcit, ut eam non solum commodis suis, sed etiam necessitati victus, anteferet. Quod sperare nos quidem debemus, Patres conscripti, aut inibi esse, aut jam esse confectum: sed spei fructum rei convenit et eventui reservari, ne aut Deorum immortalium beneficium festinatione præripuisse, aut vim fortunæ stultitia contempsisse, videamur. Sed, quoniam significatio vestra satis declarat, quid hac de re sentiatis; ad literas veniam, quæ sunt a consulibus et a proprætore missæ, si pauca ante, quæ ad ipsas literas pertineant, dixerò.

- III. Imbuti sanguine gladii, Patres conscripti, legionum exercituumque nostrorum, vel madefacti potius, duobus consulum, tertio Cæsaris prælio. Si hostium fuit ille sanguis, summa militum pietas; nefarium scelus, si civium. Quousque igitur is, qui omnes hostes scelere superavit, nomine hostis carebit? nisi mucrones etiam nostrorum militum tremere vultis, et dubitare,

utrum in cive an in hoste figantur. Supplicationem decernitis; hostem non appellatis. Gratae vero nostrae Diis immortalibus gratulationes erunt, gratæ victimæ, cum interfecta sit civium multitudo. *De improbis, inquit, et audacibus.* Nam sic eos appellat clarissimus vir: quæ sunt urbanarum maledicta litium, non iniustæ belli internecini notæ. Testamenta, credo, subjiciunt; aut ejiciunt vicinos; aut adolescentulos circumscribunt: his enim vitiis affectos, et talibus, malos et audaces appellare consuetudo solet.

Bellum inexpiabile infert quatuor consulibus unus omnium latronum teterrimus: gerit idem bellum cum senatu, populoque Romano: omnibus (quanquam ruit ipse suis cladibus) pestem, vastitatem, cruciatum, tormenta denuntiat: Dolabellæ ferum et immane facinus, quod nulla barbaria posset agnoscere, id suo consilio factum esse testatur: quæque esset facturus in hac urbe, nisi eum hinc ipse Jupiter ab hoc templo atque mœnibus repulisset, declaravit in Parmensium calamitate, quos, optimos viros, honestissimosque homines, maxime cum auctoritate hujus ordinis populi que Romani dignitate conjunctos, crudelissimis exemplis interemit propudium illud et portentum L. Antonius, insigne odium omnium hominum, vel, si etiam Dii oderint quos oportet, omnium Deorum. Refugit animus, Patres conscripti, eaque dicere reformidat, quæ L. Antonius in Parmensium liberis et conjugibus effecerit. Quas enim turpitudines Antonii libenter subierunt, easdem per vim lætantur aliis se intulisse. Sed vis calamitosa est, quam illis intulerunt; libido flagitiosa, qua Antoniorum oblita est vita.

IV. Est igitur quisquam, qui hostes appellare non audeat, quorum scelere crudelitatem Carthaginiensium victam esse fateatur? qua enim in urbe tam immanis Annibal capta, quam in Parma surrepta Antonius? nisi forte hujus coloniæ, et cæterarum, in quas eodem est animo, non est hostis Antonius putandus. Si vero coloniarum et municipiorum sine ulla dubitatione hostis est, quid tandem hujus censetis urbis, quam ille ad

explendas egestates latrocinii sui concupivit? quam jam, peritus metator et callidus, decempeda sua Saxa diviserat? Recordamini, per Deos immortales! Patres conscripti, quid hoc bi-duo timuerimus, a domesticis hostibus rumoribus improbissimis dissipatis. Quis liberos, quis conjugem, adspicere poterat sine fletu? quis domum? quis tecta? quis larem familiarem? Aut foedissimam mortem omnes, aut miserabilem fugam, cogitabant. Hæc a quibus timebantur, eos hostes appellare dubitamus? Gravius si quis attulerit nomen, libenter assentiar: hoc vulgari contentus vix sum, levioꝛe non utar.

Itaque, cum supplicationes justissimas ex iis literis, quæ recitatae sunt, decernere debeamus, Serviliusque decreverit; augebo omnino numerum dierum, præsertim cum non uni, sed communiter tribus ducibus, sint decernendæ. Sed hoc primum faciam, ut imperatores appellem eos, quorum virtute, consilio, felicitate, maximis periculis servitutis atque interitus liberati sumus. Etenim cui viginti his annis supplicatio decreta est, ut non imperator appellaretur, aut minimis rebus gestis, aut plerumque nullis? Quamobrem aut supplicatio ab eo, qui ante dixit, decernenda non fuit; aut usitatus honos pervulgatusque tribuendus iis, quibus etiam novi et singulares debentur.

V. At, si quis Hispanorum, aut Gallorum, aut Thracum, mille aut duo millia occidisset, non eum hac consuetudine, quæ inerebuit, imperatorem appellaret senatus? tot legionibus cæsis, tanta multitudine interfecta, hostium dico; ita, inquam, hostium, quamvis hoc isti hostes domestici nolint; clarissimis ducibus supplicationum honorem tribuemus, imperatorum nomen adimemus? Quanto enim honore, lætitia, gratulatione, in hoc templum ingredi debent illi ipsi hujus urbis liberatores, cum hesterno die, propter eorum res gestas, me ovantem, et prope triumphantem, populus Romanus in Capitolium domo tulerit, domum inde reduxerit? Is enim demum est, mea quidem sententia, justus triumphus ac verus, cum bene de republica meritis testimonium a consensu civitatis datur. Nam, si in

communi gaudio populi Romani uni gratulabantur, magnum iudicium : sive gratias agebant, eo majus : sive utrumque, nihil magnificentius excogitari potest.

Tu igitur ipse de te ? dixerit quispiam. Et quidem invitus : sed, injuriæ dolor facit me, præter consuetudinem, gloriosum. Nonne satis est ab hominibus virtutis ignaris gratiam bene merentibus non referri ? etiam in eos, qui omnes suas curas in reipublicæ salute defigunt, crimen invidiaque quæretur ? Scitis enim per hos dies creberrimum fuisse sermonem, me pridie Vinalia, qui dies hodie est, cum fascibus descensurum. In aliquem credo hoc gladiatorem, aut latronem, aut Catilinam, esse confectum ; non in eum, qui, ne quid tale in republica fieri posset, effecerit. An ut ego, qui Catilinam hæc molientem sustulerim, everterim, afflixi, ipse existerem repente Catilina ? Quibus auspiciis istos fasces augur acciperem ? quatenus haberem ? cui traderem ? quemquamne fuisse tam sceleratum, qui hoc fingeret ? tam furiosum, qui crederet ? Unde igitur ista suspicio, vel potius unde iste sermo ?

VI. Cum, ut scitis, hoc triduo, vel quadriduo, tristis a Mutina fama manaret ; inflati lætitia atque insolentia, impii cives unum se in locum ad illam curiam, suis potius quam reipublicæ infelicem, congregabant. Ibi cum consilium inirent de cæde nostra, partirenturque inter se, qui Capitolium, qui Rostra, qui urbis portas, occuparent ; ad me concursum futurum civitatis putabant. Quod ut cum invidia mea fieret, et cum vitæ etiam periculo, famam istam fascium dissipaverunt ; fasces ipsi ad me delaturi fuerunt. Quod cum esset quasi mea voluntate factum, tum in me impetus conductorum hominum, quasi in tyrannum, parabatur : ex quo cædes esset vestrum omnium consecuta. Quæ res patescit, Patres conscripti : sed suo tempore totius hujus sceleris fons aperietur.

Itaque P. Apuleius, tribunus plebis, meorum omnium consiliorum periculorumque jam inde a consulatu meo testis, conscius, adiutor, dolorem ferre non potuit : doloris mei concionem

habuit maximam, populo Romano unum atque idem sentiente. In qua concione cum me, pro summa nostra conjunctione et familiaritate, liberare suspicione fascium vellet; una voce cuncta concio declaravit, nihil esse a me unquam de republica nisi optime cogitatum. Post hanc habitam concionem, duabus tribusve horis, optatissimi nuntii et literæ venerunt: ut idem dies non modo me iniquissima invidia liberarit, sed etiam celeberrima populi Romani gratulatione auxerit.

Hæc interposui, Patres conscripti, non tam ut pro me dicerem, (male enim mecum ageretur, si parum vobis essem sine defensione purgatus) quam ut quosdam nimis jejuno animo et angusto monerem, id quod semper ipse fecissem, uti excellentium civium virtutem imitatione dignam, non invidia, putarent. Magnus est in republica campus, ut sapienter dicere Crassus solebat: multis apertus cursus ad laudem.

VII. Utinam quidem illi principes viverent, qui me post meum consulatum, cum iis ipse cederem, principem non inviti videbant! Hoc vero tempore, in tanta inopia constantium et fortium consularium, quo me dolore affici creditis, cum alios male sentire, alios nihil omnino curare videam, alios parum constanter in suscepta causa permanere, sententiamque suam non semper utilitate reipublicæ, sed cum spe, tum timore, moderari? Quod si quis de contentione principatus laborat, quæ nulla esse debet; stultissime facit, si vitiis cum virtute contendit. Ut enim cursu cursus, sic in viris fortibus virtus virtute, superatur. Tu, si ego de republica optime sentiam; ut me vincas, ipse pessime senties? aut, si ad me bonorum concursus fieri videbis, ad te improbos invitabis? nollem, primum reipublicæ causa; deinde etiam dignitatis tuæ. Sed, si principatus ageretur, quem nunquam expetivi, quid tandem mihi esset optatius? Ego enim malis sententiis vinci non possum, bonis forsitan possum, et libenter.

Hæc populum Romanum videre, animadvertere, judicare,

quidam moleste ferunt. Poteratne fieri, ut non perinde homines de quoque, ut quisque mereretur, judicarent? Ut enim de universo senatu populus Romanus verissime judicat, nullis reipublicæ temporibus hunc ordinem firmiorem atque fortiolem fuisse; sic de unoquoque nostrum, et maxime qui hoc loco sententias dicimus, sollicitantur omnes, avent audire, quid quisque senserit: ita de unoquoque, ut quemque meritum arbitrantur, existimant. Memoria tenent, me ante diem XIII. Kal. Jan. principem revocandæ libertatis fuisse: me ex Kal. Jan. ad hanc horam invigilasse reipublicæ: meam domum, measque aures, dies, noctes, omnium præceptis monitisque patuisse: meis literis, meis nuntiis, meis cohortationibus, omnes, qui ubique essent, ad patriæ præsidium excitatos: meis sententiis a Kalendis Januariis nunquam legatos ad Antonium: semper illum hostem, semper hoc bellum: ut ego, qui omni tempore veræ pacis auctor fuissim, huic essem nomini pestiferæ pacis inimicus. Idem Ventidium, cum alii tribunum plebis voluissent, non ego semper hostem? Has in sententias meas si consules designati discessionem facere voluissent; omnibus istis latronibus, auctoritate ipsa senatus, jam pridem de manibus arma cecidissent.

VIII. Sed, quod tum non licuit, Patres conscripti, id hoc tempore non solum licet, verum etiam necesse est, eos, qui re sunt hostes, verbis notari, sententiis nostris hostes judicari. Antea cum hostem aut bellum nominassem, semel et sæpius sententiam meam de numero sententiarum sustulerunt. Quod in hac causa jam fieri non potest. Ex literis enim C. Pansa, A. Hirtii, consultum, C. Cæsaris, proprætoris, de honore Diis immortalibus habendo sententias diximus. Supplicationem modo qui decrevit, idem imprudens hostes judicavit: nunquam enim in civili bello supplicatio decreta est. Decretam dico? ne victoris quidem literis postulata est.

Civile bellum consul Sylla gessit: legionibus in urbem adductis, quos voluit, expulit; quos potuit, occidit: supplicationis

mentio nulla. Grave bellum Octavianum insecutum est : supplicatio Cinnae nulla victoris. Cinnae victoriam imperator ultus est Sylla : nulla supplicatio decreta a senatu. Ad teipsum, P. Servili, num misit ullas collega literas de illa calamitosissima pugna Pharsaliae ? num te de supplicatione voluit referre ? profecto noluit. At misit postea de Alexandria, de Pharnace. Pharsalica vero pugnae ne triumphum quidem egit. Eos enim cives pugna illa sustulerat, quibus non modo vivis, sed etiam victoribus, et incolumis et florens civitas esse posset : quod idem contigerat superioribus bellis civilibus. Nam mihi consuli supplicatio, nullis armis sumptis, non ob eadem hostium, sed ob conservationem civium, novo et inaudito genere, decreta est. Quamobrem aut supplicatio ob rem publicam pulcherrime gestam postulantibus vestris imperatoribus deneganda est, quod praeter Gabinium contigit nemini ; aut, supplicatione decernenda, hostes eos, de quibus decernitis, judicetis necesse est.

IX. Quod ergo ille re, id ego etiam verbo, cum imperatores eos appello : hoc ipso nomine et eos, qui jam devicti sunt, et eos, qui supersunt, hostes judico, cum victores appello imperatores. Quomodo enim potius Panfam appellem ? et si habet honoris amplissimi nomen. Quo Hirtium ? est ille quidem consul : sed alterum nomen beneficii est populi Romani ; alterum, virtutis atque victoriae. Quid ? Caesarem, Deorum beneficio reipublicae procreatum, dubitemne appellare imperatorem ? qui primus Antonii immanem et foedam crudelitatem non solum a jugulis nostris, sed etiam a membris et visceribus, avertit. Unius autem diei quot et quantae virtutes, Dii immortales, fuerunt ! Princeps enim omnium Panfa praelii faciendi, et cum Antonio configendi fuit, dignus imperator legione Martia, digna legio imperatore. Cujus si acerrimum impetum cohibere Panfa potuisset, uno praelio confecta res esset. Sed, cum libertatis avida legio effrenatius in aciem hostium irrupisset, ipseque in primis Panfa pugnaret, duobus periculosis vulneribus

acceptis, sublatus e praelio, reipublicæ vitam reservavit. Ego vero hunc non solum imperatorem, sed etiam clarissimum imperatorem, judico: qui cum aut morte, aut victoria, se satisfacturum reipublicæ spondisset; alterum fecit, alterius Dii immortales omen avertant!

X. Quid dicam de Hirtio? qui, re audita, e castris duas legiones eduxit incredibili studio atque virtute, quartam illam, quæ, relicto Antonio, se olim cum Martia legione conjunxit, et septimam, quæ constituta ex veteranis docuit illo praelio, militibus iis, qui Cæsaris beneficia servassent, senatus populi que Romani carum nomen esse. His viginti cohortibus, nullo equitatu, Hirtius, ipse aquilam quartæ legionis cum inferret, qua nullius pulchriorem speciem imperatoris accepimus, cum tribus Antonii legionibus equitatuque confligit, hostesque nefarios, huic Jovi Maximo, cæterisque Deorum immortalium templis, urbis tectis, libertati populi Romani, nostræ vitæ sanguinique imminentes, prostravit, fudit, occidit; ut cum admodum paucis, nocte tectus, metu perterritus, princeps latronum duxque fugerit. O solem ipsum beatissimum, qui, antequam se abderet, stratis cadaveribus parricidarum, cum paucis fugientem vidit Antonium!

An vero quisquam dubitabit appellare Cæsarem imperatorem? Ætas ejus certe ab hac sententia neminem deterrebit, quandoquidem virtute superavit ætatem. Ac mihi semper eo majora beneficia C. Cæsaris visa sunt, quo minus erant ab ætate illa postulanda; cui cum imperium, eodem tempore etiam spem nominis ejus, deferebamus; quod, cum est secutus auctoritatem nostri decreti, rebus gestis suis comprobavit. Hic ergo adolescens maximi animi, ut verissime scribit Hirtius, castra multarum legionum paucis cohortibus tutatus est, secundumque praelium fecit. Ita trium imperatorum virtute, consilio, felicitate, uno die locis pluribus respublica est conservata.

XI. Decerno igitur eorum trium nomine quinquaginta dierum supplicationes, quas ut honorificentissimis verbis consequi

potero, complectar ipsa sententia. Est autem fidei pietatisque nostræ, declarare fortissimis militibus, quam memores simus, quamque grati. Quamobrem promissa nostra, atque ea, quæ legionibus, bello confecto, tributuros nos spondimus, hodierno senatus-consulto renovanda censeo: æquum est enim, militum, talium præsertim, honorem conjungi.

Atque utinam, Patres conscripti, civibus omnibus solvere nobis præmia liceret! quanquam nos ea, quæ promissimus, studiose cumulata reddemus. Sed id quidem restat, ut spero, victoribus, quibus senatus fides præstatur: quam quidem cum difficillimo reipublicæ tempore secuti sunt, eos nunquam oportebit consilii sui pœnitere. Sed facile est bene agere cum iis, a quibus etiam tacentibus flagitari videmur. Illud admirabilius, et majus, maximeque proprium senatus sapientis est, grata eorum virtutem memoria prosequi, qui pro patria vitam profuderunt. Quorum de honore utinam mihi plura in mentem venirent! duo certe non præteribo, quæ maxime occurrunt: quorum alterum pertinet ad virorum fortissimorum gloriam sempiternam, alterum ad leniendum mœrorem et luctum proximorum.

XII. Placet igitur mihi, Patres conscripti, legionis Martiæ militibus, et eis, qui una pugnantes occiderunt, monumentum fieri quam amplissimum. Magna atque incredibilia sunt in rempublicam hujus merita legionis. Hæc se prima latrocinio abrupit Antonii: hæc tenuit Albam: hæc se ad Cæsarem contulit: hanc imitata quarta legio parem virtutis gloriam consecuta est. Quarta victrix desiderat neminem: ex Martia nonnulli in ipsa victoria conciderunt. O fortunata mors! quæ, naturæ debita, pro patria est potissimum reddita.

Vos vero patriæ natos judico; quorum etiam nomen a Marte est: ut idem Deus urbem hanc gentibus, vos huic urbi, genuisse videatur. In fuga, fœda mors est; in victoria, gloriosa. Etenim Mars ipse ex acie fortissimum quemque pignerari solet. Illi igitur impii, quos cecidistis, etiam ad inferos pœnas

parricidii luent : vos vero, qui extremum spiritum in victoria effudistis, piorum estis sedem et locum consecuti. Brevis a natura nobis vita data est ; at memoria bene redditæ vitæ sempiterna. Quæ si non esset longior, quam hæc vita ; quis esset tam amens, qui maximis laboribus et periculis ad summam laudem gloriamque contenderet ?

Actum igitur præclare vobiscum, fortissimi dum vixistis, nunc vero etiam sanctissimi milites, quod vestra virtus nec oblivione eorum, qui nunc sunt, nec reticentia posterorum, insculpata esse poterit ; cum vobis immortale monumentum, suis pene manibus, senatus populusque Romanus extruxerit. Multi sæpe exercitus Punicis, Gallicis, Italicis bellis, clari et magni fuerunt ; nec tamen ullis tale genus honoris tributum est. Atque utinam majora possemus, quandoquidem a vobis maxima accepimus ! Vos ab urbe furem Antonium avertistis : vos redire molientem repulistis. Erit igitur extructa moles opere magnifico, incisæque literæ, divinæ virtutis testes sempiternæ : nunquam de vobis eorum, qui aut videbunt vestrum monumentum, aut audient, gratissimus sermo conticescet. Ita pro mortali conditione vitæ immortalitatem estis consecuti.

XIII. Sed quoniam, Patres conscripti, gloriæ munus optimis et fortissimis civibus monumenti honore persolvitur, consolemur eorum proximos, quibus optima est hæc quidem consolatio : parentibus, quod tanta reipublicæ præsidia genuerunt : liberis, quod habebunt domestica exempla virtutis : conjugibus, quod iis viris carebunt, quos laudare, quam lugere, præstabit : fratribus, quod in se, ut corporum, sic virtutum similitudinem esse confident. Atque utinam his omnibus abstergere fletum sententiis nostris consultisque possemus ; vel aliqua talis his adhiberi publice posset oratio, qua deponerent mœrorem atque luctum, gauderentque potius, cum multa et varia impenderent hominibus genera mortis, id genus, quod esset pulcherrimum, suis obtigisse, eosque nec inhumatos esse, nec desertos (quod tamen ipsum pro patria non miserandum putatur)

nec dispersis bustis humili sepultura crematos, sed contestos publicis operibus atque muneribus, eaque extructione, quæ fit ad memoriam æternitatis ara virtutis.

Quamobrem maximum quidem solatium erit propinquorum, eodem monumento declarari et virtutem suorum, et pietatem, et senatus fidem, et crudelissimi memoriam belli: in quo, nisi tanta militum virtus extitisset, parricidio M. Antonii nomen populi Romani occidisset. Atque etiam censeo, Patres conscripti, quæ præmia militibus promissimus nos, re publica recuperata, tributuros, ea vivis victoribusque cumulate, cum tempus venerit, persolvenda: qui autem ex iis, quibus illa promissa sunt, pro patria occiderunt, eorum parentibus, liberis, conjugibus, fratribus, eadem tribuenda censeo.

XIV. Sed, ut aliquando sententia complectar, ita censeo: "Cum C. Pansa, consul, imperator, initium cum hostibus
" conflagendi fecerit; quo prælio legio Martia admirabili in-
" credibilique virtute libertatem populi Romani defenderit,
" quod idem legiones tironum fecerint; ipseque C. Pansa, con-
" sul, imperator, cum inter media hostium tela versaretur, vul-
" nera acceperit: cumque A. Hirtius, consul, imperator, prælio
" audito et cognito, fortissimo præstantissimoque animo exer-
" citum castris eduxerit, impetumque in M. Antonium exerci-
" tumque hostium fecerit, ejusque copias occisione occiderit,
" suo exercitu ita incolumi, ut ne unum quidem militem de-
" sideraverit: cumque C. Cæsar, imperator, consilio diligen-
" tiaque sua castra feliciter defenderit, copiasque hostium, quæ
" ad castra accesserant, profligarit, occiderit: ob eas res sena-
" tum existimare, et judicare, eorum trium imperatorum vir-
" tute, imperio, consilio, gravitate, constantia, magnitudine
" animi, felicitate, populum Romanum fœdissima crudelissi-
" maque servitute liberatum: cumque rempublicam, urbem,
" templa Deorum immortalium, bona fortunasque omnium, li-
" berosque, conservarint dimicatione et periculo vitæ suæ; uti
" ob eas res, bene, fortiter, feliciterque gestas, C. Pansa, A.

“ Hirtius, consules, imperatores, alter ambove, aut, si aberunt,
“ M. Cornutus, prætor urbanus, supplicationes per dies quin-
“ quaginta ad omnia pulvinaria constituat. Cumque virtus le-
“ gionum digna clarissimis imperatoribus extiterit, senatum,
“ quæ sit antea pollicitus legionibus exercitibusque nostris, ea
“ summo studio, republica recuperata, persoluturum: cumque
“ legio Martia princeps cum hostibus conflixerit, atque ita
“ cum majore numero hostium contenderit, ut plurimos cæ-
“ derent, caperent nonnullos: cumque sine ulla retractatione
“ pro patria vitam profuderint: cumque simili virtute reliqua-
“ rum legionum milites pro salute et libertate populi Romani
“ mortem oppetiverint; senatui placere, ut C. Pansa, A. Hir-
“ tius, consules, imperatores, alter ambove, si his videatur,
“ iis, qui sanguinem pro vita, libertate, fortunisque populi Ro-
“ mani, pro urbe, templisque Deorum immortalium, profudis-
“ sent, monumentum quam amplissimum locandum, faciendum
“ curent: quæstores urbis ad eam rem pecuniam dare, attri-
“ buere, solvere jubeant, ut extet ad memoriam posteritatis
“ sempiternam, ad scelus crudelissimorum hostium, militum-
“ que divinam virtutem: utque, quæ præmia senatus militibus
“ ante constituit, ea solvantur eorum, qui hoc bello pro patria
“ occiderunt, parentibus, liberis, conjugibus, fratribus: eaque
“ fratribus tribuantur, quæ militibus ipsis tribui oporteret, si
“ illi vixissent, qui morte vicerunt.”

MUNDO INDEX ORATIONUM,

QUARUM FRAGMENTA SUBJICIUNTUR.

Pro M. Tullio.	Contra Q. Metelli concionem.
Pro L. Vareno.	De Consulatu suo.
Cum Lilybæo decederet.	In Clodium et Curionem.
Pro P. Oppio.	De rege Ptolemæo.
Pro C. Manilio.	Pro P. Vatinio.
Pro M. Fundanio.	Pro M. Æmilio Scauro.
Pro C. Cornelio, I.	Pro A. Gabinio.
Pro C. Cornelio, II.	Pro P. Quintio.
In competitores.	Pro M. Fonteio.
Pro Q. Gallio.	De Lege Agraria.
Pro L. Othone.	In L. Pisonem.
De Proscriptorum liberis.	Ex commentariis causarum.

ORATIONUM

FRAGMENTA.

PRO M. TULLIO.

PRISCIANUS.] Hoc iudicium sic expectatur, ut non unæ rei statui, sed omnibus constitui, putetur.

QUINT. *libro IV. capite 2.*] Fundum habet in agro Tigurino M. Tullius paternum.

VICTORIN. *lib. I. De Invent.*] Dico, vim factam a P. Fabii familia: adversarii non negant. Damnum datum esse M. Tullio concedis: vici unam rem. Vi, hominibus armatis; non negas: vici alteram. Dolo malo; factum negas: de hoc iudicium est.

MARCIAN. CAP. *libro V.*] Damnum passum esse M. Tullium, convenit mihi cum adversario: hominibus armatis rem esse gestam, non inficiantur: a familia P. Fabii commissam, negare non audent. Jam dolo malo factum ambigitur.

QUINT. *lib. V. cap. 13.*] Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, a quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?

RUFINIANUS, *in Apophasi.*] Si quis furem occiderit, injuria occiderit. Quamobrem? quia jus constitutum nullum est. Quid si se telo defenderit? haud injuria. Quid ita? quia constitutum est.

P R O L. V A R E N O.

SEVERIAN.] Amici deficiunt, cognati deserunt.

IDEM. In inimicissima civitate urgent, instant, insequuntur: studio, multitudine, pecunia, perjurio pugnant.

PRISC.] C. Ancharius Rufus fuit e municipio Fulginate.

PRISC.] In praefectura Fulginate.

QUINT. *lib. v. cap. 13.*] Cum iter per agros et loca sola faceret cum Populeno, in familiam Ancharianam incidisse dixerunt: deinde Populenum occisum esse: illico Varenum vinctum, adservatum, dum hic ostenderet, quid de eo fieri vellet.

QUINT. *lib. vii. cap. 1.*] In legem de sicariis commisit L. Varenus. Nam C. Varenus occidendo, et Cnæum vulnerando, et Salarium item occidendo, cadit.

QUINT. *lib. vii. cap. 1.*] Tum C. Varenus is, qui a familia Anchariana occisus est. Hoc, quaeso, Judices, diligenter attendite.

PRISC. *lib. iii. et* QUINT. *lib. viii. cap. 3.*] L. ille Septimius diceret. Etenim est ad L. Craffi eloquentiam gravis, et vehemens, et volubilis. Erucius hic noster Antoniafter est.

PRISC. *lib. xii.*] Ea caedes, si potissimum crimini datur, detur ei, cuja interfuit; non ei, cuja nihil interfuit.

QUINT. *lib. v. cap. 10.*] Optio vobis datur, utrum velitis, casu illo itinere Varenus esse usum, an hujus persuasu et *inductu.*

PRISC.] Deum fidem.

CUM QUÆSTOR LILYBÆO DECEDERET.

FRONTO.] Non detrectare militiam, sed defendere provinciam, iudicata est.

PRO P. OPPIO.

QUINT. *lib. v. cap. 10.*] Utrum cum Cottam appetisset, an cum ipse sese conaretur occidere, telum ei e manibus ereptum est?

QUINT. *ibid.*] Quos educere invitos in provinciam non potuit, eos invitos retinere quī potuit?

QUINT. *lib. xi. cap. 1.*] At enim verisimile non est, tantum scelus M. Cottam esse commentum. Quid? hoc verisimile est, tantum scelus Oppium esse conatum?

FRONTO.] Quæstusque mecum est.

MARCEL.] Etenim, multum posse ad salutem alterius, honori multis; parum potuisse ad exitium, probro nemini fuit.

QUINT. *lib. ix. cap. 2.*] O amorem mirum! O benevolentiam singularem!

PRO C. MANILIO.

NON. *Confiteor.*] Hoc ego non solum confiteor, sed etiam profiteor.

PRO M. FUNDANIO.

PRISC. *lib. vii.*] Non modo hoc a Villio Annale, sed vix mehercule a Q. Mutone, factum probari potest.

PRISC. *lib. xvi.*] Effetne id, quod Meno nuntiaffet.

SERVIUS. *ii. Georg.*] Arcades se profelenos esse asserunt.

IDEM. *ix. Æneid.*] Commissura.

ACRO, *in Poet.*] Puncta.

BOET. *De Defin.*] Descripsistine ejus necessarium, nostrum competitorem? istum ipsum cujus nunc studio et gratia tota accusatio ista munita est.

PRO C. CORNELIO, I.

PRISC. *lib. vi.*] Ut ab Jove Optimo Maximo, cæterisque Diis Deabusque omnibus, opem et auxilium petamus.

FRONTO.] Nihil senatui detraxisse Cornelium.

PRISC. *lib. xi.*] Ex promulgatione trinundinum dies ad ferendum potestasque venisset.

QUINT. *lib. v. cap. 13.*] Codicem attigit.

MARC. CAPELLA.] Repugnat enim, ut divisores, quos honoris sui ministros esse voluerat, lege ambitus vellet affligere.

PRISC. *lib. viii.*] Quæ intermissa complures annos.

PRISC. *ibid.*] Num alicui gratificabantur aut homini, aut ordini?

PRISC. *lib. x.*] Cœptum igitur per eos, qui agi volebant, desitum est per hunc, qui decessit.

PRISC. *lib. viii.*] Circuitis Rostris ejicerentur lapidibus homines.

PRISC.] Qui eloquentia cæteris antecellit.

FRONTO.] Demi medius fidius de his tormentis aliquantum malim.

IDEM.] Ad miserrimum crudelissimumque dominatum dedi patiamini.

IDEM.] Cur nunc redeant, si tunc gratiæ concesserint.

IDEM.] Quid, quod ne cum iis quidem expertus es, quos duces operarum fuisse dixisti?

IDEM.] Ejusmodi mihi duos laqueos in causa esse propositos, ut, si me altero expedissem, tenerer altero.

ACRO. *in 1. Serm.*] Aperuit fores scalarum.

BOETH. *Defin.*] Legite, ut legebatis; hinc intelligetis, nulla tenuissima suspicione describi aut significari Cornelium.

AQUILA.] Refertum tribunitiis legibus, exhaustum a quibus sit, ipsi sciunt.

RELIQUA EX ASCONIO.

VERSUS A I. CIRCITER.

Postulatur apud me prætorem primum de pecuniis repetundis. Prospectat videlicet Cominius, quid agatur. Videlicet homines scæneos, in medium, ad tentandum periculum projectos.

Quid? Metellus, summa nobilitate ac virtute, cum his jurasset; semel privatim a patre, iterum publice; a lege coactus, destitit accusatione. An vi, an veritate? In quo suspicionem omnem tollit C. Curionis virtus ac dignitas, et Q. Metelli adolescentia, ad summam laudem omnibus rebus ornata.

Legem, inquit, de libertinorum suffragiis Cornelius cum Manilio dedit. Quid est hoc, *dedit*? an tulit, an rogavit, an hortatus est? Nam tulisse ridiculum est, quasi legem aliquam aut ad scribendum difficilem, aut ad excogitandum reconditam. Quæ lex paucis his annis non modo scripta, sed etiam lata esset.

In quo cum multa reprehensa sint, tum in primis celeritas actionis.

Petivit tamen a me prætor maxima contestatione, ut causam Manilii defenderem.

VERSUS A. I. DCCCCI.

Dicit de eodem Manilii tribunatu.

Nam, cum is Tribunus plebis duas leges tulisset in eo magistratu, unam perniciosam, alteram egregiam; quod summam rempublicam læsit, id ab ipso tribuno abjectum est. Bonum autem, quod summa republika manet, id extra ordinem fuit.

Dicit de disturbato iudicio Maniliano.

Aliis ille in illum furorem magnis hominibus auctoribus impulsus est, qui aliquod institui exemplum disturbandorum iudiciorum perniciosissimum, temporibus suis accommodatissimum, meis alienissimum rationibus, cupierunt.

VERSUS CIRC. CXI.

Possunt dicere, hominem summa prudentia clarum C. Cottam de suis legibus abrogandis ipsum ad senatum retulisse.

SEQUITUR.

Possunt et ejusdem Cottæ legem de iudiciis privatis, anno postquam lata sit, a fratre ejus abrogatam.

STATIM.

Legem Liciniam et Muciam de civibus regundis, quam duo consules omnium, quos vidimus, sapientissimi tulissent, video constare inter omnes, non modo inutilem, sed perniciosam, reipublicæ fuisse.

Quatuor omnino genera sunt, Judices, in quibus per senatum, more majorum, statuatur aliquid de legibus. Unum est ejusmodi, placere legem abrogari: ut Q. Cæcilio, M. Junio, consulibus, quæ leges rem militarem impedirent, ut abrogarentur.

Alterum, quæ lex lata esse dicatur, ea non videri populum teneri: ut L. Marcio, Sex. Julio, consulibus, de legibus Livii.

Tertium est de legum abrogationibus. Quo de genere per sæpe senatus-consulta fiunt, ut nuper de ipsa lege Calpurnia, quæ derogaretur.

P. Africanus ille superior, ut dicitur, non solum a sapientissimis hominibus, qui tum erant, verum etiam a se ipso, sæpe accusatus est, quod, cum consul esset cum Tib. Longo, passus esset tum primum a populari confesso senatoria subsellia separari.

CIRCA MEDIUM.

Quo loco numerat, cum lex feratur, quot loca intercessionis sunt, jubet dicere.

Est utique jus vetandi, cum ea feratur, quamdiu qui suffragii ferendi causa conveniunt, huc et illuc transferuntur: dum privati dicunt: dum tabellæ diribentur: dum fitella deferretur: dum æquantur sortes: dum sortitio fit: et si qua sunt hujus generis alia.

PAULO POST.

Unum tamen, quod hoc ipso Tribuno plebis factum est, prætermittendum non videtur. Neque enim majus est legere codicem, cum intercedatur, quam fitellam ipsam cum ipso intercessore deferre; nec gravius, incipere ferre, quam perferre; nec vehementius, ostendere se laturum invito collega, quam ipsi collegæ magistratum derogare; nec criminofius, tribus ad

legem accipiendam, quam ad collegam reddendum privatum, intro vocare: quæ vir fortis, hujus collega, Aulus Gabinius in re optima fecit omnia; neque, cum salutem populo Romano, atque omnibus gentibus finem diuturnæ captivitatis, turpitudinis, et servitutis afferret, passus est, plus unius collegæ sui, quam universæ civitatis, vocem valere et voluntatem.

At enim de corrigenda lege retulerunt.

Idem, nisi hæc ipsa lex, quam C. Cornelius tulit, obtinisset, decrevissem id, quod palam jam isti defensores judiciorum pugnaverunt, senatui non placere id iudicium de Syllæ bonis fieri. Quam ego causam longe aliter prætor in concione defendi, cum id dicerem, quod iidem iudices postea statuerunt, iudicium æquiore tempore fieri oportere.

S T A T I M.

Antea vero quam multarum rerum iudicia sublata sint, et quia scitis, prætereo, et ne quem in iudicium oratio mea revocare videatur.

P A U L O P O S T.

Non Cn. Dolabella C. Volcatium, honestissimum virum, communi et quotidiano jure privasset.

Non denique homo illorum et vita et prudentia longe dissimilis, sed tamen nimis in gratificando jure liber, L. Siffenna, bonorum Cn. Cornelii possessionem ex edicto suo P. Scipioni, adolescenti summa nobilitate, eximia virtute prædito, dedisset.

Quare, cum ambitum populus Romanus videret, et cum a Tribunis plebis doceretur, nisi pœna accessisset in divisores, extinguere nullo modo posse, legem hanc Cornelii flagitabat; illam, quæ ex senatus-consulto ferebatur, repudiabat.

TOM. VI.

P p p

ET EADEM DE RE PAULO POST.

Ut spectaculum illud duorum designatorum consulum, calamitate, re, et tempore salubre ac necessarium, genere et exemplo miserum ac funestum, videremus.

Quid ego nunc tibi argumentis respondeam, posse fieri, ut alius aliquis Cornelius sit, qui habeat Philerotem? res vulgare nomen esse Philerotis, Cornelios vero ita multos, ut jam etiam collegium constitutum sit.

At enim extremi ac difficillimi temporis vocem illam, C. Corneli, consulem mittere coegisti, qui rempublicam salvam esse vellent, ut ad legem accipiendam adessent.

Plebem ex Maniliana offensione victam et domitam esse dicit; ante vestros annos propter illius tribuni plebis temeritatem posse adduci, ut omnino ne illius potestate abalienemur. Qui restituerunt eam potestatem, alterum nihil unum posse contra multos, alterum longe abesse.

Tanta igitur in illis virtus fuit, ut anno xvi post reges exactos, propter nimiam dominationem potentium, secederent, leges sacratas ipsi sibi restituerent, duos tribunos crearent, montem illum trans Anienem, qui hodie mons sacer nominatur, in quo armati confederant, æternæ memoriæ causa consecrarent. Itaque auspicato postero anno decem tribuni plebis comitiis curiatis creati sunt.

Tum interposita fide per tres legatos, amplissimos viros, Romam armati reverterunt: in Aventino confederunt: inde armati in Capitolium venerunt: decem tribunos plebis per pontificem, quod magistratus nullus erat, creaverunt.

Etiam hæc recentiora prætereo: ponam principium justissimæ libertatis, Cassiam; qua lege suffragiorum vis potestasque convaluit: alteram Cassiam; quæ populi judicia firmavit.

Dicit de nobilibus.

Qui non modo cum Sylla, verum etiam, illo mortuo,

semper hoc per se, summis opibus, retinendum putaverunt : inimicissimi C. Cottæ fuerunt, quod is consul paulum tribunis plebis non potestatis, sed dignitatis, addidit.

Quamdiu quidem hoc animo erga nos illa plebs erit, quo se ostendit, cum legem Aureliam, cum Rosciam, non modo accepit, sed etiam efflagitavit.

Memoria teneo, cum primum senatores cum equitibus Romanis lege Plotia judicarent, hominem Diis ac nobilitati perinvisum, Cn. Pompeium, causam lege Varia de majestate dixisse.

PRO C. CORNELIO, II.

AQUIL. et FORTUNATIANUS *lib. III. Rhet.*] Pugnem aperte contra nobilissimorum hominum voluntates, studia, consilia, cogitationesque eorum aperiam ?

CICERO, *Orator. cap. 67.*] O callidos homines, O rem excogitatam, O ingenia metuenda ! Testes dare volumus. Quem, quæso, nostrum fefellit, ita vos esse facturos ?

CIC. *Orat. cap. 70. et QUINT. lib. IX. cap. 4.*] Nam neque me divitiæ movent, quibus omnes Africanos et Lælios multi venalitarii mercatoresque superarunt ; neque vestis, aut cælatum aurum et argentum, quo nostros veteres Marcellos, Maximosque, multi eunuchi e Syria Ægyptoque vicerunt. Neque vero movent me ornamenta ista villarum, quibus L. Paulum et Mummius, qui rebus his urbem Italiamque omnem referunt, ab aliquo video perfacile Deliaci aut Syro potuisse superari.

PRISC. *lib. XVIII.*] Quis tam abundans copiis.

FRONTO.] Da enim mihi potestatem eos, qui tum affuerunt Cornelio, nominandi.

IDEM.] Facite, ut facitis, qui ad causam adestis.

IDEM.] Quid enim mihi certamen est cum accusatore, aut contentio?

IDEM.] Qui commodis populi Romani lingua duntaxat ac voluntate consuluit.

IDEM.] Expelleret a dispensantibus.

IDEM.] Sed ad urbem dierum tres fuerunt complurium.

IDEM.] Quam diligentes libertatis vos oporteat esse.

IDEM.] Si vos hujus fortunas paucorum odio adjudicaveritis.

RELIQUA EX ASCONIO.

Num in eo, qui sint hi testes, hæsitatis? Ego vobis edam duos. Reliqui sunt de consularibus inimici tribunitiæ potestatis. Pauci præterea assentatores eorum atque affeclæ subsequuntur.

Sed, si familiariter ex Q. Catulo, sapientissimo viro, atque humanissimo, velim quærere, utrius tandem tibi tribunatus minus probari potest, C. Cornelii, an, non dicam P. Sulpicii, non L. Saturnini, non C. Gracchi, non Tiberii; neminem, quem isti seditiosum existimant, nominabo; sed avunculi tui, Q. Catule, clarissimi patriæque amantissimi viri, quid mihi tandem responsurum putatis?

POST XX. VERS. A PRÆCEDENTI.

Quid? avunculus tuus, clarissimus vir, clarissimo patre, avo, majoribus, credo, silentio, favente nobilitate, nullo intercessore comparato, populo Romano dedit, et potentissimorum hominum collegiis eripuit, cooptandorum sacerdotum potestatem.

SEQUITUR.

Quid? idem Domitius M. Silanum, consularem hominem, quemadmodum tribunus plebis vexavit.

Hæc est controversia ejusmodi, ut mihi tribunus plebis Cn. Domitius, Catulo * M. Terpolius contemptissimum nomen ejectum esse ex iis, qui tribuni plebis fuerunt.

I N T O G A C A N D I D A,

C O N T R A C. A N T O N I U M et L. C A T I L I N A M,

C O M P E T I T O R E S.

O M N I A E X A S C O N I O.

Dico, Patres conscripti, nocte cujusdam hominis nobilis, et valde in hoc largitionis quæstu noti et cogniti, domum Catilinam et Antonium cum sequestribus suis convenisse.

Quem enim aut amicum habere potest is, qui tot cives trucidavit; aut clientem, qui in sua civitate cum peregrino negavit se iudicio æquo certare posse?

Nec se jam tum respexit, cum gravissimis vestris decretis absens notatus est.

In judiciis quanta vis esset, didicit, cum est absolutus: si aut illud iudicium, aut illa absolutio nominanda est.

Te tamen, Q. Muci, tam male de republica existimare, moleste fero, qui hesterno die me esse dignum consulatu negabas. Quid? populus Romanus minus diligenter scit sibi constituere defensorem, quam tu tibi? qui, cum te furti L. Calenus argueret, me potissimum fortunarum tuarum patronum esse voluisti. Et, cujus tu consilium in tua turpissima causa delegisti, hunc honestissimarum rerum defensorem populus Romanus, auctore te, repudiare potest? Nisi forte hoc dicturus es, quo tempore a L. Caleno furti delatus sis, te eo tempore in me tibi parum auxilii esse vidisse.

Populum vero, cum inspectante populo collum secuit hominis maxime popularis, quanti faceret, ostendit.

Me, qua amentia inductus est, ut contemneret, constituere non possum. Utrum æquo animo laturum putavit? an in suo familiarissimo non viderat, me ne aliorum quidem injurias mediocriter posse ferre?

Alter, pecore omni vendito, et saltibus prope addictis, pastores retinet, ex quibus ait se, cum velit, subito fugitivorum bellum excitaturum.

Alter induxit eum, quem potuit, ut repente gladiatores populo non debitos polliceretur, quos ipse consularis candidatus perspexit, et legit, et emit: præsentem populo Romano factum est.

Quamobrem, augere etiam mercedes si vultis, Q. Mucium perverti legem impedire, ut cœpit * sententia. cons. Sed ego ea lege contentus sum, qua duos consules designatos uno tempore damnari vidimus.

Atque ut istum omittam, in exercitu Syllano prædonem, in introitu gladiatorem, in victoria quadrigarium.

Te vero, Catilina, consulatum sperare, aut cogitare, non prodigium atque portentum est? A quibus enim petis? a principibus civitatis? qui tibi, cum L. Volcatius consul in consilio fuisset, ne petendi quidem potestatem esse voluerunt?

A senatoribus? qui te auctoritate sua, spoliatum ornamentis omnibus, vinctum pene Africanis oratoribus tradiderunt?

Ab equestri ordine? quem trucidasti?

A plebe? cui spectaculum ejusmodi tua crudelitas præbuit, ut nemo sine luctu aspicere, sine gemitu recordari, posset?

Quod caput, etiam tum plenum animæ et spiritus, ad Syllam, usque ab Janiculo ad ædem Apollinis, manibus ipse suis detulit.

Quid? tu potes in defensione tua dicere, quod illi ne dixerunt? quæ tibi dicere non licebit. *Et paulo post*: Denique illi negare potuerunt, et negaverunt; tu tibi ne inficiandi

quidem impudentiæ locum reliquisti. Quare præclara dicentur judicia tulisse, si qui inficiantem Luscium condemnarunt, Catilinam absolverint confitentem.

Is ergo negat ignarum esse, cum etiam illi imperitos se homines esse, et, si quem etiam interfecissent, imperatori ac dictatori paruisse, dicerent. Ac negare quoque posse: Catilinam vero inficiari non posse.

Hanc tu habes dignitatem, qua fretus me contemnis, ac despicias? an eam, quam reliqua vita es consecutus; cum ita vixisti, ut non esset locus tam sanctus, quo non adventus tuus, etiam cum culpa nulla subesset, crimen afferret?

Cum deprehendebare in adulteriis, cum deprehendebas adulteros ipse, cum ex eodem stupro tibi et uxorem, et filiam, invenisti.

Stupris se omnibus ac flagitiis contaminavit; cæde nefaria cruentavit; diripuit socios; leges, quæstiones, judicia violavit.

Quid ego, ut violaveris provinciam, prædicem, cuncto populo Romano clamante, ac resistente? Nam, ut te illic gesseris, non audeo dicere, quoniam absolutus es. Mentitos esse equites Romanos, falsas fuisse tabellas honestissimæ civitatis existimo, mentitum Q. Metellum Pium, mentitam Africam. Vidisse puto nescio quid illos iudices, qui te innocentem judicarunt. O miser! qui non sentias, illo iudicio te non absolutum, verum ad aliquod severius iudicium, ac majus supplicium, reservatum.

Prætereo illum nefarium conatum tuum, et pene acerbum et luctuosum populo Romano diem, cum, Cn. Pisone socio, neque alio nemine, cædem optimatum facere voluisti.

An oblitus es, te ex me, cum præturam peteremus, petisse, ut tibi primum locum concederem? quod cum sæpius ageres, et impudentius a me contenderes, meministi me tibi respondere, impudenter te facere, qui id a me peteres, quod avunculus nunquam impetrasset? Nescis me prætorem primum esse factum, te concessione competitorum, et collatione

centuriarum, et meo maxime beneficio, e postremo in tertium locum esse sublectum?

Dicit de malis civibus.

Qui, posteaquam illo, ut conati erant, Hispaniensi pugiunculo nervos incidere civium Romanorum non potuerunt, duas uno tempore conantur in remp. ficas distringere.

Hunc vos scitote Licinium gladiatorem jam immisisse cupidum Catilinæ, judices, Quintumque Curium, hominem quæstorium.

PRO Q. GALLIO.

AQUIL. *et* QUINT. *lib. viii. cap. 3.*] Ut clamor, ut convicium mulierum, ut symphonix cantus. Videbar mihi videre alios intrantes, alios autem exeuntes, partim ex vino vacillantes, partim hesternæ potatione oscitantes. Versabatur inter hos Gallius, unguentis oblitus, redimitus coronis. Humus erat immunda, lutulenta vino, coronis languidulis, et spinis cooperta piscium.

B. HIER. *Vit. Cleric.*] Loquor enim quæ sum ipse nuper expertus unus. Quidam poeta nominatus, homo perliteratus, cujus sunt illa colloquia poetarum ac philosophorum, cum facit Euripidem et Menandrum inter se, et in alio loco Socratem atque Epicurum differentes, quorum ætates non annis, sed seculis, scimus esse disjunctas, quantos is plausus et clamores movet? Multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul literas non didicerunt.

QUINT. *lib. ii. cap. ult.*] An ista, si vera essent, sic a te dicerentur?

CIC. *Bruto.*] Tu istuc, M. Calidi, nisi fingeres, sic ageres? præsertim cum ista eloquentia alienorum hominum pericula defendere acerrime soleas; tuum negligeres? Ubi dolor, ubi

ardor animi, qui etiam ex infantium ingeniis elicere voces et querelas solet? Nulla perturbatio animi, nulla corporis, frons non percussa, non femur; pedis, quod minimum est, nulla supplotio. Itaque tantum abfuit, ut inflammares nostros animos; somnum isto loco vix tenebamus.

NON. *Logi.*] Ego certo scio, omnes logos, qui ludis dicti sunt, animadvertisse.

CARIS.] Poematorum.

DE L. OTHONE.

FRONTO.] Hic si se istius viæ dedisset.

DE PROSCRIPTORUM LIBERIS.

QUINT. *lib. xi. cap. i.*] Quid enim crudelius, quam homines honestis parentibus ac maioribus natos a republica submoveri? Sed ita legibus Syllæ continetur status civitatis, ut, his solutis, stare ipsa non possit.

CONTRA CONCIONEM Q. METELLI.

FORTUN.] Sic enim, ut opinor, insequar fugientem, quoniam congredi non licet cum resistente.

PRISC. *lib. ix.*] Permulsæ atque recreata est.

PRISC. *lib. xviii.*] Nisi eorum exitio, non requieturam.

GELL. *lib. xviii. cap. 7.*] Adscendi in concionem: concursus est populi factus.

TOM. VI.

Q q q

QUINT. *lib. ix. cap. 3.*] Qui judicabantur, eos vocari, custodiri, ad senatum adduci jussi; in senatu sunt positi.

DE CONSULATU SUO.

NONIUS, *Census.*] Quorum luxuries fortunata censa peperit.

IN CLODIUM et CURIONEM.

NON.] Tu vero festivus, tu elegans, tu solus urbanus, quem decet muliebris ornatus, quem incessus psaltriæ, qui lavare vultum, mollire vocem, potes.

NON. *Longus. Speculum.*] Sed, credo, postquam tibi speculum allatum est, longe te a pulchris abesse sensisti.

NON.] Ac vide, an facile tu fieri potueris, cum is factus non sit, cui tu concessisti.

NON. *Calantica.*] Tunc cum vincirentur pedes fasciis, cum calanticam capiti accommodares, cum strophio accurate præcingerere.

QUINT. *lib. viii. cap. 6.*] Integritas tua te purgavit, mihi crede, pudor eripuit, vita anteacta servavit.

QUINT. *lib. ix. cap. 2.*] Quibus iste, qui omnia sacrificia nosset, facile a se Deos placari posse arbitrabatur.

QUINT.] Quo ex judicio, velut ex incendio, nudus effugit.

CICERO *ad Attic.*] Erras, Clodi: non te iudices urbi, sed carceri, reservarunt: neque te retinere in civitate, sed exilio privare, voluerunt. Quamobrem, Patres conscripti, erigite animos, retinete vestram dignitatem: manet illa in republica bonorum consensus: dolor accessit bonis viris, virtus non est imminuta: nihil est damni factum novi: quod erat, inventum est. In unius hominis perditione plures similes reperti sunt.

DE REGE PTOLEMÆO.

AQU. et FORTUN.] Difficilis ratio belli gerendi; at plena fidei, plena pietatis.

PRO P. VATINIO.

CIC. *Ep. lib. 1.*] Facio quiddam, quod in Eunucho parafitus suadet militi:

*Ubi nominabit Phædriam, tu Pamphilam
Continuo. Si quando illa dicet, Phædriam
Commessatum intromittamus: tu, Pamphilam
Cantatum provocemus. Si laudabit hæc
Illius formam, tu hujus contra. Denique
Par pro pari referto, quod eam mordeat.*

Sic peto a vobis, Judices, ut, quoniam quidam nobiles homines, et de me optime meriti, nimis amant inimicum meum, meque inspectante, sæpe eum in senatu modo severe seducunt, modo familiariter atque hilare amplexantur; quoniamque illi habent suum Publium, detis mihi ipsi alium Publium, in quo possim eorum animos, mediocriter laceffit, leviter repungere.

PRO M. ÆMILIO SCAURO.

FORTUN. *August. in Rhet.*] Maxime fuit optandum M. Scauro, Judices, ut, nullo suscepto cujusquam odio, sine offensione ac molestia...

FRONTO.] Nihil Sardos Appio gratius esse facturos, quam si de Scauri fama detraxerint.

PRISC. *lib. vi.*] Cum dare nollet Aris, clam ex Sardinia est fugere coactus.

PRISC. *lib. vi.*] Aris uxorem pellicatus dolore concitatam.

PRISC. *lib. vii.*] Arinis uxorem.

ISID. *lib. xix. cap. 3.*] Quem purpura regalis non commovit, eum Sardorum mastruca tentavit?

SEVERIAN.] Et quoniam congesta est accusatio magis acervo quodam criminum, quam distinctione aliqua generum, et varietate.

IDEM.] Bostarem igitur quendam dixit Norensem, fugientem e Sardinia Scauri adventum.

IDEM.] Prius illum sepultum, quam huic cœnam esse sublatam.

PORPH. *Sat. ii. lib. ii.*] Libertus patronum non occidit, sed duobus digitulis gulam oblitit.

FRONTO.] Copiis inops, gente fallax.

MARCELL.] Vos quoque de familia nobili cum auctoritate orbis terrarum sentire debetis.

QUINT.] Ego porro, qui Albanas habeo columnas, clitellis eas apportavi.

QUINT. *lib. v. cap. 13.*] Domus tibi deerat? at habebas. Pecunia superabat? at egebas. Incurristi amens in columnas, in alienos infanus insanisti. Depressam, cæcam, jacentem domum pluris, quam te, quam fortunas tuas, aestimasti.

SERV. *i. Georgic.*] Redimunt se ea parte corporis, propter quam maxime expetuntur.

IDEM.] Ab ipsa stiva mecum homines loquebantur.

FRONTO.] Retineret id, quod præcipue semper studuit.

CARISIUS.] Universe.

FRONTO.] Adii causas oratorum.

IDEM.] De te recordor.

IDEM.] Hoc nomine audito, quod per omnes gentes pervagatum est.

IDEM.] In illa bona invadere nullo modo potuisset.

RELIQUA EX ASCONIO.

CIRCA VERS. A PRIMO XL.

Cum enumeraret judicia, quæ pater Scaurus expertus est.

Subit etiam populi judicium, inquirente Cn. Domitio tribuno plebis.

IBIDEM.

Reus est factus a Q. Servilio Cæpione lege Servilia, cum judicia penes equestrem ordinem essent, et P. Rutilio damnato nemo tam innocens videretur, ut non timeret illa.

IBIDEM.

Ab eodem etiam lege Varia custos ille reipublicæ prodicionis est in crimen vocatus; vexatus a Q. Vario tribuno plebis est non multo ante.

IBIDEM.

Non enim tantum admiratus sum ego illum virum, ficut omnes, sed etiam præcipue dilexi. Primus enim me, flagrantem studio laudis, in spem impulit, posse virtutem sine præsidio fortunæ, quo contendisset, labore et constantia pervenire.

Si, mehercule, Judices, pro L. Tubulo dicerem, quem unum ex omni memoria sceleratissimum et audacissimum fuisse accepimus, tamen non timerem, venenum hospiti aut convivæ si diceretur cœnanti ab illo datum, cui neque heres, neque iratus fuisset.

CIRCA TERTIAM PARTEM, A PRIMO.

Sic, inquam, se, Judices, res habet, neque hoc a me novum disputatur, sed quæsitum ab aliis est. Illa audivimus, hoc vero meminimus, ac pene vidimus, ejusdem stirpis et nominis P. Crassum, ne in manus incideret inimicorum, se ipsum interemisse.

STATIM.

Ac neque illius Crassi factum superioris, iisdem honoribus usus, qui fortissimus in bellis fuisset, M. Aquilius potuit imitari.

PAULO POST.

Quid vero? Alterum Crassum, temporibus eisdem, num aut clarissimi viri Julii, aut summo ingenio præditus M. Antonius potuit imitari?

CIRCA MEDIUM.

Neque vero hæc ipsa quotidiana res Appium Claudium, illa humanitate et sapientia præditum, per se ipsa movisset, nisi hunc Claudii fratris sui competitorem fore putasset: qui five patricius, five plebeius effet, (nondum enim certum constitutum erat) cum illo sibi contentionem fore putabat.

POST DUAS PARTES ORATIONIS.

Dicit de Scaura, quem defendit.

Nam cum ex multis unus ei restaret Dolabella paternus inimicus, qui cum Q. Cæpione, propinquo suo, contra Scaur-

rum, patrem suum, obsignaverat stateras, eas sibi inimicitias non susceptas, sed relatas, &c.

P O S T T R E S P A R T E S.

Præsertim cum propinquitas et celebritas loci suspicionem desidiæ tollat, aut cupiditatis.

S E Q U I T U R.

Hæc cum tu effugere non potuisses, contendes tamen et postulabis, ut M. Æmilius cum sua dignitate omni, cum patris memoria, cum avi gloria, sordidissimæ, levissimæ, vanissimæ genti, ac, prope dicam, pellitis testibus, condonetur?

V E R S. A N O V I S S I M O C L X.

Undique mihi suppeditat, quod pro M. Scauro dicam, quocunque non modo mens, verum etiam oculi inciderint. Curia illa de gravissimo principatu patris fortissimoque testatur. L. ipse Metellus, avus hujus, sanctissimos Deos illo constituisse in templo videtur, in vestro conspectu, Judices, ut salutem a vobis nepotis sui deprecarentur.

P R O A. G A B I N I O.

HIER. *Apol. adversus Rufinum.*] Ego cum omnes amicitias tuendas semper putavi summa religione et fide, tum eas maxime, quæ essent ex inimiciis revocatæ in gratiam: propterea quod integris amicitis officium prætermissum imprudentiæ, vel, ut gravius interpretemur, negligentæ, excusatione defenditur: post reditum in gratiam si quid est commissum, id

non neglectum, sed violatum, putatur; nec imprudentiæ, sed perfidiæ, assignari solet.

PRO P. QUINTIO.

ULPIAN.] Turpis occultatio sui.

PRO M. FONTEIO.

MARCEL. *lib. xv.*] Galli posthac dilutius potabunt, quod illi venenum esse arbitrabuntur.

QUINT. *lib. vi. cap. 4.*] Mater tua, dum vixit, ludum; postquam mortua est, magistros habuit.

AQUILA.] Frumenti maximus numerus e Gallia, peditatus amplissimæ copiae e Gallia, equites numero plurimi e Gallia.

DE LEGE AGRARIA, *Kal. Jan.*

GELL. *lib. xiii. cap. 24.*] Prædam, manubias, sectionem, castra denique Cn. Pompeii, sedente imperatore, X-viri vendent.

GELL. *ibid.*] Ex præda, ex manubiis, ex auro coronario.

AQU.] Veniet igitur sub præcone tota Propontis, atque Hellespontus: addicetur communis ora Lyciorum, atque Cilicum: Mysia, et Phrygia, item conditioni legique parebunt.

CARIS.] Imberba juventute.

IN L. PISONEM.

QUINT. *lib. ix. cap. 4.* DIOM. *lib. ii.]* Proh Dii immortales ! qui hic illuxit dies ?

SERVIUS.] Quæ te belluam ex utero, non hominem, fudit.

QUINT. *lib. viii. cap. 3.]* Cum tibi tota cognatio in far-raco advehatur.

IDEM, *ibid.]* Caput opponis, cum eo coniscans.

DIOMED. *lib. i.]* Proxime Pompeium sedebam.

RELIQUA EX ASCONIO.

CIRCA VERS. A PRIMO.

Quod minimum specimen in te ingenii ? Ingenii autem ? immo ingenui hominis, ac liberi ; qui colore ipso patriam aspernaris, oratione genus, moribus nomen ?

CIRCA VERS. A PRIMO LXXX.

Hoc non ad contemnendam Placentiam pertinet, unde se is ortum gloriari solet : neque enim hæc mea natura fert ; nec municipii, præsertim de me optime meriti, dignitas patitur.

PAULO POST, *De avo Pisonis paterno.*

Hic cum ad Padum Placentiæ forte confedisset, paucis post annis in eam civitatem (nam tum erat civitas) ascendit. Prius enim Gallus, dein Gallicanus, extremo Semiplacentinus haberi cœptus est.

CIRCA VERS. A PRIMO.

Lautiorem pater tuus focerum, quam C. Piso * in illo luctu:
non ei filiam meam collocavi, quem ego, potestas cum om-
nium fuisset, unum potissimum delegissem.

Insuber quidam fuit, id est, mercator, et præco. Is, cum
Romam cum filia venisset, adolescentem nobilem Cæsonium,
hominis fortissimi filium, ausus est appellare. Filiam collocavit.

EX COMMENTARIIS, lib. XIII.

DIOMED.] Re vendita, iterum empta.

M. TULLII
CICERONIS

PRO

PUBLIO SEXTIO

ORATIO XXXII.

Edit. Olivet.

MSS. CHST x i ↓

- P. 1.
1 2 imperii C r. (i. e. Romani) imperii
3 forti H S x fortes
4 suam in ↓ in
8 omittatis x omittamus
14 alacres C alacris
15 voluntarios T d.
17 sunt CHST x sint
2 1 non ↓ d.
— suos ↓ d.
2 viros x cives
4 hos C hoc
8 putabam CT putavi ↓ putavi, et
12 a Q. CT ↓ ab
13 P. x d.
17 deesset ↓ deessem
18 a me CHST d.
— hoc extremo C x, ↓ exercitio H in
exercitio T in exercitatione
— loco CT x, ↓ a me locum H locum
19 querelæ CHT x, ↓ querelam
— eloquentiæ CHT x, ↓ eloquentiam
22 pio ↓ pro
23 Neque enim CT ↓ nunquam HS x
neque
24 ullius CT ↓ ullus H illius
26 ulla x d.
— me ↓ d.
30 Sextii H Sextii
33 confusa x causa
34 a me, quod H quod ad me
3 P. x d.
4 ad ↓ de
5 ac ↓ aut

- P. 1.
3 6 excitatæ sint HS x exorta sunt
10 optimis C ↓ oportunis
— factus x, ↓ statutus
12 et ↓ etiam
13 his CT d.
— gravissimæ CHS x, ↓ gravissimis
14 ut utrique ↓ uterque
— et carus C ↓ ut et carus
15 caritatem H caritatis
16 sic x si
— ut ↓ et
17 potestis HS x possitis
— hac vel ↓ hac illis
20 filiam C d. T ↓ Summi filiam
— hoc ↓ hac
— extitit H x extat
— et CT d.
21 profectus — fluctibus reipublicæ
↓ d.
— est H x d.
22 posset C possit
23 terris ↓ d.
24 oportebat H oporteat
— illo HS x, ↓ ille
25 complexuque C amplexuque
— at C attamen
27 quoad vixit ↓ quo adjunxit
28 militari CT militum
29 in eo x meo
— abstinentia H et abstinentia
30 sese C rem HST se
32 C. CT ↓ d.
34 quam multa CHT quanta
R r r 2

VARIAE LECTIONES.

- P. 4
1. ante χ d.
 2. nihil — voluisse T d.
 - in C H χ , ψ d.
 3. civitatis C H χ , ψ societatis
 - neque C nunquam
 - neque H nec
 5. tollere H d.
 6. atque χ aut
 7. summa custodia S χ summo Studio
 - vere χ d.
 8. esse C d.
 9. vobis ψ nobis
 14. attentari C S χ temptari H tentari
 ψ ut tentati (al. tentari)
 - suspicabamur C suspicabamus S χ , ψ
conspiciebamus
 - et inde S χ d.
 15. M. Aulanum S C. Menulanum T me-
culanum χ C. Metulanum
 - militum T milicie
 - Antonii H Antronii
 - Capua C T Caput
 16. ejecit χ projecit
 - hominem — curavit T d.
 - Pisauri ψ Pasauri
 17. illa H illa alia
 20. ex S χ , ψ cum
 21. qui — adoptavit T d.
 22. conservatam χ servatam
 23. Sextio χ Sestio
 - et hoc H S χ , ψ quo quidem
 - iidem homines C fidem hominis H S χ
homines
 24. nomine H S χ nemine
 - nomine — Sextii C beneficiumque
 26. periculumque H S T χ periculum
 27. puerilis H S T χ , ψ virilis
 28. significare χ assignare
 - nostris χ vestris
 28. corroboravit C T corroboraret χ cor-
roborari et
 29. effectura C H et effectura
 - Decretum C H S T χ Decreta
 - Decurionum χ Decurionem
 31. publici C T pudici
 - commendationis H χ commodationis
- 5
1. iidem C T d.
 - cum χ cui
 - Sextius χ Sestius
 2. liberasset; χ liberavit
 - urbem — extraxissent C T d.
 4. eum χ , ψ P. Sestium
 - cum — habebat C T d.
 5. hic literis C T d.
 6. advolavit — summa celeritate T d.

- P. 5
1. 6. Atque — defendissent; Sextius
C d.
 - ut χ , ψ ne
 7. audite H S χ , ψ claudite
 10. adventu H S χ , ψ d.
 11. tum ψ cum
 14. cive, rempublicam H civi Romano
 χ civi R.
 15. senatum populumque ψ senatus popu-
lusque
 18. suo H χ d.
 - summa C ψ eadem
 19. Hic χ Hoc
 20. admoverit C amoverit
 - homini — metuenti C T d. ψ ho-
minis
 21. bellicue casum χ , ψ bellicosum
 22. metuenti H χ , ψ intuenti
 - ea C H S T χ , ψ d.
 23. Si — extitisset C T d.
 25. neque C T ψ nisi
 - ei P. C P. H T ψ reip. S χ r. p.
 - Sextius H S T χ , ψ Sestius
 26. impellendum C T d. χ , ψ accusan-
dum, impellendum
 27. esset — Catilina C H S T χ ne-
quaquam Catilina ψ neq. q. Catilina
 28. atque e C et
 - atque æstatem — cepisset C T d.
 29. calles χ callis
 30. ac — miserrima C T d.
 31. concidisset S χ , ψ cecidisset
 32. P. C d.
 33. quæsturam S χ præturam
 1. cujus χ quamvis
 3. fixa ψ fixam
 - illius ψ illam
 4. respectantes H respirantes
 7. absorbet C H χ abservat
 - contento ψ contempto
 8. veniamus S χ veniam
 - De quo — nihil aliud C T Qui
tribunatus. quoniam nihil aliud
 - a Q. χ ab
 - Hortensio H Hortensio est
 9. non H S ψ d.
 - videretur H S ψ non videretur
 10. esset H S χ , ψ d.
 - et H S χ , ψ d.
 11. præscriberet H S χ præscribere ψ
rescribere
 13. sustinuit C T continuit
 14. at χ aut

VARIAE LECTIONES.

- p. 6
1. 15 Judices C T d.
 - dolentius H S χ dolenter
 - in C d.
 - oratione H χ ratione
 - 17 sceleris C T χ \downarrow scelere
 - furore T d.
 - vocis T χ furore vocis
 - 18 agam C H S χ \downarrow ut quam T quam
 - hujus χ \downarrow huic
 - 19 nostra \downarrow vestra
 - 22 offerunt S χ offendunt
 - insolenter et C H S T χ d.
 - insectantur S χ insequuntur
 - 23 mea χ d.
 - 24 Sed — salutis inimici C T d.
 - 26 reipublicæ χ r. p.
 - 27 reficienda salute H S χ reficiendo salutem
 - 29 in reipublicæ H S \downarrow tanquam in rep. judices quam in χ in r. p. tanquam in r. p. Judices
 - motu H χ \downarrow metu
 - 30 tanquam H S d.
 - arcus H \downarrow arcibus
 - 32 plebem χ ferrum
 - 34 Hunc vir clarissimus C vir clarissimus hunc tribunum H Hunc tribunum vir clarissimus T genere. Pompeius hunc tribulum mihi vir utique clarissimus
 - mihi H S χ \downarrow mihi
 - mihi — Pompeius C mihi T d.
 - repugnantibus χ repugnationibus
- 7
- 1 execratione χ \downarrow exercitatione
 - 2 esse H S χ d.
 - 3 nefarius H S χ sceleratissimus (sed in H sup. lin. "nefarius")
 - 4 se χ d.
 - est C H S χ d.
 - cautores H, χ \downarrow cautiorem
 - alieni T d.
 - 5 Hanc — tribunus plebis C T d.
 - 6 victam χ \downarrow victam
 - alligatam H alligata \downarrow obligatam
 - 7 sacratarum χ \downarrow sacrarum
 - 8 exoratus \downarrow exhortatus
 - 9 mihi χ d.
 - iratus H juratus χ miratus
 - ignarus \downarrow gnarus
 - 11 ejusmodi C T ejus
 - 12 fraternis H χ \downarrow fratris
 - sororiis H S T χ \downarrow sororis
 - 13 infamis C H S T χ \downarrow infani

- p. 7
1. 14 quædam illa reipublicæ C T in illa rep. \downarrow quædam illa republica
 - fatalis T facilis
 - 15 tribunus H tribunatum
 - nancisceretur T nanciscerentur
 - 16 ut H S T d.
 - 17 vestrae H T χ nostræ
 - 21 ornatos H χ natos
 - arbitrabamur H S T arbitramur χ arbitrantur
 - 22 iniusta χ \downarrow in ista
 - 23 intueamini C H S χ \downarrow intuemini
 - 24 occurrent T occurrerent
 - oculis H S χ oculis vestris
 - 25 unguentis H S χ unguenti
 - 26 confcios H confcius
 - stuprorum H furorum χ furorum
 - veteres vexatores H S veterum vexatorum χ \downarrow veterum vexationum
 - puteali C χ \downarrow putealis H puteolis
 - 27 foeneratorum C T foeneratoribus
 - atque — perfugerat C T d.
 - ne Scyllæo χ \downarrow nesculcio
 - 28 adhæresceret χ accresceret
 - 29 perfugerat S \downarrow infugeret
 - Contemnebat T contemnebant
 - 30 minitabatur — arbitrabatur C T d.
 - ab iis se χ abisse
 - 2 te C T d.
 - barbatis \downarrow barbaris
 - 4 intueri C te intueri
 - aspere nostra hac T asper ac nostra
 - 5 ita H illo
 - Capua — quod tum C T d.
 - in qua H quæ χ \downarrow qua
 - 6 ipse H S χ \downarrow ipsa
 - ornandæ S χ \downarrow formandæ
 - duumviratum χ \downarrow duumvirum
 - Seplasiæ H S χ \downarrow Sæpius jam
 - 7 sublaturus χ sublaurus \downarrow sublaustus
 - supercilio χ supero illo
 - 8 hominibus C T jam hominibus
 - 9 videbatur C videret (forsan pro "videretur") T videretur
 - 10 ut illo — videretur C T d.
 - respublica, tanquam Atlante cælum H audentius ille S χ \downarrow audentius ille
 - 11 videretur H S χ tanquam videretur
 - denique H S χ d.
 - sermo χ sermone
 - Est H χ d.
 - tamen C T \downarrow tandem
 - 12 quem χ quæ

VARIÆ LECTIONES.

- p. 8
1. labi C T x labi
 - 13 franget H T x frangeret
 - habebit x habebat y habebis
 - 15 sequatur y sequetur
 - bonis H S x, y boni
 - 16 homines C T omnes
 - gratulabantur H S x congratulabantur T gratulabuntur
 - 17 amicum H S x et amicum
 - 18 etiam C et
 - 20 tractare y attrectare
 - 25 temulentus x temulentis
 - lucem y luce
 - 26 in omnes partes C T d.
 - 27 enim C d.
 - opinioni C H S T x, y opinione
 - 28 semper C T d.
 - 29 utile — Quia C T d.
 - est H esse
 - 31 bene H S x, y senex
 - 32 tristem C T cum tristem
 - 33 videbant y videbatur
 - 34 familiæ H S x familia
 - frugalitas C T nobilitas
- 9
- 2 autem H S d.
 - hoc C T d.
 - 4 nequam C neque
 - esse C T enim
 - 5 et levem y d.
 - 6 vultu y vultus
 - 7 nec C neque
 - 10 qui H quia
 - 14 qui dicuntur H x, y quos novit
 - 15 cujus x, y quovis
 - cujus — non oportere C T aiebat
 - devorabat x, y devorat
 - 19 nihil y aiebat nihil
 - præstabilius C præstabilius illius H præstabilius illis
 - 20 autem x, hoc
 - 22 subeunda C T y adiunda
 - 26 in C S T d.
 - ædium x d.
 - viveret H S ageret x, y ageret; ne diu viveret
 - 27 fumabat C fundabat y firmabat
 - sermonis x sermonibus
 - 28 indicia y judicia
 - redoleret C H S T x, y redolerent
 - nugis C magis H magis esse S nugis esse
 - 30 imbecillo H x imbecilli
 - 31 dederis y dederitis
 - fin C si

- p. 9
- 32 et C H x vel
 - 33 ita x d.
- 10
- 1 potuissent C potuisset
 - 2 armati x armati tamen
 - contrucidaverunt C T trucidarunt H S x, y trucidaverunt
 - Fœdus — auxilium arbitrabantur C T d.
 - 3 palam H d.
 - 5 et constrictam H S x, y d.
 - 6 autem H S x, y enim
 - 7 enim H S x d.
 - 10 consulum H S x consules y consularibus
 - 11 excitati H S x sunt excitati
 - Italia H S y Ita illa
 - 14 cum illi soli essent C T Hi duo soli fuerunt
 - 15 furiosum x, y flagitiosum
 - 16 non modo — referrent: hi T d.
 - non subvenirent x subvenerunt
 - eam y etiam
 - nimium H S x, y nimis
 - 18 tum C cum
 - 20 etiam C ne etiam
 - 21 insequerentur C insequeratur
 - 22 Hic — orabat C T Hic subito senatus et universus ordo flens consularis mei causa cincinnatum consulem orabat
 - 27 representabat H x representabant
 - memoriam x, y me
 - 29 Qua tum C T Quanta H x quantum
 - 30 clarissimorum civium C H x, y amplissimorum civium T d.
 - 32 cum C S y tum
 - 33 Cum venisset ad Senatum C H S x, y d.
 - 34 veste mutata H S x vestem mutastis
 - vos, inquam H S vosque
- 11
- 1 lenonis C y latronis x leonis
 - 2 cum — censuit C T d.
 - repudiatis H S x, y repudiati estis
 - incredibili x incredibilis
 - 3 constantia S x, y d.
 - 11 Quæ — vestis facta C T d.
 - 12 causa x d.
 - 13 deprecarentur H deprecati se x, y deprecari se
 - 14 Hac H y ac
 - 17 qui — niti debuit C T d.
 - 19 consulibus x consule
 - 21 Exanimatus y Exanimatus

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
11 22 si paucis ante annis C T animis ante
 paucis ↓ annis ante paucis
 — conventum x *conventu*
23 advocat H S ↓ *et advocat*
 — habet H S x *et habet*
24 nunquam H d.
 — Errare — libertatemque perver-
 tere (p. 12. l. 25) C T d.
26 quo x *qui*
27 consule H x *consulem*
 — in clivo Capitolino fuissent H S x
 ↓ *in capitolium duci fecissent*
28 conjuratos H x ↓ *comparatis*
29 ulciscendi x ↓ *ulciscendis*
 — fe. Si H x ↓ *nisi*
30 dignus ↓ *dignum*
 — ipsa Consulis ↓ d.
31 L. Lamiam H x ↓ *illum jam*
32 cum patre H S x *compare cum patre*
 ↓ *vel cum patre compare ejus*
33 tum H S x ↓ *tum cum*
34 relegavit H S x *lege relegavit ↓ lege*
 relegavit
12 1 millia passuum ducenta : quod H S
 x ↓ *M. P. A. quod*
10 casum H x ↓ *causam*
 — rei publicae H ↓ *remque p.*
11 aut H S x ↓ *atque*
13 focii Latini ferre H S x *societati in-*
 ferre
 — id H S ↓ *si id*
14 exire H S x ↓ *ire*
 — consulibus H x ↓ *consule*
18 consul H x *consul quos ↓ consulum*
 quos
 — penatibus x *penatilibus*
 — expellet x *expelleret*
19 deliget x ↓ *videlicet*
20 putasset H *putastis x putasti*
22 unquam H x ↓ *nunquam*
23 equitum Romanorum H *equites Ro-*
 manos S equites nos r. x equites R.
24 edictis H x ↓ *dictis*
25 pervertere H S x *evertere*
27 vestrum H S x *nostrum*
28 quid C *quod*
 — longa H S x *alta*
 — ac C H S ↓ *aut*
 — alte H S x *longe*
29 qui C *quæ*
30 pertineant x *pertinent*
 — autem hoc H S x *enim*
33 quantum — esse reipublicae T d.
34 ignoscite C H *ignoscitote*

- p. 1.
13 3 sui tribunatus x d.
10 consilium C *concilium*
12 consul senatum C S. C.
 — ipsius H x *ipsum*
14 Piso x d.
 — Gabinium ↓ *Gabinum*
15 optimi C *optimi*
17 etiamne C *etne*
 — audeas ne x *audes non*
 — homines C d.
18 meam suam ↓ *suam in eam*
 — ne C H ↓ *neve T ne*
 — suum C T d.
19 veste C H S T x *veste mutata*
21 prohiberet ↓ *prohibere*
23 Quid — non licebit C T d.
24 Piso, nemone H ↓ *Pisone nemo x*
 Pisone
25 nullo H S *nullos*
26 tute tibi legasti H d.
 — hominis H ↓ *homines*
 — proditoris H ↓ *proditores*
 — lugebunt H x ↓ *lugebant*
30 senatui H *senatu*
 — iidem C *iidemque x ↓ Idemque*
32 ex C H x e S d.
 — evellendos C *avellendos*
 — non C H S ↓ d.
 — pacto — dixerat C T ↓ d.
34 patriæ H d.
14 1 tum H x *tam*
 — contraque H *quam quæ contra*
 — dixerat H x *dixerant*
 2 sua H x d.
 — comprobaverunt — consulibus in-
 spectantibus C T *decreverunt aut*
4 legi H ↓ *lege*
5 fastis x ↓ *festis*
6 Fufia H *Fusia*
 — valeret ↓ *valerent*
7 deletam ? iidem ↓ *deletam hisce*
8 delectus C *delictus*
 — habebatur C T *haberetur*
9 nomine — conscriberentur T *ut*
 judicaturi homines scriberentur
10 conscriberentur C T *conscriberent x*
 circumscriberentur
11 direptionem x *directionem*
 — iidem — tenebat C T d.
 — templum H x ↓ *templo*
12 comportabantur H x *portabantur*
15 omnem H S x ↓ d.
16 duos x *duo*
18 multos ↓ *multo*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
14 21 haberet \downarrow haberent
22 citaretur H χ sciscitaretur
24 relegarentur C \downarrow religarentur
25 et voce C T voce
27 videremus \downarrow videamus
33 neque vero C nec
— mea H S T χ d.
34 nunquam χ unquam
— ullo C d.
— fuit H S χ fecerit
— Nam — susceperunt (p. 15. l. 22)
C T d.
15 1 tam bona H S χ \downarrow bona
3 expedita H S χ \downarrow expedita esset
— despicatissimi H despicacissimi
4 contemptissimorum consulum H S
contempti consulis χ Contempsi cons.
 \downarrow Contempsi Consulum
5 pertinui H \downarrow pertinuit S χ per-
tinuit
— nimium χ a \downarrow ad
7 Q. H S χ M.
8 probabant χ probant
10 quandam χ d.
11 spectarat χ \downarrow sumpserat
12 noluerat χ voluerat
14 autem ei H S χ \downarrow enim hæc
15 inimicum H S χ \downarrow initium
18 abstinenterque, versato H S χ at isti
ne tergiuersato
20 et χ eo \downarrow d.
22 proprie H S χ \downarrow d.
23 omnium C T d.
— voluntatis χ voluptatum
25 gentium C T \downarrow gentium omnium
26 pertinerent χ pertineret
— ea — deberent C T d.
28 autem H S χ enim
29 operis C operariis
— diripiendam χ rapiendam
31 quos egestas C d.
33 tribuno H tribuni
— constructos \downarrow d.
— addixerat H S T χ adduxerat
34 qui — animi persequabatur C T d.
— se H S χ \downarrow d.
— ignominiam χ \downarrow ignorantiam
16 1 senatus et χ \downarrow senatum
2 dolorem — persequabatur H S
 χ \downarrow d.
3 locupletium C H S χ locupletum T
locuplete
4 adultero \downarrow adulterio
5 cum latrone C T latrone \downarrow cum ve-
nesico latrone

- p. 1.
16 6 id C T \downarrow d.
— fuit H χ \downarrow d.
— et quod — flagitabant C T d.
7 superassem H S χ superassent
8 repulsam C H S T χ \downarrow depulsam
— aut — mœreret C T d.
10 moverunt \downarrow nocuerunt
11 furia T d.
13 et C d.
— quocum — necessitudines T d.
15 prædicabatur C prædicebatur
16 meo χ d.
17 concionibus χ criminibus
19 esse C d.
— ex quibus — dicebat C T d.
20 tum H S χ \downarrow d.
21 præesse S χ \downarrow præessent
— parare H χ \downarrow pararent S pararent
— posse H S χ d.
— idque \downarrow id quod
22 nec legitimam H ne legitimam
27 in C d.
— conjecta H S χ \downarrow tunc injecta
— Me vero non \downarrow d.
— non C H S T χ non movit
28 etiam C H S T χ \downarrow d.
29 aliam causam C T \downarrow alias causas
31 Illi — fratrem præfecerat (p. 17.
15) H S d.
— autem, aliquo tum H S χ enim mali
qui cum
17 3 Sed H S Et
— et H d.
5 susceptæ causæ H S \downarrow causæ suæ
susceptæ
7 certi χ \downarrow certe
— ad eam S χ \downarrow d.
— compositi H S χ \downarrow positi
9 alii χ aliis
10 ipsi H χ \downarrow ipso
— ut H χ Tot
12 molirentur χ moliretur
— Ipse H S χ \downarrow L. ipse
— autem S d.
14 erat \downarrow d.
— inque \downarrow in quod
15 præfecerat χ perfecerat
16 Hæc T Hic
17 posset H S χ posset
19 per χ d.
21 falso H S χ falsos
— sed H S \downarrow et
— formidolose χ formidolosos
— tamen C T d.

VARIÆ LECTIONES.

- P. 1.
17 22 conciones T d.
23 intenta — tamen C T d.
— existimari x existimare
25 ac superatam C T d.
26 novo C uno
— insperata commutatione H S x mibi
— speratam commutationem
32 Quid C Quod
33 reliquiarum C T reliqui x reliqua-
rum
— restaret x restat
— denique x deinceps
18 1 ultores x auctores
— quidem C T quid
2 esse x esset
3 amentissimo x amicissimo
4 cum decertassem C H S T decer-
tassent
5 ejus x prius
— dimicarem C H T dimicassent (sed in
H sup. lin.)
6 Ego — imposuissim C T d.
— si mihi uni H x, x veni
7 insanabilis x, x sanabilis
— reipublicæ H illis S illa
— quam illi imposuissim H x quam ei
imposuisset S qua ei imposuisset x
qua ei jam posuisset
8 tamen C tum
9 Erat — possemus C T d.
— ut x illa, ut
11 contentione C contione
12 viris C T d.
— Senatum H S x Senatūque
— consules, credo, vocassent S x d.
— vocassent x venissent
13 totum S x tum
— delebant S x deiecerant
14 vestitu C S T x, x vestitum H ves-
titui
— quidem T d.
— defendi C H S T x, x defendissent
— rempublicam S x r. p. T d. x reip.
— fissent C H S T x, x d.
— a tribuno — diffidissent T d.
15 meum S d.
— diffidissent H discidissent (sup. lin.)
— eandem horam T tandem horā x tan-
dem horam
16 suorum præmiorum S x sui præmii
17 enim C T d.
19 repugnasses C repugnantes
— pugnans C T pugna
20 testor H S x obtestor

Tom. VI.

- P. 1.
18 20 vos C d.
21 meorum H S eorum
22 eademque x sedemque
— fugisse x fugisset
24 hoc C T d.
— ex H x, x de
25 minitarentur x minarentur
26 dedidissent C H S T x dedissent
27 jecissem x jecissent
— ipse C d.
33 unus x d.
— cum — unum deposcerent C T d.
19 1 vetere x vero
2 alii inviderent — arbitrarentur
x d.
5 depugnarem T depugnaret
7 liberorumque x liberorum quam
— impendebat, unus pro omnibus C d.
T instar et
9 Victi — venturam fuisse C T d.
— at x ac
11 superesset x superasset
— non H S x nonne
— rem H S remp.
13 tum C tandem
— mortemne x mortem non
14 mihi C T d.
— aut ego x An vero
16 ob C T ante
— versabantur T versabatur
— non C num
— non — concinebantur T d.
17 tum C d.
— fata C d.
— concinebantur C H canebantur S
concinebantur x cum canebantur
18 erat T erit
— meorum C H S x eorum
23 vitæ C H S T x, x vitam
24 esse C esset
26 contentionem x contionem
28 tum x cum
29 e C d.
— sentire ac vigere T censere ac jungere
30 alterum — sensu x d.
31 etiam C T vel
— optandum H S obtinendum
— meliore S T meliorem
34 Erethæi C Arithei x erethei
20 3 Porſenæ C Porſennæ
— venisset T venissent
5 annos C annis
— præditus H d.
12 exhaustisse x exhaustisset
S f f

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
20 15 cives H S d.
16 si vi C *si* T d.
— sed — reipublicæ T d.
— etiam si C *si* etiam
— extinctus C *extinctum*
18 me a H in eo
— populoque Romano H *populi* R. x
p. r.
19 omnium x *hominum*
— non C *nunc* x *nunc non*
21 cum C d.
— minima C *numina*
23 cædem C et cædem
24 bis CH x *vobis*
25 Neque — In quo quidem (p. 21.
l. 14) C T d.
26 esse x d.
27 fidelissima H S *fidissima*
33 labefactari x *labefactarier*
21 5 infirmorum H x *infirmorum*
7 omnes portus x *omnis portus*
8 inultus H *inultus* x, x *inultus*
11 reipublicæ vivebam H *remp.* *juva-*
bam x, x *r. p. juvabam*
12 senatus sententia x *senatu sma*
— exteris H *ceteris* x, x *et cæteris*
13 vitam H x, x *multam*
14 restituto x *restitu*
— exemplum fidei publicæ T d.
15 exemplum reipublicæ defendendæ
C H S x d.
16 immortalæ T *mortale*
— retinetur C T *tenetur*
— intelligit C T *intelligat*
17 futuram x d.
18 Nam — esset erepta C T d.
21 quemquam H x *quam*
— civium x d.
23 periculorum x, x *periculo*
— omnem x, x *omnes*
25 declarandi x *declarauda*
27 ne C *non*
28 qua H S x d.
29 et C *ex*
— recordatione x *recordationis*
31 Primum — esse revocatum C T d.
— qui H x, x *quis*
— sint in civitate H S x, x *incitati*
32 erit x, x *eritis*
— his H x, x d.
33 jam H x d.
22 5 equester x *ac*
6 relegentur x *relegaren ur*
7 consulto x *consulti*

- P. 1.
22 7 vidissetis H x *videtis*
11 anno H S x d.
— consulum x *consilium*
13 e C H S T x, x d.
15 hominis H S x, x *hominum*
— minisque C T *injuris*
16 cessissem — caritatem T d.
17 meum illum x d.
18 tam horribilem C *ita horribilem*
19 urbis C *urbes*
— forum x d.
23 Pro C *Prob*
25 Civis x *Cujus*
— Civis — velle mutata C T d.
27 autem S x, x *enim*
28 vi H S x, x d.
33 discrimen et eorum C T *casum et*
suam
— interesse x *interfuisse*
34 percusso C *periculoso* T *percusso*
23 1 spirante C x *spirantem*
— reipublica C *republicam*
3 spem, promissa C T x *sæpe repromissa*
x *sæpe promissa*
4 omnium H *communi* (sup. lin.)
5 gener, et Piso gener H *Piso gener*
S x d.
— rejiciebatur C S *reiciebatur*
10 perspicietis x *perspicientes*
11 a x *et*
12 desiderarit H *declararit* T *declarat* x
desiderari
— Legum — exturbari (p. 27 14)
C T d.
— earum H x *eorum*
13 quidem H S x, x d.
15 censoria notio H S x *censori an-*
notatio
16 collegia H S x *collega*
17 senatus consultum H x *se*
— ab H x, x d.
19 semissibus H S x *semis*
20 si x d.
22 et H x *esset*
— lege H x *legem*
27 labem H x, x *laudem*
31 Brogitaro x *Broitaro*
33 violandi x *volandi*
34 reducti x *relicti*
24 5 erat a senatu H *parata senatus* x *pa-*
rata senatu
6 iisdemque H S *bis denique*
7 si H x *sed*
10 eisdem x, x *eiusdem*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
24 11 praconi ↓ praedoni
14 rebus x d.
18 edidit x reddidit
— ap ↓ ar
22 Cam H S x Quocum
26 Ponto H x pro eo
27 pulsus H x, ↓ pulsum
28 copiis suis ↓ corpus suum
31 regium x regnum
25 2 regnum x regem
6 aut H S x d.
7 ad x d.
8 ac H S aut
10 prodito H S x perdito
15 saeva x sua
— lucet ↓ luctet
17 illi H x illo
18 nec illi committendum H S x, ↓ d.
24 profici H perficere x proficere
29 alias H S x, ↓ alteras
30 iurari H S x rogari ↓ rogatas
31 istis x, ↓ testis
— cum x d.
32 cive rempublicam H civi Romano
S x civi r.
— efflet ↓ esse
34 cujus H x, ↓ cui
26 1 sensit x egit
6 ego x ergo
11 ob H S x d.
12 jam H S x, ↓ d.
13 haereret x haeret
16 allata x ablata
20 boni H bonum
— provenire H S x pervenire
23 quo H S x qua
25 posset H S x, ↓ possit
27 posset H S x, ↓ posse
— cui H S x quo
— eisdem H S x et eisdem
29 dolorem H S x d. ↓ majorem
— ille x, ↓ illi
30 tot H S x d.
31 consulum x consilium
32 reges x d.
— Ecquae H ↓ haec quae
33 unquam H x, ↓ nunquam
34 vellet H S x, ↓ vellent
— quaerentur H S x, ↓ quaerere
27 2 defenderunt x defenderent
3 Cesseram x Cessaram
4 quae H x qua
— commoveri H x, ↓ quo moveri
5 vis suberat x jus. suscepit

- p. 1.
27 8 proscriptio x, ↓ proscripti
— sacratis H S x sacris
10 neque H S x, ↓ neve
14 exturbari S x perturbari
15 vero H x cum T non
— fuerunt H x fuerant
16 quae sperata ? H S d.
— cogitata H x rogata
17 qui — atque descripta ? C T d.
18 curatio potuit x ratio doluit
19 aut quae H S x, ↓ quaeque
21 quae — statueretur ? C T d.
22 autem H S x, ↓ hic
— rex C H S T x rex erat
24 habebat x haberet
25 ab C T a
29 Hic H x Haec
30 invitissimis x invictissimis
— ac fortissimi C T d.
32 sopitam C T solitam
34 acerrimos x asperissimos
28 2 etiam C non T d.
4 compressis ↓ compressit
6 consiliis x cum filiis
— servasset C T defendisset
7 reliquis — questus est C T d.
8 reliquis x d.
10 Jun. C Junius H Junii T Jan.
11 Ninnio C Numio H Ninio (in marg.
"mimio") S Mimmio T Munio x
Mummio
— cujus H S x cui
12 Intercessit — consules retulissent
C T d.
13 Res ↓ Rem
14 jam H S x, ↓ d.
— erigere ↓ eligere.
16 subierat x, ↓ sibi erat
18 Decefferat S ↓ discefferat
— ex H S x, ↓ ab
20 obviam H x obviam
22 suae x meae
24 primum H S x ↓ primo
26 cum ↓ enim
— manibus T in manibus
— et H S x d.
— et — diutius sustinere C T d.
28 privatim H S x privati
30 initur H initum ↓ initus
33 promulgarunt x promulgarent
— Ex — fidem convertissent C T d.
29 2 libertatem non eandem x non
3 novem H S x octo
4 Aeliorum H aliorum x aliis
S f f 2

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
29 5 quo χ quod \downarrow quos
9 princeps C T princeps etiam
— sua H χ d.
12 Qui — confici malebat C T d.
— amplissimi χ amplissimam
16 interim C iterum
— Judices H S χ , \downarrow judex T d.
18 equidem — causa suscepit C T d.
19 nobis χ d.
20 iratior χ ratio \downarrow rō
22 causa H d.
— pertinere T pertinet
— et C d. T sed
23 putavit χ putare
— perficiendi χ perficiendum
24 Abiit H Abiit
— respirasse C T respirare
25 re \downarrow rep.
— spe \downarrow spei
26 ominibus C T χ omnibus
27 paludati C puludati
— ipsis H χ se ipsi
28 neque nos — perdidissemus C T d.
31 tribuni plebis C T alii
— qui χ , \downarrow quod
— se de χ , \downarrow saepe
— me C d.
— promulgaturos C promulgatores
32 confirmarant C H T confirmarunt χ
confirmant
— emitur χ emittitur
33 is C T d.
34 quoniam χ quod
— fatum χ , \downarrow factum
— ut T ne
— illa χ ille
— vepreculis C H S χ vepretulis
30 1 nitedula T \downarrow in cedula
— conaretur C conarentur
— arrodere χ abrodere
— Alter — de tabula sustulit C T d.
2 Gavi Oleli horreo H S gaviolēliorea
(cum asterisco in marg.) χ gaviolē
liorea
3 granis χ , \downarrow gravis
— Atilios H S atque illos
4 relatis χ relictis
5 vos — dico C T d.
7 qui — permissum C T d.
10 dissentione \downarrow discessione
— se patribus conscriptis H S χ saepe
11 reipublicae H et reipublicae
12 Cotta \downarrow Cottae
— dixit C T χ edixit

- p. 1.
30 13 republica C reip.
15 non χ nemo
16 quidem H χ quinquam
17 quassatae H S quassatae
— perturbatorumque temporum C H T
 χ , \downarrow perturbato undique tempore
18 perturbatione C T permutatione
19 declinasse χ inclinasse
— reliquae C reliqua
20 praesentes χ praesentis
21 quodam χ quondam
24 de χ a
25 scripserat C H T χ , \downarrow scripsisset
26 si C sine
— posset C possem
27 lege C T d.
— abessem C obessem
29 Hunc C O d. (Forfan pro "bonc,"
ut in veteri de Duillio inscriptione)
T Homo
— diceret \downarrow deberet
— Sed C T d.
30 approbata — adjungeretur C T
sententiam Cottae laudavit et appro-
bavit
32 defungerer χ defringier
— ut H et \downarrow aut
— ad — adjungeretur H S ad Senatum
non ad se referri jussit
31 1 dixisset — auctoritas impediretur
C H S T χ sine ulla varietate dix-
issent \downarrow dixissent
11 tandem C H S T d.
12 VIII. C T nonus
13 aliquanto T aliquantulum
14 Sextius C H S Sestius
16 illi χ illorum
17 pacto C H S χ spectato
18 servis T sevis
19 Fabricium C Fabritium
21 Venientem — faciunt C H S T
 χ , \downarrow d.
23 districtis C H districtis
24 fortissimum — oculis C H S χ d.
T \downarrow oculis
26 in — moriendi causa C H S T
 χ d.
28 reservasset χ , \downarrow reservasset pulsus ta-
men e rostris in comitio
29 Subiit — venisset C H S T d.
31 pulsus C H S T pulsus tamen
32 tum H S T χ d.
34 Tiberim C Tyberim
— compleri C repleti χ d.
32 1 refeciri C H χ refarciri

VARIÆ LECTIONES.

- P. 1. 1 e foro — arbitrentur CHST
 32 2 d.
 6 Atqui — saginantur? CHST
 21 jam CHST x etiam
 24 certe CHST x d.
 — Viſta — jure læſſet CHST
 30 tu — ſicariis CHST x tu ſup-
 ponas cum ſicariis
 31 immittas CHS x in forum im-
 mittas T in forum emittas
 32 dejicias CHST x ejicias
 33 vi et CT vim et armis egeris x armis
 geſſeris
 34 poſſet defendere T d.
 33 1 Atqui ne ex eo quidem CH ↓
 Ex eo autem S Ex eo T x d.
 2 tuto C tute
 — foro x foro tuo
 — rempublicam CHST x ut a ſuis
 munitus temp.
 3 cum — verba T d.
 5 interfationem CHST x interſectio-
 nem
 6 ſubito ↓ ſubita
 7 exclamat CST x, ↓ exclamabat
 9 et ↓ et etiam
 13 plurimis ST x pluribus
 16 vi x vita
 — At HST x, ↓ et
 17 quæ C qui
 19 maledicto x maledicto ↓ male-
 dicite
 — Sabinio CHST x d.
 — tam tempori CT tanto tempore S tam
 tempore
 20 tempori x tempore
 — exclamarit CHST exclamaret
 25 reſiſſet H reſiſuiſſet T recepiſſet
 27 Clodia CHST x Clodiana
 28 eſt HS x d.
 31 repetituri H erepturi
 34 2 dubitandum CHS x judicandum
 4 At C x, ↓ An
 8 nequam HST x, ↓ d.
 9 quæri CHST x, ↓ quærunt
 — reſtinguendam x reſtituendam
 — mulioniam CS x multoniam H mu-
 lioniam T multa jam ↓ multo mea
 — penulam C ↓ plenulam T penula
 11 corbe ↓ corve
 12 Numerum S x Numerum T Nume-
 nium

- P. 1. 13 hoc ↓ hæc
 34 — ſcitis C ſatis
 14 ſit CHST x eſt
 15 niſi CHST x ni
 16 non illi CHT x, ↓ nonnulli
 — mercenarii CH mercennarii
 17 invidiam H invidia
 — quos ↓ quod
 18 grato C gracco
 — minuiſſent C meminuiſſent H leniſſent T
 muniuiſſent
 19 tunc CH tu tu S x tum
 22 ſtatua x ſtatuam
 25 videtis H d.
 — animo in rempublicam CH in reip.
 animo
 26 cauſam x d.
 27 de republica CT reip. x r. p.
 — cauſam — reipublicæ CH d.
 28 ſenatus T x ſenatoris
 — cauſam reipublicæ T d.
 29 cumque x cauſam
 — obnuntiarat x obnuntiaſſet
 30 a C ab
 — peſtibus C teſtibus
 32 quiſquam CH x quiſnam
 35 2 cives x ciuis
 4 ferro C foro
 — e C et
 6 in liberæ — reduceret CST x
 d. H reſtitueret
 9 oppreſſa H obſeſſa
 10 et x et ſibi
 11 nondum — mentio nulla CHST
 x d.
 21 Forum CHST x cum forum
 22 conſtratum CHST x eſſet conſtra-
 tum
 30 virtute T virtute præditum
 31 præter C prætor
 36 1 et ↓ aut
 2 neceſſe ↓ nec
 — audacium H ↓ audaciam
 3 ſcleri CHST ſcleribus
 6 eſſe ↓ eſt
 7 et ſentire CHST ſentire
 10 impertiam CH impartiam T impar-
 tiar x in patriam
 11 poſſim CS x poſſum
 13 Adit — pertimeſceret (p. 37.19)
 CHST x d.
 37 21 Quomodo T Quo
 — igitur CHST x d.
 22 qui H quia

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
37 23 depellit C *depulit*
25 vitæ H S T χ *jure*
26 movetur C H S χ *monetur*
27 jugulum χ *jugum*
29 rerum C *eorum*
32 tantumque \downarrow *tantum*
34 ii C H S T *bi*
38 2 feritate T *ferocitate*
3 transfuderunt H S T χ \downarrow *transfule-*
runt
— ad C H S χ *d.*
5 nominatae sunt C H S T χ \downarrow *nomi-*
naverunt
7 seferunt S T *scripserunt*
9 tam \downarrow *tamen*
— quam jus atque vis \downarrow *quamvis et*
jus.
10 nolumus C H S χ *nolumus* T *nolui-*
mus
— volumus C *nolumus*
11 valeat C H S T *d.*
13 et χ *d.*
15 altero — *vinceretur* T *d.*
— necessario \downarrow *necessarios*
— est C *d.*
17 omnes C *omnis*
— at C S χ *ut*
18 defendendæ H S χ *defensionis*
19 comparando. C H S T χ \downarrow *compa-*
rato. Nam quid ageret vir ad dig-
nitatem et gloriam natus. Agebat
auctoritate; agebat consilio; (Ag.
— conf. T d) agebat per summum
ordinem; agebat consilio (χ , \downarrow ex-
emplo) bonorum ac fortium civium:
quid temp. (H rep. S χ r. p.)
quid se dignum esset, (S esse) quid
(H S χ , \downarrow quis) esse ipse posset (T
quid de rep. quid dignum esset) quid
sperare, quid majoribus suis reddere
deberet diligentissime cogitabat.
20 quemnam C H S χ \downarrow *quem jam*
23 deserviat C χ \downarrow *deserviat*
24 cum sciat — de vi Milonem (p.
39. 13) C H S T χ \downarrow
39 14 eum H T *cum*
15 rempublicam C \downarrow *rep.*
— fuisse T *venisse*
16 quonam \downarrow *quoniam*
— monumenta C H S χ \downarrow *munimenta*
17 qui — suorum C H S T χ \downarrow *d.*
18 oppugnavit H S χ *expugnavit*
— stipatus \downarrow *stipatis*
19 armatus χ *armis* \downarrow *armatis*
— indicibus C H *judicibus*

- P. 1.
39 20 redundat C H T *redundant* S *redun-*
das χ , \downarrow *redundans*
— qui — effudit C S χ , \downarrow *d.*
23 ejus H S T χ , \downarrow *d.*
25 auspiciæque C H S χ , \downarrow *auspiciæ*
28 tu χ *d.*
30 quæris χ , \downarrow *quæritis*
— præclaram C H S T *et præclaram*
34 oratio χ *causa*
40 5 populares χ *esse populares*
6 probarent χ , \downarrow *probarentur*
7 quis C T *quisque* H S *quisquis*
— De C H S T *d.*
11 negotia C T *negotii*
12 ut dixi C H S T χ , \downarrow *d.*
17 qui et C H S T *et qui* \downarrow *si qui*
19 gubernanda republica C *gubernacula*
reip.
20 ipsique \downarrow *ipsi quoque*
— cives numerantur T χ *nominantur* \downarrow
cives muniantur
22 gubernatoribus C *gubernantibus*
23 id \downarrow *Ita*
— quod χ *quo*
24 omnibus C H S T χ *d.*
26 optimates C *optimates*
28 non C H S \downarrow *d.*
29 otium C H *odium* \downarrow *otium al. odium*
— abhorreat \downarrow *abhorreret*
— a C S *d.*
30 hæc C *hic*
33 auctoritas χ *auctoritates*
41 1 Harum T *d.*
2 magni animi χ *magnanimi*
— Etenim — dignitatis C H S T
 χ \downarrow *d.*
15 aut arduam H S T *atque* \downarrow *atque ar-*
duam
20 contra C *d.*
24 etiam C *et*
25 voluerunt T *volunt*
— si — atque C H S T χ , \downarrow *d.*
28 a — Varium C H S T \downarrow *d.* χ *a*
C. Graccho
30 nulla invidia C H S T *ulla in-*
vidia
31 florentem — unus noluisse C H S T
 χ *d.*
42 2 dimoveri \downarrow *demoveri*
5 aura C *causa*
— unquam T *nunquam*
— cursu C H S T χ *cursu vitæ*
6 dimovere T *removere*
7 imitami \downarrow *imitemini*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
42 9 hæc divina C d.
10 Est — maxime commovebatur (p. 43. 26) CHST x d.
43 28 fidem ↓ iidem
31 confessu CS ↓ consensu
33 a CST d.
— gladiatore T gladiatorie
34 sceleratissimo CHS sceleratissimo con-
tiones T sceleratissimo compericione x
sceleratissimæ contiones ↓ sceleratissi-
ma contiones
44 1 nemo illum — poterat CHST
↓ d.
2 Erant, erant CHST ↓ erant anim
4 consul x d.
5 populi Romani ↓ populus Ro.
— omnes — constitit CHST x d.
10 meæ x suæ
11 concioni CHST ↓ in concionibus
x contionibus
12 sic — majorem CHST x d.
14 quos T quos quorum
16 ingrata CT x, ↓ ingrata fit
17 Cedo x Credo
— ad verum T ↓ d. (cum spatio)
18 modo ↓ modo non
21 rempublicam C resp.
— eum C x cum
24 Leges — reperiantur CHST
x, ↓ d.
27 in CHST x d.
28 se, cum ↓ d.
— inisse ↓ quis est qui non profitebatur
32 civitatis T d.
— omnes ætates H d.
45 1 aderit C aderis
2 atque optimo consule x, ↓ d.
4 Est — potuisset CH x, ↓ d.
7 deinde — Anagnostæ CHS x,
↓ d.
13 Itaque — meos suaviatus CHS
x d.
23 bona C d.
26 helluabare x belluare ↓ belluabere
27 gregales x gregalis
28 videre x videres
30 te — inimicior nescio CHT x,
↓ d.
34 atque C at in
46 1 Illuc — iudicet (p. 47. 4) CH
ST x, ↓ d.
47 5 iste x d.
6 animorum T amicorum

- p. 1.
47 1. conjectus CHST ↓ contuitus x in-
tuitus
7 Comitiorum — necesse est CS
x, ↓ d.
20 Ex — loquar (p. 48. 25) CHST
Hæc, præter omnia, ponuntur post
“qui putentur” (48. 33)
21 ecquis — commiserit x, ↓ d.
23 ludius CS x ludus
— spectator C ↓ expectator
24 acroama x, ↓ acroma
— embolia ↓ eubolia
25 cœtum x cœtu
26 ullos x illos
27 vivus CS x, ↓ unus
— Semel — mente, venisset C x,
↓ d.
48 6 se T d.
7 infando ST ↓ nefando
8 voces — ædilitatem C x, ↓ d.
13 Nam — ipse actor C x, ↓ d.
28 delibem CT debilem ↓ debilitem
29 illi CHST x, ↓ ille
30 P. Sextii CH ↓ populi R. et S x p.
r. et T po. Ro. et
33 est CHST x, ↓ fuit
— populares omnes C x popularis omnis
↓ populares putemus
— eos T d.
34 Id — expressero C ↓ d.
49 2 fuit H feci
— recenti — maximo CHST x d.
4 et — optimatium CHST x d.
6 misto CHST x misto
— aperte C a parte (cum asterisco) H a
prætoris x a pr.
9 etiam CHST x, ↓ quis
— exprimebat T exprimebant
— Quid — ingenio præditum CHS
x, ↓ d.
19 populi — fabula CHS d.
20 O pater — putarat x d.
21 ille CS illa
22 senatu C senatum
23 cum ↓ d.
— fletu — ruinis C d. HST x fletu
↓ confictu
24 patriam T tum patriæ
25 cum — inflammari CHS x, ↓ d.
27 Pro — civitatis (p. 50. 17) CHS
x, ↓ d.
50 18 stabiliverat HS x, ↓ stabiliveram
— Millies C x, ↓ miles

VARIAE LECTIONES:

- p. 1.
 50 18 revocatum CHS χ , \downarrow revocatus T
 renovatum
 19 Parumne — maxime delectatur
 CHS χ d.
 26 confessum CHST χ *consensum*
 28 venit, et CHST χ , \downarrow *egit is*
 29 Venit S *veni*
 30 ad columnam HS \downarrow a *columna*
 — Meniam C χ *aneam* HS *mena* χ
 Menia
 33 Ubi — decorari (p. 51. 24) CHS
 χ d.
 51 27 captivus \downarrow *captivis parere*
 28 per — labefactare potuisset CHS
 χ , \downarrow d.
 33 idcirco \downarrow *idcirca*
 52 1 Cujus — decernendum putavit
 CHS χ , \downarrow d.
 14 testimonium — Brundisii (p. 53.
 23) C d.
 15 Nam — meorum (p. 53. 20) H
 ST χ d.
 53 21 quemadmodum — Brundisii H
 ST χ , \downarrow d.
 23 nonis \downarrow *novis*
 — Sextilibus T *Sextilibus* \downarrow *Sextilibus*
 24 adventus CHST χ , \downarrow *reditus*
 — fuisset \downarrow *mei fuissent*
 — et T *eff*
 — idem CHST χ , \downarrow *meus idem et*
 25 filiae CHST \downarrow *mea filiae*
 — quam — periculoque defenderat
 CHST χ , \downarrow d.
 31 agere CHST χ , \downarrow *agerent*
 — videbantur CHST χ , \downarrow d.
 33 multitudine et CHST χ , \downarrow d.
 — iter — domum CHST χ , \downarrow d.
 34 ejusmodi C χ *hujusmodi*
 54 1 illud T *illum*
 4 quod — negligatur (p. 55. 26)
 CHS χ , \downarrow d.
 55 27 vos \downarrow d.
 28 adhiberetis T *exhiberetis*
 29 reipublicae C *populo Romano*
 30 adhibetur χ *adhiberetur*
 31 medentur \downarrow *mederentur*
 — exsecant \downarrow *exsecrant*
 34 tam CHST χ d.
 56 7 sapientibus, et CHST χ , \downarrow et *sa-*
 piantibus
 — natura CHST \downarrow a *natura*
 8 a CS χ d.
 9 regum CH χ , \downarrow *regiam*
 11 proponerent CHST *proponerent*
- p. 1.
 56 13 industriae ac virtuti CHST χ , \downarrow
 industria ac virtute
 15 auctoritate uti C χ *veriti auctoritate*
 HS \downarrow *auctoritate veteri*
 18 augere CHS χ , \downarrow *augeri*
 19 Haec \downarrow *Hoc*
 — virili C *viri*
 20 cujusque \downarrow *cujusque*
 — sint χ , \downarrow *sunt*
 — autem ST d.
 21 munia CT χ *munera* \downarrow *injuria*
 — ii CHS *hi* T *alii*
 22 Huic T d.
 23 hominum C *omnium*
 — ut ante dixi CHST χ d.
 24 multas S *multa* T *multis*
 — injurias S *invidia*
 25 experiendos χ *exprimendos*
 26 cum dignitate χ *dignitate*
 29 ducuntur CH *ducantur* ST χ , \downarrow *di-*
 cantur
 30 illecebris \downarrow *illecebrum*
 31 ne ST χ , \downarrow *nec*
 32 fortes — perfrui CHS χ , \downarrow *la-*
 borum patientes frui
 57 1 Sudandum \downarrow *Suadendum*
 — communibus χ *omnibus*
 4 virorum CHS χ d.
 7 caecarunt C *certarunt*
 — fortes CH *fortis*
 9 leves — putaverunt T d.
 — leves C *levis*
 — nostri homines CHS χ , \downarrow d.
 10 cives C *civis*
 14 atque S d.
 15 Ac — tempestate populari CHST
 χ , \downarrow et *si quos* [H *quis*] *eorum aut*
 iniqui judicis quaedam procella per-
 vertit, aut aliqua repentina vis ac
 tempestas pertulit [HS χ , \downarrow *percu-*
 lis] *populares* [HST *popularis*]
 29 dependerunt CS χ , \downarrow *deprehende-*
 runt
 31 disjunctos C *dijunctos*
 33 fecerant χ *fecerunt*
 — ejicerentur C *ejecerunt*
 58 2 unus C d.
 — si — illam defenderunt CHST
 χ d.
 8 gloria \downarrow *gloria videntur*
 9 rempublicam CS χ *rem*
 11 oppugnantem H *oppotentem*
 12 inique H *iniquo*
 19 cum CHS χ *nobiscum*

VARIAE LECTIONES.

P. 1. 58 19 tot imperatoribus nostris per CHST χ \downarrow d. — et CHST d. — et de gloria χ d. 27 et CHS χ \downarrow d. 28 quæ CHS χ \downarrow quod T d. 30 magnorumque CST magnorum 59 2 consecutos T consecuturos 6 aspectus \downarrow aspectu 10 vestræ T nostræ 16 cui χ cum 21 hic luctus CHS χ bi luctus 22 quia χ qui 26 illo die CS χ die 27 At CHS χ Ac 29 raptata ST \downarrow rapta	P. 1. 59 29 conjux CT χ conjunx 32 Diis \downarrow de his 60 5 possim χ \downarrow possum 8 nec CHST χ \downarrow et 11 meo \downarrow modo 12 unquam H nunquam — ex CHS bæ 16 Lentulo consule CHS χ \downarrow Lentu- lus consul T Lentulus 17 Judices CHST χ d. 18 iudicio omnium \downarrow Judices 19 improborum T improborum mentes — vos — rempublicam T d. 20 rempublicam CH reip. potestis S χ, \downarrow r. p. potestis

IN VATINIUM ORATIO XXXIII.

Edit. Olivet.

MSS. CHST χ I \downarrow

- P. 1.
61 1 Vatini, qui T Vatini
 — quid χ quod
 — postulare H postulasset T postulat
 5 aut CHST χ d.
 7 intemperantior C \downarrow intemperatior
10 cum C \downarrow d.
11 tamen — dimittere H d.
13 hunc \downarrow habui
14 interrogem χ te interrogarem
15 me ad id C mea ad id HST \downarrow mea
16 impulisset CT impulset
17 frangerem T confrangerem
19 Sextio C Sextio (sic semper) χ Sexto
20 in T d.
21 hesterno T \downarrow externo
62 2 indicasti S judicasti
 — qui CH χ \downarrow d.
 5 denique conciones χ Deinde ratio-
 nes
Tom. VI.

- P. 1.
62 6 quas — posset χ d.
7 hujus CHST χ \downarrow hoc
8 subornatos χ subornantes
9 implicatam CST implicitam
10 cum — dedisse χ d.
11 domi C domui
 — prævaricatorem HST \downarrow prævari-
 catorem esse
12 ei CHST \downarrow et
15 accidat CS \downarrow accedat
16 cum — diceret χ d.
17 nutricula \downarrow nutricida (al. nutricula)
20 ut — vituperari T d. (cum asse-
 risco) χ d.
 — * * * CHS \downarrow nulla lacuna nota
 — meum CS \downarrow eum H illum
23 defensio CH \downarrow defendi-
 — nunquam CHS \downarrow nonnunquam

T t t

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
62 23 C. T *Goyam*
24 defenderem H *defendetur*
— contra \downarrow *citra*
25 *Æliam* C H *Helyam* S \downarrow *Heliām*
— num *Fusiam* — polluerit T d.
— neglexerit C H *illegerit* S *illegarit* \downarrow
illegerit
26 num consuli vim χ nec consuli mibi
— num — attulerit H d.
— templum \downarrow d.
27 religiones \downarrow *legiones*
28 compilarit \downarrow *compilavit*
28 Tua sunt H d.
29 Codicem — paruisse χ d.
34 os C \downarrow *hos* H *bis*
63 2 putaris S *putares*
3 hoc C H S *hac*
5 summa χ d.
— tum \downarrow *cum*
7 ea H \downarrow d.
— pudenter \downarrow *prudenter*
10 et — fuit χ d.
— quod \downarrow *quid*
11 qui idem χ *quidem*
— lætissimus χ *letissimum*
12 luctum — voluisti χ d.
— respondeo C H S \downarrow *respondebo*
14 per χ d.
— diripere H *diripere*
18 a C H S T χ d.
19 servaram C *servatam*
20 me C H S T χ d.
21 increpas χ *increparis*
23 luctu — reipublicæ χ d.
26 arbitretur C S T χ , \downarrow *arbitraretur*
33 sit factum mea \downarrow *est factum in ea*
64 2 veræ χ d.
4 ad χ , \downarrow *in*
5 omnes hoc cives C *omnis hæc civis* χ
hoc cives
7 tu me H d.
8 reipublicæ C H S \downarrow *reipublicæ no-*
mine
— sic — reipublicæ T d.
9 diritate C \downarrow *duritate*
10 civitati C H S \downarrow *civitatis*
11 nomine T *Nomen al. nomine*
13 ipse H S T χ *ipso*
14 non est T d.
— boni T *Sed boni*
16 spectentur \downarrow *spectantur*
18 civitatis χ , \downarrow *civitatis, quanto*
20 ne me cum C \downarrow *tantum* H S T *te cum*
 χ *me cum*

- P. 1.
64 21 et χ d.
24 viris H *et viris*
27 hæc H χ *boc*
28 a C *abs*
31 tenebricosissimum H \downarrow *tenebrissimum* χ
tenebrissimum
33 habeat χ *habet*
34 præmium C H S T \downarrow *primum*
— tua T \downarrow d.
65 1 Quæsturam — cogitare χ d.
— Quæsturam — magno clamore T
d. (cum asterisco)
2 hic C d.
3 te H d.
4 P. — clamore χ d.
7 a me consule S *ad me est.*
9 In T *et in*
— cum H d.
10 portitorem H S *partitorem* χ *apparti-*
tozem
11 naves χ *navis*
— scrutarere χ *scrutareris*
12 negotia S *negotio*
— iniquissimis H *neque*
— irretires χ *irrideres*
14 allatas χ *alligatas*
15 Post — tribunus plebis T χ d.
(cum asterisco)
17 illud H S \downarrow *illuc*
18 venerisne — Mastanesofi H d.
21 Mastanesofi C *Mastanesposi*
25 Quæro — universe χ d.
— abs te C H S T \downarrow d.
26 universe C H S T \downarrow d.
— quod T *quid*
27 Ac χ , \downarrow *At*
29 de te ipso rogabo H d.
— te χ *ea*
30 omniaque C *omnia*
31 in te \downarrow *me*
— conjicientur C *coniciuntur* \downarrow *comme-*
tiuntur
— per tuum \downarrow *partium*
32 hærebunt T χ *adhærebunt*
33 Et — servatum (p. 66. 12) T
 χ d.
66 5 manes C H *manis*
6 omnis H \downarrow *omnibus*
7 senatui H d.
8 ejus C *hujus* H \downarrow *tuis*
— collegii H *collegis* \downarrow *collegiis*
9 futuram C S *futura*

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
66 10 servarise CHS *servarene*
— num CHS *nunc*
12 quod eo C *quid eo H quo*
13 unus C *inus*
16 asperfa CS *aspera*
19 vera x *mera*
21 contentionis C *contemptionis*
22 viro H *uno*
— et x *d.*
28 Ex his tres ψ *d.*
31 ædilitiam prætextam togam CHS
T ψ *ædilia prætexta in togam*
34 partim T *d.*
67 2 habuerunt ψ *habuerant*
— his CST *te. is*
— multas ψ *multa*
4 tu HST *d.*
— disrumperis CHST *diruperis*
7 novem tui x *tuum nomen*
9 rebus CHST x, ψ *d.*
— infimus x *infimis*
10 num — cælo x *d.*
— scias H ψ *scires*
12 eum — convocare? x *d.*
— te CHST ψ *d.*
— tribuno H *tribunus T tri.*
13 esset C *esses (sup. lin.) T asses*
— republica ψ *ro. po.*
— lex ψ *rex*
— Ælia C *Helya*
14 et H *d.*
16 post, sedentibus CHS *præsiden-*
tibus
— duobus non CHST *non duobus*
19 ecquando CHS *Hec quando*
20 et concilium convocare CHST *d.*
— ex CHST *ex omnibus*
22 Æliam C *Helyam*
— concilium CH *consilium*
— advocaret HST x, ψ *convocaret*
26 te C *d.*
— esse H *d.*
27 cogitarise x *cogitas te*
28 augur C *augere S augurem x auxilia*
— fieri x *ferri*
— in — ut CS *pro Metelio? cum ut*
H ψ pro Q. Metello. cum x Q. Me-
tello cum
29 gemitumque C *gemitum*
30 et x *ut*
— ex honore H *honore*
31 labefactam C *labefactata H-S labe-*
factatam
32 rempublicam C *rep.*

- p. 1.
68 2 nos CHST x, ψ *nos effemus*
3 illi x *illis*
4 sed — fore putasti T *d. (cum asse-*
risko) x d.
— putasti H *d.*
— deleri H *deleris*
5 infixisses C *infixisse ψ infixisses*
8 tu CHS ψ *tua*
— augur CHS ψ *auguria*
10 reip. ψ *ro. po.*
11 te CHS ψ *d.*
13 Bibulum C *Bubulum x Brutum*
14 bene C *d.*
— ne — tuis dissentientem H *d.*
15 qui ψ *quid*
16 progredientem C *progreduendum*
— in republica CS *reip.*
21 vi H x, ψ *ut*
— incitata C *incitatu x incitato ψ inci-*
taretur
22 turpissimo ψ *peffimo*
23 et ad necem C *necemque*
25 ut x *et*
— veterum ψ *veteres*
26 Idemque — non posset T x *d. (cum*
asterisco)
27 nomine C ψ *nomen*
28 Bibulum C *Bubulum*
31 tegetetur H *regetetur*
32 Bibulum C *Bubulum*
33 consuli CHS *consulis*
69 3 qui x *quo*
6 Æliam C *Helyam x Heliam*
7 Saturnini T *Saturnii*
8 etiam CH x, ψ *et*
9 arma — putaris T *d.*
10 qui — voluisti x *d.*
— consulem C *consulis T conf.*
— objeceris C ψ *adjeceris*
11 in HS *ex*
— modo HST *d.*
12 mendacitate ψ *mendicitate*
— divitiis CHST ψ *ex divitiis*
— nos ψ *no*
— jam H *d.*
15 L. Vettium CHS ψ *in Veltium*
16 civi — concionem T *d.*
17 necem afferre CHS *efferre ψ of-*
ferre
— voluisse CHS ψ *voluisset*
— concionem CS ψ *contentionem*
18 in H *d.*
— collocari CT ψ *collocans*

VARIAE LECTIONES.

- P. 69
1. 20 producere CHST ↓ *ducere*
 - Vettium CT *veto ut* H ↓ *vero ut*
 - 22 ut CHS ↓ *d.*
 - L. ↓ *Lelius*
 - Vettius CH ↓ *Vettius*
 - a te CHS ↓ *ante*
 - se CHST *se*
 - 24 tu H *d.*
 - 27 cupiebas H *volueras*
 - L. ↓ *Lelium*
 - 28 spectaras ↓ *expectaras*
 - 29 C. CHST ↓ *d.*
 - perpetuum H *d.*
 - 31 tuenda ↓ *tuendam*
 - cum filio, principe juventutis C *d.*
HST *juventutis*
 - 32 republica S r. p. TN. p.
 - conjunctiore ST *conjunctore*
 - etiam H *etiam causa* T *quia jam*
 - quam CT T *cum*
 - 34 praestringebat C *restringebat* H *re-*
singuebat
 - Vatinii x *Vatini*
- 70
- 1 in — timebas x *d.*
 - autem CHST ↓ *d.*
 - 2 aliquanto HST ↓ *aliquando*
 - 5 Vettii C x *Vettii (sic semper)*
 - indicio x *judicio (sic semper)*
 - Qui — effret x *d.*
 - 6 ei CHS ↓ *et*
 - 8 ad x *quo*
 - interitum ↓ *meritum*
 - qui — obtinebat x *d.*
 - 9 quem civem, quem virum? C *d.*
 - qui — exterminarat x *d.*
 - 10 exterminarat, C *exterminarat, quem*
civem, quem virum?
 - 13 ego ↓ *ergo*
 - 15 putaris CHST ↓ *putas*
 - 16 qui H *quis*
 - 17 lumina x *limina*
 - descendissetque — nominare x *d.*
 - 19 ecquosnam CS *hic quosnam* H *quos-*
nam
 - 20 Inculcarisne CHST ↓ *inculcarisne*
etiam x Inculcaris etiam
 - 22 itemque H *ipsum*
 - 24 Promulgarisne — repudiatis x *d.*
 - 25 et talibus H *d.*
 - indicium CHS ↓ *indicium uni* T
uni
 - 27 voluntate ↓ *voluntates*
 - fregerisne HST ↓ *fregeris x deinde*
si secueris

- P. 70
1. 28 illi CHST *d.*
 - indicii CHST ↓ *judicii*
 - 29 ejusque ↓ *ejusdem*
 - 30 Et — tulisse x *d.*
 - te de CHST *cede*
 - 32 sine ↓ *sicut*
 - 34 dum CST *cum*
 - Cn. Lentulum HS Q. T C. *Lentu-*
lum
- 71
- 7 sumptis — noluisse x *d.*
 - 8 commodiorem CST ↓ *commodiore*
 - conditionem CST ↓ *contentionem*
 - rejectionis CHST ↓ *rejectionis*
 - 9 nihilque H *nihil*
 - 10 illis CHS x, ↓ *illius familiarissimis*
T *illis familiarissimis*
 - 12 jam HT *d.*
 - tuum scelus CHST x, ↓ *scelus*
 - 13 est x *cum*
 - quod x *d.*
 - 14 Ac CS *At*
 - Ac — dicis x *d.*
 - 15 consolatur CHS *solatur*
 - 16 collocatas CHS ↓ *collocatam* T *col-*
locatum
 - 18 Et CST ↓ *d.*
 - pecunias CHST *pecuniam*
 - 22 partes C *partibus* ↓ *partim*
 - 24 illo ipso CHS *in illo ipso* T *in illo*
 - 25 acerrima CHST ↓ *acerrime*
 - 28 fumus HS *simus* ↓ *sumus ac*
 - cum tu ei CHST ↓ *et*
 - 29 esse H *d.*
 - dicis CHST ↓ *dices*
 - 31 mei HS *nostri*
 - 32 pulla x *puella*
 - 33 quo more H *d.*
 - Dices — accumberent x *d.*
 - 34 fuerint CHS *fuerunt*
- 72
- 3 coenarit C *coenaris* H *d.* S *cenavit*
 - 4 est ↓ *esse*
 - 6 omitto CS *opiteco* S *apiteco* T *opi-*
theco
 - diem ↓ *die*
 - 7 visendo HS *secundo*
 - quis CST *qui* ↓ *quid*
 - unquam T *nunquam*
 - 8 quis C *qui*
 - 9 unquam CHST *d.*
 - 11 albatns x *allatus*
 - tu in C *tuque* H *cumque in*
 - tu — intulisti x *d.*
 - 12 tuis H ↓ *ejus*
 - 13 tum T *tamen*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
72 17 coquos C *corvos* H S *cætus* T x d.
18 Fautti ↓ *fuiſſi*
— Fautti — convivium? x d.
19 expleras C H S T *expiareſ*
21 amentia C H T x *infania*
— tu C S x *tum* T *tamen*
22 niſi x *non*
24 parum ↓ *patrum*
26 Quæro — mentio eſt. (P. 73. l. 26) d.
— admifſiſti ↓ *amiſiſti*
29 edixeritne ↓ *Et dixeritne*
— C. C H S T d.
— ex C d.
— aſſeſſes C H S ↓ *aſſeſſet*
30 feceriſne H *feciffeſne*
31 ante C T *antea* H d.
— nunquam eſt T *unquam fuerat*
73 1 tamen C T ↓ *tantum*
5 putes H d.
— nullum C *nullius*
7 loco video eſſe C H S ↓ *eſſe ſervanda*
vel
8 num quis C *nunquis*
9 appellariſ C H S T ↓ *appellaret*
11 vi H S T *inde*
— deturbariſ H T *turbariſ*
12 eas S T *eaſque*
— diſturbando C H S T *deturbando*
14 accuſatores C H S T ↓ *accuſatorem*
15 ereptos? Judices x *ereptos vides*,
— quæſtionum C S ↓ *quæſtionem*
16 in luce C *lucem* H S T *luce*
17 morem C ↓ *more*
18 ſclerum C S T ↓ *rerum* H *recorum*
19 C. Memmii — mentio eſt C H S T d.
28 reſpondeas H S *exponas*
29 ſperareſne C H *ſpectans ne* x *ſpectariſne*
— ut C S d.
30 tollerentur x *tolleretur*
— hoc ↓ *hæc*
31 quod C H S T x, ↓ *quæ*
— ex x d.
32 conſilium publicum x d.
74 2 poſſet C H S T x *poſſit*
4 ſibi — qui T d.
5 hæc a C H S T x *aut*
6 gubernatione C H S T x *gubernationem*
8 conſulto x *conſultu*
9 poſt C H S *poſt te*
10 eſ x *ex*

- p. 1.
74 11 etiam C d.
12 etiam C *et*
13 docere C *decere*
14 a x d.
15 ſine vi tulerim, ſalvis auſpiciis tulerim C H S T d.
16 Ælia C x *Helia*
17 latæ ſint paream x *late ſint parcas*
18 Cum — Sergiam perdidiffe C H S T x d.
28 Ac T *At*
— ac deſpiciſ H d.
— tibi H d.
29 ut H *quod*
— hominibuſque H *hominibus*
30 incredibili x *credibili*
— C. C H S T x, ↓ d.
— omnia x d.
31 ecquid C S x *et quid*
— ecquiſnam C S x *et quiſnam*
— C. C H S T x, ↓ d.
32 cum ↓ *tum*
— eſſet ↓ *eſſe*
33 Alſum C H S *Alſum* x *Alſum*
— præteritum x *prætozem*
75 3 ipſum x *ipſe*
4 feciſſe ↓ *feciffet*
6 te C d.
8 affines S *te affines*
9 tribules T *tribuni*
11 excretur C S *excret*
— de H d.
12 viderunt C H S T x, ↓ *viderint*
13 reſpuunt S T ↓ *reſpiciunt*
— tribules execrantur C H S T x, ↓ d.
14 ſtrumæ C H S T x, ↓ *ſi Romæ*
16 ruſticanorum C H S T x, ↓ d.
18 in C H T x, ↓ d.
— gratius C T x *graviuſ*
— facere x *facere aliquid*
19 audiamuſ S T x, ↓ *audiam*
— copioſe T *copioſa*
— rogata C H S ↓ *interrogata*
20 meam x *tuam*
21 in C H S T x, ↓ *minus*
— pauca C H S T x, ↓ d.
22 in te C H S ↓ *vita*
23 in hoc iudicio C H S T x, ↓ d.
24 verbis x, ↓ d.
25 ab eadem — ad populum C H S T x d.
28 et perditorum C H S T x, ↓ d.
29 id — dixiſti C H S T x, ↓ d.
30 autem H d.

VARIAE LECTIONES.

p. 1.
75 32 T. H d.
— nonnullam ψ *nonnulla*
34 veruntamen χ , ψ *verum etiam*
76 2 id — quero C H S T χ , ψ d.
7 qui S *quomodo*
8 Extremum — esse grata C H S T
 χ , ψ d.

p. 1.
76 14 coarguo C H S *arguo*
— orationis C H S T χ *rationis*
— quas — consuli nolis C H S T
 χ , ψ d.
20 a me C H S *mea*
— tributum H *diminutum*
21 dixerisne — debuisse C H T χ d.

PRO

MARCO CÆLIO

ORATIO XXXIV.

Edit. Olivet.

MSS. C H S T χ ψ

p. 1.
77 1 quis ψ *quid*
— nunc χ d.
2 nostræ χ *vestræ*
3 huiusce C *huius*
7 consceleratisque H S χ *sceleratisque*
8 magistratibus χ *magistratibusque*
9 non χ d.
13 ejus χ *ipso*
14 autem H *boc* S *autem* *boc* ψ *boc*
— Atratinī T *Abrahi* in
15 muliebrem C *mulierem*
16 nos χ *vos*
17 otio χ d.
— liceat S χ *licet*
— esse T *esse* *convenit*
19 sic χ *sicut*
78 2 accusare C *accusari*
5 Ac H T χ , ψ *At*
8 dignitatis H d.
9 pater χ d.
— splendidus — parum χ d.
10 tractatus χ *tractus*
11 etiam C H T ψ d.
— tacitus T χ *et* *tacitus*
12 autem χ *boc*
13 æque H T χ d.
— hi χ *bic*

p. 1.
78 16 summam hodieque χ *per summamque*
hodie
17 quibus H χ *quos*
— potuerit T *potuerat*
18 autem C S d.
20 dixistis χ *dixisti*
21 Quid C *quod*
22 audietis χ *audieris*
— lacrymæ χ *lacrymaeque*
26 præsentī χ d.
— Puteolani C T *Prætoriani* H χ *præ*
tori S *prætores* ψ *Prætoriam*
— majores χ d.
27 quam χ d.
— absenti C H S T χ , ψ d.
— Cælio T *Marcello*
— et C H S χ , ψ d.
28 in T d.
— amplissimum ψ *amplissimum hominem*
— cooptarunt C *captarunt*
30 lectissimos viros χ *lectissimo viro*
— et equites H χ , ψ *equites*
31 ornatissima H *bonissima*, χ *ordina-*
tissima
32 jecisse χ *vidisse*
33 sunt H *sint*
— nituntur C ψ *nitantur* H *nituntur*

VARIAE LECTIONES.

- P. 79
1. 1 parenti C *parente*
 - tali x d.
 - 3 profluxi x *fluxi*
 - 4 meus T *metus*
 - ratio H *causa*
 - dimanavit C *dominavit* T *adunavit*
 - 7 accusatorum C *accusator*
 - 8 feret x *fert*
 - 9 etenim C d. T *enim*
 - 13 notet x *nocet*
 - maledictio C *maledicto*
 - 15 jactatur T *jactantur*
 - 17 Atratio x *Atratio*
 - decebat x *dicebat*
 - 23 levius H S x *lenius*
 - quod T d.
 - 24 parentemque H x, ↓ *parentem*
 - beneficium ↓ *beneficio*
 - 25 tamen H x, ↓ *tantum*
 - 26 te x d.
 - esse C T x d.
 - existimes x *existiment*
 - ut S *ut et*
 - 28 tibi x *ubi*
 - 29 atque etiam dignitati C T d. H S
x, ↓ *atque etiam isti dignitati*
 - 30 quam velit H x, ↓ d.
 - petulanter, etiam T *petulantem et*
 - si H x, ↓ d.
 - 31 non C *tamen*
 - 33 te x *re*
 - videbamus C T ↓ *videamus*
- 80
- 2 quoad x *quod*
 - isti H S T x, ↓ d.
 - 3 etiam H x, ↓ d.
 - 5 dicam x, ↓ d.
 - vos H x d.
 - existimatis H S x, ↓ *existimastis*
 - 13 si C d.
 - unquam C *nunquam*
 - 14 studuerunt ↓ *statuerunt*
 - tum C H T x, ↓ *tamen*
 - existimetur x *existiment*
 - 19 tum H x *tunc*
 - 21 illi x *ille*
 - 25 versatus x, ↓ *versatur*
 - 26 ergo C *ego*
 - 27 olim x d.
 - 29 tunicati S x *tunica*
 - uteremur T *vertemur*
 - 31 qui ↓ *quis*
 - 33 defenderat C T *defenderit* H S x *de-*
fenderet
 - 34 qui T *quia*

- P. 81
1. 1 imperia H x d. S T ↓ *initia*
 - atque inviolata H *inviolataque*
 - pudicitia x *prudencia*
 - 4 jam C d.
 - 9 esse x d.
 - 11 vitia x *studia*
 - 13 pugnantibus T ↓ *repugnantibus*
 - 16 meliorum x, ↓ *melior*
 - 17 in C x d. T *propter*
 - 22 labore x *laboris*
 - 23 et C H S T x, ↓ d.
 - 24 regere C S *urgere* H *tegere*
 - atque T d.
 - 25 cum remissis x *et remissis*
 - 26 audaciter x, ↓ *audacter*
 - 31 delendi x *tenendi*
 - 32 consccleratus C S ↓ *sccleratus* T *con-*
sequutus concitatus
- 82
- 1 enim H x *et hoc*
 - 3 cujusque ↓ *unicuique*
 - 5 ego x *ergo*
 - oculis x *occulis*
 - 6 Cujus ↓ *Cujus et*
 - 8 sicuti C S T ↓ *sicut et*
 - 9 reformidet ↓ *reformidetur*
 - 10 conjurationis H x *conjurationum*
 - 11 Posuistis x *Posuistis et* ↓ *Posuisti*
 - tamen H x *tantum*
 - 14 enim H S x *etenim*
 - 16 atque H T *aut in*
 - 18 socius x *sociis*
 - 19 fuisset H S *extitisset*
 - accusatione C *accusationem*
 - 20 commendare C *omnem dare*
 - 21 Quod ↓ *Qui*
 - et de — ambitus x d.
 - et de H *idem*
 - istis C H ↓ *istius*
 - 22 ac ↓ *aut*
 - 25 ejus C T ↓ *enim S enim ejus*
 - altero C *alterum*
 - 27 iterum H T d.
 - 28 crimine T ↓ *crimen*
 - arcefferet C S *arcessiret* H x, ↓ *arces-*
fisset T arcessiret
 - 29 tamen x *tantum*
 - ejusmodi H *eius modo*
 - cupiditatis C H S T x, ↓ *cupidus*
 - 30 quam ↓ *quod*
 - 31 objectum x *objectus*
 - 32 flagitatae x *flagitare*
 - 33 conficit C H S ↓ *confecit x confeci*
 - nunquam x *unquam*
 - 34 habitationis H x *habitationibus*

VARIAE LECTIONES.

- p. 83
- 1.
 - 2 habitet H S *habitat*
 - 3 autem H *bac* x d.
 - illi x illis
 - 4 ei T *ejus* x et
 - accommodavistis H S *accommodatis*
 - 5 semigrarit C *semigravit* x se mi-
graret
 - jam H S x, ↓ d.
 - 6 et C H S T x, ↓ d.
 - reipublicæ T Ro. po.
 - 7 esset T x, ↓ jam esset
 - quidem molestam T x *molestia*
 - tamen x *tantum*
 - 9 posset C T *possit*
 - modo C d.
 - 10 cum x d.
 - 12 magno ↓ *magnam*
 - 14 de x d.
 - regis H x d.
 - 15 ne C S ↓ d.
 - Pelio ↓ *Prelio*
 - 16 contexere x *conterere*
 - carmen x *crimen*
 - hera x *gram*
 - 17 saucia x *sevitiam*
 - 20 five malorum H *malorum*
 - 22 illa H x d. T *ille*
 - ex H x d.
 - oratione x *orationem*
 - 24 se H x d.
 - 28 per se: cur ↓ *persequor*
 - potius C T d. ↓ *post*
 - 30 quo iste C ↓ *quoto* x quo.
 - si x d.
 - ipse H x d.
 - 31 ut C H S T x, ↓ *est*
 - 33 gratia C *gloria*
 - 34 vobis H *vos*
- 84
- 1 tamen H x *tantum*
 - 2 dictum x *ductum*
 - fore H *fere* x *foro*
 - esse H T d.
 - 4 hoc T *bac*
 - audebunt C ↓ *audeant* T *ardeant*
 - his ↓ *id*
 - 5 ne H x *nec* T *neque*
 - 6 experiri x *expediri*
 - 8 debetis C H S x *debetis*
 - 11 ut H *uti*
 - 13 solent H x d.
 - 14 tamen H d. x *non*
 - judices ↓ *judicium*
 - si x, ↓ *sine*
 - 25 vobis quoque vos H S x *vos quoque*

- p. 84
- 1.
 - 16 esse H d.
 - 17 consulendi x *consulenti*
 - 18 varietas C H S T x, ↓ *varietates*
 - 20 aliquid H *aliquod*
 - arbitrentur C *arbitrarentur* H x *ar-*
bitrantur
 - 24 et hujus C T *hujus*
 - et religioni H x *religioni*
 - periculosissimas x *religiosas*
 - 26 providisse x *provide se*
 - Equidem H S. Et *quidem*
 - abducam C *obducam* ↓ *adducam*
 - 28 collocari ↓ *nullo modo*
 - fingi C *effingi*
 - 30 omni luce clarioribus H x d.
 - causa x *causam*
 - 31 pugnabit x *pugnabunt*
 - 33 esse C H S x d.
 - 34 de H S x et de
- 85
- 1 esset ↓ *esse*
 - de Dione T *dedicione* x *Dione*
 - 2 is C ↓ *id*
 - 3 Et enim C H S x, ↓ *est enim* T *est*
autem
 - reus x *rex*
 - qui H x *quod*
 - hujus C H aut S T *autem* x *enim*
 - dictus T *deus*
 - et C d. x *est*
 - 4 Ascitius C ↓ *Asitius* x *Ascius*
 - is C T d. H S in
 - Quod H T *Quid*
 - 5 est H x d.
 - hujusmodi C H T x *ejusmodi*
 - 7 Ascitio C H ↓ *Asitio*
 - 8 oberit ↓ *operi*
 - 11 At x *A*
 - prævaricatione C *procuracione*
 - Ascitius H *Asitius*
 - 12 mihi C *miseri*
 - ista x, ↓ *illa*
 - 13 optimam x *opimam*
 - arbitratur T *arbitrabatur* x *arbitra-*
retur
 - cujusmodi *autem* x *Cujus modo enim*
 - 14 esse C S x, ↓ *ejus esse*
 - 15 et doctissimi, rectissimis x et *rectis-*
fimi
 - 16 Caiusque — doluerunt C ↓ *Caius*
H S T *Caiusque* x *Gaiusque*
 - 17 qui cum C *qui omni cum* H x *omni*
S T *omni cum*
 - doctrinæ studio C H S T x, ↓ *doc-*
trina homo

VARIÆ LLECTIONES.

- P. 1.
85 18 tenebantur T χ tenebatur
19 Luceium C T \downarrow Luceium
— ei H enim \downarrow d.
20 Quid χ Qui
21 ejus χ ejusdem
— de H d.
22 removeantur H χ remouentur
23 causa nititur χ conitetur
24 enim χ d.
25 etfi H χ f
27 verebar \downarrow verebatur
28 ad C T \downarrow d.
— vestros sensum T nostros sensum
— leniter C T χ leviter
— accideret C accenderet H S accederet
— T accenderet \downarrow attenderet
— Dixit T dixi
30 et C H χ , \downarrow et
31 suauitate C suauitates
— humanitatis, qua χ humanitatisque
— homines H S χ omnes
33 patruus χ patrius
34 parens H S pater χ patet
— incontinentia χ innocentia
86 3 et χ d.
4 movebat fuisse meo χ movent: in eo
5 ventitasse χ vetasse
10 dixit H χ dixerit
— plane χ plana
11 Lupercorum χ d.
— quorum χ quo
12 instituta H S χ constituta
— si H sed
13 se H d.
16 hæc \downarrow hoc
17 ea H d.
21 tametsi χ et si
22 videram χ viderat
23 respondebo C H S T χ respondeo
24 si licet H T χ scilicet
— nullum H S nonnullum
— convivium C convitium (sup. lin.) T
convitium
27 gustassent H S χ gustarent
— hoc χ hujus
28 attigissent χ attigisset
31 concessu χ concessio
34 solent H χ soleant
— videbare ex C \downarrow videre ex H vide-
ris S videris ex
87 1 ex χ d.
2 omne C commune
3 quod \downarrow quæ
5 possunt coner χ amem
6 expromere C H S T \downarrow exprimere
Tom. VI.

- P. 1.
87 8 res T re χ a
— tamen χ non
— et copiose et C H S χ , \downarrow et T d.
— accusari potest χ accusare potes
11 accusator χ accusatores
13 vocatus T invocatus
14 tuæ ut oportet χ me ut opinor
15 deprecari vacationem C H S χ , \downarrow
de prevaricatione
— veniamque C H S χ , \downarrow veniam
16 perfugiis χ profugis
17 est H χ d.
21 quin H S χ qui
— quæ T qui
— nondum C H S T d.
— proprie T prope
— conferuntur H S referuntur
24 sumptum χ emptum
26 jurgii χ jurgia
28 est enim fundamentum H χ enim
29 ab irato accusatore H S χ arbitrato
accusatoris
34 Necare C \downarrow negare
— eandem H eadem \downarrow eadem
88 1 voluit C noluit
2 rursus H S T rursus
3 est χ d.
6 Domiti cum χ Domitium
7 rem χ re
7 quæ si se C \downarrow quæ si se
— commodasse C T \downarrow commodasse se H
 χ commendasse
8 si C T \downarrow d.
9 facimus \downarrow facinus
10 remota H d.
11 relinquentur C relinquetur H S relin-
quantur χ relinquatur
12 nos C d.
13 facerem χ facerent
14 vehementius χ d.
16 nec H T ne
17 coget H S cogit
21 tamen χ tum
— quæram χ quæ
22 leviter T leviter
23 Si C H S T χ , \downarrow sin
— modo C meo
25 illa C S T \downarrow ex illa
26 qui H quæ
— ne ista mihi T ut mihi χ ne is tamen
27 Existat χ ex ista
29 extiterit C \downarrow exstitit
31 aut χ autem
— huic H T χ d.
32 commodares χ commendares
V v v

VARIÆLECTIONES.

- p. 1.
88 32 venenum x *venenum non*
33 non ↓ *num*
— non patrum CT ↓ *num patrum*
H d.
— non CT *num*
34 proavum H x d.
— audieras H *videras*
— Non C *Num*
89 1 clarissimi x *charissimi*
3 prope x d.
4 cui CHS x ↓ d.
5 tam C d.
8 quidem ↓ *quedam*
9 æmulam ↓ *æmulum*
— admonebat ↓ *ammonebatur*
10 non C ↓ *num*
11 plebis ↓ *plebi*
13 et ↓ *vel*
— a nobis cum CH x *nobiscum*
18 Ideone ↓ *Ideo me*
15 turpissimorum ↓ *scdissimorum*
16 adduxi ↓ *deduxi*
— tu H x d.
11 ut HS x *ut et*
19 ne T *ut*
— se x, ↓ *si*
— et H *ut*
20 videro T ↓ *video*
21 ita T d.
— ut CT ↓ d.
— vel x d.
— disceptatoribus H *disceptationibus*
22 confidam T *confundam*
— vero C.T. ↓ *moda*
23 loquor ↓ *loquar*
24 quæ infimulas CHST x, ↓ d.
25 arguis CHST x, ↓ *argumenta*
— cogitas; rationem x *cogita rationes*
— tantæ CS d.
28 actas, S x, ↓ *acta*
29 jactant C *jactas*
— iidemque ST *idemque* x *idemque*
nihil
— te x d.
31 aut ↓ *at*
— aut — doceas T d. x *aut diluas*
oportet
— et CHS d.
90 2 sumam S x *summam*
— aliquem H x d.
— minimum x *nimirum*
— fratrem S *fratrem tuum*
4 credo, timiditatem C ↓ *tēmeritatem*
H x *timiditatem*

- p. 1.
90 6 putato x *puto*
8 adolescentulum H *adolecentem*
9 perpulerunt HS *populerunt* T *pepe-*
lerunt
— sæpius C *sæpe*
10 iidem x *iis*
— illum T *et illum*
12 devinctum x *devictum*
18 patriam severitatemque CT *patri-*
amque severitatem
19 sumam x *summam*
— Cæcilianumne x *Celianumne*
— aliquem HS x *an aliquem*
20 nunc meum CH ↓ *nunc enim meum*
T d.
— cumlatur C *tumulatur* x *emulatur*
22 quæ HS x, ↓ *Egone? quæ*
23 nequidquam x *nequaquam*
— velim T d.
— talis HS *ista* x *iste*
26 Dede T *responde* x *Dii Deæque*
— te CT ↓ d.
— disjice CHST d. x *addisce* ↓ *disce*
— per me licebit. Si egebis T *plicebis*
se egebit
— dolebit x *dolebunt*
— sat est x d.
27 meæ CT ↓ *me*
29 inductum x *deductum*
— decessisse HS x, ↓ *desiisse*
— signi C ↓ *si igitur* T *si qui*
31 maledica C *maledicta*
32 miraris ↓ d.
— iniquorum C *inimicorum*
34 est CST ↓ *est responderet*
— vestem T *vestemne*
91 1 resarciatur T *sarcietur*
— Cælii C *filia* HST x, ↓ *filii*
2 jam HS x *enim*
3 aliqua H x d.
— quæ x *qui*
— pervulgaret HS x *pervulgasset*
4 decretum HS x *discretum*
7 vidua HS *jud.*
— libere x *libera*
8 adulterum x, ↓ *adulterium*
11 hunc T d.
12 et voluptatibus C *atque in voluptate*
13 tu H x d.
14 defenderes C ↓ *defendes*
— qui T *quis*
14 hac x d.
16 in animi H x *animi*
19 et cum HS x *et honore et*

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
91 22 arbitror x arbitror cum illo
— eos H x d.
23 hæc H S x, ↓ d.
25 Chartæ x certe
26 obsoleverunt x obsoluerunt ↓ absolue-
runt
27 sectam ↓ septam
— vitæ re H x vita
28 homines ↓ d.
29 tamen x tum
30 Alia H Aliqua
32 omnia x d.
92 2 iter ↓ inter
3 nobis x d.
6 prolapsione x pro latione
7 et H d.
8 jam H x d.
— caperetur x caperet
12 plerique x plerunque
13 putabunt H putaverunt S putarunt T
putabant x putaverim
16 non x nam
18 in x d.
20 alienam x aliena
— trucidetur x trucidet
21 famam x sanum ↓ al. sanum
23 vi terreat T interreat
— careat x caruerit
25 inanes T d.
27 quæ x qua
— perspexerat T prospexerat
29 Ac multi x At multa
31 deservissent C T x deservissent H S
deservissent
— virtutes x virtutis
34 ne minimum x nemini
93 4 nominarentur T nominantur
— quæ H S x hæc
5 postea x præterea
— oblecta H S oblecta
— excusatione x virtute
7 in x d.
— enim jam x d.
8 quoniam C H S T x quondam
— quædam T d. x, ↓ quadam
9 libere x d.
— reperitur C reperitur
— nulli H S x nullus
11 gutturis C T ↓ gurgitis
— minuit H x imminuit
12 etiam C d.
— autem x enim
13 quæ C quo
17 hæc C ↓ hoc

- p. 1.
93 17 loquor ↓ eloquor
18 vestra x vera
19 Atque x At
— in eo H meum
20 elucere x ducere
— alitur x aliter
— videbatis C H S ↓ videbatur
— etiam H et
21 tamen x tantum
— sed inerat T servierat
22 forte H x d.
— ratio H S oratio
25 enim H x d.
27 nonnunquam x nunquam
28 non C H S T x, ↓ quo
30 ullam H S x d.
32 Obterendæ C S ↓ Omittendæ
33 delectationis x dilectionis
34 est H S etiam
94 1 quæ res x quare
— homines — dicendi H S x labor
conficiendi homines a studio
3 sese T se
— consularum ↓ consiliarem
7 ipso C T ↓ ipse
11 huc H S x, ↓ hujus
12 ea x d.
13 integumenta, non quærat H S x te-
gumenta requirat ↓ tegumenta quæ-
rat
17 hujus x ejus
— seculi H S ævi x d.
19 non x d.
— quando x q non
21 definiam x non diffiniam
22 relinquam x relinquamus
23 patefecerit C ↓ patefaceret
24 sese H se
— vita x vitia
— collocarit C T ↓ collocaret
25 instituerit C T ↓ institueret H S x
decreverit
26 faciet H x faciat
— sese C se
27 geret H S x gerat
— solum H S x solo
30 sed etiam procax C H S T x, ↓ pro-
caxque
— quis C qui
31 adulter H ↓ d.
33 Clodia C ↓ Clodiæ T Clodio
34 abs H a
— meos ↓ modos

VARIAE LECTIONES.

- p. 95
1. ne χ nec
 - 2 accusatores χ accusatoris
 - ejus — mulier sit T d.
 - 3 se H χ d.
 - 4 diffimilis χ similis
 - institutoque meretricio C \downarrow meretricioque instituto
 - 5 habuisse S habuere χ habere
 - 6 perflagitiosum CHST χ flagitiosum
 - 7 obijciant C obijciunt
 - 8 eam χ ea
 - est, cur χ es:
 - 9 viam χ veniam
 - 11 et ceteris magnam ad se defendendum CHST χ defendendi
 - 12 dabit HS dedit
 - 13 e vadis CHS χ evadens
 - 15 enim χ enim haec
 - 17 criminantur χ criminatur
 - 18 Luceii CST Lucei
 - 19 quos HS χ quod
 - Dio H Dion
 - Luceium ST Luceium χ Lucium
 - 20 infidiandis S χ infidiantis
 - 21 domi χ domini
 - 24 ad HS χ ob
 - sumeret C sumerat
 - 25 dixit \downarrow dixit
 - devinxit C dejunxit
 - 26 ausa χ ausus
 - 28 cum HS χ si
 - 29 legati CST scilicet legati \downarrow S. legati
 - Luceii C Luculli T Lucullum χ vel Lucei \downarrow Lucullii
 - 32 illa T d.
 - 33 hoc T haec
 - Balbus χ Balba
 - 34 se T d. \downarrow sed
 - querere T querendum
 - 5 est ausus χ est rursus \downarrow es ausus
 - 6 Quid — crimini T d.
 - huic HS χ isti
 - 9 non H χ nunquam
 - 10 rem χ esse
 - 11 credendam CHST χ credendum
 - illa H illam
 - 13 Luceii ST Lucei
 - fuerit χ fuerat
 - 15 peragere χ peragere
 - 18 reperietur HS reperietis χ reperiretur
 - 19 oratoris χ orationis
 - mihi H χ d.

- p. 96
1. meum H χ d.
 - exercitationem H χ exercitationem meam
 - 21 cum χ tum
 - 22 proferri χ proferre
 - 24 Luceium S Luceium T Lucium
 - 25 in famam \downarrow infamiam
 - 27 humanitate C humilitate
 - 29 haec ipsa H d. χ haec
 - 30 in alienum hominem H χ alieno homini S in alieno homine
 - 31 cum χ d.
 - comperisset χ comperisset
 - 34 leviter HS χ leniter
 - 97 1 praetermitteret C postimeret (cum asserisco) HS χ \downarrow postmitteret
 - 3 cur C d.
 - 4 testimonii C testimonia T testimonia Lucei
 - 5 verba cognoscite T d.
 - Recita testimonium Luceii CT d.
 - TESTIMONIUM LUCEII CHST χ d.
 - 7 mittere χ summittere
 - 9 ipso H illo
 - et H d.
 - re C χ \downarrow rem
 - 12 profertur HS d.
 - inimica CT inimici
 - 13 ex libidinosa C χ d.
 - autem H d.
 - 15 devincta C dejuncta
 - 21 evolvere CHST volvere χ \downarrow videre
 - 22 venenum T d.
 - 25 hic HS haec
 - 28 causam C rem (sed punctis subnotatur)
 - 30 fuisse χ d.
 - 32 quo χ d.
 - conscio H consilio χ d.
 - cui salutem T salutem
 - 33 Servisne χ Servusne
 - 34 cui HS cui jam
 - tribuitis HS tribuistis
 - 98 1 omnes χ omnis
 - 4 uti, sed CHST χ ut esset \downarrow ut essent
 - 5 quis hoc CHT χ quis
 - 6 ejusmodi H ejus
 - 7 foras H d.
 - fit χ non fit
 - 8 lustra C χ illustra \downarrow illustra
 - luxuries \downarrow luxurie

VARIAE LECTIONES.

- p. 98 1. 8 omnia C S \downarrow *omnia*
— inaudita \downarrow *in audacia*
10 qui S T *qua*
— versentur T *versantur*
— in T d.
11 ad quos — redundet C d.
— aliquantum H S *aliquantulum*
12 luxuria H S χ \downarrow *luxurie*
13 tam C χ *jam* T d.
20 esse \downarrow *esset*
21 Pro C T *Probo*
22 aut connivētis H *connivētis*
— præsētis \downarrow *præsētibus*
23 pœnas χ \downarrow *pœnam*
24 vel T *enim*
25 abstraheretur H S χ *extraheretur*
— gremioque C T χ \downarrow *egremioque*
34 et H S *et vidi*
99 2 rempublicam \downarrow *resp.*
3 cum C *tum*
— tum C *cum*
5 consularis C H S χ \downarrow *consulari*
6 consul H T χ \downarrow *consulem*
7 dixerit H S χ *dixit*
9 eliciat C *eiciat*
10 illam C H S T \downarrow *aliam*
— perhorrescet T *perhorrescetur*
11 etenim C H S χ \downarrow *Sed enim T Si*
enim
12 fletu \downarrow *fictu*
16 pudenti T *prudenti*
17 Xenias C S T \downarrow *Senias* H χ *Senas*
18 iis C *bis* H S χ *eidem*
— pyxidem χ *pyssidem*
19 quid χ *quod*
— illud ferri C *ferri* H S χ \downarrow *illud fieri*
T *fieri*
20 servi non H χ d. S *non*
— venerint C *venerunt* H *non venirent* χ
venirent
21 manebat H *manebant*
— consuetudo Cælii χ *familiaritas*
— tantaque H *tanta*
23 jam C \downarrow *jam jam*
25 horum T d.
27 ut C T χ \downarrow d.
28 pollicerentur T *pollicerent*
— ut H d.
29 manifesto H S χ *ut manifesto*
30 Xenias C H S T χ \downarrow *Senias*
31 ut C H S T χ \downarrow d.
— traderet T *traderent*
100 1 latebra H S T χ *latebræ*
2 possit H S T χ *possent* \downarrow *posset*

- p. 100 1. 2 Nam C *Non*
3 intimum C *timum*
4 reciperentur C *reciperetur*
5 permutatione C *permutatione* T *per-*
mificatione
6 erat T *erit*
7 quinam C H \downarrow *quidnam*
8 dicerentur C *dicerent*
9 talis C T *tali*
15 profilierunt χ *perfluerunt*
16 Licinius C *Licinium*
— venisset H S χ *veniret*
17 tum C T \downarrow d.
18 Licinium H χ *Licinium hunc*
19 tradendum χ *trahendam*
21 hominum C H S T χ *omnium*
22 solertiam \downarrow *et solertiam*
23 ipsa χ *ipsam*
24 Verum C S T *Velut* H d. χ *Ut*
25 poetrix C H T \downarrow *poetria*
26 est χ d.
29 enim H S *hic* T d. χ *hæc*
30 traderet H *traheret*
— quam si non C *quasi* H S χ *quam si*
— retraxisset H S \downarrow *extraxisset* χ *tradi-*
disset
32 teneretur \downarrow *traderetur*
101 1 reperio C T \downarrow *invenio*
— Fuerant C T *fuerunt* (et H *sup. lin.*)
 χ \downarrow *fuerunt*
— hoc S χ *enim*
2 fuerant C H S T *fuerunt*
3 manifesto T *manifeste*
4 Potueruntne H χ *Potuerunt*
— meliori C T \downarrow *meliori magis*
5 cum C H S T \downarrow d.
6 evasisent C d.
7 hominum C H S T χ *omnium*
9 reprehenderent H χ *comprehenderent*
10 id se H S χ \downarrow *ipsi*
11 fuerant T *fuerunt*
— non — ostenderunt T d.
12 ostenderunt C H S \downarrow *ostenderent*
13 expediret — traderet T d.
— traderet H χ *daret*
— Mimi H *Mimmi* T *Nummi*
14 jam C \downarrow *etiam*
— invenitur C T *inveniretur*
15 scabilla H S χ \downarrow *scabella* T *scabella*
non
16 aulæum tollitur H S χ *aulæa tol-*
luntur
17 hæsitantem \downarrow *exitantem*
18 mulieraria H S χ \downarrow *muliebrica*

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
101 19 confessione CHST χ confessionem
21 ne H χ d.
25 traducta H χ deducta
26 ego testes ψ ego vidi testis
27 delectationis ψ deletionis
30 in T d.
— locatos HS χ collocatos
34 quam CT ψ quem
102 1 aut χ autem
2 se HS χ d.
4 fori C foris
5 triclinii C triclivii
7 et H χ etiam
8 si me CT ψ me H χ d.
10 vigeant χ augeant
— venustate HS χ venuste
11 deserviant HS χ serviant
13 At sunt C Assunt
14 aliquid invenimus T aliqui invenimus
16 videatur C dicatur
21 rem tute CT tu rem te ψ tu rem
quæ tu
— ad eos non ab aliis HS ab aliis non
ad eos
22 aliis χ illis
— allatam H illatam
— ipsa H ipso
— compertam χ comparatam
24 Nihil — res est T d.
25 et CS ψ et per vulgata et
26 quid H quod
27 vel potius, quid nolim T d.
— certe T d. χ certe quidem
28 factum CT ψ d.
29 non verecundo C χ verecundo
30 Sin autem est fictum HS χ ψ Sed
hoc si non est factum
— non S sed
— modestum χ molestum
31 inficetum CHS infacetum
103 3 De — capietis (p. 106. 19) CT
d. (sed in T scribitur &c.)
7 enim χ ψ d.
10 C. Eferni HS χ ψ Cerseni
11 O χ O stultitiam
14 vetustate χ vetustatem
15 perierunt ψ interierunt
18 Afrania HS χ Afraria ψ Afraria
— refricaretur HS χ ψ referretur

- P. 1.
103 18 Eferni HS χ ψ Cerseni
19 lege ψ longe
22 iudicium HS χ ψ loco in iudicium
28 industriam χ industria
32 proconsuli contubernalis H proconsule
contubernali ψ proconsuli contuber-
nali
33 provincia HS χ ψ domo
104 2 Discessit χ Discepit
4 cives χ d.
8 abiit HS χ ψ habuit
9 præclari in rempublicam HS ψ præ-
clara in rep. χ præclara est in rep.
10 maleficii ψ malefieri
12 valeret H aleret ψ aliene
20 ejiciunt HS χ ejiciuntur
24 ut χ aut
— propulset χ pertulisset ψ protulisset
26 moreretur H morentur ψ mereretur
27 me H χ d.
— mehercule S χ me bercule
33 debent H χ debeant
105 3 siquidem ψ d.
4 effervisse HS χ ψ efferbuisse
6 ferocitas S χ ψ ferocitatis
— pertinacia HS ψ d.
8 deserverint HS χ ψ deserit
— jam ista dies HS χ ψ res jam dies
17 in iudicium HS χ ψ d.
— in republica H in reip.
— civis H curis S civis esse
18 patitur HS χ ψ dat
19 unquam HS χ ψ quidem
20 vel χ ψ d.
21 vos χ d.
23 vos HS χ d.
26 fine sede χ d.
29 atque HS aut
— urbis HS χ ψ orbis
31 muliebri HS χ ψ mulieris
106 1 constituitote χ constitutote
2 miseri ψ ministri
3 casum HS χ ψ casus
4 vos H nos
8 jam χ ψ d.
13 jam χ ψ d.
14 aluisse HS χ ψ abjecisse
15 perculisse ψ pertulisse
18 ac HS χ ψ d.

D E
PROVINCIIIS CONSULARIBUS

ORATIO XXXV.

Edit. Olivet.

MSS. CHST x i ↓

- p. 1.
107 3 fuit C *fut*
— dubitabit C *dubitavit*
4 me x *d.*
— conveniat — sentire x *d.*
5 laudaretis C *laudaretur*
6 etiam C *et*
9 hoc C *hec* T *d.*
13 universam rempublicam C *universa*
rep.
14 ac H S x *d.*
19 sua ↓ *ne sua*
21 tradiderunt x *tradiderint*
— explendas ↓ *expiendas*
23 nec H *non*
108 1 illos C *isso* H S T x, ↓ *illo*
2 illum C H S x, ↓ *d.*
— tamen C *tam*
3 mecum x *d.*
— esse C H *d.*
— duxistis x, ↓ *dixistis*
13 condemnarint x *condemnarit*
17 mitto T *obmisso*
— tanta C *tantas*
19 venio S *veniam*
20 antea C *ante*
— munita x *mutata*
25 militaris x *militaribus*
27 Threiciis C H S ↓ *Traiciis* T *To-*
rentiis
28 argenti H S T x, ↓ *argenteam*
33 hoc H x, ↓ *hec*
109 2 imperatoris S T x, ↓ *is imperator*
— expetitur C H S T x, ↓ *expetitus*
3 Atque H *At*
9 quis x *d.*
10 ac C *a*
12 vobis C T *nobis*
14 cohortes x *cohortis*
15 hiberna ↓ *bibernia*
— his praeponit C *iis proposuit*
20 odium x *d.*
— quod H *notam: quod*
25 exhausti H S x, ↓ *exhaustis*
26 bellisque T *bellorum*

- p. 1.
109 26 impetus x *impeditus*
27 armatum H T *d.*
28 ægre H S *ære* T *ore*
30 sanctissime C *sanctissima*
31 Cæsonine x *Cæsenine* ↓ *Cæsonina*
32 beneficiis x *beneficii*
33 sic C *fit*
110 2 in quo x *ut*
4 quam C H S T x, ↓ *cum*
5 everteras S x, ↓ *everteris* T *evera*
teres
— tum H S ↓ *tu*
8 aut x *d.*
9 bonis C H S T x, ↓ *bonos*
10 nunc C H S *dico* nunc T x, ↓ *dico*
— in S *d.*
11 ipsum C H S ↓ *ipsum relinquo*
— provincia dispuo S *provinciis dispu-*
tabo x, ↓ *provincia disputabo*
12 audistis x *audisti*
— si C *est*
13 vestris C *nostris*
15 contumacia C H S x, ↓ *contumelia*
— Lateant x *Latent*
20 posterior C *deterior* H S *pestilentior*
— an infelicio S *vel deterior* T *an in-*
ferior
22 diutius C *d.*
23 provinciam x *provincia*
— Ariobarzanes C *Aribarxanes*
24 eadem H *cæde*
— Threcem C H S ↓ *Tracem* T *Tru-*
cem x *Thracem*
27 Syria H S T x *Syriam*
— actum H S x, ↓ *neque actum* T *nisi*
neque actum
— pactiones C *pactione*
30 hortaretur C H S T x, ↓ *hortetur*
31 clamaret C H S x, ↓ *clamet*
34 Syris C *Syriis*
111 3 quo x *qui*
9 incitiam C S T *justitia*
10 Gabinii x *d.*
15 parsimonia C *parcimonia*

VARIAE LECTIONES.

- P. I.
 111 19 patiemur H S patiemini
 — An χ , ψ d.
 — qui H quis
 21 quem χ , ψ d.
 23 diutius H d.
 26 nequam C H T χ neque
 — simularit C H S *simulavit*
 27 se χ d.
 28 C. S T ψ d.
 29 existimaretur χ *extimaretur*
 31 deripiendos C H S ψ *diripiendos*
 — duplices C H S T χ , ψ *publicas*
 34 revocabatis χ *revocabitis*
 112 1 vestrum H *omnium*
 2 esset C H S T χ d.
 6 Quam poenam C H S T χ , ψ *Qua*
 pana
 — tum T *tamen*
 7 at χ ut
 8 aliquis C H S χ , ψ *aliquid*
 — at S *ac*
 10 rem C H S ψ *remp.*
 — Hoc C *Hos*
 12 flagitiis S *flagitiisque*
 14 rem C S ψ *remp.*
 17 aut C S ut
 18 exostra C S *ex hostra* H ψ *exhostra* T
 exosthorera χ *extbra*
 19 siparium χ *si parium*
 20 perferuntur χ , ψ *proferuntur*
 28 propratore T χ , ψ *pratore*
 29 ac χ , ψ d.
 113 2 quoniam C *quod*
 — inusta χ *injusta*
 — putet χ *putetur*
 3 dummodo χ *non modo*
 5 hac tamen C *hanc tamen* hac H *hac*
 tamen hac
 7 Atqui C χ , ψ *At qui* H S *At*
 — qui C H S d.
 8 ambo C H S T χ , ψ *ambos*
 — alteram C H S *et alteram*
 9 et C H S T χ d.
 11 finat C H *finatur*
 — tum — non potest T d.
 12 poterit ψ *potuit*
 — Itaque χ *Itaque qui*
 14 et χ d.
 15 habeant ψ *habebant*
 17 succedetur χ , ψ *succeditur*
 18 referetur χ *refertur*
 20 interjecto H *interjecta*
 — *crumna* H *crimina*
 26 inimiciorem H S T ψ *inimicitiores*

- P. I.
 113 27 enim C H S T χ , ψ d.
 — cesserim χ *cesseram*
 30 quod — dico χ d.
 32 non C H S T ψ d.
 — ne χ , ψ *non*
 114 1 auxilio χ *auxilia*
 5 plenior C *planior* (*supra lin.*)
 6 inimici? omnes Metelli. C *omnes*
 inimici Coetelli?
 10 nondum C *nundum* (*bis*)
 11 nondum C *nundum*
 — affectum C *effectum* (*sup. lin.*)
 13 persequitur, qui C *persequetur, quæ*
 15 ego C H S *hoc*
 18 reprehendat C H *reprehendet*
 21 M. C d.
 — qui bis ψ *quibus*
 22 memoria C S T χ , ψ *memoria et*
 23 est χ *non est*
 27 tuus χ *cujus*
 28 nonne C H S χ , ψ *non*
 29 eum C H S T χ , ψ *cum*
 — reconciliavit H *conciliavit*
 32 utinam — viveret T *ut etiam L.*
 Lentulus vel Lucullus ille defineret
 33 viveret χ , ψ *defineret*
 115 1 et ψ *quæ et*
 6 rediit χ *redit*
 14 rempublicam C S χ *rep.*
 16 Quod ψ *Quid*
 18 iis χ *is*
 20 familiares C *familiaritates*
 23 Quod C *Quid*
 26 Num C S *Non*
 — est igitur C S *ergo* H *est ergo*
 — dubium C d.
 27 agiturque C d.
 28 plus C d.
 29 otio χ *otii*
 — prospexerint T *prospexerunt*
 116 1 honore χ *honorem*
 — ut nemini uno T *et nomini ullo* ψ *ut*
 omnino nemini uno
 2 igitur C *ergo*
 3 Reduxit S *reducit*
 — et H S d.
 9 voluptates χ , ψ *voluntatemque*
 — mutastis ψ *mutuastis*
 — esse C d.
 14 pertinerent C *pertineret*
 16 non erat χ d. ψ *non*
 20 supplicatio H S T χ , ψ *est suppli-*
 catio
 21 cujus C H S χ , ψ *et cujus* T *ex cujus*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
 116 29 utilitati C *utilitate*
 31 concessus C *concessa*
 117 10 At x *Ut*
 11 omnes x *omnis*
 13 moveat x *movent*
 15 affecta C x *effusa*
 — reipublicæ T *rep.*
 — tradantur CHST x *tradat*
 16 eum CHST x, ↓ *enim*
 19 quid incultius — immanius CHST
 x, ↓ *d.*
 22 missus ST x, ↓ *missus est*
 26 eum ↓ *enim*
 27 honorem H *hominem*
 28 gratiam C *gloriam*
 31 etiam C *et*
 33 nos CH *vos*
 34 hoc S *hoc tempore*
 118 1 ab omni HT x, ↓ *d.*
 2 Jamdiu T *Nam diu*
 3 et x *d.*
 9 nostrum C *vestrum*
 11 quæ ↓ *quæve*
 12 ita subacta — pacata, ut T *ita pa-*
cata aut
 19 influentes x *influentis*
 21 Pontinius S x, ↓ *Pontinus*
 25 metu C *d.*
 27 populum Romanum H *remp.*
 — duxit x *dixit*
 28 nostram C *vestram*
 30 contrivit T *conteruit*
 32 nobis x *vobis*
 34 Semitam x, ↓ *Semita*
 119 1 cæteræ C *cæteras*
 4 qui non CH *quin*
 12 nam S x *d.*
 — ille T *d.*
 14 jam CHS *d.*
 — confidant C *concidant*
 15 montium H x *munitum*
 16 ætas ↓ *ætas*
 20 accisæ CT x, ↓ *abscisæ S ascisæ*
 21 revirescent HS x, ↓ *reviridescent*
 23 Etenim CHST x, ↓ *Et*
 24 nollet x *vullet*
 — patriam x, ↓ *patria*
 28 laurea CHST ↓ *laude*
 — gestiret x *gestaret*
 30 vos H x *nos*
 32 reipublicæ HS *resp.*
 120 5 quorum S *quo*
 7 sciscere CHST x, ↓ *scire*
 10 a ↓ *ad*
 Tom. VI.

- p. 1.
 120 11 id senator CHS *senator*
 15 Qui T *qua*
 19 esset, provincia decreta. Sortietur C
et decreta provincia sortietur
 21 sis C *fit*
 — Proficiscetur CHST x, ↓ *Profi-*
ciscitur
 — quo? quo HST x, ↓ *quoque*
 23 habebit x *habebat*
 — Martiis ↓ *Martii*
 24 Attamen CHS ↓ *At tamen T Et*
tamen
 25 sunt H *sint (sup. lin.)*
 — tum CHST x, ↓ *d.*
 26 multari CHS *multari T militari*
 — deminutione ↓ *diminutione*
 27 in T *d.*
 30 prope C *d.*
 — singulares CHS ↓ *singularis*
 — quod T *et*
 31 gratis x *grati*
 — sin CHST x, ↓ *d.*
 34 ea C *eam*
 121 1 esse popularis C *compopularis*
 9 Monemur C *Movemur*
 11 invitis C *multis*
 15 a x, ↓ *et*
 16 pertimescendum x *pertimescendam ↓*
studium pertimescendum
 17 ac C *aut T atque*
 19 aut HST x, ↓ *ac*
 21 ei CT ↓ *fit HS x, sic*
 22 suspicandum CH *supplicandum*
 26 hoc C *hæc T ego hæc*
 29 existimatione x *extimatione*
 34 rempublicam ↓ *rep.*
 122 1 conjuncti C *conjuncta*
 2 maneremus C *maneret*
 7 omnia C *jam*
 11 populares x *popularis*
 19 civem HT x, ↓ *civium*
 22 beneficiis CHST *in beneficiis*
 23 hæc CHS x, ↓ *hoc*
 26 quod H *quod (sed d puncto subnota-*
tur)
 30 illa HS *illa illa*
 34 debuit ↓ *debut*
 123 1 fortasse CHST x *d.*
 5 iidem CHST *idem*
 7 in CHST x *d.*
 14 possem CT *possum HS possum*
 16 quod magni CH *hoc magis T si hoc*
magni
 24 nolui x *volui*
 X x x

VARIAE LECTIONES.

P. l.
 123 25 velint H *volunt*
 — mihi CHST χ d.
 29 conjunctionem Cæsaris HS *conjura-*
tionem Catilinæ χ *conjunctionem*
Cæsari
 — defugi C *diffugi*
 32 salvis — sed χ d.
 33 summa auctoritate CHST d.
 124 1 indictum T *interdictum*
 — omnino HS χ d.
 5 de cælo — dici CHST χ d.
 11 conservata χ \downarrow *conservatae*
 — late \downarrow *laudatae*
 14 servari CHS *observari*
 15 iudicium χ d.
 16 illud morum C *illud merum* ST χ
illum morem

P. l.
 124 16 magisterium CHST *magistratum*
 19 fuisse H d.
 — in χ \downarrow *aut in*
 22 res HST χ d.
 23 comprobabant C *comprobabantur* H
comprobantur χ *comprobant*
 25 Ego CHST χ *cum ego*
 26 consulere H \downarrow *consulerem*
 27 in aliud χ d.
 29 sed CHST χ *et*
 31 C. T d.
 — Cæsaris C *Cæsari*
 — quidam CT *quidem*
 125 4 vestra χ *mea*

PRO L. CORNELIO BALBO ORATIO XXXVI.

Edit. Olivet.

MSS. HST χ I \downarrow

P. l.
 126 4 et cum χ *et tum*
 5 conjunctis χ *conjunctus*
 — auctoritatis χ *auctoritates*
 6 quantam χ *quantas*
 7 paris HST χ *parens*
 9 orationis \downarrow *rationis*
 11 referenda gratia H χ *ad ferendam*
gratiam T ad ferendum gratiam
 — at prædicanda et habenda HS \downarrow
ad prædicandam et habendam T
ad prædicandum et habendam
 14 opinione χ *opinionum*
 15 vestrorum H *nostrorum*
 — declarari H *declarare*
 — videbatur HS *videbantur*
 17 de exemplis T *exemplis*
 18 illustriore HST χ *de illustriore*
 — auctoritate χ *auctore*
 19 bell H *bello*

P. l.
 126 19 modestius \downarrow *molestius*
 21 literis S χ *litterati*
 — doctrinæ S *doctrinisque*
 22 eum HS χ \downarrow *ei*
 23 omnes χ *omnis*
 — comprehendisset χ *comprehendissent*
 127 1 tractare ST χ *tractaret*
 — Crasso χ *Catulo*
 3 esse χ *esset*
 4 potuit χ \downarrow *d.*
 7 extremus χ *exercitatus*
 — orationi, quæ non χ *orationi, aut non*
 10 ex χ *in*
 17 reo HST χ *rei*
 19 fecisse χ *defecisse*
 24 in HS \downarrow *d.*
 25 non irrepsisse in censum χ *incensum*
 28 in exercitu T *exercitu*
 30 nunquam χ *unquam*

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 127 30 profectum H *posseffum* S *possum*
 31 illis praeliis x *bellis*
 — Duriensi H S T x. ↓ *Durenfi*
 32 tempus x d.
 128 6 Sic famam, sic H Si tamen fame si S
 Si tamen famæ si ↓ Sic famæ
 12 obfisionis H S x *obfessionis* T *obfessio-*
 nibus
 — praelii x *periculi*
 13 cum x *tum*
 14 ullum T *illud*
 15 eum x *cum*
 16 Hujuscemodi T x *Hujusce*
 — crimen H S *tamen*
 — putanda x *vitanda*
 18 si T d.
 22 ejusmodi S T x *ejus*
 23 quid dicitur S d.
 26 si x *si id*
 28 ego x *ergo*
 — nunc H S d.
 — cuncter x *constet* ↓ *coiter*
 — dubitari x *debitari*
 29 constet H x *constitit* T *constituit*
 30 fateamur x *fatemur*
 — enim H S ↓ d.
 31 adesset x *abesset*
 — tribui H S T x. ↓ *et tribui*
 33 bellorum x *bellorum antiquorum*
 34 quam x *quæ*
 129 3 cum H S T x *quin*
 — duces ↓ *dices*
 4 fuerint x. ↓ *fuerunt*
 6 homini S T x d.
 — Deæ H S T x *decet*
 8 nostræ x *vestræ*
 — exteræ H S T x *aliaræ*
 14 Judices H S T x d.
 15 id H S x d.
 — ei H S T x *id*
 — vero x d.
 18 populo Romano H T *reip.*
 19 hoc x *hæc*
 20 Lucii filius x *L. Fabius*
 — ille, ille H S T *ille*
 21 qui x *quid*
 22 hoc x *hæc*
 25 quin H T x *qui*
 — et se H S T ↓ *sed*
 26 dubitasse H S T x. ↓ *dubitasset*
 27 esset x *esse*
 28 judicium T *tamen judicium*
 29 omnia H S T x *quorum*

- P. 1.
 129 30 diligentia, perpendemus H S T di-
 ligentia est perpendemus x diligen-
 tia est protentemus
 31 quidam x *quidam Xenocrates*
 130 1 noluerint x *noluerunt*
 — videri ↓ *videre*
 2 constrictam x *conscriptam*
 — in x *ut*
 3 dubitabimus H S T x *dubitamus*
 8 reges H S T x d.
 11 litoraque H S *litora*
 12 hujus cum x *linia: tum*
 13 tum animi H S *cum animi*
 14 Hunc ↓ *Nunc*
 16 audebit ↓ *videbit*
 17 gestu H S *gestum*
 — inscientem H S ↓ *nescientem* x *negli-*
 gentem
 18 fecisse x d.
 — in x d.
 19 versere x *versare*
 21 gesserat H *gesserit*
 23 Id H S T x d.
 — quisquam H *quisquam nescire*
 24 ignorasse H S ↓ d.
 25 homines x *res hominesque*
 — quod nullo H S x. ↓ *nullo*
 — nullo x d.
 — præditi, quod x *præditique*
 29 ejus x *suam*
 30 ejus H S ↓ d. T *suam*
 31 exterarum H *et terrarum* x *ac terra-*
 rum
 32 forte H S x. ↓ *forte ea*
 33 neque x d.
 — requiesceret H *quiesceret*
 34 res H T x. ↓ *regiones*
 131 1 temporis H S T ↓ *temporum*
 2 vitio — dicam H S T x d.
 3 de hujus x *nunc ut hoc*
 — inquam H *in*
 4 hujus H *et nostri (in marg.)* T *hæc*
 10 quem — decorasset T x d.
 11 singularibus honoribus H S x *in sin-*
 gularibus q.
 12 vos H S T ↓ *nos*
 — is x d.
 14 gloria x *gloriam*
 — niterentur H *interissent* S ↓ *interessent*
 15 dubitationi H S T x. ↓ *dubitationis*
 — præsens x d.
 16 atque perspecta x d.
 — lædatur H S *legatur*
 17 igitur x *Cn.*

VARIÆ LECTIONES.

- P. 1.
131 17 reliqua H S T χ , ψ relinquam
18 animis χ animus
21 causam et H S ψ causam
24 amboobus ψ ab omnibus
28 ad jus χ actus
29 deprecandæ χ deprecatione
32 videtur S ψ videretur
30 debet χ , ψ deberet
132 2 videtur χ videret
6 violatura virtutem χ violat virtutem
 ψ violatur a virtute
9 atque de vestra humanitate H T d.
12 puniendam χ perimendam
13 videretis ψ videritis
14 malitis χ velitis
17 videmus H S T χ , ψ videamus
— sanctum, uti H S T χ , ψ sancti, ut
18 sigillatim H S ψ d.
20 tabulæ χ causæ
21 quemquam χ quantumcunque
— populus χ populo
25 foederibus H S ψ foederis
— omnium χ omni
26 expertes χ finis expertes
— foederatos T defoederatos
29 in ea, χ mea
30 iussisset χ vixisset
— populus Romanus H S T χ , ψ præ-
tor
33 resedisset χ remansisset
— tum H cum
34 nostro χ vestro
133 2 uterentur H S T ψ uteremur
3 Tulit — civitati anteferebat S T
 χ , ψ d.
9 foederis H juris
10 civitati H d.
— hæc χ huius
14 non χ ne
15 tum — videatur χ d.
18 noluerunt χ voluerunt
19 populo χ populoque
20 propositis χ præpositis
28 juverit H juvaret
29 pugnaret H S pugnaret
30 dimicationi H S dimicationem
32 Etenim H S χ , ψ Est enim
— populum Romanum H χ populo Ro-
mano
— est H S T χ d.
134 3 pateant hostibus — stipendiarios
T d.
— sæpe S χ , ψ d.
4 cæteris T χ cæterisque

- P. 1.
134 5 videmus χ vidimus
5 perfugissent χ profugissent
8 jus et S vis et T χ jus
— infima ψ infirma
10 videbamus H ψ videmus
12 statuis χ statis
13 armis χ d.
— ditionem S deditionem
14 permiserit χ promiserit
19 auxiliis H S T χ auxiliis uti
— uti nobis non χ , ψ d.
24 externa H S T χ , ψ paterna
25 Atqui χ Atque
— interest T d.
— foederati H S foederatis
— constituent H S ψ constituturint
28 rata χ rara
29 quam χ quod
31 sint S T sunt
33 se χ si
135 1 cum T quoniam χ , ψ quam
— imperitissime χ apertissime
— populis H S T χ , ψ populi
2 est χ , ψ d.
— populorum H χ et populorum
5 omne H S χ causæ
— noster χ ut
8 potest χ d.
10 ut — Romano χ d.
14 nostro H S χ , ψ noster
15 civis χ cuius
— dicarit ψ dicari
16 Q. Maximo — Tarracone S d.
17 Tarracone H Tarracina χ Terracina
eque ψ Tarracone eque
18 Smyrnæ S d. (cum spatio)
19 ante χ d.
20 vertissent χ evertissent
21 sine χ sint
25 revenisset S ψ revertisset
29 civi Romano H ψ civem Romanum
30 rejectione χ ratione
34 via H una
136 2 nobiscum maxime χ , ψ d.
4 continere ψ contineri
— Atqui H T Atque
— cæteræ χ cetera
— nostros T nostros omnes
6 nos χ non
7 cuiusvis H χ cuius ψ ejus
12 cives χ civis
18 disputationis H disputationum
21 regione H S regno

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
136 24 ut ne quem H S d. & neque & ne
quem
25 possumus H S non possumus
— inde & d.
31 retinendi & remittendi
137 3 et ex & ex
— Lanuvini & Latini
6 Civitatem & civitate
8 consecuti & affecuti
9 Infobrium — Barbarorum & Heu-
leticorum
11 eorum H S d.
12 a nobis & d.
13 ibi H alibi (sup. lin.) T ubi & ubi
non
— ubi non est exceptum H S T & d.
15 lex S lege
— id & ea
— Gellia H S Agellia
16 definite H S diffinita & diffinite
— potestatem S est
19 jura H vita
21 sua H S tua
— repulerunt & retulerunt
23 Lentulo H M. Lentulo
— consulibus lata & conflata
— qua T quo
— exceptum H S d.
26 et consecratione S d.
27 caput & capite
— facit H & facit S fuerit
28 foedere ejusmodi? H S foedere? cu-
jusmodi?
30 de & in
32 neque poenam latam S poenam gratam
T poenam gratam vel ratam & ne-
que poenam ratam esse dico
34 illis verbis H S & illius verbis
138 1 populus R. & Populo R.
8 nostrae & vestrae
10 subito in Hispania Cn. et P. Scipio-
nes & in Hispaniam cum et C. Sci-
pionis
12 icisse H S jecisse T & fecisse
— cum & tam
13 vestra T & nostra
— vetustate & venustate
14 et publici juris periti H d.
16 de foedere & defendere
— est H S etiam
20 nostram H d.
21 auctoritate — publica & aucta
22 abest & habet
24 se nusquam H S senatusque

- P. 1.
138 25 plurimis H S T & pluribus
26 enim H S T d.
31 recipi & recipere
33 Quid id H S Quod & Quod id
139 1 comiter H S comites T comiter
— conservanto H S conservans T conser-
vavit & conservetur
3 hoc H S hujus
5 Deinde H S Demum
— jubetur & videbitur
9 communiter T d. & comiter
10 insolitum & insolutum
11 monstrat S T monstrans
12 benigne & d.
— et H S T & d.
— communiter T Comi
14 communiter & comiter
15 Romanus H S d.
16 potest & possit
17 caveretur & caveatur
— majestas & civitas
— a H T & d.
23 quae & quem
24 repetentibus & repentibus
29 habere & haberet
30 cautum & tantum
31 esse & esset
32 quae & quod
140 2 defendo H S defendendo
3 ac H T & ac studio S studio et
— ab H bis ab S iis ab
4 nomenque H mentemque (sup. lin.)
5 quos T & qui
— nobis H S & nostris
— inferrentur & inferrent
8 arce T arte & Marte
9 se H S sic
10 ut H aut
11 ipse T & d.
— ac H S vel T et
13 et H S ut
17 pecuniaque H S pecunia
18 fecerant H fecerunt
20 fit H S & sint & sine
21 fit H S sint
— fit S sint
31 Gaditanos & Gaditano
32 excitabo & & excito
— quos H & d.
34 periculi mistos & periculosissimos
141 1 inaudita H & jam audita & mandata
— ut T d.
2 senatusconsulta H S T & & senatus
convitia

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
141 3 populus — fundus χ d.
— fundus T *fundum*
4 fit H *fit*
— cum scita H d.
5 sua χ d.
6 ius T *ejus*
7 honore H *honorem*
— judicaret T *judicavit*
8 quam cum χ qui tum
10 testes T *teste*
11 joris χ viri
— quis T χ qui
12 quin χ \downarrow qui
13 interceptum χ interfectum \downarrow septum
— perpetuo H S T χ \downarrow perpetuum
15 suos H T nos
16 commendandi χ commorandi
21 permissu H S χ \downarrow permissa
24 et χ d.
25 consequantur H S χ consequantur \downarrow
— *consequatur*
— civitatis H T χ \downarrow adsunt civitates
27 ut ex S T \downarrow et
— nobilissimo civi H T χ nobilissimum
— *civem*
28 defensorem T *defensorum*
29 arbitrentur H S *arbitrarentur*
30 eorum H T *eorum*
33 illam χ illa
— nobis χ d.
— et χ ut
142 2 dubitatum T *dubitandum*
5 jam χ d.
6 prædatorio χ præditarios
7 consultores H S *cum consultores*
8 nonnunquam T *nunquam*
— Furium T *Furinum*
— Cascellium H S *Casellum* T *Catullum*
— prædiores T \downarrow prædicatores
9 nos χ vos
— M. χ a M. A.
10 quod χ quam
12 belli H S *jure belli*
— juris χ viris
16 constantiorem χ et constantiorem
17 religione χ \downarrow religionis igitur
— igitur H d. χ a M. A.
18 summa χ \downarrow d.
19 Camertinum H S *Carmentinum*
20 condemnari T *condemnari apte vel*
— *æque* χ *condemnari apte*
22 Existat χ Extimetur
23 potest χ potestis

- P. 1.
142 25 ignarum H S *æqui ignarum*
— se T d.
27 legisset H T \downarrow egisset χ adisset
— quanta T χ *quanta bella*
— et confecit H S *confecit* T *fecit*
29 nullo H S *nonnullo* \downarrow *nonullo*
30 a republica H S *republica* χ *ac rep.*
— a χ ac
31 quemque \downarrow *quemquam*
32 Iguvinationum neque Camertium H S
— \downarrow *Ignatium neque Camertium* T *Ignatium nec Cameranium*
143 3 num quis χ iniquis
— esset H S *est*
4 est vocatus χ *vocaretur*
— L. Matrinus H S T. *Macrinus*
5 donasset \downarrow *donasset et*
7 Spoletinus H S *Spoletinum*
12 negabat χ \downarrow *negabant*
15 per χ d.
19 delectum χ *dilectum*
21 C. χ d.
22 aspectus χ *affectus*
27 auctoritas immortalis χ *inde mortalis*
28 pater H S \downarrow *magni pater*
29 qui vivit Ravennæ H S \downarrow q. *vibium*
— *Ravennatem*
30 Ravennæ χ *Ravennate*
31 quid ? cohortes — novem Gaditanos T χ d.
— quid ? Heraclienfium legionem H
— *quid Heracliesina lex ? at S* \downarrow *quid Eraclesina lex. at*
144 1 quoniam de H \downarrow *quod cum*
3 Q. χ *Quid*
— Fabium Saguntinum ? quid H S χ
— *Fabius agant ? nunquid* χ *Fabius Saguntinus ? quid*
4 adest H χ *abest*
5 Aletrinenfem H S \downarrow *Avernienfem* T
— *Apenienfem* χ *Avenienfem*
10 quod L. χ L.
12 vero χ *enim*
13 Gaditanum H S \downarrow *Gaditanos* χ *Gaditano*
— *Hasdrubalem* χ *Adstruballi*
— illo H S d.
14 fabros H χ *fabius* (*sup. lin.*)
16 tum χ *tunc*
20 enim H S T χ \downarrow d.
22 imperatorum H S T \downarrow *imperato-*
— *riam*
— *feriet* T *feriret* χ *fiere*

VARIAE LECTIONES.

- P. l.
 144 23 cujatis fiet H S T x, ↓ civitatis
 fi et
 24 cives H S T x, ↓ cives fortissimos
 25 adsciverunt T consciverunt
 29 judicum x judicium
 31 prae se H S T x, ↓ saepe
 32 Papia x Papinia
 — repetentibus x, ↓ repentibus
 33 judicatori x judicari
 34 civitatem S T x, ↓ civitate
 145 1 sunt liberati H S T x, ↓ d.
 2 populus ↓ populos
 8 ictum ↓ esset cum
 11 Cossinius H S ↓ Cosminius T Cosmi-
 nus x Eos Mimus
 — Tiburs H S T x Tibur
 12 damnato x damnatio
 — T. H S T x d.
 13 civis — Massone T x d.
 14 Copenios ↓ Copenius
 — damnato H S x, ↓ damnatos
 15 Massone H Masso
 — factus x, ↓ factus nostris?
 16 manu x sine manu
 17 licebit x, ↓ licebat
 18 poterunt H poterant
 — eis H d.
 19 licebit H T ↓ liceat
 — accusatori x accusatur
 23 in H x d.
 24 Licinia x lacinia
 — genus H x, ↓ in genus
 26 nisi x nec
 — calamitate x calamitates
 27 nimis x minis
 28 judicum x judiciorum
 — rata x rara
 146 4 nominata x nomina
 — illam H illa
 6 tamen x tum
 — voluerunt x noluerunt
 7 mente T incute vel mente
 8 precaretur T precarentur
 — fere x ferre
 12 Calliphana S ↓ Callipbiana T Ca-
 lipbina x Calipbena
 13 fundos factos x fundus factas
 15 arbitrabimur H S arbitrabamur
 17 multo x multa
 18 non H d.
 20 incenderet x intendet
 21 mœrentium H x, ↓ inbœrentium
 22 permanarent x permearent

- P. l.
 146 23 suæ H T x, ↓ sua S summa
 — videbatis x videbamur
 26 correpta x, ↓ corrupta
 27 libidinis H libidini
 28 Crassum — non tenebat H S T
 x, ↓ d.
 31 saepe ad alienos homines H S T
 x, ↓ d.
 32 saepe T sed saepe
 147 1 quod H quo
 — in tribum x vi tribuni
 — Crustumina H Clustumina x Clu-
 stiminam
 4 Theophanis H Theophani S T x, ↓
 Theophanii
 9 vellicant H T x, ↓ idcirco vellicant
 10 maledico dente H S x, ↓ maledi-
 cente T maxime dente
 — amicis H S x amici
 14 non — potentissimi T d.
 — concessit H S x, ↓ cessit
 16 ac partis x aut patris
 18 ut T ut etiam si x ut etiam in
 — illa S d.
 19 communium ↓ d.
 — non modo non H S ↓ non modo
 20 vestris T d. x nostris
 — nostrisque H S T ↓ vestrisque
 — Cornelius H S d.
 21 omnes x, ↓ omnis
 22 meos x d.
 — munus H S minus
 23 et x d.
 26 ab hoc x ad hæc
 28 et multi H S multi
 29 inimicis x inimicus
 31 impari H S T x, ↓ imperito
 — avocabat x advocabat
 32 nobis S T x, ↓ vobis
 33 familiaritatibus x familiaribus
 148 3 cum x tum
 4 perdoctum ↓ perductum
 5 avocarem H avocarent
 — videtur H S ↓ d.
 6 sentias x senties
 7 id H S ↓ d.
 8 unquam T d.
 9 proficit H S profecit
 — aliquid x d.
 10 proficit H S profecit
 11 Voluimus H S x, ↓ Volumus
 12 Dolorem x d.
 — alii, nos H S x, ↓ in alienos

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 148 12 luctum χ luctus
 15 novo H T χ ψ novem
 23 sententiam H ψ in sententiam
 — aliquod H ψ in aliquod
 — cursum H T χ d.
 25 quos H ψ quo
 27 affectatoribusque H χ ψ affectatori-
 busque
 30 si χ d.
 149 4 fabrum χ Fabium
 5 probavit χ comprobavit
 — est H ψ ejus
 — observantiamque H S observantiam
 6 hic ψ huic
 7 commodorum χ incommodorum
 8 obfuerint ψ d.

- P. 1.
 149 9 bonum χ ψ homini
 10 in iis χ ab his
 11 regione H S T χ ψ regiones
 — orbem H orbis
 12 definiunt χ diffiniunt
 13 perferri H S T χ ψ deferri
 19 Pompeius H S T χ ψ Pompeius pa-
 ter
 20 pater H S d.
 — L. Crassus H S D. Crassus T χ M.
 Crassus ψ Drusus Crassus
 21 si populus H S siue populus T p. 2.
 22 judicarunt H S judicant
 24 errare χ carere
 30 perſepe ψ per se

IN

L. CALPURNIUM PISONEM

ORATIO XXXVII.

Edit. Olivet.

MSS. CHST χ I

- P. 1.
 151 1 vides C H S χ sentis
 3 nos C S vos χ d.
 4 putridi H S putidi
 6 impulit C impulsit
 7 fefellit T bos fefellit hic in fraudem
 — induxit C S induxit χ induxit
 8 lutulenta C S T χ luculenta
 — noveramus C H S novimus T nora-
 mus
 10 periculum C H S χ parvulum
 14 gloriabitur H S T χ gloriabatur
 17 novo CHST χ d.
 — tu H S T sum
 18 nunquam χ nunc
 21 te vivum C H S χ trivium T te vi-
 num
 152 2 perspecta CHST χ perfecta
 4 parto S parco
 6 ac CHS χ At
 — ea C est
 10 quin ii C S iii H χ bis

- P. 1.
 152 10 ii — consul T d.
 — te CHS χ quin te
 15 uterque C utrisque (cum puncto sub
) H S χ utrique
 21 Rabirio CHS χ Rabirii
 24 fortes χ fratres
 27 multa T multaque
 153 3 incendium χ incensum
 7 his C hic
 — propter χ pro
 8 republica T populo Ro.
 12 dicere C S dicere
 13 jurarem H vitarem χ juraret
 20 mecum H non mecum
 26 fuit CHS χ fis
 27 Metellum CHS χ Luscellum T Lu-
 cellum
 — Q. Marcium CHST χ C. Ma-
 rium
 29 illum CHS χ illos

VARIÆLECTIONES.

- P. 1.
 153 32 magistros CHST χ *magnos*
 34 Kalendas Januarias CHS *Kalendis*
Januariis
 154 1 Compitaliorum T *Capitoliorum*
 — incidisset χ *incidissent*
 5 Ergo CHS χ *Ego*
 6 te, a P. Clodio, fatali CHS *tribuno*
a facili χ r. a facili
 7 Ælia et Fufia T *Helia et Suffia*
 — everfa CHST *versa*
 9 sunt χ *d.*
 12 modestiæ χ *molestiæ*
 — censoria CHS χ *d.*
 — tu CS *tum*
 13 consulem CHS χ *consule*
 — tum CST *cum H χ eum*
 22 iudicium CS χ *iudicium*
 — notionemque CHST χ *rationem-*
que
 23 quas T *quales*
 — est χ *esse*
 30 solitus C *solitis χ solutus*
 — delectus C *dilectus*
 32 turpe CHST χ *turpe esse*
 — proditor C *perditor*
 33 constituebantur χ *constituebatur*
 155 3 senatu χ *senatus*
 7 primam CS *prima*
 13 si tua CHS χ *sua*
 14 conjunxisses, a CHST χ *conjun-*
eris sed a
 16 præsidium χ *præsidio*
 17 qui χ *quis*
 18 nequitiam, χ *malitiam*
 19 agnosceret χ *cognosceret*
 21 ad CHS χ *a*
 22 e χ *enim*
 24 popinam H χ *pompam*
 — te H χ *tu*
 — diceret CS *diceret*
 25 vinolentia C *vinulentis χ violentis*
 28 nidore χ *d.*
 — tu CHS χ *tamen*
 29 eructando H *eruptando*
 32 sentires χ *sentires eis*
 — gravis C *gravius*
 — Calatinus C χ *Catilius S Catalinus*
 33 Cæsoninus T *Cæsonius χ Censonus*
 156 4 concione C *concionem*
 5 enim χ *d.*
 6 et HS *etiam*
 — fuerat consulis; animadversio CS χ
fuerat. bona consulis animadversio T
fuerat bona consulis animadverso
 Tom. VI.

- P. 1.
 156 13 Voluit HS *volunt*
 14 ille CHS χ *illi*
 18 illi χ *ille*
 21 illi H *illo*
 23 infita χ *inferta*
 24 geminum CS *geminum*
 — consiliis CHS χ *consilii*
 — me T *d.*
 25 Pompeium χ *Pompeio omnium*
 33 indicium CHST χ *iudicium*
 157 3 ac furori CHST χ *d.*
 9 noster χ *nostri*
 10 illud HT *illum*
 — senatus χ *d.*
 11 ne χ *non*
 16 rediret CS χ *redire*
 — fecit CHST χ *facit*
 17 afficeret χ *afficeret*
 18 relinquis CHST χ *non relinquis*
 19 minando T *nominando*
 25 populi Romani S *p. r. T d.*
 — occasum T *occisum*
 — reipublicæ CHS χ *d.*
 27 quærebat χ *quærebat*
 — suo T *d.*
 31 adstipulatore χ *ad stipulatorem*
 32 putidæ χ *putridæ*
 34 opis T *operis*
 — expetebam CHS χ *expectabam*
 158 1 consulem — quem χ *d.*
 2 possem χ *possum*
 3 et T *d.*
 — suo χ *d.*
 6 consulis, et HS *consulto χ consulis*
 9 Ac χ *At*
 10 cum χ *tecum cum*
 — bustuario CHST *bustario*
 17 igitur CHS χ *d.*
 19 barbaro H *barbato (sup. lin.)*
 — Epicureo CHS *Epicuro*
 — laternario CHST *lanternario*
 — quos T *quos quidem*
 20 neque supercilium CHST χ *su-*
percilium
 21 cymbala ac crotala CHS χ *crotalia*
T crotalici
 — in HS χ *d.*
 30 ipsa H *d.*
 31 ex χ *et*
 32 impunitate χ *importunitate*
 159 1 dierum χ *dicam*
 2 intemperantissimas CHST *intem-*
peratissimas
 3 perpotationes T χ *potationes*
 Y y

VARIAELECTIONES.

- P. 1.
 159 5 cantu x cantus
 11 Lapitharum C Lipbitarum
 14 Tu x Tum
 15 tu CHS x tum
 — lictoribus C litoribus
 16 consulatum HS x consulatus
 — quæ — declarari putas C d.
 18 consulem C consul S cor.
 20 tuendo — consulendo CHST
 — x d. x T d. H d. O mioritur
 24 illa x illam
 25 templum CHST x templo
 — et H d.
 26 aditu CST adito
 27 reliquijs C reliquis
 — atque H utque T d.
 28 Romani x d.
 29 relegarentur CS religarentur
 32 iudicaret CS x iudicant H iudicavit
 34 certe CHS x certo
 160 1 igitur — consules T d.
 3 nominabuntur T nominabantur
 7 insolentia x insolentiam
 8 Seplasia x Selapsia
 10 Jubellio CHS Vibullio T Belio
 16 cerussataque CHST pulsataque x
 pulsataque
 19 redundat CH x redundant
 21 mei x meo
 — meminerat x meminerant
 23 donarant T donarunt
 — se habere CHS x si haberem
 24 fortunas CH fortunatos S fortunatus
 25 defenderunt T defenderant
 26 absentem CT absente
 — referente x referentem
 27 revellente H evellente
 28 tu HST x tum
 29 Eequod CHST Et quod
 31 At x An
 32 meam CHST meam domum
 33 ardentem C ardenti
 161 1 duxit CHST x dixit
 2 tibi paruit CS desperavit H dispa-
 vit T disparuit x desperavit
 — curiam T curia
 7 At ne tum x Anno tu
 8 Cæsonine CHST x Cæso
 9 experrecta CHST x experta
 — celeriter C celeritate
 12 pestem morari x vel ordinum pes
 17 populi Romani CHS reip. x r. p.
 21 tamen T tum
 25 iceras CHST x jeceras

- P. 1.
 161 25 noluisse CHS voluisse
 26 tibi H ejus
 — si exercitum x exercitum
 28 te x d.
 32 non — relationem T d.
 33 tum CHS tu x tute
 34 in CT d.
 162 1 auctoritatem CHST x auctoritate
 — servarat CH servaret
 5 asturos x auctores
 7 obstricti x ascripti
 — lege C leges
 9 Quæ — tempus (176. 22) T d.
 — inusta x iusta
 11 e C enim
 12 nullo x nulla
 14 putabitis CHS putabatis
 17 vos x nos
 19 putabitis CHS x putabatis
 20 qui x quis
 21 instituta CHS x instituta non mores
 25 omnibus x omnibus
 26 prosequabantur CHS persequaban-
 tur
 27 foedissimum H fetidissimum
 31 admurmuratione x ad murmuratio-
 nem
 163 2 Qui si CHS x quasi
 6 Cum CHS x tum
 8 quod x quos
 11 privatim x privatim
 12 optandam x optandum
 — duco H dico
 17 male precarentur H d.
 20 quævis CHS x ejus
 21 illud H illum
 22 tranquillissimo C tranquillimo
 29 Insuber CHS Insuper
 164 4 celeberrimæ CHS x civitatis cele-
 berrimæ
 — conciones HS concionis
 6 principe x d.
 7 putaretur C poneretur
 9 perscripta x præscripta
 11 præterque x præterquam
 12 tribunos H tribunus
 — plebis CHS x d.
 13 quem x quæ
 17 ullam C ulla
 19 multitudinem CHS x nec multitu-
 dinem
 — splendidiorum HS splendorem
 23 id x vel
 25 hara H ara

VARIÆ LECTIONES.

- P. l.
 164 27 quos χ quod
 28 quos χ quod
 29 plane — liberi χ d.
 31 Thessalia χ Thessalia
 32 addicta C H S χ addita
 33 dederat C dederat
 — tua C tuo
 165 1 gessisti — consulari χ d.
 3 non captas χ nondum
 6 ut cum ficario C H S cum ficario
 7 spoliata χ despoliata
 — conferam H d.
 8 cum H non
 11 barbarorum C barbarorum
 — Macedonicis H S χ Macedonibus
 12 gladiatorum C H S χ gladiatorum
 13 consulari C H S χ consularis
 14 rediit C H S χ redit
 17 tum C H S χ tu
 18 Misi C S χ mihi
 — unquam χ inquam
 19 mea C S χ jam mea H non mea
 20 tu C H S χ tua
 21 despexisses χ desperasses
 22 abdidierint C H S χ abdidierunt
 24 condemnarint H condemnarunt
 — nullo χ ullo
 26 aut χ baud
 — prudentiorem H χ prudentiorem
 31 Macedonia C Macedonorum
 34 interitus C in te (cum asterisco et spatio)
 166 3 abdomini C d. (cum spatio trium verborum) χ d.
 5 et dignitate χ d.
 10 tunc C H S tunc
 13 sint C H S χ sunt
 — ex C H b
 17 foedissimæ χ foedissimas
 18 suffixos H S fixos
 20 est C H S χ esse
 21 viri C H S χ d.
 — possunt C possent
 27 ne χ ut
 33 amissio C amissitudo
 167 3 Minturnensium C Mintunensium
 4 naufragum χ naufragium
 8 Thyesteæ C H S Thiesteæ
 16 quadam C H S χ quædam
 — in C H S χ d.
 18 duo C H S χ duos
 25 M. H et
 32 gesserint χ gesserunt
 34 crederet C crederent

- P. l.
 168 2 teterrimis H χ deterrimis
 11 non C H S χ d.
 15 homines χ d.
 16 quemque C H S χ quæque
 18 deturbat χ perturbat
 24 nullo C uno
 28 furere C H S χ furere nisi
 30 major C micior
 — Si C H S Quam si χ quæ si
 32 pertineret χ pertinet
 169 3 partim C S χ partem
 — prædæ C S χ prædam
 — libidines C H S χ libidinis
 6 extruendum χ extrudendum
 — cum jam egeret C H S d.
 7 et H χ d.
 13 eduxit χ duxit
 15 Alexandrino C S χ Alexandro
 24 veteres C veteri
 25 Julia χ Julæ
 28 et χ a
 29 fibi C S χ fibi cum H fibi et (sup. lin.)
 33 Gabinii C S Gabini
 — præcidit C S χ præscidit
 170 4 colonia C H S colonia
 6 concursus C H S χ occursum
 19 patres conscripti C populus R. S
 p. c.
 24 lictoribus C lictoribus
 — quis C H qui
 — tum C H S χ tu
 31 O C S O
 33 braccatæ C S brachatæ
 171 1 enim C H S χ enim tum
 9 otiosum χ occisum
 14 sagula χ singula
 17 nullius χ nullus
 — negotiatoris H negotiationis
 18 unquam χ nunquam
 20 dixissem — introisset χ d.
 — sponsione C S responsione
 — ni Esquilina C H menia Esquilina S
 ni mænia exquilina
 — introisset C H S introisse
 21 debuerim χ debueram
 22 quispiam S quisquam
 23 Macedonicis χ Macedonibus
 24 proconsulibus C S χ consulibus
 — qui χ d.
 29 addicebas C S χ abdicabas
 31 provinciæ χ provinciæ viderentur
 32 vidi, qui et χ vide quam

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 171 34 D. Silanus C *Decimus Silanus* H De-
 cins Syllanus S *Decimus Syllanus*
 172 3 prætexit x *præterea*
 6 iusti H S x d.
 8 aucupari C *aucupare*
 9 confectari C H S x *festari*
 — animi C H S x *animus*
 11 modo non C x *modo*
 18 iuventute C *juventutem*
 173 1 homullus x *homullus mutare*
 2 præclara C H S *parate* x *parata*
 3 genero suo H d.
 4 ista C d.
 7 reslinguas x *refringas*
 9 eruditus C *eruditum*
 12 delectent C H x *delectant*
 13 divinus x d.
 20 et x d.
 24 corporis C H S x d.
 25 Flamininus C H S x *Flaminius*
 31 conduxerat x *concluserat*
 32 Nummus H d. (*cum spatio*)
 174 3 retulit x *retulerit*
 6 oīx *et doctum te thece*
 — quin — lutum x d.
 — jam C H S d.
 7 adscendentem H *adolefcentem*
 — fractum x *factum*
 12 spiculis C H *spiculi*
 13 ubi x *tibi*
 — ibi x *tibi*
 18 qui H S *quin*
 20 prudentior C H S x *doctior*
 — Cotta C S *CoBa*
 23 laurea C H S x *coronæ laureæ*
 — cum x *cur*
 27 fis x d.
 — Themista C H S x *Themistea*
 28 verberari C H S x *verberare*
 — noluiſti C *voluiſti*
 30 non x *tuo*
 33 gratiam C *gramen*
 34 auxilium x d.
 175 1 senatoriam C H S x d.
 — ut C S x d.
 4 perditorem C H S x *proditoram*
 6 et ornatissimus x d.
 7 relegatas C S *relegatus*
 8 cupit x *caput*
 11 tam C H S x d.
 12 apparatissimi C H S x *paratissimi*
 13 sed ne x *sens*
 14 ullo x *nullo*
 19 audebit C H x *audibis*

- P. 1.
 175 20 gratia C H S *confusa*
 21 P. Clodio C *patribus conscriptis* S x
 p. c. *confusa*
 — amoribus C H S x *majoribus*
 23 enim C H S x d.
 24 abdominis C H S *abdomini* x *ob do-*
 mini
 25 improbus x *improbos*
 176 3 subrancia C *subranda* (*cum asse-*
 risco)
 5 a C et
 6 Bibitur usque C S x *bibiturus quæ*
 H *habiturus quæ*
 7 eo, dum C H S x *eodem*
 — ministretur C H S x *ministrentur*
 21 metiri x *mentiri*
 23 acriter T *autem*
 25 expiscatus C x *explicatus*
 26 omnes x d.
 27 adhinnit C S T x *adhibuit*
 29 dicerentur T *dicetur*
 — iste C *ista*
 30 quomodo C H S x d.
 — aiunt H *ait*
 — pilam x *palem*
 — tabulas C H S T x *tabellas*
 31 decernere T *discernere*
 177 3 perpolitus x d.
 5 si C *se*
 — modo x *non modo*
 6 ut assentatorem x *et assentatorem*
 11 omnes x *omnis hominis*
 — omnia adulteria x d.
 14 quis C H S T *qui*
 — possit T d.
 17 more x *mori*
 22 qui x d.
 25 intemperantissimæ C S T *intempera-*
 tissima
 — cum C H S T x d.
 28 ulla T d.
 31 illos x *illo*
 34 ut C T x *ut non H S ut nunc*
 — fecerit C H S x *fecit*
 178 4 Tuæ dicis C *Tu dicis* T *Tu dicis*
 7 dixi hanc x *dicas*
 — qua C H S x *quam*
 11 concessurum T *consensurum*
 — Quære T *Quæra*
 — familiari x d.
 12 te C d.
 14 Concedat T *Accedat*
 15 hærerem x *haberem*
 17 e C H S T x d.

VARIAE LECTIOES.

- p. 1.
- 178 18 indicasti CHST χ iudicasti
 19 minime χ d.
 20 intelligi CHST χ intelligis
 25 uno CHS χ unum
 27 perniciemne non C perniciem nonne χ
perniciem nec
 28 amicissimi CHS χ amicissimum
 31 quid CHST χ quidem
 — tu de CHT de
 33 configere S confugere
 34 quos despicerem; non attingere C
 HST χ d.
- 179 1 iratus T d.
 — enim χ d.
 2 tamen est omnium χ d.
 4 amor CHS χ amore
 — conjunctione χ cognitione
 8 periculorum χ periculo
 9 licentia CHS χ licentiam
 10 vestrae — effecerunt S d.
 13 adito χ editu
 24 Ecquid C Et quid
 26 furebat H ferebat
 28 esse CH χ est
 29 servare CS χ salvare
 31 defuturum CST χ non defuturum
 32 inimiciorem HT inimiciorum
- 180 1 eo C eos
 5 carissimus C carissimum
 6 ne CHST χ d.
 11 ei CHS χ d. T ego
 15 consili C consilio
 18 eum χ cum
 21 Jam — inimicum T d.
 — sed T sed etiam
 22 modo T d.
 23 quod — id quod T d.
 — amicus CHS χ d.
 24 amicior HT amicior
 25 etiam H est
 — inter se CHS χ d.
 26 cominus χ quo minus
 — decertarint CT decertant χ decer-
tavit
 27 Atqui CHST Atque
 28 tum C χ tu
 30 posita χ d.
 34 seseque — tantas res T d.
 — inexpiabilemque C S inexpiabilem
 χ d.
- 181 1 tamen CS χ tantum
 2 esse C d.
 — imperio H imperium
 3 vallum χ vallum

- p. 1.
- 181 5 perfecit χ profecit
 6 montes CT mentes
 — exarvissent CT χ exhaussissent
 8 expetat CT χ expellat
 10 fata CT falsa
 — tu CHS χ cum tu T cum
 12 a T d.
 15 illi χ ille
 18 debebat χ debeat
 19 versatur CHS χ versetur
 20 non nolint CH χ non nolit S omnino
nolit
 21 infirmo CHT opimo, tam infirmo S
oppimo, tam infirmo χ opimo quam
infirmo
 23 extitisses χ extitisset
 24 investigatas C investigatum (sup. lin.)
 χ investigasse
 — esse H χ causae S d. (cum spatio)
 26 ingressus CHS χ gressus
 27 Notata CHST χ Notanda
 28 cum CH tum
 30 addixeras χ adduxeras
 31 timentem — dubitantem χ d.
 — multumque CHS et multum
 32 quem C que
 34 hospitis C hospitii
 — quem χ d.
- 182 1 eduxeras CHST χ tu eduxeras
 — hominis T hominum
 — incideret T ocininis cideret
 — Tum CHST χ Cum
 4 Rabocentum T Rabacentum
 — Bessica C Bissica
 5 Cotto CHS Cotto
 7 polliceretur C polliceret
 9 Cotto CHS Cocco T Cotto
 11 defectione χ defensione
 — Sentium praetorem C χ Sextio pr. H
 ST Sextio praetore
 15 nostra χ d.
 — perturbarunt C perturbasti
 16 abduxerunt CST χ adduxerunt
 17 abripuerunt CST arripuerunt
 19 Urii CHST χ vel Suri
 21 affigerentur χ afficerentur
 23 necati χ negati
 24 laceffiti χ laceffiti
 26 tuæ CHS suæ
 27 quæ T qua est
 29 centies T d.
 — octogies T octogies
 32 Apolloniata CHS χ Apollinata T
Apollinatas

VARIÆLECTIONES.

- P. 1.
 182 32 dedissent x dedidissent
 33 Fufidium x Fufidium
 183 1 praefectoque H praefecto
 — evertisti x emersisti
 5 extortum H d.
 8 frumenti C d. (cum spatio trium aut quatuor verborum) x d.
 10 ego x ergo
 13 notum CHST x notum est
 14 recordere CST x recordare H recordari
 — armorum CS marmorum
 — ecquid CS et quid
 21 factam x factum
 25 Pontum C Pontu x Ponto
 26 abjectio CHST x obiectio
 27 sed — succederetur x d.
 29 praepositus x propositus
 — abs H a
 33 quod H quid
 34 quod T tum
 184 1 decessionis CHS decessionis x discessionis x descensionis
 2 post CHS x d.
 — Thasum CHS Thasum T x Tarsum
 3 Autobulo CHS x Antibulo T Antibole
 — Timocle CS Timocle x Chymode
 4 quod CHST x d.
 5 Eachadia T Eucadia
 — Exegisti x egisti
 7 qui cum concursu T quid cum concursu
 9 Beræam CHS Beræam T Beronam
 — profugisti HST x perfugisti
 — spe x saepe
 13 coronarium CHS x coronarum
 14 decerni ac x te
 16 ut in Achæorum CH ut in Achorum
 S x Utinachorum T Utinæorum
 17 talentis S talenta
 — tantum x tantum et
 20 mitto CHS x d.
 22 liceat CHS x possit
 23 disjuncta CHST x disjuncta est
 25 O HS et
 — Arfinoen CHS x Arfinoan T Arfinam
 26 Stratum CHS Thracum T Theacum
 — Naupactum CHS x Neopactum
 28 Ambracia CHS x Ambrachia
 — primo C premio
 29 Agrinarum CHST Aggrinarum

- P. 1.
 184 30 relinquere x derelinquere
 185 3 exitum CS x exitum
 4 spectaret CH x spectaret
 — caque HST x ea
 6 praeposterus x praeposteris
 7 caesarum x caesaris
 8 funesta CHS x d.
 9 indicia CHT x judicia S e judicia
 11 quos x quo
 12 juratus x iratus
 15 Brundisiumque CHT x Brundisiumque
 17 arbitrabantur CHST x arbitrantur
 18 metu C x motu
 23 in ipsum CHS x ipsum
 25 non CHST x non enim
 — excellunt CHST x excellent
 27 et turbam CHS x turba
 — flagitiorum S d.
 — mihi T nihil
 — inauditam C inaudita
 28 nihil est CHS x nihil
 29 Admonebit H Admonebat
 30 videtur x d.
 32 Ecquid CST Et quid
 — ecquid CST et quid
 33 simus CS simul (sup. lin.) T sumus
 x simul
 34 voluerit; nec, quisquis x d.
 186 2 conjicietur CST x conjicientur
 — judicabunt x judicabuntur
 5 nolim CHS x velim
 9 videtur x videbitur
 10 quod forti x d.
 11 civi C x cui T civibus
 12 hæc civitas CHST x hic ejus
 13 judicum CHS x indicium
 14 e CHST x a
 15 maximis x maximus
 — liberarat CS liberavit
 16 in iis CS x iis H bis
 17 permansit CHS x remansit
 18 provinciae CHS x d.
 — stuprum CHS x ad stuprum (sed in H "id" s. l.)
 20 adstrictos T ascriptos
 22 expectem dam x expectendum
 23 diribeantur CHST x diripiantur
 24 aditu CHST x auditu
 32 Ambracia CHST x Ambrachia
 — Parthini CHS x Parthenum T Partheni
 — Bullienses T Bulienses

VARIAE LECTIONES.

p. 1.
187 8 ex trinis æstivis C x d. (cum spatio)
13 videri CHS x vidaris
16 si CHS T x d.
18 commentatum T commendatum
— quis te damnatio. CHS x d.
21 eventis x eventibus
29 cui x cuius

p. 1.
187 31 in x d.
188 1 ego CHS x d.
3 iudicii CHS x iudicium
— contemptum x contentum
10 indignitate x dignitate
12 viderem. CHS viderem. suis.

PRO T. ANNIO MILONE ORATIO XXXVIII.

Edit. Olivet.

MSS. CHS T u, r, x 1, 3 ↓

p. 1.
189 2 cum u cum consul x 3 cum contra
3 Milo H u, r, x 1, 3 d.
4 me C meque
5 hæc C hoc
6 fori x fori, qui quoque
7 requirunt C minime vident S desiderant
Te d.
8 confessus u, r consensus
10 etfi T x 3 si
— collocata H T u, r, x 1, 3 collata
11 oratori x oratori terroris
13 quidem C T u, r d.
— possumus u possumus
14 putarem r putare
— cederem u d.
16 sapientissimi C et sapientissimi
— et x 3 d.
— iustissimi CH T illustrissimi x 3 d.
22 nobis C vobis
— præsidium H præsidium esse
190 3 intuentes x 1 confluentes
— ex — cernitis CT u, r d. HS
cernitis x 1, 3 d. (sed alia manu
infer.)
4 pars u parte
— hujus exitum iudicii C u hic neque
non videtis r hujus iudicii videtis
x 1 hujus exitum iudicii videtis

p. 1.
190 5 cum C tamen HT x 3 tum
6 fortunis x 3 fortunis suis
— putat H putant
— decertari x 3 certari
9 pavit C T x 3 paravit
— incitati H concitati x 3 excitati
10 præirent HS prædicarent
12 illud u d.
— pro x 1 præ
13 neglexit u neglexerit
16 vobis u nobis
17 delectis C disertis x 3 dilectis
— est u d.
— ubi r ur
18 sæpe u, x 3 d.
20 vos x 1 d.
— nos x 1 d.
21 lugeamus u lugemus
22 civibus C curibus (sup. lin.)
— vestram CH T u, r, x 1, 3 per vestram
23 recreemur r recreemus
24 nobis C x 1 vobis
— duobus ↓ ducibus
25 spe r sæpe
27 Equidem CH T x 1 Et quidem
29 Miloni u d.
— quod C quos HS x 1 ↓ quia
191 1 rebusque CHS r, x 3 ↓ redus

VARIAE LECTIOES

- P. 191
1. omnibus χ 1 d.
 - 2 abutemur C T arbitremur χ utemur
 - nisi ϵ ubi
 - videritis C T \downarrow videretis
 - 3 deprecaturi χ precaturi
 - hoc ϵ d.
 - 4 multa H d.
 - condonetis ϵ condemnatis
 - 5 postulaturi χ 3 postulari
 - ut χ ut quia
 - 6 populi Rom. χ resp.
 - 7 nobis C vobis
 - ut χ 1 d.
 - ab inimicorum audaciam C ob inimi-
corum audaciam
 - 8 ut ϵ , χ 1 d.
 - 9 orationem C H T ϵ , χ 3 rationem
 - propria C prima
 - 10 videntur χ 3 videantur
 - et C H S T ϵ , χ 3 \downarrow d.
 - 11 saepe T d.
 - saepe C H χ 3 d.
 - concione T concionem
 - 12 esse χ 3 d.
 - 13 esse C T ϵ , χ 3 d.
 - 14 disputant H ϵ obijciunt
 - 15 esse H T d.
 - 16 est C d.
 - 17 ac C T ϵ aut
 - 18 existimatis χ 3 existimatis
 - 19 C. C Cn. χ 3 d.
 - 20 Ahala C Hala
 - ille C H d.
 - 21 e fctis χ 1 \downarrow effctis
 - etiam C H S T ϵ , χ 3 d.
 - prodiderunt C tradiderunt
 - 22 divina χ divina
 - 23 diurnum C diuturnum
 - autem \downarrow aut
 - 24 defenderit C \downarrow defenderet H defendat
 - voluerunt ϵ , χ 3 noluerunt
 - 25 aliquando χ 3 aliquem
 - 26 ab χ 1 d.
 - 27 jure C in Romani
 - 28 est C H T χ 3 d.
 - 29 cum C animi
 - 30 Marii C Marius
 - ejus χ 3 d.
 - 31 vir χ 3 d.
 - 32 afferri ϵ , χ 1 \downarrow inferri
 - nex χ 3 lex
 - 33 Judices T χ 3 d.
 - 34 verum C H S ϵ , χ 1, 3 \downarrow verum
etiam T verum esse

- P. 192
- 18 haufimus C bauximus χ 3 auximus
 - 19 ad quam ϵ a qua
 - 20 si in vim C d. T si mutam
 - si H ϵ S T ϵ , χ 3 d.
 - 21 omnis χ 1, 3 omnibus
 - 22 ei C enim
 - 23 luenda χ 3 levanda
 - justa \downarrow iuste
 - repetenda C repetenda ϵ
 - 24 causa C tam
 - 25 sui defendendi T defendi
 - 26 maneat χ 3 manet
 - 27 id memineritis C admemineritis
 - 28 quod C d.
 - dicitur C dictum
 - 29 in C H S T ϵ , χ 1, 3 \downarrow d.
 - 30 etiam ϵ d.
 - 31 est C d.
 - 32 ad H S χ 1 \downarrow aut ad
 - 33 hujus χ 3 hoc
 - 34 sentiret C sentirent
 - decernere C ne decernere ϵ , χ 3 re
decernere
 - 35 quam — auctoritas ϵ d.
 - propter C T ϵ aut propter
 - 36 magna — propter C d.
 - remp. \downarrow re. p.
 - causis ϵ d.
 - 37 propter H S χ 1 propter hoc
 - officiosos ϵ offensos
 - 38 nos C res
 - 39 erant χ 3 aut
 - 40 tantum H χ 1 tantum dolorem
 - 41 senatui mors C mors publica H mors
 - 42 enim χ 1 cum
 - 43 senatui χ 1 d.
 - 44 erepta C erepta
 - 45 esse C d.
 - unquam ϵ d.
 - civitate ϵ d.
 - 46 illa T χ 3 d.
 - 47 optanda T optandam
 - est ϵ etiam non
 - 48 T. Gracchus χ 1 d. (sed ad oram
scribitur)
 - 49 oppressa sunt H S T ϵ , χ non χ 3 d.
 - 50 e T d.
 - republica C H S T ϵ , χ republica op-
pressa sunt
 - vulnerarunt χ voluerunt
 - 51 ipse χ d.
 - 52 nunc C nec
 - ut ϵ , χ d.

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
194 1 veteribus C S *tuentibus* u, r *intuen-*
tibus
3 enim C *esse*
— omnium x 1 *omnia me*
4 Sic r *fi*
— empta C H S T u, r 1, 3 *inepta* r
adepta
8 fuit C H S T x 1, 3 *esset*
— quæreretur r *quæretet*
9 est x d.
11 posse H *non posse*
12 cum u *cum non*
13 iussisset C *vixisset*
— iudicando C *vindicando*
14 literam x *licentiam*
— Pompeius v *Pempeium*
15 gravius r *gravis*
16 vos C *nos*
— oporteret x 1 *oporteat*
18 interitus C *interius*
— Jam x 1 *Nam*
19 illud C *idem*
20 putarit u, r, x 1 v *putet*
— tempore C *ipsi* (in marg. "al. tem-
pori")
23 M. H S T x 1, 3 d.
— tribunus plebis x 3 d.
24 est C d.
26 cum x 3 *tum*
27 illata r, x 3 *allata*
— tum T *tamen*
28 esse x 1 d.
29 ne C r d.
— expectatam C S *spetantam* T u d. x 3
expetendam
30 ulla r *illa*
32 necantur u *vetent*
— Interfit C *ne interfit*
— summorum H *summorum virorum*
33 et C H T x 1, 3 d.
34 teneatur C *tentatur*
— si quis C u, r, x 3 *qui*
195 2 quod x 3 *quam*
3 fit x 3 d.
— perinde H T u, r *proinde*
4 Appius ille C *ille Oppius* T u, x 3
Appius
— Cæcus C *Sæcus*
— qua u *quia*
7 P. Cl. dius C H S T u, r, x 3 d.
10 excitat C *existat*
— cruentata r, x 1 *cruenta*
11 filebatur r *solebant*
— usurpatur C *usurpatum*
Tom. VI.

- P. 1.
195 13 illa H S x 3 *illam*
15 collocarat u, x 3 *collocavit*
18 Num quæ C *Nunquam*
— num quæ C *nunquam*
19 est x 3 d.
— Atqui, si res C *Atque series* r *Atqui*
feret
— ullum H x 1 *illud*
20 erat C *enim erat*
21 collocatus C *collocato*
— ipso T u d.
— ei u *et*
— viro autem H *vero*
23 hæc x 3 *huc*
24 occidisset x 1, 3 *occidissent*
25 non fuit x 1 d.
— perinde C H T u, r *proinde*
26 confilia C *consilium*
— vindicentur x 1, 3 *judicentur*
28 Iudices u *Judex*
— Clodii C *Clodii cæde*
196 4 defiderant r *defenderant*
— profecto u, r, x 1, 3 d.
5 censeret C *conferret*
6 alta H S x 1, 3 *alia*
— vidit C *videt*
8 etiam C *et*
— timuit ne videretur infirmior u *infe-*
rior
10 ipse C *ille*
11 delegit u, x 3 *elegit*
— vero x d.
12 nonnulli u *nulli*
14 legendis x *eligendis*
14 id u *id non*
— etiamfi x 3 *fi*
15 continetur C *contineretur*
16 consuetudines C *consuetudinis*
17 possunt C *potuit*
— Sed — bonis u d.
18 nos T d.
— bonis C H S T r, x 1, 3 v *multis*
20 legere H x 1 v *eligere*
21 Domiti C S T *Domitii*
22 nisi x *nisi ut*
23 fidem. Tulit, ut u *fidem tuam: ut*
vero
24 principum C *principium*
— levitati u *lenitati*
25 potissimum C T *potentissimum*
26 dederas C *dederes*
— quam C *quem* (in marg.)
— infanias C S u, r, x 1, 3 *insidias*
28 Iudices C d.
Z z z

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
196 29 si neque C *fini qua*
— facti C *facta*
30 vellemus ψ *velimus*
32 disceptationem ψ *disceptationes*
— iudices C *puncta habet sub "ices" et*
super i
33 et isti C T ψ , ϵ isti H ψ *istis*
197 1 fecerit ψ *d.*
2 perspicere ψ *perficere*
5 tracta C H S T χ 1, 3 ψ *tractata*
7 spectaret C *spectarunt*
— et C d. χ 1 *ut*
— effugere vellet H *effugeret*
8 vellet ϵ , χ 1, 3 d. ψ *volebat*
— ad ϵ , ψ *ad sit*
10 non H S χ 1 ψ *non ut moveretur ψ , ϵ*
non ut
12 ad evertendam C *advertendam*
13 mancam C *macram* H ϵ , χ 1 *enim*
mancam
15 ejus ψ *d.*
17 ut discitabat ψ *discabat* χ 1 ψ *ut dic-*
tabat
18 Collinam C *Colluviam* H S ψ , ϵ , ψ
coloniam
— delectu H S T ψ *delectum ψ , ϵ di-*
lectum
19 conscribebat C H S T ψ , ϵ , χ 1 ψ
scribebat
20 in dies ψ *fides*
25 Servos T *Suos vel Servos*
— agrestes C *agrestos*
28 vitam H ψ *vitam eripi*
29 Favonio ψ *Marco Favonio*
30 ex eo χ 3 d.
— qua spe ϵ *qua sepe*
— fueret χ 1 *frueretur*
34 (neque enim ψ *neminem*
— erat ϵ d.)
198 2 Miloni esse ψ *Milonem*
— prodendum ϵ , ψ *prodeundum*
3 Lanuvii C *Lanuvi*
— Roma ϵ , χ 3 *Romam*
— subito χ 1 d.
4 pridie C *predie*
6 est H *erat*
9 quoad C S ϵ *quo a ψ quo ab*
— senatus C ψ *senatu*
10 calceos C *calceas*
12 est C H T ϵ , χ 1, 3 *quid*
— cum χ 3 *quo*
— quidem χ 3 *quid*
14 nullis Græcis H *nullis Græcis*
17 vulgi ψ , ϵ χ 1, 3 ψ *vulgus*

- p. 1.
198 18 impedimento C H T χ 1, 3 ψ *et*
impedimento
25 recurrere ψ *recurrerunt*
— a ϵ d.
27 ejus χ 1 *eas*
— ex quibus — in dominum χ 3 d.
28 dominum H S T ψ , ϵ , χ 1 ψ *domi-*
num erant
— præsenti C H S T ψ , ϵ , χ 1, 3 ψ *præ-*
sentes
29 et C H T χ 1, 3 ψ d.
30 Milonemque C H S ϵ , χ 1, 3 ψ *Mi-*
lonem
— etiam C H S T χ 1, 3 ψ *et*
32 derivandi ϵ *deviandi* χ 1 *declinandi*
— factum ψ *dictum*
— imperante χ 3 *impetrante*
33 neque sciente C T ψ d. ψ *nesciente*
199 4 natus C *potius*
5 potuerit χ 3 *poterit*
— rempublicam C *rep.*
6 servare χ 3 *servavit*
9 a vita C H T ψ , ϵ , ψ *de vita*
10 facinus ψ *factum*
12 vestris χ 3 *nostris*
13 Quod T *Quid*
14 neque tum ψ *nec tamen*
15 a C d.
— vobis ϵ *nobis*
16 ita ψ d.
18 in ψ , ϵ , χ 1, 3 ψ *antea in*
19 id est ψ *idem*
— factum H S ψ *factum esse* χ 3 d.
21 quæreretur χ 1 *quærat*
25 tum C *tamen*
— solvamus ψ *salvamus*
26 quidem C *equidem*
27 docere H *dicere (supra lin.)*
— magnam ei causam ψ d.
— ei C *enim*
28 propositam ψ *propositas*
30 personis ψ *pars*
33 etiam ψ d.
— ut H ψ d.
34 at conniventibus C *aut concurrenti-*
bus T d.
200 1 rempublicam C H T ψ , ϵ , χ 1 ψ d.
— eludere C *cludere*
3 si possent, reprimere cuperent C H
S T ψ , ϵ , χ 3 ψ *si cuperent repri-*
mere possent
4 vellent C *vellet*
— vix ψ *non*
5 jam ϵ , χ 1 d.

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
200 10 et C H T ν, ϵ, χ 3 ψ d.
11 nobis omnibus, atque inustus C d.
12 librarium C *liberarium* & *libellarium*
 & *liberalium*
13 eripuisse χ 1 d.
— e C d.
14 inde H *videlicet* & *idem*
15 tribunatus χ 1 d.
17 omnia C H S T χ 1, 3 ν, ϵ, ψ d.
18 movet ϵ, χ 3 *monet*
— quippe χ 3 *quidem*
19 inimicissimum χ *inimicissimus*
20 punitus es H *punisses*
— erat C *non erat*
21 meae H *tuae*
22 domo H ψ & *domo*
— tu & *rum*
— jecisti C S T ϵ, χ 1, 3 ψ *ejecisti* H
 extulisti
23 lignis ν, ϵ, χ 3 *linguis*
— semiuftulatum & *se musculatum*
24 canibus & *casibus*
— Quam rem C T *qua re*
25 etfi C *fi*
— necessario χ 3 *necessarie*
— fecisti C *effecisti*
26 exprompisti χ 3 *expressisti*
— certe & d.
28 metu H S T ν, ϵ, χ 1, 3 ψ *motu*
29 et solutam fore S *solitam esse* ν, ϵ, χ
 1, 3 ψ *solitam fore*
30 auderet ϵ, ψ *audere*
— constringere & *contingere*
— esse ν, χ 1 d.
31 suffragio suo C *suffragiofo*
32 liberare & *gubernare*
— At H χ 1 *An* (*sup. lin.*)
— nunc C H S T ϵ, χ 1 ψ *non*
33 remoto C H S T ν, ϵ, χ 3 ψ d.
— est C *esse*
34 tueatur χ 1 *tueretur*
201 1 gloria & *clodia*
— frangendis furoribus ϵ, χ 3 *frange-*
 batur frangendis & *fungebatur fran-*
 gentibus
2 adepti C *adempti*
3 metueretis C χ 3 *metueritis*
7 Miloni χ 1 d.
9 hæc C & *boc*
— hæc χ d.
10 in & d.
— nulla χ 1 *multa*
12 ac materiam H *atque materiam*
14 deinde ψ *deinde sui*
15 suum & d.

- p. 1.
201 18 et, in C in T et
— homine χ 1 *nomine*
— etiam & *etiam suum*
— iustum S χ 1 ψ *justum fuisse*
19 illum & d.
21 ergo & *ego*
22 iudiciumne timui C T ϵ, χ 3 d. H
 ψ *intentavit* S *milo attulit intent-*
 tavit
— non S *num*
23 non arma, non S *num arma num*
24 ei C H S T ν, ϵ, χ 1, 3 ψ d.
26 mihi, Iudices T in inde
— in C χ 3 *etiam*
— nec T *aut*
27 etiam C H S χ 1, 3 ψ et
— et C & d.
29 pro me H d.
— nolui ψ *volui*
30 hunc ipsum χ 1 d.
31 interfici ψ *interfeci*
32 Vibienus C *Bibienus* & *Rubienus* &
 Vibienus χ 3 *jubrenis* ψ *Jubienus*
33 cum hoc ψ *cum ad hoc*
— mulcatus C S ϵ, ψ *multatus* H χ 1 ψ
 vulneratus
34 quando χ 3 *itaque*
— illa C d.
202 1 huic C T & *huic ergo*
— huic ego χ 1 d.
2 Pompeio est χ 1 d.
3 Appiam S *Appiam viam*
— necesse & *nec*
4 hæc, hæc C H S T ν, ϵ, χ 3 ψ
 hæc
5 scitis χ 3 *satis*
6 Milonis & *Miloni*
9 occasiones & *actiones*
11 cive C H S T χ 3 *civi*
— et viro fortissimo C T d. & *fortissimo*
 P. Fescio
12 Sextio C *Roscio*
— Q. C H S T χ 1, 3 ψ d.
13 crudelissima H S *crudelissima vi*
14 cæde C H S T ν, ϵ, χ 3 d.
— Potuitne — domo C H d.
15 cum H *quo cum*
16 lata χ 3 *data*
— totius χ 1 *totus*
— eam χ 3 *eandem*
18 vindicaret H T χ 3 *vendicaret*
19 Atqui C *Atque* T *Ac qui*
— id temporis C H S T ϵ, ψ *tempus*

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
202 19 id x 3 d.
21 vestra u nostra
23 auctor C actor
24 mei C nostri
— sententiam r scientia
25 secutus x 3 consecutus
— qui u, x 3 quid
26 populum Romanum C populus R.
— cohortatus est v cohortabatur
— est C u, r d.
27 fecit H S x 1 fecisset
— cunctæ Italiæ x 3 atate yaliæ
28 concurrerent x 3 concurrent
30 qui tum C si H x 1 v si tum u, r quem
cum
— de C d.
33 ad vim C d.
34 cum H et
— Cn. Pompeium r Cn. Pompeio
203 1 est u d. x 1 esset
4 partim fortissime x 3 d.
7 fuit r fuit,
— ille u, v d.
— tenebras u, r, x 3 v tenebris
8 Miloni x 1 Milonis
9 comitiis T comitii
10 cum ille u cum ille intentavisset gla-
dios
— vi in septa irruisset C r, x 3 v cepta
ruisset H x 1 in septa irrupisset T
accepta ruisset
— vi r, x 1, 3 d.
11 destringendos C H x 1 v distringen-
dos
12 vultu x 3 vultui
— et x 1 d.
13 vota u d.
— faceretis, ut C feceratis, uti x 1 fece-
ritis
14 hunc voluit u, v uti noluit
16 impune — alieno C in alieno
18 honoris C hominis
19 timida v timenda
23 levem v d.
24 tenerum v tenax
25 aut r, x 3 d.
27 in C T u, r, x 3 d.
28 campi r d.
— speratum C seperatum x 1 separatum v
expectatum
30 illa C alia
— angusta r, x 1 v angusta
— centuriarum C centoriarum
31 in hoc T u, x 3 d.

- p. 1.
203 32 quin T x 3 qui
— ille C H S T x 1 v d.
33 quid x 3 d.
— audaciæ u
34 illecebram C illecebrem
— utro v utroque
204 1 hæc r, x 3 hoc
— nunc C non
2 certe r d.
4 leges x 1 Deos
5 Petilli C Petuli H v Petili
6 Cato C Cato
7 quos x 3 quo
8 Favonio r Fannio
10 aperire, quid cogitaret C T apparare
H d. v apperere
— cogitaret u, r, x 3 v faceret
11 vos — fecerit C T quid faceret S
x 1 d.
12 fefellit C T x 3 fefellit videtis
13 Lanuvini C v Lanuvii
— stata C strata S statuta
14 necesse v necessarie
15 antevertit x 1 ante vnit
16 dixi x 1 v dixi fuit insaniissima
— ipsius x 3 ipso
17 est H u, r, x 1, 3 d.
— ille x 3 d. v illo
18 appropriaret x 3 apparet
20 manendi H T r, x 3 d.
— causa v eam
22 ut x 3 d.
— via C x 3 viam
23 ne x 3 d.
24 idem x 3 quidem
— Clodio x 1 Clodium
25 neminem r minime
26 Patinam x 3 Pantinam
27 Lanuvii C Lanuvi x 1 Lanuvium
— esse r esset
28 permulti x 1 multi
29 omnes C d.
— Lanuvini. Milo de C Lanuvi vivi
nullo x 3 lanuvii
30 Quæsierit u quærite
— largiar u largiatur
31 ut C T u, r, v atque
— corruerit C corrumperit u corruerim
v corruit
32 Cassinius C Auximus H S x 3 Causi-
nius T Causimus
— cognomento C H S T u, r, x 1 v
cognomine
— Schola C H S T x 3 v scola

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
204 32 Interamnis H S x 3 Item Arrius r
Steramnis ↓ item Annius
33 familiarissimus CHST x 1 familia-
ris meus
— idem u inde
— P. CHT x 3 d.
34 Interamne C Interannia H Interamni
T Interamna x 1 ↓ inter arma r
Steramna
205 1 illo x 1 ipsa
2 Cyrum C Arium
3 constituisse C confitisse x 3 constituit
se
— comes r d.
4 item u d.
5 sint CHST u, r sunt
6 liberator r liberatus
7 esse CH r, x 1, 3 ↓ esset
— qui CH u, r x 3 ↓ si ille
— obuius H x 1 obuius in via
8 cur x 1 ↓ cur in eum
9 quoque HST r, x 3 d.
— Iudices u d.
10 Milonis x 1 Miloni
11 videlicet ↓ ut
— me C in
12 homines CST hominis
— describebant C describant
— testibus C testimoniis
13 Cyro audisset CHT r, ↓ Cyro au-
ditum S Ciro auditum
14 fuisse ↓ d.
15 videar r verear
16 persequar x 3 sequar
17 quoniam x 1 quin
18 exiturus C exiturus
19 Cyri C Cirri
— non id nuntiasse CH u, r, x 1, 3
↓ d.
20 sed Milonem appropinquare CST
x 1 d.
— Cyro C Cirro
21 Roma ↓ Romam
23 autem x 3 aut
24 eum x 1 cum
25 decima C quarta
— denique CHST u, r, x 1 ↓ d.
26 factum ↓ factum est
27 in C u d.
— noctem r nocte
— conjiceret ↓ convinceret
— causa CHST r, x 1, 3 ↓ d.
28 Quod ↓ Qui
— cur x 1 cum

- p. 1.
205 28 properato ↓ profecto
— opus esset CT x 3 opus erat
29 erat C d.
30 amitteret C r, ↓ amittere
31 illi u ille
33 si C d.
— noctu HT r, x 3 ↓ nocte
— subsidendum u, r, x 3 ↓ subsistendum
34 Noctu — occidisset CST u, r,
x 1, 3 d.
— Noctu invidioso H Noctu occidisset
invidioso
206 1 ei u, r, x 1, 3 enim
— esse C u d.
2 etiam confitentem C confitentes (con-
fiteri sup. lin.)
— sustinisset x 3 ↓ sustinuisse
— hoc x 3 d.
3 receptator HT u, r, x 1 receptor
— dum CHT u, ↓ denique
4 multa x 1 invita
5 ab illo ↓ d.
6 hæc CHT x 1 ↓ hoc
7 certe u, x 1 d.
8 devertit CT ↓ divertit H diuertit
9 eum C x 1, 3 cum
11 deversurum CH u, x 3 ↓ diversu-
rum
— ille CHT u, x 3 ↓ d.
— resideret; nec x 3 desideret. Nec
15 Milonis: odium fuisse S x 3 Milo-
nis fuisse: odium
18 denuntiata x 1 denunciatam u denun-
tiam ↓ renuntiatam
— prædictam CHT u, x 1 prædica-
tam
— auditum C uditum
19 notum C notum
— reditum CT u, x 3 reditus
20 huic C hinc
— iter u item
21 se illo CHST x 1 illo u, r, x 3 d.
— Roma x 3 Romam
22 hunc CT u, x 3 d.
23 illum u, ↓ illi
— finxisse CH u, r fuisse (sic in H
finxisse sup. lin.)
24 noctem S ↓ nocte
— expectandam C spectandam HS x 1
expectandum
25 timeret C timeat
— accessum C d.
30 Clodii: u Clodii res acta est, quo

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
206 30 substructiones C T *instructiones* & ob-
structiones
31 mille C H T & ↓ *milia*
— versabatur C T & versabantur H &
χ 1 versarentur
— Edito adversarii C S T adversari H
adversarii
32 Atque C T & Atqui S At qui
33 rem H causam
— elegerat H T & & χ 3 ↓ d. S deli-
gebat
34 est & & χ 1 d.
— expectatus C expetendum & & χ 1, 3
↓ expectandum
— ipsius χ 3 illius
207 3 picta C pineta
4 cum χ 3 cur
7 promptum H S ↓ idoneum & alius
& χ 3 d.
— rheda impeditus C d.
8 videte & vide
9 cur? vesperi T χ 3 quid vesperi ↓
cur vesperi?
10 tarde C tandem (tardem sup. lin)
— quī C quos
— Devertit H & Divertit χ 1 devenit
11 Alfiensi C Alciensi & Aliesi χ 3 alie-
nam
12 esse. Villam C H esse villa
— perspiceret & prospiceret
— millies & χ 3 ↓ miles
— fuerat C fuerit
13 moræ C H S T more
— tergiversationis T per diversiones χ
3 tergiversatoris
14 noluit H χ 1 voluit
15 Age H ↓ Agite
— iter & item
16 tum χ 1 tunc
17 non χ 3 d.
18 ibat χ 1 ibant
— cum χ 3 d.
— properabat & probabat
19 tum ↓ cum
21 lupas χ 3 pompas
— ducebat T & & ↓ duceret
24 etiam C et χ 3 d.
— paratus in T ↓ d.
25 imparatos C imparatum
— in viros C d.
27 ut non — semper ille & d.
29 auderet & audiret
— nunquam ↓ unquam
30 addictam χ 1 abditam

- p. 1.
207 31 projiciebat C H S T provehebant &
& χ 1, 3 provehebat
32 Martemque & Martemque esse
34 abjecto χ 3 obiecto
— poti & poti obscænus
208 2 domini χ 3 dirui
3 servi χ 3 d.
4 eos ↓ d. ↓ servos
5 scilicet χ 3 d.
— indicarent C T judicaretur HS χ 1 ↓
indicaretur & vindicaret χ 3 judi-
carentur
— perferre C proferre
7 quid quæris — tortorem & d.
8 quæris C quæritis
— occideritne? & occiderit. χ 1 occideritne
9 quæstio C d.
10 Quod igitur ↓ Quid igitur
— hic: quod C Hoc quid H S T & &
χ 1, 3 ↓ hoc quod
11 vis ↓ jus
— Manu & Manu an miserit
12 si C sed
— cur C ↓ cum
— amplis C amplius
13 hic C sic & hoc
14 turbulenta χ 3 turbulenti
15 tamen H ↓ tum
17 magnum H ↓ dignum
19 quos & vivos
— propter C per
21 nisi & d.
22 dedendi & tradendi
— fuissent C H S T & & χ 1, 3 ↓ fue-
runt
24 ipsi χ 1 d.
— accidat & accidit
26 nunc χ 1 d.
28 produxit H χ 1 eos produxit
30 in dominos & & χ 1, 3 ↓ in domi-
num
— de incestu C & & χ 3 ↓ de interitu
H incesti
31 propius C H T ↓ quod propius χ 1
quid propius & quid priusquam & ↓
quid prius quantum
— cum C quæsum
32 violatis C violatus
33 quæritur. & quæritis
209 1 videbatur C videbantur
— indignum C H S & & χ 1, 3 ↓ in-
dignum esse
— dominis C dominum H S T & & χ 1,
3 ↓ domini

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
209 2 servis C H T r, x servo x 1 ψ
— quæritur x 3 quærebatur
3 Heus — mentiare C H T x 3 ψ
Heus ubi responsio? ubi causa (sed
H in marg. ab ead. m. habet "Heus
tu rusio verba causa cavetis mentia-
re" et in T x est "Heus tu")
4 verbi v, r ubi
— cavetis mentiare S v, r, x 3 d.
5 sperata v nullas speratas
6 abrepti v, r, ψ arrepti x 3 arepti
— separantur ψ sperantur
7 conjiciuntur C coniciuntur
10 potest x 1 ψ posset
11 tam H et tam x 3 totam
15 fuerit r, x 3 ψ fuit x 1 fuerat
16 forum v foro
— vultus ψ vulnus
17 oratio x 3 ratio
— se H x 1 d.
— etiam x 3 etiam
18 commisit C H S T v, r, x 1 d.
— neque senatui T d.
— etiam T et
19 verum C armis animum
— ejus C v, x 3 ei H x 1 omni
— cui senatus x 3 cui se, cui senatus
21 arma v d.
— cui v, r, ψ cui nunquam x 3 d.
22 audienti H audenti
26 putent H putent hi x 1 putent: ii qui
— peccarint T v, x 1 peccarunt
28 probata v prolata
— est x 1 d.
— facti C perfecti
30 illo x 1 illi
— necis ψ cedis
— Clodianæ C quotidianæ
31 Milonis — imperitorum T d.
— opiniones x 3 opinione
32 etiam C H S v, x 1, 3 ψ d.
— imperitorum r perditorum
— Negabant S qui negabant
33 percito C v, r, x, ψ perdito S x 3
parato
34 trucidaret ψ trucidaretur
— eum x d.
210 3 quin ψ qui
4 reipublicæ C x 3 Ro. populi
— attulisset x 3 obtulisset
5 auferret C anteferret
6 etiam x 3 enim
8 bellum r d.
10 suspicantur v suspicarentur

- p. 1.
210 11 vere v vera
13 quemvis H S T v quamvis
14 conscientia x 1, 3 ψ conscientiam
— perculissent C v, r pertulisset
15 ut x 1 non
16 animo v d.
— nocens C noceus
17 innocens C ignoscens
18 gladiatorum ψ gladiatorum his panorum
— frenorum x 3 framearum
— sparorum C H T v, r, x 1 d.
— etiam C et
— multitudo H multitudine (sup. lin.)
19 indicabatur r judicabatur x 1 arbitra-
bantur
21 Otricularum C Otricularum H S ψ
Otricularum
— deventa v, ψ dejecta
22 clivo C divo x 3 cliveo
— omnia C omnium
— malleolorum C H S T v, r, ψ mal-
leorum x 3 malleorum
26 dicam C T v, r, x 1 dico
28 Quin v Qui
— sit H fuerit
— Licinius C Litinius v Lucinius
— quis C H v, r, x 1 ψ quid
29 circo C scirco v Sireo r, x 1 Scyreco x
3 scirco
30 Cn. C H T x 3 d.
32 hortos x 3 ortis
— Accessor ψ Accessor
33 desert v refert
211 1 popæ H popæ Licinio ψ Pompeio
— ebriosorum v, r, x 1, 3 ψ d.
3 probari C H S T v, r, x 1, 3 ψ pu-
tari
— Verum C H S T v, r, x 1, 3 ψ Ve-
rum etiam
5 omnino omnia C H T v, ψ omnia
S r, x 1, 3 omnino
7 Nemo — senferat T d.
8 tamen audiebatur x 3 d.
— poteram x 1 poterat
— Pompeium ψ Pompeii
9 civem C H T v, r, x 3 ψ virum
— diligentiam C diligentia
10 suscepta, nimiam v, r, x 1 ψ suspecta
nimia
— putabam x 3 reputabam
13 templo C senatu (vel templo sup. lin.)
— civis et C cujus
— faciebat, nisi, v faciebat etiam eo
15 comperta ψ comparata

VARIAE LECTIOES.

- p. l.
211 15 Quod si tamen C H u, ↓ Cur tamen
 fi S T Cum tamen, fi
— metuitur & metiuntur
16 etiam C et
— non hoc jam Clodianum CT d. x 1
 ↓ non jam Clodianum
17 timemus C timeamus ↓ timuit
18 ea C d.
— tuas, tuas C H S T u, r, x 1, 3
 tuas
20 molitum & militum
— aliquid C d.
22 Capitolina H ↓ hae Capitolina x 1
 hae Capitolina
23 custodit C custodiunt S tuetur
25 certe C certa
26 indicantur H x 1 judicantur
27 praestantissimus C T praestantissimum
— dux C d.
30 his C hic x 1 d.
— esse C etiam esse u, r, x 1 esset
31 Quod C Qui
— probasset C r, x 1 et probatus probasset
32 unquam ↓ nunquam
33 tua C sua
34 ipsa C saepe H illa T u, r, x 1, 3
 ↓ d.
— peste H S r, x 1 ↓ parte et peste
212 1 contendiſſe C T contendiſſet
— ad salutem ↓ pro salute mea
2 se & sed
3 adjutum in C ad vitium. In
4 speraſſe; te x 1 ſeparaſſe te
5 inhaeſiſſet S T u, r, x 3 ↓ inſediſſet
 x 1 inſidiſſet
— ſuſpicio & ſuſpiciatio
7 urbs C urbis
— Milonis C Milons
— nunquam x 1 unquam
8 haud C autem x 3 aut
9 anteſtaretur H T ieſtaret & obſta-
 retur & atteſtaretur x 3 ↓ atteſta-
 retur
11 commutabilisſque T commutabilis
12 volubilisſque x 3 involubilisſque
— infidelitates x 1 infidelitatis
14 timiditates & tumiditates
— Erit, erit C x 3 Erit
— illud x 1 ille
16 ſed C ſi
— communium temporum & omnium tem-
 porum
17 immutatis u, r, x 3 d.
17 quam ↓ quanquam

- p. l.
212 18 graviffimi C amicitiam graviffimi ↓
 gratiffimi
23 videret C videatur
— quid C quis
24 iatis C ſcitis
25 exercitu u, r exercitum
— dato x 1 datum
26 expectaturum C ſpectaturum
— vindicandis C T x 1 ↓ judicandis
27 tolleret? & tolleret
— ſatis S x 1 d.
28 legem C longe
— ego x 3 d.
29 a vobis C H S T u, r, x 1, 3 ↓ d.
— liceret & litera
31 vero in illo x 3 atque in illis
— loco u, r, x 3 d.
33 illo C H S in illo
— cogere H S x 1 agere
— vos eum T illum
213 1 eſſe C d.
2 heſternam S T x 1, 3 externam
— illam & illa
5 atque expers & d.
6 jam x 3 d.
7 clamare & celare
8 liceret T liberet
9 Maeliam C Mellium x 1 Mevium
— jaſturisſque C jaſturis
— familiaris x 3 familiarisſque nimis
12 interfectores x 1 interfectorum res
13 nominis ſui & nominis ſingularia
14 nefandum x 1 nefarium
15 ſanctiſſimis ↓ ſanctiſſime
— comprehenderunt C comprehenderetur
16 religiones x 1 rogationes
17 eum & d.
19 dixit & dixiſſet
— qui ↓ quem
21 regna ↓ repugna
23 plurimis C H T u, r, x 1, 3 pluri-
 bus
24 et C d.
— compulit T expulit
— unquam x 3 nunquam
26 recenſioni C reſempſionis
27 cui C cum S r, x 1 ↓ cui deinde
28 nulla x 3 ulla
— poſſeſſionum ↓ profeſſionum
29 calumnia & calumniam
— injuſtis vindictis r, ↓ inuſtis vindictis
 x 1 judiciis
30 inferendis & ferendis

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
213 32 Q. Varium C S T χ 1 \downarrow Cn. Pom-
peium H & C. P. χ 3 Cn. Pom.
34 decempedis C *decempedium*
— villas χ 1 d.
214 1 qui C *Quod*
— spem & spes
2 splendidissimo C *splendido*
3 forti \downarrow *fortissimo*
— viro χ 1, 3 d.
— Pacavio C H S T & Pacanio \downarrow Pa-
tatio
4 Prelio C H S χ 1, 3 \downarrow Pretio
T *Precio*
— lintribus in eam χ 3 *lintrinibus meam*
— materiam C *materiem*
5 arenam \downarrow *arma*
— dominoque C H χ 1, 3 \downarrow do-
mino
6 inspectante χ 3 \downarrow *spectante*
7 qui C *Cui* ?
— Furfanio χ 1 *Furfano* \downarrow *Farfano*
8 ego C H S T χ 1, 3 d.
— Scantia C S *Santia* H *Santia* χ 1
 \downarrow *Sanctia*
— Aponio C & Apono H *Apario* T *Ap-*
pono & Cypono χ 3 *Aperono* χ 1 *Op-*
porio
9 dicam H S T χ 1, 3 dico
— utrique & *utroque*
— mortem & *morte* χ 3 d.
— minitatus C H \downarrow *minatus* χ 3 *mimi-*
catus
10 possessione cessisset C & *possessiones ces-*
sissen \downarrow *possessionum*
— ausus est H T χ 3 *ausum esse* χ 1 *au-*
sum est
11 poposcerat C *poposcerit* χ 3 *possiderat*
non
— mortuum se χ 1, 3 *mortuum esse*
12 ejus χ 3 *suam*
— illaturum C *illatum* χ 1 *allaturum*
— esset & *etiam*
14 fidissima S χ 1 *fidelissima*
— deiecit χ 3 *abiecit*
15 ducere & *dicere*
16 sed χ 3 *sed etiam*
17 limine C χ 3 \downarrow *lumine*
18 quidem χ 3 *siquidem*
19 æquabiliter C H S T χ 1, 3 \downarrow
æqualiter χ 1 *æqualite*
— in rempublicam χ 3 *in republica*
21 jam C *in a*
— percalluerat & *calluerat*
— incredibilis & d.
Tom. VI.

- p. 1.
214 22 impendebant & *impediebant*
— ea C *ei*
23 id χ 1, 3 \downarrow d.
24 tetrarchas C *tetrarchas*
25 feceratis T χ 3 *faceretis*
26 Pecunias C H S T d. χ 1, 3 \downarrow
vestras pecunias dico
27 a liberis C H S T χ 1, 3 d.
29 hæc C H S T χ 1, 3 d.
— sunt C H S T χ 1, 3 d.
— tenentur? χ 3 *tenent*
30 illum \downarrow d.
32 cruentum χ 1 *cluentum*
33 interfeci C \downarrow *interfici*
34 furores χ 1 *favores*
215 1 ferro \downarrow *freno*
— vestris C H S T χ 1, 3 \downarrow d.
2 unum S χ 1 \downarrow *unum effectum est*
— æquitas C *æquites*
3 manerent H χ 1 *maneret*
— esset H S T *Enim* χ 1 \downarrow *Etenim*
vero
4 ferret \downarrow *perferret*
5 qui non laudet \downarrow d.
6 populum Romanum C *populi R.*
8 illa & *illa vera*
9 judicare χ 1 \downarrow *indicare*
— jam χ 1 d.
10 clarissimas victorias & *victorias cla-*
rissima
— quarum χ 1 *quorum*
11 lætitiā \downarrow d.
— attulit \downarrow *attulit nec tantam*
— tantam, & *tantam mandare hoc*
12 hoc χ 1 *hæ*
13 vestros, χ 3 *vestros ut*
— republica S *rem publica*
— singulis χ 3 *singuli*
14 existimabitis C T & *existimabatis*
— vivo C *uno*
— nihil — Clodio vivo χ 1, 3 d.
C *num S non T unde*
— eorum H *horum* χ 1, 3 d.
16 ipso H d.
19 contingere potuisse χ 1, 3 *num*
contingere posse \downarrow *nunquam contin-*
gere posse
20 arbitretur C χ 3 *arbitrabamini* H *ar-*
bitraretur S \downarrow *arbitraremini* T &
arbitremini χ 1 *arbitramini*
21 homine, & *homine, homine*
22 potuissent & *potuissetis* χ 1 \downarrow *potuisset*
24 hæc χ 1 *hoc*
25 debebat C χ 3 *debeat*
A a a a

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 215 27 ne χ 3 *nec*
 28 illo ψ *isto*
 29 est ϵ *d.*
 30 Fingite ψ *figite*
 31 nostrae ϵ , χ 1 *vestrae*
 32 cogitatione χ *conditionis*
 — imaginem χ 1 *imaginem*
 — conditionis ψ *cogitationis*
 33 possum ϵ *posset*
 216 1 afficeret C T effecerat H ϵ , χ 1, 3 ψ
 affecerat
 2 fortuna S *sapientia*
 3 quae χ 1 *quam*
 — nemo χ 1 *nemo potest*
 — inquam C T *unquam*
 4 aut H aut ut S χ 3 *ut*
 — aut S *sic*
 — ferre ϵ *deferre*
 5 excitare C T *d. S evocare ψ advo-*
 care
 — utrum — ab inferis C S T ϵ , ϵ ,
 χ 1, 3 *d.*
 6 evocare C ϵ , ϵ , χ 1 *avocare T revocare*
 7 non fecisset χ 3 *num fuisset*
 8 nolitis T *d.*
 9 lata C *quae lata*
 — quaestio ϵ *quaestione, qui fi*
 10 ergo T *igitur*
 — interfecto ϵ *interfectio*
 — qui C T ϵ , ϵ , χ 3 ψ *non H S χ 1 fi*
 — esset H *est*
 11 in H *etiam in*
 — iisne C *his impetratus ne χ 1 bis: ne*
 13 aliis in urbibus C *altis muribus*
 14 divinas ψ *divitias*
 — institutas χ 1 ψ *instituas*
 15 immortalitatis C S T ϵ , ϵ , χ 1, 3 ψ
 immortalitatem
 — et C χ 3 *ad*
 16 et C S ϵ , χ 3 *et ad*
 — consecrantur C *consecantur*
 — tanti C *tamen*
 — populi ψ *populi Romani*
 17 nullis ϵ *nulli*
 18 etiam C H T ϵ , ϵ , χ 1, 3 *d.*
 19 libente H S C ϵ , χ 1, 3 *libenter*
 20 omnium T *d.*
 21 fuisset ϵ , ϵ , χ 1 *d.*
 22 nisi χ 1 *d.*
 23 ignoscatur ϵ *cognoscatur*
 — etiam C *d.*
 24 petenda C *fatenda*
 — vero χ 3 *d.*
 26 grati C *grata*
 — velletis ϵ *vellemus*

- P. 1.
 216 27 poterat χ 3 *potest*
 31 quam C *d.*
 32 laetarentur ϵ χ 1 *laetentur*
 33 hoc ϵ *hoc hoc*
 — omnes C *d.*
 34 quoniam C *quem*
 217 2 ipsi T *d.*
 — tribuenda C H S T ϵ , χ 1, 3 ψ *con-*
 tribuenda
 — esset C H T *esset ipsi*
 — consulatu meo χ 3 *consulatum modo*
 4 arbitrarer χ 3 *arbitraretur*
 6 auderet χ 3 *audiret*
 — timeret ϵ *auderet*
 7 vir C *d.*
 8 Populi C *Proprie*
 9 cives χ 1 *d.*
 — ne χ 3 *nec*
 12 Opimius ψ *Opinius*
 13 tamen C H T ϵ , ϵ , χ 1 ψ *tum*
 — in gravi χ 3 *ingrati*
 14 sua niteretur C *mitteretur ϵ uteretur*
 15 fortuna ϵ *d.*
 16 Nec C *Nunc*
 17 qui T *d.*
 — nullam ϵ , χ 3 *nullam Majestatem*
 — vim esse C *fortunam esse H S ψ vim*
 caelestem T majestatem esse
 — ducit C T *putant H existimant S ψ*
 existimat
 — numenve C *minimove T numen ne*
 18 vestri ϵ *nostri*
 19 signorumque C T *nec signorum H et*
 signorum
 — vicissitudines ψ *necessitudines*
 20 nostrorum C S T ϵ , ϵ , χ 3 *d.*
 21 et C *ut*
 22 nobis C *vobis*
 — prodiderunt χ 3 *tradiderunt*
 23 Est, est C H S T ϵ , ϵ , χ 1, 3 ψ *Et*
 est
 24 quiddam C *quidam χ 3 quidem*
 — et χ 1 *quod*
 25 inest C ϵ *est*
 26 esse C H T ϵ , χ 1, 3 *d.*
 27 nostram χ 1 *vestram*
 28 videre C *et videre*
 29 aut ubi χ 1 *aut sane*
 — possumus χ 1 *possumus*
 29 ea est C *est*
 32 irritare ϵ *veritate*
 34 Non ψ *Non enim*
 218 1 ne χ 1, 3 *nec*
 — immortalium — mehercule T *d.*

VARIÆ LECTIONES.

- P. 1.
282 2 cura, ↓ *curas res*
— ipsæ, quæ C H S & ipsæ cum quæ T
 ipsæque & quæ tum illam ↓ cum istam
3 videntur x 3 videntur. Etiam
4 retinuisse C retinisset
5 enim jam C H S enim T autem u, r,
 x 1, 3 ↓ d.
— luci C H T r, x 1 ↓ loci
6 testor C H T u, r, x 3 ↓ obtestor
— obrutæ u d.
7 quas u d.
8 lucis C vicis
9 vestræ religiones C vestræ tum reli-
 giones T nostræ religiones u, x 1
 vestræ tamen
11 edito u edita
— Latiaris C H S T u, r, x 1 ↓ Latia-
 lis x 3 lacialis
— ille ↓ iste
— lacus T locus ↓ latus
13 aperuistis C H S T u, r, x 3 ↓ ape-
 ruisti
14 vestro C vis u d.
15 dicemus S dicimus
16 est & etiam
— Sextii C H S T 3 Sexti
17 ornati x 1 adornati ↓ honorati
18 illud u d.
19 acceperit C x 3 acciperet x 1 accepit
— teterrimam & deterrimam
21 poenam u d.
22 non C d.
— ira x 1 d.
24 sine & si
24 exequiis x 1 obsequiis
25 oblitus C oblatus
— supremi ↓ summi
26 quam H x 1 ↓ cui
— concedere x 1 cadere u, r, x 3 cedere
— ambureretur x 1 ↓ combureretur etiam
— abjectus C H S T u, r etiam abjec-
 tus
28 teterrimo H x 1 deterrimo
— parricidæ C patricidæ
— decoris C H S T u, r, x 1, 3 ↓ d.
29 vita u, x 3 vita ejus
31 insultare u, x 3 insultare pateretur
32 videret, et C d.
33 pecunia T pecuniam
— se C d.
— palam H d.
34 a C H T r, x 1, 3 d.
— vexarat C u vexerat
219 1 resciderat C S x 1 rescinderat

- P. 1.
219 3 conjugem C conjugemque
4 magistratum x 3 magistratum or-
 dinum
5 vastarat C vastavit
— Etruriam x 1 eturiam in multis edi-
 bus
8 addicerent r, x 3 adicerent
9 cuiusquam x 1 cuiquam
— ille u, x 3 d.
10 putaret C T u putabat x 3 putarat
— ejus x 1 suis
11 præter x 1 præter illum Milonem ipsum
 qui x 3
— illum x 1 d.
— novo H S ↓ Cn. Pompeii & Cn. reditu
 x 1 Cn. Pompeium reditu
12 quasi u d.
— devinctum r, x 3 devictum
13 suam H T u, r, x 1 suam potentiam
— animos & amicos x 3 mors
— etiam H S T r, x 1, 3 ↓ d.
15 Hic H Huic
17 potuit x 3 poterat
19 id C d.
— hoc x 1 d.
— aliquid profecerat T aliud perfec-
 rat
20 coercendo x 1 cohærendo
22 esset x 1 fuisset
— virum C virtutem r, ↓ virtute
23 vexatum C H S T u, r, x 1, 3 ↓
 necatum
— Oppressisset C H S T u, r, x 1, 3
 ↓ d.
25 nostros x 3 vestros
27 effœminatus u effrœnatus
29 An C T u, r, x 1 ↓ At
— ille ↓ iste
— consul C H T u, r consularis
30 et C d.
— ejus x 3 ejus tam
— expectare ↓ spectare voluissent
32 potuissent C potuisse
32 mortuus x 1 mortuo
— uno C unus
— incenderit C incenderet x 1 incendit
220 1 urbis x 1 orbis
2 ab C d.
— Romano C H T u, r, x 1, 3 d.
3 excindi u, r excudi
4 esset u d.
5 cum T d.
— sit ultor C sit multorum (cum spatio)
 r, x 3 sit ultro
A a a a z

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
220 6 sit χ 1 *est*
— curiam C ν , χ 3 *curia*
8 via ν d.
9 qui C *quin* H S T ν , χ 1 ψ *quando*
— putent potuisse C H S T ν , χ 1, 3
potuisset
10 restiterit C *restituerit* χ 3 *resisteret*
— eum C H S T ν , χ 1, 3 ψ *ipsum*
— ab inferis C S T ν , χ 1, 3 ψ *a mor-*
tuis
— Frangetis ψ *frangentes*
11 sustinetis ψ *festinetis*
— insepulti χ 3 *sepulti*
12 facibus C *falcibus*
— curiam χ 1 *viam*
— cucurrerunt χ 3 *concurrerunt*
13 facibus C H S ν , χ 1 *falcibus*
— ad Castoris C H S T ν , χ 1, 3 ψ
ac rastis (sed H in marg. habet
"ac ad Castoris")
15 audiretur ν *audiret*
— Caelius ν *Cicilius* χ 3 *Cecilius*
16 et in republica C H S T ψ d.
— republica ν , χ 1 *republica vir for-*
tissimus
— et in suscepta causa firmissimus T d.
17 bonorum χ 1 *bonorum utilitati senatus*
18 singulari ν *singuli*
19 fide ν d.
20 etiam ν , χ 3 d.
22 eam C H T ν , χ 1, 3 ψ *etiam*
23 repugnante ν *repugnare*
24 nostro H ν , χ 1 *vestro*
27 atque C H T d.
— adjuvandus χ 1 *admirandus*
28 et in C ψ d. H ν , χ 1, 3 *et*
— hominum conditione ν , χ 1 *omnium*
condit χ 3 *omnium concione*
29 supplices C *simplices*
31 ipsos C H S T χ 1, 3 ψ *ipsi*
— servare C *servari*
32 nostram misericordiam χ 3 *vestram*
miseriam
33 hoc ν *hæc*
221 2 intersum S *adsum* χ 1 *assum*
3 valeant T χ 3 d.
4 mihi que ν *nihilque*
— carissima ψ *clarissima*
5 tranquilla χ 3 *tranquilla p. r.*
6 mei ν d.
7 me ν *se*
— perfruantur ν , χ 3 *perfruuntur*
11 fallaces ! χ 3 *fallaces cogitationes*
12 tribunus C *tribunum*

- P. 1.
221 15 abjecerant H *abjecerat*
— unquam ν , χ 1 ψ *nunquam*
16 putarem ? ν *pugnarem*
18 est χ 3 d.
19 illi, illi ν , χ 3 *illi*
22 nihil C *mibi*
24 hæc C ν , χ 1 *hoc*
— hoc ν *hæc*
26 fecit C T ν , χ 3 *fecisset* H ν , ψ *se-*
cisse
28 vestris ν *nostris*
— eam C *caussa* H *ea*
29 quo χ 3 *quæ*
— vita nostra C H S ν , χ 1, 3 *vestra*
vita T *vestra vita*
— suam C H S T ν , χ 3 ψ d.
31 ne C d. ν *nec*
— placarit ψ *placaret*
32 conciliarit C T *confiliarit* H χ 1 *re-*
conciliarit
33 sæpe C d.
34 occurrationes C H *concurrationes*
222 1 quemcunque χ *quantumcunque*
2 dicit χ 3 *dixit*
3 præconis ψ *præconiis*
— modo C *non*
4 desiderarit C H T ν , χ 1, 3 *desi-*
derat ψ *desiderarat*
— unum C T ν ν *lumen*
5 arma H T ν , χ 1, 3 d ψ d.
6 sint C *sunt*
7 præconis ψ *præconiis*
9 se ψ *sed*
10 periculis C *periculo*
12 qui χ 1 *quod*
— beneficio ψ *beneficiis*
— vicerint C ψ *vicerit*
13 tamen C *me*
16 mortui C *et mortui*
17 viderentur ν , χ 1, 3 ψ *videantur*
19 unquam χ 3 d.
— obmutescet χ 3 *obmutescit*
20 meis C H S T ν , χ 1 ψ *suis*
21 meæ H d.
— subjiciantur S T *subiciantur*
23 celebratur ν *celebremur* χ 1 *celebrentur*
24 opinor χ 1 *opinio*
25 ultra quam C *quod altera: qua* S T
 ν , ν altera: qua
— sunt, ea C H T ν , χ 1 ψ *sunt* S ν ,
 χ 3 d.
28 et jam ν , χ 1, 3 *etiam*
30 Hæc C *Hoc* χ 3 *Nec*
— absentibus; χ 3 *absentibus dixisti.*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
 222 30 *mecum* H ψ *mecum* *milo*
 31 *hæc* C *hoc*
 — *Te* quidem C *Teque* S T *Te*
 — quod C χ 3 *cum* H T ϵ , χ 1 ψ quod
cum
 32 *es* C *et* ϵ d.
 — *ista* C H T χ 1, 3 ψ *illa*
 223 1 *saltem* C d. S T *tamen* ne χ 3 *tamen*
illa ϵ , χ 1 ψ *tamen* ad
 — *consolandum* ψ *consulandum*
 — *his* χ 1 d.
 2 *possum* χ 3 *possum*
 — *accepero* χ 3 *accepto*
 3 *sed* χ 3 *sed aliquando*
 4 *semper* ϵ , ϵ , χ 1, 3 ψ d.
 5 *inuretis* ϵ *injicietis*
 — *etsi* χ 1 *si*
 6 *ne* χ 3 d. ψ *nec*
 7 *cepit* H S ϵ , χ 1, 3 ψ *ceperit*
 — *in* C H ϵ , χ 1, 3 ψ d.
 8 *potius* ϵ , ϵ , χ 3 d.
 10 *hoc* χ 3 d.
 — *videro* H ϵ , χ 1 *video*
 — T. C H S T ϵ , χ 1, 3 O T. ϵ O
Quinte
 13 *ego* χ 1 *et*
 15 *abjeci* C *adjeci*
 16 *communione* H *contione* χ 1, 3
communione
 17 *qua* ϵ , ϵ , χ 1, 3 *quæ*
 — *diminutio* C H S T ϵ , ϵ , χ 1, 3 ψ
diminutio
 18 *capitis* futura C S T d.
 — *jam* χ 1 d.
 19 *quod* dicam C S T *quid* dicam H
 ψ d.
 — *quod* C H S T ϵ , χ 1, 3 ψ *quid*
 20 *quæcunque* ϵ *quæ* cum
 21 *abnuo* C *abicio*
 22 *ejusdem* C *ejus*
 23 *videatis* C H S T ϵ , χ 3 ψ *jubeatis*
 25 *animi* S *animi* *septus*
 26 *finem* C *fratrem*
 — Sit C H T ϵ , ϵ , χ 1, 3 ψ *Sea*
 27 *qua* natus C H T ψ *ornatus*
 28 *Milonis* ϵ *Milonis* *ipſi* *injicietis*
 29 *in* terris ψ *inferis*
 31 *viri* ϵ *veri*
 32 *appello* C *a* *publico* (*vel a populo sup.*
lin.)

- p. 1.
 223 32 *periculo* χ 3 d.
 33 *inspeſtantibus* χ 3 *ſpeſtantibus*
 224 1 *exterminabitur* ϵ d.
 3 O me T ϵ O me me
 — *in* ϵ *in* *primam*
 5 *te* ϵ d.
 6 *tibi*, Q. χ 3 *tibi*
 — *abes* C *abes*
 7 *Milonis* T χ 3 *Miloni*
 8 *in* *qua* ϵ *iniqua*
 9 *gentibus* — *ab* *iis* T *gentibus* *non*
his
 — A *quibus* C H ϵ , ϵ , χ 3 d.
 10 *ab* C ϵ d. H *a* *quibus* *non potuiſſe* P
ab
 12 *ego* H T ϵ , ϵ , χ 1, 3 d.
 — *quod* χ 1 d.
 — *tantum* ϵ d.
 13 *indicia* C T ϵ , ϵ , χ 3 *judicia*
 14 *extinxi* T *extraxi*
 16 *ut*, *inſpeſtante* C ϵ , χ 1 ψ *aut ſpeſ-*
tante
 — *expellerentur* C H T ϵ , ψ *expelleren-*
tur *bi* χ 1 *expellerentur* *ii*
 18 *ipſe* χ 1 d.
 — *per* ϵ *qui* *per*
 22 *Patria* C *prima*
 23 *utinam* T χ 3 *ut*
 24 *prætor*, *conſul* C *proconſul* H T ϵ , ϵ ,
 χ 3 ψ *pro conſule*
 25 *ſpectaculum* H χ 1 *tantum ſpectaculum*
 — *fortem* C O *fortem*
 26 *virum* ϵ , χ 3 d.
 — *Minime*, *minime* T χ 3 ψ *Minime*
 28 *Hiccine* T *Hic*
 30 *Hujus* *vos* *animi* ϵ *Hujusmodi* *vos*
cum
 — *in* H ϵ , χ 1 ψ *nifi* *in*
 31 *nullum* C ϵ , ϵ , χ 1, 3 *ullum*
 32 *expulſum* ϵ *expulſum* *civem*
 33 *vobis* ϵ *nobis*
 — *vocabunt* χ *advocabunt*
 225 2 *amiſerit* ψ *admiſerit*
 6 *fidem* ϵ d.
 — *in* C d.
 7 *et* *fortiſſimum* C S T ϵ , ϵ , χ 3 d.
 8 *legit* H χ 1 ψ *delegit* (*et ſic* S *ſup.*
T lin.) *legit*. *Et ſic eſt finis iſtius*
Milonianæ divinæ Orationis

P R O

C. RABIRIO POSTUMO

ORATIO XXXIX.

Edit. Olivet.

- P. 1.
226 1 quis \downarrow quia
— suæ fortunæ, χ tuas fortunæ
2 optime C optume
6 ipsi C ipse
— hoc H d.
7 facimus C S T χ facinus
— eventis χ euntis
8 providisse H prævidisse
9 sensisse T d.
10 quia \downarrow qua
— nihil \downarrow nihil hoc amentius dicitur
13 gravissimo C H S T χ , \downarrow ut gravif-
simo
14 repugno: \downarrow repugnabo
16 hujus H S ejus
— eas C ejus
18 jacentes, aut præcipitantes C H S
— jacentis aut præcipitantis
20 generi \downarrow genere et
21 floruerit C flaverit
— sunt C H T \downarrow sint S χ fuit
22 sermone \downarrow sermo
— virtus \downarrow virtute
227 1 Paulum T Paululum
— filius C H S T χ , \downarrow filium
2 devotione χ devotionem
3 parva C χ parvam
4 Fuit C S T Sufficit
5 cujus C civis
6 homines C S χ in eos H \downarrow in homines
eos
7 fuisset χ d.
10 viderat H viderit
— et natura C H S T χ ei natura
11 similitudinem χ similitudine
13 publicorum S T publicanorum
17 re C H S T χ , \downarrow d.
20 dixit Sibylla \downarrow dia Sybulla
— sensit T postquam sensit
— Postumus \downarrow Postumius
24 autem χ aut
26 non C H S T χ , \downarrow d.
27 admonet H amodo id S T χ , \downarrow amo-
vet

MSS. C H S T χ \downarrow

- P. 1.
227 27 quod C H T quo
— putares C T putaret
28 spe magna C H S T χ , \downarrow spem mag-
nam
29 exequi C assequi
— rogabat C H S χ , \downarrow rogaret
30 pollicebatur C pollicebantur
31 constituisset C H S χ destituisset
32 illo \downarrow in illo
33 coepisse \downarrow coepisset
228 1 dicunt T debent
— exoptata T optata
2 causam \downarrow causa
3 ergo C S χ ego
4 Omni C anni
— equidem χ quidem
5 hoc χ omni
7 comitatumque χ comitaluque
9 quo C H S T cum
— Roma χ Romam
10 quo χ , \downarrow cum
12 ei C ejus
13 consuli C consul tum H consulto S χ , \downarrow
consultum T est solutum
— a senatu C S T senatum H χ senatus
14 feriri C fieri H S χ , \downarrow ferire T
ferre
16 creditor C H S creditoris T cretoris
— fit C H S T χ , \downarrow non fit
— non qui est C H S T χ qui
21 ego C H S T χ d.
— non T d.
26 damnatae χ condemnatae
— lites H leges
27 prædes χ pedes
— ejus — recipi C H S T χ , \downarrow bo-
nis populis servari
29 ad quos ea C quos ad ea
31 severius C H S \downarrow serius χ servis
32 judicata C H S T judicatur χ judi-
catus \downarrow inducitur
— consuetudo C H S \downarrow cum consuetudo
33 nova H T nova fit S χ , \downarrow nova sint
Sin C Sint H S T d.

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
229 1 hunc CHS χ *habent* (sed in H punctis subnotatur)
2 rempublicam CT \downarrow *rep. S r. p.*
4 notissima CST χ , \downarrow *notissimus*
5 defendi H *defendique*
7 non CHST χ , \downarrow *d.*
8 qui in CHST *quis* χ *quin*
— litibus CHST χ *limitibus*
11 in HST χ *d.*
— litibus T *limitibus*
12 verebantur T *ferebantur*
13 solebant χ *solebat*
20 iudicio CHST in iudicio χ , \downarrow *illo iudicio*
23 A. Gabinii CHST χ *a Gabinio* \downarrow *Gabinio*
— Quo teste CHS χ , \downarrow *quod iste T quid iste*
24 Qua appellatione CHST χ *quam appellationem*
26 vestrae sapientiae χ *vestri sapientis*
30 conscientiam χ , \downarrow *conscientia*
— quisquam χ , \downarrow *quicquam*
33 ponderet χ *penderet*
230 4 capite CS χ *capiti*
— in Postumum C *impositum* \downarrow *Postumium*
5 datum CHS χ , \downarrow *dato*
6 aestimarentur CT *aestimarent* HS *extimaret* χ *existimaret* \downarrow *aestimaret*
— qua non χ *qua d.* \downarrow *quam non*
8 implorabo χ *implebo*
9 jus χ *vis*
10 ordinum χ , \downarrow *ordinem*
— cum S *sum*
14 censerent CS χ , \downarrow *qui censerent*
16 vos S *d.*
17 innocentium χ *innocentium*
24 sciret CHS χ , \downarrow *scire*
25 autem CHST χ *esset*
26 nova T *nova lege*
27 e χ *enim*
29 loquor χ *loquar*
33 possit χ *possit semper hoc*
231 4 volebant CHS χ *volebatis*
5 arbitrabantur CHS χ *arbitrabantur esse*
— nefarium \downarrow *nefarium esse*
— Attamen CHS *ac tamen*
6 ita T *ista*
11 major CHST χ *majorum*
— nunquam χ *unquam*
14 Tam H *Eadem tamen* S χ *Tamen*

- p. 1.
231 14 quam CHS *qua* χ *quia*
16 timere χ *timere* *hos equites*
17 Hoc H *Hos*
22 ferretur CT *referetur* HS χ , \downarrow *referretur*
— convolaretis C *convoleretis* \downarrow *convolaretur*
— hac χ *ac*
27 defendent H χ *defenderis* S *defenderint*
27 fuerint HST χ , \downarrow *fuerunt*
29 inquit C *inquis*
30 me jam CHS χ , \downarrow *etiam*
31 ex tantis HS *exterritis*
32 defenderim C *defeci. De te in (cum asterisco supra De) HT* \downarrow *defenderem* S χ *defeci. Defeci.*
33 stante si me CHS \downarrow *me stantem T stantem*
34 nunc CHST χ *hunc*
— reduceret — *profectum* χ *d.*
232 1 impulsu \downarrow *impulsi*
4 Archelai CHS χ , \downarrow *archilei T m archilei*
— refertum C *refercum*
6 est C *d.*
8 vociferabare C *non ferebare* χ *vociferabere*
— talentum CHST \downarrow *talenta*
9 videlicet χ *igitur*
10 exoraret χ *exorasset*
— sestertium C *sestertia* H \overline{SS} T \downarrow *d.*
11 et CHST *sed*
— ne CHST \downarrow *d.*
— illud χ *d.*
12 fecit certe HT *certe*
14 quæfivit sibi. Num Gabinii CS \downarrow *sibi non Gabini H* χ *sibi non Gabinii quæfivit* \downarrow *d.*
15 sectatos χ *sectatos negat* *Gabinii*
— Non enim ad CHST *d.*
17 Romam χ , \downarrow *Roma*
18 contenderat HST *contenderet*
19 dicæetes CHST χ , \downarrow *Diogenes*
— in H *d.*
— etiam T *d.*
20 oblata C S *allata* H χ , \downarrow *ablata*
21 coegit C *coegis*
— ferre CHT \downarrow *perferre* χ *proferre*
— Quarum CHS *quæ* \downarrow *quare*
22 potestati χ *potestati regi*

VARIAE LECTIONES:

- p. 1.
232 23 se CHST ψ d.
— Quid CHS qui
24 equitem Romanum C equitate R. H
equitatem Romanum S equitatem R.
— inquam χ in qua
25 maxime H maximi
29 videam H viderim
31 iniquitate T iniquitatem
— tyranni CHT χ et tyrannide
32 in maximis — accepimus CS
 χ d.
— infidiisque ψ infidiis mediisque
34 et ex republica T rex re pu. et χ d.
233 1 gesserat χ , ψ digesserat
2 isto Aegypti CHS χ loco Aegyptio
T isto Phalerio
5 venire χ d.
— libertatem χ parendum
— hujus T d.
6 stultitiam major jam superior T d.
— major jam CHS χ , ψ mali jam :
jam
7 ut CHS an χ in
8 se CHST χ , ψ d.
9 non χ d.
— tam T jam
12 æqui ψ acqui
— sperasse χ seperasse
15 suscepto atque contracto CHST χ
susceptum atque contractum
16 illa CHST χ , ψ d.
17 voles ψ volet
18 aliqua χ aliqua non
19 toties CST χ totius
22 ei χ , ψ et
23 abjiciendæ χ objiciendæ
28 cum mitella CHS χ , ψ meci appella.
T d.
— videmus. Chlamydatum CHS vi-
deri. Chlamydatum T videri clami-
datum
30 solum cum C solum χ solum tum
34 Mytilenis χ Mitilenus
234 1 crudelitatem — vitavit χ d.
3 succos χ socios
4 homini tum CHS χ domini T ψ
homini
5 afferet ψ afferet
7 ad Auletem, Judices, CHST χ , ψ
audies
10 diocetes ψ diocetes
11 a rege C ψ retis H aritis T Aritis χ
retis
13 res CH d.

- p. 1.
234 13 habebat χ babat
14 hic CHST χ hoc
— vestitum C vestimentum
— illum C illud
15 vis χ jus
17 Fecisset χ Fecisse
18 impeditis CHST χ , ψ impudentis
20 putare CHST χ , ψ punire
23 quam libere CHS χ , ψ libere T
liberos
25 Animadvertite T Animadvertite te
— et dicto CHS ψ addito T ac dicto
 χ Addito
26 Præter T prætor
— si querare CH si pie S χ si pie T ψ
sit pie
— illæ minæ CH illæ in me S ille in
me
— secundo lumine ψ secundo
27 hic CST χ , ψ hoc
— non CS χ num
— solum CHS ψ si dum
28 et effugere CST χ ψ effugere H
et fugere
— discamus CHS χ , ψ dicamur T du-
camus
29 crimen C d.
— dum CHST χ , ψ d.
30 ex CHST d.
— decumis χ Decumus
31 hoc C d.
32 centesima CHST χ , ψ centima
34 talentum — decem millia χ d.
235 1 æstimata χ existimata
3 accessionem T decessionem
4 aut — decessionem esse T d. χ at
7 tantum χ , ψ de suo
9 soletne is CHST χ , ψ soletis
10 dicere T d.
— pecuniam CH χ , ψ pecunia
— redegit H χ d.
— qui in CHS ψ quin
13 productis χ productus
14 deferri χ conferri
17 fuerit CHS χ , ψ fuerat T fuerat
causa
20 ne ψ nec
— defendisse T defendissem
21 causam C causa
— me χ d.
26 auctoritati χ , ψ auctoritate
— simulavi CHST χ , ψ simulate
27 ne CHST ψ nec

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
 235 27 perfidia C H *præfidia*
 — facerem C *facere*
 29 reductus C *reductum*
 30 quoque C H S T *quæ*
 33 inspectantibus *inspectantibus*
 34 Gabinii *Gabinii*
 236 3 tum C H S *cum*
 4 credetur? Credetur. C *creditum?*
 non. H S T *credetur?* non.
 5 tunc C H S *tum*
 6 Quid H *Quæ*
 7 At, si *Adhuc*
 8 tum cum T *tui*
 9 vultis? T *multi*
 10 illinc *illum*
 11 illinc *illi ne*
 12 mimorum C S T *minorum H majorum*
(sed voce deleta, ab eadem manu in marg. scribitur "numorum: rumorum: malorum.")
 — nata C *nota*
 16 insultatam C *insultantem* *insultantes*
 17 causa C H S T *causæ*
 18 quis C H T *qui si H qui se*
 — pejeraverit, ei C H S *dejeraverit et T erraverit et*
 22 possit T *possint*
 23 Lites C H S T *litæ*
 24 sed C H S T *d.*
 — reum C H S *rem*
 — factis C H S T *facti*
 28 quam ceperit is C H S T *quæ ad quem eorum*
 29 pervenisse C H S T *pervenisse ad aliquem*
 — planum *plane*
 30 solere C H S T *soleret*
 31 tam insolens C H S T *d.*
 — præposterumve H S T *præposterum*
 32 Accusatur *Accusator*
 34 Ergo — reddidit *d.*
 237 1 cedo C H T *accedo S* *accedo*
 2 illi C H *illa quo S illa T illa quæ*
 3 eam pecuniam C H T *ea pecunia*
 — reddidit C H T *fit*
 — an etiam nunc debet C *at nunc de ea*
H at an nunc de ea T an nunc de ea
 6 is C H S *is*
 — habere C H S *d.*

Tom. VI.

- p. 1.
 237 9 existimari *extimari*
 13 inquit C *d.*
 14 fuit H *fore*
 17 aliunde C H S T *aliquando*
 — ductæ C H S T *dictæ*
 20 refertæ *d.*
 — patuit parva C H S T *potuerit parva*
va ariata
 — Catapulus C H S *plus T in plus*
 23 nescio *nescia*
 — unam H T *una*
 26 omnes C H S T *omnibus*
 — incredibilis C H S *credibilis*
 — in hunc *non hunc* *in hunc*
 27 nos C H S *non*
 29 necessarii C *necessariis*
 30 afflictis *afflictus*
 — umbram — sustinet *d.*
 238 1 vero C *d.*
 3 et C *d.*
 4 occupatione *oppugnatione*
 5 ut vel C ut H S T *vel d.*
 6 esse C *est H S* *etiam*
 7 Multas C *Multa*
 8 cæteræ *certe*
 9 et *et quasi pene popularis*
 11 urbis *orbis*
 12 excipere: *excorpore*
 13 cum H *d.*
 15 excitata *ex tanta*
 17 concupiverit H S T *concupiverat*
 19 annalium *annualium*
 23 fivit C S T *finit* *finit*
 24 pendentem *prudentem*
 30 tanta fortuna *tanta opportuna liberalitate*
 31 omnibus — bonitatem *d.*
 33 non aspernari C H S T *asperiari*
 239 1 labefactandum T *labefactandam*
 4 feret C *ferret*
 5 speret C H S T *non*
 9 satis fiat *satisfaciat*
 10 Ecquis C H S T *Et quis*
 11 addici *adduci*
 12 hæc C H S *hoc*
 — hem *en*
 — Curii C H S T *Curti*
 13 natura sororis filius C S *d.*
 14 tunc C H S *cum* *tum*
 15 ullam in libidinem *ulla in libidine*
 16 Postume H *d.* *Postumi*
 18 ut *ut servi vel*

B b b b

VARIAE LECTIONES.

p. 1.
239 22 eo ↓ ego
24 debeat ↓ debet
25 ut CHST x, ↓ d.
— potui, tibi CHST x d. ↓ praeſtiti
27 vidi CH x jud. (i. e. iudices) T
— judi.
28 nox CH nex C vox

p. 1.
239 32 reductos ↓ reductus
33 qui — adjumento CS x, ↓ cui id
— magno adjumento fecisset
34 fuisse. CST fuisse
240 6 fibi x fi
7 in CS ↓ ut in
8 fortuna x fortunæ

PRO M. MARCELLO ORATIO XL.

Edit. Olivet.

MSS. CHST x, r, x i ↓

p. 1.
241 4 meo C in meo
6 tantum — modum x d.
7 tam denique C tandemque (sed supra
— lin. a manu rec. "tum denique")
9 reique publicæ x, ↓ d.
— solum illius C illum solum
10 et vobis CHT vobis
11 conservatam ac restitutam C restau-
— ratam
13 cum viderem CH d.
— virum x d.
— qui CH qui cum T cum
— causa CHT causa fuisset. S causa
— esset
14 fuisset CHT d. S x, r, ↓ fuisset
— esse C fuisse T fuisset
15 fas x satis
— ducebam CT dicebam
— nostro CHST x, r, ↓ vestro
17 quasi S et quasi
— a me S d.
18 C. CTG.
— interclusam x, r inclusam
19 omni CH x, ↓ d.
21 quidem x quod
— sed CHS et
— ante CHT ↓ ante in S post
22 omnibus x d.
— populoque Romano CHST x, r,
— ↓ reique p.

p. 1.
241 23 commemoratis S r commemoratis e-
— tiam
— auctoritatem x, ↓ auctorem
242 3 hodierno x, ↓ in te hodierno
— cum CT tum
4 præterea CHT d.
— tuo x meo
5 quanta x quanta est
6 vero HS ↓ vere T enim r ideo
— ille C d. T is
7 ventura x ventum
8 ei C d.
9 contigit CH x, ↓ contingit
— est x, r, ↓ d.
10 aut innocentia CHST atque inno-
— centia
11 genere CHT in genere
12 nulla CHS nulli
13 tanta CHST tantaque
15 res tuas gestas r in gestis rebus tuis
17 idque r, ↓ id quod
20 contentionum x contentione
23 potuisse x d.
24 lustratæ x, r, ↓ illustratæ
28 alia x, ↓ bis
30 ne r nec
32 commeatus x comitatus
33 fibi C d.
— vindicat CHST x, r vendicat
34 ducit r dicit

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
243 2 hoc C est
3 nihil u, ψ nihil enim est
6 societatem u, ψ societate
— offert ψ affert
7 cedit u, r, ψ concedit
11 omni ψ omnium
12 ea C d.
13 habebant r habebant
— enim C d.
— tanta H tam magna u, r, ψ tanta
copia
14 ac viribus u d.
— frangique C frangique tanta copia T
aut frangi tanta copia
— Animum S verum animum u, ψ Sed
animum
— iracundiam C viam (sed sup. lin. a
manu rec. "vel iracundiam")
17 faciat H r, ψ facit
18 eum u d.
20 celebrabuntur ψ celebrantur
21 non u, r, ψ nec
23 ejusmodi x hujusmodi
— cum S dum
24 obstrepi clamore C obstrepit clamor x
obstrepere
— videntur C d.
— sono C soni
26 praesertim H d.
— est u d.
27 natura ψ d.
— insolens H T et insolens
— aut C H x d.
28 audimus u audivimus
— aut H x, ψ et
29 gestis H T certis u, ψ veris
— nunquam ψ nusquam
30 diligamus H x, ψ quodammodo dili-
gamus
31 quidquid x quod
32 quibus C qui
33 prosequemur C persequemur H d.
34 C. Caesar C H T u, r, x, ψ d.
244 1 quod T d.
4 Equidem u Etenim
— C. C H T u, r, x, ψ M.
5 pietate H d. S pietate ac virtute
— viderem ψ modo viderem
6 effudit C H T u, r, x, ψ effudit S
obfudit
— Quibus ψ Quibus etiam
7 suam u d.
8 jam x d.
9 vindicasti u, r vendicasti

- p. 1.
244 10 antepones C H x anteponis ψ ante-
ponas
11 propria C proprie
— C. C T G. S d.
12 magnoque C H T maximoque
— comitatu u conatu
13 es et dux C H T ψ dux es
— ut C H S T u, r, x, ψ ut nulla
15 enim S autem u d.
— aut C H T u, r, x, ψ et
— aliquando T d.
16 consumat C consumet T non consumat
— vero T x d.
— animi C T d.
17 florescet H ψ florescit
— ut C H T d.
— operibus S opibus
18 afferat C affert T afferet
19 omnes u d.
— ante C H u antea
20 vero x d. ψ autem
— ut C H S T ne
21 quod C ut quod
— dicam u dico
— non u, r, ψ d.
— non perinde S x aliter
22 ego H S x d.
— vicisse u d.
23 ipsa C H T u, r, ψ d.
24 jure x d.
— victi u d.
25 es x d.
28 enim H ψ enim illi
30 a C T ab x d.
— scelere r scelere liberati
31 vobis x nobis
32 mihi C H x et mihi
33 reliquos C H T ψ et reliquos
— sibi ipsis C H sibi ipsos x d.
245 1 ipso u, x, ψ consensu
— videtis ψ videretis
— curiam x curia
2 ignoratione C T ψ ignorantiae
— et C T d.
3 aut C d.
— cupiditate ψ crudelitate
— aut crudelitate ψ atque cupiditate
— civile C H T u, r, ψ d.
4 audiendum H x, ψ d. S r audien-
dumque esse u, ψ agendum esse
6 efflagitantium C H T r, x, ψ flagi-
tantium
7 illa r haec
— nec ulla H d.
B b b b z

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 245 7 sum C d.
 8 pacis C & pacis sunt
 12 et C etiam
 14 et T d.
 — re & republica
 16 erit T erat
 — injustus & justus
 — estimator C H estimator S T u, r, &
 — estimator
 — Caesaris C Caesari
 18 fuerit & fuit
 — mirum C S u, & mirum videretur H
 — mirum videtur T videtur
 20 victor H d.
 — auctores C amatores
 23 ut H d.
 24 Quoties & Quotiens
 — eum & enim
 — cum C tum
 25 certorum C H S T certorum & cat-
 — rorum
 — ferocitatem & ferocitate
 26 extimescentem H pertimescentem (su-
 — pra lin.) & pertimescere
 — liberalitas & libertas
 — C. Caesar & d.
 27 jam H T u, r, & d.
 29 tuam u, & enim
 31 perculit u, & percussit
 34 dicam C T u, r, & d.
 246 1 nimis & minis
 — fuisse C H S T u, r, & esse
 2 armatis & armati
 — otiosis & otiosi & occisis
 3 quid C H d.
 4 mihi & d.
 6 excitaverunt C T incitaverunt
 7 jam u, & d.
 — etiam C H T u, r, & d.
 — omnem C omnes
 9 gaude & grande
 — isto H T d. & illo
 — tam C H jam
 10 tum u, r, & cum
 — quo C qua
 11 est C & d.
 12 persæpe & spe
 13 congratulabere C H S T u, r, & d.
 — gratulabere
 — tecum u, & d.
 14 simul C H u, r, & d.
 — salvos & d.
 — quoties & quotiens
 — toties & totiens

- P. 1.
 246 16 tua C H & d.
 17 audebo H & audeo
 — est u, & d.
 19 commodata u, r, & accommodata
 20 defatigari u, & fatigari
 22 improba H & improbata
 — et specie C H facie u, d.
 23 ulla u, d.
 24 laus S & tibi laus est
 — plerique C H T u, r, & d.
 25 fuisse & esse
 — senserunt C H T senserint u, & cen-
 — suerunt
 26 vero C H S T u, r, & d.
 28 tum & cum
 29 tamen & in
 31 nimis C H u, r, & magis
 33 tametsi C tamet si S u, & sed & et ta-
 — men si
 34 eo C H eone
 — fuerint C H T fuerint
 247 1 ullo & illo
 — summa C H T d. & misericordiam
 — summam
 3 Qui C Quis T u, r, & d.
 4 vitam & d.
 5 retinuerunt & tenuerunt
 6 superfuerunt C H & fuerunt
 — sint & sunt
 9 et C H S T u, r, & d.
 — est T d.
 10 republica & rempublicam
 — nihil C d.
 — nec & d.
 11 salute & utilitate
 12 et C H d.
 — tua vita S tui vita vitam
 — omnium H omnia
 13 de te C H S d.
 14 valetudinis & valetudines
 15 doleoque & doleo quod
 16 mortalis C H d. & mortali
 17 eventus C H T motum u, r, & mo-
 — tus
 18 accedat C H & accedit T attendat
 — quem T que
 — Si S u, r, & d. & etiam si u, d.
 19 reipublicæ & rempublicam
 — credamus C H T credimus & conte-
 — damus
 20 qui & quæ
 21 quod C H T quo
 — necesse & necessarie

VARIÆ LECTIONES.

- P. 1.
 247 21 perculsa T *perculsa* & belli perculsa
 22 prostrata & & prostrata atque plura
 videre
 — constituenda CHST & plura vi-
 dere constituenda
 — comprimendæ & & reprimendæ
 23 omnia S *omniaque*
 — quæ CH *quæque* T *quæque*
 — fluxerunt & & & defluxerunt & dif-
 fluxerunt
 24 feveris legibus & d.
 25 tantoque CHT & tanto
 — armorum & *amorum*
 26 quassata & *conquassata*
 27 et ornamenta CHT *ornamenta*
 28 uterque CH ut
 29 omnia & d.
 — curanda CHST & *sananda*
 32 te & d.
 — naturæ C *natura*
 — vixisse & *vixi*
 33 addo CHT *addam*
 — at & & *atque*
 248 1 contemnenda & *contendenda*
 3 te idem CHS et te idem.
 — dicere & *dixisse*
 4 tum C & & *tamen*
 — tibi CH *tibi etiam*
 5 etiam T d.
 — salutem C *salute*
 6 sint & *sunt*
 7 tantum & *tamen*
 — perfectione C *professione*
 9 salute & *salutarem*
 11 sis & *si*
 12 relinquemus ? & *relinquimus ?*
 14 certe CH est T d.
 — est tum, cum CH *tamen tum*
 19 est CHT & & d.
 — multorum et CT d.
 20 suos HST & *suos cives*
 23 est CH d.
 — tu CHST tum & d.
 24 cum & d.
 25 solveris & *exsolveris*
 26 Quid est CHT Nec S *Quid*
 27 omnino CH est oratio T est omnino
 29 sit CHST d.
 — iste CHT d.
 31 semperque CHST *semper*
 32 ducenda CHST & & & & di-
 cenda
 33 Cæsar & & & & d.
 249 1 tuebitur CHST *intuebitur*

- P. 1.
 249 1 tu CH te
 — te CHT *tate*
 2 pridem C *pridie*
 3 laudet CH *laudem*
 5 incredibiles victorias CHT *incre-*
 dibilem victoriam
 — monumenta C *monimenta*
 — munera H *numerym* T *innumera*
 6 Sed CH Si
 7 erit & *fuerit*
 — nomen tuum H *tuum non*
 8 quidem & & d.
 9 etiam & d.
 10 alii CH *aliis*
 11 efferrent & *offerrent*
 — idque & & *id quod*
 12 restinxis & & *restrinxeris*
 14 etiam CHST d.
 16 et rursus CH *rursus*
 17 etiam si tunc CH & *si tum*
 18 te & & & d.
 19 unquam CH & *nunquam*
 20 distrahetque T *distrahet quoque*
 21 et studiis C sed studiis H d. T sed et
 studiis
 — sed C d.
 22 diffidebamus H *diffidebamus* S *diffide-*
 bamur
 — autem & *quim*
 24 sibi & & *sæpe*
 25 quid liceret T d.
 27 nec qui CHST & & *neque*
 28 etiam & d.
 29 erepta H *recepta*
 31 ut etiam ille CT & & *ut jam ille H*
 ille jam ut
 — cecidit CH *occidit*
 — qui CHT & & & *quam qui*
 33 Sed S Sed quia
 — fracta T *facta*
 34 et CH & & & d.
 250 1 modo CHST & d.
 — solum sapientiæ CHT *sapientiæ*
 modo
 2 te & d.
 — cum CH tum & d.
 3 vel CHST & d.
 — es & est & d.
 6 pro CH & *prout*
 — me ipse C *mei ipso* H *meipso*
 8 oppositus CH *oppositioes*
 10 unde CHT & *ut unde*
 — oria CH *oria*
 — in eodem terminetur T *creetur*

VARIAE LECTIONES.

p. 1.
250 10 oratio ϵ , ς , ψ oratio mea
12 sentiunt C assentiunt
13 Sed, quia C ϵ , ς , ψ Et quoniam HT
Et quia
— stantibus CH T astantibus
— necesse ψ necessarie
15 et quod CT quod S et quid
— volunt, et quod CH χ , ψ volunt, et
quod fieri decet S ϵ volunt certe et
quicquid fieri decet, et quod T vo-
lunt, et quod fieri decet, quod
16 praeipue — debere CH T χ , ψ
fieri id S fieri illud
18 solum ϵ , ς , ψ d.

p. 1.
250 18 omnium ς d.
20 C. CHS ϵ , χ M.
21 praeter eum CH pretea
— cederem ψ cederem
23 dubitatum ψ dubitandum
25 sic tibi CH d. T tibi
— a te χ ante
— conservato T servato
26 tamen C tum
— innumerabilia C commemorabilia
27 unum CH d.
— non ψ non modo
— maximus CH T ϵ magnus

PRO

Q. LIGARIO

AD C. CAESAREM

ORATIO XLI.

Edit. Olivet.

MSS. CHST ϵ , χ I ψ

p. 1.
251 3 praestanti CT praestantissimo
4 at ϵ et
— quæ C qua
— ei ς d.
6 tu H χ d.
— scires ϵ , ψ scire
8 quod T quid ϵ id quod
10 C. H d.
12 non CT non solum
— liberationem ϵ liberatione
14 est ϵ d.
15 ita CHST χ , ψ hoc ita ϵ hæc ita
16 Tubero C tu Tubero HS χ d.
— qua C qua etiam
— dignum χ , ψ dignissimum
19 igitur H χ enim
— adhuc χ d.

p. 1.
251 20 C. S consule T consule G. ϵ consule
Confidio
252 1 Confidius ϵ Confidius
2 posset H χ potuisset
— quemquam T quem
3 praefecisset C praefuisset
— Itaque — profecisset ϵ d.
— Q. C tum Q. H d.
— cum C d.
5 praefuit ϵ praefecit
7 audito C adito
8 caeco ϵ aequo
— primo CH patrio primum T ϵ , ψ
primum
9 salutis S ϵ salutis causa
— post etiam CT postea
— studii sui T studii ϵ sui

VARIAE LECTIONES.

p. l.
 252 10 cum C T Tum
 — et H d.
 11 implicari H S x implicare
 — Interim ↓ Iterum
 — Attius C x Atticus
 — qui ↓ qui tum
 13 non mediocri cupiditate C T cupi-
 ditate non mediocriter
 — arripuit T mansus (sup. lin. a manu
 rec.)
 14 si C Sed tamen s et si
 — ad privatam H S x a privato
 — clamore C T ↓ clamorem
 18 vacat C T ↓ caret
 19 nullum C S ↓ ullum
 20 profectus H ↓ profectus est
 25 cum C d.
 26 cum T d.
 — efflagitatus H et flagitatus
 27 quo H T x quod
 — Africa x Africam
 29 illinc x hinc
 30 potius x d.
 32 desiderii ac sollicitudinis C desiderii
 ac sollicitudinibus
 33 fratrum C fratris s d.
 34 discidio C diffidio s diffidio
 253 1 signum s, ↓ crimen
 2 alienæ T alienatæ
 — animadvertere x animadvertere
 3 qua T quam
 — fide T fide (sed sup. lin. "ter" scri-
 bitur ab alia manu, ac si "fideliter"
 legi vellet)
 — defendam S defensam
 — cum C eam H S s d. x quum
 4 omni laude C omnium laudum H x
 omnium laude
 — literis H d.
 5 M. Cicero H S x, ↓ Cum M. Cicero
 s M. Cato
 7 nec x ne
 — quid C d.
 9 Vide C Videren
 — quam S quam tum s quam rem
 — reformidem C S T s, ↓ formidem
 — vide — oboriatur S d.
 10 dicenti oboriatur C dicendi aboria-
 tur
 — Quantum S Si
 11 hoc populus C populus hæc
 13 coactus C coartante
 — iudicio H S ↓ iudicio meo
 14 te H te sumpta
 14 igitur hoc C hæc

p. l.
 253 15 hoc C hæc
 17 qui, cum H qui me, cum
 — imperio populi Romani C Populo R.
 s toto orbe
 18 esse me H esse T me
 19 nuntium perferente C s, ↓ hunc nun-
 tium proferente
 20 fasces C fasces laureatus H S T s, x
 ↓ fasces laureatos
 21 dare H S s, x, ↓ reddere
 23 Tubero C s, ↓ me Tubero
 24 Ligarii H Ligario
 — non S x d.
 27 quod C quod ego
 30 putet C H T x putat
 — fuisse H d.
 — Ligarium H d.
 31 nempe C T et nempe
 — et ipse C d.
 32 Ligario ↓ ipso Ligario
 33 congressus C egressus
 — restrictus C H restrictus
 254 1 qui C ↓ quis
 — armorum s animum
 3 videtur s d.
 4 revertar ↓ revertar qui iisdem
 5 autem ↓ enim
 7 laus est C est et laudis
 — ipsorum C T s d.
 — acuet H S T ↓ acuit
 9 desidero C desiderio
 10 cum C x tum
 — doctrina C T doctrinis
 — hoc H x d.
 11 viderit s videret
 — quovis C non est (sed in marg. "al.
 quovis")
 12 quam C qui
 14 aut s aut cuius parem
 15 sunt H x d.
 — prodigii S prodigiis
 — simile est quod C S T s, x, ↓ similia
 quæ
 17 necetur s nocetur
 — egit C arguit x exigit
 18 sunt H S s, x d.
 — incitari ↓ incitare
 19 solet C H S s, x, ↓ solent
 — odium C odio
 20 agis ? C agis quam ut occidatur ? T
 agis nisi ut occidatur, ↓ agis quam
 ut necetur
 — Ut H S s d.
 — Romæ ne fit C nescit

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
254 21 T. Broccho C Titubrato S. ↓ T.
 Bracho
— avunculo & avunculo. Ne
22 suo C d.
23 Num est? num T. ↓ Num ita est.
 unde (cum on sup. um)
— num & x non
24 quam x quam qui
25 vis C d.
— istud H x ita
— ne T d.
— eum & d.
26 quidem dictatorem H qui dictator
 erat
27 jubebat C S videbat
28 tamen & tantum x tanta
29 hoc & hoc etiam
— crudelem C S crudelis
30 vindicata C vindicanda S x reventa
 vindicata & vindicta
31 existimo C extimo
32 domum C deinde
33 denique H x d.
— ac H x d.
255 1 omnia C S T & d.
— certo C H T certe
2 spectat C mortem expectant & mortem
 spectat
3 Q. C d.
— sit, non C sit nunc x d.
4 contenti C attenti
— est x d.
5 ignoscatur C H T & x, ↓ ignoscat
6 multoque est durius. Quod C multo-
 que est durius multoque gravius quam
 T multo est durius multo est gravius
 quod & multo durius. Si quid nos
7 et H d.
— prostrati H x strati
8 humanitati C H & x, ↓ humanitatis
9 pugnabis H S x, ↓ oppugnabis
— irrumpes C irrumpens ↓ erumpes?
10 supplicium C supplicium ↓ supplici-
 ter
— prohibebis T prohibebitis
11 Si & x Sed
— et fecimus x effecimus
12 derepente C H S T x, ↓ repente
— irrupisses x, ↓ irruisses
— clamore & x clamore
13 cave ignoscas C ↓ cave ne credas cave
 ne ignoscas H S & cave credas cave
 ignoscas
— fratrum C S fratrem

- p. 1.
255 14 misereatur C S x misereat H mise-
 rescat
16 perfugium C & profugium
17 misericordiae C misericordes
18 C. H d.
19 lenitas & levitas
— quantam C H & x, ↓ quam
21 ista C in ista
— Quam multi enim C quod multi S
 quia T x quia multi & quanti es-
 sunt
22 cum — ignosci vellent T d.
23 qui C igitur
24 etiam ii C x et hi
— ipse C T d.
25 nolint & x, ↓ nolunt
27 si C T efi
— saluti H d.
— civi calamitoso T civis calamitosi
28 esse H adesse
29 coarguere x, ↓ redarguere
— nostrum mendacium T d.
30 ejus x d.
— eadem C d.
32 aliud nolle C et aliud non S & aliud
 non x, ↓ aliud est
— Tu C & x Tunc S Cum x tunc
33 Ligarius x d.
34 Hæcne H hæc non S T & x, ↓ hæc
 nec
256 1 utetur & x, ↓ utitur
— abjiciet C abiciat
3 Ac C x Hic (sed in marg. al. hac)
 T At
— primus T ↓ primum
5 quisquam & quicquam
6 facinoris H T & x, ↓ sceleris
7 illud vocas C id vocasti
8 appellant C T appellabant
— qui x quid
9 pertinaciam C T et pertinaciam
11 quærat C & quæritur
12 incidisse C madisse
13 mentes C merces
14 esse S d.
— superata C al. firmata (in marg.)
15 Liceat ↓ Liceat ergo
— quanquam & nunquam
— hoc victore C hæc victoria & x vic-
 tores
16 occiderunt C occiderint x ceciderunt
17 Fuerint S & x fuerunt (ter)
18 vero crimine & criminis

VARIE LECTIONES.

- p. 1.
256 18 furoris H d.
— parricidii CT parricidii immunes sint
(in T sup. lin. ab al. m. "libe-
ri") H d.
19 Quando r Quamquam quando
20 Cæsar x d.
— nisi H quam
21 propulsare r propulsari
22 tu r d.
23 pacem C v pace
24 cum C d.
25 Cæsar H T r d.
— tanta C tanta esse
26 a te x d.
27 esses C es
29 initio CT in initio
— non hostile HS r nec hostile x neque
hostile
30 diffidium v discidium
31 salvam CH T r salvam esse
— a C aut
32 Principum r Principium
33 tum dubia, quo C tunc quidem dubia
x tamen dubia
34 posset C possit
257 1 certe ea x d.
— judicanda H d.
— etiam T d.
— adjuverunt C adjuverant r audie-
runt
2 probet r d.
3 occiderit r occiderat
3 utrum v verum
— existimas C existimas tu
— Ligario C H S T r, x, v Liga-
rium
6 exire C non venire r venire
— an vobis C v quam te H x an vos S
quam vos r d.
— in Africam non venire C ire S d.
7 censuisset x censuerit
— Si me consulis C d.
8 tamen C d. H v tamen Q.
— idem legaverat C delegavit r legavit
— ille r d. v illo
9 cum — cum paruit T d.
— tam S x tunc r tamen v autem
11 vestro r nostro
14 Tiberonis x Tiberoni
15 se CH T r, x, v d.
16 omnes H r, v hominis (omnes sup.
lin.)
— necessitudines CT necessitates
17 L. r Q.
Tom. VI.

- p. 1.
257 17 militia CT militiaque
19 vinculum v esse vinculum
— semper H r d.
— Scio igitur H v His rebus scio
20 manere r remanere
— quidam v qui
— agebant T aiebat r aiebant
21 opponebant C habebant S opponebatur
T opponebat r praeponabant
22 verborum v virorum
— pondus H pondera
24 iis x bis
26 est ullum C v est illud S r, x est il-
lum T illud
— voluisse T x noluisse
27 non minus C v tamen non minus T
tamen nimis
— omnium C aratione omnium
28 arcem C S d.
— natam C notam
29 quam aliquem se maluisse CT r d.
H quam aliquem se imperatorem esse
voluisse
— maluisse S noluisse
— is H d. v bis
30 aliquis CT v d.
31 habebat H S T r non habebat x illud
habebat
— sese CH S T se
— habet v habeat
32 provinciam r provincia
33 Quid CT Quid
34 Cæsarem S x eum
— retenturi v tentaturi. (in marg. "re-
cepturi")
258 1 nobis tua C nova tua nobis
2 Si CT Sed si
— responderit r respondit
3 miserat r miserit
— patrem suum r d.
4 dubitabo H T r, v dubito
— te S d.
— id x idem
— eum CT ipsum
5 ea CH hæc
6 jam CT v tamen r tantum jam
7 tam CT tamen
— ut CH T d. S x, v propter
10 erat H d.
— inimicus x d.
12 quamquam, quid facturi fueritis C d.
x fuistis
13 dubitem T dubito

C c c c

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
258 14 provincia vestra C T provinciam
vestram
— et prohibiti H S r d. T etiam pro-
biti
— ut perhibetis C T x, v d.
16 Quomodo — injuriæ r d.
— acceptæ injuriæ C H T accepta in-
juria
17 auctoritatem x auctoritati
18 provinciam x provincia
20 est C H T r, v est hæc
21 eum r d.
— accusatis C H S T r, x, v accu-
setis
— queramini C querimini T d. x, v
queramini esse
— contra Cæsarem v cum Cæsare
22 vel cum C vel tu S cum
23 vultis C H T r vis S x, v velitis
24 Varo C Varrone
25 essetis r fuissetis
— autem H S r, x, v tamen
— confitebor C S T x, v confiteor
— culpam r d.
27 C. C H S T d.
28 probarem x, v probarim
30 unquam C d.
31 constantiam x constantia dico
32 Quotus S v quotiens
— enim istud C illud
33 partibus C H d.
— dissensione r discessione
34 crudelitate C credulitate
— rejectus r, v ejectus
— eas ipsas x eos ipsos r ipsas partes
259 1 cujusdam animi C x cujusque r cujus-
quam
3 posset C x, v possit
4 cætera T v cuncta (sed sup. lin.
"cætera" ab al. manu)
— honos C T honor H d.
5 ingenium; quæ nequaquam C T v
imperium ingeniumque nunquam
7 prohibitus T prohibetur
8 iratus C iratum
— aliquam C T aliquamve v ad ali-
quam regionem
10 esset, videretur C est, videatur v
erat
— in Cn. T Cn. x, v ad Cn.
11 eam ipsam C T d.
— rejectus C S T x ejectus
12 Quid v Quod
— cum x tum

- P. 1.
259 12 nihil C nisi
16 omnes x, v omnes enim
— tenebamur C T r tenebantur
17 auctor x actor
— tum C T x, v tamen
18 videres, pacem v viderem de pace
19 venisses S x, v veneras
— ubi C T ut
20 Quanquam — quero, utrum C
Quanquam utrum T quanquam ut
nunc res sese habet (sup. lin. ab al.
manu)
— se C sese
— habet v habeat
21 quin C quin etiam
— illi r, x illius
— ego r ergo
22 Tabero C T d.
23 quero r d.
24 vestras C nostras
— persequamini r prosequamini
27 Cæsar C H S T x, v d.
30 tuæ S d.
32 honorum x bonorum
33 Ignoscite — Ad parentem H d.
— erravit T d.
260 1 te v te oro
2 Ligarii v Ligarii te
3 hæc C v hoc
4 Legatus v Legarius
5 oppressus T pressus v oppresso
— eo S x, v eo ipso
— acerbus C H T r, x, v acerbus fuit
— tum etiam C H S T r, x, v tametsi
6 tuus C durus T dirus
— Ad x Apud
— agi solet H r d.
— ego C T d.
— loquor r loquar
7 Erravi C H T r, x, v Erravit
— feci C r, x, v fecit
8 delicti r delicto
— ignoscas x ignoscatur
— Si r Sed
9 plurimi r plurimi suppliciter
12 posita C proposita v posita huic
15 gratiores C gloriosiores vel gratio-
siores H S T gratiores
16 vultus S x preces
— spectare C S T x te spectare
17 te C d.
— quam T quantum
— illius C H S T r, v illius causa
— laboraret x elaboraret

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
260 18 Itaque C d. T deberet (in marg. ab
al. m.)
— tribuis tu quidem C T r, x, ↓ tri-
buisi
— beatiore T deteriores
19 esse r d.
20 illis C T ipsis
— concedis C credas r, x, ↓ concedas
— tamen r tum
21 ab iisque r ab iis x ab his te ↓ ab
his qui
23 petendo C petendo mihi
24 tu quidem C T r d.
25 tuis r d.
— possum ↓ possum tibi
26 fortissimos C T tibi fortissimos
— Sabinos ↓ Fabios
27 ac C H T r, ↓ d.
— proponere r ponere
28 optime T d. x optimos
— moestitiam C d. x modestiam
29 Hujus T. C et hujus T. H T hujus
32 Ligarii C d.
33 tres H S r, x d.
— Quodvis C quid vis? S Nam quidvis
r quovis x Nam quodvis ↓ Nam jus
34 Dii H d.
— illo H d.
261 1 exultante x exultante
2 te r d.
— germanitas ↓ gravitas
6 omnem x omnium
— Brochorum C Brocorum S Brochorum
↓ Bochorum
— hunc x d.
— Marcium C T Varum H S r Marcum
x Macrum
7 Caesetium C Caesorium H Caesenum
S Cesenum T Caesarium x Cesium
— Corfidium C Conistitium H S T r, ↓
Cornificium
— hosce x hos ut
— Romanos r Romani
9 qui C H T r d.
— fuerunt C H T r fuisse
— maxime C T r, x d.
10 his T x d.
— minabantur H x, ↓ minabamur
11 caetera C cuncta
12 sic H sic etiam r a te sic
13 perspicere ↓ prospicere
16 fuerit x, ↓ fuisset

- p. 1.
261 17 prope x propria
18 aequalitate H aequabilitate
— qui x quis
— sentiat r sentit
19 fuisse x esse
21 abreptus C ↓ arreptus
23 discefferit C S T x, ↓ dissenferit H
disfiderit
24 negotiis interesset C necessariis. Ac
haec
25 interesset r, x interesset
— tum T. C tum H cum T. S T. T
tum r x d. ↓ tum fuerit
27 me r d.
29 aliquid T aliud
— illo quaestoris C T quaestoris H ↓
quaestoris S x illo quaestorio
— cogitantem x d.
30 quibusdam quaestoribus C quaestioni-
bus
31 T. C te r
— tum r d.
— egit x legit
— haec C H T ↓ hoc
33 petit C tibi petit
— Quam C quanquam
34 cum C tum
262 1 sibi C si
— his C hic r ipsis
2 suis C H T r, ↓ d.
3 condonaveris x condonabis
— et clarissimo x d.
5 Marcello C H T r, ↓ Marcello re-
stituto
6 omni H d.
— probatissimis ↓ probatissimo
8 populo Romano C H r et populo Ro-
mano T ↓ et rei p.
11 nulla ↓ nullis
12 gratior r gratiosior
14 dando r danda
— Nihil C ↓ nihil enim
— tua C d.
15 tua C ↓ d.
— conservare H x servare
17 arbitrer C S x arbitrer
18 jam r d.
19 admonebo C ↓ admoneo
— absenti r habenti
20 omnibus r d.
— te x d.

PRO
REGE DEJOTARO
AD C. CÆSAREM
ORATIO XLII.

Edit. Olivet.

MSS. CHST & 5, x 1, 3 ↓

- P. 263
1. initio C *in initio*
 - 2 videtur CH &, ↓ *videatur*
 - 3 tum CS &, ↓ *tamen*
 - 4 mihi x 3 d.
 - 5 tantum CT &, ↓ *tantum mihi*
 - 6 dico H d.
 - regis CS &, ↓ *regis Dejotari*
 - ipsum H d.
 - 7 etfi CHST &, ↓ *fi*
 - 9 eum C &, ↓ *quia*
 - antea x 3 d.
 - 10 solebam CT &, x 3 *solebamur*
 - Perpetuis x 3 *Propertius*
 - 11 nunc S *nunc autem*
 - 12 Accedit C &, ↓ *Et accedit*
 - 13 conturber CHT &, ↓ *perturber*
 - Crudelis Castor &, r *Crudelem Casto-*
rem
 - 14 discrimen & *discrimine*
 - 15 ei C x 3 d.
 - 16 tegere C & *regere*
 - debebat & *debeat*
 - incuntis ætatis C *ineunti ætati*
 - 17 et CHT et a S et ab
 - duxerit C *dixerit*
 - avi S ac avi & ac in
 - 18 et H d.
 - 19 abduxerit C *abduxit*
 - Fugitivi &, r *Fugitivos*
 - accusantis &, r, ↓ *accusantes*
- 264
- 1 os x 3 ↓ *bos*
 - cum verba audiebam x 3 d.
 - cum verba — non tam x 3 d.
 - afflictam C d.
 - 3 more & d.
 - 4 ne CHS &, ↓ *nec*
 - quæri C *querere* x 3 *queri*
 - 5 dolor C *ne dolor*
 - possit CH ↓ *posset*
 - exortus CH x 3 ↓ *exortus*

- P. 264
1. 6 qui C &, ↓ *ut*
 - solutus C *volutus*
 - 8 etiam x 3 d
 - tamen x 3 *tantum*
 - 11 arguare C ↓ *argueris*
 - 12 si HS & cum
 - confideres x 3 *confidere*
 - 14 de te cæteros C &, ↓ *de ceteris*
 - 16 etiam & d.
 - 18 nulla &, ↓ *ulla*
 - unquam C d. ↓ *nunquam*
 - 19 domesticos H d.
 - extra C &, r, ↓ *intra*
 - 21 mea CT &, r d.
 - spectat x 3 *conspicit*
 - 22 gravissima C *gravia satis* ↓ *gratiss-*
sima
 - 26 disceptante x 3 *spectante*
 - populi Romani concursus C *populus*
Romanus concussus &, ↓ *p. Rom.*
hujus
 - 27 enim C d.
 - regi & *res*
 - 28 in populi & in reipublicæ
 - 30 testarer CT *contestarer*
 - Sic x 1 *Fit*
 - et CHT & d.
 - 31 regem Dejotarum CHT & *rege De-*
jotaro
 - 32 modo & d.
- 265
- 1 Quid ↓ *Qui*
 - 3 dico CT &, x 3 ↓ *dicam*
 - neque &, r, ↓ *neque exercitatione*
 - rerum x 3 *rerum aliquid*
 - 5 valere C *valere*
 - 7 fuisse & d.
 - affectum C &, x 1, 3 ↓ *afflictum*
 - 9 meminérant C & tum
 - cum CT tum
 - 10 amicum CHT &, r, ↓ *amicum*
esse

VARIAE LECTIOES.

- P. 1.
265 10 cumque CH ϵ quodque
— apud ipsum te C aperte ipsum
11 animo ϵ , ψ animo tuo
12 infideret H ϵ consideret ψ infiderent
— C. CHST d.
— Cæsar. ψ d.
13 et constantiam ϵ , χ 3 ψ per constan-
tiam
14 Per C ϵ Et per
16 et C ϵ , ψ neque ϵ nec
17 firmiorem ϵ , ψ firmior est
20 viderunt χ 1, 3 viderant
21 Cum CT Tu
— exorari CT χ 1, 3 ψ orari
— tum C tu
— soles ϵ soleas
22 refedisse C refidisse
23 cui C tuis
25 amicum S amici
— Cn. CHT ϵ d.
26 in ϵ d.
— tamen χ 1, 3 tantum
27 tum ϵ , ψ cum
28 si S d.
— tamen CH ϵ d. ϵ , ψ modo
— ætatis T d.
29 Itaque H ϵ Ita
30 amicitia CH ϵ , χ 3 inimicitia
31 animadvertisti χ 3 advertisti
32 agnovisti χ 3 cognovisti
— regem C ψ regem esse
33 progressus CHST ϵ , ϵ , ψ progressus
est
— communi χ 3 omnium
266 1 quique ϵ , χ 1, 3 ψ quique cum
2 duxisset χ 1, 3 iudicasset
3 homo longinquus C longinquusque
5 Cum C ϵ , ψ Cum enim
— consentientis C d.
— sumpta CHST ϵ , ϵ , ψ sumpta
esse
6 consulibus, prætoribus C ϵ et cum
consulibus populi R. T ϵ consulibus
po. Ro.
— tribunis T tribunus χ 1, 3 commu-
nis
8 populi Romani ϵ reipublica
9 qua χ 1, 3 quam et
— videbat S d.
10 sibi esse C ϵ , ϵ , ψ ut sibi esset S esse
12 nuntiabatur CH ϵ ei nuntiabatur S
hic nuntiabatur (forsan pro "huic"
et "enim" sup. lin. ab al. m.) ψ
hic nuntiabatur
13 esse CHT d.

- P. 1.
266 14 nec ulli C ψ sed nulli HT nulli
— veri CHS χ 1 ψ veri nuntii T vero
nuntii ϵ sed nulli ϵ nulli veri
16 audiebat χ 1, 3 audebat
— certorum hominum C ϵ , ϵ , ψ cetero-
rum omnium H ceterorum hominum
18 quoad CS χ 1 quo
— ad eum C d.
19 auctoritati χ 3 auctoritate
20 in H χ 1, 3 ad (sup. lin.)
21 tum ϵ , ϵ tamen
22 enim ϵ sive
23 attulerunt ϵ , ψ attulerint
24 nomen ejus CHT nunc illius
— fuerit C fuerint
26 Tanta S ϵ , χ 1, 3 ψ Quanto (et sic
sup. lin.)
— Tanto — præstitisti T d.
27 quanto S χ 1, 3 tanto (et sic H sup.
lin.)
— omnibus C ϵ , ϵ in omnibus
28 admirantes numerabamus ψ adnuma-
rantes mirabamur
30 rex C d.
— hoc C ϵ , ψ in hoc
31 adjuverat ϵ adjunxerat
— quocum χ 3 quo tum
33 vel rogatus, ut C ut vel rogatus
— arcessitus ϵ , χ 1, 3 accersitus
34 evocatus ϵ , χ 1, 3 ψ vocatus
267 1 non ut ad H ϵ non ut ϵ et ut ad
— periculi C periculum
2 Pharfalico C Farfalico
3 persequi ϵ sequi
4 errori χ 1 error
5 duxit χ 3 dixit
8 tuis CH ϵ , ψ civibus
9 et probatissimum CHT ϵ d.
— omnibus ϵ , ψ d.
— delegisti C delegasti
— pecuniam misit C ϵ d.
10 auctionibus ϵ auctoribus χ 1 auctionis
11 utereris CH ϵ , ϵ , ψ uteremini
12 esse χ 1, 3 ad se
13 C. Cæsar CHS Cæsar T C.
14 amplissimo — sed etiam C d.
17 iudicas ψ iudices
— profecto H d.
18 fuerit H ψ fuit
19 penatium ψ petatum
21 extinguere H d.
— tantæ CT ϵ , ϵ , χ 1, 3 d.
22 non χ 3 d.
23 animi χ 1, 3 d.

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
267 23 tyrannum C S T tyrannus
— inveniri u, ↓ invēbi
24 hæc u hoc
— fuit H d.
26 provincias ↓ liberos populos
— omnium C u, r d.
27 se x 3 d.
— cum domo C T r d.
28 carissimo CHST u, r, x 1, 3 ↓
clarissimo
30 hæc C u hoc T d.
31 Quis C u, ↓ Quis enim
— rectior C S u, r, x 1, 3 ↓ rectior (et
sic H sup. lin.)
33 vitæ x 3 fide
— puto C T putem
34 hominis r d.
268 1 modo u, ↓ d.
2 gravitas, virtus, fides T d.
— est x 1, 3 sit
3 nec C nec etiam
— cadere posset C u, ↓ caderet
6 confingitis r confingetis
7 At quam C ↓ Atque u at
— ne u nec
— suspiciose x 1 3 suspicione
8 Luceium u Lucerinum ↓ Lucerium
— domum C ad domum
9 quidam C quidem
10 ea T d. u, ↓ omnia
— munerare S munerari r, x 3 ↓ nume-
rare
11 ducere u reducere
— volebat H volebant
— ibi C r d.
— enim x 1, 3 d.
12 qui C T r ut
13 en causa u in causam ↓ in causa
14 C. CHST d.
15 Phidippum S T u, ↓ Philippum
16 isto C d. S u, x 1, 3 ↓ ipso
— esse C r extimavi tffe S T u existi-
mavi esse
17 percussus H S u, r, ↓ percussus
— indicem C ↓ judicem r indigentem
— subornabit, finget CH u, r, x 3 ↓
subornavit : fingit
18 videlicet C utque x 3 d.
19 res r rex
— abhorrebat ↓ aberrabat
20 ait H r agit
— At id u, x 1, 3 d.
— primo H T primum
21 occultius x 3 occultis

- p. 1.
268 21 vel u, x 3 ↓ d.
— deinde etiam T et
— impunius ↓ impunitis
22 est factum C r et factum est, factum
T esset factum, factum
— Si S Sed si u, ↓ Nam si
23 in x 3 d.
— odia x 3 oculos
24 arma C T periculum vel arma
— si u, ↓ sed
— veneno u, ↓ venenum
— hospitalis u, ↓ hospitalissimum
25 homines S homines vero
— celavisset ↓ celavissent
26 Quod CH T ↓ Quid
— occultius x 3 occultus
— efficere u, r, ↓ effici
— potuit C u, r potuisset
28 de armis u, ↓ sed de armis
— noluit C voluit
29 festive C u, r festine
— contextitur ↓ contextit
— semper C u, r, ↓ sæpe
30 tum te u, ↓ te cum
31 re CHS u, r, ↓ rex
— perfecta CHS u, r, ↓ perfecta re
32 dimisit u, ↓ non dimisit
33 rediturum C rediturus
269 1 convivio x 3 continuo
2 tum illuc x 1, 3 tunc illic
3 Attalus ↓ Attalis
4 cui ↓ qui
7 et animo CHT animo
— tu x 1, 3 tunc
— discessisti r diffidisti
8 Obsecro CH Obsecro te T d.
— repete x 1 repente
9 intuentium u intuentem
10 quæ u, ↓ quid
— qui u, ↓ quid
11 tumultus C vultus
— moderate x 1, 3 modeste
12 disciplina? u, ↓ disciplina aderat
13 lautum u, r, ↓ lotum
— noluerit C noluit
16 Luceium u Lucerinum ↓ Lucceium
— cogitata u, ↓ excogitata
17 Cum u Sic cum
18 vomere CST movere u, r, ↓ mo-
vari
19 At T u, ↓ dum (tum sup. lin.)
— tua C u, r, ↓ illa tua H x 3 d. T
illa
20 cubiculum C u, r, ↓ cubiculo

VARIAE LECTIOES.

- P. 1.
 269 20 malle dixisti u, r, ψ maledixisti
 — perdant χ 1 *perdunt*
 21 nequam et χ 1, 3 d.
 — sed C H S T χ 3 *sed etiam*
 22 in u d.
 23 transferri C S T u, r, ψ *transire*
 — possent χ 1, 3 *possunt*
 25 tum u d.
 26 conscius C χ 1 *consciui*
 — habebat C H S T u, r, *haberet*
 29 indicare T *judicare* u, r, χ 1 ψ *vin-*
dicare χ 3 *vendicare*
 30 quod u qui
 — coniecit χ 3 *deiecit*
 31 vinciret χ 1, 3 *vinceret*
 — habebat u *haberet*
 — solutum C u, χ 1, 3 ψ *solum*
 33 una ψ *unam*
 34 esset u *non esset*
 — alieno r *alienus*
 — altera u *alterum*
 270 1 eum u d.
 3 inferre u *inferret*
 — posset u, ψ *potuisset*
 4 hostium χ 1, 3 d.
 5 Atque χ 3 *Atqui*
 7 At C *Ac*
 — Caelium χ 1, 3 *Cæcilium*
 — quod u, ψ *qui*
 8 noluerunt u, ψ *voluerunt*
 9 sit C H S T *non sit*
 — mitteret H *mississet* (*sup. lin.*)
 — quos mississet C H S T u, r, ψ *qui*
missi essent
 10 qui dicto C *quod dicta* χ 1, 3 *quo* u,
 ψ *aut dicta*
 — audientes χ 1, 3 *obedientes* r *obaudien-*
tes u, ψ *obsequentes*
 — tanta re H *tantam rem*
 11 fuisse C H T u, r, d.
 12 Caelium χ 1, 3 *Cæcilium*
 — victam ψ *incertam*
 — nesciebat u *nescibat*
 13 Caelium χ 1, 3 *Cæcilium*
 14 is C T u *is rex* ψ *his*
 — quia S *Si* u *qui* r d.
 — nosset C *noscet* r d.
 15 nosset C *noscet*
 — contemneret χ 1, 3 *contenderet*
 — Addidit H u, χ 1, 3 ψ *Addit*
 16 optimos χ 1 *optime* ψ *optimum*
 — nihil u *nihil opinium*
 17 Ait C χ 1, 3 *At*
 18 ex C d.
 — servum χ 1, 3 d.

- P. 1.
 270 20 arbitrare ψ *arbitrer*
 21 Alieno r *Alienus*
 — a te u d.
 — fuit χ 1, 3 d.
 — Speravit u, ψ d.
 22 regionis C T u, ψ *regionum* H *regio-*
nem
 24 ei χ 1, 3 d.
 — quem χ 1, 3 *quæ*
 — præfeceras ψ *præferas*
 25 hospitium u *hostium* ψ *hospitem*
 26 ad aciem C T *audaciam* r, χ 1, 3
aciem
 27 sparsi χ 1, 3 *sparsit*
 — etiam H et
 — Caelium C χ 1, 3 *Cæcilium*
 28 tum r *tamen*
 29 seseque H *sese quidem*
 — exspoliare C H u, r, χ 1, 3 ψ *spo-*
liare
 — maluerit χ 1, 3 *voluerit*
 30 eo C T u, r, d.
 — Niceam C *Nipheam* u, ψ *Nicena* χ 1,
 3 *Neceam* r *in terna*
 31 rumores H *motus* u d. χ 3 *mores*
 33 te H S *etiam te*
 — circumfideri C *superfideri* H T *cir-*
cumsfideri
 34 qua etiam C ψ *quam et* H u *qua* χ
 1, 3 *quam*
 — Latinum C χ 1, 3 ψ *Latinam*
 271 1 Pereant H χ 1, 3 *Intereant* (*sed in*
marg. "intercidant")
 — intercidant H S *intereant*
 — si H *etiam si*
 2 tibi S *sibi*
 — tamen χ 1, 3 *tibi*
 3 Qui C u, ψ *Quis*
 4 esset u d.
 5 vel C r, ψ d.
 — lege u, ψ *juro*
 6 constitutos T *constitutum*
 7 Quid T *At*
 — deinde χ 3 ψ *denique*
 — Dejotarum C *Dejotarus*
 8 saltavisse χ 3 *salutavisse*
 10 aut r *haud*
 11 sunt H *etiam*
 — regie C r, χ 1 ψ *rege*
 12 frugalitas χ 1 *fragilitas*
 13 verbo scio χ 1, 3 *uno socio*
 — Frugi r *frui*
 14 habet χ 1 *habent*
 15 magnanimum χ 1 *magni animi*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
271 16 volet *r. vult*
17 et CH d.
18 esse CH d.
19 tum a cuncta Asia T d.
20 perspecta C *r. conspecta u. prospecta*
23 ad hoc — vacabat T d.
— tamen C *r. etiam*
24 a bellis χ 1, 3 d.
— hominibus CT *r. omnibus*
25 rationesque *r. nationesque u. notio-*
nesque χ 1, 3 *rationes: resque*
26 tetrarcha χ 3 *tetrarches*
— paterfamilias CT *agricola r. d. v.*
pater
— et H *r. d.*
— diligentissimus *r. d.*
27 agricola CT *paterfamilias*
— pecuarius C *peculiaris T peculiarum*
 χ 1, 3 *peculiaris v. pecuniarius*
— Qui T *Quid v. Quod*
28 nondum CT *non r. non tam v. v. non*
tanta
29 et gravissime C *et gravissime et veris-*
sime T d.
— is χ 3 d.
— existimatione T *exercitatione*
— caque *v. atque*
30 saltavit *v. quae contra te salvabitur*
31 Imitari potius CT *Imitare*
— avi C *potius avi*
— tui S χ 1, 3 d.
— disciplinamque χ 1, 3 *disciplinas-*
que
— debebas CT *r. d.*
32 fugitivi *r. fugitivos*
33 si *v. si nunc*
— habuisses C *sciisses T finxisses r. fu-*
isses χ 1, 3 *v. habuisset*
— eum C d.
34 unde *v. unum*
— tamen χ 1, 3 *tantum*
272 1 minime χ 1, 3 *nomine*
2 ineunte χ 1 *abeunte*
— ut armis H *armis suis*
3 ut S *et*
— cuncta C *dicta in*
5 hærere *v. habere*
— senex *v. senes*
— posset *v. possent*
6 Cilicia C *u. Sicilia v. Cicilia*
9 concursus CT *r. cursus*
10 se CH T *r. d.*
12 fui *r. r. d.*

- p. 1.
272 12 post Pharsalicum autem praelium C
r. Pharsalico autem praelio (et sic H
in marg.)
13 fuisset C d. *v. fuisse*
— deponendorum H *ponendorum*
14 adducere S *revocare*
— et CT d.
15 ipsius H *r. r. v. illius*
16 domus CH S T *r. r. v. domus*
Castoris
17 etiam accusandi S *v. habeat accusandi*
etiam
— calamitosus χ 1, 3 *calamiosus etiam*
18 et ab eo C *r. v. ab eodem*
— iisdem C *r. d.*
— non H *r. v. et non*
— apud te C S *r. v. a peregrinis H*
a peregrinis apud te
19 accusetur CT *accusatur*
21 debebant *r. r. v. debeant*
— enim *r. d.*
22 abjectam CT *r. dejectam* χ 3 *objec-*
tam
— e χ et
23 evocavit H χ 1, 3 *vocavit r. v. re-*
vocavit
— ante ST χ 3 *v. antea*
— qui CH T χ 3 *v. quis*
— quam *r. d.*
24 gener χ 1 *genere* χ 3 *generis*
25 repudiatis H S χ 1, 3 *repudiaretis*
— more χ 3 *morem v. more gretiae*
27 arcessere χ 1, 3 *accersere*
— Esto *r. ego*
— concedatur C *concedantur r. concedo*
— acerbittatis CT *r. r. v. acerbittas H*
quanquam acerbittas
28 Adeone C *adeo*
— etiam CH S T *r. r. v. d.*
29 violentur T *violetis*
30 spe *r. v. saepe*
— adducere CH *r. r. v. abducere*
31 dominum *r. v. domum*
— uni C *uno r. d.*
32 indicere *r. r. v. d.*
33 si χ 3 *sed*
34 nostram χ 3 *nullam r. vestram*
— salutem χ 1 *familiam*
273 1 id C *illud*
2 contraque *r. contra quod*
4 Cn. *r. d. r. 1, 3 Cum*
— nos pueri *r. d.*
5 tribunus C χ 1 *tribunum*

VARIAE LLECTIONES.

P. 1.
273 6 M. ↓ N.
7 vocasset ↓ evocasset
— Scaurique — venisset x 3 d.
— Scaurique servus u, r, ↓ servum Scau-
ri, qui
— ad eum C ejus
— domum u, ↓ domi
8 prehendi C H T u, r, x 1, 3 ↓ ap-
prehendi S comprehendit
9 deduci C x 1, 3 duci
10 comparo x 1, 3 comparem ↓ compa-
rare
— etfi C ut si
11 ille x 1, 3 in illo
— abduxisti x 3 adduxisti
12 adiutorem x 1, adiutore
14 iste C ille
— Nonne — venit x 1 d.
— productus C H T perductus
15 cum C T d.
— fuisset S esset
— refugit ad legatos C T r, x 3 ↓ re-
gis ad legatos (et in C sup. lin. a
man. rec. additur "refugit")
— nonne etiam S non
16 ad x 3 vel
— venit x 3 vetuit
— Serv. Sulpicio C Sergio profulpitio
H S T Ser. Sulpicio r pro sup-
plicio
17 clarissimo viro C T u, r d.
— tum C H tunc
19 impulsus u, ↓ depulsus
— esse r se esse
20 impudens C T u, r, ↓ potens H im-
potens
— immoderata x 1, 3 immemorata
21 Idcirco H u, ↓ idcircone
— hujus C T r d.
22 immanitate C S r, x 1 ↓ inbuma-
nitate nostrae civitatis humanitatem
H T immanitate nostrae civitatis
humanitatem x 3 in humanitate nos-
trae civitatis
23 At quam C Atque S at quot
— Blesamius C Blesamis ↓ Blesannus
24 nomine u nomen
— optimi hominis C H T u, r, ↓ viri
optimi
25 regem C H S T u, r, x 1, 3 ↓ re-
gem inquit
— te ↓ te studiose
— in invidia esse C H T u, r invidia
S x 1, 3 invidiose
Tom. VI.

P. 1.
273 26 existimari C extimari
— statua u statuta
27 vehementer x 3 vehementes
— non solere r d.
— Nonne — collecta r d.
28 fermunculis C serviunculis H S ser-
vunculis x 3 semunculis
29 Blesamius C Blesamis T x 1 Bles-
mus ↓ Blesannus
31 multas H T r d.
— afflictas u d.
— domos C T domus
34 inquam x 1, 3 inquit ↓ inquit
— es C d. u es Gnei
— in ↓ d.
— ceciderit C r ceciderat
274 1 populi Romani C populi H reip. S
x 1, 3 d.
2 modo H solum
— etiam C T r d.
3 ducimus S videmus ducem x 1, 3 vi-
dimus ducem
— Blesamio C Blesamio T Blesamo
5 tam H u d.
— videat x 3 viderat
6 invidimus C H S u, r invidemus T
invideremus ↓ inviderimus
7 affert C afferet non
— locus C H T u, r, ↓ d.
8 clarior C clamor
— autem x 1, 3 enim
— nec H d.
9 hominibus u, r omnibus
10 est C u d.
— fortasse x 1, 3 forte
12 ad r d.
— extremam x 3 extrema
13 reservatum ↓ servatum
14 Dejotaro H u, ↓ Dejotaro regi r De-
jotari regis x 1, 3 Dejotare
16 suspicere C H T u, r suspicere
17 amiserit ↓ admiserit
18 multatum r multandum
— arbitratur C u, r esse arbitratur T
arbitratur
— existimaret x 1, 3 existimaret
19 multa H postea
— a se, qui C S u, r, x 1, 3 ↓ assequi
20 sumeres C T sumere S x 1, 3 sumeres
ab illo
21 cum C u, ↓ qui
22 Scipione C H T r, ↓ L. Scipione
— Tauro tenus r uretonus
— esset C T u, r, ↓ est
D d d d

VARIÆLECTIONES.

- p. 1.
274 23 quæ est C T u, ψ quam
— nostra provincia C nostram provin-
ciam fecerunt T u nostram provin-
ciam ψ e nostri provinciam
25 modicis ϵ modici
27 multam ϵ multatutam
— sustinuerat C H ϵ subierat u, ψ sub-
jecerat
28 regium χ 1, 3 regis
29 Hoc χ , 1, 3 O
— conservato C T reservat H servato
30 se senatus ϵ senatu
31 erecto χ 1, 3 ψ recto
— succumbet ψ succumberet
32 ne C H u, ϵ , ψ nec
33 et peperisse T peperisse χ 1, 3 repe-
risset
— ante C H T antea
275 1 quæ C etiam
— possit C T u, ϵ , ψ d.
2 de C H T d.
— decreta H decora T u, ϵ , ψ poterunt
decreta
— delere χ 1 debere χ 3 habere
— enim C H ψ enim his T is ϵ enim iis
3 postquam C H T posteaquam
4 Cappadocia C T Capadocia
5 vero H d.
8 quid de magnitudine C H T de
magnitudine
10 quidam etiam C H T quædam et u
quidam ψ quidem
11 etiam χ 3 d.
12 tibi non H ϵ d. T non
14 verum ψ verumtamen
— omnem C S etiam
15 refert ϵ fuerat
16 animo ψ animo tuo
— fuit C T ψ fuerit
17 quarum ϵ , ψ quarum ex parte
— Tarracone C Tarcone ψ tractione
18 Blefatio T Blefatio
— se C H T ϵ d. χ 3 sed
— erexerit ϵ traxerit ψ erexit
19 sollicitudine C sollicitudine
20 memini u, χ 3 ψ meministi
23 respublica H populi R.
— conciliavit u, ψ reconciliavit
24 utriusque ϵ utrisque
25 necessitudinem u, ψ sollicitudinem
— ejus officia C H T u, ϵ , ψ officia et
26 effecerunt ϵ fecerunt
27 multis H d.
— semel ψ simul

- p. 1.
275 28 vocari ψ revocari
29 hærere ψ habere
30 accidere χ 3 accedere
32 tentare u, d.
— dicendo H d. χ 1, 3 dicendi
33 commovere H convenire
— possum ψ non possum
— nihil C nisi H T ϵ nihil enim
34 oratione χ 1 ratione
276 1 contemplare u, ψ complectere
2 profecto u, ψ profecto id
— negavisti C H T u, χ 3 ψ denegasti
 ϵ denegavisti
3 Multa — dedisti T ϵ d.
— clementia monumenta C monumenta
clementia
4 incolumitates u, χ 1, 3 incolumita-
tis
— quæ T quod
5 gloriosa sunt T gloriosum est χ 1, 3
gloriosa facit
— commemorabuntur T commemorabi-
tur
— Semper C H T u, ϵ , ψ Semper enim
 χ 1, 3 Semper regum
6 fuit ϵ d.
7 regum C d. ψ regum
8 hi ϵ hii
9 vero u, ψ d.
10 tradituros ϵ traditum ψ traditurum
— vero χ 1, 3 d.
11 regii C H u, ψ regis T reges
— Hieras C Ieras
— Blefatio T Blefatio
— Antigonus C Antigonus
12 nobisque C nobiscum
— diu C d.
— noti ψ non
13 Dorylaus C ψ Dorilaus T Doltrius
— cum χ 3 d.
— Hiera C Iera
— est u, ψ d.
14 ad χ 1, 3 a
15 Exquire — suscipit T d.
— Exquire C Eaue re H Enquere ϵ ea
quæ re
16 tuam C memoriam suam H et miseri-
cordiam tuam
— scripserit ϵ , ψ scripsit
17 illis ϵ illis
— memoriam C al. uam (sup. lin.)
18 negat unquam χ 1, 3 negatum
— se C d.

VARIAE LECTIONES.

p. 1.
276 18 a te x 1, 3 d.
19 pedem ψ pede
20 e H a
21 se C H r d.
— fuisse r fuisse
22 eandemque assiduitatem u, ψ eadem-
que assiduitate
— tibi C H T r d.

p. 1.
276 24 cogitatum — id u d.
— suum u d.
25 existimes C extimes
— hodierno T x 1 hodierna
27 esse u d.
28 optare illorum u d. x 1, 3 illarum
 ψ optare

I N

M. A N T O N I U M

PHILIPPICA I.

Edit. Olivet.

MSS. O ϕ , ψ

p. 1.
277 4 sperarem ϕ comperiem
10 renovavi ϕ revocavi
11 quo ϕ quod
— usa ϕ d.
13 censui O statui
14 Præclara — Antonii O d.
— etiam O enim
16 principiis ϕ principes
20 nihil — Cæsaris O nihil tamen in
G. Cæsaris
22 restituti ϕ restitisti
23 Assentiri ϕ Assentire
278 3 præclara ϕ clara sunt
5 ne ϕ nos
10 oblata ϕ oborta
16 unicus O unicus ϕ junctus
— impactus ϕ in paucis
— in C Marii O M. C. Marii
18 quæ O quod
19 urbe ϕ urbem
20 manaret O maneret
24 in ϕ d.
25 nefarios O nefarios cervos
— illius ϕ d.
28 Kalendis Junii O Kalendis Junii

p. 1.
278 28 edixerat O ϕ edixerant
33 in ϕ d.
279 2 incitabantur O concitabantur
8 iterque ϕ uterque
25 plus ϕ d.
26 Addebant ψ Addebat
28 affingant ϕ , ψ affigant
30 Galliis ϕ Gallicis
33 quo O quod
280 2 ipsi — Brutus O d.
5 esse ϕ d.
7 nostro ϕ vestro
10 adjutus ϕ aditus
14 proficerem ϕ perficiem
15 sperabam id, neque præstare O spe-
ravi, neque sperare ϕ superabam
17 fatum ϕ factum
18 relinquerem ϕ relinquere
22 officio ϕ officio
— me O d.
34 de ϕ , ψ e
281 2 ei diceret ϕ , ψ ediceret
3 iracunde ϕ iracundia
8 Qui O ϕ quod

D d d d 2

VARIAE LLECTIONES.

p. 1. 281 12 religiones ϕ regiones 13 mortuo O ϕ, \downarrow mortuorum 14 cui ϕ cuius \downarrow quis 17 cum ϕ \downarrow cum Deorum 19 ubi O cui 20 populum ϕ d. 21 si qui \downarrow si quis 24 id ϕ d. 25 qui ϕ quod 28 sit ϕ d. 33 amplissimis \downarrow amplissimos 282 2 amplissimoque ϕ, \downarrow d. 3 consularis ϕ, \downarrow consulari 4 Quænam \downarrow Quodnam 6 sententiam O sententias 7 est ϕ d. — quorum — eorum ϕ d. 9 populi Romani ϕ populo R. — modo ϕ, \downarrow d. — metus ϕ, \downarrow metu 12 efficere ϕ d. 16 quo O quo modo 18 arbitror ϕ arbitrio 21 Cæsaris \downarrow Cæsar 23 prolatis O latis ϕ, \downarrow probatis 26 sic O ϕ, \downarrow d. — nihil O non hoc 27 An ϕ Ac 29 multo \downarrow d. 32 Opis ϕ opus 283 1 togatus ϕ rogatus 2 sit ϕ est 3 Quære \downarrow Quæ 4 constitit O ϕ consistit 10 legibus O in legibus ϕ idem legibus 11 republica \downarrow reipub. 15 tertia ϕ d. 18 iniquum ϕ inimicum 22 Pompeia ϕ Pompeiana 24 equiti ϕ d. 32 index ϕ, \downarrow iudex 33 index O iudex 284 1 est ϕ d. 2 libentissime \downarrow liberalissime — severitate O securitate 9 manere ϕ, \downarrow venire 10 At ϕ, \downarrow ad 11 vellet is ϕ, \downarrow velletis 13 ejus ϕ d. 16 vim ϕ, \downarrow d. 18 vero ϕ vero propter 19 id fertur \downarrow infertur 21 reperietur \downarrow reperitur 25 igitur O d.	p. 1. 284 27 poterit ϕ potuerit 29 quæ jubent, ei O quo jubente his 32 rescinduntur ϕ rescinguntur 33 conservanda ϕ servanda 285 2 videtis ϕ videmus 3 reducti ϕ reductis 4 a mortuo ϕ, \downarrow d. 6 verum ϕ, \downarrow viro 8 contineri ϕ continere 10 evertendas putamus ϕ, \downarrow vertendas putabimus 14 Quærent O Quæro autem — aut ego O ego 16 qui ϕ quam 18 quas religiones ϕ d. 20 ducimus ϕ docemus 22 ita gestum ϕ egestum 23 videbitis O jubetis ϕ, \downarrow jubetis — Cedo O \downarrow cedo — Consules populum jure rogaverunt — O Consul et po. r. jure negaverunt 24 populusque O Populus quod 25 scivit \downarrow sciunt 27 hæc \downarrow hoc — augurum ϕ amicorum 28 possunt ϕ, \downarrow possint 286 2 esse ϕ, \downarrow d. 4 proponam \downarrow ponam 5 jus ϕ d. 6 contumeliose ϕ cum contumelia \downarrow contumelia 7 inimicissimus \downarrow immitissimus 8 Sin ϕ Si 9 est ϕ d. 12 ipsis visa \downarrow ipsa ipse 15 si ϕ sit 20 quiddam \downarrow quidam 22 Dolabella ϕ Deobella 21 concupisse ϕ cepisse 29 rempublicam \downarrow repub. 30 cum \downarrow tum 287 2 urbe — liberata ϕ, \downarrow d. 4 obtulerunt ϕ optarent \downarrow aptarunt — Quin ϕ cum 5 arbitrabantur \downarrow arbitrantur 6 gratulabantur ϕ gloriabantur 8 tibi O d. 10 tu ϕ d. 12 enim ϕ d. 16 veterani ϕ cetera 17 Tuum \downarrow Cum tuum — auspiciorum O ϕ auspicia 18 primum ϕ, \downarrow primo

VARIAE LECTIONES.

P. 1.
 287 19 tuus parvulus filius in Capitolium
 O φ, ψ karissimus tuus filius parvus
 in Capitolio
 23 sequebatur φ, ψ consequatur
 25 maximum autem O maxime
 26 a te, inquam O φ inquam
 27 Cæsari ψ Cæsare
 28 decreto ψ de cætero
 29 M. Manlium O Mallium φ, ψ Man-
 lium
 31 te, cum φ hæc tecum
 32 tuæ φ d. ψ te
 34 quod cuique O quodcumque
 288 1 in te — Quanquam O φ d.
 9 in φ d.
 11 Oderint O Oderunt
 13 putasne — voluisse φ d.
 14 habendorum ψ metuendorum
 16 libertate φ libertatem
 — dignitate φ dignitatem
 18 malim ψ malle
 20 oratione te flectam φ oratio reflec-
 tam
 21 cuiusquam φ cujusdam
 23 miserrimi φ miseri
 26 respice ψ refice

P. 1.
 288 27 quisquam esse omnino O quisquis
 esse φ quisquam esse
 29 Et O d.
 30 non O φ d.
 — Quid O Quibus
 — gladiatoribus O gladiatoris φ, ψ gla-
 diatorii
 32 iis tribunis φ, ψ hi tribuni
 289 2 parum magna φ, ψ parva
 5 Accio tum plaudi O Accii complacidi
 ψ Actio
 — sexagesimo O sexentesimo vel sexa-
 gesimo
 6 putabatis, non O φ non putabitis
 7 populus Romanus φ Populi R.
 10 is sum φ, ψ istum
 11 contempserim φ contempserit
 13 fit φ sit
 — populi O popularem
 14 Sin φ Si enim
 18 est φ, ψ esset
 20 meminimus φ me minimo
 22 vestra ψ nostra
 23 sperant ψ parant
 24 quoniam ea φ qui non mea
 25 constantiæ φ, ψ conscientiæ

I N

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A II.

Edit. Olivet.

MSS. O φ, ψ

p. 1.
 290 3 vero φ e nim
 4 recordamini ψ recordemini
 5 optarem ψ optarent
 7 minus ψ d.
 16 de me φ, ψ d.

290 21 sui φ, ψ suis
 — probari φ probare
 291 1 ego φ, ψ d.
 2 dicam ψ dicamus
 3 rem φ rempub.
 5 spe ψ specie

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
291 8 sed — fuisse ϕ d.
9 te \downarrow d.
— libertini \downarrow libertinum
10 Fadii \downarrow Fadi
15 O incredibilem audaciam ϕ d.
19 solvendo eras ϕ solum deeras
22 es ϕ esset
26 commemoras ϕ commemorat
30 in — jussisset ϕ d.
31 Quod O quid
292 2 autem O hoc
3 nefario ϕ , \downarrow a nefario
9 Nam ϕ , \downarrow An
12 Quod ϕ Et
16 confiterere ϕ confiterer
19 pudica ϕ impudica
— vino lustrisque ϕ humo lucisque
24 tum acceperit ϕ , \downarrow accepit
30 quam O ϕ d.
31 joca \downarrow loca
34 videte \downarrow videto
293 1 Mustellæ O \downarrow Mustelæ ϕ Mustulæ
2 Tamisio ϕ tamen scio
— Numisio ϕ numi sic
— hoc ipso tempore O \downarrow isto tempore ϕ
isto tempore
4 sis \downarrow si
5 opponas ϕ , \downarrow oppones
8 librarii O libera
12 nego ϕ d.
13 non — humanitatis ϕ d.
25 Cæsaris \downarrow Cæsarem
27 lata ϕ data
30 ut me ϕ , \downarrow ut
32 omni ϕ d.
33 cognostis ϕ , \downarrow cognoscitis
294 4 profiteretur ϕ , \downarrow profitetur
6 fuit ϕ fuit
7 quid O ego quid
— nisi O \downarrow quid egi nisi
— sententia \downarrow d.
11 tibi O \downarrow te
12 Curioni O ϕ , \downarrow Curionem
— id \downarrow uxor
15 primum \downarrow primo
16 Lutatio O Lucio ϕ , \downarrow L.
17 vivet ϕ vivit
19 Glabrioni ϕ Glabrioni \downarrow Labrioni
21 cum ϕ tum
— vita \downarrow d.
22 tum — vidit ϕ d.
27 mihi ϕ d.
28 fortunas O fortunam
— rempublicam ϕ reipub.

- P. 1.
194 30 orbata ϕ oborta
— vivos ϕ , \downarrow eos
— e O d.
295 1 me O d.
— nemini ϕ memini
7 ecquid \downarrow quid
11 Putate tum Phormioni ϕ Putabo te
eum formioni \downarrow Putatote eum
15 referas O ϕ refers
— referas O refers \downarrow referes
22 Capitolinum ϕ Capitoli
24 fierent \downarrow cum fierent \downarrow tum fierent
32 consociorum indicis ϕ consociorum ju-
diciis
34 Italiam ϕ ut aliam
296 3 si qui \downarrow siquidem
6 jam O d.
8 verebare ϕ rears
11 tota in oratione tua ϕ tantum ratio
12 ut — contraria ϕ d.
16 meum est O in eum
— totum \downarrow totius
— senatus est, O senatum
19 laudari ϕ laudare
21 vincit \downarrow vicit
23 O Dii O dii
30 tantam \downarrow tantarum
31 enim ϕ d.
32 reipublicæ O qui R. P. \downarrow rempubli-
cam
— objicere O abjicere
34 quodam ϕ quidam
297 1 nonnulla ϕ , \downarrow nulla
2 falis ϕ salus
— mima ϕ anima
3 At ϕ atqui \downarrow An
9 subsecivis ϕ subsequi vis
16 in ϕ , \downarrow sub
— librariæ ϕ d.
17 hisque — quidem ϕ d.
— oppilatis O opitulatis \downarrow compilatus
18 favisse O \downarrow favi
20 suspicaretur ϕ suspicetur
29 vero ϕ non
298 1 Cæsaris ϕ Cæsare
2 Pompeium ϕ Pompeius
6 suaserim \downarrow suaseri
7 ne quinquennii ϕ nequicquam \downarrow quin-
quennium
— prorogaretur O ϕ , \downarrow prorogaret
8 ferri O ϕ , \downarrow fieri
— ratio \downarrow oratio
9 incidissemus O ϕ incidissem
10 idem \downarrow idem ego

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
298 11 eadem O ea
12 praevideram q̄ provideram
14 non q̄, ↓ d.
— vox q̄ nox
15 aut ↓ haud
17 hæc — Pompeio ↓ d.
18 valuissent q̄ voluissent
24 conscientia ↓ societate
26 occultatum q̄ d.
27 ea O ista
28 qui socii O ↓ socii cum socii
29 Quam q̄ Quid quam
34 Hi igitur, his O q̄, ↓ His igitur
299 1 domo ↓ domi
2 C. q̄ d.
5 Cilicia q̄ Sicilia ↓ Ciliciam
6 constituerat ↓ constitit
8 recuperandam ↓ recipiendam
9 ego q̄, ↓ d.
13 me O in omnibus me
17 duos q̄ vos
— Cascas q̄, ↓ Cascam
18 censet ↓ censetis
19 cæteros q̄ centos
— reipublicæ præclarum O rem præ-
claram
20 multos O q̄, ↓ multo
— gloriosum O q̄, ↓ gloriosius
24 gratulatus q̄ gloriat
25 Quod q̄, ↓ qui
26 me O ad me
— iis q̄ d.
27 me q̄, ↓ d.
30 enim q̄ d.
33 et iis O is q̄, ↓ d.
— gaudebant q̄ gaudebas
34 ergo q̄, ↓ enim
300 6 tenens q̄ cernens
7 conscium O in consilio
9 in q̄ d.
11 Cn. q̄ M.
16 homicidæ O homicidæne ↓ homicidæ
rei ↓ homicidii rei
18 punctum q̄ puncto ↓ ad punctum
— Etenim O q̄ d.
19 ut a te O aut ut a te
21 siquidem ↓ siquid
30 auctus q̄, ↓ additus
301 2 dignissimos iudicatos O ↓ dignissimi
iudicati sunt q̄ dignissimi iudicandi
sunt
10 societatem q̄ societate
11 includis ↓ includi
12 quoquo q̄ quo

- p. 1.
301 12 facis q̄ facias
15 qui q̄ quis
19 tam ingrata q̄ tamen grata
24 stylus ↓ filius
25 confecissem q̄ confecisse
26 si q̄ d.
27 cum q̄ Cn.
28 Trebonio q̄ tribuno
29 Trebonio vidimus q̄ tribuno videmus
30 vide q̄ video
302 1 servire q̄, ↓ inservire
7 immunitatem q̄, ↓ immunitatis
10 esse q̄, ↓ mihi esse
11 Libero ↓ liberabo
13 illius pulcherrimi facti q̄ istud pul-
cherrimum factum
21 Dolebam, dolebam O q̄ dolebam
24 Neque vero q̄ Nec non
26 molestis q̄ molestis
27 ego q̄ d.
— volebam q̄ solebam
32 sententia q̄ sententia mea
33 mihi ↓ d.
34 certe q̄, ↓ d.
303 5 de summa q̄ d.
6 dissentientes q̄ dissidentes
7 et q̄ d.
8 et q̄, ↓ et postea
— spectarem O putarem
— ut O et
9 possemus O q̄ d.
— dignitati q̄ d.
12 de q̄ d.
13 persecuti q̄ persecuti
14 vidisse q̄ vidisset
22 idem jocum q̄ eundem locum
24 Hereditates O q̄, ↓ Hereditatem
25 ducentes ↓ ducentis
26 amplius q̄ d.
29 animi q̄ d.
30 tu q̄ d.
— Cassinas q̄ Cassina
31 amarit is q̄ amaritis
32 Fufii O ↓ Furii q̄ Fufii
34 te O q̄, ↓ d.
304 1 nunquam O d. q̄, ↓ unquam
2 Turselius q̄ Tursentius ↓ Turcesius
10 amentissime ↓ amantissime
12 dictitant q̄ dicant
13 declamas O q̄, ↓ declamitas
— joci q̄ loci
15 Salsum q̄ Falsum
16 est O d.
— tuos ↓ tuo

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
304 16 dicere O *dicere*
— Vide autem O *q. d.*
17 interfit *q. interest*
20 jugerum *q. q. jugera*
23 ex O *d.*
24 de Leontino *q. deonimo*
27 correctore *q. correctore*
30 Visne *q. vis*
33 defensio *q. defendo*
305 1 decoctoribus *q. de constoribus*
2 quis *q. qui*
3 muliebrem togam O *q. q. muliebrem stolam*
5 sed *q. sic*
12 demittere O *demisisti te q. dimittere*
— quæ flagitia *q. quo flagitis*
14 illud *q. d.*
16 commendabat *q. commendat*
17 defenderem *q. defenderet*
— intercessisse O *q. q. intercessisse dicebat*
19 discidii *q. diffidii*
21 vel O *sed*
— Patri O *patrique*
23 tua *q. q. a tua*
30 admisisti *q. amisisti*
— verecundo *q. verecundante*
31 vitæ *q. q. d.*
33 festinat *q. d.*
306 2 non cognitio *q. incognitis*
8 itam *q. q. iter*
9 religionem *q. q. religiones*
— Gabinium *q. Gabinum*
13 tua *q. sua*
14 Misenum *q. misenum*
16 e Gallia *q. in Galliam*
17 tuam *q. tuum*
18 enim *q. q. d.*
19 custoditus *q. cultus*
22 tua *q. tuam*
26 idem *q. id*
27 sim *q. sum*
29 gratiam *q. gratiam*
32 egestatis *q. egestati*
33 dicebas *q. dicebat*
— illius *q. ipsi*
307 1 advolant *q. q. advolas q. an volas*
3 Accipite *q. Accipe*
8 labentem O *labantem*
10 emancipatum *q. mancipatum q. mercipatum*
13 autem O *q. d.*
14 luiminibus *q. q. luminaribus*

- P. 1.
307 15 decerni est solitum *q. decernitum solitus*
25 ne *q. me*
26 delere et evertere rempublicam O *deleri et everti P. R.*
27 frequens *q. r. equites, aut q. r. eques, aut*
28 agendo O *arcendo*
— addicta O *edicta q. addita*
29 rebus *q. q. d.*
32 effugisses *q. effugies*
34 princeps *q. principes*
308 4 a fenatu *q. q. d.*
7 de Cæsare: tibi certe O *tibi Cæsare cohereret q. q. C. tibi certe*
8 est, causam O *si causa*
9 miseriorem si non intelligis *q. d. q. miserum si hæc intelligis*
12 excussos *q. q. expulsos*
15 prætorios *q. præteritos*
19 semen *q. d.*
20 interfectos *q. d.*
21 Auctoritas — Antonius *q. q. d.*
23 quid — vidimus *q. d.*
25 huic *q. d.*
28 in *q. et*
— cognoscite *q. cognoscere*
30 severus *q. verus*
31 Licinium Denticulam *q. q. Licinum Lenticulam*
32 ludere O *laudem*
33 non *q. d.*
— ille *q. d.*
309 2 iudicatam *q. iudicata*
5 republica *q. reipublicæ*
6 ego O *q. et ego*
7 vis *q. est*
— esset, ignoscerem *q. esse cognoscere*
8 non *q. d.*
9 in *q. d.*
14 celebratissimis *q. sceleratissimis*
15 in *q. d.*
18 unquam *q. inquam*
20 effedo O *effeda q. exbodo*
— laureati *q. laurenti*
21 aperta *q. peracta*
22 necessario *q. necessariam*
23 mimico *q. q. inimico*
24 consulatabant *q. salutabant*
— rheda O *leda q. redam*
30 lubrica *q. q. lubrice*
310 1 e *q. q. d.*
8 a te *q. ait*
— licuitne O *q. q. liceatne*

VARIÆ LLECTIONES.

- P. 1.
 310 9 sic tueri O *fit veri*
 12 tux *φ d.*
 — mimulæ O *munolæ*
 13 Si *φ Sic*
 16 qui *φ d.*
 17 indoluerit *φ indolerit*
 — quam nequam O *φ, ↓ quem*
 23 Hippiæ *φ proprio*
 24 Tum — legerat O *φ, ↓ d.*
 28 quo se verteret *↓ quos everteret*
 29 Turselio *↓ Tursilio*
 31 erat *φ erit*
 34 nequissimo *φ, ↓ iniquissimo*
 311 4 in ipsis tuis immanibus *φ in scitis in*
manibus ↓ in tuis immanibus
 5 quis *φ qui*
 6 duceret *↓ diceret*
 — Romani *φ, ↓ d.*
 7 gerens *↓ regens*
 — iustare *↓ ruptare*
 — vomens *↓ vomet*
 11 Alexandria O *φ, ↓ Alexandriam*
 — ut — infelix *φ d.*
 13 non *φ nemo*
 14 Cn. Pompeii O *↓ d.*
 17 servientibusque O *servientibus*
 — cum omnia metu tenerentur O *φ,*
↓ d.
 18 tum *↓ tamen*
 22 circum *φ, ↓ circa*
 24 fugisset O *refugisset*
 — reformidasset *↓ formidasset*
 25 vel O *sed*
 27 populo Romano *↓ populum Roma-*
num
 29 futuros *φ duos*
 33 mimo *φ, ↓ minimo*
 34 parta *φ parata*
 312 2 illa *φ d.*
 8 unum *φ, ↓ vivum*
 — videtur *φ vides*
 9 absorbere *φ absorberi*
 11 Apothecæ totæ *φ Apothecæ notæ*
 13 potabatur *φ potabat*
 14 ipse *↓ iste*
 15 Conchyliatis *↓ conciliatis*
 — Cn. *φ d.*
 17 celeriter *↓ celeranter*
 19 celeriter *↓ d.*
 20 At O *Adde*
 24 deversari *φ versare ↓ diversari*
 27 in vestibulo O *φ, ↓ vestibula*
 28 putas *φ putabas*
 29 et *φ d.*
 Tom. VI.

- P. 1.
 312 30 tuos O *nos φ d.*
 32 violentus *φ vinolentus*
 — tibi *φ ibi*
 33 te *φ, ↓ d.*
 313 4 externia *↓ exteris*
 5 cubiculis O *cubili*
 6 nolite O *d. φ indite*
 7 mimam O *φ, ↓ d.*
 8 claves ademit *↓ causam addidit*
 10 divortium *φ adiutorium*
 13 aliud *↓ alius*
 15 et consul, et Antonius O *φ, ↓ se*
consulem, et Antonium
 — dixit *φ d.*
 16 tu *φ, ↓ si*
 20 Cui bello cum O *φ, ↓ Cur ei bello-*
tum
 22 antesignanus *↓ antesignarius*
 24 præterea *φ, ↓ d.*
 — nonnullos *φ nullos*
 32 dicebas *φ, ↓ dicebat*
 33 debebas *↓ debeas*
 34 videar *↓ videat*
 314 2 me *φ d.*
 3 at *φ, ↓ an*
 7 tuli *↓ d.*
 — est *φ d.*
 8 sit *φ sit*
 10 excussis *↓ exclusis*
 — predes tuos milites O *φ, ↓ tuos*
pedes
 13 Miseni, nihil *φ miserum mihi*
 14 qui O *d.*
 — posset O *possetque*
 15 multa *φ multa sic*
 17 doleremus quidquam *φ dolorem. Quic-*
quam
 19 tamen O *d.*
 20 quo se verteret *φ quos everteret*
 21 Quin O *φ, ↓ quippe in*
 22 quo *↓ qua*
 23 in O *d.*
 34 in O *d.*
 315 3 repetebant *φ repetebat*
 — hæc *φ non*
 4 patrios O *↓ penates patrios φ penatas,*
patrias
 6 repeterent *φ, ↓ peterent*
 7 æqui *φ æquum*
 8 sectorem O *sectatorem*
 9 tu *φ ut*
 — convomere, *φ ↓ cum vomeres*
 10 Narbone *φ, ↓ Narbona*
 — et tamen O *ejus jam*
 E e e e

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
 315 16 Gallicis O φ, ↓ Caligis
 17 Næ φ Nec
 23 Qui φ, ↓ Quam qui
 — viderere φ, ↓ videre
 21 rogares φ rogares, is qui
 22 nos tum φ, ↓ d.
 23 Gallicis O φ, ↓ Caligis
 25 hominis O φ d.
 — diei ↓ die
 27 vesperam ↓ vesperum
 — cilio O d. ↓ casia
 28 advectus O eductus
 30 deducitur φ adducitur
 — tradit O φ tradidit
 32 post hac φ post hanc
 316 5 Et O Et dicere et
 — habuit φ habuit turpem
 6 prædes φ pedes
 7 autem φ d.
 — concionem ↓ concione
 12 redisti O φ, ↓ et redisti
 — si φ sed
 13 es ei φ est rei
 17 es φ, ↓ est
 19 elusus φ elisus
 — uterque φ, ↓ utriusque
 20 Dolabellam ↓ Dolabellæ
 21 ad seque φ atque
 22 Kalendæ Januariæ ↓ Kalendis Janu-
 ariis
 28 diceret φ adiceret
 30 vel impedire φ d.
 — vitare O mitare
 31 se φ d.
 317 2 spectionem φ, ↓ inspectionem
 7 nisi φ ne
 8 quis servavit φ qui servant
 10 inscitia impudentia φ inscientia im-
 prudentia
 — si nec φ fines ↓ nec
 — scit φ cum
 11 pudentem φ prudentem
 14 inferens ↓ inferens
 16 Dolabellæ φ Dolobellæ
 18 suffragatum O φ, ↓ suffragia. tum
 — vocatur O φ d.
 24 provideras O ↓ prævideras
 25 magna φ magno
 27 obnuntiavisti O φ nuntiastis
 32 salvis φ aliis
 — si φ sed
 33 tu O φ, ↓ d.
 318 1 augur φ auguris
 6 Minutia ↓ mimicia

- p. 1.
 318 7 tantæ ↓ tanta
 8 ubi ↓ id est, ubi
 9 collega φ d.
 10 adscendis φ ascendis
 — accedis ↓ accendis
 14 rejiciebat ↓ recipiebat
 15 esses ↓ inventus esses
 16 regni O d.
 19 peteres φ petens
 21 præclaram φ propter eloram
 23 quid fœdus φ d.
 27 Quid indignius, quam vivere cum O
 Nonne indignus tu auris tum φ Nonne
 indignius tu tutri cum qui impo-
 sueris
 30 jussit φ jussi
 — C. O d.
 31 populi O populi Romani
 32 noluisse O voluisse
 — minime ↓ mime
 — otium φ totum
 34 perditissimis φ perditissimus
 319 2 judiciis O φ in judiciis
 3 Tarquinius φ, ↓ Tarquinius regno
 pulsus
 11 Num ↓ tum
 12 incidit in id φ incidit
 13 prævertendum est O φ, ↓ prætereun-
 dum non sit
 14 formido O tua formido
 22 cæteri φ cæteris
 23 sententia ↓ sententiam
 32 M. φ d.
 33 diuturnus ↓ diuturni
 320 3 si illud funus fuit, sceleratissime O
 φ, ↓ illius sceleratissimi
 4 tua cohortatio φ cohortatio
 5 tu, inquam O ↓ d.
 — semustulatus ↓ semustulum latus
 6 Bellieni ↓ Belini
 11 post ↓ prius
 13 vero O vere
 15 ut φ, ↓ ut regni
 16 dictatorem ↓ dictatoris
 22 jam φ d. ↓ tum
 26 deminutum ↓ diminutum
 27 sestertium O d.
 28 ad ↓ ad eadem
 — funestæ φ funesta
 — pecuniæ φ pecunia
 29 quæ nos φ d.
 — redderetur φ, ↓ redderetur
 32 Sunt — acta defendimus O φ d.
 321 5 Igitur ↓ Is igitur

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
321 5 rex Dejotarus \downarrow d.
7 gratiofus \downarrow gratus
8 imperarat \downarrow impetrarat
— unum \downarrow d.
14 H-S \downarrow sextertii
15 nostra \downarrow sua
20 recuperavit \downarrow recipere
22 recuperarent \downarrow recipere
27 odimus \downarrow edimus
28 ego \downarrow ergo
32 At quam ϕ Aique
33 locupletissimæ ϕ locupletissima
34 statuiturque — compos ϕ d.
322 1 Creta \downarrow creata
2 an ϕ , \downarrow in
9 dissimilem O similem
12 sint O ϕ , \downarrow fuerint
— non ϕ d.
13 patrui \downarrow parui
— noluiſti ϕ voluiſti
17 Cum O ϕ , \downarrow d.
18 cum tuorum, tum sis O tuos cum sis
 ϕ , \downarrow sunt tuorum cum sis
19 septemviratu \downarrow VI viratu
— Quid ϕ quem
20 salvo \downarrow salvos
— posses O potes
22 tuam ϕ d.
26 sedente ϕ sedante
27 es ϕ d.
28 potest ϕ potes
29 in ϕ d.
30 patruo ϕ , \downarrow patre
32 ad Chirographa ϕ a cirographo \downarrow chi-
rographas
323 2 probantur \downarrow approbantur
3 Junii ϕ Jan.
8 coloniam ϕ , \downarrow d.
9 illinc abieris ϕ , \downarrow illam adieris
— non abieris ϕ , \downarrow adieris
12 nobilitata est ϕ nobilitatem fuit \downarrow no-
bilis est
14 detrimenta ϕ dementia
16 putabamus ϕ putamus
18 patres conscripti ϕ d.
20 Campana et Leontina O ϕ , \downarrow Cam-
pani et Leontini
21 scenore et fructuosæ O facerent et
fructuosi ϕ facere et fructuosæ
— tria millia O I
22 sanasset O ϕ , \downarrow sanum fecisset
24 deduxerat O duxerat
28 esset ϕ est
— esset ϕ est

- p. 1.
323 29 adscribi O scribi ϕ rescribi
32 tolleres, et aratrum circumduceres
O ϕ , \downarrow videres
324 2 Cassinatem \downarrow Cassinatam
4 Turselii O Turselli \downarrow Tursatii
5 valeat hasta O ϕ , \downarrow d.
7 liberavisti ϕ deliberavisti
— Cassinatem ϕ Cassinatam
13 redderes O redderes
18 est perbacchatus ϕ perlucatus \downarrow es
perbacchatus
20 ipsa ϕ illa
23 quæ cogitabantur O ϕ d.
27 natabant ϕ notabant
29 Cassino ϕ Cassilinum \downarrow Cassilino
30 obsoleſiebant O ϕ , \downarrow obsolebant
32 ad O d.
34 iste ϕ ista
325 1 Stulte O Stulti
2 devii ϕ , \downarrow devii obviam
— descenderant O ϕ , \downarrow descenderunt
3 tamen O et simul ϕ simul \downarrow tum
6 gladiatorum ϕ , \downarrow gladiatorum
— ego \downarrow ergo
8 Sidicinos O Fidicinos
9 quod Brutos O quid vel Brutos vel
10 ut Basilum O \downarrow et Basillum
13 abes ϕ babes
— fuit O ϕ , \downarrow d.
15 fuerunt ϕ fuerint
16 evenerit ϕ venerit
17 effecistiquæ ϕ et fecisti
19 Qui \downarrow Quid
20 urbis O orbis
21 modo \downarrow d.
22 sed ϕ , \downarrow sed tamen
— absconditi O ii absconditi
23 sequantur ϕ secantur
24 milites O d.
— scutorum ϕ , \downarrow scutati
— portari ϕ portare
25 quidem ϕ quibusdam
26 Junii O Junii
29 statimque O statim
326 1 publicis ϕ , \downarrow publicis actis
3 promulgavit ϕ promulgatas promul-
gavit
6 villam ϕ villa \downarrow villas
7 memoria O memoriam
11 inaugurare ϕ inauguret
13 es ϕ est
15 quartum O quintum
17 prætextati \downarrow prætestati
18 Cæsari \downarrow Cæsaris

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 326 19 es ϕ , \downarrow d.
 25 enim ϕ , \downarrow d.
 — tuam ϕ d.
 29 mea \downarrow d.
 30 posse \downarrow d.
 32 hoc \downarrow ac
 327 1 Ityrcos O *Tyrios*
 11 nimium ϕ *minimam*
 15 ulta ϕ *victa*
 — certe ϕ d.
 16 defensores. Quam volent ϕ *defensu-*
res. Qua volant
 18 res ϕ *respub.*
 21 sed morte etiam O *si etiam morte*
 23 at ϕ ad
 25 tum O \downarrow tamen
 — liceret O *licebat*
 — Sp. Cassius ϕ *sed P. Cassius*
 — Sp. ϕ F. P.
 29 praeclarum ϕ *clarum*
 30 praesertim ϕ *fit praesertim*
 32 mortali ϕ d.
 34 igitur ϕ d.
 — Antoni ϕ *Antonii*
 328 2 nundinatione O *nucratione* ϕ *munera-*
tione \downarrow *nummulatione*
 4 quidam ϕ *quodam*
 6 gustatum O ϕ , \downarrow *gustum*

- P. 1.
 328 7 ne ϕ *nec*
 8 avocare O *revocare*
 13 Quae ϕ , \downarrow *Quid*
 — est O d.
 — vita ϕ , \downarrow *multas*
 — timere ϕ , \downarrow *timere*
 14 vero aut majoribus ϕ d.
 — quam ϕ *tantum*
 15 aut \downarrow *haud*
 16 eo ϕ *illo*
 17 litterae, curae ϕ *litterata* \downarrow *littera-*
tura
 18 multos ϕ , \downarrow *non multos*
 19 meditatus O ϕ *est meditatus*
 — multis ϕ *magnis*
 27 iniusta ϕ *injussa*
 29 Hæc ϕ *Hæc igitur*
 — quibus \downarrow *qui*
 31 re O ϕ , \downarrow d.
 32 An ϕ *Et*
 329 1 M. Antoni — *Defendi rempubli-*
cam O d.
 5 pertimescam ϕ *timiscam*
 7 ut O *At* \downarrow *Utinam*
 8 parturit ϕ *parturii*
 10 nunc ϕ *non*
 12 ille \downarrow *eius*

I N

M. A N T O N I U M

PHILIPPICA III.

Edit. Olivet.

MSS. O ϕ , \downarrow

- P. 1.
 330 2 postulabat ϕ , \downarrow *postulavit*
 8 instructum \downarrow *extructum*
 10 minimi ϕ , \downarrow *minima*
 11 tamen — *Januarii* ϕ d.
 12 imparatis \downarrow *inparatis*
 16 aut ϕ *ut*
 331 1 non quamprimum \downarrow *nunquam pri-*
imum
 3 C. ϕ d.
 6 ne O *nec*

- P. 1.
 331 6 optantibus ϕ , \downarrow *opinantibus*
 8 ex \downarrow d.
 9 sum usus \downarrow *sumus usi*
 10 debui ϕ , \downarrow *decurit*
 12 tanta \downarrow d.
 16 putabat ϕ , \downarrow *putaverat*
 19 jusserit O ϕ *jussit*
 22 nostrum O ϕ *vestrum*
 27 perspicio ϕ *prospicio*
 30 ut ϕ , \downarrow *ut de*

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 331 31 possemus O possumus
 332 1 unus φ, ↓ unquam
 2 legio φ lege
 9 fortiorum φ fortiorum ↓ fortium
 — amiciorum φ, ↓ amicorum
 12 Egnatuleio O Egnatio ↓ Egnatuleo
 — C. O d. ↓ C. O d.
 13 persecuta ↓ persecuta
 — Faciendum O Faciendus
 16 veteranorumque fortissimorum O ve-
 — teranorum fortissimorumque
 18 laude O φ, ↓ laudetur
 28 D. φ P. ↓ D. φ P.
 — quod ↓ quod
 30 potestate φ, ↓ potestate
 31 memorem φ memorem
 333 1 a φ, ↓ d.
 2 atque O At
 3 non impius φ, ↓ impius
 5 ne φ non
 6 Decimus O Decimus Brutus
 7 tale φ d.
 9 tamen φ tamen
 10 armati φ armati
 11 quæ φ qui
 12 ferente, eo φ, ↓ referente
 14 rex φ d.
 16 quam ↓ quam hic
 19 quafilla pendebar φ, ↓ cives illius
 — appendebatur
 21 populi Romani φ populi
 23 quos — civesque O d.
 27 adducebat ↓ educebat
 30 in ↓ vi
 31 Decimo O d.
 32 acceperunt ↓ acceperunt
 334 3 privato ↓ private
 17 et O φ d.
 24 ut φ in
 28 tum O φ, ↓ d.
 335 1 meruerunt ↓ meruerunt
 3 comparaverunt O paraverunt
 7 judicantur φ judicantur
 9 ut φ ut
 13 maledico φ maledico
 14 natura O φ, ↓ naturalis
 15 Ephesiam φ, ↓ Ephesium
 17 Quotus ↓ Notus
 18 contemnit is φ contemnit
 19 vetustate φ vetustate
 20 municipum φ municipum
 23 et plurimi O φ, ↓ plurimi bonif-
 — fini
 — cur O cuiusmodi φ cuiusmodi

- P. 1.
 335 24 probas ↓ d.
 25 Attius ↓ Accius
 27 Bambalio ↓ Bambilio
 29 traxerit O traxit
 — At avus φ avus huius ↓ Avus huius
 30 ille, ille φ, ↓ ille
 — coturnis φ coturnis
 336 2 amentia φ amentia ↓ amentia
 5 certe O certo
 7 Q. φ d.
 8 commendationem φ commendationem
 9 accidere φ, ↓ accidere
 14 hæc ↓ hæc
 17 me iisdem edictis O me, de mei dictis
 — in iisdem dictis
 19 sceleratissimis et pessimis O crudelis-
 — simis φ, ↓ sceleratissimis
 20 pulcherrimi φ, ↓ pulcherrimam
 21 sui φ, ↓ suis
 23 proposuisset edixit φ, ↓ proposuisset
 — edixit
 24 a. d. O ↓ ad
 25 eo φ d.
 — affuit O fuit
 — edixit φ dicit
 — opinor ↓ ut opinor
 30 Cæsari ↓ Cæsari
 32 incitavi φ inclavisti
 337 3 est : si O φ, ↓ Alia
 — in φ, ↓ in
 5 quod in templum O d. φ quo in tem-
 — pore
 13 de eo O ↓ seipsum hostem judicare, nisi
 — de eo
 14 nisi seipsum hostem judicare O d. φ
 — nisi seipsum hostem indicare
 — alterutrum O φ, ↓ alterum
 18 quin, cum de φ qui cum
 19 sit φ d.
 22 mandavi φ mandavi
 24 Nulla φ, ↓ An ulla
 25 Primum — dignus ↓ d.
 — est O d.
 28 timor φ minor
 29 Quid ↓ Quid est
 31 oratore ↓ oratore
 32 factus O factus φ, ↓ factus
 33 duo millia φ duorum
 338 4 Carfalepui ↓ Carfalepui
 5 Tib. Caputium O Tib. Caputium
 — tium
 8 senatus-consulto ↓ senatus consulto
 14 et fugere O φ, ↓ effugere

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 338 14 S. C. O d.
 — discessionem ↓ discessionem
 16 iter φ inter
 18 illo φ, ↓ in illo
 21 de φ d.
 24 possumus φ, ↓ possemus
 30 eadem O hac eadem
 31 M. Turranius O φ M. Anturanus ↓
 M. Anturanus
 32 Sp. O ↓ P. φ Populus
 339 2 M. Vehilius O φ d.
 — obtemperatos ↓ obtemperatos
 4 loquar φ loquor
 5 fecit ↓ facit
 7 quam φ quem
 — Cestius O Cestius ↓ Cessidius
 8 delectet O delectat
 — L. Antonius, et O ↓ T. Antonius
 10 maluerunt φ metuerunt
 11 Calvius O Eulufius
 14 M. Iccius Siciliam, Q. Cassius His-
 paniam O φ Micus nisi illam quæ
 casu Hispania est
 17 O C. Cæsar O Cæsarem
 20 fore O φ, ↓ futurum
 23 quidem ↓ quod
 24 illud φ, ↓ istud
 25 dixit φ d.
 29 quoad ↓ quod
 — conservator O servator
 30 quievi φ, ↓ qui fui
 32 teterrimam O deterrimam
 340 1 audaciam O avaritiam
 — totus ↓ tot
 2 ingenuum φ ingenitum
 6 ut φ, ↓ d.
 — et O φ d.
 9 perpeffi sumus φ perpeffimus
 11 quæ vis ↓ visque
 14 faciet ↓ faciat
 — iratus φ d.
 17 exhauserit ↓ exauserit
 18 transtulerit φ transtulerat
 20 bene et republica factis φ, ↓ e re-
 publica benefactis
 21 immunitates φ, ↓ immunitate
 22 liberaverit φ liberavit
 — imperii φ imperio
 25 figenda φ fugienda
 27 populum ↓ populum Romanum
 28 armatis O armis ↓ arma
 29 cucurrerit φ conduxerit
 31 sit φ si
 32 Atque is φ At qualis

- P. 1.
 340 33 ne φ, ↓ nec
 341 2 mutilatum ↓ multilatum
 5 ex ↓ et
 6 reliquique φ reliqui
 341 9 matres-familias O matresfamilie
 — abripuntur ↓ arripuntur
 12 teterrimis O deterrimis
 13 oblato φ ablato
 16 hoc amisso φ d.
 17 tenebitur O φ, ↓ teneatur
 18 Nec O φ, ↓ non
 19 nomen O φ, ↓ numen
 20 Videtis φ, ↓ Videtisne
 — populumque Romanum ↓ populique
 Romani
 21 erectum φ pacis erectum
 22 videt ↓ videres
 — etiam φ d.
 25 me φ d.
 32 id φ idem
 342 2 malimus φ malumus ↓ malumus
 3 decernere O contendere vel decer-
 nere
 5 tenere φ, ↓ teneret
 9 vos φ nos
 12 vos O φ, ↓ d.
 13 indormierimus ↓ dormierimus
 — huic tempori φ hoc tempore
 14 et φ d.
 17 ea est φ ea sunt
 18 dedecore φ decore
 27 pro ↓ sed pro
 29 reipublicæ ↓ populi Romani
 30 Ad ↓ At
 31 accedunt ↓ accidunt
 32 populi Romani O reip.
 343 4 ut φ in
 6 republica O ↓ reip.
 8 D. φ d.
 10 senatum ↓ tum senatum
 11 mereri O promereri ↓ promerenti
 14 amicissimorum O φ amicissimorum-
 que
 18 rempublicam ↓ reipublicæ
 19 ab O d.
 — imperatoribus, consulibus designatis,
 itemque O atque
 21 Julia, quoad O Tullia quod φ Tullia,
 quoad
 22 ex φ esse
 23 exercitusque O φ, ↓ Gallieque exer-
 citus
 31 usa O fecit usa

VARIAELECTIONES.

- p. 1.
343 31 Egnatuleio — senatui O Egnatuleio
344 1 ut φ, ↓ et ut
— in rempublicam φ d.
2 honores φ honore
3 cum magistratum inissent O magistratus

- p. 1.
344 4 inissent φ, ↓ inierint
— videretur O videtur φ videbitur
5 referrent φ, ↓ referant
— e ↓ de
6 videretur O videretur consulere φ
— consulerint

I N

M. A N T O N I U M

A D Q U I R I T E S

P H I L I P P I C A I V.

Edit. Olivet.

MSS. O φ, ↓

- p. 1.
345 1 vestrum φ vestra
— Quirites O φ d.
2 meminisse φ me vicisse
3 defendenda φ deferenda
4 recuperanda O φ, ↓ recuperanda libertatis
6 princeps φ principes
8 Quirites φ quanguam
— ne O ne adhuc φ adhuc
14 Quirites O φ, ↓ d.
15 comparaverunt φ comprobaverunt
17 nulla φ in illa
20 maximis ↓ maximus
346 3 nomen ↓ non
4 ex omnium seculorum φ exterium singulorum
5 dies ↓ diem
9 paternis O φ, ↓ Hispanis
11 reipublicae ↓ rempublicam
14 recipiebat ↓ recipiat
15 Romanorum O φ d.
17 Cæsaris ↓ Cæsar

- p. 1.
346 17 fortissimorum O fortissimorumque
27 accepimus O accipimus
28 Non φ, ↓ Nonne
30 Præclara et luculenta O Præclare et
jocose
31 comprobastis φ comprobatis
32 se φ d.
347 4 L. φ d.
4 Egnatuleio O Egnatio
6 persecuta ↓ prosecuta
10 arcessitæ ↓ accersitæ
14 arbitrabar φ arbitror
15 ostenditis — judicare φ d.
18 capienda ↓ rapienda
— Quirites O d.
— quod φ d.
20 negatis ↓ negastis
— Quirites O d.
22 reipublicæ — Romani O ad remp.
— reipublicæ — nomen φ d.
23 D. ↓ divus
24 exclusit O excludit

VARIAELECTIONES.

- p. 1.
 347 28 horum ↓ d.
 29 vos ↓ d.
 30 Brutum optime ↓ Bruti bene
 33 Deinceps O Dein
 34 ornatur φ ordinatur
 348 2 se adstringeret ↓ affrigent
 3 in consulis φ confuses ↓ sub con-
 sulis
 5 negat senatus φ negatis senatus
 6 illum φ d.
 9 sicut sunt φ d.
 10 obcecat φ, ↓ cecat
 — donatio φ dampnatio ↓ damnatio
 11 hasta φ, ↓ Pompeii hasta
 16 Quirites O d.
 — eveniat φ, ↓ veniat
 — huiusque O quod huius φ, ↓ quo
 huius
 20 Sive φ, ↓ Si
 21 predicunt O φ predicant
 24 possumus O possumus
 29 cohortabor ↓ adhortabor
 — non est vobis φ d. ↓ non enim vo-
 bis

- p. 1.
 348 31 jam φ etiam
 32 concupiscit φ concupiuit
 349 4 quas φ, ↓ quas jam
 6 vester consensus ↓ inter senatum et vos
 consensus
 13 quam φ p. r. quam
 14 incerta ↓ falsa, incerta
 16 demoveri φ dimorum ↓ dimoveri
 — Hac φ Hac virtute
 19 ditionem φ dedicionem ↓ deditonem
 21 rempublicam ↓ reipublica
 25 ipse φ ipsum
 26 suum φ nullum
 27 cum ↓ qui
 33 est, illi ↓ est: belli
 — habuisset φ haberet
 34 eum ↓ eum ipsum
 350 1 Amisit. O Hic definit Codex
 2 sic φ si
 4 exercituum ducumque vestrorum ↓
 exercitum durumque nostrorum
 6 cura φ cum
 9 die φ d.
 12 principe φ principis

Edit. Olivet.

Том. VI.

MSS. v, 1

F f f f

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
 355 1 *syngraphæ* v. *sin cirographa* sic
 2 *nunquam* facta v. *↓ d.*
 4 *liberatæ* v. *↓ libertate*
 8 *populo Romano* v. *↓ Republica*
 10 *Antesignanos* v. *Antesignarios*
 13 *confessum* v. *confessum* v. *confessus*
 14 *aver* v. *↓ pava*
 — *illud* v. *illos*
 20 *Gortynium* v. *Corinium*
 22 *nobilis* v. *notabilis*
 23 *homo* v. *que nemo*
 25 *Quæ* v. *Quæ* v. *Quæ*
 30 *confessus* v. *confessus* v. *confessus*
 — *isque nequissimus* v. *↓ nequissimus*
 32 *est* v. *d.*
 — *ne* *Quintum* v. *ne* *Quintum*
 33 *faciat* v. *faciat* v. *faciat*
 356 1 *exilii* v. *ex illa*
 4 *speciem* v. *speciem*
 5 *ego* v. *eo*
 6 *notat* v. *notat* v. *notat*
 — *comissionis* v. *comissionis*
 7 *judicium* v. *judicium*
 8 *conjectum* v. *conjectum*
 10 *fortuna* v. *fortuna*
 16 *cœni* *facile* v. *cœni* *facile* v. *facile*
 17 *imprimeretur* v. *↓ imprimeret*
 19 *cognitumque* v. *d.*
 — *quam* v. *quam* v. *quam*
 20 *eiusmodi* v. *↓ eiusmodi*
 21 *cur* v. *↓ cur*
 26 *post conditam urbem* v. *d.*
 31 *nullis* v. *ullis*
 — *hoc* v. *hæc*
 32 *At* v. *d.*
 33 *Classitius* v. *Cassius*
 357 3 *ille* v. *illa*
 7 *de* v. *↓ e*
 — *opertis* v. *apertis*
 8 *conscriptos* v. *conscripti*
 12 *referebat* v. *↓ referebatur*
 14 *periculi* v. *↓ pericula*
 18 *a. d.* v. *ad*
 19 *dies de* v. *↓ dies*. *Ut digestio potius*
quam declamatio videretur. De
 24 *die* v. *d.*
 26 *a me* v. *d.*
 29 *Mylasis* v. *Miliasis*
 30 *in* v. *d.*
 32 *aviditate* v. *aviditati*
 33 *imminebat* v. *imminet*
 34 *æquitatis* v. *æquitas*
 358 1 *quantum reliquerat* v. *quisque erat*
 4 *septemviros* v. *vi viros*

- P. 1.
 358 5 *esse* v. *esse* *quod elegissent aut* v. *est*
quod exisset aut
 10 *faciunt* v. *faciunt*
 11 *magistratu* v. *magistratus*
 12 *futurum* v. *↓ futurum*
 14 *iter* v. *inter*
 15 *vel in* v. *inter*
 21 *fuisse* v. *↓ fuisse*
 23 *et* v. *concupisset* v. *d.*
 28 *Cicero* v. *↓ Cicero*
 29 *quanquam* v. *quam* v. *↓ quam*
 31 *adit* v. *adit* v. *adit*
 359 4 *non* v. *d.*
 — *sed* v. *sed* v. *sed*
 6 *ne* v. *se*
 13 *republica* v. *↓ republica*
 16 *aut faciat, moriatur* v. *faciat aut mo-*
liatur v. *aut non faciat aut non mo-*
liatur
 17 *habuit* v. *habuit*
 18 *exdes* v. *d.*
 19 *At* v. *↓ d.*
 — *qui* v. *bi* v. *omem* v. *supis*
 — *viverent* v. *vivunt*
 20 *de* v. *d.*
 24 *decernis* v. *↓ decernitis*
 — *deprecis* v. *deprecatur* v. *deprecantur*
 25 *imperes* v. *imperitis* v. *imperitis*
 — *audiet* v. *audiet*
 27 *videmus* v. *↓ videmus*
 — *populi Romani* v. *d.*
 29 *certe* v. *d.*
 — *afferet* v. *afferet*
 30 *quod* v. *at*
 — *audio* v. *audiam*
 32 *celeritatem* v. *fecleritatem*
 360 3 *quibuscum mandatis* v. *quibus com-*
mandatis
 5 *a* v. *d.*
 — *definat* v. *defina*
 10 *jubebimus* v. *videbimus*
 11 *Ad* v. *mittimus* v. *d.*
 12 *ne coloniam* v. *coloniamque*
 13 *est* v. *d.*
 18 *Annibale* v. *Hannibale*
 21 *ne oppugnet* v. *neque pugnet*
 22 *aut* v. *ut*
 24 *XIII* v. *XIII*
 29 *avertit* v. *↓ vertit*
 31 *et* v. *d.*
 33 *D.* v. *d.*
 361 3 *ut* v. *↓ ut re*
 7 *ipsum* v. *↓ illius*
 10 *quæ* v. *↓ ob quæ*

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
361 10 timeam et cogitem v. ↓ d.
14 depugnarit ↓ depugnavit
15 fit v. ↓ f.
16 Teretur v. Teretur
21 adessent v. essent
23 potui; sed v. potuissim
30 afferet v. affert ↓ affaret
31 Quamobrem v. d. usque ad p. 376.
l. 9. sed ne minima est in MS. lo-
cuna
33 gerendam ↓ gerendam consue
34 edici ↓ indici
362 1 vacationibus ↓ vocationibus
2 tota ↓ totam
4 republica ↓ Romano populo
11 notatæ ↓ nota
15 Hem ↓ Ex
17 destinavit ↓ destinuit
20 bello, bello ↓ bello
23 commendandam ↓ committendam
30 quod ↓ quoad
363 7 atque in memoria ↓ quanquam in
memoriam
8 lætetur ↓ lætentur
— Laus ↓ Locus
10 senatus consultum ↓ senatus consulto
12 cumque ↓ quamque
25 coloniis ↓ colonis
27 in ↓ d.
33 Gallia ↓ Gallias
34 tanti ↓ tanto
364 2 Galliaque ↓ Galliamque

- p. 1.
364 12 quam ↓ d.
19 ejus ↓ et jam
23 debuit ↓ debet
28 imperii ↓ imperio
31 expiata ↓ et pietate
365 9 pontifice maximo ↓ pontifex maximus
366 2 enim ↓ etiam
4 declarat ↓ dederat
13 libertati ↓ libertatis
17 fit ↓ et
— pretore ↓ populo Romano
22 ornandi ↓ ornandi
367 3 magistratum ↓ d.
— petet ↓ appetet
24 verendam ↓ venerandam
27 equitibus ↓ equitibus Romanis
28 carum ↓ clarum
368 2 longe sane ↓ longissime
10 At ↓ An
15 republica ↓ reipublica curius
22 reique publica ↓ d.
369 2 magistratus ↓ magis
3 quantus ↓ quantum
8 vacationem ↓ vocationem
10 his coloniis ↓ colonis
17 iis ↓ d.
— auctoritas ↓ d.
22 propretor ↓ propretor
25 isque ↓ isque
26 daretur, assignaretur ↓ darent: as-
signaret
28 si erunt ↓ d.

ADQUIRETES

PHILIPPICA VI.

MSS. 0, 1

- p. 1.
374 5 scelere ↓ *scelus est*
7 quispiam ↓ *quisnam*
17 patronum ↓ *tutorem*
18 Tremuli ↓ *Trebellii*
19 Castoris ↓ *Castros*
20 quia Mylasis mirmillo ↓ *quiamylas*
mirmillionem
23 ab ↓ *d.*
26 iis ↓ *is*
28 exercitibus ↓ *exercitu*
375 2 discedent ↓ *descendent*
5 Jani Medii ↓ *Jano Media.*
6 Itane ↓ *Ita in eam*
18 Nunc ↓ *Num*
19 republica ↓ *respublica*
376 5 civis ↓ *cujus*
7 dignitatis ↓ *dignitati*
9 quanta ↓ *quantam*
10 vestra ↓ *vestrum*
11 conatum ↓ *conatus*
15 Quirites v *d.*
— populo Romano fuit v *re. p. fuisse*
17 hora v *horam*
18 quoquo modo v *quomodo*
20 gentibus v *d.*
24 populi Romani v *res*

I N
M. A N T O N I U M
P H I L I P P I C A VII.

Edit. Olivet.

MSS. v, ↓

- p. 1.
377 2 Appia v *propria*
3 tribunus ↓ *tribuni*
— refert ↓ *referunt*
14 Antonii — legatos v *d.*
17 leges imponeret v *d.*
18 referare v, ↓ *reservare*
— juberet ↓ *jubere*
23 eum ↓ *cum*
— modeste ↓ *modesti*
378 2 possit ↓ *posset*
3 iidem quasi providi cives, et v *idem*
quasi provenditus esset bi
4 pacis v *partis*
5 Nonne v *Qui*
7 hæc ↓ *hoc*
9 cum possis v *non pavescendis* ↓ *d.*
10 cautio v, ↓ *causa*
11 levitatem ↓ *lenitatem*
12 populares — optimo v *d.*
13 civitatis v *populatis*
20 se v, ↓ *idem*
22 hosti? ille literas ad te v *hostiliter*.
Fac tibi
23 rerum ↓ *rerum suarum*
24 eorum v, ↓ *forum*
26 in v *d.*
28 mihi v *d.*
30 in v *d.*
— salute v *salutem*
32 devinxit v *conjunxit* ↓ *conjugat*
33 cura incredibilis v, ↓ *curam incredibili-*
lem
34 perspecta v, ↓ *perspexi*
— docuit v *d.*
379 1 fuisse fautorem v, ↓ *d.*
4 quin v, ↓ *quia*
9 at v *ac*
12 tamen v, ↓ *mibi tamen*
13 nostræ v *nostro*
15 hinc v *d.*
20 vestræ v *nostræ*

- p. 1.
379 22 etfi v, ↓ *fi*
24 quam v *d.*
28 sum præterfectus v *sim præteriturus*
380 1 hostem v *ad hostem*
2 judicaveritis v, ↓ *judicavistis*
— pace v *pacem*
3 Nisi v, ↓ *Quasi*
5 comparavisset v *paravisset*
6 judicavistis ↓ *judicaveritis*
10 vacationes v *vocationes*
12 omine quodam v *hominem quendam*
↓ *hominem quondam*
17 consules ↓ *consul*
— ambove v *ambo*
19 Quid ↓ *Quo*
20 A v *d.*
— consul ↓ *d.*
— macie v *acie*
22 populi Romani ↓ *populus Romanus*
24 cum v *cum in*
27 consulem ↓ *consules*
29 nomina dant v *nominand*
33 populo Romano ↓ *populum Romanum*
— vos v *d.*
381 1 cui v, ↓ *qui*
2 legiones ad v *d.*
4 illa ↓ *d.*
— non est v *d.*
6 vestri v *vestra*
9 est v *d.*
— severitas ↓ *d.*
10 laudem v *d.*
11 rebus v, ↓ *d.*
13 Libertati v *Libertate*
— multo — urgebamur v, ↓ *d.*
15 fed v *vix* ↓ *vi*
16 et v *d.*
18 enim ↓ *d.*
24 aut obsedit v, ↓ *obsedit*
26 Mutinam v *munitam*
— firmissimam — Romani v *d.*

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
381 29 recipi ↓ *recepti*
— *judicatus* v *judicandus*
30 sit v, ↓ *sit videtis*
31 ut ↓ *quod*
32 etfi v, ↓ *fi*
382 1 videbitis v, ↓ *videatis*
4 C. v *d.*
— *partitus* v *patruus*
5 equitum Romanorum v *d.* ↓ *equitum*
6 item ↓ *idem*
— eorum, qui v *fori*, cui ↓ *fori*, qui
7 Jani v *jam*
— O Dii v, ↓ *d.*
9 deduxerit v *deduxerat*
10 Gracchorum v *Gracorum*
13 appellari solet v *d.*
— ut ↓ *d.*
15 Threcedicis v *Creciditis* ↓ *Tbraeciditis*
18 jugulari v, ↓ *jugularat*
19 fecerit — *causa* v *d.*
21 urbe v, ↓ *d.*
22 fiat v *fit*
25 sint ↓ *sunt*
28 ego v *d.*
31 vestri consilii v *veteris consilii* ↓ *ves-*
tris consiliis
32 et v, ↓ *d.*
33 omni v, ↓ *d.*
34 prospicientia v, ↓ *providentia*
383 1 re ↓ *res*
— *perspicua* ↓ *perspicuas*
2 intelligi v, ↓ *intelligendi*
5 prædicam v, ↓ *prædicabo*
7 quod ↓ *quid*
— videatur v, ↓ *videtur*
13 illum ↓ *ille*
16 nostras v *vestras*
17 nobis v *vobis*
— nos v *vos*
— illis ↓ *illi*

- p. 1.
383 18 amplectetur ↓ *amplectentur*
20 vos v *nos*
— excitaverunt ↓ *incitaverunt*
21 bellum v *d.*
24 bis v *His*
25 concionem ↓ *concione*
26 Ita v, ↓ *Itaque*
27 populum Romanum ↓ *populi Romani*
— comitem — *habemus* ↓ *d.*
30 oppugnant, iis v, ↓ *oppugnantes*
— esse v *se habere* ↓ *habere*
33 in v *d.*
— desideretis v *desideret*
384 3 censuerunt ↓ *censuerant*
— si v, ↓ *d.*
4 fiunt v *fuit*
5 cum his v *cum hisdem* ↓ *cum eisdem*
— item v, ↓ *d.*
6 nullo ↓ *ullo*
7 Visidio ↓ *Insidio*
11 suis v *d.*
12 senatus-consulto ↓ *senatus consulem*
— collaudare debemus v, ↓ *collauda-*
remus
14 D. ↓ *divo*
21 Quorsum v *Quorum*
— spectat v *expectabat*
22 excitati v, ↓ *citati*
23 tamen v, ↓ *jam*
25 aliquid v, ↓ *aliud*
28 nec v *ne*
29 et v *d.*
34 fortunæ v, ↓ *fortuna*
385 3 habebitis v, ↓ *habetis*
— tenueritis v, ↓ *relinueritis*
4 Pansa v *palam*
6 etiam ↓ *et*
7 a vectoribus ↓ *auctoribus*
— tantum v *tamen*
12 Quibus — *adfentior* v, ↓ *d.*

I N

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A V I I I.

Edit. Olivet.

MSS. v, ψ

- P. 1.
386 3 es v d.
4 et v ut
6 lenitatem v levitatem
7 verbi v, ψ d.
8 atrocitate v auctoritate
12 fecit—sororis v ne in nepotem
16 fuisse v d.
17 num ψ non
23 aliud ψ d.
387 2 domesticus ψ domesticum
4 nullum v, ψ nullum tumultum
5 hinc v hic
— bello v, ψ bello Gallico
— vacationes v vacationes
8 medium ψ d.
11 quam quidem v quancquam
15 fiant v sint
— multa v, ψ tumultu
16 rempublicam polliceantur ψ repub.
pollicitatur
17 tollitur v, ψ tollitur
— tollentur v, ψ tolluntur
19 Sed v Si
— D. v, ψ dum
20 ne v, ψ nec
22 esse v non esse
— Consulem v, ψ Quo
25 reipublicæ ψ rempublicam
— C. ψ et
26 illud v, ψ illius
28 erat v venerat ψ noverat
34 est v d.
388 3 cras fumentur v crassa sumuntur
— consul ψ consules
4 esse v d.
5 Etiam v, ψ An etiam
7 faciebat ψ faciebant
10 et ut v ut ψ et
11 puniretur necem v puniret pœnam ψ
ulcisceretur necem

- P. 1.
388 16 non in v, ψ in
20 nos ψ d.
22 penates v d.
33 illi v sunt illi
— ac non v, ψ d.
— potius v, ψ potius quam
389 1 Dii v det
5 Viderunt—mendicis v Sui enim ex
me didicerunt
16 Q. Fufius ψ qua fufius
18 id æque v, ψ idem
25 at v d.
28 aliz causæ justæ; hæc v, ψ alia cau-
sa iusta ac
31 laberis v, ψ falleris
34 memini v, ψ d.
390 1 ais cum te esse v, ψ es
3 oratio v, ψ ratio
5 interfuit v, ψ interest
— Pater v Quid pater
— quidem v dein
6 sene ψ sene auctore
7 Nasicæ v Nascia
— dare v dicere
8 enim v, ψ d.
12 Quod v Quid
— de v senatus de
13 Opimius v Optimus
14 Opimius v Optimus
17 senatus v, ψ senatorem
18 Opimio v Optimo
— armati ψ armari
20 consularis ψ consulares
24 L. Saturninus v A L. Saturnio
31 civem ψ d.
34 patimur v ne noceat patimur ψ quod
noceat patimur
— membrum aliquod v membrorum ali-
quid ψ membrorum aliquod
391 9 In hoc v d.

VARIAE LECTIONES.

- p. 1.
 391 10 me v. d.
 — quod v. d.
 12 Omipino v. ego omnino
 15 aut v. haud
 — huic v. huic vel illi
 16 conservari v. d. conservare
 17 expugnari v. d. expugnare
 19 Brutus v. d.
 20 dices v. d. dicis
 — vineæ v. d. lineæ
 25 cum v. d. reum
 27 Ego v. d. Ego
 28 Q. v. d.
 29 oppugnabis v. d. expugnabis
 30 facit v. d. fecit
 — lata v. d. sublata
 33 enim v. d.
 392 2 gravitatem — civitas v. d.
 13 ad v. nunc ad
 14 quin v. qui nunc v. qui non
 17 n. v. d.
 — consulis v. d. consules
 20 Ad hunc v. d. ad huc
 21 eorum v. d. meorum
 22 decerni v. d. decernis
 24 rejecti v. d. rejecti
 — dixissentque v. d. dixissentque
 25 uti v. d. ut
 28 viris v. d. viribus
 — facti v. d.
 29 postquam v. d. postea quam
 32 hæc causa ageretur v. d. hæc tunc ageretur
 — agitur ab uno v. d. agantur ab omnibus
 33 deserti inquam v. d. inquam
 393 1 ut v. etiam
 3 nullum v. d. nullum unquam
 7 Popillius v. d. Pompilius
 — ad v. d.
 8 denuntiasset v. d. nuntiasset
 10 virgula stantem v. d. virgulas tandem
 — se v. d. se non ante
 12 excederet v. d. excessisset
 13 populi Romani v. d. reip.
 — cui v. d. civis
 15 totus v. d. potius
 21 arcem v. d. artem
 22 vero v. d. vere
 23 servi publici loris v. d. servitores
 24 ferrei v. d. ferret? Hi
 28 sex v. d. v. et
 — equitibus v. d. equitibus meis
 31 ut v. d.
 32 sint v. d. sunt

- p. 1.
 393 32 Leontinus v. d. Leontinus ager
 34 mimis v. d. minus
 394 5 quod v. d. quid
 — tangantur v. d. tangatur
 6 ne v. d. ne festerium
 7 Nucula hoc v. d. nunc illa v. d. Nucula
 9 leges commiserint v. d. legem commise-
 runt
 12 secum v. d.
 17 togatam v. d. totam v. d.
 18 mavult v. d. malo
 — inquit v. d.
 20 M. v. d.
 21 prove consulibus v. d. prout consules
 22 ejus v. d.
 — ut v. quia v. d.
 — Ipse autem ut v. aut
 23 obtineam v. d. obtineant
 — vetat v. d. tua et
 — et — Caesaris v. d.
 24 defendis v. d. defendit
 25 principes v. d. princeps
 27 nec — consulares v. d.
 30 possem v. d. possum
 31 nimis irati revertistis v. d. miserati re-
 verti estis
 32 quid v. d. qui
 33 M. v. d.
 34 erat v. d. fuit
 395 1 senatum v. d. senatu
 — codicillos v. d. codicello
 2 summis v. d. summus
 — usi v. d. v. bi
 5 animis v. d. armis v. d. animus
 — etiam v. d.
 6 Domum v. d. Domus
 7 etiam seducere v. d. etiam reducere v. d. et
 reducere
 10 parata v. d. paria
 — proposita v. d. exposita
 12 est v. d.
 14 labori v. d. laboribus
 — ejus v. d. qui ejus
 15 adjuvanda v. d. adjuvandum
 16 moleste v. d. modeste
 — quidem v. d. qui
 — debebamus v. d. debeamus
 18 vigilare v. d. vigilare cogitare
 19 aut cogitare v. d. v. d.
 20 Patres conscripti v. d.
 21 perdita v. d. percila
 24 et v. d.
 25 quidem v. d. equidem
 29 post v. d.

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
396 1 reipublicæ ↓ *pop. Romani*
— vestitu v *vestitum*
3 e v d.
4 timidi sint ut omnem v *timidis in tu-*
to est ne hi
— beneficiorum v *beneficio*
5 averſi, ut v *averſi ut hinc* ↓ *adverſi*
ut hinc
7 Antonii v *Antonium*
8 Hunc ↓ *Hinc*
— reditu ↓ *reditum*

- P. 1.
396 8 prohiberi v *prohibere*
12 cum republica in v, ↓ *in reip.*
14 cum — sunt v *Cumanis*
15 ad v *ad C.*
18 primas ↓ *d.*
20 quod — dignum v, ↓ *quo honore*
præmio ne quis dignus
21 videbitur v, ↓ *videatur*
23 senatus-consultum v *d.*
24 effet v, ↓ *fuert*
— existimaturum v *existimaturus*

I N

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A I X.

Edit. Olivet.

MSS. v, ↓

- P. 1.
397 4 nobis v *vobis*
5 quo ↓ *quod*
8 e causa ↓ *d.*
12 legatione v *legione*
16 viæ v, ↓ *d.*
— ipse v, ↓ *ipſi*
17 vel ↓ *vel in*
398 1 C. v *d.*
2 ornandum v *honorandum*
5 ei v, ↓ *d.*
9 morti ↓ *mortis causa*
12 a v *d.*
13 Lar Tolumnius ↓ *Lares Tolomeus*
14 meam v, ↓ *noſtram*
17 Cn. v, ↓ *C. enim*
20 tum ↓ *enim*
24 ejus ↓ *d.*
25 Laodiceæ v *Leodicia* ↓ *Laodiciæ*
26 a v *d.*
29 Atqui v, ↓ *Atque*
— Clavio ↓ *Clinio*
30 Veientium ↓ *Veintum*
31 sed v *ſe*
Tom. VI.

- P. 1.
398 33 obita v, ↓ *habita*
34 dolerem quidem ↓ *dolerem equidem*
399 1 non v *in*
— sed v, ↓ *et*
6 sui v, ↓ *suis*
— ſin paruiſſet v *d.*
7 mupus ſibi illud v *minus ſibi illos*
— fore v, ↓ *allaturum*
8 reipublicæ ↓ *populi Romani*
9 illi ↓ *ille*
10 qua v *dum*
11 hoſpitum ↓ *hoſpitiū*
13 noſtra v *veſtra*
19 Leptines v *Leptinenſes*
20 Veientium ↓ *Veintum*
24 enim v *d.*
28 honore mortui, quam v *honore mortuo,*
quam ↓ honorem mortuo, cui
29 ſarciamus v *ſauciamus* ↓ *ſaciamus*
31 re magis morbum v, ↓ *ſe magis morbo*
400 5 vero denique ↓ *d.*
6 meque v *equitem*
7 ſuæ v, ↓ *d.*

G g g g

VARIÆ LECTIONES.

- P. 1.
400 8 voluntati v, ψ *vjus voluntati*
12 vestrum v *nostrum*
20 decreto v *d.*
21 legationem posteritatis ψ *legationis posteritatem*
— obscurabit v, ψ *inobscurabit*
24 præstantem v, ψ *præstantiam*
25 tuenda v *tuendam*
28 explicanda ψ *explicandi*
29 juris v *d.*
30 sint ψ *sunt*
31 ita ea v, ψ *itaque*
32 facilitatem ψ *facultatem*
33 instituere v, ψ *constituere*
401 4 grati v, ψ *gratiæ*
7 autem ψ *enim*
8 mortem v *morte*
10 pertinere v, ψ *attinere*
11 nullum monumentum clarius v *nullo monumento*
12 relinquere v *lenire magis*
— effigiem morum v *effigie majorum* ψ *effigiem majorum*
14 vestro v *nostro*
17 et ea v, ψ *ære*
— quam v, ψ *magis quam*
18 Mirifice v, ψ *Magnifice*

- P. 1.
401 24 P. v *d.*
25 sententia v *sententiam*
— comprobari v, ψ *probari*
30 illi v *huic*
33 vi v *d.*
402 9 F. Lemonia v *Flemonia*
13 in ψ *ad*
17 usui v *usu*
— Serv. — rempublicam v *d.*
22 quoquo ψ *quaque*
23 is ψ *hic*
25 videatur ψ *videbitur*
— quæstoribus urbanis v *urbi* ψ *quæstoribus urbis*
26 ut v *d.*
27 Rostris v *hortis* ψ *ortis*
28 redemptori v *redemptores*
29 suam v, ψ *d.*
32 F. Lemonia v *Flemonia*
403 2 F. Lemonia *Flemonie* ψ *F. Lemonia*
3 remittere v, ψ *mittere*
4 videbitur v, ψ *videtur*
5 quoquo ψ *quaque*
— adsignet v, ψ *designet*
6 esset v *fit* ψ *fit*
7 esset v, ψ *est*

I N

M. A N T O N I U M P H I L I P P I C A X.

Edit. Olivet.

MSS. v, ψ

- P. 1.
404 3 præstantissimi civis v *cujus*
6 tuum v, ψ *d.*
8 semper v *d.*
11 multa ψ *multo*
— enim v, ψ *enim sententias*
12 præcepit v, ψ *præoccupavit*
17 ratio v, ψ *oratio*
18 idem v *id*

- P. 1.
404 18 primum ψ *prius*
19 fuit v *fuerit*
— ut v *cum ne* ψ *quod*
21 ad ψ *d.*
405 1 mihi maximam admirationem v *ma maxima admiratione*
2 est ψ *enim*
4 circumfederi non moleste v *circumfoderint moleste*

VARIÆ LECTIONES.

- p. 1.
405 5 suo v. d.
6 reipublicæ v. ↓ *remp.*
8 Antonios probes v. d.
9 cæteri v. ↓ *omnes*
— tu ↓ d.
12 cum v. ↓ *quancquam*
— tum v. tu
14 Dii meliora v. ↓ *D. Brutus melior est*
15 eis v. ↓ *his*
— quos v. ↓ *eos*
16 consules et propones illi ↓ *consulis et*
— *proponis illis*
18 cupio v. ↓ *copiosus*
19 queri v. *quæro* ↓ *quero*
22 Quid ↓ *Quod quid*
— aliud ↓ *aliud quam*
— non Brutum v. *Bruto*
24 quo v. *quid* ↓ *quod*
27 fortuito ↓ *fortuitu*
28 bonis v. ↓ *bonos*
29 quid v. *qui* ↓ *quod*
— quod sibi quisque v. d. ↓ *quisque*
— velit v. ↓ *velit obrectare*
30 relinquetur v. *relinquitur*
— collige ↓ *corrige*
31 istum v. ↓ d.
32 multis v. ↓ *multum*
33 quam ipse v. *ipse* ↓ *quam tu ipse*
406 1 tuam vicem ↓ *tua jure*
4 a C. v. ↓ *ab*
9 unquam ornabitis ↓ *habebitis quem*
— *ornetis*
10 imposuerint ↓ *posuerunt*
11 regni v. ↓ *regis*
— sustulerint ↓ *sustulerunt*
12 M. v. ↓ d.
15 injuria v. *jure*
16 prætor v. *populo Romano*
17 dixit v. *duxit*
21 non v. ↓ *ne*
25 quam ↓ *quæ*
27 qua ↓ *quam*
31 Velia ↓ *venire*
407 12 copiis ↓ *et copiis*
14 et respectum ↓ d.
17 circumfedit ↓ *circumsedeat*
— seipsum ↓ *seipsam*
22 C. v. d.
23 vitiis cum utroque v. d.
24 qui v. d.
25 proficisci ↓ *profiscitur*
— ita cucurrit ↓ d.
28 ac ↓ *vis ac*
30 Et si ne C. v. *Et sine illa* ↓ *Et si ne illa*

- p. 1.
407 33 cum cupimus, vix ↓ *concupimus vi*
408 3 certus, si v. ↓ *certissimo*
4 erat ullus v. *erat etiam illius* ↓ *erat il-*
— *lius*
— vero v. d.
5 Bruto v. *cum Bruti*
7 Neque v. ↓ *Neque enim*
9 Omne v. *Omnes* ↓ *Omnis*
13 ejus statueretur ↓ *suis statueret*
14 advolarat ↓ *advolaret*
15 quacunque ↓ *quocunque*
17 eam ↓ *vero eam*
— statuerat v. ↓ *statueret*
19 alter v. d.
23 esse v. ↓ *isse*
25 senatus-consultum v. *se* ↓ *senatum*
27 Q. ↓ d.
30 se ↓ d.
— ducebatur ↓ *ducebantur*
31 bipertito v. ↓ *bipartito*
— alter eum quæstorem v. *alterum* ↓ *al-*
— *ter eum*
32 Macedonia ↓ *Macedoniam*
33 gravitate v. ↓ d.
34 qui et v. *qui est*
409 1 antea ↓ *decimo anno*
4 tueretur v. *tenet*
5 noster ↓ *nostri*
6 noster v. d.
8 viro v. ↓ d.
9 suscepimus ↓ *suscipimus*
13 cum v. d.
— Italia v. *si Italia*
16 iidem ↓ *ejusdem*
17 mirantur ↓ *mirentur*
19 veterani v. *veteranorum*
25 ponatur ↓ *reponatur*
26 Magis ne v. ↓ *magis*
27 Decimi v. ↓ *D.*
— enim Brutorum v. *arbitror*
28 æqua ↓ *æquius*
29 iratiores ii ↓ *irati omnes*
— dolebant ↓ *doleam*
30 dicebant v. *dicebat*
— agunt v. *agant*
31 D. v. d.
— qui v. *quid*
32 C. ↓ d.
34 Cæsar, acrius, credo v. *Ces*
— sua v. d. ↓ *sua non*
410 1 quam v. *qui*
— amior v. *amicus*
2 quisquam v. *quicquam* ↓ d.
4 defendendam v. ↓ d.
G g g g e

VARIAE LECTIONES.

- P. L.
- 410 5 virtutis ψ virtute
 11 D. ψ d.
 — opibus conservatum ψ copiis conser-
 vandum
 14 laboraret ψ liberaret
 15 aut ψ autem
 — ad conjecturam ψ de conjectura
 16 depulsandum ψ propulsandum
 — Atqui ψ Atque
 20 firmissimum ψ fortissimum
 — gravissimum ψ gratissimum
 21 hoc ψ hac
 25 Desinant ψ Designant
 — ii ψ d.
 26 et ψ se ψ sed
 27 oblit ψ ψ sit
 28 Quæ ψ Quid ψ Quod
 29 virtutem ψ virtutes
 31 An ψ ψ At
 33 est ψ d.
 34 vir ψ d.
 411 1 stare ψ d.
 2 vos ψ d.
 6 gubernantur ψ gubernabuntur
 7 referuntur ψ referantur
 11 illum ψ ipsum
 15 Magna ψ Magnam
 — spe ψ spem
 — explorata ψ exploratam
 19 Omnes ψ ψ Omnes enim
 26 præsentis ψ penam
 27 quo ψ quod
 28 non — reddere ψ d.
 29 viri, minimeque ψ vestri nominisque
 31 Concurritur ψ Concurratur ψ Concur-
 runt
 — restinguendum ψ extinguendum
 32 veteranique ψ veterani qui
 — auctoritatem ψ auctori
 — secuti — quarta ψ d.
 34 afflixit ψ adfluxerunt

- P. L.
- 412 5 populo Romano ψ populi Romani
 7 qui ψ qui ψ
 8 M. ψ d.
 9 cæteri ψ cæbereri
 11 Saxæ ψ ψ Saxas
 — et Caphones ψ captant
 15 demisor ψ ψ miror
 17 cur ψ quid est cur
 — feramus ψ feras
 20 nihil ψ d.
 24 vi ψ ψ d.
 26 idem ψ iidem
 29 in ψ d.
 33 adiutorem ψ auctorem
 34 de M. ψ D.
 413 1 Apuleio ψ Apulegio
 — censeo ψ ψ censebo
 5 Bruto ψ Brutum ψ Bruti
 — in hoc ordine ψ ψ huic ordini
 7 et ψ d.
 8 provincia Macedonia ψ provinciam
 Macedonia
 9 cuncta Græcia ψ cunctam Græciam
 10 id Q. ψ ψ idque
 11 Brutum ψ ψ Bruti
 12 pro ψ d.
 — majorumque ψ majoremque
 14 Q. ψ d.
 — Brutus proconsul ψ ψ Bruti procon-
 sulis
 16 conservet ψ servet
 18 pecuniaque ψ ψ pecuniamque
 19 exigit ψ d.
 20 videatur ψ videtur
 22 Italiam ψ in Italiam
 — ex ψ d.
 26 fuisse ψ d.
 29 quæstoribus, prope quæstoribus ψ ψ
 Q. Capiens
 30 ei ψ eis ψ ea
 — sit ψ sit

M. ANTONIUM

PHILIPPICA XI.

Edit. Olivet.

MSS. v. ↓

- p. 1.
414 1 dolore ↓ *dolore sum*
4 Perspeximus ↓ *Prospeximus*
9 in ↓ *et*
14 quoddam ↓ *quondam*
18 esset v. ↓ *abesset*
23 Omnes v. d.
415 1 populum Romanum liberum v. *remp.*
liberam
2 volumus v. ↓ *voluntas*
3 tamen v. ↓ *et*
4 tormenta ↓ *tormentum*
6 parte ↓ *partem*
10 animo studioque ↓ *studio*
12 Asiam v. ↓ *Asia*
13 in v. d.
15 aruit v. ↓ *aruit*
17 cursum, cui v. *cursum ut* ↓ *cursum ut*
18 praemisso v. *praemissa*
— Marso nescio quo v. *Marioque*
20 urbes ↓ *urbem*
21 eum ↓ *eum*
23 Consecutus v. *Cum secutus*
— nulla ↓ *in nulla*
25 indices v. *judices*
26 dextera v. *dextra perfidia sunt*
29 si ut v. ↓ *sicut*
30 si ut v. *sicut*
31 miser v. d.
32 victis v. *per vices*
34 Samiario ↓ *Samario*
416 1 noluit ↓ *voluit*
— Cum ↓ *Cum in*
4 Post v. *Post a* ↓ *Post autem*
— fractis v. ↓ *d.*
5 adfixum v. ↓ *fixum*
6 laniatum ↓ *laceratum*
— hoc v. d.
7 a ↓ *d.*
— est v. d.
11 distineri v. ↓ *detineri*
12 impiorum v. *impium*

- p. 1.
416 13 M. v. d.
14 efficta v. *conficta* ↓ *efficta*
— hoc v. ↓ *hoc illa*
15 Num leniorem ↓ *Nunc leniorem*
18 ullius v. *in ullius*
— adhibendi, si v. *adhibenda*
19 esse ↓ *est*
20 et v. d.
21 vestros v. *nostros*
24 quam ↓ *quam querens*
25 verbera v. *verba*
26 Samiarium v. ↓ *Samarium*
31 evenerit v. *venit*
— Ac ↓ *At*
34 Atque v. ↓ *At*
417 2 paverit v. ↓ *pavit*
7 annorum v. *honoribus annorum* ↓ *bo-*
minibus annorum
— vero ↓ *vere*
12 quae v. *quae in*
13 a v. *est a*
14 Qua v. *In qua*
15 Poeni v. p. c.
16 judicandus ↓ *judicandum*
18 ulcisci cupit v. ↓ *ulciscitur*
— cunctis v. ↓ *cuncti*
19 sententis v. ↓ *sententia*
21 Dolabella v. ↓ *Dolabella*
23 Alteri a puero pro deliciis v. *alterius*
pro deliciis
24 ea v. d.
27 meus v. ↓ *meus amicus*
30 nostrum ↓ *nostrorum*
31 A quo v. d.
— diligentius v. *diligentis*
33 ac v. *at*
418 1 L. Fratrem v. *Fratrem* ↓ *d.*
— facem v. *facere*
3 cogitatione v. *cogitationem*
5 fortunas v. *fortunis*
7 Bestiam ↓ *Bestia*

VARIAE LECTIONES.

- P. 1.
418 10 damnationem pro prætura v. *damnatus a vobis p. gr.*
11 Alter—ille v. *d.*
12 Solvatur v. *Servatur*
13 propter eximiam v. v. *d.*
19 illos v. v. *illos judices*
26 ut sperat, urbis v. ut *(vi) sperat urbem*
— fit alienus v. *fit alienissimus*
27 ominetur v. *dominetur*
30 reliquorum v. *aliquorum*
31 essent! ferremus v. *esse possent. Ferrem*
34 M. v. *d.*
419 5 vidi v. v. *vidimus*
6 est v. *d.*
8 Vidi v. v. *Videte*
9 majorem v. v. *majorum suorum*
— persequens v. *prosequens*
10 Emptor — Hominem v. *emptori v. hominem*
12 vendat v. *venderet*
13 ultæ v. v. *multæ*
14 vindicem v. *vindices*
15 T. v. v. *d.*
— quem præstantissimus civis, Aquila, Pollentia v. v. *qui præstantissimos cives aquila potentia*
19 quoniam v. *qui*
21 hujus v. *ejus*
23 pari v. *parati*
24 Fusio v. *d.*
29 ejus v. *d.*
30 addi v. *d.*
— posset v. *potuisset*
— enim v. *ei*
31 dixit v. *dicat*
420 1 quiescit v. v. *quiescet*
3 mortis v. *mortis*
5 imperator est v. *imperator*
9 est v. *d.*
11 filio v. *fratri*
13 deferret v. *desert*
16 se ei v. *esse in*
18 Scipionis v. *Scipioni*
19 ad id v. *idem*
21 confecta v. v. *consummata*
22 quam Punico tertio v. *d.*
27 Licinio v. *Scipione*
30 populus v. *populus Romanus*
32 ante—duas v. *d.*
34 tamen v. *tantum*
— solas v. v. *d.*
— Ita v. *Itaque*
421 10 Assensus ero v. v. *Assensero*
11 videbor v. *d.*
13 denegavisse v. *denegavero*

- P. 1.
421 14 tabella modo v. *tabula modo nova*
— data v. *datum*
15 committis v. v. *comitus*
16 assensum v. v. *assensus*
— aut v. *an*
19 C. Cæsari adolescentulo v. *Ces. adolescenti*
27 est datum v. v. *esse datum*
28 Patres conscripti v. *d.*
31 legio Martia v. *d.*
— legio v. *et*
— contulerat v. *contulerant*
32 ut v. *ut eum*
34 belli v. v. *bellum*
422 4 Et si v. *si*
9 consulis v. *d.*
16 Asiæ et Syriæ v. *asie et asyrie*
17 fiet v. *fit*
20 ut v. *d.*
28 istoc v. *isto*
29 te v. *d.*
33 inflammare v. *flammare*
34 debemus v. *debeamus*
423 10 cadere v. *d.*
14 datum v. *dictum*
17 quidquam aliud v. *quicquam a*
20 sunt v. *d.*
21 de v. v. *d.*
23 Tunc v. *Hanc v. Hunc*
— vos v. v. *d.*
24 vobis v. *nobis*
25 Agitur v. *Agatur*
27 ista v. *illa*
28 veniet v. *venit*
29 quo ne v. *quo v. ne quod*
31 imperium v. *extra imperium*
424 5 aut v. v. *d.*
— aut v. *nomen exercitus*
7 ni v. *in*
— Græcia v. *Græciam*
9 respectum v. *auxilium*
12 opinor—cohortes v. *d.*
— Byllidem v. *Helidem*
13 Illyricum v. *Oricum*
21 neque v. *ne quod*
— quibus v. *d.*
24 est v. *d.*
— conversione et perturbatione omnium v. v. *concurfatione perturbationum*
30 summi v. *summæ*
— notus nobis est v. *nobis totus esset*
32 Non a Nam
33 profectus v. *profectus*

VARIÆLECTIONES.

- p. 1.
425 1 esse velletis *v. essent. Velitis*
2 abduxit *↓ adduxit*
3 tanto *v. ↓ d.*
— sua sententia *v. suam sententiam*
13 suam *v. ↓ sua*
14 ea *v. d. ↓ ex*
16 fuerunt *v. fuerint*
19 scelere polluerit *↓ genere polluerat*
20 parricidio obstrinxerit *↓ patricidio obstrinxerat*
22 uti *↓ utique*
23 Q. *v. d.*
24 Statio Murco *↓ Scauro*
28 ei *v. ejus*
— omnia *↓ d.*
33 tum *↓ d.*
34 regem — et *v. d.*
426 4 facturos *v. futurum*
9 referant *v. ↓ ferant*
10 obtineantur *v. quo obtineantur*
11 quoad *v. ad*
14 is est *v. ↓ ipse*
15 audistis *v. ↓ videtis*
— fortis et constantis *v. fortes et constantes*
16 in Syriam *↓ d.*
— fivisset *v. passi fuissent*
18 Est Q. *↓ Estque*
22 instructus *↓ institutus*
23 benevolentia *v. benevolentiam*
24 in populum Romanum *v. ↓ pop. Rom.*
— est *v. est experius*
25 verum *↓ sed*
30 orbe *v. d.*

- p. 1.
426 31 populo Romano *↓ populi Romani*
— ego *v. patres conscripti ego*
427 4 sin *v. si ↓ In*
— ne *v. ↓ nec*
8 Phœnice *↓ Phœnicia*
12 Pacosi *↓ Partorum*
— maximasque *v. maximas ↓ magnas*
17 dici — quibusdam *v. ↓ d.*
18 nimium *v. nimirum*
— nimium *v. d.*
23 sed Romani *v. sed populo Romano ↓ sed populi Rom.*
24 Censorinum *↓ Censorium*
26 istos otii *v. ista fecit*
30 vero *v. ↓ autem*
31 est *v. non est*
— Eos *v. ↓ Eos vero*
33 hodieque *v. otii qui*
428 1 sexta et octava *v. VII et XVIII ↓ septima et octava*
2 magna gloria et laude *v. magnam gloriam et laudes*
4 obsident *↓ obsederunt*
— ferro ignique *v. ferrum ignemque*
7 impii *↓ impii quoque*
10 D. *v. d.*
18 imperatores *↓ imperatorem*
19 ego autem *v. d.*
20 tam *v. ↓ jam*
— intuendos *↓ metuendos*
27 comprobatur *v. ↓ probatur*
29 his illi *↓ illis*
— Deos *v. eos Deos*

I N M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A XII.

Edit. Olivet.

MSS. *v. ↓*

- p. 1.
429 5 nobis *v. d.*
6 aliquod *↓ aliquos*
7 videbantur *↓ videbatur*
11 qui *↓ quis*

- p. 1.
429 13 Antonio *v. d.*
— cedente *v. cedente hoste*
15 tam *↓ jam*
16 quam, spe allata *↓ cum spes allata est*

VARIAE LLECTIONES.

- P. 1.
 429 17 appellarent *o* appellare \downarrow appellarem
 20 Hic *o*, \downarrow Hinc
 21 quorum *o* d.
 22 a *o* d.
 430 1 audisse *o*, \downarrow audire
 6 Decepti, decepti *o* Decepti
 8 praestrinxerat \downarrow perstrinxerat
 9 D. *o* d.
 11 Ne si *o* Nisi
 12 audiamus *o*, \downarrow audiemus
 — ne si *o*, \downarrow nisi
 13 potestatem \downarrow potestate
 — videbatur *o* videbitur
 16 hercule \downarrow hercules
 19 vobiscum aliquid \downarrow id nobiscum
 23 At *o* Aut
 31 spe pacis *o* sepe paucis
 32 P. Servili *o* Servilii
 431 12 Obfutura *o* d.
 — jam obfuit *o* \downarrow etiam nocuit
 14 imminutam \downarrow immutatam
 — debilitatam *o* delibatam
 17 poeniteat professos *o* penitebat pro-
 fessos
 20 vestrum \downarrow nostrum
 22 Illi, illi *o* Illi
 32 probans \downarrow probatis
 — ut \downarrow d.
 432 2 non *o* d.
 — insistet *o* et sistet
 5 hoc *o* d.
 8 Caesarem \downarrow Caesaris
 12 Quid \downarrow Qui
 17 omnes \downarrow omnis
 18 injurias *o*, \downarrow injuriam
 21 maxime deerat \downarrow maximum est
 25 his republica *o* publica \downarrow his reipublicae
 — esse *o* d.
 27 omnibus *o* hominibus
 28 ne \downarrow non
 33 a Mutina discederet *o* d.
 433 2 coram *o* eum
 13 civitatibus \downarrow civitates
 14 venierunt *o* venerunt
 16 obruere *o*, \downarrow obruere volumus
 17 enim \downarrow ejus
 20 elui \downarrow ejus
 — potest \downarrow poterit
 25 aliud *o*, \downarrow aliud quam
 26 prorogare *o* propagare
 33 posuerint \downarrow deposuerint
 — nos nostris \downarrow vos vestris
 434 2 Lucium \downarrow L.
 4 Numisios \downarrow non Musios

- P. 1.
 434 4 Saxasve *o* Secosve \downarrow Sciosve
 6 vox a te *o* vos ante
 9 averterint *o* avertant \downarrow averterent
 11 a te *o* ante
 16 persequamur \downarrow prosequamur
 17 est *o* d.
 21 Idcirco *o* Idcirco nec
 22 excusimus *o*, \downarrow excusimus
 23 Si *o*, \downarrow d.
 24 rogatur \downarrow rogamus
 25 ego *o* ergo
 — sum *o* sumus
 — admiscear *o* admiscearis
 27 ut *o* aut
 28 semper *o* d.
 34 semper *o*, \downarrow d.
 435 1 repudiandam \downarrow repub. repudiandam
 8 sic—querebantur *o* d.
 — ejurabant \downarrow egerabant
 14 a te *o*, \downarrow ante
 18 ii *o* d.
 21 aliquam \downarrow aliquando
 23 sed *o*, \downarrow d.
 25 Adeone me \downarrow Adeo mene
 27 qui ei *o* d.
 28 mea bona *o*, \downarrow de meis bonis
 29 Petissio Urbinati *o* praesidio minati
 436 1 aureos *o*, \downarrow d.
 2 ne \downarrow nec
 3 Saxam *o* saxum
 4 duo *o*, \downarrow duos
 — tribunum \downarrow tribunos
 — duo *o*, \downarrow duos
 5 possum \downarrow possem
 9 si *o*, \downarrow d.
 — potero \downarrow potuero
 13 Romano \downarrow d.
 14 sum *o* est
 15 etiam *o* etiam perfecit
 — adii *o* d.
 16 perfecerim *o* pertularim
 21 me *o*, \downarrow d.
 27 horum mensium *o* bonorum
 28 eum *o*, \downarrow eum exitum
 29 exitum *o* exitus
 34 Nobiscum *o* Vobiscum
 437 5 est \downarrow d.
 6 tenere *o* d.
 8 habeo \downarrow habeo
 11 ego me \downarrow egomet
 — nuper \downarrow insuper
 13 amicorum *o* amico
 14 maneo \downarrow d.
 — Si *o*, \downarrow Si sic

VARIAELECTIONES.

- p. 1.
437 16 ut v. d.
19 video v. *huc video*
— me v. *id.*
21 ipsi v. *me ipsum*
22 reipublice — adhuc v. *id.*
— reipublica v. *comp.*
23 Timide v. *Tum de*
26 exurgere v. *surgere*
31 talis v. *id.*
32 At sunt v. *Assunt*
438 4 luci v. *lucis*
9 urbe v. *urbem*
— circumspēctus v. *circum aspectus*
16 Si v. *Esi*
24 in ejus exercitu v. *id.*
25 Vettio v. *Vetio*
26 Quo v. *Quod*
27 ipsum Roma v. *Romam*

- p. 1.
438 33 Cales v. *Calas*
439 1 leges v. *legis*
4 Possumusne v. *Possumus*
— tuli v. *id.*
5 non v. *si non* v. *si hic non*
8 ut et v. *ut*
11 confecero v. *confere*
12 postulabit v. *postulavit*
15 a v. *id.*
16 Quae cum v. *Quaecumque*
21 comprobaturas v. *probaturas*
— Quid v. *Quod*
24 improbi detulerunt v. *improvidi tulerunt*
29 salute v. *dignitate*
440 1 oderunt v. *adorant*
3 reipublice v. *republica*
4 fati — gloria v. *id.*

IN

M. ANTONIUM PHILIPPICA XII.

Edit. Olivet.

- p. 1.
441 1 A v. *id.*
4 etiam v. *id.*
— res v. *id.*
7 civium v. *id.*
12 civem v. *id.*
13 cum v. *cum auctorem*
18 inexpressibile v. *expressibile*
20 five faciebat, five simulabat v. *si faciebat v. faciebat*
442 3 remisisset v. *dimisisset*
5 quid est v. *quia quod est*
— Antonii v. *Antonius*
6 Munatio v. *Minatio v. Numano*
8 reliquorum v. *belli. Quarum numero*
12 Petissium v. *Petissum*
— relinquo, duces nomino v. *relinquo*
omitto duces v. *id.*

Tom. VI.

MSS. v. *id.*

- p. 1.
442 17 cum Antoniis fecerimus v. *conficimus*
v. *cum Antonio fecerimus*
18 Marcus v. *M. Antonius v. Antonius*
— Lucii v. *Non v. Non L.*
20 Ora vobis eorum v. *Hero vobis*
— ponite v. *ponite, patres conscripti*
22 tegentes alios v. *tegentes*
— sequentes alios v. *id.*
25 cum v. *id.*
29 delectus v. *delectum*
30 socium v. *id.*
32 talibus factis v. *stabilibus pactis*
33 Maria v. *Sed si maria*
443 3 Est v. *id.*
4 vos v. *id.*
— virtutem v. *virtute*
7 via v. *non*

H h h h

VARIAE LLECTIONES.

- P. 1.
 443 15 si v, ↓ d.
 19 itaque v, ↓ atque
 — libera república ↓ liberata reipub.
 22 Itaque v, ↓ Ita
 23 pacemque petiamur ↓ paceque ponamur
 25 victis hia v, ↓ illis interfactis
 28 nos a v, ↓ a vobis
 — M. Lepidus v, ↓ d.
 29 civili v, ↓ civilis
 33 mea v, ↓ de mea
 444 1 rempublicam v, ↓ rep.
 3 pacem v, ↓ arbitrium
 4 maximo v, ↓ maxime
 9 illigatum tenet v, ↓ obligatum tenet v, ↓ obligatum tenet
 10 hominū, summi honores v, ↓ omnis honor
 11 fratris v, ↓ d.
 13 civis v, ↓ civilis
 14 Talis v, ↓ civis v, ↓ viri qui ex
 18 Cn. v, ↓ cum Cn.
 19 adspiciet v, ↓ aspicere
 — suoque v, ↓ suosque
 20 putabit v, ↓ putavit
 24 Emilio v, ↓ Melio
 27 licuit v, ↓ ut licuit
 29 in republica v, ↓ d.
 31 animo v, ↓ illius
 34 vidit v, ↓ videt
 445 3 redimet, inquam v, ↓ inquam
 6 in v, ↓ vi
 — dissipatione inimicus v, ↓ dissipationem inimicis
 — redigisset v, ↓ dedisset
 7 dispensationem v, ↓ dissipationem
 10 vinum v, ↓ universam
 — bellum v, ↓ bellum illa bellum
 13 depelluntur v, ↓ depellantur
 15 hostium v, ↓ in officium
 23 describit v, ↓ describuntur
 25 persequetur v, ↓ prosequetur
 26 quem v, ↓ quod
 27 cooptabo v, ↓ compendo
 33 praterendum v, ↓ pratermittendum
 446 2 rempublicam v, ↓ rep.
 4 ni veretur v, ↓ veneretur
 — offendere v, ↓ offenderet
 6 filius v, ↓ d.
 7 ei v, ↓ eis
 14 etiamne v, ↓ etiam
 20 conceditur v, ↓ concedatur
 21 id v, ↓ d.
 22 permittitur v, ↓ permittatur

- P. 1.
 446 25 parebis v, ↓ parabit
 — traduxeris v, ↓ traduxeris
 26 cogitas, es v, ↓ cogitassis
 27 Sin v, ↓ Qui
 30 Quod v, ↓ Qui
 447 2 de v, ↓ d.
 4 vel v, ↓ velle
 6 Planci v, ↓ Plancii
 7 defunt v, ↓ defuncti
 9 contra v, ↓ et
 12 ne ab hoc v, ↓ ne
 13 bonis v, ↓ nobis
 17 eodem v, ↓ eorum
 19 vidit v, ↓ vidi
 20 imponens v, ↓ imponeret
 22 se v, ↓ d.
 29 in v, ↓ d.
 448 9 tum v, ↓ tamen
 10 is v, ↓ d.
 11 recidere v, ↓ recideret v, ↓ reciderent
 15 Rediit v, ↓ Radit
 16 senatus v, ↓ senatus
 17 consularis v, ↓ consulari
 21 eoque die v, ↓ eoque v, ↓ eodemque die
 22 delata v, ↓ deleta v, ↓ lesta
 24 fuga v, ↓ fugam
 28 regredi v, ↓ egredi
 29 exultanti v, ↓ exulanti
 449 4 parricida v, ↓ d. v, ↓ patricidia
 5 circumfedit v, ↓ circumdedit
 11 quin nulla v, ↓ quin ulla
 17 se v, ↓ d.
 18 proptore v, ↓ pop. Rom. proptorem
 — scite v, ↓ forte
 21 quid v, ↓ quid se
 26 nefaria v, ↓ nefanda
 27 es v, ↓ est
 30 hostem v, ↓ d.
 31 Dolabellam v, ↓ Delabellam
 32 populo Romano v, ↓ Romani equitis
 34 iudicatum v, ↓ d.
 450 1 Cesare v, ↓ Cesari
 2 est v, ↓ d.
 3 eque Romanus v, ↓ quir.
 9 Radia v, ↓ Radia
 14 ornatum v, ↓ natum
 15 ecquo v, ↓ et quo
 16 ecquo v, ↓ et quo
 — in lustris v, ↓ illustris
 18 minarum mentum v, ↓ minatur men-
 20 sensit v, ↓ sensit
 21 perior v, ↓ d.
 23 debes v, ↓ debet

VARIÆ LECTIONES.

- P. I.
- 450 23 solvitque \downarrow solvi
 24 parens est \downarrow parens \downarrow pater est
 27 agere \downarrow augere
 28 amplissimi \downarrow amplissima
 29 venefica hæc \downarrow veneficus hæc \downarrow venefica hæc
 — veneficam \downarrow veneficum
 32 fuit \downarrow fuerit
 — te \downarrow d.
 34 veneficam \downarrow veneficum
 35 potentissimus \downarrow potissimus
 451 2 nolint \downarrow nolim
 3 optimos \downarrow d.
 4 reipublicæ \downarrow rep.
 8 est \downarrow d.
 9 revulsus \downarrow vulsus
 12 Coricus \downarrow Coriciis
 13 diruptus \downarrow dirutus
 16 servus \downarrow suis
 18 Tullus \downarrow Tullius
 20 posset \downarrow potuisset
 — Viseius \downarrow ni se jus
 22 Pisauri \downarrow his auri
 — T. \downarrow d. \downarrow C.
 24 rediit \downarrow redit
 25 plurimis \downarrow pluribus
 28 fertur \downarrow ferunt
 30 ab \downarrow d.
 — Muribus \downarrow majoribus
 452 1 Saserna \downarrow Sasarena \downarrow Socerenas
 8 Sex. Albedium \downarrow exalbe dium
 9 maledicum \downarrow maleficum
 17 nobis \downarrow vobis
 18 ante \downarrow A.
 22 Bibulum \downarrow Ebulum
 — rempublicam \downarrow rep.
 31 clarissimos \downarrow præclarissimos
 34 Quid multa? talis \downarrow qui multi tales
 453 2 Eo \downarrow d.
 6 Varo \downarrow Naro
 7 huic causæ \downarrow in hac causa
 8 parere \downarrow d.
 9 Cascam \downarrow d.
 11 eum \downarrow cum
 15 nudus \downarrow d.
 17 ductas \downarrow deductas
 18 lege \downarrow legem
 20 deduxeris \downarrow perduxeris
 21 jure \downarrow iura
 23 animadvertite \downarrow advertite
 28 quæso \downarrow quasi
 29 non minus \downarrow nominis
 — eos \downarrow cum
 34 enim \downarrow d.
 Tom. VI.

- P. I.
- 454 1 Pœtum \downarrow Pœrum
 2 ne \downarrow nec
 16 ignorabant \downarrow nesciebant
 — Non \downarrow Num
 17 non \downarrow an
 — sequebantur \downarrow sequantur
 19 saluum \downarrow solitum
 22 quid \downarrow quod
 23 quis \downarrow quid
 24 Cn. — quidem \downarrow d.
 26 esse \downarrow d.
 27 domum \downarrow domos
 28 emisero \downarrow remisero
 29 ista \downarrow ita
 35 est, fœdissimum \downarrow sit fœdissimum \downarrow sit fœdissimum
 455 2 quo iubetis \downarrow quolibet \downarrow quo lubet
 3 liberalitate \downarrow libertate
 4 reliquerunt \downarrow reliquerint
 5 contulerunt \downarrow contulerint
 9 eos \downarrow d.
 13 eosdem — posse \downarrow d.
 15 initam \downarrow natam
 17 judicaverint \downarrow judicaverunt
 28 esset \downarrow essent
 31 decempedator \downarrow decem pedatorum
 34 nos \downarrow vos
 35 ne \downarrow d. \downarrow non
 456 2 Atqui \downarrow Atque
 6 pro prætore \downarrow prætor
 8 a populo Romano defectionem \downarrow populi Romani defectionem
 9 persequamur \downarrow persequimur
 13 qui \downarrow si qui
 17 Cicerone \downarrow Cicero
 19 ei \downarrow ea
 21 et quidem non \downarrow viam
 22 jugulari \downarrow jugulare
 23 O \downarrow d.
 24 quo \downarrow quo lucro
 28 quæso \downarrow d.
 29 plura \downarrow plurima
 31 flaminium \downarrow flaminia
 34 meam \downarrow moam quidem
 457 1 pati \downarrow patiar
 3 an \downarrow annon
 4 cædis \downarrow cades
 — partitionis \downarrow partitiones
 — suis \downarrow sententias
 8 Nec \downarrow Ne
 — violare \downarrow violatum
 9 ullo \downarrow illo
 12 altero \downarrow aliquo
 13 furore \downarrow furor
 H h h h 2

VARIAE LLECTIONES.

- P. l.
 457 14 dementiz v dementia tua
 21 magno equitatu v maximo peditatu v
 magno peditatu, equitatu
 24 sunt v sint
 29 Namque si v Nam
 30 sunt v d.
 458 4 possum v possum
 — aut v autem
 — velint v velim
 — sint v sunt
 8 cupiant v d.
 18 primum v d.
 25 Bene—credo v d.

- P. l.
 458 25 quo veniat v quod veniant
 26 Sanctiore v Sanctiores
 27 quos arma fert v arma fers
 459 1 reliquum v, v reliquum
 — ne v d.
 3 conscripti v constricti
 7 hæc v hoc
 — vellet, aut fieri v nollet fieri. Aut non
 8 undis flamma v, v undas flammam
 11 suis v, v d.
 12 in alias v d.
 19 viri clarissimi v Q. C.
 28 perscribi v per se sibi

I N

M. A N T O N I U M

P H I L I P P I C A XIV.

Edit. Olivet.

MSS. v, v

- P. l.
 460 1 Si, ut v Sicut
 3 et ex v d.
 5 esse v esse s
 9 usus v, v risus
 10 reservate v reservare
 13 mutetur v mittetur
 17 eorum v eorundem
 20 videant v videatur
 22 ad vestitum v d.
 — hunc v hunc tantum
 23 ne v d.
 461 2 ejusdem v ejus
 9 ejusdem v d.
 — consul sortitu v consulis sortiti
 11 per se v, v d.
 12 a v cum
 16 gravissimis v gravissimus
 17 populo Romano v populum Romanum
 18 Brutus liberaretur v Brutum liberaret
 12 depoposcit v deposcit

- P. l.
 461 22 sed v, v et
 27 consulibus v consule
 — propretore v pretore
 29 gladii v d.
 30 madefacti v malefacti
 — duobus v, v duorum
 34 et dubitare v dubitatis
 462 1 decernitis v decrevistis
 2 vero nostre v vestra v nostra
 6 iniuste — notæ v iniusta evelli in-
 ter nec uno te v iniusta evelluntur :
 nec uno
 7 aut efficiunt v ut efficiant
 10 consulibus v consulum
 13 cruciatum v cruciatum etiam
 14 barbaria v barbaries
 — agnoscere v ignoscere
 16 atque v d. v atque his
 18 maxime v maxima

VARIÆLECTIONES.

- P. 1.
462 20 interemit propudium v. interemit pro-
ludium v. interfecit. Præludium
22 si v. sic
— oderint v. oderunt
— omnium Deorum v. d.
23 reformidat v. formidat
25 subierunt v. v. cum dedecore subierunt
29 fateatur v. constat
32 Antonius v. d.
463 1 explendas v. explandas
2 sua v. si vis
4 rumoribus v. v. id est qui inter mania
hostes sunt, rumoribus
6 Aut v. Ea ut v. Jam aut
7 aut v. at
11 cum v. d.
12 debeamus v. debemus
13 non—communiter v. d. v. una
15 imperatores v. d.
16 felicitate v. feliciter
18 non v. d.
20 dixit v. disse
22 At v. An
23 non cum v. illum
26 nolint v. nolunt
27 supplicationum honorem v. supplica-
tionem onorum v. supplicationis ho-
norum
— imperatorum v. imperatorium
29 templum v. v. templo
— ipsi hujus v. ipsius
30 hesterno v. externo
31 populus Romanus v. pop. Romanum
32 domum inde reduxerit v. d.
— enim v. d.
464 1 uni gratulabantur v. gratulabatur
3 excogitari v. cogitari
5 dolor facit v. dolore ait v. dolore ago
7 referri v. refert
8 crimen—queretur v. d.
9 sermonem—Vinalia v. Ne post Idus
quintiles v. me per Idus Quintiles
10 In aliquem v. v. Aliquemne in pejus
crimen invidia quereretur
12 confictum v. v. consultum
13 possit v. posset
14 existerem v. v. extiterim
15 Catilina v. Catalinam
16 quemquamne v. quanquam nec v. quan-
quam ut opinor nec
18 unde v. v. d.
21 suis v. v. viribus suis
22 consilium v. consilia
Tom. VI.

- P. 1.
464 24 Nostra v. v. hostia
25 cum v. d.
27 fasces v. faces
28 in me v. d.
30 patescit v. v. patescit
32 P. v. v. d.
33 jam inde v. tam idem v. tam inde quam
465 2 nostra v. v. d.
10 tam v. d.
— dicerem v. v. dixerim
11 ageretur v. agatur
13 quod v. quod ego
23 semper utilitate v. propter utilitatem
— cum spe, tum v. cum spe v. conspecto
24 laborat v. laboraret
27 sentiam v. sententiam
30 tux v. tux fieri
31 quid v. qui
32 optatus v. optabilis
— malis—bonis v. malim
33 possum v. v. possum
466 2 de quoque v. quo usque v. quoque
3 senatu v. senatu dicam
4 atque fortiozem v. d. v. aut fortiozem
6 quid quisque v. quid quis v. quod
quisque
8 XIII v. XIII
10 invigilasse v. vigillasse
11 omnium v. omnibus
— patuisse v. paruisse
15 hoc v. d.
17 alii tribunum v. aliis tribunum v. aliis
tribunis
18 voluissent v. voluisse
24 notari v. non notari v. notati
— hostes v. hostem
30 imprudens v. imprudentes
31 Decretam v. v. Decreta
34 supplicationis v. de supplicationibus
467 4 Servili v. Servilii
— num v. v. d.
9 esse v. d.
12 conservationem v. servationem
13 est v. d.
— ob rempublicam v. ob conservationem
reip.
14 gestam v. actam v. d.
15 deneganda v. p. c. deneganda v. publice
deneganda
16 decernenda v. decreta
— eos—hostes v. d.
18 Quod—etiam v. Quo enim
19 nomine v. non et
H h h h 3

VARIAE LLECTIONES.

- P. 1.
 467 21 potius *o d.*
 22 est *q est enim*
 29 et *o etiam*
 34 pericalosis *o periculis*
 468 9 illo *o q hoc*
 11 His *q In his*
 13 qua *q quia*
 15 Maximo *q Magno*
 16 populi Romani *q pop. Romano*
 26 imperium *o q imperium dabamus*
 27 nominis *o nominis*
 — secutus *o q consecutus*
 28 nostri *o nostri*
 31 virtute *o q p. c. virtute*
 34 quas *o causas*
 — consequi *q ipse consequi*
 469 1 potero *o potueru*
 2 sumus *o sumus*
 9 cumulata — quidem *o d.*
 10 quam quidem cum *o quinquam id q*
 — *quinquam cum*
 13 videmur *o q videremur*
 14 grata eorum *o q gratiarum*
 22 occiderunt *o occiderunt*
 28 considerunt *o ceciderunt*
 33 pignerari *o pignerari*
 34 cecidistis *o occidistis*
 470 1 in *q d.*
 2 piorum *o cum piorum*
 3 a natura *q autem*
 8 etiam *o et q d.*
 — vestra *o nostra*
 9 nunc *q d.*
 11 extruxerit *o extruxit*
 12 Italicis bellis *o bellis q Italicis bellicis*
 14 maxima *o maximam*
 16 Erit *o Est*
 23 quibus *q qui*

- P. 1.
 470 23 quidem *o d.*
 26 quam *o quoniam*
 28 omnibus *o verbis*
 33 esset *q est*
 471 1 sepultura *q sepultura*
 3 aternitatis *o aternitas*
 4 erit *o est*
 5 virtutem *o virtute*
 9 promissimus *q proximus*
 13 eadem *q d.*
 14 ut *q eadem ut*
 — sententia *o sententiam*
 21 et cognito *o re cognita*
 26 feliciter *o felicitate*
 27 profligavit *o profligari*
 30 animi, felicitate *o infelicitate*
 34 fortiter, feliciterque *o fortiterque*
 472 1 confutes *q confus*
 — si *o d.*
 2 urbanus *o d.*
 6 persolnturum *o q resolnturum*
 8 ut *o q cum*
 9 caperent nonnullos *o eaderent. Non-*
 — *ulli*
 — retractatione *q necessitate*
 13 consules *q consul*
 — si his *o suis*
 15 pro *o d.*
 16 faciendum — urbis *o q faciendum-*
 — *que urbem*
 17 attribuere *q contriduerit*
 18 extet *q extens*
 — posteritatis *q d.*
 21 ea solvantur *o et solvantur*
 22 fratribus: eaque fratribus *o q fra-*
 — *tribusque*
 24 vixissent *q vicissent*

CORRIGENDA.

314. 8 communis. 410 16 propulsandum 410 33 communis

